

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SKANDERBORGS HISTORIE

SAMLET I ANLEDNING AF

KØBSTADENS 325 AARS JUBILÆUM
HAANDVÆRKERFORENINGENS 50 AARS JUBILÆUM
OG
HANDELSFORENINGENS 25 AARS JUBILÆUM

VED

L. THANE

I KOMMISSION HOS
BOGHANDLER D. DAVIDSENS EFTERFØLGER
(AAGE HANSEN).

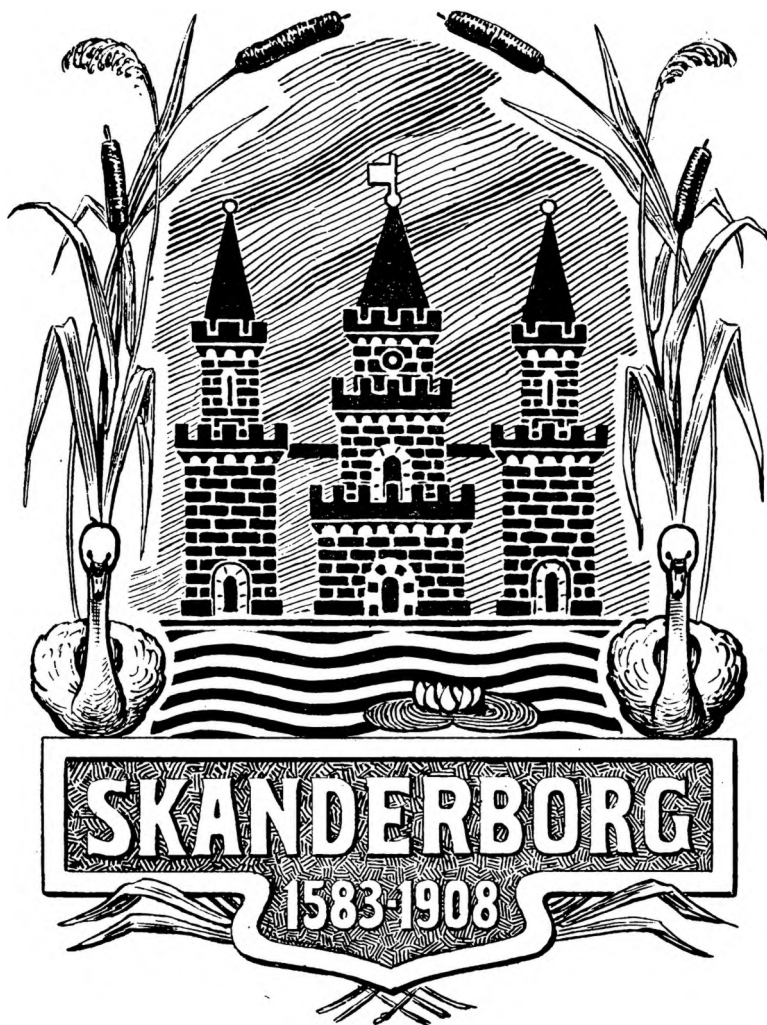

SKANDERBORG
TRYKT HOS A. BERNH. LARSEN
1908.

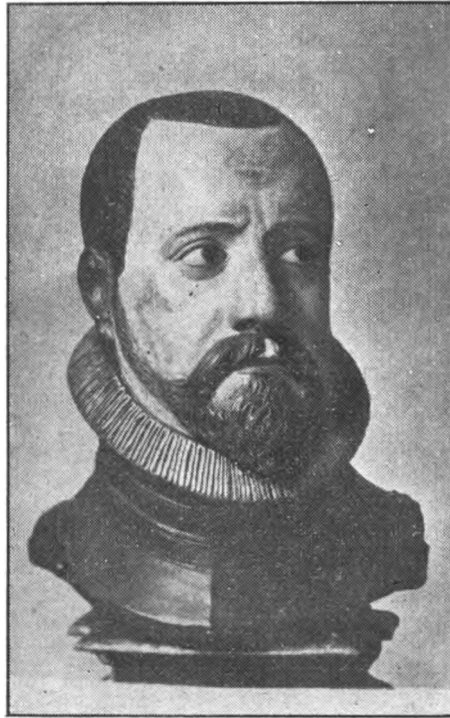
SKANDERBORG BIBLIOTEK

„Denne Bostavn er vor,
og vi elsker den for,
hvad den var, hvad den er,
hvad den bliver igen.“

„En Stad eller en Egn ærer sig seiv
ved at ære sine mindeværdige.“

H. C. Ørsted.

Kong Frederik II.
(Købstadens Grundlægger.)

FOR et Aars Tid siden modtog jeg Anmodning fra Bestyrelserne for „Skanderborg Handelsforening“ og „Skanderborg Haandværkerforening“ om at udarbejde Festskrifter til Foreningernes forestaaende Jubilæer, og da Skanderborg By samtidig kunde fejre sit 325 Aars Jubilæum som Købstad, kom man paa den Tanke, at der ogsaa burde udarbejdes en udførlig Beskrivelse af Byen.

Uagtet jeg mente, at andre var mere kvalificeret til at paatage sig Opgaven, lod jeg mig dog overtale til at anvende mine Fritimer paa Udarbejdelsen af dette Jubilæumsskrift. Det er saare langt fra mig at tro, at dette Arbejde skal kunne fyldestgøre enhver Fordring, man kan stille til et saadant Værk. Disse kan være saa mange og saa forskellige, at det vist næppe vilde lykkes en enkelt Mand at opfylde dem alle. Med Lyst og Interesse har jeg arbejdet paa Opgaven, og jeg har gjort mig Umage for at give Skriftet saa stor Fuldkommenhed, som det har været mig muligt.

Jeg har ordnet Begivenhederne og Tilstandsskildringerne efter den historiske Tidsfølge. Denne Plan forekommer mig at være den naturligste, da man derigennem faar den bedste Forestilling om, hvorledes Udviklingen har gaaet for sig gennem Tiderne. Men den medfører derimod den Ulempe, at man ofte bliver nødt til at gennemse store Dele af Bogen for at finde de Oplysninger, som man i et givet Øjeblik har Brug for — f. Eks. om en bestemt Person, hans Skæbne og de Begivenheder, som var hans Værk, eller om en eller anden Bygning, f. Eks. Slotskirken, Raadhuset eller Skolerne. For at raade Bod herpaa findes der bag i Bogen et Navneregister med Henvisning til de Steder, hvor det paagældende Navn eller Emne findes omtalt. Jeg haaber derved, at Savnet af Stoffets Inddeling i bestemte Afsnit eller Grupper vil føles mindre. For at faa de tørre, historisk-statistisk-topografiske Beskrivelser til at glide lettere ned har jeg isprængt dem med Træk af Livet, som det til forskellige Tider levedes i vor lille, idylliske By. Indsamlingen, Ordningen og Nedskrivningen af det store Stof tog saa meget af den mig knapt tilmaalte Tid, at jeg haaber, man vil tilgive mig den paa sine Steder temmelig bratte Overgang i Fremstillingen.

Videnskabsmændene vil ikke godkende de i Begyndelsen af Bogen skildrede Begivenheder som fuldgyldig historisk Lærdom. Beretningerne om Valdemar Sejrs Ridt fra Skanderborg til Ribe og om Marsk Stigs Besøg paa Slottet baade før og efter Mordet paa Erik Glipping er nemlig byggede paa gamle Kæmpeviser, der maaske ikke kan betragtes som helt tilforladelige, historiske Aktstykker; men da nogle af Viserne er digtede kort efter, at de Begivenheder, som de omtaler, fandt

Sted, kan man være sikker paa, at Skanderborg Slot dengang har været til og været en stærk Fæstning og et yndet Opholdssted for Hoffet. Det er sandsynligt, at den ældste Del af Slottet — „Folkevisernes Skanderborg“ eller „det hvide Skanderborg“ — er bygget i 1000erne eller før, da nemlig „det hvide Taarn“ („Klokketaarnet“ eller „det firkantede Taarn“) var opført af Kildekalk (Fraadsten), der ofte anvendtes som Bygningsmateriale i Borge og Kirker, før man her kendte til Brugen af brændte, røde Mursteen (Munkesten). Flere af Omegnens Kirker (Skanderup, Fruering, Venge) har endnu i de ældste Partier store Rester af Fraadstenskvadre. Dersom „det hvide Taarn“ var bleven bevaret, vilde det have været Landets ældste Bygning i sin Art — en Seværdighed af Rang. Antagelig vilde man ved Udgravninger paa Slotsbakken kunne afdække hele det vældige Fundament. Taarnet var oprindeligt anlagt til Forsvarsbrug, og der fandtes ikke nogen bedre Plads i hele Jylland. Efter at Skydevaabnene kom i Brug, anvendte man de runde Forsvarstaarne („Rundler“ — ikke Runddele). „Det røde Skanderborg“ er sikkert bleven til i 1400erne. Fra Frederik II.s Tid taber Slottet sin Betydning som Fæstning. Under Fr. II havde Slottet sin Glansperiode; thi med sin aabne Sans for Naturens Skønhed og med sin ubetvingelige Lyst til at færdes i de vidtstrakte Skove under Jagthornets Klang elskede denne Konge Skanderborg over alt. Han opholdt sig derfor her ofte flere Maaneder i Træk og foranstaltede glimrende Fester, som lyste ud over Flækken ved Kongeborgens Fod. Men det var ikke saaledes, at Byen kun til liden Baade skulde skue Glimtet fra Borgens Sale, en virkelig lysende Kongegave skulde den modtage, idet Frederik II ophøjede den lille Flække til Købstad, den 28. Oktober 1583. Lidet taknemmeligt vilde det derfor være, om Skanderborgs Indvaanere ikke en Gang skulde finde Anledning til i Byens Centrum, paa Torvet, at rejse et Mindesmærke for Kong Frederik II, Købstadens Grundlægger.

Ved Afslutningen af denne Bog føler jeg Trang til at udtale min bedste Tak til enhver, som har støttet mig under Udarbejdelsen og ved Udgivelsen.

Min Tak til de mange, som med saa stor Beredvillighed laante mig Billeder til Værket. Jeg havde faaet samlet et meget stort Billedstof. Desværre saa jeg mig nødsaget til at lade en stor Del udgaa, da Reproduktionsomkostningerne antog en uhyggelig Størrelse. Et Billede fortæller ofte mere end en lang Beskrivelse, saa jeg havde den bedste Villie til at lade hele min Samling gaa med, men jeg manglede Midlerne. Dette er Grunden til, at man maaske forgæves vil søge en Del Billeder, som burde have haft Plads i denne Bog.

Min Tak til de Mænd og Kvinder, der har givet mig mundtlige og skriftlige Meddelelser om Personer eller Begivenheder og Tilstande i de henfarne Tider. Blandt mine mange gode og interesserede Hjælpere maa jeg særlig nævne nogle enkelte. Mine Kolleger ved Skolen, baade Lærerinder og Lærere, har saaledes lettet mig Arbejdet betydeligt ved at gennemblade gamle Aviser for mig. Lærer Kj. Jensen, Vrold, har leveret mig Oversigten over samtlige Folketingsvalg i Skanderborg-Kredsen. Fra Provst Th. Sørensen, Skanderborg, modtog jeg det interessante Haandskrift »*Series pastorum*«, der opbevares i Præstegaardens Arkiv. Ligeledes havde jeg ved Provstens Velvillie stadig Adgang til Kirkebøgerne. Lærer Oluf Kristensen, Horsens, min tidligere Elev, har leveret mig flere gode Bidrag. Hele det i Bogen anførte Uddrag af Kammerraad Poul Leegaards Dagbog skyldes saaledes ham, ligesom han ogsaa foretog en møjsommelig Kopiering af Slottets Etageplaner efter Thuras Vitruvius, hvoraf dog kun Grundrids af Kælderrummene og nederste Stokværk findes optaget i denne Bog. Min bedste og mest interesserede

Hjælper var dog Pastor C. M. Christensen, Skanderborg. Med stor Elskværdighed og Opofrelse har han paa forskellig Maade deltaget i Arbejdet for Bogens Tilblivelse. Han rejste med til „Landsarkivet for Nørrejylland“ i Viborg, hvor vi begge opholdt os en Tid for at gøre Uddrag af de derværende Arkivalier fra Skanderborg. Efter vor Hjemkomst sammenarbejdede Pastor Christensen sine Optegnelser, der behandler Tidsrummet fra 1868—1873. Ligeledes har han udarbejdet en enkelt Biograf og desuden været mig en trofast og god Støtte ved Korrekturlæsningen, og det er ham, der med Bistand af Lærer M. J. Hansen har ordnet hele det store Navneregister.

Min Tak for den elskværdige Imødekommenhed, der vist mig baade i de stedlige Arkiver, i „Landsarkivet for Nørrejylland“, i „Det kgl. Bibliotek“ og i „Statsbiblioteket i Aarhus“.

Min Tak for den Understøttelse til Bogens Udgivelse, der er mig tilsagt fra Skanderborg Byraad, fra „Banken for Skanderborg og Omegn“ og fra „Sparekassen for Skanderborg og Omegn“.

Min Tak til de Mænd, der har vist deres bypatriotiske Sindelag ved at tegne sig som Garanter for det eventuelle Underskud.

Min Tak til den lokale Presse for den sympatetiske Anmeldelse af de allerede udsendte Hæfter og for den varme anbefaling for Bogen i sin Helhed.

Men først og sidst min Tak til Købmand Simon Sass. Det var ham, der undfangede Ideen om „Skanderborgbogen“, og uden hans energiske Støtte og praktiske Omsorg for Sagen i det hele var denne Bog ikke bleven til Virkelighed.

Det er mit Haab, at Bogen om Skanderborg maa blive til Fornøjelse for mine Medborgere, og at de fremdragne Minder maa bidrage til at vække det rette Borger-sind, saa at alle rækker hinanden Broderhaand i Arbejdet for vor lille Bys Vel og Fremgang.

SKANDERBORG, d. 26. Septbr. 1908.

L. THANE.

En Fortegnelse over de Kilder, der er benyttet under Udarbejdelsen af denne Bog.

-
- Karl Hansen: Skanderborg By og Slot. Kbh. 1833.
Johs. Steenstrup m. fl.: Danmarks Riges Historie.
Andre Haandbøger i Danmarkshistorie.
Troels Lund: Dagligt Liv i Norden.
do. : Kristian IV.s Skib paa Skanderborg Sø.
Fredericia & Bricka: Kristian IV.s egenhændige Breve.
Historisk Tidsskrift, I. Række.
Arent Berentsen: Danmarckis og Norges fructbar Herlighed.
Museum 1892, I.
Frits Holst og Axel Larsen: Felttogene i vore første Frihedsaar.
N. P. Jensen: Den anden slesvigske Krig, 1864.
H. Bruun: Gamle danske Minder. Kbh. 1869.
J. Davidsen: Fra vore Fædres Tid. Kbh. 1884.
J. C. Schythe: De danske Provinsers Tilstand XVII. Kbh. 1843.
J. R. Hübertz: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus.
P. Munch: Købstadstyrelsen i Danmark. Kbh. 1900.
L. Holst: København og Kongerigets Købstæder. Kbh. 1862.
J. Ølsgaard m. fl.: Aarhus. Khv. 1905.
Chr. Molbech: Ungdomsvandring i mit Fødeland. Kbh. 1815.
Chr. Heilskov: Træk af Livet i Skanderborg ved 1800.
H. C. Andersen: Samlede Skrifter, I. Bind.
S. Birch: Gennem 500 Aar. Kbh. 1879.
Pontoppidan: Danske Atlas.
Trap: Danmark.
„Aarhus Stiftstidende“ fra 1845 m. fl.
„Skanderborg Avis“.
„Skanderborg Amts Avis“.
Arkivalier fra stedlige Arkiver og fra „Landsarkivet“ for Nørrejylland.
Skanderborg Haandværkerforenings Forhandlingsprotokol.
Skanderborg Handelsforenings Forhandlingsprotokol.
Skanderborg Landboforenings Jubilæumsskrift.
Skanderborg Skomagerlaugs Protokol.
Skriftlige og mundtlige Meddelelser fra Byens Indvaanere.
-

RETTELSER OG TILFØJELSER

(Rettelserne og Tilføjelserne bør foretages, før Læsningen af Bogen paabegyndes).

- Side 9, L. 3 f. n. Valdemar Sejers, læs: Valdemar Sejrs.
- 15, - 22 f. o. Slottete Skove, læs: Slottets Skove.
  - 36, - 6 f. o. Dunk, som, læs: Dunk med Vand, som.
  - 39, - 7 f. o. Indsæt: 1851 oprettedes et Skrædderlaug i Skanderborg.
  - 64, - 12 f. n. Vanbensholm, læs: Vaabensholm.
  - 88, - 15 f. n. og lejes af, læs: og ejes af.
  - 96, - 10 f. n. Murstenene tillige, læs: Murstenene billige.
  - 96, - 3 f. n. Soetmann, læs: Woetmann.
  - 98, - 20 f. o. Epedemihus, læs: Epidemihus.
  - 105, - 7 f. n. ondt at, læs: ondt ved at.
  - 106, - 11 f. n. Klæstværrelser, læs: Kvistværrelser.
  - 108, - 8 f. o. nødveudigt, læs: nødvendigt.
  - 108, - 6 f. n. Sjaks, læs: Sjako.
  - 113, under første Billede, læs: Peter Petersen.
  - 117, - 10 f. o. Bygning, læs: Bygning (Gade Nr. 26).
  - 120, - 4 f. n. d. 31. Juli 1848, læs: d. 31. Juli 1845.
  - 128, - 19 f. n. Anders Ditlev, læs: Anders Ditlev Wohlert.
  - 138, - 1 f. o. sidst i 1853, læs: sidst i 1852.
  - 139, - 15 f. n. Vrværdige, læs: ærværdige.
  - 140, - 13 f. o. 1872 blev han, læs: 1874 blev han.
  - 148, - 20 f. n. han“, no, læs: han, „no.
  - 154, - 10 f. n. 1844 købte, læs: 1854 købte.
  - 159, - 22 f. o. Matr.-Nr. 51, læs: Matr.-Nr. 5 A.
  - 159, - 28 f. o. noget, læs: noget.
  - 160, - 7 f. o. Skytshelgene, læs: Skytshelgener.
  - 161, under nederste Billede, læs: T. A. J. Regensburg.
  - 162, - 5 f. n. snart ventes, læs: snart vendtes.
  - 163, - 25 f. o. Læredomme, læs: Lærdomme.
  - 189, - 2 f. o. Inpsektor, læs: Inspektør.
  - 190, - 6 f. o. „Under, læs: Under.
  - 216, - 1 f. n. det stiledede, læs: det stillede.
  - 225, - 6 f. n. Nihilistkerlubbens, læs: Nihilisterklubbens.
  - 232, - 4 f. o. Koution. læs: Kaution.
  - 232, - 12 f. o. overordenlig, læs: overordentlig.
  - 260, - 4 f. o. tilfyldt, læs: tilflydt.
  - 262, - 2 f. n. forde, læs: for de.
-

KANDERBORG ligger i en saare skøn Egn, omgivet af store Skove, smukke, fiskerige Søer, høje, grønklædte Bakker og yndige, frodige Dale.

Oprindelsen til Byen Skanderborg er at søge i Landsbyen Skanderup, hvis Kirke staar endnu, ligesom det til Kirken hørende Sogn endnu benævnes Skanderup Sogn. 1176 nævnes Landsbyen første Gang i et Gavebrev fra Valdemar I. til Esrom Kloster. Den kaldes her Sklandethorp. I Valdemar II.s Jordebog kaldes den Schandthorp (-torp = drup = rup; Skanderup). En Lavning lidt Syd for Kirken kaldes ogsaa endnu »Skanderup Gade«. Og man har fundet Brolægning og Murlevninger mange Steder under Jordoverfladen paa Bakkehældet. I Nærheden af denne Landsby paa en Holm mellem Store- og Lillesø opførtes tidligt en af Landets ældste og vigtigste Kongeborge »Skanderupborg« — Skanderborg.

Hvornaar denne Borgfæstning er opført, ved Historien intet om. Det store, fir-kantede Taarn, som ses paa Tegninger af Slottet, er rimeligvis Borgens ældste Del; dets Murværk var af uhyre Tykkelse. Det var bygget saa skævt, at man fra et bestemt Sted i Haven kunde se alle dets fire Hjørner. Det er givet, at Slottet i Tidernes Løb har været Genstand for mange Ombygninger og Forandringer. De første Efterretninger naar ikke længere tilbage end til Begyndelsen af 1200'rne. Efter Kæmpevisen var det paa denne Borg, at Valdemar Sejr fik Budskab om, at hans Dronning Dagmar laa syg i Ribe 1212, og at hun længtes saa inderlig efter ham. Visen beskriver paa en smuk Maade Kongens Sorg og den kærlighedsfulde Hast, han lagde for Dagen for at komme til hende:

Dankongen slog sit Tavlebord sammen,
saa alle de Tærninger sjunge.
»Forbyde det Gud Fader udi Himmerig,
at Dagmar skulde dø saa unge!«

Der Kongen drog af Skanderborg,
da fulgte hannem hundrede Svende;
og der han kom til Grindsted Bro,
fulgte hannem ikkun Dagmars Dreng.

Der han rød over Randbøl Hede,
da fulgte hannem femten Svende;
og der han kom over Ribe Bro,
da var den Herre alene.

Dengang Valdemar Sejers Sønner Erik Plovpenning og Abel fejdede mod hinanden, opholdt Eriks Dronning, Jutta, sig paa Skanderborg Slot 1247 til stor Ulempe for Munkene i Øm Kloster, som hun var temmelig nærgaaende imod, idet

hun frarøvede dem Korn, Kvæg og alt, hvad hun ellers havde Brug for eller Lyst til. »Ja hun truede endog Broder Ole, Abbed Johannes og de øvrige Brødre ofte med at ville hævne sig paa deres egen Krop, om de ikke lode hende raade i alt.«

I Skanderborg var det, at Marsk Stig undsaagde Erik Glipping. Efter Kongemordet 1286 sagde Marsken til sine medsammensvorne: »Og vi ville ride til Skanderborg, Dronningen ville vi gæste!« Aabent vedgik han sin Udaad; men den dræbtes tolvaarige Søn, Erik Menved, tilraabte ham: »Forvist skal du fly af Landet, dersom jeg skal klæde Tronen«, hvorpaa Marsken svarede:

»Skal jeg ud af Landet fly
og ligge paa Bølgen kolde,
saa mangen Enke da gør mit Sværd
og allermest af de bolde.

Skal jeg bygge i Skov og Skjul,
I maa ikke andet vente,
end at til Midsommer og til Jul
jeg kræver i Danmark Rente!«

Da Erik Menved døde, blev hans udelige og rænkefulde Broder, Kristoffer II., Konge. Hans Halvbroder, Grev Johan, bemægtigede sig ved List København for at faa Pant for de Penge, som Kongen skyldte ham. Herover blev Kristoffer saa vred, at han trak sig tilbage til Skanderborg og plagede Klostrene i Egnen med Gæsteri og Indkvartering. Her opsøgte Rigets Raad ham for at bede ham om at forlige sig med sin Halvbroder og den holstenske Grev Gert, for at Riget ikke aldeles skulde gaa til Grunde. For at opnaa dette Forlig og for at skaffe sig Penge maatte han afstaa næsten hele Landet. Dog forblev Skanderborg og et Par Slotte paa Lolland i Kongens Eje. Nogle Aar senere faldt Grev Gert for Niels Ebbesens Haand. Denne djærve Fædrelandsven søgte at fuldføre sit Værk ved at drive de fremmede Tropper ud af Jylland. Han kom da ogsaa til Skanderborg, som Grev Johan havde besat. Han forsøgte at indeslutte og ~~ad~~hungre Besætningen, men han blev uventet angrebet af Grev Gerts Søn, Jernhenrik. Imod disse ny Angribere vendte Niels Ebbesen sig med hele sin Styrke, men da faldt Borgens Besætning ham i Ryggen, og den brave Dannemand faldt tillige med to af sine Brødre og mange (2200) af sine Stridsmænd paa Bakkerne mellem Ladegaardene og Skanderup Kirke. »Han var falden — uden Sejr, men med Ære, og hans Minde lægges aldrig i Mulde«. Slaget stod d. 2. Novbr. 1340. Jernhenrik lod Niels Ebbesen og hans Brødre lægge paa Stejle og hævnedes saaledes sin Faders Død. Antagelig blev de faldne Krigere begravede i Bakken ved Kirken; thi da den nuværende Aarhus Landevej blev stukket gennem Bakken ved Skanderup Kirke, fandt man noget uden for Kirkemuren en stor Mængde Menneskeben.

Nu blev Valdemar Atterdag Konge i Danmark. Ogsaa denne Konge har flere Gange opholdt sig i længere Tid paa Skanderborg Slot. Under Jydernes Oprør mod Valdemar Atterdag 1366 belejredes Skanderborg af Oprørerne og Holstenerne. Under Valdemar Atterdag blev Danmark hjemsøgt af en frygtelig Pest, der fra Asien udbredte sig over hele Evropa. I Midten af 1300'rne kom den her til Landet. Den rasede saa heftigt, at over en Tredjedel af Landets Befolkning bortreves af den.

Antagelig er Indbyggerne i Skanderup for største Delen blevet Offer for denne Pest, saa at Byen ligesom saa mange andre Landsbyer i Danmark dengang blev mennesketom og øde. Og da den senere igen blev opbygget, har man fundet det mere

hensigtsmæssigt at bygge nærmere ind til Slottet for at have Beskyttelse af dette i Fejdetid. Vist er det, at Byen Skanderup i de senere Tider har ligget paa det Sted, hvor nu den ældste Del af Skanderborg Købstad ligger; thi endnu længe efter, at den havde faaet Købstadrettigheder, bruges Navnene Skanderup og Skanderborg i Flæng, f. Eks. i Kong Frederik d. III.s Stadfæstelsesbrev paa Byens Friheder staar der: »Vore og Kronens Undersaatte, som er boende udi Skanderup for Vort Slot Skanderborg.«

Mindet for Niels Ebbesen.

Ved frivillige Bidrag fra Egnen rejstes mellem Banegaardsvejen og Nørregade i Aaret 1878 et smukt Monument for Niels Ebbesen. Det bestaar af et 4 Alen højt Visbykors med et egekranset Sværd og en Lærke i Relief, samt følgende Indskrift: »Minde om Niels Ebbesen og hans Fæller.« Tegningen blev udført af Hasselriis.

Fra Midten af 1300'rne til Midten af 1500'rne er der ikke levnet os mange Efterretninger om Kongernes Ophold paa Skanderborg Slot. Men de har sikkert været her alle sammen og deltaget i lysende Fester. I dette Tidsrum er nemlig Slottet med dets store Tilliggende afgivet som Len til Rigshovmesteren, den Mand, som stod i Spidsen for Rigsraadet, Landets fornemste Mand næst efter Kongen. Mange udmærkede Mænd har i denne Tid været Lensmænd paa Skanderborg Slot. Lensmændene ansatte saa Ladefogeder rundt om paa de mange Gaarde og Godser, der var tillagte Slottet. Det var disse Ladefogeder, som Bønderne maatte trækkes med, idet de maatte gøre Hoveriarbejde paa Herregaardene. Her et lille Træk fra den Tid:

2*

»I Skanderborrig Enge,
alt ved den blanke Sø,
der gaar de Piger og Dreng
at slaa og rive Hø.

Imellem disse var den 24-aarige Morten Borup.

Naar Skaaret han færdigt haver,
han stryger ikke sin Le;
han staar og falder i Staver,
til Jorden han stift monne se.

Med Svæbeskaft saa krumpen
den Foged efter ham fo'r:
»Hvad skader din dovne Kumpen?
Hvi staar du der og glø'r?«

— »Saamænd da, strænge Hr. Foged!
jeg stod og grunded' oppaa
den Blomstervrimmel saa broget,
hvor den kan komme fraa.«

— »Da skal jeg din Slubbet lære
at tænke, naar du skal slaa;
jeg skal din Ryg vel hære,
den bliver baade brun og blaa!«

Den Foged løfter sin Svøbe;
men Knøsen kaster sin Le:
han giver sig til at løbe,
og Fogden efter ham ser.

Morten Borup løb til Aarhus og tiggede sig ind i Latinskolen. Der sad nu den skæggede Knøs paa Skolebænken mellem de smaa Purke, nederst i den nederste Klasse. Han kom senere til det nyoprettede Universitet i København. Her tog han Magistergraden og drog derpaa til Universitetet i Köln. Efter sin Hjemkomst 1491 blev han Rektor ved Aarhus Skole, som han ledede med stor Dygtighed. Senere blev han tilige Sognepræst ved Domkirken.

En af de ypperste Lensmænd i dette Tidsrum var Kristian II's gode Ven Righovmester Mogens Gjøre til Krænkerup, nu Hardenberg, paa Lolland, som var Lensmand paa Skanderborg Slot fra 1516 til 1544.

Det kan maaske have sin Interesse her at anføre Ordlyden af et Lensbrev:

»Vi Christjern d. Anden o. s. v. Gøre Alle vitterligt, at Vi af Vor synderlige Gunst og Naade og for Troskab og villig Tjeneste, som Os elskelige Hr. Mogens Gjøre, Ridder, Vor Mand og Raad Os og Riget hidtil gjort og bevist haver, og han end herefter troligen gøre og bevise skal, have undt og forlenet og med dette aabne Brev unde og forlene hannem Vort og Kronens Slot Skanderborrich med alle de Herreder, som der nu tilligge, at have, bruge og beholde med alle dets tilliggende kongelige Rente og Rettighed, ihvad det helst kan være, udi tolv samfulde Aar efter dette Brevs Datum regnende skullende; og skulle dog hermed være undtagne de tre Fjerdinge i Gjærnerred liggende, som Os elskelige værdige Fader, Biskop Niels Clausen i Aars, Brev paa haver i saa Maade, at han dermed

skal alting ubevornde (?) indtil nu om et Aar næst tilkommende, og da skulle Vi løse og indfri af fornævnte værdige Fader Biskop Niels Clausen fornævnte Hr. Mogens Gjõe til de tre Fjerdinge for 2 Tusinde rhinske Gylden, som han dem for i Pant haver, og naar saa sket er, at Vi dem indfriet have, og fornævnte Hr. Mogens dem igen faaet haver, da skal han igen slippe og Os følge lade Lysgaard Herred, som vi ham nu til Slottet have; og skal fornævnte Hr. Mogens Gjõe udi de 12 fornævnte Aar, han fornævnte Slot og dets Tilliggelse i Værge haver, gøre og give Os der aarlig af til gode Rede 600 Mk. danske Penninge; og dertil skal han gøre Os gode Rede og Regnskab for, hvad Sagefald og Oldengæld der i Lenet faldende vorder, og deraf skulle Vi have Halvdelen og han den anden Halvdel; men hvad Fredkop (?) der falder i Lenet, skal han lade optage og det altsammen komme til Vort Behov. Samledes skal han holde Bønderne og Tjernerne til Slottet lige ved Lov, Skel og Ret og ej forurette dem i nogen Maade, og Godset, de bo paa, skal han holde bygt og forbedret og uodelagt i alle Maader; og skal han og bygge og forbedre Slottet og det i gode Maade holde ved sin Hævd og Magt. Og Skovene, som der i Lenet ligge, skal han ej tilstede at forhugges til Upligt i nogen Maade; skal og holde Os hvert Aar 2 Nætters Gæsterering og dertil holde os 6 Borgerleje. Og skal han have og beholde fornævnte Slot og Len saa frit, som fornævnte værdige Fader det hertil for hannem det holdet og haft haver. *Datum Dominica quasimondogeniti in castro Nyekøpingh Anno Domini MDXVI.*

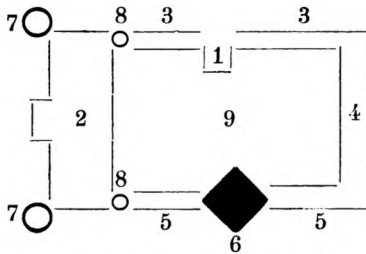
Mogens Gjõe blev sendt til Kejser Maximilian i Tyskland for at begære hans Datter Elisabeth til Ægte for Kristian den Anden. Da han fik et indvilgende Svar, blev han paa Kongens Vegne viet til Elisabeth. Da den jyske Adel 1523 opsagde Kongen Huldskab og Troskab, holdt Mogens Gjõe trofast med Kongen, indtil denne forlod baade Riget og sine Venner. Nu var det unyttigt at gøre Modstand, og Mogens Gjõe med flere af Kongens Tilhængere sluttede sig til Adels Parti og hyldede Frederik I. 1524 har Frederik I. besøgt »Vor og Danmarks Rigens Hofmester Hr. Mogens Gjõe« paa Skanderborg Slot. Da Reformationen begyndte at faa Fremgang her i Landet, fandt den i Mogens Gjõe en ivrig Tilhænger og Forfægter. 1530 blev der Opløb i Skanderborg og Aarhus Len, fordi Bispens Agenter pinte Almuen og vilde afnøde den en særegen Afgift til Bispen, som kaldtes Biskopsgave. Bønderne henvendte sig til Mogens Gjõe med deres Klage og bragte ved samme Lejlighed paa Bane, at der i mange store Herreder kun var 2 eller 3 Præster, og at der i mange Kirker kun blev prædikeret 3 eller 4 Søndage om Aaret. Mogens Gjõe bekræftede Klagens Rigtighed og indstillede den til Kongen, som derpaa paabød Bispen at athjælpe slig Mangel og at afholde sig fra ulovlige Paalæg eller Inkassationer.

Da Lybækkerne og Bønderne under Grevens Fejde gjorde stor Fremgang i Landet, sammenkaldte Mogens Gjõe som Rigshovmester Rigsraadet til et Møde i Rye Kirke d. 4. Juli 1534, hvor Hertug Kristian udraabtes til Konge. Til stor Glæde for Mogens Gjõe erklærede Kristian III. Lutherdommen for den herskende Religion i Danmark. Meget Klostersgods blev nu inddraget, saaledes blev Ring Kloster paa den Tid lagt under Skanderborg Len. En anden Skanderborgenser, som sikkert har været en god Forkæmper for Reformationen, er Slotsskriver Peder Bertelsen. Kristian III. gav ham (1547) Livbrev paa Skanderup Kirke og Præstegaard; men da denne Mand »ikke vilde blive Præst, forlenede Kongen ham 1554 med en Kronens Gaard udi Foerlev«.

Ingen af de danske Konger har opholdt sig saa ofte og saa stadigt paa Skanderborg Slot som Frederik II., og mange af de Foranstaltninger og Bestemmelser, der fandt Sted under ham, er bleven afhandlede og truffet her. Lensmanden Holger Rosenkrands har sikkert haft en høj Stjerne hos Kongen; thi da Emborg Slot (c. 1565) blev nedbrudt, blev Godset lagt under Skanderborg Slot. Ved de betydelige Nedrivninger skaffede Kongen sig Sten til de store Om- og Tilbygninger ved Skanderborg Slot. Ligeledes lagde Kongen alt Voer Klosters Gods under Skanderborg og tillod 1568, at Kronens Bønder, som tilforn laa til Voer Kloster, maatte være fri for at give Korn, naar de gjorde Arbejde til Slottet.

Frederik II. har i Hovedsagen givet Slottet den Skikkelse, som vises paa Resens Tegning ca. 100 Aar efter:

- 1) Porttaarnet. 2) Hovedbygningen. 3) Sydfløjen. 4) Vestfløjen. 5) Nordfløjen.
6) Det store Klokketaarn. 7) To runde Taarne. 8) To Runddele.
9) Slotsgaarden.

1561 skriver Kongen, at da han vil bygge og befæste Skanderborg Slot, skal Emborg Kirke (c: Øm Klosterkirke) »med Søvnhus, Omgang og andre unyttige Huse« nedbrydes og Materialerne anvendes til Slottet. I Nov. 1562 hedder det, at det paa-begyndte Byggeri paa Skanderborg Slot den følgende Sommer skulde tilendebringes, hvorfor alle Murermestre og Kalkslagere fra Ribe, Vejle, Horsens og Aarhus ved Foraarstide skulde begive sig til Skanderborg for at arbejde paa Slottet. 1563 blev man dog ikke færdig, og Kongen paabød da Brænding af saa mange Mursten som mulig til Brug næste Foraar. I de nærmest følgende Aar høres ikke meget om Byggearbejdet; men 1570 begyndes der igen. Det hedder da, at de bestilte Mursten til Slottet skulde hidskaffes; 1571 bestiltes en stor Ladning Tagsten; 1573 sluttede Kongen Kontrakt med Gert Stenhugger om, at han skulde lave en Port af Sten ved Slottet samt det til en Brønd fornødne Stenværk, og s. A. modtog han Tilbud paa Levering af 100,000 Mursten; 1574 paabødes Indkøb af Tagsten.

Slottet bestod da af 4 sammenbyggede Fløje, der omsluttede Slotsgaarden. Alle Fløjene var paa 3 Stokværk. I Hovedfløjen var Kongens og Dronningens Værelser, Riddersalen, samt i den sydlige Halvdel af underste Etage den af Frederik II. indrettede Slotskirke. For hvert af de udvendige Hjørner stod et rundt Taarn og midt paa Østsiden en firkantet Karnapbygning, paa de indvendige Hjørner stod smaa runde Trappetaarne (Runddelene). Midt paa Sydfløjens Gaardside stod Porttaarnet. I denne Fløj havde Lensmanden sin Bolig. Vestfløjen indeholdt bl. a. Køkken. I Nordfløjen var Kancelli og Borgestue; midt i den stod et stort, skævt-firsidet Taarn, der sikkert hidrørte fra Slottets ældste Tid og oprindelig var Fangetaarn, men senere Klokketaarn

og kaldtes »det hvide Taarn«; (det er muligt, at »Svend Feldings Klokke« har hængt her indtil 1634, da den førtes til Dronningborg Slot; se Saml. til jysk Hist. 3. Ræk. II. S. 218.) Mellem dette Klokketaarn og Hovedfløjen har Nordfløjen kun fortsat sig med ringe Bredde som en Art Vægtergang, der stødte sammen med Hovedfløjens nordlige Runddel.

1571 byggede Frederik II den store Slotsport mod Byen. Den Sten, som nu er indmuret over Indgangen til Slotskirken, har oprindeligt haft sin Plads over den gamle Indkørselsport til Slotsholmen. Den har Frederik II.s Navneziffer, Vaaben, Titel og Aarstallet 1571. Aaret efter indrettede Kongen Slotskirken i en Del af underste Etage i Hovedfløjen omtrent saaledes, som den staar endnu. Kirkestolene er prydede med Frederik II.s og Dronning Sophias Navnetræk og Danmarks Vaaben, baade helt og dets enkelte Dele særskilt; oven over staar følgende Indskrift: MEINE HOFFNUNG ZU GOTT ALLEIN. ANNO DOMINI 1572. — ANNO MDLXXII TRAU IST WILTBRET. (»Mein Hoffnung zu Gott allein« var Frederik II.s Valgsprog. Wildpret var en Jagthund, som Kongen holdt meget af, fordi den var ham særdeles tro og hengiven.)

Prædikestolen, som ogsaa bærer Aarstallet 1572, har oprindeligt været anbragt ved det øverste østlige Vindue.

Præstegaarden ved Skanderup Kirke laa i Vejen for Ladegaardsjordene og blev derfor nedbrudt, og Præsten Hr. Jens fik da Bolig paa Slottet. Frederik II. skænkede ham en Gaard i Blegind, og baade Stilling og Gram Kongetiende samt Olden fra Slotstete Skove til 30 Svin. Formodentlig har Hr. Jens til Gengæld for alt dette faaet Paalæg om at holde Gudstjeneste i Slotskirken.

Kongen har selv været her i Slutningen af samme Aar og har befalet, at Lensmanden skulde udvise 100 Læs Ved aarlig af Skanderborg Skove til Aarhus Hospitals fattige, (Datum 21. Decbr. 1572). Det følgende Aar var han her atter i Juni og Decbr. Samme Aar blev Claus Glambek Lensmand paa Skanderborg.

1574 d. 25. Oktbr. har Frederik II. paa Skanderborg befalet, at de fattige i Aarhus Hospital skulde have Olden til 100 Svin i Skanderborg Skove, saa ofte der var Olden, uden at svare nogen Oldengæld derfor. Sandsynligvis har Kongen opholdt sig her hele Vinteren, idet man har flere Dokumenter, som er udstedte fra Skanderborg Slot, og Prinsesse Anna fødtes her d. 12. Decbr. 1574. Hun blev som bekendt gift med Kong Jacob af Skotland, som senere tillige blev Konge i England ogsaa.

Medens Kongen var her i Efteraaret 1578, fortaltes der, at Almuen her omkring havde set en usædvanlig stor Stjerne. Kongen skrev da d. 21. Septbr. til Tycho Brahe om at undersøge dette. I det følgende Aar har Rigskansleren og Historieskriveren Arild Hvidtfeldt opholdt sig nogen Tid paa Slottet. Kongen var her igen d. 11. Nvbr. 1580 og d. 8. Jan. 1581, saa han har vel atter tilbragt Vinteren her. Han samler her den jyske Adel og fejrer Fest paa Fest. Særlig er hans Fastelavnstester berømte. Maskespil, Fakkeldans, Turnering og Ringrenden veksler med et Drikkeri over al Maade.

Den 28. Oktober 1583 er en Mærkedag i Skanderborgs Historie, idet Kong Frederik II. under sit Ophold her skænkede »Byen der for Slottet« Købstadrettighed. Brevet derom indeholder følgende:

For at Undersaatterne, som nu bo eller komme til at bo ved Skanderborg Slot, desbedre maa nære og bjerge sig, samt Bønderne deromkring nærmere maa

kunne faa, hvad de behøve til deres Husholdning, tillades det dem, som bo ved Slottet, eller som ville begive sig did at bo og bygge indenfor det Plankeværk, som nu er opsat, at bruge Køb og Salg og Købmandshandel med Humle, Salt, Staal, Klæde og hvad andre Varer, Bønderne kunne have Behov, dog at de bruge lovlig Maal og Vægt, og i samme Handel lade sig finde billige og oprigtige; ligeledes skal der være Smede, Skomagere og andre Haandværksfolk, som er dygtige i deres Haandværk og ville flytte did, tilladt at gøre dette; dog saaledes at hvilke Borgerfolk, Haandværksfolk eller andre, som ville bosætte sig der, skulle melde sig først hos Lensmanden, og han undersøge, om de have ærlige Danne-mænds Rygte med sig og ere dygtige i det, de udgive sig for; dernæst skal han, efter deres Lejlighed, udvise dem, som begære det, Plads til at bygge paa, dog indenfor Plankeværket. De, som vilde bygge, skulde bygge Købstadbygninger med gode Stalde, Logementer og Værelser, saa andre, som det hændes at komme did, kunne have hos dem bekvem Tilflugt og Underhold. Det tilsiges fremdeles dem, som ville bygge, at de maa beholde samme Huse og Bygninger til arvelig Ejendom, og at de maa sælge og forandre dem og handle med dem, som de ville. Endvidere forundes dem, som nu bo der eller ville bygge der, Fritagelse for Skat og al anden kongelig Tynge og Besværing. Dog skulle de være Lensmanden hørige og lydige paa Kongens Vegne, afholde sig fra Fiskeri i Søen og fra at hugge i Skoven der omkring uden Lensmandens Tilladelse; ej heller maatte de, naar der var Olden, lade Svin drive paa Skoven, uden Lensmanden tillod det for tilbørlig Oldengæld; Fædrift til deres Køer og Fæmon skulde være dem tilladte, undtagen paa Kongens Enemærker.

Lensmanden var altsaa foreløbig Købstadens Magistrat og Øvrighed. Det her omtalte Plankeværk skal have staaet, hvor det nuværende Torv begynder. Det dannede Byens Toldgrænse og tvang al Færdselen ind gennem »Byporten«, hvor Tolderens Øje vaagede. Byen havde kun de to parallelløbende Store- og Lillegade, som da var lige lange. Husrækkerne laa sjældent i Linje, snart traadte Bygningerne den i Forvejen snævre Gade altfor nær, snart veg de uventet tilbage og gav Plads for et Haveparti eller en Svinfold foran Huset. Gaderne var ubrolagte, opkørte eller gennemrodede af Svin, fulde af Skarndynger og Møddingvand fra Gaardene. Man betragtede Gaderne som den Plads, hvor man med fuld Ret henkastede alt, hvad man ikke ønskede at beholde i Huset, Affald, Aske, gammelt Halm, Aadsler og, hvad værre var. Gentagne Gange om Dagen blev Byens Kvæg drevet gennem Gaderne, en Vrimmel af alle Slags Fjerkræ boltrede sig i Snavset og snadrede i Mudderpølene. Herreløse Hunde, som levede af Rov, Affald og Aadsler, strejfede hjemløse omkring og var tilstede overalt, hvor der var noget paa Færde. Man vil indse, at det var vanskeligt at komme frem ad disse Gader, især ved Aftens Tide, naar de laa i Mulm og Mørke. Den første Begyndelse til Brolægning var derfor en Række større, flade Stene paa Midten af Gaden for Fodgængere, som ved at træde paa disse »Fliser« kunde komme nogenlunde tørskoede frem.

Husene vendte i Reglen Gavlen til Gaden. Endnu findes her i Byen et Par saadanne. Der eksisterede vel nok endnu den Gang enkelte gammeldags, smaa og forfaldne Træhuse; men de fleste Bygninger bestod dog af Bindingsværk. Kun Baghuse, Gaardskure og slige Bygninger, der ikke skulde tjene til Bolig, opførtes endnu af Træ alene. Til Bindingsværkshusene anvendtes saa fortrinlige Egeplanker, som man nu næppe kan opdrive Mage til. Tavlene imellem Tømmeret var lerklinede. Naar

Tømmerværket var opstillet, kunde »Rejsegildet« holdes. Hvad der saa stod tilbage, var ikke mere end, hvad der kunde besørges enten af Kvinder alene eller af gode Venner og Naboer i Forening. Nogle æltede Leret, andre klinede det i Tavlene mellem Stolperne. Et »Klinegilde« bag efter kunde vel være nok til Tak for Hjælpen og tillige en passende Indvielse af det ny Hus.

Tagbeklædningen bestod udelukkende af Straa eller Rør. Tidligere bestod Vinduesruderne af Skind, Papir eller Horn eller manglede ganske, idet Vinduet kun bestod af en Trælem. Glasruder begyndte nu at blive almindelige; men Vinduerne var smaa, og de blyndfattede Ruder var baade grønne og buklede og ofte halvt uigennemsigtige. Og dog var disse Ruder Borgernes Stolthed. Ingen, der mindedes hin Tid, da han som lille havde siddet om Vinterdagene i Mørke eller højst bag en blind Rude, kunde være saa sløv, at han jo ikke nu mangan Gang kvægedes, naar det gennemsigtige Glar tillod at se, hvad der foregik der ude, eller naar Solstraalerne ikke længere prellede af som fordom, men brydende sig og spillende i alle Farver forvandlede Ruden til Diamant og gød sig i en gylden Strøm ind over Gulvet. Dog kan vi vistnok gaa ud fra, at Butiksvinduer endnu længe bevarede den gamle, hensigtsmæssige Form: en Træluge, der slaaet ned rimeligvis tjente som Disk — Køberen stod udenfor paa Gaden — og, naar den lukkedes til, tydeligt nok angav, at nu var Butikken lukket.

Gadedøren var i Almindelighed delt paa tværs i to Halvdøre, saa at man kunde lukke den øverste op uden tillige at aabne den nederste. Sad man paa Bænken udenfor, kunde man gennem den aabne Overdør høre, hvad der foregik derinde i Huset, uden at derfor Høns og Rollinger kunde bryde ud, eller løsgaaende Svin og Hunde smutte ind.

Disk eller udstillede Varer fandtes ikke i Udsalgsstedet. En god Ven eller gammel Kunde maatte nok komme indenfor og tage Krammet nøjere i Øjesyn. For hans Skyld kunde man gerne aabne en Kiste eller to, eller Haandværkeren vise, hvad Arbejde han just havde for; men videre drev man ikke Reklamen.

2	3	4
1		

1. Forstue.
2. Boden eller Værkstedet.
3. Stue.
4. Køkken.

Mange Steder gjorde Stuen endnu Tjeneste som Køkken, Spisestue, Sovekammer og Dagligstue paa en Gang. Men Trangen til Deling af dette Rum begyndte at gøre sig gældende. Køkkenet var det, man først udskilte. Nogle havde anbragt Køkkenet i Forstuen, andre havde anbragt det i den modsatte Ende af Huset. Paa det aabne Ildsted svævede den mægtige Kedel paa sin Svingkrog. Gryder og Potter og Pander var indrettede til at stilles paa Trefod. I en Krog stod Stegespiddet opstillet. Mursten var dyre, saa Skorstenen var ikke ført op gennem Taget; den udlod Røgen paa Loftet. Her oppe var et ypperligt Sted til at røge baade Flæsk og Kød. Antændingen skete ved Fyrtøj og Trækul; det var et møjsommeligt og ubehageligt Arbejde, saa at mange foretrak at løbe rundt til Naboer og Genboer og »laane Ild«. Spildevandet blev kastet ud af Døren.

Bygningens Loft var aldrig gibset, men Bjælkerne laa synlige. Gulvet bestod overalt af stampet Ler. Langs Væggene i Stuen fandtes lukkede Alkover og Bænke

med laagdækkede Gemmesteder, der ofte maatte gjøre Tjeneste som Senge: »Slagbænke«. Det lange, svære Bord havde sin Plads langs Bænken op mod et af Stuens Hjørner.

Selv om en Del af Borgerne nu, efterat Byen havde faaet Købstadrettighed, gav sig af med Handel og Haandværk, er Landbruget dog i lange Tider vedblevet at være det vigtigste Erhverv. Den største Købmand i de Tider maatte sikkert mangen god Gang sætte sig op paa Møgvognen og finde sig i, at det varede en halv Dag, inden han naaede ud i Marken med de sindige Stude. Nord for Plankeværket hævede sig paa den østlige Side en temmelig høj Bakke »Wejlesbakken«, omtrent fra den nuværende Kommuneskole til det Sted, hvor Asylgade forbindes med Storegade (Adelgade). Denne Bakke med dens Skraaninger mod Øst (til Støresø) og mod Nord samt en Del Overdrev langt mod Vest, som ikke hørte under Ladegaardens Hovmark, blev benyttet af Borgerne i Skanderborg. Jorden var delt i tre Vange, der skiftevis var Rugvang, Bygvang og Græsfield. Paa den sidste vogtede Byhyrden Byens samlede Kvæg; de andre Vange var delte i Agre, og hver Mand havde Agre her og der, en paa Sandjorden, en paa den gode Jord, en nær ved, en langt borte o. s. v. Arbejdet med Pløjning og Saaning foregik samtidig efter bestemte Regler.

Man kan tænke sig, at Pladsen, hvorpaa det gamle Sygehus ligger paa »Bakken« (Nr. 1), har været benyttet til Bystævne, her har Majtræet haft sin Plads, her samledes de gode Borgere, naar Byhornet lød, for at gøre Aftaler om Arbejdet paa Bymarkerne, eller hvad andet de havde tilfælles.

Det har været vanskeligt for de handlende at transportere Varer til og fra de to nærmeste Havnestæder, Aarhus og Horsens; thi Vejene var »onde«. Fordringerne indskrænkede sig til, at det skulde være synligt, hvor Vejen gik, den maatte være bred nok til en Vogn, — mødtes derimod to, maatte den ene køre »af Vejen«, og ud paa Marken. Paa Vejen mellem Skanderborg og Horsens maatte man stundom vente to, tre eller flere Dage, før Hansted Aa var til at komme over.

Frederik II, som havde sat Skanderborg Slot saa smukt i Stand baade udvendig og indvendig, tog sig ogsaa med særlig Omhu af Slotshaven. Her blev indrettet dejlige Lysthuse, og Datidens kostbareste »Vandkunst« blev anlagt her. Fra store Brønde i Hestehaven førtes Vandet i Træledninger ud i Slotshaven. Antagelig er der ogsaa fra de mange Kildevæld i Bakkerne ved Skvæt Mølle ledet Vand ind til Fontænerne. Det har i alt Fald været et storartet Foretagende; der blev nemlig bestilt 3000 Trærønder til Ledningen. Antager man, at hvert Rør var 4 Alen, vilde Ledningen strække sig over en hel Mil. Stykker af disse Trærør er opgravet forskellige Steder i den nordlige Bydel samt i »Ballevasen« og »Skanderup Gade«. Rigsraadet lønnede i dyre Domme en Vandkunstner, der til Stadighed skulde have Opsyn med Vandledningerne paa Skanderborg og Koldinghus.

Den vigtigste Del af Haven var Abildgaarden. Der blev udført et stort og majsommeligt Arbejde paa at holde alt i Orden. Man har endog Eksempler paa, hvorledes der blev lønnet Mandskab til at holde Træerne rene for Orme og Larver. I Haven fandtes Æbler, Pærer, Blommer, Kirsebær, Morbær, Kvæder, Ferskner og Vindruer. Ja Frederik II lod endogsaa plante ti Figentræer og tyve Mandeltræer i Skanderborg Slotshave, og det forsikres, at de bar moden Frugt. Det maa dog antages, at Frugten i Reglen har været lidt bedsk. Men dette tog man den Gang ikke saa nøje. Hvad der var altfor surt til at spises raat, kunde jo laves til Most. Selv Slaaen indsamlede man til Slaaevin. Der blev lavet uhyre Masser af Most. En Historieskriver beretter, at der f. Eks.

paa Øm Kloster endnu i Februar Maaned 1554 laa tolv Tønder Most af Efteraarets Forsyning urørt i Kælderen.

Frederik II var en øvet Most- og Vinkender og i Sager af den Natur ikke til at spørge med. Da Kongen 1583 opholdt sig her paa Slottet, sendte Kristoffer Valkendorf ham Vin fra København. Han fik til Svar et Brev af følgende Indhold: »Den Vin, som I har købt til Os og sendt til Aarhus, have Vi nu smagt. Den er Os aldeles utjenlig og meget ond og uduelig, saa at Vi hverken selv ville drikke den eller lade den udskænke for vore Tjenere. Vil I lade den hente igen og enten levere den tilbage til Købmanden, som har givet den for god Vin, eller bære Eder ad, som Eder lyster, men blot saaledes, at Vi blive den kvit, og den ikke kommer Os til Omkostning«.

Ogsaa for Vildtbestanden i Skanderborg Dyrehave sørgede Frederik II. Vildsvinene var paa Grund af altfor stærke Efterstræbelser i Aftagende. Han indforskrev da 1581 fra sin Svigerfader i Mecklenburg et temmelig betydeligt Antal. De skulde fredes i tre Aar. Allerede Aaret efter Kongens Død havde de formeret sig i den Grad, at Formynderregeringen for Kristian IV maatte give efter for Borgernes Klager og sende den kongelige Jægermester med nogle Hofsinder herover for at ødelægge Vildsvinene. Der blev afholdt Jagt i Vinteren 1589; men næste Aar maatte de af Sted igen. I Spidsen for Byens Borgere og Omegnens Bønder med alle de løsslupne Gaardhunde til Hjælp foretog de et nyt Angreb. Med Rette nærede Beboerne Frygt for, at denne Kampmaade kunde blive lige saa farlig for deres egne løsgaaende Svin i Skoven som for de egentlige Vildsvin. At endnu en god Rest blev tilbage, fremgaar af, at Kristian IV. paa sin første Jagt i Skanderborg Dyrehave (1593) fældede en Mængde. Skovene vrimlede ogsaa af Kron- og Raavildt. Ved en kongelig Jagt (1587) bestiltes ikke mindre end 24 Læster Salt til Nedsaltning af det forventede Bytte. Der udkommanderedes særlige Slagtere og Salttere til saadanne Jagter. 1589 indberettede Lensmanden, at der i Skanderborg Len godt kunde fældes og nedsaltes 5—6 Læster Vildt, uden at Vildtbestanden vilde tage nogen Skade. Krybskytteri straffedes med Døden. Mangen ærlig Borgermand gik vistnok i sin Grav uden nogensinde at have smagt en Dyrekølle.

Saaledes som det nu her er skildret, saa det ud i Skanderborg, da den blev ophøjet til Købstad.

I 1584 var Frederik II her baade i Maj og i Juni, ligesom ogsaa hans 7-aarige Søn, Prins Kristian (IV), var her med sin Tugtemester Magister Hans Mikelsen. Den 20. November 1586 skriver Kongen til Lensmanden Claus Glambek:

»Vor Gunst tilforn: vid, at eftersom Vi agte Os med det første til Vort Slot Skanderborg, og ere til Sinds, at højbaarne Fyrster, vore kære Sønner, Hertug Kristian og Hertug Ulrik, skulle med deres Tugtemester nogen Tid der forblive beliggendes, da bede Vi dig og ville, at du udser et bekvemt Kammer og Værelse til højbemeldte vor kære Søn Hertug Ulrik, hvor det kan være næst og belejligst hos vor kære Søns Kristians Kammer, og derom Os tilbyder. Samledes bede Vi dig og ville, at du forordner og skaffer et Kammer til Os elskelige Henrik Ramel, højbemeldte vor kære Søn Kristians Hovmester der paa Slottet, dog paa et af de gamle Huse, saa at fornemme Kamre, som ellers fremmede Herrer og andre, som der kunde henkomme, skulde ligge, blive dermed ubetagen. Dermed sker o. s. v. Actum Koldinghus.«

Den 10. Juni 1587 sendte Kongen en Del Herremænd et Brev, hvori det hedder:

»Vid, at eftersom Vi med ikke ringe Bekostning have ladet os bygge for Vort Slot Skanderborg en ny Ladegaard, og efterdi Vi have her meget smukt

Fæ og gerne vilde have noget bedre, og Vi vide, at du har god Fæart, da bede Vi dig og begære, at du vil overlade og give Os to Køer eller Kvier, og at Vi maa bekomme dem, som unge og gode ere, og er Forhaabning om til Forbedring◄.

I Juli samme Aar var Frederik II atter paa Skanderborg og modtog her Besøg af Erkehertug Matthias af Østrig, som blev her en hel Maaned hos ham.

Aaret efter døde Kongen, endnu ikke 54 Aar gammel. Han havde, som de fleste af den Tids Fyrster og Adelsmænd, siddet for tit og for længe ved de fyldte Bægere, og det passer vel nok, hvad den sanddru Anders Vedel siger i Ligtalen over ham, »at dersom Hans Naade havde kunnet holde sig fra den skadelige Drik, som nu over al Verden alt for gængs er, da synes det for menneskelige Øjne og Tanker, at Hans Naade kunde have levet mangen god Dag længer◄. Ellers var Kong Frederik venlig og omgængelig og holdt meget af Lystighed. »Kongen er ikke hjemme◄, sagde han undertiden; da vidste Hoffolkene, at de havde Lov til at slaa Gækken løs; men drev de det for vidt, da hed det: »Kongen er kommen hjem igen!◄

Hans Mindesmærke burde rejses i Skanderborg.

Naar Talen falder paa den udmærkede Opdragelse, som Formynderregeringen efter Frederik II's Død lod den udvalgte Prins, senere Kristian IV, blive til Del, hører Prinsens Uddannelse til Sømand paa Skanderborg Sø til de Træk, som enhver Skanderborgenser med Forkærlighed dvæler ved. Fortællingen herom hører til dem, som har givet vor lille By Relief og ladet den fremtræde af den Ubemærkethed, som ellers maatte være bleven dens Lod, ubetydelig og afsidesliggende, som den er. Forklarligt er det, at Skanderborg og egentlig hele Landet saa længe har vægret sig ved at give Atkald paa den lille Idyl, man synes at skimte bag Beretningerne om »Skibet◄; men selv de mest inkarnerede Bypatrioter maa lade sig overbevise af de Kendsgerninger, som Historien i de senere Aar med Professor Troels Lund som Talsmand har ført i Marken imod det.

Gaar man de forskellige Forfattere, der i Aarenes Løb har omtalt Skibet, nærmere paa Klingen, saa viser det sig, at de alle har øst af en og samme Kilde, nemlig Hofpræst Laurids Jacobsens Ligprædiken over Kristian IV.

Af denne skal her følgende anføres:

»Efterdi hans prinselige Naade (Kristian IV som Barn) har set disse sig af Gud tilbetroede Kongeriger og Lande med deres Situation saaledes at være beskafne, at de uden god Kundskab paa Søfarten, og hvorledes et Skib i Fejde og Freds-Tid, i Fægten og ellers skulde regeres, ikke vel kunde forestaaes, langt mindre mod udvortes Fjender kunde beskærmes og forsvares, har han fattet en synderlig Lyst til samme Kunst af Fundament at lære.

Hvorfor, da hans prinselige Naade paa Skanderborg Slot, som hos en dyb og vidtbegreben Sø er beliggende, sine Studier og Exercitier en Tid lang har øvet, har han af de tilforordnede regerende Rigers Raad erlanget, at paa samme Sø blev bygt et Skib, som med Master, Takkel, Sejl og anden Redskab i alle Maader som et stort Orlogsskib er monteret og udstyret. Hvortil forstandige og forfarne Skibsfolk er forordnede, som med ham paa Søen have omsejlet og ham i alt det, som til Søfarten hører, flittigt undervist, saa at hans prinselige Naade derefter endog i Storm og Uvejr for sig selv har vidst et Skib at regere og alt Redskab derpaa, fra højest indtil nederst med sit rette Navn egentlig at nævne◄.

At et saadant Forhold først bliver gjort til Genstand for en historisk Nedtegnelse mere end et halvt Aarhundrede efter, at de Optrin, om hvilket der berettes, fandt Sted,

er jo i og for sig besynderligt nok; men et Faktum er det, at Laurits Jacobsen staa fuldstændig ene med sit Vidnesbyrd. Tvivlen vækkes gennem slige Kendsgerninger.

Maaske kunde man reducere »Fuldriggeren« til et Legetøjsskib eller, hvis man endelig vil have Prinsen til Søs, indrømme ham lidt Sejlads med en almindelig Baad; men en Storbaad, taklet som Fuldrigger, tager sig alt for usandsynlig ud til, at nogen paa et saadant Monstrum skulde oplæres i Sømandskunsten. Og Tvivlen faar yderligere Næring, naar man betænker, at Prinsen, der idelig skiftede Opholdssted, lige saa vel som andre af Samtidens rejsende Mennesker, hyppigt maatte foretage længere og kortere Søture, og, hvad der betyder adskilligt mere, ofte Maaneder i Træk, saa vel før som efter Faderens Død, havde Ophold paa Steder, hvor der var langt bedre Betingelser til Stede for hans Uddannelse som Sømand, end Indsøen ved Skanderborg frembød, f. Eks. ved Øresund, paa Koldinghus o. lign.

Det bedste Hjælpemiddel til Besvarelsen af Spørgsmaalet, om Kristian IV som Barn i Formynderregeringens Tid lært Sømandskab paa Skanderborg Sø i et dertil særlig bygget lille Orlogsskib, er Kristian IV's Stile. I disse kommer han villigt frem med alt, hvad der ligger ham paa Hjerte; men Skibet nævnes intetsteds. Dette Forhold giver jo imidlertid intet udtømmende Bevis. Langt mere afgørende er derimod dette, som fremgaar af Stilenes Datering, at Prinsen fra Frederik II's Død 1588 til 1593, da hans Undervisning sluttede, kun har opholdt sig paa Slottet nogle faa Dage, tilmed ved Midvinter (1591) og i dette Tidsrum, da Søen maaske oven i Købet har været tilfrossen, kan der billigvis ikke have været Tale om nogen »Søuddannelse«. Før Faderens Død, der indtraf i Prinsens 11te Aar, har sidstnævnte vel opholdt sig i længere Tid paa Skanderborg Slot, dels sammen med sin Tugtemester Hans Mikkelsen (1584), dels sammen med Faderen (1586—87); men hvem vil tale om fuldendt Søuddannelse hos et 9—10 Aars Barn, og desuden bemærker L. J. udtrykkelig, at Uddannelsen foregik, medens Rigsraaderne ledede Prinsens Opdragelse, altsaa efter Frederik II's Død.

Efter Niels Kaas's Død, da Prinsen var henimod en Snes Aar og alt i et Par Aar havde været myndig i Hertugdømmerne, synes det, som om Rigsraadet, der havde indrettet sig saa hyggeligt »paa Flæsket«, nødtigt vilde afgive Enehæderdømmet ved at erklære Prins Kristian myndig. Man søgte da for at adspredde ham at bevæge ham til et Ophold i Skanderborg, hvortil i Forvejen var sendt Tømmer til et Skib, saaledes tildannet, at det hurtigt kunde samles og anbringes paa Søen, hvor det da skulde præsentere sig som en behagelig Overraskelse for Prinsen, naar han fra Horndrup Banker fik lidt Overblik over Landskabet. Man formodede, at en saadan Opmærksomhed fra Rigsraadets Side vilde bringe ham i godt Lune og for en Stund faa ham til at slaa alle Regeringsnykker af Hovedet. Det høje Raad blev imidlertid sørgeligt skuffet; der skulde mere end et Legetøjsskib til at faa Bugt med Prinsens Ulyst til fremdeles at gaa i Gangkurv og Ledebaand. Naar hertil kommer, at Prinsen allerede, sin Ungdom til Trods, gik i Gifitetanker, forstaar man, at »Skibet« blev en fuldstændig Fiasko. Ikke desto mindre maa man vel give Troels Lund Ret, naar han i dette Skib søger Gaadens Løsning. Det skulde i al sin Simpelhed ligesom symbolisere Rigsraadets altomfattende Omhu for Prinsens Uddannelse, og er et halvt Aarhundrede senere bleven overgivet Efterverdenen i betydelig forøgede Dimensioner og bengalsk Belysning, der rimeligvis ogsaa har skullet kaste sit rosenrøde Skær over, og demonstrere Enighed i et Forhold, hvor der herskede idel Splid og Strid, nemlig i Forholdet mellem Rigsraadet og Enkedronning Sophie. Rigsraadet og Enkedronningen var nemlig grundigt uenige om Prinsens Opdragelse.

Opholdet paa Skanderborg blev kun af kort Varighed, og om Prins Kristian over-

hovedet naaede at se Skibet samlet, er maaske et Spørgsmaal. Den 2. August 1595 var det endnu ikke kommen til Aarhus, og allerede den 17. August begyndte Prinsen at træffe Forberedelser til en Udenlandsrejse, som snart efter tog sin Begyndelse. Han tog til Tyskland for at »anse« sin senere Dronning Anne Katrine.

Som Konge opholdt Kristian IV sig af og til paa Skanderborg. I Aaret 1591 hører vi Tale om to hemmelige Gange, »Løngange«, som Regeringen lod nedrive. 1600 stadfæstede Kristian IV Skanderborgs Købstadsrettigheder. I Efteraaret 1608 drog Kongen hertil med hele sin Hofstat og opholdt sig Vinteren over for det meste paa Slottet. I Oktober mistede han her et af sine Børn, den toaarige Prinsesse Elisabeth. Hun blev begravet i Slotskirken. Under Kejserkrigen (1625—29) blev Kisten berøvet sit Sølvbeslag. Kristian IV lod den istandsætte; men den blev atter plyndret under Svenskeskrigen (1658), hvorefter Frederik III lod den føre til Roskilde.

I Aaret 1609 indtraf den Begivenhed, som har givet en af vore Forfattere Stof til Skuespillet »Kristian den Fjerdes Dom«, ligesom samme Emne ogsaa er behandlet af en Kunstmaler. (Se dog om »Kristian IV's Dom« i Prof. Troels Lunds Fremstilling i »Historisk Tidsskrift« IV Række III Side 518—37 og IV Side 243—44).

Kongen opdagede nemlig ved en Undersøgelse af Aktstykkernes Vandmærke, at en Adelsmand ved Navn Kristoffer Rosenkrants havde lavet falske Gældsbeviser. Han sad en Tid fængslet paa Slottet, blev derfra ført for Herredagen i København d. 17. Marts 1610, hvor han blev dømt fra Livet for senere at henrettes. En Skriver, som havde været ham behjælpelig med de falske Dokumenter, blev hængt her i Jylland.

Kongen undsaa sig ikke for at uddele Dagløn til sine Arbejdere eller for at sætte sig paa Agefjælen hos en Borger og køre med ind til Slottet. Han var derfor meget afholdt, og da han 1611 manglede Penge til Kalmarkrigen, tilbød Borgerne for Skanderborgs Vedkommende at give et frivilligt Bidrag paa 80 Rd. aarlig.

Ogsaa efter sit Giftermaal med Kristine Munk tog Kristian IV undertiden Bolig for længere Tid i Skanderborg. I Aaret 1616 modtog han her Besøg af sin Søstersøn, Hertug Kristian af Brunsvig, der var ham en kær Slægtning. Til Ære for ham blev der paa Slottet holdt adskillige Ridderspil og anstillet store Festligheder, og da han rejste, forærede Kongen ham Heste, prægtige Harnisker og Ridetøj.

1617 modtog Kristian IV her Gesandter fra Gustav Adolf, som skulde bede ham om Bistand mod Kong Sigismund i Polen, der truede Sverrig med Krig. Samme Aar gav Kristian IV Befaling angaaende nogle Bygningsarbejder paa og ved Slottet. Herom hedder det bl. a.:

Baadehuset, Fiskerhuset, begge Hyttefadene skal sættes paa og ved Æbeløen. I lige Maade skal Skibene lægges op til samme Ø. Det grønne Hus skal flyttes ud i Dyrehaven paa det Sted, som er Lensmanden anvist. Den lille Stald skal sættes tæt op til Ridehuset og gaa op til Slottet med den ene Ende. I alle Vinduer neden omkring Slottet skal gøres et Jernsprinkelværk, item en muret Rende bag ud fra Køkkenet. En Bro med en »Togbrigge« at gøre for den nederste Port.

Præsten i Skanderup-Stilling Sogn har antagelig holdt Gudstjeneste i Slotskirken, naar de Kongelige har opholdt sig paa Slottet. Kristian IV udnævnte 1618 Hr. Kr. Jørgen Pedersen Obel til at være Slotspræst og Sognepræst for Skanderup og Stilling mod, at han selv lønnede en Kapellan i Stilling. Kaldsbrevet, der en Del Steder er ulæseligt, lyder saaledes:

»Vi Kristian IV o. s. v. Gøre Allé vitterligt, at Vi nu have bestilt og antaget Os Elskelig Magister Jørgen Pedersen; Sognepræst udi Linaa, at skulle være

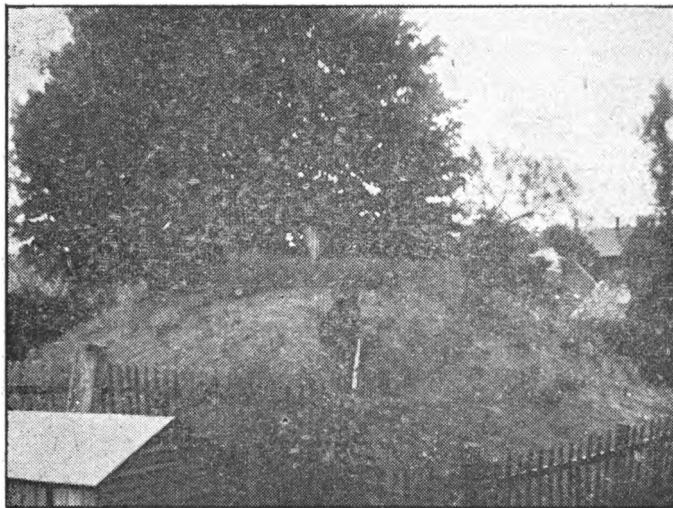
Prædikanter paa Vort Slot Skanderborg og Sognepræst udi Skanderup og Stilling Sogne der for Slottet. Og skal han sig . . . . forholde flittigen og tilbørligen, som en Guds Ords Tjener og Sjælesørger . . . . hver Søndag og andre hellige, højtidelige Dage gøre Kirketjeneste og Prædiken betjene udi Slots Kirken og udi Skanderup Kirke, først der paa Slottet betids . . . . hvad enten Vi ere selv tilstede eller ikke og siden udi fornævnte Skanderup Kirke. Saa skal han og hver Onsdag og Fredag prædike udi Slotskirken der . . . . saavel naar Vi ikke ere tilstede, som naar vi ere tilstede; og skal han til Stilling Sogn holde en lærd Person til Kapellan, som udi samme Sogn kan være hos Sognefolkene og forrette dennem tilbørlig Tjeneste inden Kirken og uden og have tilbørligt Tilsyn, at alting dermed ganger kristeligen og skikkeligen til. Og have vi undt og bevilget og nu med dette Vort aabne Brev unde og bevilge, at fornævnte Magister Jørgen for denne sin Tjeneste maa bekomme denne efterskrevne Genant og Underholdning, som han der af Slottet aarligen skal fornøjes, som er 4 Ørte Mel, 1 Læst . . . . 3 Fjerding Smør, 36 Sider Flæsk, Oksekød 4 Kroppe, 36 Faarekroppe . . . . Levendes Okse een, 10 levendes Faar, 5 levendes fede Svin, 5 Tønder Sild, 3 Tønder Torsk, 3 Tønder Hvillinger, Kabliau 24 Fisk, 3 Tønder Gryn, 1 Tønde Lyneborger Salt. Saa skal han og derforuden aarligen have til Pension 30 gamle Daler og en Klædning . . . . som han efter sin Stand og Lejlighed bekvemmeligst kan drage, og skal han af Skoven bekomme til sin nødtørftige Iidebrand; desligeste skal og fornævnte Magister Jørgen Pedersen bekomme Præstetienden og al anden Præste Rente og Rettighed af bemeldte Skanderup og Stilling Sogne, med den Condition, som erfarne Præster . . . . have haft ¹⁾; og skal han af fornævnte Sognes Tiende og anden Rettighed, som hannem tillagt er, selv underholde og belønne en Capellan, som han skal . . . . fornævnte Stillinge Sogn, hvilken herefter skal gøre Sognefolkene deres . . . . Tjeneste. Bedendes og befalendes Os elskelige Laurits Ebbesen, Vor Mand, Tjener og Embedsmand paa Vort Slot Skanderborg, at han fornævnte Magister Jørgen til . . . . Kirketjeneste i fornævnte Sogn, eftersom forskrevet staar, forordner og hans Genant der af Slottet lader hannem give og fornøje. Saa og bedendes og bydendes Sognemændene udi fornævnte Skanderup og Stilling Sogne, at I retter Eder efter fornævnte Magister Jørgen til Eders Sognepræst og Sjælesørger at antage, givendes og gørendes hannem den Rettighed, som I Eders Sognepræst og Sjælesørger pligtige ere. Ladendes det ingenlunde*.

Den 26. Juli 1620 gav Kristian IV Skøde paa et Kroeri i Skanderborg, imod at det blev opbyggt med Købstad Bygning, hvori kunde herbergeres Kongens Hofsinder, naar det behøvedes, og hvori der var Staldrum til 8 Heste med videre.

Under Kristian IV's Deltagelse (1625—29) i Trediveaarskrigen myldrede de kejserlige Hære ind i Jylland, som i høj Grad blev udplyndret. Rasmus Thestrup skriver i sine Optegnelser: »Anno 1628. Dette Aar var et bedrøveligt Aar formedelst de mange Krigsfolk og Fjender, som var Landet mægtig, dog var her godt Køb paa Korn og Fetalje, saa at hvem som havde Penge kunde købe 1 Skp. Rug for 6 Sk., 1 Skp. Byg 4 Sk., 1 Skp. Havre 2 Sk., en Okse 1 Rdl., og ellers Heste, Svin og andet, som de umilde Mennesker stjal og røvet fra fattige Folk, saa vel som Kobber, Tin, Messing og Klæder kunde købes for ringe Værd*. Kongen skal i den Tid have udkastet Planer til et storartet Fæstningsanlæg ved Skanderborg; men han fik kun opført en lille Skanse Nord for Byen. Den udgik fra det højeste Sted af »Wejlesbakken*,

¹⁾ f. Eks. Kongetiende af Gram og Stilling.

ømtrent fra det nuværende Gade-Nr. 54. (Posthuset), og løb saa i vestlig Retning, lidt Syd for den nuværende Vestergade. Gaar man nogle faa Skridt ind paa den ny Markedsplads, ser man inde i en Have den sidste Rest af denne Skanse.

Den sidste Rest af »Skansen«.

Efter sin Deltagelse i Trediveaarskrigen opholdt Kristian IV. sig kun en eneste Gang paa Skanderborg Slot fra November 1633 til April 1634. Og det synes at fremgaa af Kongens egenhændige Breve, at dette Ophold i det af Fjenderne ødelagte og udplyndrede Slot har været en Tid fuld af Ubehageligheder. I hvert Fald gentager han ikke Besøget og fraraader senere, som vi skal se, paa det bestemteste sin ældste Søn, den til Tronfølger udvalgte Prins Kristian, at gæste Slottet, der er »ilde tilredt i alle Maader«. Allerede i Juli Maaned 1633 begynder Kristian IV at træffe Forberedelser til det forestaaende Ophold paa Skanderborg Slot. Han giver i forskellige Breve Ordre til over Aarhus at afsende til Slottet et større Antal Puder og Dynner, »dog ikke alle lige gode«, ligesom rødt og grønt Klæde i stort Maal »skal sendes til Skanderborg, hvor det skal bruges til udi Kamrene at ophænge«.

Selv en Mand med Kongens Forudseenhed kunde dog glemme væsentlige Ting. Saaledes maa han efter sin Ankomst hertil skrive til Doktor Peder Paa i København efter »eine flaske mit gelben *aqua vitæ* undt zuehne (tvende) flasken mit Citronen Elixiiir«, og nogle Dage senere maa Kongen yderligere ulejlige den lærde Mand med »thuende flasken mit annis Elixiiir«.

Et andet Brev, som Kristian IV udsteder fra Skanderborg, er ligeledes meget karakteristisk for hans ejendommelige Sans for »de smaa Ting«. Det var til Karen Sehested, Søster til Hannibal Sehested. Hun var ansat som Hovmesterinde for de kongelige Børn fra 1631 til 34. Brevet anføres her som Helhed:

»Kære Karen! Efterdi jeg ikke længere behøver den store Piges Tjeneste, da skal du hende det lade vide, at hun maa forføje sig, hvorhen det hende lyster,

og hende medfølgende 30 Rdl. samt dette Pas lade tilkomme, hvormed hun sig straks herfra (?) skal forføje, som nævnt er.

Skanderborrig den 30. November Anno 1633.

Christian.

Karen Sested til Hande.

At Kongen har haft Planer om Istandsættelser og Forbedringer af det stærkt ramponerede Slot, er jo rimeligt nok. Mange bliver da ogsaa udførte, som det fremgaar af Kongens Breve og Rentemesterens Regnskaber. At der ogsaa har været Tale om Nybygninger, ses af følgende Brev, »Rentemesteren til Hande»:

»Det Ridehus, som jeg beføl at skulle hugges og forsendes hid, det haver jeg nu ikke behov her. Men samme Hus skal gøres færdig og gemmes til videre Besked».

Det er navnlig Forberedelserne til Prinsens Bryllup, der gaar som en rød Traad gennem største Delen af de Breve, der skriver sig fra Kongens Vinterophold her. At hans Tanke dog ogsaa kan have Ærinde til andre Medlemmer af den store Børneflokk, viser nedenstaaende:

»— — — og efterdi de kejserslige have spoliert min salig Datters Kiste her i Kirken, og jeg med Guds Hjælp agter at lade samme Kiste istandsætte igen, da skal I (Rentemesteren) med det første lade gøre saadant et Beslag færdigt, som de andre Børn har faaet, og sende det hid».

En Idøforbindelse fører Tanken hen paa det nuværende Kapel i Slotskælderen. I Kristian IV.s Tid saavel som i Faderens har det haft »kronede Dage». Her lagredes i lange Rækker de fyldte Fade af ædel Vin, som senere et kort Nu kom til Hæder og Ære i Kongens Sale, hvor den fremlokkede Glædesglimt i Kenderes Øjne for derefter at ende sin Tilværelse under den dumpe Lyd af Pokaler, der stødtes mod hinanden, og under Smældet af Tinkandernes Laag.

Om den Side af Kristian IV.s Kongegerning, der vedrører Vinkælderenes Forvaltning, faar man et Indtryk ved Gennemlæsningen af følgende Linier:

»Efterdi Vinen, som kom hid fra København, til Hofholdningen fluks gaar med, da skal I straks med et sikkert Bud forsende saa megen Rinskvin hertil, som der findes udi Kælderne paa København, hvilket ikke kan være over fem Ammer».

I de første Dage af Februar 1634 er Kongen en lille Afstikker paa Dronningborg; men allerede den 9. Februar er han tilbage og ved Paasketid forlader han Skanderborg, for at drage til København.

Saa har Lensmanden det fredeligt og roligt en halv Snes Aar, indtil det i Begyndelsen af Fyrreerne trækker op til et nyt Fyrstebesøg. Denne Gang er det Kongens ældste Søn, den tidligere omtalte Prins Kristian, det gælder. Prinsen maa have ansøgt Kongen om Tilladelse til at tage Vinterophold paa Slottet. Nedenstaaende er Kongens Svar, hvoraf det med al ønskelig Tydelighed fremgaar, hvorfor han efter 1634 ikke har gæstet Skanderborg:

»Eftersom Prinsen begærer at maatte holde Hus paa Skanderborg om Vinteren for Ildebrændslet og Fiskeriets Skyld uden hertil at kræve andet af mig end det, som vi forlængst er kommen overens om, . . . da skal du lade Prinsen forstaa, at han kan tage Vinterkvarter paa som ønsket, naar det ikke bliver mig paalagt at udrede det, som medgaar til Rejsen frem og tilbage».

Som man ser, er Tonen ikke overdreven hjertelig. Men Forholdet mellem Kongen og den ubegavede og selv for sin Tid meget stærkt udsvævende Prins var som bekendt alt andet end godt. De pekuniære Forhold, der ledsager Kongens Tilladelse til at benytte Slottet, har næppe været overflødige over for den udvalgte Prins, der ikke havde Ord for at være særlig økonomisk.

I en Efterskrift til Brevet udbreder Kongen sig til Kansleren Kristian Thomsen Sehested over de mange Besværligheder, der er forbundne med et Ophold paa Skanderborg, og mener, at Prinsen af den Grund ikke vil blive der længe.

»Med Ildebrændsel, Fiskeri og Jagt paa Skanderborg har det sine Veje; men hvorledes det skal gaa med Sengeklæder, Kobber og Tin til Prinsens Husholdning, det forstaar jeg ikke, al den Stund Husgeraadet, af hvad Navn nævnes kan, kom bort i Fejdens Tid. Hvad sammesteds siden brugt er, det er ført herfra (o: København) derhen og siden derfra igen.

Brødkornet og Havren maa hentes andetsteds fra for rede Penge, al den Stund Købmændene faar aarlig Anvisning paa alle Lenets Indkomster, saa at deraf intet bliver tilovers uden Lensmandens Genant.

Hvad han vil have af Husgeraad, Vin og andet derhen, det maa sendes over Aarhus med Skib i god Tid om Efterhøsten, naar Bonden har tilsaaet, og forvares paa Skanderborg, hvortil visse Folk maa beordres, som bliver der.

Den Maade at holde Hus paa varer ikke længe, det jeg tror, naar den een Gang har været forsøgt. Min salig Fru Moder forsøgte det engang paa samme Maade i Kiel, som Prinsen nu har til Hensigt; men da hun havde forsøgt det een Gang, da ønskede hun ikke oftere at forsøge det. Jeg ved, at hun tog saa stor Skade paa sit Husgeraad, at det ikke er til at beskrive; thi ingen kan forestille sig, at det kunde gaa saa megen *incommodelet*, som da skete«.

I et senere Brev til Rigshofmesteren Korfitz Ulfeldt og Kansleren Kristen Thomsen kommer Kongen tilbage til det samme Emne:

»Om det Vinterkvarter paa Skanderborg har jeg erklæret mig, som eder er bekendt, at saafremt jeg intet dertil skal *contribuere* uden Vildt, Fisk og Ildebrændsel, og at Lensmanden, efter Kanslerens Regnskab, intet fører mig til Regnskab, som medgaar, naar Prinsen drager til eller fra Vinterkvarteret, da er jeg dermed tilfreds; men Rentemestrene skal gøres opmærksomme derpaa, for at de kan paase sligt, naar Lensmandens Regnskab kommer for en Dag. Herom skal I tale med Prinsen, naar han kommer til København; thi begge Dele er mig magtpaaliggende«.

Trods alle Besværligheder tog Prins Kristian alligevel hen paa Sommeren 1644 Bopæl paa Slottet. Opholdet blev imidlertid kun kortvarigt, næppe et halvt Aar, da Svenskerne allerede i Januar Maaned stod som Fjender i Jylland ¹⁾, og Prinsen selvfølgelig inden den Tid havde søgt Sikkerhed paa Øerne. Naar Karl Hansen mener, at Opholdet strakte sig over nogle Aar, beror dette saaledes paa en Fejltagelse.

I Rasmus Thestrups Dagbog fortælles om en frygtelig Ulykke paa Skanderborg Sø, idet en stor Baad forliste mellem Ringkloster og Skanderborg den 7. Decr. 1646. I Baaden »var 25 Personer, Karle og Kvinder, og nogle af Kvinderne var frugt-sommelige. Var og nogle Gejstlige der iblandt, og ingen levendes deraf tilland«.

1647 blev Slotspræsten Magister Jesper Hansen af Kongen tilstaaet Ægt og

1) Den 10. Januar var de i Skanderborg.

Arbejde af Anneksgaarden i Vrold, »efterdi der ingen Eng eller Avling findes, hvormed han et Par Heste kunde underholde«.

Aaret efter døde Kristian IV. Huslige Sorger og Adelens skamløse Færd mørkede Kongens sidste Aar. Blandt Stændernes Deputerede, som mødte i København 1648 til det ny Kongevalg, var ogsaa Magister Jesper; men Præsterne maatte give efter for Adelens Fordringer og Følgen blev, at Kongen maatte underskrive den strenge Haandfæstning. Samme Aar stadfæstede ogsaa Kong Frederik III Skanderborgs Købstadprivilegium. Og den 6. Decbr. bevilgede Kongen Byens Indvaanere at »bekomme Ildebrand udvist af Kongens Skove, nemlig 200 Skovlæs for sædvanlig Betaling«. 1650 blev paa Kongens Betaling et Par af Slottets Bønder fritaget for Ægt og Arbejde, mod at de skulde hjælpe til med at »flytte og fremføre« Posten.

Hr. Mikkel Rasmussen, som var Præst i Dover-Venge, maatte (d. 5. Decbr. 1654) her i Skanderborg underskrive en Tilstaaelse om, at saasom han af Køds og Blods Skrøbelighed i sit Ægteskab havde forset sig mod det 6te Bud med Anna Mikkelsdatter af Skanderborg, mens hun var i hans Tjeneste, saa vedgik han nu sin Skyld, bad Bispen, Rigens Mark, hans verdslige Øvrighed, om Forladelse og Tilgivelse, bad om at maatte forskaanes for Proces og lagde sit Kaldsbrev frivillig fra sig i Bispens Hænder »og mit Kald afslaaer, som dog er forbrudt«.

I Krigen med Karl Gustav trængte Svenskerne langt Nord paa i Jylland, og de har ogsaa været her. Da Krigen brød ud igen efter Freden i Roskilde, kom polske og brandenburgske Tropper os til Hjælp. De udøvede de største Voldsgerninger for at tilfredsstille deres Røvelyst og Pengebegærlighed. Polakkerne var ogsaa her i Skanderborg. Herom findes i en Tingbog følgende:

»Ane Matzdatter, S. Peder Pedersens i Skanderborg rejste med flere her af Byen i den Krigstid (da Svenskerne første Gang var her) bort af Landet for Fjendernes Indfald og var borte til den Tid, Fred var gjort, og kom hun saa her til Byen igen og indkøbte Korn, Øksen, Køer og anden Fetallie, som hun vilde have til Husholdning, og var hun her hjemme ved sin Gaard, til de Polske kom her i Byen. Og der de komme her udi Byen, tog en polsk Oberstlieutenant Kvarter hos hende, hvorover hun med stor Nød kom af Byen, og hendes Øksen, Korn, Fetallie, Sengeklæder og en Del livskaarne Klæder blev tilbage og af de Polske tagne, saa hun deraf slet intet beholdt, og blev hun saa borte, hvor hun sig siden her i Landet kunde opholde, indtil de vare bortdragne«.

Polakkerne har ogsaa udskrevet Brandskat af Byen; thi samme Ane Matzdatter stævnedes »for 10 Rdrl., som hun er skyldig for den polske Skat hun rester med og ikke endnu haver betalt«.

Denne Krigstid har været drøj for de gode Skanderborgensere. Alle offentlige Forretninger var standsede. I en anden Tingbog er den sidste Dato før Krigen d. 21. Aug. 1657, og først d. 28. Oktbr. 1659 »er efter Øvrighedens Befaling atter holden Ting, eftersom Gud Almægtigste nogen Rolighed efter den Ufredstid haver os forundt og benaadet«.

Da Rigsdagen afholdtes i København 1660, var Magister Jesper Hansen fra Skanderborg tilligemed Hr. Kristen Pedersen i Østbirk Repræsentanter for Stiftets Gejstlighed. Lensmanden paa Skanderborg Slot Gunde Rosenkrands var som Adelsrepræsentant ogsaa tilstede paa Rigsdagen. Da han mærkede, at Borgerstandens og Gejstlighedens Repræsentanter stadig gjorde stærkere Angreb paa Adelens Magt og Rettigheder, udkastede han den Plan, at Adelen skulde sprænge Rigsdagen ved at rejse

bort fra København og saaledes forhindre Kongens og de andre Stænders Forehavende; men det lykkedes kun ham og enkelte andre at komme bort. Enevælden blev indført. Gunde Rosenkrands var stadig borte fra sit Len. Under Krigen var han endogsaa en Tid i svensk Fangenskab. Da han var en meget lærd Mand, blev han efter 1660 ansat som Assessor i Højesteret. Slotsskriver Clemen Clemensen, der tillige var Ridefoged, forestod da hele Lenet i hans Fraværelse og kaldtes: »Kongl. Majestæts Forvalter over Skanderborg Len«.

Slotsskriverne boede jo altid paa Slottet, og det var derfor dem, der styrede Skanderborg By og f. Eks. havde Tilsyn med Bytolden eller Konsumtionen, det var den Told, som maatte betales ved Indførsel af Landbrugsprodukter (Korn, Kvæg, Fjerkræ, Æg, Smør o. s. v.) i Købstaden.

Da Clemen Clemensen nu blev Lensforvalter, har han sandsynligvis ikke kunnet passe det hele. Han har derfor gjort Magister Jesper Hansen til Konsumtionsforvalter. I Tingbogen forekommer 1661 et Brev fra Præsten, som oplyser dette:

»Eftersom Clemend Clemensden, Kongl. Maj. Forvalter over Skanderborg Len, paa Hs. Kongel. Maj. og Rettens Vegne haver begært af mig, at jeg skulde lade ham vide, hvad for en Nød (Stud) Anders Gjesing i Skanderborg har angiven d. 28. Oktbr. 1661 at ville slagte, da bekender jeg underskrevne, at fornævnte Anders Gjesing i Skanderborg var hos mig om Morgenen ved 8 Slet, som var den 28de Oktober og angav en Stud at ville slagte og er indført i mit Toldregister og efter Prædiken forkyndet i Skanderup Kirke af mine Tjenere¹⁾. Spurgte han, hvad han skal give deraf i Told. Da læste jeg tvende Gange Forordningen derom for ham, at dersom han vilde slagte den til sit Husbehov, skulde han give 6 Mk.; dersom den skulde sælges, da at give 15 Mk. Berettede derhos at Ryggen paa samme Okse eller Stud havde været isønder forgangen Aar, og havde faaet den i Grumstrup. At det saa i Sandhed er, vidner jeg med egen Haand. Datum Skanderborg d. 14de November 1661.

Jesper Hansen mpp«.

Clemen Clemensen har udstedt adskillige Bekendtgørelser til Byens Indvaanere, f. Eks. om at holde Fred paa Markerne, da deres Svin »fordærvede den dejlige Vækst, som staar paa Jorden«, og Indbyggerne ej betænkte, »hvor mange Mennesker nu maa lide for Brødet at underholde sig med«. Han forbød ogsaa paa det strengeste at køre med Vogn eller Hjulbør gennem Heste- og Dyrehaven, eller sejle dertil med Knobskib, eller at hugge Ris der, eller at komme derind med noget Slags Fæmon. »Befindes eller betrædes Nogen herimod at gøre, skal de derfor tiltales og lide, for et fuldt Vold, og de, som ikke formaa Voldsbøder at betale, skulle straffes med Jern om Halsen og hen til Gabestokken tre Dage efter hinanden«.

1664 var det atter galt med Skanderborgensernes Husdyr. Clemen Clemensen befaler, »at de straks skulde afskaffe deres Geder og Bukke, og de, som vil holde Svin, at de holde dem i deres Gaarde, eller lade dem ringe og holde dem under Hjørde. Holder nogen Geder eller Bukke eller uringede Svin paa Gaden eller i Marken, da skulde de tiltales og stevnes som vedbør«. I Skanderup Kirke er ophængt et Epitaphium over kgl. Amtsskriver paa Skanderborg Clemen Clemensen og Hustru Anne Jørgensdatter. I Aaret 1657 forærede han denne Kirke en smuk Altertavle.

Efter Enevældens Indførelse mistede Adelen ogsaa Retten til de indbringende Poster, den hidtil havde haft som Kongens Lensmænd. Kronens Len blev inddragne,

1) Det var en løjerlig Skik at lade oplæse i Kirken, at en vilde slagte en Stud.

hvorved Indtægterne af dem steg til det femdobbelte. Hele Landet blev delt i Amter, og de Forretninger, Lensmændene hidtil havde varetaget, f. Eks. Opkrævning af Skatter og Udskrivning til Krigstjeneste o. s. v., blev nu overdraget til fast lønnede Amtmænd. Slotsskriveren blev nu til Amtsskriver (Amtsforvalter). Skanderborg Slot blev da anvist til Bolig for Amtmanden for Skanderborg og Aakjær Amter. Enevoldskongerne besøger yderst sjælden Slottet. Amtmændene forsømmer dets Vedligeholdelse; det forfalder mer og mer. Allerede 1662 vidnede »Thomas Murmester og Søren Bødker, — — — »at det gamle Kancellie, at Indbygningen derudi er selv nedfalden, og det andet staa paa Skæv, og ingen kan røre derved, førend det falder selv, og vidnede de derhos, at en Part af Muren var nedfalden«.

Korfitz Trolle var den første Amtmand. Han ryddede op i en Mængde forskellige Ting, der ikke var, som de burde være. Da den gamle Tingbog var ulovlig ført, anskaffede han en ny. Mads Andersen i Foerlev anklagede Tingskriveren Rasmus Knudsen i Venggaard, nu Sophiendal, for at have ført Tingbogen hjemme i Stedet for ved det forordnede Tingsted. Det hjalp ikke, at han undskyldte sig med, at det var sket »ud af Fornødenhed, naar man ikke herude ved Tingstedet for Guds Vejrlig kunde skrive i Tingbogen, formedelst vi ingen Tinghus have . . .« Han blev afsat. Slottets Fiskemester, Hieronimus Pfahl, havde tilladt to Bønder i Vrold, »at de maatte sætte en Ruse for den Bæk, som løber ud af den ny Dam i Skanderborg Sø og kaldes Gundebæk; i lige Maade er dem tilladt at drage for samme Bæk med et Draggarn efter smaa Fisk«. Derfor skulde de aarlig give $\frac{1}{2}$ Rdl. til Kongens Kasse til St. Hansdag. De havde kun betalt det første Aar; siden havde Hieronimus Pfahl eftergivet dem Afgiften, for at de skulde have Opsigt med Kongl. Majestæts Damme. Denne Fiske »efter smaa Fisk«, hvorved vel nogle store er løbne med i Garnet, blev dem forbudt i Fremtiden. Ja Aaret efter har Amtmanden fra København udstedt Ordre til, at ingen skulde være Fiskemester Hieronimus behjælpelig med at fiske i nogen Maade. »Og maa Fiskemesteren efter denne Dag intet fiske uden efter min Ordre«.

Da Kristian V 1667 blev gift med Charlotte Amalie af Hessen-Kassel, blev Skanderborg Slot og en Indkomst af Godset paa 5000 Rdl. aarlig skænket hende som »Livgeding«.

Den følgende Amtmand Kristoffer Sehested fik hele Amtet i en Slags Forpagtning paa 6 Aar, saa at han »for al visse og uvisse« Indkomster betalte en bestemt Afgift aarlig. 1676 var Kristoffer Sehested borte fra Byen i Kongens Ærinde. Amtet blev da midlertidigt bestyret af Amtsskriveren Just Hansen. Denne indsatte nu Magister Jesper Hansens Søn, Oluf Jespersen, som Konsumtionsforvalter i Skanderborg, uagtet han tidligere (1671) havde været tiltalt for Toldsvig; men han har sandsynligvis været godt kendt med Toldforretningerne fra Faderens Tid og er derfor bleven betragtet som særlig kvalificeret til at beklæde Toldforvalterembedet, som han bestyrede i næsten 3 Aar. Baa Hr. Amtsskriver Just Hansen og Hr. konst. Konsumtionsforvalter Oluf Jespersen har sikkert haft betydelig Sans for hver for sig at »mele sin egen Kage«. Derover kom det til en heftig Strid imellem dem. Denne Strid blev hele Byen blandet i, og det har været en bevæget Tid for de gode Skanderborg Borgere. Det gjaldt om at staa sig godt med begge Parter, og det var ikke let, for det gik varmt til.

Da Admiral Marquard Rotsteen 1680 blev Amtmand over Skanderborg og Aakjær Amter, henvendte Oluf Jespersen sig i alle Indbyggernes Navn til ham med en Klage over Amtsskriver Just Hansen. Klagen indeholdt følgende Punkter:

x

x

x

- 1) at han havde udskrevet 13 Skatter paa en Gang med Trudsel om Eksekution, hvis de ej blev betalte;
- 2) at han havde holdt Skattekræverne skattefri;
- 3) at nogle var beskattede over Evne;
- 4) at han havde anført en Maaned to Gange i Skatteregisteret;
- 5) at der var bleven tilovers af flere Aars Skatter, fordi der var opkrævet for meget, og man vidste ikke, hvor de Penge var blevet af;
- 6) at han havde »opjaget tilstundende Aaringers Konsumtion 305 Rdl. højere aarligen«, og »som Just Hansen i alle Maader anvender Flid, os samtlige Indbyggere at gøre sig subject, nødes vi derfor at indfly til den Højædle Herre (Admiralen), at han vil være os saa gunstig at separere Byen fra hans Kommando, Konsumtionen undtagen« o. s. v.

Foruden denne Hovedklage fremkom Oluf Jespersen med endnu flere Beskyldninger:

»Just Hansen haver ingen Skatteregister ladet udgaa paa Kop- og Kvægskat her af Byen 1678, men enhver efter hans egen Tykke sat for den Del, han lyster«.

»Skovene haver han i lige Maade forpagtet og med Svin saa fortsat, at jeg og andre stor Skade maa tage«.

»Dersom alting fremdeles skal dependere af Just Hansen, som udaf alle forberørte Poster ses kan, saa maa jeg og andre vidt ud seende derover blive ganske perplex«.

Admiralen kom aldrig til Skanderborg og har formodentlig paalagt sin Amtsskriver at rense sig for den svære Anklage; thi Just Hansen indstævnedes da Oluf Jespersen for Skanderup Birketing. Da Klagen var stilet i Borgernes Navn, saa blev de stævnedes, og deres Erklæring i denne Sag æsket. Men da vidste ingen af dem noget derom, og ingen havde givet Oluf Jespersen Fuldmagt dertil. »At Just Hansen disponerer over Byens Skatter, var deres egen Begæring, fordi der var kommet Uorden i Skatterne, medens Amtmanden var fraværende, og Just Hansen havde derved forskaanet dem for adskillige haarde Eksekutioner. At han havde krævet 13 Skatter paa en Gang, vidste ingen af, at han havde ladet sig betale to Gange den samme Skat, havde de ikke erfaret eller hørt. Han sad ej inde med Byens Skatter; thi det var enhver vitterligt, at Just Hansen, Byen for Eksekution at forskaane, havde taget af sine egne Penge at betale Skatterne med, og han har endnu en temmelig Sum hos en Del af Byen tilgode. Det var ikke godt, om de skulde fra Just Hansens Inspektion separeres; thi næst Gud og den høje Øvrighed takkede de ham for, at han i den forgangne Krigstid (»den skaanske Krig«) havde holdt Byen to Gange fri fra Indkvartering, og naar nogen Kørsel skulde gøres af Byen, havde han ladet sine egne Heste og Vogn gaa. Oluf Jespersen havde saa lidet ved dette Stykke Arbejde fortjent deres Tak, at han meget mere var en skadelig Borger, da han for nogle Aar siden med Byens Penge overrejste, Konsumtionen til Byen at betinge, og han den paa sig selv alene forpagtede«.

x Dette var jo en meget kedelig Historie for Oluf Jespersen, men han var ikke »tabt bag af en Vogn«. Han sagsøgte nu de 29 Mænd, som havde underskrevet ovenstaaende Erklæring. Men Borgerne vilde ligesaa lidt have Klammeri med ham som med Amtsskriveren. De erklærede derfor hver især, »at de ikke vidste, hvad hint Dokument indeholdt. Jacob Bøssebager og Poul Degn havde overtalt de første til Underskrift, til andre var Just Hansens Tjener kommen og havde overtalt dem, en Del havde Just Hansen selv anmodet derom, og som de sidste saa de mange underskrevne, gjorde de ligesaa«.

Nu var det Just Hansens Tur, og da han gik de stakkels Borgere haardere paa Klingen, vidste de adskilligt mere ondt om Oluf Jespersen. De vidnede paa Tinge, »at Oluf Jespersen havde ved andre skænket Øl og Brændevin i Vrold, og der kom mange med Smør og Honning og kørte til hans Dør, som Oluf Jespersen da købte og holdt dem toldfri i Porten«.

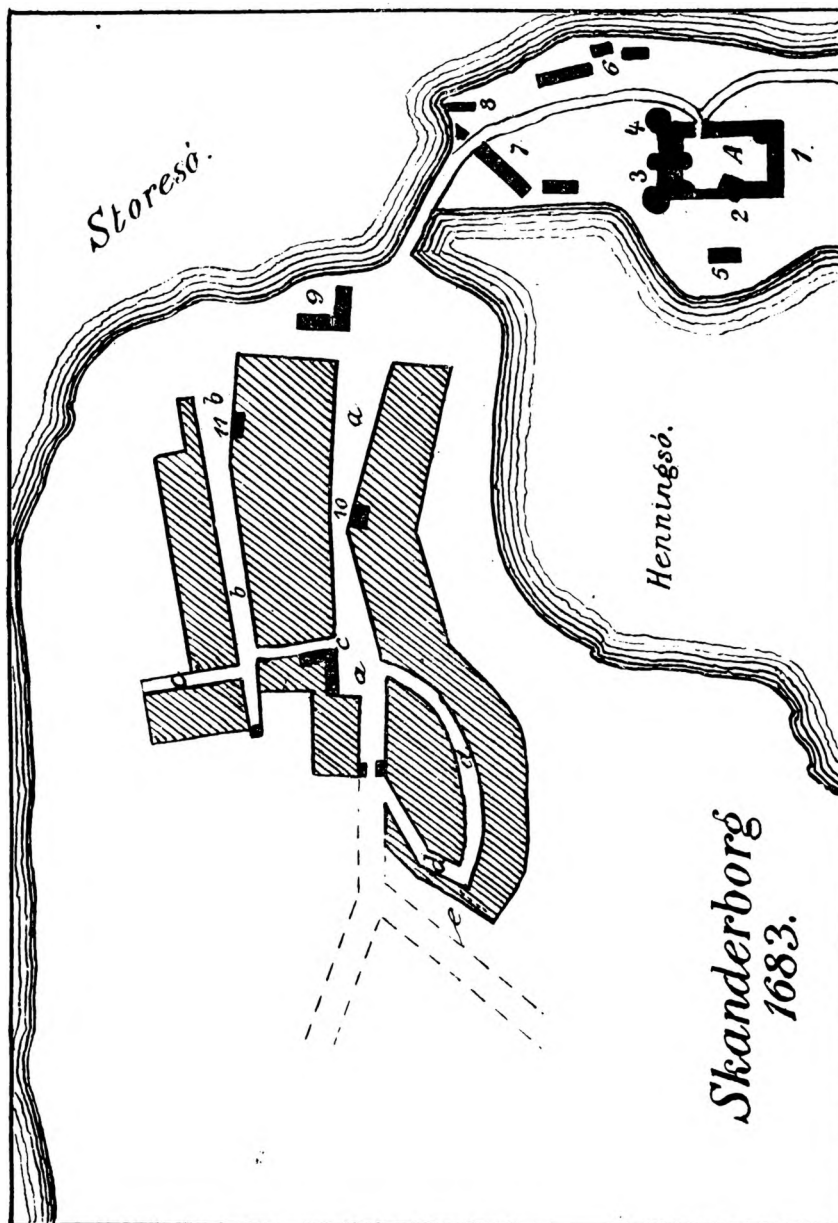
»Han holdt »Krug« paa Landet, da han selv havde Konsumtionen i Forpagtning, og desaaarsag havde bedre Køb og Aftræk paa Øl og Brændevin end de andre, der gav stor Konsumtion og Grundskat, hvorfor han de fleste Aaringer havde været fri og forskaanet«.

Efter de gæve Borgeres Vidnesbyrd at dømme synes det, som om de to Modstandere ikke har haft noget at lade hinanden høre, den ene har været en ligesaa »skadelig Borger« som den anden. Sagen er formodentlig gaaet til Højesteret; thi i Tingbøgerne findes ingen endelig Dom i den, og endnu 1682 var Just Hansen hele Sommeren i København for at føre denne Proces mod Oluf Jespersen.

Paa den Tid, da de foranstaaende Tildragelser finder Sted, kan Skanderborg fejre sit 100 Aars Jubilæum som Købstad. Men den Tids Borgere var sikkert ikke saa stærke i at lave Jubilæumsfester som Nutidens. Vi vil nu se lidt paa, hvilke Fremskridt Byen har gjort i det forløbne Sekel. En Forfatter, Arent Berentsen, skriver omtrent paa den Tid i »Danmarckis og Norges fructbar Herlighed« om Skanderborg Købstad, at den »besiddes af fornemme Indvaanere, som med god Handel sig rundeligen nære og samme By efterhaanden forvide og med Bygning forbedre«.

Jo, Byen har udvidet sig godt, siden den blev Købstad. »Storegade« eller Adelgade har forlænget sig helt op til »Skansen«, hvor altsaa »Porten« fandtes mellem »Skansen« og »Wejlesbakken« — omtrent lige ud for den Ejendom, der mod Nord støder op til Haandværkerforeningen. Fra den tidligere Bygrænse, der hvor »Plankværket« stod — ved det nuværende Torv, udgik to ny Gader: »Gyden« (den nuværende Skolegade), som førte fra Storegade til »Lillegade«, og »Vestergade«, der udgik fra det Sted, hvor nu Apoteket ligger. Den fortsatte sig saa i en Bue imod Vest og Nord til »Skansen«s sydlige Skraaning, langs hvilken den i østlig Retning atter løb ind til Adelgade, saa at Byen endnu kun havde en Port, »Nørreport«. Fra den nuværende Markedsplads kan man endnu paavise denne Gade langs »Skansen«s Sydskraaning. Den har sandsynligvis mundet ud paa den Grund, der mod Nord grænser til Haandværkerforeningens Ejendom. Der har altsaa paa den Tid staaet Bygninger paa de Jordarealer, der nu er udlagt til Have for Apoteket og Haandværkerforeningen o. s. v. I Haandværkerforeningens og den mod Nord tilstødende Have staaer en halv Snes gamle Lindetræer, som tydeligt viser, hvilken Retning den gamle Vestergade har haft. Den første Grundtegning af Slottet og Byen stammer ogsaa fra denne Tid (Resen 1677). Paa denne er baade Slottet og Byen omgivet af de af Kristian IV planlagte Fæstningsværker, som imidlertid aldrig blev udførte med Undtagelse af den omtalte »Skanse«.

De gamle, klinede, straatækte Huse er forsvundne med de krogede, runde Loftsbjælker, der var lagt op, som de var huggede i Skoven. Ny, smukke Bindingsværksbygninger med Tegltag træder i deres Sted. En Del af disse Bygninger staaer endnu paa Lillegade. De ser vel ikke saa imponerende ud i vore Dage, men det er ogsaa over 200 Aar, siden de blev opførte. Der er vel nok sat nyt Murværk ind hist og her mellem Stolperne, naar de har givet sig alt for meget i Sammenføjningerne, og naar en gammel Fylding er falden ud, men Tømmeret — det gode solide Egetømmer er sikkert det samme. Ny og større Vinduer er ogsaa senere indsatte i disse gamle

Grundplan af Skanderborg i Tiden mellem 1677 og 1683.

a. Storegade.	4. Kirken.
b. Lillegade.	5. Det gamle Ridehus, senere Kornhus.
c. Gyden mellem disse.	6. Bryggers, Kohus og Slagterhus.
d. Vestergade.	7. Kongens Stald.
e. Skansen.	8. Smedien.
A. Slottet.	9. Jægergaarden.
1. Slotsherrens Køkken.	10. Latinskolen (Degneboligen).
2. Klokketaarnet (firkantet).	11. Byskolen.
3. Kongens Værelser.	

Bygninger. Byens første Skole er opført i dette Tidsrum paa Lillegade — det nuværende Fattighus (Gade-Nr. 24); men den har været Genstand for flere gennemgribende Restaureringer. En ganske kort Tid (1651—1658) har der bestaaet en af Frederik III

Lindetræerne i Haandværkerforeningens Have.

anlagt Latinskole. Da den ophørte, blev Ejendommen (nuv. Nr. 13 paa Adelgade) benyttet til Bølg for Degnen i Slotskirken, som tillige den Gang var Degn i Skanderup og Stilling. Disse Degne var for en stor Del universitetsuddannede Mænd, der her sad og ventede paa Præstekald.

Lillegade.

Gaderne var endnu ikke brolagte. Og Indbyggerne har stadig ladet sig friste til at trodse Forbudet om at lade Svinene komme paa Gaden; thi 1686 blev der udstedt et nyt Forbud mod løse Svin paa Gaden og alle Slags løse Kreaturer i Marken. De dejlige Kastanie- og Lindetræer, som Beboerne sagtens har faaet hos Slotsgartneren, var Gadernes største Pryd.

Slottet var nu i en yderst maadelig Forfatning. Da Admiral Rotsteen (1680) blev udnævnt til Amtmand, saa han sig nødt til at lade foretage Syn over Slottets Brøstfældighed. Denne Synsforretning er i flere Henseender højst interessant, men da den vil optage mange tættrykte Sider, tør den ikke medtages her. Alle Slottets Fløje og Taarne med de deri værende Gemakker og Rum er meget omhyggeligt gennemgaaede og beskrevne, ligeledes alle Udbygningerne paa Slotsholmen, f. Eks.: Ridehuset, Bryggerhuset, Prinsessens Kohus, Slagterhuset, et lidet Hus i Haven, Kongens Stald (35 Bindinger), en anden liden Stald (14 Bindinger), Smedehuset (11 Bindinger), ved Porten er 26 Bindinger Hus, hvortil Amtstuen var henlagt, Vindebroen mod Byen og Broen mod Dyrehaven o. s. v. Det ses heraf, at omtrent hele Slotsholmen har været bebygget. Af Synsforretningen anføres Beskrivelsen af et Par Bygninger, som laa inde i Byen: .

Fra Nr. 19 paa „Bakken“,
der endnu benyttes til Beboelse.

»Kongelig Majestæts Smedie i Byen, som er 10 Bindinger, er ganske brøstfældig overalt og staar paa Fald, fattes Leder, Stolper, Loft, Spændetræer, Lægter, og en Del Tagsten borte; 2 Vinduer borte, Resten meget brøstfældig. Jægergaarden, som er 22 Bindinger Hus med Portrummet, fattes Leder til Gaden under 13 Fag, og til Gaarden under 15 Fag; nogle Sparrer forbrudt og nogle Bjælker; af Stolperne er nogle forraadnede over 12 Fag. Der er ingen Sværdlægter eller Loft; Kælder, Trapperne med Fodstykker og alt er forraadnet og øde; paa Taget er mestendel Skallingen affalden; en Del Sten er gamle og i Stykker, en Del borte. Loftet over Porten er forraadnet og 3 Vinduer ganske brøstfældige; Resten nogenledes ved Magt holden. Den latinske Skole (Degneboligen), som er 7 Fag Hus, er af Degnen Claus Sørensen forbedret og nogenledes ved Magt holden. Rustvognsstalden, som i mange Aar har været øde, er ikkun 4 Fag Hus, og er ganske brøstfældig og staar paa Fald«.

Rustvognene var ved at gaa af Brug. De lignede nærmest en stor Kiste med fire Hjul under og anvendtes tilsidst kun af de kongelige paa større Rejser. Det var

en sær Begunstigelse at have sit Tøj i disse Vogne; det øvrige Rejsegods maatte stadig læsses om, hver Gang Bønderne stillede ny Vogne.

Slottets Ejendomme i Byen har altsaa ikke været til stor Pryd, og det er nok dem, som fornævnte Arent Berentsen har ment, der kunde trænge til at »med Bygning forbedres«.

Af »fornemme Indvaanere« paa Jubilæumstiden skal vi her nævne:

Adelsmand, Generalmajor Joachim Schack, Amtmand over Aakjær og Skanderborg Amter, Indehaver af den nyoprettede Dannebrogorden.

Amtsskriver Just Hansen (se foran).

Magister Jørgen Hansen Seidelin, som i sin Ungdom havde udmærket sig i den anden Krig med Karl Gustav. Han gjorde sig derfor Haab om at blive ansat som Præst ved Frue Kirke i København, men da en anden var foreslaaet, bad man ham om at tage sin Ansøgning tilbage, og Kongen gav ham Løfte paa Skanderborg Sognekald, der den Gang ansaaes for lige saa godt som et københavnsk Embede, ja det blev endogsaa lovet ham, at hans Søn skulde blive hans Eftermand i Skanderborg, hvilket ogsaa skete (1689).

Kapellan var Hr. Niels Pedersen Rønning, der var gift med Karen Fischer, en Søster til Frederik III.s tidligere Mundskænk Christian Thomsen Fischer til Silkeborg, som skænkede et Legat paa 200 Rdl. til Skanderborg Bys fattige, nødlidende og husarme. Ved en underlig Skæbne og forskellige Tillæg voksede denne Kapital i de følgende 70 Aar til 2000 Rdl. Niels Pedersen Rønning døde i Skanderborg 1688.

Claus Sørensen, som kalder sig: »Latinske Skolemester i Skanderborg, Kantor til det Kongl. Kapel paa Skanderborg Slot og Sogndegn til Skanderup og Stillinge Sogne« (1680—95), er allerede nævnt foran. Han har dog vist ogsaa holdt Skole, da der i en Indberetning fra 1681 staar anført, at Disciplenes Antal var 24 à 26 »sær flere sær færre, ligesom Betletiden dennem deres Skolegang kan tilstede . . .«

Lærer ved Kommuneskolen paa Lillegade var Niels Sørensen.

Blandt de »Indvaanere, som med god Handel sig rundeligen nære«, har sikkert Præstesønnen, den snu Oluf Jespersen (se foran), været den driftigste. Han har efter de Tidens Forhold haft en stor Virksomhed. Han har haft Svin i Skoven, antagelig ogsaa Landeri, drev flere Steder Kro paa Landet (f. Eks. i Vrold), »mange med Smør og Honning kørte til hans Dør«, han »havde bedre Køb og Aftræk paa Øl og Brændevin end de andre«, en Tid var han Konsumtionsforvalter. Han nøjedes ikke med at opkøbe Egnens Produkter eller med at hente Varer pr. Vogn i Aarhus og Horsens. Han fragtede selv Skib; saaledes blev han i 1671 tiltalt for ved Hads Herreds Kyst »ulovligen at have losset og i Land ført en stor Del af adskillige Slags Gods«. Oluf Jespersen har i det hele taget været en Mand med Forretningstalent.

Naar vi saa endelig nævner Slottets Ladefoged, Ridefoged, Jægermester, Fiskemester, Gartner og Smed, har vi vist den lille Bys Honoratiores paa den Tid. Ja, maaske skal vi ogsaa nævne Mølleren i Skvæt Mølle. I Byens og Slottets Kongetid har denne Mølle været brugt til at male »Mang« paa til Kongens Jagthunde; men den blev senere indrettet til Kornmølle for Slottet, By og Omegn. Den maatte undertiden standse sin Gang af Mangel paa Vand, »hvorved Møllegæsterne meget forsinkes«. Dens Navn, der egentlig burde skrives »Skvat« hentyder ligefrem paa den ringe Vand-samling.

I den Tid, da Skvæt Mølle fabrikerede Hundæde, fik Folk deres Korn malet paa

en stor Vandmølle, der efter Sagnet skal have ligget ved »Møllevadet« i Nærheden af den nuværende Realskole.

Ved Skvæt Mølle ses endnu en »hellig Kilde«, hvortil Folk langvejs fra valfartede baade Valborg- og St. Hansaften med syge og svagelige. Borgerne i Skanderborg var noget mageligere anlagte, da de undertiden i Sygdomstilfælde sendte Bud over til Kilden for at fylde en Flaske eller Dunk, som da i god Tro blev drukket de bestemte Aftener.

I Jubilæumsaaret 1683 bevilgede Kristian V, at St. Søren og Helligkors Markeder i Ry (d. 14de September og 23de Oktober), samt det ved Hads Herreds Ting holdte Marked første Mandag efter Hellig tre Kongers Dag, saavel som de der afholdte Heste- og Kvægmarkeder, maatte forflyttes til Skanderborg. Denne Foranstaltning har jo nok bidraget til at give Byen yderligere Opsving i den følgende Tid. »Bystævnepladsen« paa Lillegade har antagelig været benyttet som Byens første Markedsplads, hvilket den udmærket egnede sig til.

Fra denne Tid har man ogsaa en Fortegnelse over de Byer, som enten helt eller tildels laa til Skanderborg Slot: Vrold, Illerup, Foerlev, Svejstrup, Venge, Haarby, Gram, Ring, Svinsager, Skaarup, Hvolbæk, Virring, Vitved og Skanderborg Ladegaard. Dertil kommer Rødemølle, Hedemølle, Nissungaard, Emborgs og Voer Klosters Gods.

1686 sad en Adelsmand fangen her paa Slottet. I et Tingsvidne (af 10. Septbr. 1686) forekommer: »De vandt med Ed og oprakte Fingre, at de gik op til Skanderborg, til det Kammer, som velbyrdige Jacob Ulfeld sidder«. Denne Jacob Ulfeld var gift med Kristence Daa, en Datter af Oluf Daa til Hevringholm; men han behandlede hende saa tyrannisk og grusomt, at han derfor blev sat under Tiltale. Han blev dømt til for Livstid at være forvist til Ostindien. Nogle faa Aar efter kom han paa Konens Forbøn tilbage igen. Tilsidst blev han skudt af sin egen Skytte.

1689 blev Magister Nikol Seidelin sin Faders Eftermand i Præsteembedet. »Han var en overmaade høj Mand, tidlig fuldvoksen, mandig og af Anseelse baade i Tale og Omgang, desuden var han en lærd Mand og vel begavet i sit Embede, ærbar og alvorlig, dog takkelig i sit Væsen og kærlig i sin Omgang; han var vel studeret i Teologi, Filologi, Historie og Retsvidenskab, saa at han altid var en højagtet Mand og var alles baade gejstliges og verdsliges Raadgiver«. Han blev senere udnævnt til Provst. Ja, Kongen skal endog have ladet Magister Nikol Seidelin sige ved en Minister, at han havde Naade for ham, og at han kunde melde sig til en Bispestol, som dengang var ledig; men Hr. Nikol takkede for Kongens Naade og bad om at maatte blive boende i Skanderborg. Han døde her d. 12. Juli 1737.

Under Magister Nikols Embedsførelse indrog Kristian V de 250 Rdl., som hidtil af Kongens Kasse var betalt til Præsten for at prædike i Slotskirken. Hr. Nikol fik saa 1690 i Erstatning Ousted og Taaning Sognekald tilligemed sit eget. Een Præst til 5 Sogne!! Dog gjorde Biskoppen i Aarhus snart opmærksom paa, at dette var »inpracticabelt« og Kongen resolverede derfor 1697, at en Broder til Magister Nikol, Hans Seidelin, skulde være Sognepræst i Ousted og Taaning mod at Embedets Indtægter at afstaa 100 Rdl. aarlig til Slotspræsten i Skanderborg »for den Tjeneste han udi bemeldte Skanderborg Slotskirke skal gøre, naar Vi enten selv eller nogen af Vores Kongelige Hus der tilstede ere; *men ellers skal forbemeldte Slots Præster for videre Tjeneste i bemeldte Slotskirke at forrette herefter være fri og forskaanet . . .*«

I Aaret 1692 lod Kristian V en Del af det gamle Slot nedbryde. Med Materialet blev den øvrige Bygning repareret, ligesom der ogsaa blev opført et stort Køkken; men

da denne Køkkenbygning betog Udsigten, blev den 1722 nedbrudt og igen opført ved den østlige Fløj.

1699 døde Kristian V. Paa en Jagt i Jægersborg Dyrehave blev han overfaldet og ilde tilredt af en anskudt Hjort; tidligere Svagheder, Gigt og Podagra tillod ham ikke at forvinde dette Stød. Frederik IV blev nu Konge.

Borgerne i Skanderborg var bleven højlig fornærmet over, at de skulde søge Skanderup Kirke, naar Kongen ikke var til Stede. De gjorde Indstilling derom, og Frederik IV resolverede saa i en Skrivelse af 14. Oktbr. 1699 til Biskoppen i Aarhus følgende:

»Vor Bevaagenhed tilforn. Vide maa du, at omendskønt Vores Elskelige Kære Herre Fader Salig lhukommelse haver d. 15de Jnni 1697, for at lette Slotspræsten ved Vort Slot Skanderborg i hans Embedsforretninger, Allernaadigst bevilget, at han maatte være fri og forskaanet for videre Tjeneste i Slots Kirken at gøre, end naar Nogen af Vores Kongelige Hus der var tilstede, og alligevel derfor nyde 100 Rdl. aarligen af Ousted og Taaning Præstekalds Indtægter i Aarhus Stift; saa dog i Allernaadigst Henseende til de Klagemaal, som for Os fra Betjente og Indbyggere i Skanderborg allerunderdanigst er indkomne, at Skanderup Sognekirke, som de i det Sted skulde søge, skal være saa liden, at Sognemændene paa Landet med deres Familier derudi ej skal kunde have Rum, men at en hel By, ved Navn Gram, bestaaende af 9 Gaarde og enhver af 2 Familier, skal i mange Aar have maattet søge næste Landsby Kirke, end sige at Skanderborg Menighed, som skal bestaa af flere end 80 Familier, skal i bemeldte Skanderup Kirke tilligemed kunne have Plads; tilmed skal gamle Folk og frugtsommelige Kvinder, formedelst den onde Vej til Kirken, meget sjældent kunne komme did, med mindre de have Heste og Vogn at betjene sig af — have Vi nu efter slig Beskaffenhed, samt herom allerunderdanigst gjort Ansøgning, Allernaadigst for godt befundet derudi saaledes at anordne og befale, at Gudstjenesten skal herefter i bemeldte Skanderborg Slots Kirke for Menigheden i Skanderborg i det mindste forrettes hver Søndag af Slotspræsten der ved Stedet, som nu er eller efterkommendes vorder for de 100 Rdl. aarlig, hannem af Ousted og Taaning Præstekalds Indkomster Allernaadigst er tillagt, og hvad han ellers af samme Menighed sædvanligen nyder; men ifald han sig ej dertil skulde ville forstaa, skal han forskrevne 100 Rdl. afstaa for den, som Menigheden kan formaa godvilligen til samme Tjeneste i Skanderborg Kirke sig at antage og tilbørligen at forrette . . . .«

Karl Hansen har Ret, naar han skriver: »Alt kommer dog i Verden an paa, hvorledes en Sag fremstilles. At de Gram Mænd søgte til Stilling Kirke, var Faktum; det gør de for en stor Del endnu; men ingenlunde fordi Skanderup Kirke er for lille; men fordi Stilling ligger dem meget nærmere. Der skulde mange og flittige Kirkegængere til, at Skanderup Kirke kunde blive fuld. Gamle Folk og frugtsommelige Kvinder kunne have ondt ved naa fra Byen til Skanderup Kirke; men heller ikke er Vejen til Slotskirken saa kort, og den gaar ligeledes tæt forbi Søen, hvor Storm og Slud ofte gør Passagen meget vanskelig. Tilmed har alle Bønderbyerne meget længere Vej til Skanderup Kirke end Skanderborg. — Men der var nok den honnette Ambition med i Spillet«.

1700 blev Konferentsraad Jørgen Grabow Amtmand paa Skanderborg. En Tid boede han paa Ringkloster; men da dette afbrændte, maatte han flytte ind paa Slottet. Under Ildebranden gik en stor Del af Amtets Papirer og Protokoller til Grunde,

Frederik IV oprettede 1701 en staaende Hær, Landmilitsen, som skulde afløse de hvervede Hære. Det ny Værn blev paa omtrent 15,000 Mand, hvortil snart føjedes 12 Rytterregimenter. Disse Dragoner udskreves paa en Del af Krongodset, de saakaldte 12 Ryttergodser. I Jylland var der tre saadanne Ryttergodser, deriblandt Skanderborg. Forskellige Steder var der indrettet Barakker til Rytternes Indkvartering, og store Arealer var udlagte i de saakaldte »Rytterkobler« til Græsning for Hestene, som om Vinteren stod opstaldede i Skanderborg. Udskrivningen var lagt i Officerers og Sessionens Hænder (Amtmanden, Regimentschefen og Regimentsskriveren).

Fra en af Barakgaardene i Skanderborg.

Hjørnet af „Adelgade“ og „Louisenlund“.

Man ser her endnu et af de paa den Tid almindelige Bislag over Dørene.

Rasmus Sørensen, Rytterbonde i Gram, androg 1702 hos Sessionen i Skanderborg om Hjælp til »et Bæst«, da hans bedste Bæst var stjaalet bort Hellig Kors Dag, og St. Søren Dag mistede han en Stud og en Kvie. Han har sandsynligvis paa de nævnte Tider været til Øvelse ved Regimentet.

Amtmand Grabow havde d. 3. Febr. og 6. Marts 1702 ladet tilsige 131 Vogne for at hjemføre sit Brænde fra Vrold Skov. Landmilitsens Kommissariat forlangte af Rentekammeret at faa at vide, hvad Ordre Amtmanden havde for sig. Rentekammeret svarede, at det kendte intet til Sagen; tværtimod havde Amtmand Grabow nægtet at tilsige Vogne til at føre Egetømmer hjem til Slottet »for at skaane Hs. Majest. Rytterbønder«, hvilke han ikke uden speciel kgl. Befaling (Fordn. af 9. April 1701) kunde tilsige.

Samme Aar havde Magister Nikol faaet Tilladelse til at sælge den hidtilværende kongelige Præstegaard paa Grund af Brøstfældighed. Auktionsforretningen lyder saaledes:

»Efterat Proklama er udgangen d. 10. næstafvigte om Slotspræstens Residentse i Skanderborg i Dag, som er d. 20de Juli 1702, at auktionere, da var nærværende i Provstens Sted Magister Hans Lønborg af Fruering, samt Hr. Jacob Møller af Svejstrup som Notarius, item Hr. Niels Hirtznach af

Blegind som Assessor bemeldte Auktion at foretage. Og efterat (som ved Huses og Gaardes Auktionering et Lys antændtes, saa skete ogsaa ved denne Auktion ligesaa,) og da det tændte Lys var udbrændt, blev efter adskillige foregaaende Bud forbemeldte Slotspræstens Residentse med sin tilliggende Hauge endelig den Højstbydende, nemlig Madam Catharine Hansdatter, Magister Nikol Seidelins, tilslagen for 300 Rd. 4 Mk.◀

I de Dage kunde mange Ting ske, som nu synes underlige. Kongen sælger Præstegaarden efter Præstens Indstilling, fordi den er forfalden, og Præstens Kone køber den. Magisteren er formodentlig ganske roligt bleven boende i den gamle Præstegaard, som nu var hans Ejendom.

Byens Borgere begynder nu at røre sig for at faa en ordentlig Byfoged ansat som i andre Købstæder. 11 Borgere, hvoriblandt Niels Michelsen, Kirurg, andrager baade i 1704 og 05 om at faa ansat en Byfoged, da Byen hidtil ingen Øvrighed har haft (Amtforvalteren), skønt den har haft Købstadrettighed siden 28. Oktbr. 1583. De foreslaar, at Slotsfogeden, der tillige er Herredsfoged, ansættes som Byfoged. Endvidere ønsker de ogsaa en Byskriver, hvilken Tjeneste kunde besørgeres af en Borger. De foreslaar Jacob Weinhoff, der har tjent ved det kgl. Hof og siden været Mynsterskriver ved den kgl. Livgarde til Hest. De lover at indrette et bekvemt Hus paa Byens Bekostning, »paa det vi fattige Indbyggere ikke skal være aarsaget at søge Herredstinget, som holdes en stor Mil Vejs fra Byen◀.

Der maatte dog hengaa endnu 45 Aar, inden Byen fik sin særlige Øvrighed og Bestyrelse. Fra 1707—1709 havde Oluf Byrgeson Konsumtionen i Forpagtning for 605 Rdl. aarlig.

I Aaret 1709 deserterede Rytter Lars Rasmussen af Lading fra Skanderborg. Efter Loven skulde Karlens Navn opslaas paa Galgen. Oberst Møsting forespurgte da Amtmand Grabow, om der fandtes en Galge i Egnen; i manglende Fald udbad han sig Amtmandens Betænkning om, hvorledes denne Sag kunde endes.

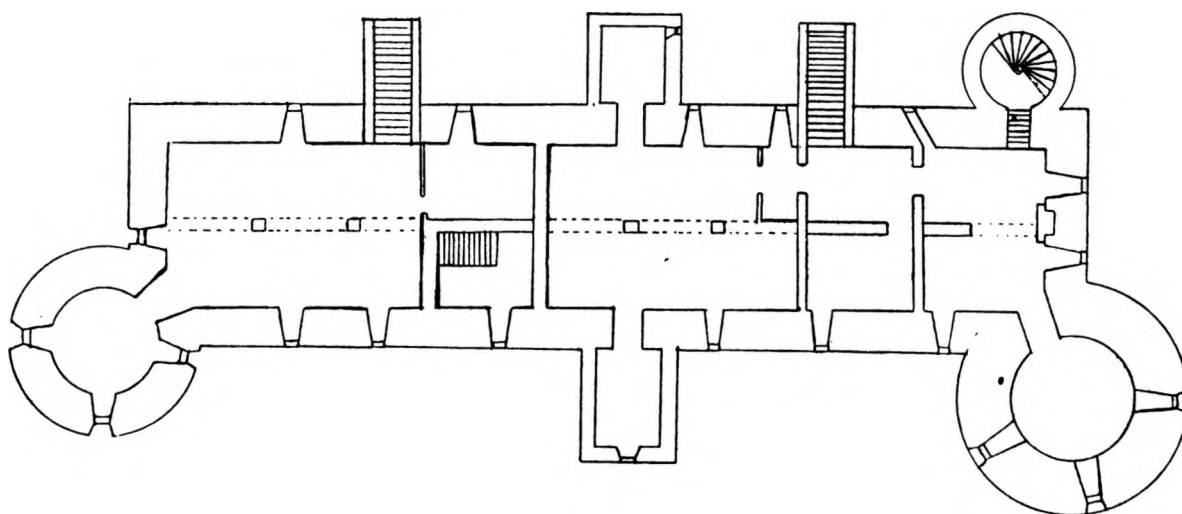
Den fornævnte Kirurg Niels Michelsen har ikke haft gode Dage i Skanderborg. I en Mandtalsliste over Skanderborg By i Anledning af Udskrivning af Krigsskat til den store nordiske Krig hedder det: »Niels Michelsen, Feltskær, og Hustru, som ikke kan nære sig af Professionen, men er saa godt som husarm og sidder i Bente Jægers Gaard◀. Aaret efter er han forsvundet fra Byen, saa de gode Borgere atter maatte klare sig uden »Kirurg◀ (d. e. »Feltskær◀ og Barber).

Den lange Krig bragte Landet i den yderste Fattigdom. Statsgælden voksede, og Folket blev paalagt saa store Skatter, at mange erklærede, at hvis de skulde udrede saa meget, havde de intet andet at gøre end »slet krepere eller at gribe til Bettelstaven◀. Ogsaa Skanderborg mærkede de Krav, som Regeringen stillede til Folks Pengepung. Hvert eneste Aar (fra 1709—1720) blev der udskrevet Krigsskat blandt Borgerne. Saaledes blev der f. Eks. 1711 udskrevet i »Krigsstyr◀ 117 Rd. 1 Mk. samt en »Kop- og Hestekat◀ paa 262 Rd. 5 Mk. Selv i det sidste Aar (1720) maatte der udredes 161 Rd. 80 Sk. i Krigsstyr og 49 Rd. 32 Sk. i Kopskat, (en Skat paa Folks større eller mindre Rang).

Under Pesten i København 1711—1712, som bortrev 23,000 Mennesker af Hovedstadens Befolkning, tog Kongen og Hoffet Ophold i Kolding. Her forelskede Kongen sig paa en Maskerade i den attenaarige Anna Sofie Reventlow, en Datter af den tidligere afdøde Storkansler Konrad Reventlow. Hendes Moder var en ædel, alvorlig Kvinde. Hun afskyede enhver Tanke om en Forbindelse imellem Frederik IV

og hendes Datter; men denne var villig til at kaste sig i Kongens Arme, og han bortførte hende (Juni 1712) fra Moderens Gaard Klausholm til Skanderborg. Samme Aften lod han sig vie til hende ved ynstre Haand af en i dette Øjemed til Hofpræst udnævnt Konrektor i Flensborg, Thom. Clausen, uagtet Dronningen endnu levede. Med andre Ord, han gjorde sig skyldig i Bigami, en Forbrydelse, hvorfor der i Loven var sat Dødsstraf. Sligt maatte vække Forargelse. Dagen efter, at den ulykkelige Dronning (d. 3. April 1721) var bleven bisat i Roskilde Domkirke, lod Frederik IV sig vie til Anna Sofie ved højre Haand, og et Par Maaneder efter blev hun højtidelig kronet til Danmarks og Norges Dronning.

I Aarene 1717 og 18 lod Frederik IV foretage en total Forandring med Slottet. Den vestlige Halvpart, som var mest forfalden, blev nedbrudt; den østlige, som var Slottets egentlige Hovedbygning, blev forsvarlig istandsat. Ogsaa det store firkantede

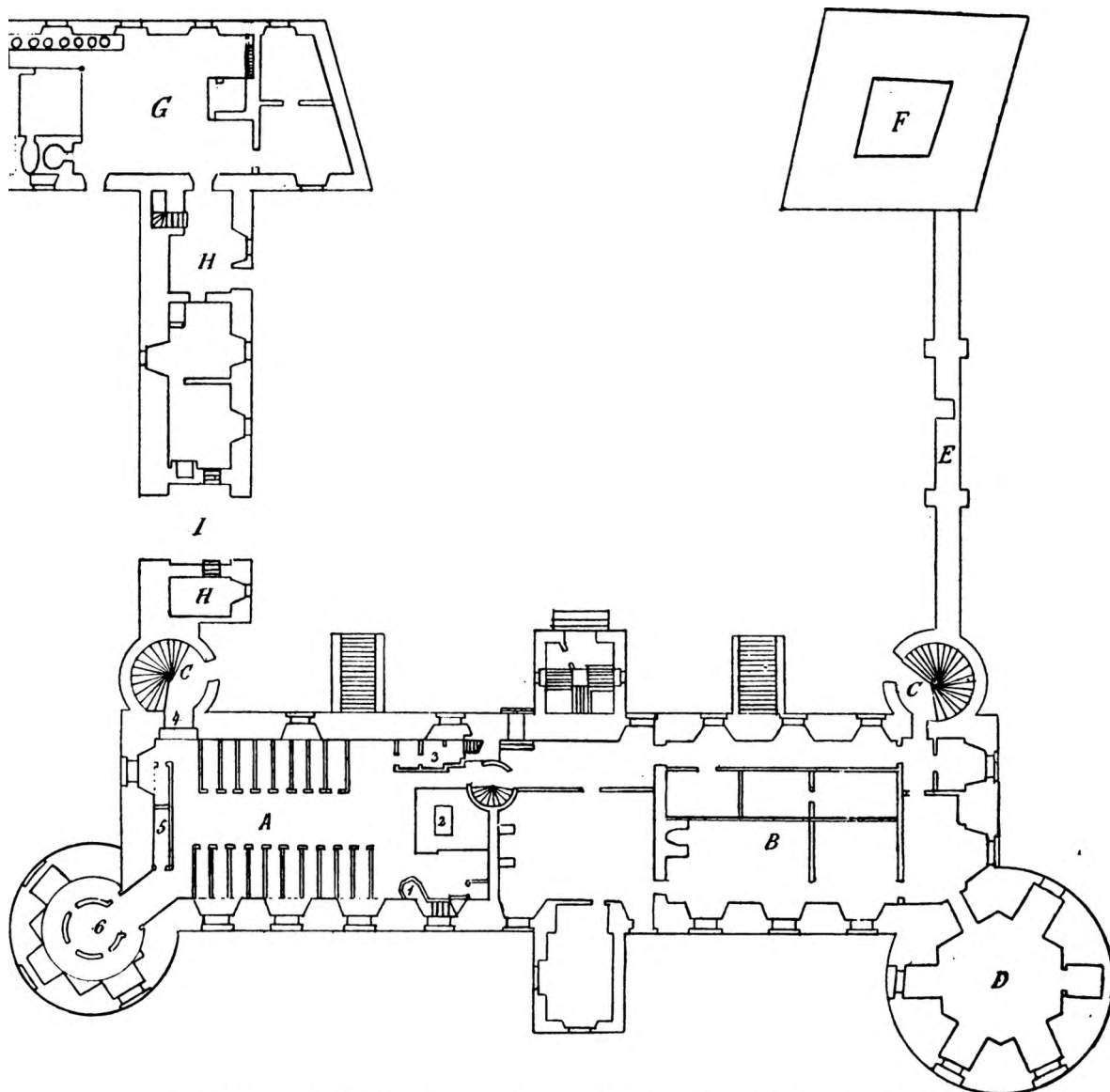
40 21.10.

Kælderrummene under Skanderborg Slot.

Taarn paa den nordlige Side blev staaende. Det kaldtes ofte Klokketaarnet og var tidligere bleven brugt som Fangetaarn. Til Rummet i Taarnets underste Etage var hverken Vinduer eller Døre, og formodentlig nedhissedes Fangerne gennem en Aabning i Hvælvingen. Det kan dog ogsaa tænkes, at en af de tidligere omtalte, nedbrudte Løngange har udmundet her. Til anden Etage var en Indgang mod Vest, til hvilken man kom udefra ad Trappe eller Stige. Til anden og tredie Etage var desuden Indgang fra Slottets Hovedbygning gennem en smal Gang, som laa inde i den tykke Mur, der strakte sig fra en af de smaa Runddele til Klokketaarnet. Paa Sydsiden opførtes en Bygning paa tre Etager, ved hvis vestlige Ende der blev bygget et Hus paa en Etage, der løb i nordlig Retning mod Klokketaarnet, men dog var der en stor Aabning fra Slotsgaarden mod Vest.

Nu indtog Slottet kun lidt over Halvparten af Banken, hvorpaa det var bygget. Den anden Halvpart mod Vest blev afskaaret i halvrunde Terrasser, og Have blev anlagt

der omkring. Af det tiloversblevne Materiale og af Sten og Tømmer fra det 1719 nedbrudte Tvillum Kloster opførtes Barakker paa Jægergaardens Plads og paa Hjørnet lige over for (nuværende Gade-Nr. 6) samt langs Lillesø i »Borgmesterens Have«. Disse Barakker tjente til Indkvartering af Rytterne og til Opstaldning af Regimentshestene.

Grundrids af Skanderborg Slots nederste Stokværk efter 1718.

Slotskirken.

1. Prædikestol.
2. Alter.
3. Hoffets Stole.
4. Indgang til Kirken fra Slotsgaarden.
5. Lukkede Stole.
6. Nuværende Kirketaarn.

- B. Kongeløjen.
- C. Trappetaarne.
- D. Nordre Taarn. (Det største af de runde Taarne).
- E. Mur mellem Kongeløjen og
- F. Det firkantede Taarn (Klokke- og Fangetaarn).
- G. Køkken.
- H. Lensmandens, senere Amtmandens Fløj.
- J. Indkørselsporten til Slotsgaarden.

Det var i fredelige Tider svært nok at udrede de almindelige Skatter; thi Agerbruget gav nu kun et usselt Udbytte — 4—5 Fold Rug og Byg og 3—4 Fold Havre, en naturlig Følge af en ganske forældet, udpinende Drift, ringe Gødningskraft og elendige Markredskaber. Hertil kom i den lange Krig knugende, ekstraordinære Skatter. Det er forstaaeligt, om en eller anden stakkels Borger i denne Nødens Tid listede ud i Dyrehaven paa Krybskytteri for at bjerge sig lidt til Husholdningen. Men somme Tider gik det galt. Gottfried Becker paa Skanderborg Slot skriver 1719:

»Saasom en Jagtbetjenter forleden Aar hug en Borger (Peder Henningsen) i Skanderborg, hvoraf han døde, og jeg i Sagen ikke saa fuldkommen havde den Oplysning, som jeg skulde, og derover efter min ringe Skønsomhed frikendte bemeldte Jagtbetjenter Johan Meyer, og nu maa jeg fattig Mand desværre fornemme af Landstingsdommen, at jeg er bleven mulkterit for 20 Rdl, af Aarsag at jeg frikendte ham, isteden at jeg skulde have dømt ham fra hans Hovet at rettes med et Sværd, saa fornemmer jeg nu, at Enken Maren Vognsdatter haver i Sinde at eksekvere Dommen efter 15 Dages Forløb, og jeg er ikke i den Etat straks at betale, jeg skulde og ikke mene, at hun kan lade eksekvere mig, saalænge Jagtbetjenteren agter at apellere Sagen, hvilket han haver erklæret sig til for Landstingsretten, og hvis han det ikke gør inden Aar og Dags Forløb, saa at han enten blev grebet og maatte staa sin Ret efter Landstingsdommen eller og escamperede, saa skulde jeg tænke, at Enken ikke før kunde søge mig for den ansatte Mulkt«.

Byen havde intet Arresthus, men Fangerne hensattes i den underste Del af Slotets Porthus ved Vindbroen. Amtsforvalter Schandorff indberetter, at dette Fængsel var »utilforladeligt, især da det bevogtes af to gamle Mænd eller to unge Dreng«. Han henviser til, at den forannævnte Jagtbetjent engang undveg derfra.

Slotsportneren havde ogsaa sit Kammer der. Ovenover afholdtes baade Session og By- og Birketing.

Skanderborg var stadig en daarlig By for »Kirurger«. Amtsforvalter Schandorff skriver 1720: At her i Byen paa mange Aars Tid ikke har været nogen bosat Barber, »og de i forrige Tider vaarne, levede enten i yderste Armod, eller og af Mangel af Næring maatte kvittere Stedet. Nu har udi 3 Aars Tid sig her opholdt en fattig Gesell ved Navn Hermann Bertelsen, kommen fra Roskilde. Denne kan ej fortjene Brødet her i Byen, hvorfor han løber ud paa Landet at aarelade etc. — — — Og om en god Mand hid kom, som vel var at ønske, bliver Byen dog ikke saa lykkelig at kunne beholde ham, men han befrygtelig kvitterer, saasom han vorder bekendt om den slette Lejlighed«.

I Aaret 1721 foretog Frederik IV det meget gavnlige Skridt at oprette 240 Skoler paa Ryttergodset. 20 i hvert af de 12 Distrikter. Tæt uden for Skanderborg blev saaledes Skanderup Skole opført. Det er nuværende Nr. 43 paa Hjørnet af Adel- og Vestergade. I Nabsognene staar endnu flere af disse Skoler i deres oprindelige Skikkelse. Det var efter den Tid rene Pragtbygninger, opførte af Grundmur. Til Skanderup Skole hørte den Gang et meget stort Distrikt: Vrold, Føerlev, Ladeguardene, Holtskovgaard, Skvætmølle, Vestermølle, Fruering og Skaarup. Undervisningen bestod i at lære Børnene Religion og i at lære dem at læse, og desuden kunde de, der vilde betale 8 Skilling om Ugen, lære at skrive og at regne. Hvor haardt det end holdt at skaffe duelige Lærere selv til et saadant Lavmaal af en Undervisning, betegnede denne Regeringshandling dog et vigtigt Trin i Udviklingen af Almueundervisningen i Danmark. Selvfølgelig vilde

Frederik IV gerne have paabudt Indførelsen af slige Skoler over hele Landet; men han vilde, hvis han havde prøvet derpaa, ganske sikkert under de daværende vanskelige økonomiske Forhold have mødt en passiv Modstand, som han ikke havde kunnet overvinde. Han nøjedes derfor med at give Godsejerne et godt Eksempel og med at paalægge Biskopperne rundt omkring at virke for, at der blev anlagt ny Skoler. Hist og her skete dette ogsaa, men overordentlig meget stod tilbage at gøre.

Over Skoledøren var anbragt en Sten med følgende Indskrift:

Fr. IV. Hanc Scholam, hujusque ad instar ducentas quadraginta in circulis ad perpetuo alendas XII cohortes equestres a me constitutis, fundavi MDCCXXI.

Halvtredsindstyve Aar, Gud, har du mig opholdt,
at Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldt;
thi yder jeg min Tak, og breder ud dit Navn,
og bygger Skoler op, de fattige til Gavn.
Gud, lad i dette Værk din Naades Fylde kende,
lad denne min Fundats bestaa til Verdens Ende;
lad altid paa min Stol en findes af min Æt,
som mener dig, min Gud, og disse Skoler ret.

Frederik IV.s Skole.

Denne Sten fandtes for et Par Aar siden mellem noget Skranmel paa Loftet i den nuværende Kommuneskole, i hvis Gavl den derpaa blev indmuret. Om Skolens videre Skæbne skal der senere blive givet nogle Oplysninger.

Ofte har der været Strid mellem Borgerne og Forpagteren af den forhadte Konsumtion. Forpagteren maatte kræve, at Byen var indhegnet, og at der ikke fandtes ulovlige Baglaager og Indkørsler, som førte til Marken, »da han ellers ikke kunde holde Kontrakten og præstere sine Terminer til Staten«. Men Borgerne har nok kunnet indse, at Konsumtionsforvalteren tog rigelig Hensyn til sin egen Fordel, og dette satte ondt Blod. Eiler Sillmann, som var Konsumtionsforpagter i 1727, indberetter, at hans Konsumtionsbetjent hidtil har opholdt sig i Vægterhuset ved Porten, men at Borgerne nu ikke

længere vil taale dette af Misundelse; da imidlertid dette Sted er det bekvemmeste for den, der skal hæve Konsumtionen, beder han om, at hans Betjent fremdeles maa benytte Vægterhuset, imod at han skaffer Vægteren Lejlighed et andet Sted.

Samme Aar udkom et lille Hefte paa 16 smaa Sider om Skanderborg. Nogle Brudstykker anføres her med den originale Retskrivning og Tegnsætning:

„Beretning

om

Scanderborrig

Slott/

Naar det gamle Slott først er bygget/

og hvad for en Konge i Danmark/

som haver ladet bygge det nye Slott;

Samt adskillige

Sagn og Old-Sager/

som fortælles der i Egnen at

være påseret.

Samlet og sammenstrevet

af

Hans Lønberg,

Sognepræst til Friering og

Bitved Sogner.

Trykt Aar 1727.

I.

Om Scanderborrig Slot/ og hvad der er ved at mærke.

En lystig Egn ved Scanderborrig

Med Skov og Vand; jeg siger:

Mand der fordrive kand sin Sorrig

Med Jagt og Fisk tillige:

Der fanges Brasen udaf Smag

Heel letter/ uden lige:

Nal/ Dreter af stor Behag/

Dg andre Fisk deslige.

Stor-Hovdet Knuder/ som ej let

J andre Bande findes;

Hvo/ som dends Lever agter ret/

Er stor/ om jeg ret mindes/

Mand derfor om dend rime kand/

Dg gamle Sagn fremføre:

Det siges og af hver en Mand/

Som Tungen veed at røre.

At Brasen=Tunge/ som er sød/

Dg Knude-Lever lavet/
 Har bygget Scanderborrig saa rød/
 Det er en Konge-Gave! ¹⁾

Anmerkninger.

For dend meget løstige og angennemme Gign/ det er ved og omkring Standerborg om Sommeren med Skov og Vand/ haver det beveget de hønløvlige Konger i Danmark/ fordom/ at lade bygge Scanderborg Slot/ som ligger paa en De/ i dend store Scanderrup Søe/ haver Diur-Haugen/ (der er nogen omflødt) for sig mod Syd-Vest/ og Byen Standerborg mod Norden/ at mand maae over Broen til Slottet/ fra hvilken Side mand kommer/ enten fra Byen/ eller fra Diur-Haugen. Dg fordi det er saa meget smukt om Sommeren/ haver Kongerne i fordom Tiid holdt Hof paa Scanderborrig Slott/ og længe tillige.

Der haver været to Slotte/ som have været bygt i hver andre/ allerhøjest paa Den/ (der er/ som eet temmelig Bierg).

Det gamle Slot som vende mod Dyr-Haugen/ haver Baldemar I. ladet bygge/ og begyndtes der paa 1171.

Taarnet/ i hvilket Klokkerne henge/ er saa konstig bygget/ udi een firfandt/ at naar mand staar paa et vist Sted/ uden for Byen/ kand mand see alle 4re Hjørner/ i forige Tider haver der været nogen Fortification, efter de Tiders Manere/ og som Tilstanden det haver udfordret.

Brasener gives overflødig i Scanderup Søe/ saavel som i de andre Der (?) i Scanderborrig Amt/ som er et stort Tal Søer/ men de beste/ største og fedeste falder i Mos og Witved eller Stilling Søer/ som ere brune og tykke/ og ellers af en angennem Smag; og sunde/ frem for de Brasener, som fanges i dend Caspiske Søe/ hvilke vel skal være heel delicate af Smag og meget stoere/ vel 2 Alne lange: men meget usunde/ hvorfore dend Rusiske Czar skal have forbudet sin gandske Arme ved Livs Straf at æde af de Fiske/ som fangis i dend Caspiske Søe.

Malene/ som falder i disse Søer/ som ere i Scanderborrig Amt/ ere de fleste som fangis ved Møllerne i Malekisterne/ og er Rye-Mølle Mal/ store og feede.

Uldrup Mølles Mal er baade store og fede/ ja de beste af smag/ som komme af Witved eller Stilling Søe.

Udi Scanderup Søe fanges vel Dreter/ men de ere ikke nær saa feede som de der falder i Mos Søe/ hvilke ere røde i Fisken/ og giver Rander's Lax ifkun lidet efter/ naar den er speget/ som der og undertiden falder de som ere temmelig store/ og kand veje over 30 Pund.

Knuder er eet slags Fisk med store Hoveder/ er tør i Fisken og ikke/ som de/ der kaldes Mal-Knuder/ hvilke vel har større Hoveder end andre Mal/ dog nesten af Smag som Mal/ og ikke saa tør i Fisken som disse Knuder/ hvilke have en stor Lever, seer ud af skiffelse som een Høns-Lever/ og smager trannet".

Her er anført det meste af Anmærkningerne til foranstaaende Vers. Hans Lønborg har sikkert været en stor Ynder af Fisk. De to følgende Afsnit bestaar ogsaa hver af et Vers med efterfølgende Anmærkninger. Her anføres Versene:

1) Leverrim improviseredes i gamle Dage ved Maaltiderne, naar Fisken og dens Lever anrettedes. F. Eks.:

»Lever, du est ikke af en Abor',
 Vor Herre Jesus blev forklaret paa det Bjerg Tabor«.

II.

„Om en Steen/ kaldet Orme-Steenen.

Ved Fastrup Mark ligger en Steen/
 De Orme-Stenen nævne:
 Jeg svær mig ikke end om meen/
 Der holdtes Ting og Steerne.
 Af Sandemænd/ som var kaldet did.
 Ret Marke-Skiel at sætte.
 De ginge der/ saa hist saa hid/
 De ikke fandt det rette:
 Da faldt de ned paa deris Knæc/
 Dg bad til Gud hand ville
 Get Sandheds-Legen lade stec/
 Som Tretten kunde skille:
 Gen Orm af Jorden kom da op/
 Dend saae de der at stride
 Tvers over Stenens gandske Krop/
 Ned ved dend anden Side!
 Da blev enhver saa meget fro/
 Dg sluttet skiel at være
 Hvor Fastrup Mark/ aldt paa min Troe/
 Fra Dnsted skillis dere.
 Men/ det vel værd Forundring er.
 Som hver kan se til Minde;
 De Huller Ormen gjorde der/
 De aabne er at finde.

— — — — —

III.

Om en gammel Kirke-Nøgel/ som er paa Rindløv-Gaard.

Paa Rindløv en Nøgel er/
 Som fordum været haver
 Til et Capell/ som bygt var der/
 Men nu er andet lavet.
 Den samme Nøgel blev hentast/
 Hvorover det der larmet
 I Gaarden/ at hver blev forbaust/
 Dg sig saa meget harmet/
 Indtil at de dend fandt i Haft/
 Dg lagde den i Giem/
 De slog den saa til Bielfen fast/
 Der sidder dend i flemme“.

Af Anmærkningerne fremgaar det, at den gode Præstemand mange Gange selv har set den mystiske Nøgle, som var fastspigret til en Bjælke i en af Stuerne paa Rindløv-gaard. Beboerne i Gaarden fortalte om et skrækkeligt Spøgeri, der indfandt sig, da Nøglen under en Reparation af Stuen var bleven borte. »Endelig omsider er bemeldte Nøgel igien funden/ da blev det stille i Gaarden«.

IV.

„Om noget rød Leer/ som forefindes paa Starup Mark i Fruering Sogn/ ved Røde eller Starup Mølle.

Der er et stort sandagtigt Bakke eller langt Bierg/ langs hen, Norden Starup Bye. Men ved Møllen, som ligger i den Østre Ende af Byen/ er samme Bierg neden til rød Leer/ og springer Vandet der ud af/ som af et Kilde-veld. Samme Leer er feed/ meget fin og blød/ at naar det er gravet ud af Bierget/ og mand vil føre det andensteds hen/ maa det slaes i Tønder/ og tilslaes/ ellers arbejder det sig ud af Tønderne/ og spildes.

Uf samme Leer bliver mange Tønder ført andensteds hen/ baade her i Landet og til Sædland/ til een og anden Brug.

Her i Landet bruger mand det i stedet for Brunrødt/ at anstryge muurede Huuse med/ og da bliver det lavet ligesom en Dej/ slaet op/ ligesom mand slaer Brød op/ settes hen at tørres noget i Solen/ siden setter mand det i en Bag-Døn/ at det bliver hart. Derefter stødes det smaa og rives paa en Steen/ ligesom mand river anden Farve.

Finis“.

Frederik IV havde i flere Aar været brystsvag. Paa en Rejse gennem Landet 1730 forværredes hans Sygelighed, og han døde, inden han naaede København. Han havde arbejdet trofast og ærligt, og paa vigtige Omraader med Dygtighed, for sin Stats og sine Undersaatters Vel.

Efter Grabow blev Gehejmerraad Kristian Reventlow Amtmand paa Skanderborg. Han var her kun et Par Aar. 1731 efterfulgtes han af Etatsraad Frederik Ludvig v. Woyda.

I Aaret 1731 havde en Gartner Kristian Bruun i Skanderborg udarbejdet et Projekt om at udkære et nyt Bassin til Havnen i Horsens. Men efter en kyndig Ingeniørs Beregninger vilde Gennemførelsen af Gartnerens Plan koste meget mere end den bevilgede, tilbagebetalte Transportskat, og hvad Folk ellers vilde give dertil, hvorfor Myndighederne tillod at forlade dette Projekt, og at istandsætte den gamle Havn saaledes, som det var paabegyndt.

Vildsvinene var igen bleven en Plage for Egnen. En Skrivelse fra det kgl. Rentekammer i 1734 indeholder følgende: »Vi bevilger allernaadigst, at Vildsvinene, som sig saa overflødig i det skanderborgske Distrikt have formeret, maa — efter Oberjægmesterens allerunderdanigste Forslag — skydes og til enhver, som sig dennem ville tilkøbe, bortsælges og overlades til den Pris, som Jægmesteren udi samme Distrikt allerunderdanigst formener, de der paa Stedet kunde være at afsætte, nemlig: En Frøskling for 4 Mark, et andet Aars Svin 1 Rdl. 2 Mk. og en Keiler eller maadelig Bahr for 2 Rdl. — — —

Kristian VI ønskede at vide Besked om Handel, Næringsdrift, Agerdyrkning m. m. i sit Land og befalede derfor 1735 Amtmændene at indhente Kundskab og indsende Erklæring derom. Amtsforvalter Hans Justesen indsendte i den Anledning følgende Beretning om Tilstanden i Skanderborg:

»Her er intet Manufaktur, Fabrik eller nogen privilegeret Person. Handelen er af ingen Betydenhed, da de handlende maa købe deres Varer i Aarhus eller Horsens eller andre Steder, og betale Vognleje, have dem derfor dyrere, kunne

heller ikke give saa meget for Landmandens Produkter som Købmændene i Søstæderne, hvorfor Landmændene ofte selv driver deres Handel med Søstæderne. En egentlig Købmand gives saaledes ikke; men der er 5 Mænd, som i smaa Partier købe nogle grove Varer og Specerier o. s. v. i Aarhus eller Horsens. Der er 1 Farver, som er privilegeret, 6 Skræddere, 15 Skomagere, 5 Snedkere 4 Murermestre, 1 Grovsmed, 1 Klejnsmed, 3 Feldberedere, 2 Vævere, 1 Bødker, 1 Glarnerester, 1 Knapmager, 1 Bager, 1 Barber, som dog ikke har lært Kunsten, 1 Sadelmager, der er saa gammel og affældig, at han ikke kan fortjene noget, saa her fattes nu baade Sadelmager, Hattemager og Tømmermand. Af alle disse er der en, som anses for velhavende formedelst Arvemidler; 22 a 23 anses for at eje deres Vaaninger uden Gæld, alle de øvrige Byens Indvaanere siges vel at eje deres Gaarde og Huse, men de skylder Købesummen til Bønder og andre, der have dem i Pant. Paa de Tider, da Sessionen holdes, har Byen sin bedste Næring, ellers har den lidt af fremmede, der har noget paa Slottet eller Amtstuen at søge, og af gennemrejsende. Grunden til Byens slette Tilstand er: 1. dens ringe Næring, og 2. at den ingen fri Købstadjorder har som andre Købstæder; thi den Jord, den har for Byen og Slottet, maa den yde Skatter og Landgilde af ligesom af Bønderjord. Det vilde tjene til Byens Opkomst, om Barakkerne blev anvendte til et Manufaktur, dersom den indkvarterede Garnison, hvoraf dog Byen har nogen Næring, blev forflyttet andet Steds hen.

Amtstuen i Skanderborg, 1. Septbr. 1735.

Hans Justesen.

Hertil har Stiftamtmanden føjet følgende Erklæring: »Skanderborg kan ikke anses for nogen Købstad, uden for saavidt Konsumtionen angaar, men Indbyggerne nære sig af Avling, Fiskeri og deslige. Desuden er der adskillige Haandværkere, som nedsætter sig der for at undgaa de Besværligheder i andre Byer at komme i Laug. Saalænge der er Barakker, er Indkvartering Borgerne til Fordel ved Øl- og Brændevinstapperi, Slakteri o. s. v.«

Da Landbruget efter foranstaende endnu er Borgernes vigtigste Erhverv, kan det her være af Interesse at høre lidt om, hvad Amtmand v. Woyda indberetter om Agerbrugets Tilstand her i Egnen.

»Tilstanden hos en Del Proprietærer og Bønder nogenledes, hos mange slet. Nogle Bønder kunne betale Skatter til Kongen og Landgilde til Husbonden; nogle kunne betale Skatter og en modereret Landgilde, imod at Husbonden assisterer dem med Bygningstømmer, Laanekorn og stundom med Plovbæster; andre svarer de kgl. Skatter, men Husbonden maa være tilfreds med lidt Arbejde og Hoveri, om han end ingen Landgilde faar — — — — af grovt Lærred og hjemmegjort Tøj tilvirkes ikke meget mere end Almuens Forbrug udkræver. Landmandens Vilkaar have i en Del Aar aftaget, og Godsejerne have ogsaa gjort den Erfaring, at Godserne indbringe mindre end forhen. Aarsagerne til denne Aftagen:

1. Bonden har i nogle Aar maattet sælge Kornet for en særdeles ringe Pris til at betale Skatter med; en stor Del have dernæst maattet laane og borge Korn, saavel til Føde som til Sæd, paa haarde Vilkaar. Naar saa Høsten er forbi, er hans første Sorg at faa saa meget Korn i en Hast »aftærsket«, at han kan gengælde det laante og svare sine Afgifter, og der er mangen Bonde, der, naar Foraaret kommer ikke ejer en Tønne Korn. Købstædmanden, der har

Kornet for en billig Pris, har heller ingen Fortjeneste derpaa, da der ingen Aftræk er udenlands.

2. Med Fedevarer er det ligesaa flovt, og Bonden har heller ikke meget at afsætte.

3. Den største Skade forvolder Øksenhandelens Aftagen, der i nogle Aar betydeligt er forringet baade i Omfang og i Pris. I Stedet for, at man næmlig forhen afsatte Øksen i tusindvis fra Jylland, saa er det nu kun et ringe Kvantum, der afsættes, og i Stedet for man før fik 40 Rdl. for Stude af et Aars Staldning, er det nu en Sjældenhed at faa 30 Rdl. for et Par af 2 Aars Staldning, saa man kan slutte, hvad der nu gives for Stude af et Aars Staldning. Dette er et betydeligt Tab for Herremanden, der stalder, og ikke mindre for Bonden, der maa opføde Studene 4, 5 a 6 Aar, til de er staldfærdige, og derefter sælge dem for en saare ringe Pris. Grunden hertil er uden Tvivl den høje Told, som er paalagt i Holland, hvilken vil tilintetgøre denne Handel, om den ikke bliver modereret.

Amtmanden mener, at de kgl. Forordninger mod Brændevinsbrænden, især den af 30. April 1734, har bidraget meget til Landmandens Bedste, især til Afskaffelse af Drukkenskab, Fylder, Arbejdsforsømmelse o. s. v. blandt Bønderne. »Men da det stundom hænder, at Bonden, formedelst Misvækst o. s. v. geraader i Fodertrang, saa at han maa søge at holde Livet i sine Kreaturer med gammelt forgemt Straa, »Ored«, ja stundom med Taget af sine Huse, saa vilde det være gavnligt, om han havde noget Spøl af et Par Skæpper Korn til at blande det slette Foder med«. Han foreslaar derfor at tilstede hvert Sogn 1 a 2 Brændevinstøjer, der kunde bevares under Herredsfogedens og den største Lodsejers Forsegling, til en saadan Fodertrang kom paa. »Agerdyrkningen bliver af enhver drevet det bedste nogenledes muligt er, og at forbedre er fast ingen Lejlighed til; thi hvor der ikke er Agerjord, der behøver Beboerne det øvrige til Græsning, som dog paa en Del Steder er med Over- og Underskov begroet.« Til Slutning erindrer Woyda om, at Tobaksrygningen er stærkt i Tiltagende blandt Almuen, saa at man ser unge Folk paa 16 a 18 Aar med Tobakspiben i Munden, hvorved de faar Lejlighed til at søge Øl- og Brændevinshuse; deraf kommer det, at »en Del af det unge Mandskab, om de end har tjent en temmelig Tid, og burde at kunde antage Gaarde og Huse, fast ikke har uden Klæderne paa Kroppen, og følgerig til nogen af Parternes Antagelse og Vedligeholdelse er og bliver udygtig«. Af denne Smøgen kommer ogsaa til dels de mange Ildebrande paa Landet. Han foreslaar, at det strængeligen og under en vis Straf maatte forbydes Bønder at ryge Tobak, før de var 24 a 26 Aar, og aldeles ikke i Lade, Lo, Fæhus, Stald eller paa Gaden eller i Gaarden o. s. v.

»Uagtet de allernaadigste Forordninger af 24. Septbr. 1708 og 6. Oktbr. 1731 er Fattigvæsenet ikke aldeles i god Stand, og adskillige er uvillige til at yde Bidrag, fordi de overløbes af fremmede og egne Betlere, og de giver hellere en fremmed Betler en Almisse, at han kan gaa videre, end de paatager sig at angive ham og transportere ham til hans Hjem, der stundom er Norge, Holsten eller Steder 20, 30 Mil borte. (I Resten af Skrivelsen foreslaas det at sætte fremmede Betlere, der vil true sig noget til, i Fæstningen, Spindehuset o. s. v.).

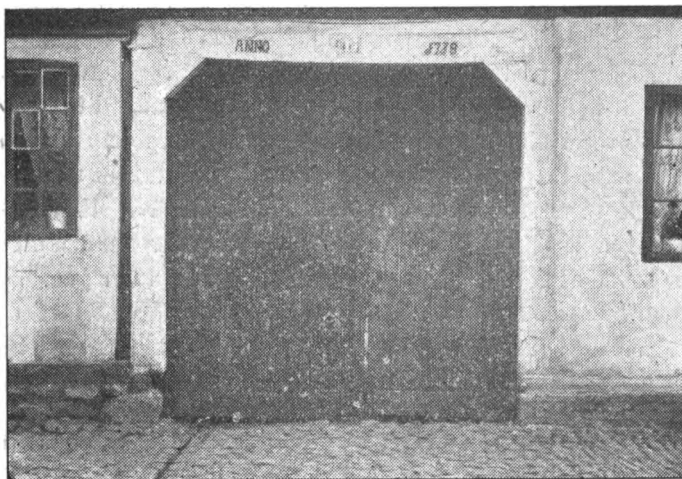
Skanderborg Slot d. 25. August 1735.

F. L. v. Woyda.

Om Sproget i Skanderborg udtaler Amtsforvalter Hans Justesen sig saaledes:

»Her i Egnen tales temmelig godt Jysk, og naar det iblandt Almuen brugelige A blev forandret til Jeg, skulde være lidet at udsætte paa deres øvrige Ord imod godt Dansk«.

Kristian VI gjorde sig store Anstrengelser for at gøre Danmark til et Fabrikland, da det stod saa smaat til med andre Næringsgrene. Det var et ret anseligt Antal Fabrikker, der ved Statsunderstøttelse, Statslaan og andre Midler kom i Gang, mest ved Indkaldelse af fremmede Fabrikanter. Ogsaa her i Egnen opstod saadanne Fabrikker, der altid dreves ved Vandkraft, f. Eks. Johan Høvinghoffs Kobber- og Klædeværk i Harlev Mølle, Jens Basses Kobber- og Høleværk i Dørup Mølle, Palle Møllers Kobbervalse-, Høle- og Nagelsmedeværk »Møllersdal« i Bryrup Sogn; ved Bodil Mølle kom noget senere en Høle- og Skæreknivfabrik. Det gjaldt nu om at skaffe de mange Fabrikker Afsætning. 1737 oprettede Regeringen et Magasin, hvorhen Fabrikanterne kunde sende, hvad de tilvirkede, og hvor de kunde faa Betaling derfor. Magasinet solgte saa Varerne til de handlende eller, som man kaldte disse, til Kræmmerne. For at faa Penge til at oprette dette Magasin blev det bl. a. befalet, at enhver, som af den

Indkørsel til en Købmandsgaard fra 1738.

Nr. 15 paa Lillegade.

kgl. Kasse havde over 50 Rdl. om Aaret i Gage eller Pension, i Løbet af et Aar skulde indbetale 10 % af, hvad han saaledes oppebar; han kunde saa til Vederlag efter 1½ Aars Forløb fra Magasinet forlange Varer til samme Værdi. Her i Skanderborg maatte udredes følgende Indskud: Generalinde Samnitz 40 Rdl., Oberstinde Brochtorff 20 Rdl., Krigsraad Gyberg 24 Rdl., Provst Kristen Høgh 8 Rdl. og Peter Helms 4 Rdl. Der udredtes paa denne Maade fra hele Amtet 1948²/₃ Rdl. Der blev udstedt forskellige Tvangsbestemmelser, der skulde bringe Kræmmerne til at købe de indenlandske Fabrikater. Men trods alt dette, lykkedes Forsøget ikke, da man ikke kunde konkurrere med Udlandet, hverken med Hensyn til Varernes Pris eller Godhed.

Fra 1735—1739 er der sket stor Tilgang i Købmandsstanden her i Byen, den er i disse 4 Aar bleven forøget med 4 Mand. I en Indberetning 1739 om Salt og Tobak hedder det nemlig bl. a.: »Skanderborgs 9 Købmænd mener at kunne afsætte 45 Tdr. groft og 10 Tdr. fint Salt — — — — Alt det grove Salt, som Kræmmerne her i Byen

udsælger, udgiver de allesammen for spansk Salt og tager 30 a 32 Sk. for Skæppen — — — De forsyner sig i Aarhus og Horsens«. Med Hensyn til Tobaksindustrien bemærkes, at her var en Tobaksspinder, men han vilde paa ingen Maade tilkendegive, hvor meget han havde forfærdiget i 1738. Det eneste Svar, han vilde give, var, at han »fik det ikkun i smaa Partier, formedelst han maatte betale de uspundne Blade lige saa dyrt som det spundne, og efterdi han da ej kunde have noget for sin Umage, saa var det sjælden, han forfærdigede noget — — —«

Det var ellers vanskeligt for Købmændene at begaa sig; thi hele Jylland vrimlede af Bissekræmmere, Jøder, Galanterikræmmere og Kedelførere, der kørte rundt paa Landet med deres Varer, ligesom Glasmænd, Humleførere og Haderslevkræmmere samt de saakaldte holstenske Piger eller »Haarfolk«. Disse var først kommen ind i Landet for at købe Haar til Parykker; men nu drev de ogsaa Landprang med udenlandske Varer. Alle disse Handelsrejsende kunde sælge deres Varer for ringere Pris end Købmændene,

Et Haandværkerhjem.

Nr. 34 paa Lillegade.

da de i Reglen indsmuglede Varerne over Grænsen, medens Købmændene maatte betale stor Told. Antagelig har de skanderborgske Købmænd dog benyttet sig af de omrejsende Kræmmere og gjort deres Indkøb hos dem, naar de kunde slaa en fordelagtig Handel af. De slap da for den besværlige Transport fra Aarhus eller Horsens; men paa den anden Side mistede de jo megen Landhandel.

Købmændene handlede baade med Urtekram og Manufakturvarer. Ved Siden af Handelen dreves Brændevinsbrænding og Maltgørieri. Forretningen blev drevet af Købmanden og hans egen Familie. Døtrene i Huset maatte op om Morgenens Kl. 3 og bære Malt paa Køllen og af Køllen. Om Dagen maatte de og Husmoderen passe Butikken og om Aftenen spinde. Manden var ude, passede sit Maltgørieri eller Støbningen i Brænderiet. Han lagde sig mest efter det, som er Bondens »Gadding«, som Tømmer, Hør, Hamp, Tjære, Jern, Salt, Sild, Tørlisk, Kalk, Mursten o. s. v. Desuden maatte han og Sønnerne tage sig af Avlingen.

Haandværkerne arbejdede kun efter Bestilling. Der var ikke Tale om Magasiner for færdigt Arbejde. Arbejdet udførtes af Mesteren og en Læredreng eller to.

Kristian VI søgte at skabe religiøs Vækkelse hos sine Undersaatter og udstedte derfor den strenge Sabbatsanordning, hvori der blev fastsat Straffe — Mulfter og Gabestok — som Midler til at fremtvinge Kirkegang; men det viste sig snart, at man var nødt til jævnlige at se igennem Fingrene med, at den blev overtraadt. Om Borgernes Afstraffelse her i Byen har jeg intet fundet. Præsterne har sandsynligvis ikke været saa ivrige med Anmeldelser. Men her anføres som Eksempel en lille Ekstrakt af Præsternes Angivelser i det skanderborgske Rytterdistrikt om Overtrædelser af Helligdagsloven 1738.

Hr. Niels Møller i Svejstrup: »Venge Sogn, Hørby, Ung Niels Rasmussen, som 5. S. efter Trinit. baade satte sig til Drik under Prædiken og derefter yppede Klammeri med sine Naboer«.

Resolution: — — — — »betaler for 1ste Gang Kirkens Forsømmelse 4 Sk. og for Fylderi 4 Sk.«

Hr. Jens Peerstrup: — — — — »i Adslev Sogn og By, Mikkel Sørensen og Hustru forsømte Kirken Skærtorsdag og Langfredag«.

Resolution: »Havde en af dem søgt Kirken, saa kunde de have været at undskylde, siden den anden nødvendig maatte blive hjemme for at opagte Huset og deres smaa Børn, men som de begge har holdt dem fra Kirken, betaler de for hver en Gang 4 Sk. er 8 Sk.«

»Johan David Fischer har fra 9. Jan. 1738 til Aarets Udgang alene besøgt Adslev Kirke 8 Gange og for 4 Ugers Tid vist Attest om sin Kirkegang i Linaa Kirke«.

Resolution: »J. D. Fischer er bortløben og ej at finde, skulde han sig igen indstille, staar Straffen ham aaben for«.

Hr. Rasmus Lime: »Them Sogn, Virklund, den 6. April kørte 8 Vogne af Byen til Hviddingdal at afhente en Hyrde«.

Resolution: Da Mændene havde tilstaaet Angivelsen, dog saaledes, at de var udkørte om Natten og hjemkommen mod Morgenstunden og havde søgt Kirken med de andre, »altsaa befries de for Straf for denne Gang . . .«

»Den 27. do. gjorde Niels Povlsen og Hans Sørensen Hjul baade for, under og efter Prædiken«.

Resolution: »Disse begge pardonneres denne Gang for Helligbrøde i Henseende til deres armelig og fattige Tilstand, men alene for Kirkens Forsømmelse straffes med 4 Sk. eller i det Sted at staa en Time i Gabestokken« . . . . .

F. L. v. Woyda.

Efter Magister Nikol Seidelins Død 1737 blev Hr. Kristen Høgh Slotspræst og Sognepræst i Skanderup og Stilling Menigheder. Han havde de foregaaende 10 Aar været Kapellan her paa Stedet. Som saadan har han kun haft ringe Embedsindtægter. Han blev meget glad ved sin Udnævnelse til Sognekaldet. Han udtaler sig derom i Kirkebogen: »Niende Søndag efter Trinit. 1737 oplæste jeg mit Kaldsbrev og Kollats for Menighederne i den Herres Jesu Navn. — — Hvor underlig har Gud ladet mig forglemme min forrige Byrde og imod min saavel som manges Troende, dog Gud være Lov, efter de flestes Ønske, hjulpet mig uden stor Ansøgning til disse kære Menigheder«.

Han blev snart efter udnævnt til Provst. Han har været en nidkær Mand i sit Embede og havde Held til at omvende flere Katolikker. Den første var Tjener hos Generalinde Samnitz og hed Johan Frederik Kristoffer. Han antog Lutherdommen 1738. Den anden var en Jesuit, Stephanus Philibert, der blev eksamineret og nød Sakramentet efter luthersk Ritual 1744. Maaske Hr. Høgh har frygtet for hans jesuitiske Natur; thi han tilføjer i Kirkebogen: »Gud give sin Naade til Bestandighed«. Den tredie, som traadte over til vor Kirke, var en Rytter ved Navn Poul Leitz, som forlod Katolicismen 1752. Provst Høgh havde udvalgt sin Familiebegravelse i Stilling Kirke. Denne har han derfor prydet paa flere Maader. Han har givet Altertavlen og Tralværket med

Provst Høgh.

(Efter et Maleri i Præstegaarden).

Knæfald foran Alteret »Gud til Ære og Kirken til Prydelse« (1747). Han giftede sig 1727 med Kirsten Kristoffers Datter Bøgh, som døde før han og blev begravet i Stilling Kirke 1758 i en Alder af 60 Aar. De havde 3 Sønner, som alle døde smaa, og 2 Døtre, hvoraf den ene var dødfødt, den anden døde 28 Aar gammel, 2 Aar efter Moderens Død. Da saaledes alle Provstens Børn døde før han, bestemte han sin ny Gaard paa Adelgade i Skanderborg til bestandig Embedsbolig for sine Eftermænd og har derved rejst sig et varigt Minde. Hans Navn bør derfor bevares i taknemmelig Erindring baade hos hans Eftermænd og hans Sognebørn. Præstegaarden bærer nu Gade-Nr. 9. I Gavebrevet beskriver han den saaledes: »Den bestaar af 13 Fag Stuehus til Gaden

med Port, malet Stakitværk, Karnap og dobbelt Kvist gennem Huset, 16 Fag Stald og Ladehus med Havestue til Haven og Vognport ved Enden, 7 Fag til Bryggers og Køkken, samt Vandpost i Bryggerset, og endnu ved Enden af samme 4 Fag Halvtag til Gaardens Brug; altsammen teglhængt og udi den almindelige Brandkasse assureret for 1110 Rdl., tilligemed tilhørende Have, Ejendom og Jorder inden- og udenbys, aldeles som de mig meddelte og med Gaarden følgende Skøder omformeldte«. Derhos fulgte den Klausul, at Eftermændene skulde være forpligtede til aarlig at anvende Renten af 300 Rdl. 4 Mk, for hvilke den fordums Præstegaard var solgt, og som laa til Embedet, til Præstegaardens Vedligeholdelse, og at de skulde bære Omsorg for, at Provst Høgghs øvrige Donationer blev ved Magt og anvendte efter hans Hensigt. Endvidere har han legeret 1500

Præstegaarden.

Den er opført 1740 af Bindingsværk. Facaden mod Gaden er ombygget af Grundmur. Over Indgangsdøren i Porten var anbragt en Egetræstavle med følgende Indskrift:

»O milde Gud lad dem, som her skal boe og bygge
Gaae lykelig i Anslag frem og vær selv deris Skygge,
Oc naar de icke meere skal boe udi Huus paa Jorden,
Da tag dem til din Himmel-Sal, blandt de Udvaldis Orden«.

Tavlen er nu tillige med Byens Vaaben i Farver af Provst Th. Sørensen anbragt paa Facaden. — Det andet Sted fra Præstegaarden er den gamle Degnebolig.

Rdl. til Skanderborg Skolevæsen, 1000 Rdl. til Understøttelse for tattige Børn i Skanderborg og 1000 Rdl. til fattige Børn i Skanderup og Stilling, ligesom han for egen Regning byggede Vrold Skole. Samme Aar har han givet en Del Penge til Aarhus Latinskoles Bygning. Han døde 1762 d. 27. Decbr., 63 Aar gammel. Efter ham fik Skanderborg en udmærket Taler til Præst, Hr. Hans Peder Lund (1763—1776).

Den fornævnte Krigsraad Kristen Knudsen Gyberg var Regimentsskriver over det skanderborgske Rytterdistrikt. Han var gift med Fru Katrine Elisabet Melbour. I Aaret 1735 gav han en Klokke til Skanderup Kirke og forærede endvidere Kirken Fløjels Altertøj med »Galuner«, en Messinglysekroner og Døbefonten. Der er ophængt et Epitaphium over ham i Kirken. Etatsraad Folsak opførte 1741 et Taarn med Spir ved Skanderup Kirke og indrettede Pulpituret. Heraf ser man, at Kristian VI.s

Bestræbelser i religiøs Henseende gav sig synlige Udslag her i Byen. Det var blevet en Modesag at vise sin Religiøsitet. Nogle mente det maaske ærligt, men mange henfaldt til hæsligt Hykleri.

Kristian VI kom her til Skanderborg d. 19. Maj 1733, blev her om Natten og spiste til Middag næste Dag hos Amtmanden paa Slottet. Han var den sidste Konge, der aflagde Besøg paa Skanderborg Slot. Han var her med Dronningen og Kronprinsen i Slutningen af Maj 1740. Han døde i Aaret 1746 knap 47 Aar gammel; han opnaaede aldrig at blive nogen folkekær Konge.

Samme Aar opkom her i Byen en frygtelig Ildebrand (d. 23. April 1746), hvorved 17 Gaarde fortæredes af Luerne. Regeringen bevilgede Byen aarligt 300 Rdl. i 3 Aar af Konsumtionen til Byggehjælp. Formodentlig har denne Brand især ødelagt Vestergade; thi den blev efter den Tid ikke opbygget; og der, hvor den midt i Byen udgik fra Adelgade, blev Bygningerne rykket lidt tilbage fra den øvrige Linie, hvorved Torvet opstod.

Skanderup Kirke.

I dette Aar udbrod ogsaa en skrækkelig Kvægpest, der rasede over hele Landet. Allerede de 2 første Aar dræbte den omtrent 125,000 Stykker Kvæg. Størst var Tabet for Jyllands Vedkommende. Baade Ildebranden og Kvægsygen har naturligvis virket hæmmende paa Skanderborg i lang Tid. Købmændenes Antal gik stærkt ned, saa at der endnu 20 Aar efter kun fandtes 6 Købmænd. Saaledes har Ulykkerne vel ogsaa skadet andre Næringsdrivende.

Af en Indberetning fra Stiftet ser man, at der paa den Tid fandtes 3 adelige Familier her i Byen:

1) Generalmajor Samnitz's Enke, Ingeborg Reetz, som har ladet opbygge en smuk Gaard her i Byen. Har ikke Jordegods og ingen Børn.

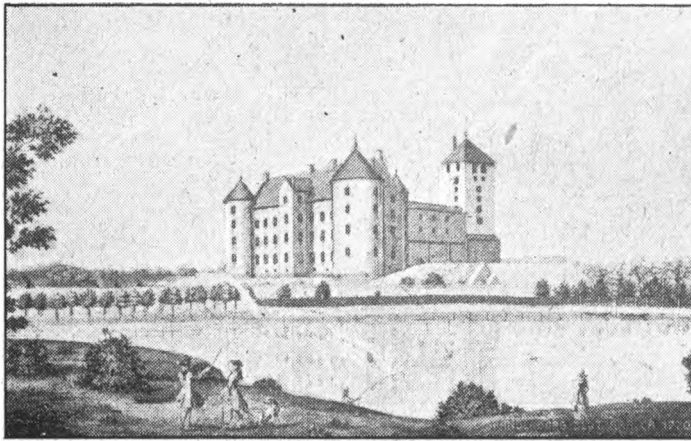
2) Oberst Brocktorfs Enke, Charlotte Reetz. Intet Jordegods og ingen Børn.

3) Major og Oberførster Friedrich v. Pultz og Frue, født Grevinde af Holck. Har ikke Jordegods, men en Gaard i Byen. Led stor Skade ved Ildebranden. De har 3 Sønner, hvoraf de 2 er Løjtnanter, og 2 Døtre.

1749 udgav Thura det interessante Værk: »Den danske Vitruvius«, hvori ogsaa findes Tegninger og Grundplaner af Skanderborg Slot.

I Aaret 1750 har Frederik V bevilget, at der i Skanderborg maa holdes et Marked med Kramvarer, Heste og Kvæg i to Dage, nemlig »næste Torsdag og Fredag efter Paaske«; tillige blev det bevilget, at der maatte holdes Torvedag hver Tirsdag.

Hidtil havde der ikke bestaaet Laug af noget Slags her i Byen; men de trange Tider har maaske givet Anledning til, at man begyndte at oprette saadanne. Laugene er udsprungne af de saakaldte Gilder, hvis Oprindelse gaar tilbage til den hedenske Tid, men som især florerede i Middelalderen. Hovedformaalet var den gensidige Understøttelse under Sygdom, Dødsfald, Begravelse, Ildebrand m. m. m., men de havde ogsaa festlige Sammenkomster til Maal. I deres Love »Gildeskraaer« fandtes Bestemmelser om alt muligt, som Gildebrødrene maatte rette sig efter. Disse Gilder indbefattede Medlemmer af de forskelligste Livsstillinger, men efterhaanden gjorde Korporationsaanden i en snævrere Retning sig gældende, og saaledes opstod i 1300rne og 1400rne Købmands- og Haandværksgilder, der senere fik Navn af Laug. Formaalet var at sikre Medlemmerne indbyrdes Bistand og at hæve Standens Anseelse ved at vaage over streng Tugt

Skanderborg Slot 1746.

Efter et Kobberstik i Thuras: „Den danske Vitruvius“, udg. 1746—1749.

samt for Haandværkernes Vedkommende at paase, at Arbejdet blev forsvarligt udført. Desuden gik det ogsaa ud paa Adspredelse ved Spisning, Drik og anden Lystighed. Der var affattet Love og Vedtægter. I Spidsen for Lauget stod en Oldemand med to eller fire Bisiddere. Disse dømte i alle Stridigheder mellem Medlemmerne. Det overholdtes strengt, at det ene Laug med Hensyn til Arbejdet ikke strejfede ind paa det andets Omraade (Skomagere—Tøffelmagere). Udgifterne udrededes ved Medlemmernes Bidrag samt ved Bøderne, der i Regelen forefaldt i stort Antal. I den første Tid var Laugene kun Foreninger af privat Natur, men da de efterhaanden tiltog i Anseelse samt udøvede en Magt, som undertiden slog over i Overgreb, maatte Staten træde til, og der blev udstedt enslydende Laugbestemmelser for alle Byer.

1750 oprettedes Skomagerlauget i Skanderborg. I den endnu eksisterende Skomagerforening opbevares gamle Laugsvedtægter, Laugsprotokollen, »Laden«, »Regimentet« og »Velkomsten«. I »Laden« opbevaredes Laugets Penge, Dokumenter og Protokoller. »Regimentet« var en udskaaret Stav, der var behængt med Medaljer og Skue-

penge. Ved at klappe tre Gange i Bordet med »Regimentet« gav Oldermænden til Kende, at Forhandlingerne skulde begynde, nu var »Zünften« sat for »aaben Lade«, der var lyst Fred og Højtidelighed over Forsamlingen. Her skal anføres et Par Sider af den gamle Laugsprotokol:

»Anno 1750 d. 29. Decbr. var samtlige Mestere forsamlede i den udnævnte Oldermænd Christen Pallesens Hus i Overværelse af Bisidderen Velædle Hr. Amtsforsvalter Hans Justesen, hvor da for Laugsretten og aaben Lade fremstod samtlige Mestere og producerede deres erholdte Hans Kgl. Maj. allernaadigste Bevilling paa Laugs Rettighed af Dato 26de Oktbr. 1750, lydende Ord efter andet som følger:

Vi Frederik V o. s. v. gøre alle vitterligt, at eftersom Skomagerne udi vor Købstad Skanderborg hos os allerunderdanigst har anholdt, at vi dennem Laug og Laugsrettighed allernaadigst ville forunde paa det, at en god Orden og Skik saa vel mellem Mestrene selv som deres Svende og Drengene kunde vedligeholdes, saa have vi paa saadan deres allerunderdanigste Ansøgning og os elskelig Christian Ulrich Nissen, Ridder, vores Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Hauerballegaards og Stjernholms Amter, hans derover til vores General-Landøkonomi og Commercekollegium indgivne Erklæring, allernaadigst bevilget og tilladt, saasom vi og hermed bevilger og tillader, at foranførte Skomagere maa nyde og fremdeles herefter have Laug og Laugsrettighed. Til hvilken Ende de i alle Maader allerunderdanigst haver at holde sig efterrettelig de for Skomagerne i Almindelighed allernaadigst udgivne Laugsartikler af 2. Nvbr. 1682 samt andre betræffende Laugene allernaadigst gjorde Anordninger. Hvor efter alle og enhver vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette, ej gørende her imod som foreskrevet staar nogen Hinder eller Forfang under vor Hyldest og Naade.

Skrevet paa vort Slot Kristiansborg udi vor Residensstad København d. 26. Oktbr. 1750.

Under vor kongelige Haaad og Segl.

Frederik R.

Berckentin, Thott, Qvalen.

Dernæst blev samtlige Mestre indskrevet udi dette Laug, nemlig:

1) Christen Pallesen som Laugdsoldermand i de tvende første Aar.
 2) Søren Hass. 3) Søren Fynbo. 4) Rasmus Fynbo. 5) Mads Michelsen. 6) Jens Schow. 7) Kristen Jensen Hedegaard. 8) Frederik Nicolajsen. 9) Bendix Andreasen. 10) Rasmus Boes.
 11) Niels Wejle. 12) Rasmus Jespersen. 13) Adrian Pedersen
 med Tilhold allerunderdanigst at følge Hs. kgl. Maj.s allernaadigste Lovforordninger, deres Privilegier og Laugsartiklerne sig i alle Maader at rette og forholde sig efter. Og er herved aftalt af samtl. Mestere, at hvad som Oldermænden for Ind- og Udskrivningspenge e. t. c. kan her efter i Lauget tilkomme skal alt sammen tilfalde Laugets Lade, siden Lauget er i Gæld paa den derpaa gjorte Bekostning og paa saadan Maade kan med Tiden deraf komme udi Kredit«.

»Anno 1751 d. 14. April var samtl. Mestere forsamlede i den udmeldte Oldermænd Christen Pallesens Hus i Overværelse af paa Bisidder velædle Hr. Amts-

forvalter Justesens Vegne hans Fuldmægtig Hans Lauritzen fra Skanderborg Amtstue, hvor da for Laugsretten og aaben Lade fremstod Mester Søren Fynbo, som formedelst Ælde og Skrøbelighed aftakkede fra Lauget, og i hvis Sted hans Søn Poul Sørensen, som derpaa har vundet sit Borgerskab, blev indskrevet for Mester med Formaning i allerunderdanigst Følge Hs. kgl. Maj. allernaadigste Lov, Forordninger og Laugets Privilegier sig i alle Maader at rette og forholde.

Dernæst fremstod Mester Bendix Andreasen, som tilkendegav, at den for hans sal. Fader og hannem hidtil i Lære staaende Dreng, Jens Abrahamsen — hans Læreaar var tilende efter den mellem hans sal. Fader og bemeldte Dreng oprettede Kontrakt af Dato 1ste Maj 1744, der og af fornævnte Bendix Andreasen ved Paategning er indgaaet og udi Laugs-Contra-Protokollen findes indført paa Folio — — —, hvorfor han begærede, at bemeldte Dreng, som er indskrevet udi Haderslev Skomager Amt for at tjene som Dreng i 7 Aar, her maatte blive udskrevet. Og som bemeldte Bendix Andreasen herhos for Laugsretten tilforpligtede sig at staa til Ansvar for alt, hvad som kan paafølge, om der i Fremtiden skulde ske nogen Paaanke fra det Laug, hvor han er indskrevet, og Jens Abrahamsens Læreaar som meldt er ude — saa bliver merbemeldte Jens Abrahamsen fra Lauget som Dreng udskrevet imod Udskrivningspenge efter Forordningen, og derfor her-efter som Svend at anse, hvorimod hans Mester forbemeldte Bendix Andreasen staaer til Ansvar for forbemeldte sin gjorte Forpligtelse.

Endvidere fremkom for Laugsretten Mester Rasmus Boes og tilkendegav at have antaget Søren Hansen, Dreng her af Byen, til at lære det vellovlige Skomagerhaandværk i 3 siger tre Aar efter den mellem bemeldte Mester og Dreng oprettede Kontrakt af Dato 27. Juni 1750, som udi Laugs-Contra-Protokollen findes indført paa Folio . . .«

Saadan omtrent fortsættes der hele Laugsprotokollen igennem. Her kan man finde Navnene paa Byens Skomagermestere fra 1750 til 1872. Meget omhyggeligt er det optegnet, hvornaar en Lærling blev antaget, og hvornaar han blev »ind- og udskrevet som Svend at passere«. Ligeledes findes anført, hvornaar ny Mestere tiltraadte, og ældre frattraadte Lauget.

Skønt Laugsvæsenet ophævedes ved Lov af 29. Debr. 1857, blev de Skanderborg-Skomagere ved med at holde Laugsmøder og føre Protokollen lige til »Paaske Kvartal« 1872, da »Hans Peter Christian Bruun her af Byen foreviste sin lovbefalede Svendeproeve, som af samtlige Mestere blev antaget for gyldig, hvorfor bemeldte ovennævnte Lærling samme Dag blev ind- og udskrevet, og da som Svend kan passere«.

Den sidste Oldemand var Skomager A. Andersen. Den 6. Aug. 1860 foreviste Skomager P. Molbech sit i København antagne Mesterstykke, hvorpaa han blev optaget som Mester i Lauget her. Han har imidlertid fundet, at han kunde klare sig uden at være Laugsbroder; thi »Aar 1861, d. 27. Debr. lod Skomagermester P. Molbech sig efter Lovgivningen af 29. Debr. 1857 udskrive af Lauget herstedes«. Antagelig har Laugets Medlemmer ikke i den nærmeste Tid efter set venlig til den Side, hvor Molbech var. Molbech opgav siden Skomageriet og lever endnu her i Byen som Baadebygger og Kirkebetjent. Til Slut skal saa blot anføres nogle Navne efter Laugsprotokollen paa Mænd, som endnu lever:

- 1) Fornævnte P. Molbech (Svendestykke 3. Oktbr. 1854).
- 2) Mathias J. Jensen (Svendestykke 6. Oktbr. 1856).

- 3) N. P. B. Tinning (Mesterstykke 27. Juli 1857).
- 4) F. C. Schwartz (Svendestykke 2. April 1861).
- 5) F. W. Nitschky (Svendestykke 10. Oktbr. 1864).
- 6) David S. Petersen (Svendestykke 10. Oktbr. 1864).
- 7) Carl R. Jørgensen, København (Svendestykke 7. Oktbr. 1867).
- 8) Rasmus Weng, København (Svendestykke 4. Oktbr. 1869).
- 9) H. P. Chr. Bruun, Aarhus (Svendestykke i April 1872).

Som vi har set i det foregaaende, blev der fra Regeringens Side gjort meget for at ophjælpe Landets Næringsveje. Der blev udstedt Privilegier og givet Monopoler. Niels Marchusen af Skanderborg søgte at faa Monopol paa Tobakshandelen her i Byen, idet han ansøgte om, »at de handlende maatte befales at tage den lette gule Tobak hos ham«. Men i Skrivelse af 21. Oktbr. 1751 svarede Regeringen dog, at »herved er intet at gøre«.

For Tobaksrygere vil det maaske være af Interesse at erfare, hvorledes Priserne da var paa Tobak. Bedste Kanaster kostede 3½ Rdl. Pundet, ringeste 1 Rdl. 80 Sk. Pundet, Portoriko 40 Sk., Varinas 32 Sk. Bedste Sort Snustobak, Cogorani, solgtes til 4 Rdl. 64 Sk. Pundet, derefter fulgte Brasil, Cotillon og Ascharra til 1 Rdl. 38 Sk., Rappee kostede mellem 72 og 76 Sk. Pundet.

Først i Aaret 1760 fik Skanderborgenserne det længe nærede Ønske om en særlig Øvrighed opfyldt, idet Frederik V under 20de Juni beskikkede Dr. Muncheberg til at være Byfoged i Skanderborg.

Fra Aaret 1767 har man i Pontoppidans »Danske Atlas« en udførlig Beskrivelse af Skanderborg. Her findes Grundplan og Prospekter baade af Byen og Slottet. Efter Prospekter af Byen fra den Tid at dømme er nu Nørreport flyttet til det Sted, hvor Vestergade begynder. Skanderup Skole laa endnu den Gang uden for Byen. »Skanderborg er vel ikkun liden, men dog temmelig bebygget og ikke uden Næring. Den har nogen Landhandel og en Del Agerbrug«. Slottets Bygninger er meget forfaldne, men Haven har smukke Gange, Fontæner og Jordvolde.

Byen bestaar af Storegade (Adelgade), Strædet til Lillegade og Lillegade; der findes ialt 98 Gaarde og Huse, som er assurerede i Brandkassen for 32,560 Rdl. Husene er alle af Mur- og Bindingsværk, en Elage, fire gamle undtagen, som er to Stokværk høje. Ogsaa Pontoppidan nævner Generalinde Samnitz's nybyggede Gaard som en af Byens anseligste Bygninger.

Indbyggernes Antal udgør 346 over 12 Aar. Regner man saa Børnene med, vil Tallet paa Byens Indvaanere blive ca. 500. Dog maa der her gøres opmærksom paa, at Rytterne ikke er medregnede i dette Tal. Her var 4 Officerer indkvarterede i Byen, og en Eskadron Ryttere laa i Barakkerne og i de kongelige Stalde. — Mange af disse Ryttere var gifte. I Kirkebøgerne fra den Tid vrimler det med Fødselsanmeldelser af Rytterbørn, hvoraf dog ogsaa en stor Del var »uægte« fødte. Rytterne havde deres Øvelsesplads paa »Ridebanen« ved den vestlige Side af Sønderagre. — Oversigten over de øvrige Indbyggere ser saaledes ud: »Amtmanden, som bor paa Slottet, Slotsforvalteren, som og er kgl. Gartner, bor i en aparte Bygning neden for Slottet. Oberforsteren, Amtsforvalteren, Birkedommeren, Skrивeren, Præsterne og nogle fornemme Familier og Enker, 6 Købmænd, 55 Haandværkere, 9 Daglejere, Resten fattige og gamle Folk«.

»Byens Handel er ikkun ringe, siden den er Landstad, som ingen Sejlads har, og

Varerne maa føres til Vogns fra Søstæderne Aarhus og Horsens. Men den meste Næring bestaar i Øl- og Brændevinssalg. Fiskeriet i de mange omliggende ferske og fiskerige Søer kunde være en god Hjælp for Indvaanerne, dersom det ikke var bleven forsømt af dem, som har haft Søen i Forpagtning«. Det vigtigste Erhverv er dog stadig Agerbruget. Dette har vel nok taget noget Opsving, efterat Byen har faaet Indkvartering af Kavalleri, da Borgerne drog Fordel af Gødningen. Kun faa ejer selv deres Jord; men de fleste har ligesom Bønderne Jorden i Fæste eller Forpagtning af Kongen for en vis aarlig Afgift. Ogsaa i Skanderborg er der bleven anlagt Fabrikker. Her findes en Strømpefabrik, der er indrettet af Kaufe. To andre Mænd, Kristen Wissing og Jens Mortensen, der begge er oplærte hos Kaufe, har i Fællesskab indrettet en Fabrik, hvorpaa der ogsaa fabrikeres Strømper, saa der har været Konkurrence i Strømperne den Gang.

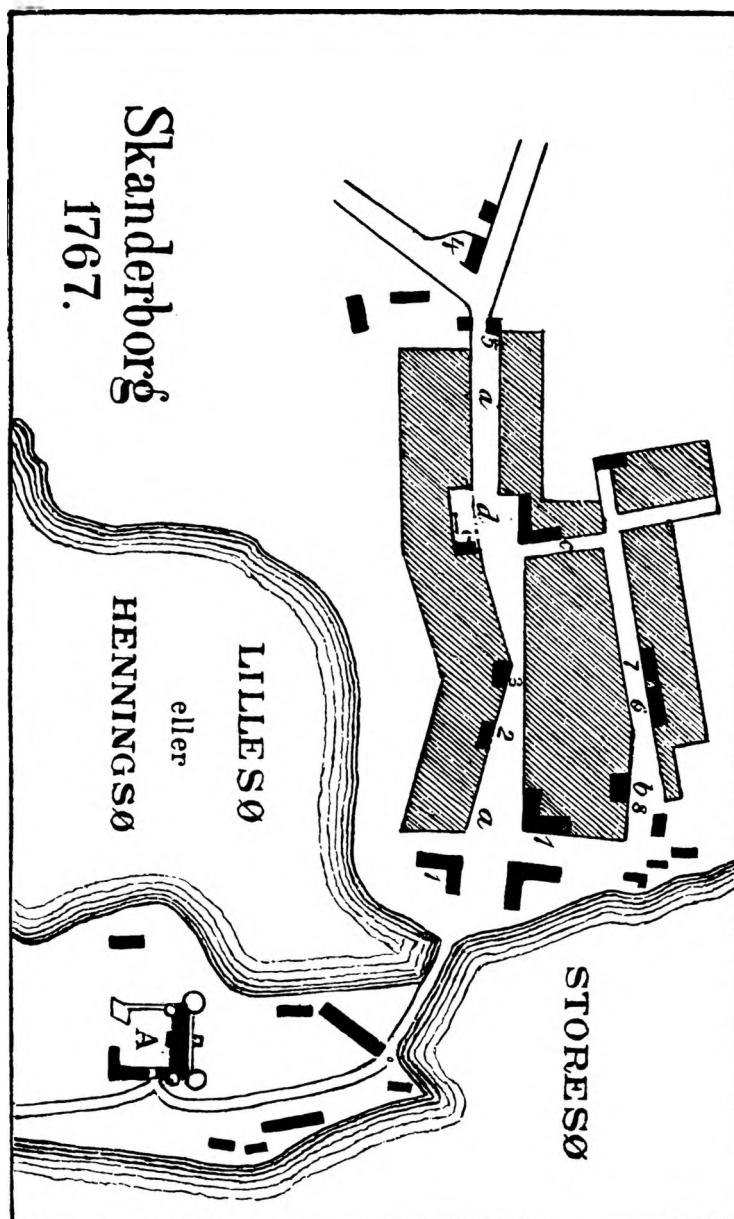
Til de skanderborgske Fabrikker tør vi vel ogsaa henregne Farveværkerne ved Røde Mølle og Vester Mølle. Det er tidligere beskrevet, hvorledes man ved Husflid behandlede det røde Ler ved Røde Mølle (Hans Lønborgs Beretning). I Aaret 1751 lod Kongen paa egen Bekostning her anlægge en Fabrik for Okkerfarve og Brunrødt eller Danskrødt. Men siden solgte Kongen Værkerne til private Folk der i Egnen. De solgte Produkterne baade indenlands og udenlands, ligesom der ogsaa blev oprettet et Magasin i København. Ogsaa ved Vester Mølle benyttedes paa samme Maade noget fint, hvidt Ler til gul Okker.

Behandlingen bestod alene i Maling og Sigtning, undertiden efter forudgaaet Brænding for at nuancere Farven efter den indblandede Jerniltes forskellige Iltningsgrader. Disse Farvemøller blev dog atter nedlagte i Begyndelsen af 1800erne.

Konsumtionsafgiften var i Aarene fra 1758—1767 mellem 900 og 960 Rdl.

Konsumtionsforpagteren hed paa den Tid Ulrik Bruun. Der blev ført den ene Proces efter den anden mellem ham og forskellige af Byens Borgere. Dr. Munchenberg, der som Byfoged skulde dømme Parterne, havde nok at gøre. En meget søgt Sagfører var Ulrik Tolstrup i Skanderborg Ladegaard. Han klarede sine Sager saa godt, at han senere blev Byfoged i Skanderborg. Ulrik Bruun havde Købmand Astrup mistænkt for, at han havde indsmuglet en større Ladning Klipfisk. En Morgen tidlig (d. 22. Aug. 1764) sendte han derfor sine to Toldbetjente Jens Albrechtsen og Jens Kusk ind i Astrups Vareskur, hvor de begyndte at tælle Fiskene. Købmanden var ikke hjemme, men Tjenestepigen Iøb ind til sin Madmoder, som endnu ikke var staaet op, og fortalte, at Jens Betjent (Jens Albrechtsen) rumsterede i Varehuset. Madam Astrup kaldte da paa Jens Betjent; men han vilde ikke komme. Hun for derfor ud i Vareskuret og skældte Betjentene frygteligt ud. »I kan tælle Fisk i Helvede«, sagde hun — »og hvis min Mand havde været hjemme, skulde han have jaget jer ud af Døren med en Pisk!« Astrup anlagde Sag mod Konsumtionsforpagteren, da han mente, at denne havde overtraadt Konsumtionsforordningen ved at trænge ind i Varehuset uden at melde sig. Ulrik Bruun anlagde Kontrasag for de Fornærmelser, Madam Astrup havde tilføjet hans Betjente. Astrup idømtes en lille Bøde for »unødig Rettergang« og for sin djærve Hustrus Forseelse.

Der foregik ogsaa andre Ulovligheder end Smuglerier blandt Borgerne i de Tider. »Oberforsteren«, Major Pultz, anklagede i 1763 Jes Vilhelm for at have afsavet og hjemkørt i flere Læs en Risbøg fra Kongens Skov i Hestehaven »mellem Vejen herfra og Springvandet«. I Retten aflagde Jes Vilhelms Tjenestekarl, Johan Nielsen, og Tjenestepige, Maren Rasmusdatter, Vidnesbyrd imod ham. Karlen havde

- A. Slottet (fra 1718—1768).
 a. Adelgade.
 b. Lillegade.
 c. Gyden.
 d. Torvet.
 1. Barakkerne.
 2. Præstegaarden.
 3. Degneboligen.
 4. Skanderup Skole (Fr. IV).
 5. Porten.
 6. Gaard fra 1738 (Gade Nr. 15).
 7. Købmd. Hans Friis's Gaard.
 8. Byskolen.

kørt Træet hjem, og Pigen var bleven kaldt op 3 Gange for at hjælpe til med at vælte Vognen. Skovfoged Samuel Kristian Wagner havde set Træet i Jes Vilhelms Gaard.

Gaderne har sandsynligvis endnu ingen Brolægning paa den Tid; i alt Fald maatte hver Mand sørge for Brolægning uden for sit Hus, hvis han ønskede en saadan. Folk kastede endnu al Slags Affald paa Gaden, uden at den nogen Sinde blev rensset. »Tranlygter« var endnu ikke opstillede paa Gaderne. Skanderup Skole (Fr. IV.) hørte til Byens mest statelige Bygninger; den var nemlig opført af Grundmur. Det samme har vel været Tilfældet med Generalinde Samnitz's Gaard, da den flere Steder beskrives som en af Byens smukkeste og anseligste Bygninger. De øvrige var alle opførte af Bindingsværk, alle Baghuse og en stor Del Forhuse var tækkede med Straa. Den mægtige Skorsten var dog alle Vegne ført helt op gennem Taget. Kun de velhavende havde Brædegulv i deres bedste Værelser, ellers hjalp man sig med Flise- eller Murstensgulv. Bjælkeloftet fik vel nu lidt Okkerfarve, medens Væggene maatte nøjes med Hvidtning. Langs Væggene fandtes endnu Alkover og Skabe, som blev benyttede til Soverum og til Husholdningsbrug. Hver Mand ejede sit Hus, selv om han havde Gæld derpaa. Man vilde hellere svare den lovbefalede Rente end svare Husleje og være afhængig af en Husejers Lune.

I Aaret 1767 indtraf en Begivenhed, der har frembragt stor Omvæltning i Skanderborg og Omegn. I Begyndelsen af Kristian VII.s Regering blev det bestemt, at det skanderborgske Rytterdistrikt skulde nedlægges og Godset sælges for at skaffe Penge i Statskassen. Der blev afholdt en umaadelig stor Auktion, der varede fra d. 23. til d. 28. April. I »Museum« 1892 I. findes en meget interessant Beretning om, hvorledes de Stjær-Bønder blev snydt og narret ved denne Lejlighed af den bekendte Krigskommissær Magnus Beringskjold og hans »Straamand« Vejermester Brendstrup fra Aarhus. Bønderne vidste, at Beringskjold vilde købe deres By, og de besluttede at byde op med ham paa Auktionen. Brendstrup rejste ud til dem og tilbød sig som deres Kommissionær. Hammerslaget faldt paa hans Bud, men da Køberen skulde indskrives, nævnede han Beringskjolds Navn. Slottet blev solgt til Nedbrydning, da det nu var saa forsømt og forfalden, at det ikke kunde betale sig at gøre det i Stand mere. I Forening med 218 Fag Barakker og Stalde uden for Slottet ved Byen indbragte det ved Auktionen 6481 Rdl. Kirken skulde dog blive staaende, og den blev skænket til Byens Borgere. Indgangen til Kirken var gennem et lille rundt Taarn i Slotsgaarden paa Kirkens vestre Side (se Slottets Grundtegnning Side 41); men da man Aaret efter begyndte Nedbrydningen af Slottet, tilmurede man denne Indgang og brød en anden gennem det Taarn, som blev tilbage. Da imidlertid Kirkens Kælderhvælvinger er meget høje, og Grunden udenfor paa den Side lav, maatte der uden for Taarnet endnu anbringes en Vestibule med Trapper. Over Døren anbragtes — som tidligere nævnt — Stenen, som sad over den gamle Indkørselsport til Slotsholmen. Kirken og det smukke Taarn vilde have vundet betydelig i Skønhed, hvis dette Skur ikke var bleven anbragt der. Den sidste Slotspræst hed Hans Peder Lund, † 1776.

Barakkerne blev indrettede til Familiebeboelse. Der er endnu et Par tilbage af disse gamle Bygninger. Og skønt de til Gaden har været Genstand for adskillige Oppudsninger, kan man nok fra Gaardsiden se, at det er gamle og ærværdige Huse.

Det kongelige Jordegods med dets Skove, Jagt og andre Herligheder, med Kirker og Tiender udgjorde:

158 Tdr. Ager og Engs Hartkorn	}	Hovedgaardstakst.
21 — Skov- og Mølleskyld		
5226 Tdr. Ager og Engs Hartkorn	}	ufrit Hartkorn.
82 — Skovskyld		
133 — Mølleskyld		

Godset blev ved Auktionen inddelt og opbudt i 12 Hovedgaarde, hver med et Tilliggende af 200—300 Tdr. Hartkorn Bøndergods, foruden deres fri Hovedgaardsjord. De 5 eksisterede allerede den Gang som Herregaarde, men havde, da de solgtes, kun højst ubetydelige Bygninger, de 7 oprettedes som ny. Den samlede Sum, som indkom ved Auktionen, beløb sig til 758,342 Rdl. En af Auktionsbetingelserne lød paa, at den halve Del af Købesummen skulde blive indestaaende i Ejendommene som en bestandig og uforanderlig Hæftelse paa Grundene og Bygningerne; og til Sikkerhed for denne Kapital og for Renterne deraf blev det paalagt de respektive Købere at lade Bygningerne assurere i Brandkassen. Derimod skulde den fulde Købesum for de jordløse Huse udbetales straks. Foruden noget Bøndergods, der ved samme Auktion blev solgt særskilt, bortsolgtes endvidere Konge- og Kirketienden af 27 Sogne, Kongetiende alene af 5 Sogne, og Kirketiende alene af 11 Sogne, ialt 43 Sogne. Den samlede Kongetiende af de 32 Sogne udgjorde 549 Tdr. 2 Skp. Hartkorn med en Tiendeafgift af 1791 Rdl. 59 Sk.; den samlede Kirketiende af de 38 Sogne udgjorde 652 Tdr. 2 Skp. Htk. med en Tiendeafgift paa 2092 Rdl.

Nogle af de ved Auktionen bortsolgte Hovedgaarde bestaar endnu som saadanne; men de har alle fraskilt det oprindelig tillagte Bøndergods. Andre har ved Salget af Bøndergodset tabt deres Hovedgaardsrettigheder, og atter andre er senere ved Udpantning og Udparcellering nedsunkne til almindelige Bøndergaarde.

Skanderborg By indkøbte for hele Byens Regning et Areal af ca. 438 Tdr. Land Ager og Eng af den kgl. Jord ved Auktionen. Efter Reskript af 3. Jan. 1794 maa disse Jorder ingen Sinde afhændes fra Byen. Desuden henregnes til Købstadjorderne et Areal paa ca. 163½ Td. Land, som ved samme Lejlighed opkøbtes af forskellige Borgere i Byen, saa at Bymarken havde et samlet Areal af ca. 600 Tdr. Land.

Disse særligt indkøbte Jorder bar forskellige Navne, som tildels har holdt sig til Nutiden, f. Eks. »Hestehaven«, der købtes af Hans Friis i Skanderborg for 9992 Rdl. og udgør 93 Tdr. Land, »Hømosen«, 12½ Tdr. Land, »Ballevasen« = 6 Tdr. L., »Rødløv« = 12 Tdr. L. og »Ottestoft« = 8 Tdr. Land.

Af Auktionen skal endvidere her anføres (se næste Side):

Afdelingerne :	Hovedgaardstakster :		Underliggende Bøndergods :		Købesum Rdlr.	Køberen :	Anm :
	Ager og Engs Hartkorn	Skov- og Mølle-skyld	Ager og Engs Hartkorn	Skov- og Mølle-skyld			
Skdbg. Ladegaard (Mallinggaard, Edelsborg og de 4 Ladegaarde)	21	1	251	10	48,365	Solgtes delt til forskellige.	De separate Bud var nemlig større end Buddet paa det samlede Gods.
Sjelleskovgaard	30	9	293	10	40,550	Grev Wedel-Friis.	Kaldes nu Wedelslund.
Søbygaard	34	4	263	2	36,800	Generalkrigskommissær Beringskjold.	Hører nu under Frijsborg.
Tvilumgaard	47	6	348	5	43,000	Ritmester v. Hoff.	Er senere bleven udparcelleret i 5 Bøndergaarde.
Silkeborggaard	24	2	212	39	38,000	?	Baade Skov- og Hovedgaardsgodset overgik 1837 og 40 til kgl. Domæne.
Nissumgaard og Ringkloster	31	0	268	10	26,000	Justitsraad Cortsen.	Disse var opr. en Herregaard. Den deltes og Bøndergodset fraskiltes.
Tammestrup og Havreballegaard	20	0	266	0	26,000	Etatsraadinde de Lichtenberg.	Do.
Voer Ladegaarde	25	0	243	4	19,550	Cancelliraad Lichtenhjem.	Udskiltes i Byerne: A Voerladegaard, Møldrup og Krog.
Vanbensholm	14	0	226	0	19,800	Forvalter Mønster.	Hører nu under Mattrup.
Nedenskov-Wilholt	18	0	202	1	22,030	Forvalter Collin.	To Gaarde nu.
Skovsrod og Bomholt	16	0	291	6	27,950	Solgtes adskilt til forskellige.	
Kalbygaard	21	0	213	2	30,730	Generalkrigskommissær Beringskjold.	
Sophiendal	17	0	250	3	24,595	?	

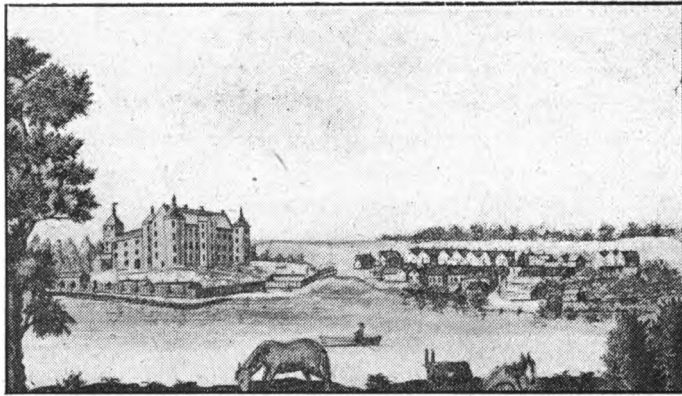
Desuden solgtes særskilt følgende Landsbyer :

	Antal Gaarde	Købesum i alt	pr. Td. Htk.
Vrold	15	5366 Rdl.	81 Rdl.
Foerlev	9	6585 -	161 -
Gram	18	4053 -	74 -
Mjesing	10	3352 -	100 -
Stilling	3	?	71 -

Endelig bortsolgtes ogsaa »Skvæt Mølle«, »Bryggerhuset« ved Sarbjerg og en stor Del jordløse Huse.

Forfatteren Sofus Birch har skrevet en Fortælling fra Tiden omkring ved Slottets Nedbrydelse. Den har været optaget som Føljeton i Backhausens Avis. Sophus Birch meddeler, at han gennem en af Hovedpersonernes Efterkommere har faaet Hovedtrækkene til sin Fortælling. Og da jeg i »Landsarkivet for Nørrejylland« i Viborg i en gammel Retsprotokol fandt en Krybskyttesag, hvori nogle af de samme Navne forekommer, antager jeg, at Fortællingen er bygget paa et tilforladeligt Grundlag.

Historien drejer sig om et Par dristige Krybskytter ved Navn Per Hattemager og David Skriver. Per Hattemager (Peder Didriksen) boede i et Hus »uden for Byen« (uden for Nørreport). Han var Vestjyde med et aabent og ærligt Sind. Haandværket havde aldrig ret tiltalt ham. Naar Stuen blev ham for trang, maatte han ud, og kom et Stykke Vildt ham for Øje, maatte han skyde det. David havde været Skriver hos Amtmanden paa Slottet, men blev paa Grund af Drikfældighed afskediget. Han gik nu ud og ind hos Byens Borgere som en Slags Snyltegæst og hjalp dem til Rette med Regnskab og Skriveri. Især sluttede han sig til Hattemageren. De gik

Skanderborg ca. 1767.

begge paa Jagt hver Nat. Det gav Penge i Kassen. Huset blev forbedret med ny Stolper og nyt Straatag, og Hattemagerens ældste Datter, den smukke Hilleborg, fik en ny Kattuns Kjole o. s. v.

Niels Skytte (Niels Bang) var kongelig Jæger paa Slottet. Denne noget indskrænkede, men vigtige Person, friede til skøn Hilleborg; men hun foretrak Murer Niels's raske Søn Ingvard, der ogsaa var Murer. Det havde hidtil været let for Hattemageren ved en passende Godtgørelse at vinde Niels Skytte, saa at han lukkede Øjne og Øren for det ulovlige Krybskytteri; men fra den Dag af, at Skytten hentede sig en Kurv hos Hilleborg, blev han Hattemagerens svorne Fjende. Det endte da ogsaa med, at Skytten greb Per paa fersk Gerning en Morgen, da denne i et Skud havde dræbt baade en Hjort og en Hind. Thi han havde kun naaet at faa det ene af Dyrene skjult, inden Skytten overraskede ham. I et helt Aar sad Hattemageren indespærret i et af Slottets Taarnkamre. David Skriver maatte nu alene underholde den store Hattemagerfamilie. Det gik ikke mere med Krybskytteriet; men den forslagne David fandt snart paa Raad. Han blev en meget søgt Kvaksalver for Omegnens syge Kreaturer. Ved at iværksætte en dristig Spøgelseskomedie mod den indskrænkede Skytte lykkedes det David Skriver at bevæge Skytten til at udvirke, at Per Hattemager blev frigivet.

Niels Skytte havde nemlig engang i Hidsighed skudt paa Skriveren ovre ved Vester Mølle, og han troede, at han havde dræbt ham. Dette benyttede David sig af. Fra tidligere Tid var han jo godt kendt paa Slottet og listede sig derfor om Natten ind i Skyttens Kammer, hvor han optraadte som sit eget Genfærd. Den arme Niels Skytte svedte Angestens Sved under Dynerne og lovede endogsaa for at faa Fred, at han vilde gaa i Kautionsfor Hilleborgs Kæreste, Ingvard Murer, som vilde købe Slottet til Nedbrydning ved den forestaaende Auktion. Skytten holdt sit Ord, og Spøgeriet holdt op. Det var ikke let for Ingvard at faa de solide Slotsmure ned. Efter Hattemagerens Raad blev store Dele bortsprængte med Krudt. De nederste Etager blev afstivede med store Bjælker og derpaa undergravede. Der blev tændt Baal omkring Afstiverne. Der lød et vældigt Brag, en Røg af Kalkstøv hævede sig mod Himlen — det gamle Skanderborg Slot sank i sin Grav. Et jublende Fryderaab var Dødssangen over det stolte Minde om Forfædrenes Kraft. Dværgene trampede paa Kæmpens Grav!

I Sammenhæng med dette noget romanagtige Tidsbillede har dog efterfølgende Dagbogsblade en betydelig større historisk Værdi.

Ved et Tilfælde er det nemlig lykkedes mig at komme i Besiddelse af et ejendommeligt gammelt Haandskrift, — en Dagbog, en Slægtshistorie, eller hvad man nu vil kalde det. Desværre er Manuskriptet saa medtaget af Tidens Tand, at de ældste Optegnelser vanskelig lader sig tyde; men forøvrigt synes Dagbogen at have været i samme Slægts Eje saa langt tilbage som til Slutningen af det 17. Aarhundrede. Den Del af Skriftet, som her skal behandles, omfatter Kammerraad Poul Christian Leegaards Optegnelser, der er foretagne i Tiden fra 1760—1815.

Først et Par biografiske Notitser angaaende Manden: Født 2. Marts 1753 i Skanderborg. Moderen Anna Marie Leegaard giftede sig anden Gang med Ulrich Chr. Tolstrup, som i Tidsrummet 1780—1800 var Byfoged i Skanderborg. 1773 blev Leegaard »Skriverdreng« paa Skanderborg Amtsstue og noget senere »Skriverkarl« samme Sted hos Amtsforsvalter Lund (død 1786). I Tiden omkring 1780 er L. Indehaver af Stillingen som Tilsynshavende med de kongelige Kornmagasiner i Horsens og foretager i denne Egenskab mange Rejser til København, indtil det 1791 behagede Hs. Maj. Kongen at udnævne ham til Kammerraad og Landvæsens-Kommissær i Skanderborg og Aarhus Amter. Stillingen har dog næppe været saa let, da de store Landboreformer netop paa den Tid skulde føres ud i Livet. L's Livs Hovedværk er dog Opførelsen af »Leegaardslyst« ved Skanderborg 1794. — Død 1813.

Man kan ud fra de foreliggende Optegnelser kun danne sig et ret ufuldkomment Billede af den gamle Landvæsens-Kommissær, da hans Fremstilling af Forhold og Begivenheder er saa fuldstændig lidenskabsløs og upersonlig. Stilist er han ikke. Hans Fortællemaade er refererende, — knastør og snusfornuftig som hans Tid. Alt fremstilles i samme Plan uden Anvendelse af Lys og Skygge, og det er i Almindelighed umuligt af Kammerraadens Fremstilling at se, i hvor høj Grad de af ham omtalte Forhold interesserer eller bevæger ham. Flaadens Tab 1807, en »mærkelig Stjernes« (øjensynlig en Komets) Tilsynekomst, Agent Chr. Hansens Død i Randers 1810 og Vejrliget paa de forskellige Tamperdage — Kammerraaden noterer samvittighedsfuldt det hele med sine sirlige gotiske Bogstaver; men om hans personlige Forhold til Begivenhederne nævnes ikke et Ord. — Yderst sjældent, med en halv Snes Aars Mellemrum, træder L. i Dagbogen frem af sin forsigtige Tilbageholdenhed, og man aner en ret betydelig Heftighed hos den ellers saa beherskede Mand; men disse »Udbrud« er dog ellers temmelig sjældne. Da de imidlertid virker ret pudsigt i Fremstillingen og

ligesom karakteriserer Kammerraaden paa tre forskellige Punkter af hans Liv, skal jeg her anføre dem:

»1793 om Morgenen Kl. 6 slet imellem den 5. og 6. Marts blev Niels Leths Datter i Skanderborg Ladegaarde bort (stjaalet?) af hans Hus og viet af Sognepræsten Hr. Fabricius i Skanderborg til en Person i Jens Ustrups Hus, og deraf havde Præsten ingen Ære, men Skam (faa han).« —

De to sidste Ord, der jo skal være Kraftudtryk af Rang, er i Øjeblikkets Forargelse løbne L. i Pennen; men det skal siges til hans Ros, at han senere efter at være »gaaet af Kog« har fundet dem for skarpe og derfor har strøget dem. — Maaske Forholdet mellem Hr. Fabricius og Leegaard siden den Tid været noget spændt, saa meget mere, som denne synes at have næret Interesse for Familien Leth. L. omtaler senere Familien ret udførligt og maa bl. a. med Sorg anføre, at Niels Leths anden Hustru efter at have født en Søn og en Datter »løb bort den 6. Maj 1800«. Det kunde synes, som om det for Niels Leth har været forbundet med visse Vanskeligheder at holde Samling paa Familiens kvindelige Medlemmer. Præsten, Hr. Fabricius blev Enkemand 1804 og giftede sig efter et Par Aars Forløb med Fru Levetzau, f. Sehested, i Skanderborg. »De havde i mange Aar været nøje kendt sammen«, bemærker P. L. i sin Dagbog.¹⁾

Noget kras er P. L. i sin Omtale af Stiftamtmand Morgenstjerne.

»Den 30. Juli 1804 forlod Stift- og Amtmand M. hans Tjeneste i Aarhus Amt til stor Glæde for Amtet. Hans Minde er og bliver . . . . . for Efterslægten i Aarhus Amt«. — Teksten er her ulæselig til alt Held for Stiftamtmandens Minde; men der har øjensynlig været til ham i en god Mening. Derefter fortsættes:

»Han viste i Gerning, hvad der boede i hans Inderste, nemlig at . . . . ,« Her standser P. L. atter. Enten har vel Stift- og Amtmandens Inderste været saa djævelsk sort, at det under ingen Omstændigheder taalte Dagens Lys, eller vor Hjemmelsmand har følt Ordets Afmagt over for saa megen Nederdrægtighed, — nok er det, at Originalteksten som Betegnelse for det, der boede i Stift- og Amtmandens Inderste, kun har en Række Prikker, der lader en ane de gyseligste Ting. — Ved Amtmand Kammerherre Bülow's Død 1803 blev Skanderborg og Aakær Amter en Tid henlagte under Stiftamtmanden i Aarhus. Muligt er det, at L. i sin Egenskab af Landvæsenkommissær har haft en Del med Stiftamtmanden at gøre, og dette Samarbejde synes saaledes ikke at være løbet af under de fredeligste Former.

Helt uden for Nummer i denne Forbindelse kommer følgende Bemærkning, der med al ønskelig Tydelighed udtaler Kammerraadens Mening om den paagældende Person.

»Den 30. April 1811 døde Justitsraad W. i Viborg. Han var en stor Kæltring, og gjorde mange Mennesker ulykkelig«. — Disse og ikke flere er Ordene.

Kammerraaden har i de 18 Aar, siden Hr. Fabricius var paa Tapetet, øjensynlig gennemgaaet en ejendommelig Udvikling. Den nysudnævnte Kammerraad og Land-

¹⁾ Med denne Bemærkning gives der utvivlsomt en Forklaring paa, hvorledes det kunde gaa til, at den adelige Dame nedlod sig til at ægte en Præst. Provst Schiørring meddeler nemlig i den haandskrevne »Series Pastorum« for Skanderborg Pastorat: »For at den adelige Hoffærdighed kunde bringes til at finde sig i denne Mesalliance, som de kaldte det, maatte Fabricius søge om at erholde Titel og Rang som Slotspræst, saa at der endnu engang blev en Slotspræst i Skanderborg. Han døde 1819. Hans Enke levede til 1837, agtet og afholdt af alle. En Plejedatter af dem, Elisabeth Fabricius, blev gift med Distriktskirurg Rasmus Daugaard i Skanderborg«.

væsens-Kommissær udtaler sig adskilligt mere forbeholdent end den gamle, syge, noget bitre Pebersvend i 1811.

Men det er som sagt kun undtagelsesvis, at Kammerraaden lader sig forlede til den Slags Radikalisme, der jo ogsaa, hvis den kom til rette Vedkommendes Kundskab, let kunde bringe Ophavsmanden i Forlegenhed i en Tid, paa hvilken Embedsstanden i Ly af Løsenet: Vi alene vide . . . ! havde sit paa det tørre.

Foruden disse »Trin uden for Dansen« indeholder Haandskriftet — bortset fra det egentlige Dagbogsstof — ejendommelige Partier, over for hvilke man staar ret uforstaaende. Man har saaledes Indtrykket af, at Kammerraaden kan løftes til Højder, hvor han fuldstændig gaar fra Sans og Samling, hvilket finder Udtryk i de Nedtegnelser, der i saadanne Øjeblikke fødes under hans Pen.

Om 2. April 1801 bemærkes meget koldsindigt, at der da »holdtes Krig ved Kjøbenhavn mellem Danmark og England«.

Men saa kommer Aanden over Kammerraaden, og der følger hulter til bulter en Mængde Oplysninger af meget forskellig Art. Om Bygningen af Frederik IV.s Skoler, om Amalienborgs Brand 1689, ved hvilken Lejlighed der omkom 200 Mennesker, om et Klædningsstof, som kan gøres af Amiant og er ubrændeligt. Derefter gives den værdifulde Oplysning, at der i Bibelen findes 1189 Kapitler, 31,192 Vers, 773,692 Ord og 3,566,480 Bogstaver, — efterfulgt af nogle Betragtninger over Jordens formodede Indbyggerantal, en længere Beskrivelse af Munkevæsnet i Almindelighed og i Danmark i Særdeleshed, en Omtale af Absalons Død og Bogtrykkerkunstens Opfindelse samt Fortællingen om Grevinde Hermanni, der i det Herrens Aar 1276 paa en Gang nedkom med 365 Børn!!

Saa er Krisen ovre, og Kammerraaden havner paa Jorden med følgende lille Notits:
 »1795 blev Kammerherre Morgenstjerne Amtmand.«

Efter disse Forbemærkninger vil vi gaa over til det egentlige Dagbogsstof og tildels lade Kammerraaden selv føre Ordet:

»1762 Søndag den 31. Januar om Aftenen Kl. 10 slet døde min Fader, Chr. Leegaard i Schanderborg.«

»1764 den 25. Maj havde Ulrich Christian Tolstrup og min Moder Anna Marie Leegaard Bryllup i Schanderborg.«

»1767 den 25. April blev Schb. Slot solgt tillige med de dertil hørende Bygninger.« Senere følger en Del Oplysninger om Værdien af Schb. Slots Tilliggende, om Plovskyld, Mølleskyld, Landgilde, Huspenge m. m.

»1768 den 2. April begyndtes med at brække Slottet ned. Barakkerne (til Militæret) ved Schb. Slot bestaar af 218 Fag Hus.«

»1770 var der Kvægsyge i Schb.« Denne Bemærkning er først tilføjet Dagbogen Aar 1810. Sygen fortsættes ind i Aaret 1771, da den antager Karakteren af Pest. Denne Begivenhed har øjensynlig vakt P. L. til Eftertanke; han bemærker nemlig, at Kristian VI i en lignende Anledning 1748 havde beordret ekstraordinære Faste-, Bods- og Bededage. Hvorvidt de virkede, omtales ikke.

»1773 den 21. September begyndtes med at anlægge Kirkegaarden ved Slotskirken i Schb., som af Fuldmægtig Stephen Langballe ved Schb. Amtsstue paa Schb. Bys Vegne blev bekostet. — Det første Lig, som blev nedsat i Schb. Kirkegaard, var en Borger og Skræddermester, nemlig Niels Baas i Schb., som skete d.

10. November, da Kirkegaarden samme Dag blev indviet af Præsten, Hr. Hans P. Lund i Schb. —

Dødsfald synes særligt at interessere Leegaard. I Tidsrummet fra 1773—77 berettes om en Mængde forskellige; saaledes døde »Obristen« Brochdorf, Majorinde Pultz og Generalinde Samnitz. — Disse Navne peger alle hen paa Skanderborg som Militærby; ligeledes Navne som Trompeter Bayer, der gik heden 1784 og snart fulgtes af sin Kaldsfælle Paul Rytter. — Dernæst fortsættes:

»1773 d. 2. Marts kom jeg, P. L., til Schb. Amtsstue at tjene for Skriverdreng«. Avancementet lod dog ikke vente saa længe paa sig, idet L. under 25. Maj 1776 kan meddele, at han da blev gjort til Skriverkarl ved Schb. Amtsstue af Amtsforvalter Lund.

»1780 blev min Steffader Ulrich Chr. Tolstrup Byfoged i Schanderborg.« (1780—1800).

»1781 den 7. August slog Lynet Ild ned i Hr. Jægermester Pultzes Baghus i Schb., og Ilden afbrændte samme. I Stalden stod 2 Hopper, hvoraf den ene brændte.«

»1782 led Byen det Tab, at Jens Møller hængte sig. Antagelig har Præsten Hr. Peder og ovennævnte Jægermester Pultz, der gik til det hinsides henholdsvis 84 og 85, forladt denne Verden med »større Hounør«.

Som bekendt var Danmark 1788 indviklet i en Krig med Sverige af faa Ugers Varighed. Paa Baggrund heraf maa de følgende Bemærkninger ses.

»1787 rejste Kronprins Frederik omkring i Jylland og mønstrede Krigsfolkene.«

»1788 d. 7. Septbr. var Kronprins Frederik af Danmark tillige med Prins Carl af Hessen Cassel i Schb. og tog ind hos min Fader, Byfoged Tolstrup, hvorfra de rejste til Norge.« Faa Dage senere rejste nogle af de danske Tropper til »Skagen ved Aalborg for at passe paa, at Svenskeren ej skulde brække ind i Jylland«; men de kom tilbage igen i Novbr. samme Aar.

»Den 28. Novbr. begynde Vinteren og holdt ved indtil den 12. April 1789, da den paafulgtes af et overordentlig godt Kornaar. Strengere Vinter har næppe været til.

1789 d. 23. Febr. om Aftenen Kl. 7 slet lod sig se et Skin i Skyerne, som kom fra Østen og rækkede til Vesten og præsenterede sig, som det havde været en Regnbue.« — Man kan nok nogenlunde trygt gaa ud fra, at Kammerraaden har set Nordlys. Forøvrigt er han en meget interesseret Iagttagere af Himlen, ja han indlader sig flere Gange, dog uden synderligt Held, paa at aftegne sine Observationer i Dagbogen Den tidligere omtalte »mærkelige Stjerne« gengives ved en Blækklat af Form som en Fjerbold; vanskeligere er det at finde ud af, hvad det har været for et mærkeligt Syn, som P. L. gengiver ved en Figur af Form som en Æskulapstav.

»Den 2. December rejste begge mine Brødre Chr. og Frederik Tolstrup her fra med den agende Post til København for at tage deres juridiske Eksamen.« — Brødrene tog Eksamen og opnaaede begge samme Resultat: Karakteren »Ej ubekvem«.

»I September rejste den fjerde Esqvadron af det slesvigske Rytterregiment her fra Schb. til Vejle, hvor den skulde indkvarteres.«

Chr. Tolstrup rejste den 4. Novbr. 1790 i Tjeneste hos Kammerherre Puntz i Randers som Fuldmægtig.

»1791 den 2. Juni behagede det Hans Majestæt at beskikke mig Poul Leegaard til at være Kammerraad.«

Det følgende Aar, 3. Febr., døde Capitain Pultz i Skanderborg.

1794 er som tidligere nævnt et Mærkeaar for P. L. Herom skriver han: »Anno. 1794 flyttede jeg denne Gaard fra Vrold By herud paa min Jordlod og lod samme af nyt opbygge, og derefter lod jeg den kalde efter mit Navn, saaledes »Leegaardslyst«.

Samme Aar den 15. Juli sov jeg første Gang i denne Gaard.« Lidt disharmonisk virker i disse fredelige Omgivelser følgende Bemærkning: »Den 18. Septbr. blev en Mandsperson halshugget og lagt paa Hjul og Stejle paa Forlev Mark«.

Nogle Aar senere blev efter P. L.s Opgivelse »en Dreng rettet og stejlet, som havde afbrændt Schanderup Mølle i Gern Herred«.

»1796 den 24. Maj var paa Vrold Mark tvende Løjtnanter for, at opmaale, hvor den ny Studevej skulde gaa«.

Antagelig har Leegaardslyst i de følgende Aar lagt stærkt Beslag paa Kammerraaden; Dagbogen ejer intet som helst om Tidsrummet fra Maj 1796 til Maj 1800. Derefter kommer Nedtegnelserne atter saa nogenlunde i deres gamle Gænge. Man undgaar ikke at lægge Mærke til, hvorledes Landbruget nu i langt højere Grad end tidligere paakalder Leegaards Interesse. Dagbogen vrimler af Notitser angaaende Vind og Vejr paa de forskellige Aarstider, specielt synes Tamperdagene at interessere. Det lidt isolerede Liv paa Leegaardslyst synes at have knyttet den ugifte P. L. særlig fast til Tjenestefolkene; til en enkelt, Kirstine Jensen, der senere skal omtales, synes Forholdet endog at have været særlig varmt.

»1800 den 27. Maj havde min Tjenestekarl Mads Christensen og Pige Dorthea Christensdatter Bryllup i Vrold«. Notitser af lignende Indhold forekommer ofte.

»Førrige Amtmand, Kammørherre Hans Løvenhjelm Bülow i Schb. rejste fra Schb. Mandagen den 4. April 1803 om Formiddagen Kl. 11 slet for at spise til Middag paa Rodstens-Eye, men døde den samme Dags Aften inden Kl. 11 slet og blev derpaa ført død til hans Kone. Derefter blev han jordet den 19. April i Schanderborg Kirkegaard.

1804 den 5. Decbr. druknede Hattemager Christoffer Pedersen i Schb. Sø Kl. mellem 5 og 6 slet ved Bertel Fiskers Hus i Dyrehaugen.

Samme Aar modtog Stiftamtmand Guldengkronen Stiftamtmandstjenesten i Schb.

1806 saas gentagne Gange en besynderlig Taage. Samme kom fra Vesten.

1806 den 27. Septbr. havde Christian Pedersen Hattemager Bryllup med hans afgangne Broders Kone i Schb., og samme Dag plantede Niels Emanuel (P. L.s Plejesøn) paa Leegaardslyst et Æbletræ i Toften ved Gaarden, som blev kaldet Christians Træ. Samme Aar plantede jeg ved Leegaardslysts Baghave »Lunden« med dennes Bøge- og Rønnetræer.¹⁾

1807 den 21. Marts døde Husmand Therkel Mortensens Kone Anna Thorsen i Vrold, som var 103 Aar gl. og barnefødt i Vrold By«.

Dette Aar synes at have været rig paa Begivenheder saavel for Landet som Helhed som for Vrold og Omegn i Særdeleshed. Side om Side med en flygtig Omtale af Københavns Bombardement findes følgende Bemærkning:

»1807 den 22. Juli fødte Anders Bødkers Kone i Vrold By et Pigebarn med 12 Fingre og 12 Tæer, ikke større end en liden Fugl. Barnet døde anden Dagen.

Den 25. Oktbr. saa vi her paa Leegaardslyst 7 Bauner antændte om Aftenen mellem 7 og 9. (Sandsynligvis en militær Foranstaltning).

¹⁾ Brødrene Christoffer og Christian Pedersen er nok Sønner af den tidligere omtalte Per Hattemager.

Den 24. Novbr. hensatte jeg i Dammen i Baggaarden ved Leegaardslyst 2 Sudere og 18 Gedder◄.

›1808 den 30. Marts brændte Kolding Slot, og samme Vinter logerede Prins Ponto Corvo paa samme.

Den 24. Juli druknede Møllersvend Gotfred sig i Schb. Sø◄.

I det hele taget synes det, som om Aaret, efter Dagbogen at dømme, har frembudt en overvældende Mængde Dødsfald, ligesom ogsaa de meteorologiske Forhold har interesseret P. L. i høj Grad.

›Den 7. Novbr. døde Paul Rytter, som havde brolagt Gaarden ved Leegaardslyst.

Den 15. Novbr. begyndte Rasmus Brobergs Sag ved Højesteret og blev paa-dømt den 17., hvorefter han efter Gavebrevet skal betale 54,000 Rigsdaler.◄

Om de Danskes mislykkede Forsøg paa at tilbageerobre Øen Anholt, som Eng-lænderne havde besat, skriver L. følgende: ›1811 den 27. Marts blev skudt af vore Tropper 700 Mand ved Anholt.◄ — Saa galt var det jo dog ikke.

Den følgende Notits er næsten ulæselig; men det fremgaar dog af den, at Ulven den 5. Juli foretog sig et eller andet med Christoffers Karl, Skovslund, og handlede ilde med et Føl for Søren Nielsen i Illerup.

›1812 i Juni og August blev stjaalet 2 Bæster i Vrold, det ene var Anna H's?◄ (Navnet ulæseligt.) At en Ulykke sjældent kommer alene, maa samme Anna H. be-kende, idet hendes Datter i August nedkom med Tvillinger, ›som hun var lusket med ved Niels. Spillemand i Vrold.◄

Om den krigerske Tid, paa hvilken L. foretog en Del af sine Nedtegnelser, vidner Bemærkninger som denne:

›1812 den 2. Septbr. har jeg haft Laurs Pedersen, Husmand i Vrold, til at gøre Vagt for mig ved Baunen paa Illerup Mark fra 6 om Morgenen til Kl. 6 om Aftenen◄.

Man har ondt ved at tilbageholde et Smil ved Læsningen af følgende omhyggeligt bogførte Bemærkning:

›Lørdag d. 20. Septbr. har jeg første Gang i mit Liv smagt Akvavit◄.

Paa dette Sted i Dagbogen har Forfatteren ganske uden for den øvrige Forbin-delse (vel ikke under Indflydelse af ovennævnte Akvavit?) gjort et Indskud om Skbg. Dyrehave: ›Schb. saakaldte Dyrehauge, som Byfoged Tolstrup er Ejer af, er gjort føl-gende Vers over, som var hængt paa et Træ i Skoven:

Naar andre Skove er nu slet ophugne og lagt øde,
da ser I mig ret karsk og net udi fuldkommen Grøde.
Jeg pryder eders lille By og eder ofte fryder
og giver eder Læ og Ly, naar I mig vil besøge,
og gyder til jer Fuglesang, som eder kan oplive,
naar I gaar i den trærige Gang; jeg mer nu ej vil sige◄. —

Trods sit Forsæt, ikke at ville sige mere, har Digteren ikke kunnet nægte sig endnu nogle Strofer, der dog er ret ulæselige og desuden ikke synes egnede til Gen-givelse. —¹⁾

›1813 den 19. April døde det første Menneske paa Leegaardslyst, nemlig Niels

¹⁾ Sandsynligvis har Tolstrup købt Dyrehaven ved Auktionen over Slottet (1767).

Rasmussen Wissing, som havde tjent paa bemeldte Leegaardslyst i 15 Aar. Han var barnefødt i Schb. og blev begravet i Schanderup Kirkegaard, 48 Aar 9 Dage gl.

Den 26. Juni blev en Borgermand i Schb., nemlig Peder Fregerslev, ihjelslagen ved et Fald fra et Træ i Udstrup Skov.

Den 27. Juli slog Lynilden ned paa Taaning Mark om Efterm. Kl. 3 slet og slog 2 Bæster ihjel for Hans Pedersen, Taaning.

Det synes, som om Lynnedslagene har været særlig ondartede det Aar.

»Den 31. Aug. slog Lynilden ned paa Sqwet Mølle og slog en Stud ihjel.

Den 1. Septbr. blev Aarhus ny Kirkegaard uden Porten indviet af Stiftsprovst Brochmann i Aarhus, og det første Lig, som blev sat i Kirkegaarden, var Statshauptmann, Justitsraad og Borgmester i Aarhus Nicolai Hviid.

Dette er den sidste Bemærkning, som Kammerraad L. har nedskrevet. Den 22. Septbr. døde hans Moder og en god Maanedstid senere P. L. selv. — De følgende Nedtegnelser er foretagne af afdødes Plejesøn, den tidligere omtalte N. E. Leegaard:

»1813 den 31. Oktbr. Kl. 3 om Natten fristede jeg, Niels Emanuel Leegaard, den haarde Skæbne at tabe min Plejefader, Paul Christensen Leegaard i sin Alders 60. Aar. — Efter en Omtale af den afdødes testamentariske Bestemmelser fortsættes:

»Den 8. Novbr. blev salig Hr. Kammerraad P. L. jordet paa Schanderup Kirkegaard ved hans salige Faders, Christen Leegaards Grav.

Følgende fulgte ham til Graven: Hans Broder F. Tolstrup og jeg N. E. Leegaard, Hr. Bagger i Snestrup, Kammerraad Lund, Schb., Hr. Byfoged Bagger i Schb. Forvalter Uck i Schb., Provst Fabricius, som kastede Jord paa ham, Cateket Lunddorf, Sekretær Rose og Organist Skou¹⁾, Postmester Boserup og Degnen Pallesen.

Gravskriften, som stod paa hans Kiste, var følgende:

Snart fulgte her en elsket Søn en kær Moder, thi her neden gemmes det jordiske af Velbyrdige, nu salige Hr. Kammerraad samt Landvæsenscommissær

Poul Christensen Leegaard,

Ejer af Leegaardslyst.

Hans Liv begyndte 1753 den 28. Marts i Skanderborg, fortsattes ved Virksomhed og Redelighed i hans Embede og Vindskibelighed i hans Huses Bestyrelse.

Om hans Smag for det nyttige og skønne vidner det i Bekvemmelighed og Symmetri saa udmærkede og ved sin Beliggenhed saa skønt prangende af ham opførte Leegaardslyst. Om hans Hjertes milde Hensyn til Omstændighederne vidner den ved hans sidste Vilje gjorte hensigtsmæssige Bestemmelse af hans Formue. Aar 1813 den 31. Oktbr. indgik han i Evigheden i en Alder af 60 Aar og 7 Mndr."

En fremmed Haand har senere tilføjet Dagbogen følgende Notits: »Den 24. Febr. 1814 blev Peder Erichsen, Gaardmand i Vrold, begravet i Schanderup Kirkegaard. Det var det første Lig efter Kammerraad Leegaard.

Man har ikke ondt ved at forstaa, hvorfor N. E. Leegaard finder Plejefaderens Testamente »hensigtsmæssig«. Det gaar i Korthed ud paa følgende:

N. E. L.s Moster (og Plejemoder) Jomfru Kirstine Jensen fik testamenteret Kammerraadens hele Ejendom. Ved hendes Død arver N. E. L. Halvdelen, medens Resten gaar til en fjernere Slægtning af Kammerraaden.

¹⁾ Skou blev senere Postmester. Hans Søn og Efterfølger som Postmester og Organist er Jens Skou, født 1805.

Man studser uvilkaarlig ved Læsningen af disse Bestemmelser. Hvem er denne Jomfru Kirstine Jensen, som bliver betænkt saa rigeligt? En enkelt Side i Dagbogen er udelukkende helliget hende, uden at man deraf bliver stort klogere, idet der kun opgives en Del tørre Data hende angaaende. Ellers rummer Dagbogen kun et Par Nedtegnelser, som vedrører hende og hendes Forhold til P. L.; men fra disse faa Linier slaar der Læseren en Duft i Møde af den nydeligste lille Kærlighedshistorie. Sandsynligvis har K. J. været et Slags Tyende hos Kammerraaden, Husbestyrerinde eller lignende. Hun kommer til Leegaardslyst samtidig med P. L., der da var i sine bedste Aar og aabenbart har fundet Behag i den 30aarige Pige. Herpaa tyder følgende Bemærkning:

»Den 2. Marts 1795 satte jeg en Bøg og en — (Teksten ulæselig) for Jomfru Jensen og mig, Poul Leegaard, paa Leegaardslyst ved Dammen i Baggaarden«. — Betegnende nok har L. ikke haft Mod til at betro sig til Papiret samtidig med, at Plantningen fandt Sted, og deri røber han sig vel tydeligst. Først et Par Aar før sin Død gør han ovenstaaende Bemærkning med den Tilføjelse, »at Træerne nu (1811) er groet i hinanden og bleven een Stamme«.

Der er noget eget vemodigt over denne Bekendelse fra »den gamle Elsker«. Nu lades øjensynligt alt Haab ude, og man øjner Resignationen bag Ordene. Kammerraaden har faaet sin Forelskelse paa Afstand, behandler den tilsyneladende som en historisk Kendsgerning ligesom det øvrige, hvorom han lader de gule Blade fortælle; men hvorledes Forholdet mellem ham og K. J. iøvrigt har udviklet sig, saa Resignationen blev ham en Nødvendighed, derom taler Bladene ikke.

Følgende Linier, rørende i al deres Jævnhed, som Jomfru Kirstine Jensen har nedtegnet i Dagbogen, er maaske et Udtryk for hendes Opfattelse af det Forhold, der bestod mellem hende og P. L.:

»1813 den 31. Oktbr. om Morgenen døde min bedste Ven og Velgører, Kammerraad L. og blev begravet den 8. Novbr. i Schanderup Kirkegaard. Skrevet af hans bedste Ven.
K. Jensen«.

At N. E. Leegaard lige saa vel som Kammerraaden har vidst at skatte sin Plejemoder, derom vidner den Notits, hvormed han tilføjer Dagbogen Efterretningen om hendes Død, og hvormed dette Uddrag af de gamle Blade skal slutes:

»1832 d. 7. Maj døde min velsignede Plejemoder og Moster Jomfru Kirstine Jensen. Hendes Minde for hendes Godhed mod mig er og bliver uudsletteligt i mit Hjerte, mens jeg lever i denne Verden. Gud belønne hende med Evighedens varige Glæder«.

Foruden de i Povl Leegaards Dagbog omtalte Begivenheder og Forhold skal her for det samme Tidsrum anføres enkelte andre.

Før Slottets Nedbrydelse blev alle Ligene fra Skanderborg jordede paa Skanderup Kirkegaard. Standspersoner og velhavende Folk fik indrettet Begravelsespladser inde i selve Kirken eller saa nær ved Kirkens Mur som mulig. Naturligvis maatte Betalingen rette sig derefter. Der ses endnu i Skanderup Kirke en Del af Ligstenene, som var lagt over Gravene; men i 1849 benyttedes Kirken til Indkvartering for tyske Soldater. Disse foraarsagede megen Ødelæggelse der, f. Eks. brød de Ligstenene i Kirken op og plyndrede Ligene. Efter Krigen flyttedes Ligene ud paa Kirkegaarden, og Begravelserne i Kirken fyldtes. Ved samme Lejlighed blev der foretaget en gennemgribende Istandsættelse af Kirken baade indvendig og udvendig. Poul Leegaard har fortalt om den

ny Kirkegaard, der blev indrettet ved Slotskirken 1773. I Efteraaret 1832 blev der anlagt en Del ny Gange og plantet en stor Mængde Træer, især Lindetræer.

Den Hans Friis, der købte Hestehaven ved Auktionen 1767, maa have været en velstaaende Mand. Han forærede Slotskirken en Lysekroner af Messing, der bærer følgende Indskrift: »Denne Lysekroner er foræret af Kirkeværger, Køb- og Handelsmand Hans Friis og Hustrue Anne Margrethe Friis i Schanderborg, Aar 1774«.

I en gammel Retsprotokol findes i 1764 anført en Dom over samme Hans Friis, der tillige var Værtshusholder. Skomager Niels Schou og Skrædder Jens Steensen eller Holm tilstod begge at have spillet Hazard Mikkelsdags Aften i Hans Friis's Hus. Skrædder Jens Christensen forklarede, at Skomager Niels Schou kastede med Terninger for ham, men om det var Hazard, vidste han ikke. Rytter Christen Jensen, som tjente hos Hans Friis, nægtede at have spillet med, men hans Husbonde tilstod dog, at de alle 4 havde spillet Tærninger den Aften; men han vidste ikke, hvad det var for et Spil. Vidnet Carl Byhner havde set, at de 4 spillede Tærninger, men vidste ikke, hvad de spillede, da han var beskænket. Farversvend Lars Jensen forklarede, at de alle 4 spillede Hazard. Dr. Munckeberg dømte Rytteren til at straffes paa Kroppen, de 3 andre idømtes en Bøde paa 10 Rdl. hver, og i Mangel af Betaling skulde de straffes paa Kroppen. Værten, Hans Friis, som var vidende om Spillet, men ikke søgte at forhindre eller senere angive det, blev derfor idømt en Bøde paa 20 Rdl.

Af denne Sag udviklede sig en anden om Helligbrøde. Der herskede stor Uenighed om, hvornaar Spillet ophørte. Hans Friis og hans Hustru gik i Seng og sov, før Gæsterne gik. De laa i samme Stue, hvor de spillende sad. En Pige, som laa i en Stue, Gæsterne skulde igennem, naar de gik, kunde heller ikke sige, hvornaar Spillet hørte op. Dommeren mente da, at det maatte have været meget sent, siden baade Værten, hans Hustru og Pige sov saa fast, at de ikke hørte, hvornaar Gæsterne gik. For Helligbrøde idømtes hver en Bøde paa 9 Mk. Christen Jensen fritoges, da han tjente i Huset, og det ikke kunde bevises, at han havde drukket for Penge. Hans Friis, som for anden Gang var tiltalt for at have ladet Gæster sidde over Tiden, idømtes dobbelt Bøde (3 Rdl.) for Helligbrøde.

Maaske har Hans Friis haft mere Helligbrøde paa sin Samvittighed, som han derfor har søgt at lette lidt ved at skænke den omtalte Lysekroner.

I Kirken findes endnu en Lysekroner, som er af Glas; den blev i Aaret 1827 skænket til Kirken af Major Warnick. I Kirketaarnet hænger to Klokker, af hvilke den største er støbt 1773; den anden: »Støbt af Daniel Reimer, Klokgestøber i Randers 1783. Nr. 9.« Danske Atlas fortæller om en Klokke, der skulde være her med Hellig Anders Navn og Aarstal 1432, men maaske den har været i det store Klokke-taarn, som blev nedbrudt. Jeg har ikke fundet noget om, hvem der har bekostet Kirkeklokkerne. Maaske har Byen i Anledning af dens 200 Aars Jubilæum som Købstad flottet sig ved at skænke den mindste, der bærer Aarstallet 1783.

I Kirken findes ogsaa en Sølvkalk, hvis forgyldte Fod har følgende Indskrift: »Trine Kore Jep Henriksens Hustru«. Den er meget gammel. Bægeret er dog senere tilsat.

Ved Lov af 23. April 1781 blev Fællesskabet ophævet, og det maa uden Tvivl betragtes som en af de vigtigste Foranstaltninger til Landbovirksomhedens Fremme. Bonden fik nu Lyst og Mod og Kraft til at drive sin Jord efter bedste Evne, og mange Forbedringer i Jorddyrkingen blev efterhaanden indført (Brakning, Mergling o. s. v.),

som slet ikke havde kunnet lade sig udføre under Fællesskabet. Skanderborg Bymark blev udskiftet i Aarene 1792 og 1793 efter et af A. Ha a r, kgl. beskikket Landinspektør i Aarhus Stift, optaget Kort af 1791. Men Udskiftningen kunde just ikke kaldes heldig; thi hver af de større Gaarde i Byen fik derved 6 Lodder paa meget langt fra hinanden liggende Steder, nemlig 3 Marklodder og 3 Engskifter, af hvilke dog i Reglen de to var Tørveskifter. De mindre Ejendomme i Byen fik kun 1 Marklod og 1 Tørveskifte, og de laa begge i Udkanten af Bymarken. Man benyttede den samme Fremgangsmaade som ved Bønderbyernes Udskiftning, hvor gerne Husmændene efter et aldeles fejlagtigt Princip fik deres Smaalodder i Udkanten af Marken. Paa Grund af den store Mængde Lodder, der skulde udstykkes her, fik de alle en ubekvem, meget langstrakt Form; thi den ene Ulempe har været en Følge af den anden. Nogle skulde have ladet sig nøje med ringere Jord mod at faa saa meget desto mere, da det var den eneste Maade,

„Ejlersens Gaard“.

Nr. 7 paa „Bakken“.

Ejendommen var en af de sidste, som vedblev at have Landbrug og Kreaturhold her i Byen.

E. Ejlersen var Landmand, Brændevinsbrænder, Borgerrepræsentant m. m.

hvorpaa Grundejerne kunde have faaet samlede Marklodder. Men enhver har villet have Part i den gode Jord og har som Følge deraf ogsaa maattet tage Part i den ringere og ringeste Jord. Resultatet deraf blev da en overordentlig Mængde Lodder. Disse maatte gøres tilgængelig for de respektive Ejere ved at udlægges i lange Strimler, der med Enderne stødte til en alfar Vej. Desuden fik hver Ejendom naturligvis sin »Bagager«, som ogsaa benyttedes til Kornavl eller Græsning. Da Borgerne saaledes havde Marker paa mange forskellige Steder, blev Driften i høj Grad vanskelig, ligesom Hegning og Markfred blev besværliggjort. Det værste var dog, at Tiden spildtes, og Arbejdsdyrene trættedes ved de lange og besværlige Kørsler fra Byen til Udmærkerne og fra den ene Lod til den anden. Vilde Ejeren se til sine Kreaturer eller hente dem hjem, maatte han vandre et langt Stykke Vej for at naa dem paa en anden Lod til den modsatte Side. En Ejers Engskifte grænsede naturligvis heller ikke til hans Mark-

lodder. Præstegaarden havde sin Jord paa 6 forskellige Steder: 1) Sønderagre (18,700 □-Al.); 2) Skanderup Gade (7400 □-Al.); 3) Hedager Skov (28,200 □-Al.); 4) Eskerbæk (7700 □-Al.); 5) Skanderup Skov (39,900 □-Al.); 6) Fruerstuen (5800 □-Al.);

Særlige Interesser, smaalige Hensyn gjorde sig alt for stærkt gældende ved Udskiftningen, saa at denne ikke medførte Fordele i saa høj Grad, som man havde ventet.

Som en naturlig Følge af Fællesskabets Ophævelse maatte Regeringen 1794 udstede en omfattende Forordning om Hegn- og Markfred. Det blev snart nødvendigt for Borgerne at ansætte en »Markmand«, der skulde optage løsgaaende Kreaturer. Disse blev udleverede til Ejerne, naar de betalte de for de forskellige Husdyr fastsatte Bøder i Tilfælde af Markfredens Krænkelse.

1781 slog Lynet ned i Jægermester v. Pultz's Gaard, nuværende Hotel »Skandinavien«, hvorved baade den og Dr. Munchebergs Ejendom, der nu ejes af Skomager David Seidelin Petersen, led betydelig Skade. Snedker og Tømrer Jens Christensen Ebeltoft, Lars Rasmussen, Jens Christensen Stilling og Peder Rasmussen Schandorff takserede Skaden til i alt 1300 Rdl.

Dr. Munchebergs Gaard blev siden solgt til Carsten Wolder, der i Aaret 1811 solgte den til Murer Jens Svane Qvist.

Købmand, Landmand, Gæstgiver Hans Friis boede paa Lillegade i nuværende Gade-Nr. 13. Han var tillige »Herbergerer« for den agende Post. Postføreren hed paa den Tid Harboe. Hver 14de Dag skulde Posten føres til Aarhus og ligesaa til Horsens. Peter Galten og Jens Pedersen havde paataget sig Kørselen fra Skanderborg til disse to Byer. Da Harboe en Dag i 1782 med Postvognen kom forbi Peter Galtens Gaard, spurgte Galten, om han skulde belave sig paa at køre. Dertil svarede Postføreren, at Jens Pedersen nok kunde klare det alene. Et Øjeblik efter kom der Bud fra Hans Friis's Beværtning med den Besked, at der blev Brug for to Vogne, saa at Galten maatte tage med. Men denne var ikke saadan til at køre i Ring med. Skønt der kom flere Ordre fra Harboe, nægtede Peter Galten aldeles bestemt at tage af Sted. Dette havde til Følge, at den kgl. Postfører maatte ligge over med hele Posten i Skanderborg den Nat. Der blev anlagt Sag mod Galten, som søgte at klare sig med, at hans ene Hest var syg; men da det oplystes, at han havde befordret Posten den følgende Morgen med sine egne Heste, blev han idømt en Mulkt for sin Stædighed.

Skanderborg har altsaa kun ydet Bipostkørsel for Postkontorerne i Aarhus og Horsens paa den Tid.

Hans Friis døde i Aaret 1784. Efter ham blev Købmand Hans Baastrup Herbergerer for den agende Post. Han har formodentlig ved Auktionen 1767 købt Barakkerne og indrettet Købmandshandel og Gæstgiveri i de to Hjørnестeder mellem Adelgade og Barakstrædet. Han døde 1791. Aaret efter giftede hans Enke sig med Bager Søren Jespersen. Først i Aaret 1800 fik Byen sit eget Posthus i en straatækket Bindingsværksbygning, der laa ved Siden af Barakkerne. (Nuværende Gade-Nr. 2). Søren Jespersen blev den første virkelige Postmester her i Byen, og hans Beværtning blev det for Posthuset nødvendige Gæstgiveri, hvor de rejsende kunde indtage deres Forfriskninger. Han beklædte dog ikke Embedet ret længe; thi allerede i 1803 søgte han sin Afsked og købte samme Aar Mallinggaard, hvor han døde 1829.

Jespersens Eftermand som Postmester og Gæstgiver var Kristian Schandorff, der maaske er en Søn af den tidligere nævnte Peder R. Schandorff. Begge skal have tilhørt en meget gammel Skanderborgslægt, hvis Navn er en Fortyskning af Skanderup. Der var nu Postforbindelse med Aarhus og Horsens to Gange om Ugen. Efter Kristian

Schendorffs Død (1812) blev Jens Nielsen Boserup Postmester (1812—19). Han har rimeligvis ogsaa købt Gæstgiveriet, som han derpaa har lejet ud til Enkemadam Schendorff.

I 1813 gæstede Professor Kristian Molbech Skanderborg, og han var en Nat indlogeret paa Postgæstgivergaarden. Han beskriver sit Indtog i Byen saaledes:

»Til Skanderborg kom vi gennem den saakaldte Dyrehave, en dejlig, tæt, ung Skov med Vand paa to Sider. Lige ud af denne Skov kom vi over en Jorddæmning, som her afsondrer en lille Del af Søen fra det øvrige, og derefter forbi Slotsbakken paa venstre Haand, hvor Kirken med sit runde Taarn staar ensomt tilbage som en Levning af Slottet. Skanderborgs Beliggenhed og Omegn hører til de skønneste, som nogen Købstad i Danmark ejer.«

Det fremgaar heraf, at Molbech ikke har fulgt Hovedlandevejen, der gik Nord om Byen. Der vises ogsaa endnu paa en lang Strækning gennem Dyrehaven Spor af en gammel Vej, som har sat Slotsholmen og Byen i Forbindelse med Hovedlandevejen, der gik gennem Vrold og Fuldbro Mølle. Antagelig har Postføreren ofte benyttet denne Genvej til Skanderborg.

Professoren var ikke synderlig tilfreds med sit Logi i Postgæstgivergaarden. Han kalder den en »daarlig Gæstgivergaard« og et »maadeligt Herberg«. Natten tilbragte han i et afsides Kammer,

»hvorhen man har ledet mig over to Gaarde, gennem to Porte, forbi Stalde og Høsehuse, saa langt bort, at det vist maa være i den anden Ende af Byen. Denne Indretning i et Værtshus falder lidt besynderlig — men i Skanderborg maa man vel være glad ved at kunne have det saaledes. Jeg har ogsaa ganske rolig overgivet mig til den Skæbne, der i dette Lønkammer kan vente mig, og kun betinget mig, da jeg forlod mine Venner, at en af dem i Morgen tidlig vil hente mig, siden jeg rent mistvivler om at kunne finde den vildsomme Vej tilbage.«

Da Boserup tog sin Afsked (1819), blev Skou Postmester. Han købte ikke Gæstgiveriet, som vedblivende ejedes af Boserup, men dreves af Madam Schendorff. I Tregders »Haandbog for rejsende« (1824) omtales nemlig to Gæstgivergaarde i Skanderborg: Enken Schendorffs og Billardholder Marcussens. Denne Gæstgiver Marcussen havde købt Jægermester v. Pultz's Gaard (nuværende Hotel »Skandinavien«). Hans Kone, Karen Ingerslev, havde lidt fine Fornemmelser. Dette var vel Anledning til, at Marcussen skrev sig for Billardholder i Stedet for Værtshusholder. Hos dette Par logerede den unge, levelystne Prokurator Calundan. Han skal allerede dengang have haft et godt Øje til Madam Marcussen. Vist er det da, at han kort efter Marcussens Død giftede sig med Karen Ingerslev og paa den Maade blev Ejer af Gæstgiveriet, som han siden drev med stor Ihærdighed. Det kendtes ogsaa paa ham.

Omkring 1825 solgte forhenv. Postmester Boserup Postgæstgiveriet til Murer Jens Svane Qvist, som tillige ejede et Par andre Ejendomme i Byen. Qvist havde (1821) giftet sig anden Gang med Edele Rasmusdatter. Formodentlig af Hensyn til Arveskifte solgtes alle Ejendommene ved Auktion efter hans Død (1835). Enken tilbagekøbte saa Postgæstgivergaarden, der da bestod af 23 Fag Forhus til Gaden og et Baghus paa 11 Fag. I Aaret 1838 giftede Edele Rasmusdatter sig med Jens Fastrup, der altsaa ligesom Calundan ved Giftermaal kom i Besiddelse af en god Gæstgivergaard. Fastrup var en dygtig Mand, der foruden Gæstgiveriet tillige drev baade Landbrug og Gartneri.

Barakgaarden (nuvær. Nr. 4) bestod i 1804 af 42 Fag og var indrettet til Bolig for 10 Familier. Den tilhørte paa den Tid Christiane Them. En Købmand, Mathias Jahnsen, der havde Forretning i den toetages Bindingsværksbygning, der laa, hvor nu Kommuneskolen ligger, flyttede siden ned i »Barakgaarden«, og hans Enke Louise fortsatte her i mange Aar Købmandsforretningen. Formodentlig er det efter hende, at Gaarden og hele Gaden har faaet Navnet »Louisenlund«. Gaden hed tidligere »Barakstrædet«, et Navn, som burde have været bevaret. Madam Louise døde 1833. Senere købte Jens Fastrup ogsaa »Barakgaarden«.

Den gl. Skou blev afløst som Postmester af sin Søn Jens Skou, der senere vil blive omtalt.

Bindingsværksgaarden paa Torvet solgtes til Landmand Antoni og kaldtes da »Antonigaarden«.

I Aaret 1802 var Kronprinsen (Frederik VI) paa Rejse i Jylland og besøgte bl. a. Aarhus og Horsens. De gode Skanderborgensere gik nu i lykkelig Forventning om, at Kronprinsen vilde gæste Byen, naar han d. 27. Juli rejste fra Horsens til Aarhus. Der blev gjort store Forberedelser til at modtage ham. Brandvæsenet havde ordnet sig for at vise en Prøve paa sin Færdighed, og Øvrigheden havde samlet Borgerskabet, der med flyvende Fane og klingende Spil trak op og stillede sig med dragne Kaarder lige over for Postgaarden. Men ak! Skanderborg blev ikke bæret med kongeligt Besøg; thi Kronprinsen havde lagt Rejsen om ad Odder. »Vore smaa Tilberedelser var omsonst«, skriver en af Byens Borgere i Aarhus Stiftstidende, »og vi nøjedes nu med at forsamle os mod Aften i den her saa rige Naturs Skød i Dyrehaven, hvor vi i Brodersamfund nød Guds gode Gaver, og under Trompeters Lyd og Kanonernes Torden ved en tarvelig Anretning erindrede Kongehusets Velgaaende, samt forlystede os siden i Byen med Musik og Dans indtil Morgen, da Selskabet opløstes under de varmeste Ønsker for Kongehuset og med det Forsæt stedse at forvare Plads blandt gode og agtværdige Undersaatter.«

I Krigstiden 1807—14 kæmpede hele Landet med forfærdelige finansielle Vanskeligheder. Staten maatte udskrive trykkende Skatter og gøre umaadelige Laan; men det forslog ikke, hvorfor man greb til den Udvej at udstede Pengesedler fra Kurantbanken. Der var tilsidst for c. 142 Mill. Rdl. danske Kurantsedler i Omløb, uden at man havde Metalværdi til Dækning. Det varede derfor heller ikke længe, inden Kurantsedlerne sank i Værdi, der endogsaa gik ned til en Tolvtedel af den paalydende Sum. Mistilliden til disse Sedler gjorde, at Folk blev ivrige efter at skaffe sig alt, hvad der havde virkelig Værdi. Selv de mindste Skillemønter forsvandt. Hvad man saaledes samlede af Mønt, gemte man som en Skat. Den 5. Januar 1813 udkom Rigsbankforordningen, der stadfæstede Statens Bankerot. Den fattige Befolkning led intet derved, men den velhavende Part følte det haardt, idet 6 Rigsdaler Kurant forvandlede til 1 Rigsbankdaler. Denne forvirrede og sørgelige Tilstand paa Pengevæsenets Omraade har ikke grebet stærkt forstyrrende ind i de smaa Forhold her i Byen. Foruden Handel og Haandværk drev Borgerne nemlig stadig Landbrug, og her kunde de udenrigske Begivenheder ikke gribe ødelæggende ind. Der var altid god Afsætning for Landbrugsprodukter. Jo mere Kurantsedlerne sank i Værdi, desto højere hævede Prisen sig paa Korn og Kvæg. I Oktbr. 1813 kostede en Tønde Rug 20 Rbdlr. (120 Rdl. d. K.), en Tønde Hvede 38½ Rbdlr. (231 Rdl. d. K.), en Tønde Smør 250 Rbdlr., (1500 Rdl. d. K.), et Par Høns 2⅔ Rbdlr. (16 Rdl. d. K.) o. s. v. Prioriteter og Renter kunde betales med det Beløb, de lød paa, uden Hensyn til det Fald, der fandt

Sted i Pengenes Værd. En Landmand kunde gøre sig gældfri ved at sælge nogle Tønder Korn, en Hest, et Par Stude o. l. Det gik naturligvis forfærdeligt ud over Prioritetshaverne, der ved den Slags Afbetalinger mistede saa godt som hele deres Tilgodehavende. Ligesaa galt var det for Embedsmænd og Bestillingsmænd eller andre, der fik deres Løn udbetalt, saadan som den var før Pengeforvirringens Tid. Med de elendige Kurantsedler saa de sig fordømte til den dybeste Armod. Den samme Lod ramte til Dels den arbejdende Klasse. Der betaltes fabelagtige Priser for alle Kolonialvarer; saaledes kostede et Pund Sukker 36 Rdl., 1 Pund Kaffe 40 Rdl., 1 Skæppe Salt 100 Rdl. o. s. v. Man fandt snart paa at skaffe sig Surrogater for alt. I Stedet for Tobak brugte man Kirsebærblade, Elleblade, Kløverhø etc. — for Kaffe: brændte Ærter, Rug, Rødbeder, Brødskorper, — for Sukker: Sirup, kogt af Pæremost, Gulerødder m. m. og saaledes fremdeles i mangfoldige Tilfælde.

Byfoged, Dr. Muncheberg, (1760—1780) levede endnu i 33 Aar i Skanderborg efter sin Entledigelse. Tilsidst blev han aldeles blind. Han maa imidlertid have været en formuende Mand; thi han holdt baade Heste, Kusk og Karet, der oven i Købet kun blev benyttet til det almindeliges Bedste. Ved alle Bryllupper, Barnedaab og Konfirmationer kunde Borgerne i Byen blot henvende sig til Dr. Muncheborgs Kusk og begære Karet. Den var meget flot udstyret, bl. a. indvendig betrukket med rødt Fløjel. Det blev dem aldrig nægtet at laane Køretøjet, og det voldte ingen anden Udgift, end at Kusken, der kaldtes Kristen Doktor, ved Ankomsten til Gildehuset fik en god Snaps, et Stykke Kage og en lille Drikkeskilling.

Her skal omtales et Par mærkelige Skikke fra den Tid. De døde beholdt man jo hjemme i Husene, til de skulde begraves. Ligene blev »pyntede« paa det bedste og hensatte i Stadsstuen. Var det en ung Pige, der var død, skulde hun smykkes som Brud med Myrtekrans og Brudeslør. Det var da en yndet Adspredelse især blandt Byens Kvinder at gaa ud for at »skue Lig«. Store Skarer indfandt sig i Sørgehuset flere Dage i Træk. I lang Tid kunde man saa ved Sammenkomster drøfte, hvor pænt den i Byen sidst afdøde var »lagt i Kiste«.

Var der Bryllupsgilde eller anden Festlighed et Sted i Byen, skulde Folk til »Vinduesgilde«. Der blev aldrig trukket Gardiner for Vinduerne i Gildehuset, og det generede ikke Gæsterne, at Folk stod som Sild i Tønde udenfor for at se paa Stadsen. Det blev endog betragtet som en Ære for Huset, naar der var dygtigt med Tilskuere. Somme Steder satte man ligefrem Bænke ud paa Fortovet langs Vinduerne, saa at de bageste kunde staa paa dem.

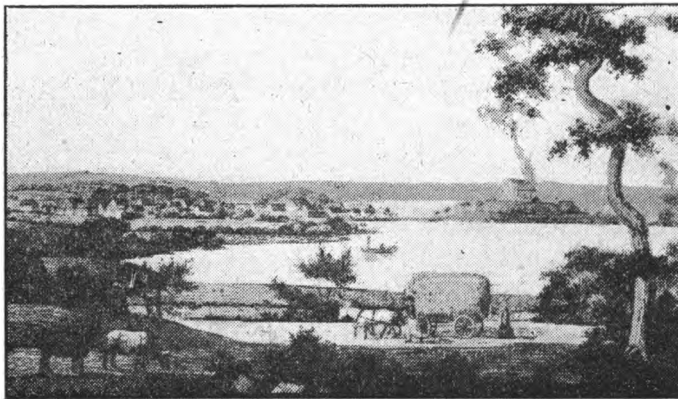
Christen Leegaards Stedfader, Ulrich Kristian Tolstrup, var Byfoged fra 1780—1800. En Datter af ham blev gift med Amtsforvalter P. A. Holm. Denne døde 1798, hvorefter Enken i en Aarrække boede i sin Gaard (Nr. 1 paa Adelgade), som dengang havde et smukt, rødmalet, toetages Forhus (maaske Generalinde Samnitz's oftere omtalte Ejendom), Gaarden er nu ombygget til Borgmesterbolig. En M. Kierulf var konstitueret Byfoged, indtil Nicolai Bagger overtog Embedet (1802—1820).

I Aaret 1800 undergik Slotskirken en fuldstændig Forandring i det Indre. Prædikestolen, som før var anbragt ved det øverste østlige Vindue, blev flyttet hen over Alteret. Der blev anbragt fire Pulpiturer i Kirkens fire Hjørner. Et Orgel skænkedes Kirken af Familien Pultz. Paa den vestlige Væg blev indmuret en Sten med følgende Indskrift: »Til Erindring af Herr Major Fredrik v. Pultz og Frue, Sophie Dorothea, Comtesse af Holk, samt deres fem Børn: Frøken Margaretha Maria v. Pultz, Frøken Ingeborg Charlotte v. Pultz, Jægermester Hans Fredrik v. Pultz, Captain

Flemming v. Pultz, Ritmester Peder Hovenbek v. Pultz, der samtlig boede og døde i Schanderborg, er efter den sidst levendes Villie dette Orgel opført og givet til Kirken; som og til Kirken for deres Begravelses uforanderlige Vedvarenhed og Vedligeholdelse 125 Rdl. Dernæst legeret til Organistens Lønning og Husleje 1875 Rdl. 62 Sk. og den ved Kirken beliggende Slotstoft, til Capellanernes og Degnenes Enker i Schanderborg 1000 Rdl. Til 12 fattige af Schanderborg By 1000 Rdl. Udført Aar 1800.

Familiens Vaaben findes øverst paa Stenen. I et Sølvfeldt findes en gylden, springende Løve med en Guldkugle mellem Forpoterne; mellem Sølvhornene paa den gyldne Hjelm findes ligeledes en gylden Løve med en Kugle. Pultzernes Familiebegravelse findes i Taarnets Kælderrum.

De færreste af Børnene i det store Distrikt, som hørte til Skanderup Skole (Fr. IV), kunde nyde godt af Undervisningen der, da Skolen laa altfor langt fra Byerne. Der blev derfor efterhaanden bygget Skoler i de fleste af Byerne. Provst Høgh byggede 1761 en Skole i Vrold, Foerlev havde ogsaa faaet sin egen Skole, Fruering ligeledes, og Skaaruperne var rede til at bygge en selv, hvis de kunde fritages for at

Skanderborg ca. 1800.

svare Afgift til Skanderup Skole. Saaledes stod Sagerne 1805, og det blev da foreslaaet, at Skolen skulde nedlægges, og at Ladegaardene selv skulde bygge sig en Skole, idet man vilde benytte Bygningen til Skole for Skanderborg Købstad. Alle frasagde sig Ret til Skolen undtagen Ladegaardsmændene. Saaledes hengik endnu nogle Aar, og efter Skolelærer Ole Becks Afgang blev der ingen ny Lærer ansat. Bygningerne brugtes under Spaniernes Ophold her i 1808 til Slagtehus for de indkvarterede Tropper; og efter den Tid anvendtes Skolen som Fattighus, indtil Skoleloven af 1814 paabød Kommunerne at drage Omsorg for en hensigtsmæssig Indretning af Skolevæsenet og af Skolelokalerne. Byens daværende Skole paa Lillegade var i en daarlig Tilstand og alt for lille. Skolekommissionen kastede derfor atter sine Øjne paa Skanderup Skole. Da Ladegaardsmændene endnu ikke vilde bortgive deres Rettighed til Skolen, afkøbtes den dem d. 30. Jan. 1816 for 350 Rdl., hvorpaa Bygningen blev indrettet til Skolestue og Bopæl for Borgerskolens Førstelærer. Der opførtes tillige paa Pladsen Nord for Skolehuset et Udhus paa 4 Fag til Stald og Lade (den nuværende Smedie). Hele dette Arbejde blev bortliciteret for 2990 Rdl., men inden Bygningen blev færdig kostede det over 4200 Rdl., de 350 Rdl. til Ladegaardene iberegnet.

Den 24. Jan. 1818 approberede Kancelliet en ny Skoleplan for Købstaden. Ifølge denne »har den ordinerede Kateket, som er Førstelærer ved Skolen og bebor de ovennævnte Lokaler, i aarlig Løn: 400 Rdl., 25 Rdl. Lysepenge, Højtidsoffer af Menigheden, fri Bopæl for sig og Familie og 8 Tdr. Land Græsningsjord samt fornødent Tørveskær. Af de nævnte 425 Rdl. udreder Sognekaldet 125 Rdl., som udgør de gamle Kapellanindkomster. 20 Rdl. haves af Provst Høghs Legat, Renten af 300 Rdl., for hvilke den fordum til Præsteembedet hørende Anneksgaard i Blegind er solgt. Resten 268 Rdl. udreder Kommunen ved Ligning«.

Ved Skolen undervistes i Religion, Historie, Geografi, Dansk, Naturhistorie, Skrivning, Regning, Tegning og Gymnastik; i alt 25 Timer om Ugen. Lørdag var Fridag.

Af de Lærere, som har været ansatte ved denne Skole, medens den tilhørte Skanderup Sogn, nævner Karl Hansen følgende: Søren Farre 1738. Jens Sørensen Stilling 1748—1765. Rasmus Schade 1765—67. Jacob Stilling 1767, † 1794. Rasmussen 1796. Niels Ravn 1801. Ole Bech 1801—1808.

Da Skolen var istandsat til Byens Brug, blev Peder Laurberg 1816 beskikket til ordineret Kateket og Førstelærer ved denne Skole. Kateketen skulde hver Søn- og Helligdag prædike i en af Pastoratets 3 Kirker. Den sidste residerende Kapellan var C. F. Bendtsen, der 1810 blev Sognepræst i Ry.

Den gamle Skole paa Lillegade skulde ogsaa sættes i brugbar Stand. Man anvendte et Par Hundrede Rdl. paa det forfaldne Hus, men man indsaa, at det aldrig kunde blive en tidssvarende Skole. Paa samme Tid købte Fattigvæsenet den gamle Degnebolig (Latinskolen) paa Adelgade til et Fattighus; man blev da med Øvrighedens Tilladelse enig om at magelægge den gamle Skole med dette Fattighus, saa at Fattighuset nu blev paa Lillegade, og Skolekommissionen fik den gamle Degnebolig paa Adelgade til Skole. Her blev da 1819 opført en Bindingsværksbygning paa 9 Fag, ligesom den anden Skole, for en Licitationssum af 682 Rdl. 12 Sk. Til Udredelse af denne Sum optoges en Fattigvæsenet tilhørende Kapital paa 600 Rdl., som var legeret af Dørup og Schmidt. Byen udstedte saa Panteobligation til Fattigkassen med Prioritet i Skolebygningen og aarlig Rente til 4 %.

Her holdt altsaa Andenlæreren, som tillige blev Kirkesanger, Skole for de mindste Børn. De blev delte i to Afdelinger, hvoraf den første havde indbyrdes Undervisning, medens den anden blev forberedt til at gaa over i Kateketens (Førstelærerens) Skole. Undervisningstiden var her 6 Timer daglig om Sommeren og 5 Timer om Vinteren. Andenlærerens Løn blev fastsat til: 6 Tdr. Rug og 6 Tdr. Byg in natura; 18 Tdr. Byg efter Kapitelstakst, fri Bopæl, 4 Tdr. Land Græsningsjord, 4 Favne Brænde og Offer og Accidenser af Byen som Kirkesanger. Den første Andenlærer og Kirkesanger var J. S. Nielsen fra 1819—1842. Han var Svoger til Garver R. Hansen. — Af Lærerne ved Byens ældste Skole paa Lillegade kan nævnes følgende: Michel Hansen 1657. Jørgen Michelsen »dandsche scholemester i Schanderborg« 1666. Niels Sørensen 1678. Jens Skolemester † 1725. Caspar Kjerulff 1728—1739. Niels Madsen Klokker 1751, † d. 15. Febr. 1764. Rasmus Schade 1764—67. Nicolai Høvinghof † 1768, 28 Aar gl. Jørgen Been 1768—72. Bendix Abel Glahn 1772, † 1795. Adam Schade 1795—99. Peder Schoubye 1799, † d. 29. Aug. 1801. Hans Lundorf 1801. Han var Degn og Skolelærer tillige. Siden drog han til København, tog Attestats og blev ordineret Kateket. Hans Eftermand ved Skolen 1810 var Degnen Christen Pallesen † d. 21. Febr. 1819.

Kapellanen var altsaa nu tillige Førstelærer ved Byens Skolevæsen, og Degnen var Andenlærer.

Af de tidligere Degne, som beboede den nedlagte Latinskole (Degneboligen paa Adelgade), kan følgende nævnes: Søren Poulsen 1647—1662. Simon Jensen 1676. Poul Sørensen 1679. Thor Jakobsen 1680. Claus Sørensen 1680—95. Christen Pedersen Latopidan, *Rector Scholæ* i Skanderborg 1695, † 1701. Laurits Sørensen Laurberg 1701; blev 1706 Sognepræst i Jelstrup og Lyngby. Jens Christensen Wibye 1728, † 1752 d. 20. Decbr. Jørgen Seidelin Møller 1754; blev 1758 Sognepræst i Adslev og Mjesing. Niels Høgh, Broder til Provst Høgh, 1758; † d. 18. Decbr. 1759. Johannes Hygom 1759, † 1767 d. 2. Marts. Rasmus Schade 1767, † 1792. Hans Lundorf, blev 1810 ord. Kateket. Peder Laurberg var Kateket fra 1816—1830.

Da Belægningsstropperne i Frankrig efter 1815 kom tilbage, blev fjerde Eskadron af 3. Dragonregiment fra Aarhus i lang Tid indkvarteret i Skanderborg. Kirkens Loft blev benyttet til Munderingskammer, en Mængde Knagerækker findes endnu paa Kirke-loftet fra den Tid. Enkelte af disse Dragoner syntes saa godt om Byen, at de, efter at være aftakkede, bosatte sig i Skanderborg.

Samme Aar huserede en Tyvebande slemt her i Egnen. Fra Amtsforvalter Lunds Kone og Datter stjal den et Guldur, nogle Klæder, Ringe, Mønter og andre Guldsager.

Titulær Slotspræst Fabricius havde, som nævnt i Leegaards Optegnelser, giftet sig med Kammerherre Levetzaus Enke, født Sehested. Hun boede her i Byen som Enke og ejede den lange Bygning paa Hjørnet af »Louisenlund« og Lillegade. Igennem dette Giftermaal blev Fabricius en Mand, der baade holdt Karet og fik flere adelige Forbindelser. Han var en dygtig og begavet Taler, men en streng og myndig Mand. 1818 søgte han sin Afsked og døde Aaret efter. Gaarden i »Louisenlund«, som før Ombygningen ogsaa havde været benyttet til Rytterbarakker, blev siden købt af Oberst Rosenberg, hvis Arvinger lejede den ud til Toldforvalteren, saa at der en Tid har været Toldkammer der. Nu ejes Gaarden af Partikulier Møller.

Som Fabricius's Efterfølger udnævntes 1818 Thomas Andreas Borup. Han var meget musikalsk, men døde allerede Aaret efter af Brystsyge, 48 Aar gammel. Hans Enke Antonette Thorsager og 4 Børn flyttede til Grenaa, hvor de levede under meget knappe Kaar. Hun druknede efter 2 Aars Forløb, da hun med sin ældste Datter vilde sejle til København for at tage Afsked med Datterens Forlovede, Bechmann, der som Missionær skulde rejse til Grønland. Næppe var Skibet kommet 1 Mil ud fra Kysten, før det sank med Mand og Mus.

Jens Teilmann beklædte derpaa Præsteembedet i Skanderborg fra 1819—40. Det blev ham, der kom til at sætte den omtalte approberede Skoleplan af 24. Jan. 1818 i Kraft. Men hele Ordningen var mindre heldig, og Planen var fra Begyndelsen af meget mangelfuld, saa at der snart opstod flere Savn. Bygningerne baade ved Kateketens og Andenlærerens Skole var alt for indskrænkede, og der maatte foretages adskillige Forbedringer i Tidens Løb. Teilmann var en dygtig Forretningsmand, men ikke yndet som Prædikant. Han gjorde sig vist heller ikke megen Ulejlighed. En Søndag havde han faaet fat i den Vrold Smed, som skulde lave noget Arbejde for ham i Præstegaarden. Pludselig forlod han Smeden med de Ord: »Vent lidt, Smed, jeg skal blot ud i Skanderup Kirke; det er jo Søndag i Dag. Naar jeg har fortalt dem lidt derude, kommer jeg igen!«

Han var en stor Hundeelsker og havde Tid efter anden en Mængde Hunde. En Dag blev han indtaget i en Hund, som tilhørte en Lirekassemand. Præsten fulgte med

Manden et langt Stykke op i Byen; han stod mellem en Flok Børn ved Lirekassen og tingede med Manden om Hunden, som han endelig fik for 6 Specier. Hen paa Dagen, da Præsten sad og glædede sig over den ny, store, kostbare Hund, satte den pludselig ud gennem et aabent Vindue og løb sin Vej, og Teilmann saa aldrig mere hverken Hunden eller de 6 Specier. Det var en staaende Regel i Byen, at hver Gang en Hund fik Hvalpe, blev der straks sendt Bud efter Præsten, for at han forlods kunde udvælge sig en Hvalp. I Kirken kunde han dog ikke lide Hunde. Degnen (Nielsen) maatte mere end en Gang jage Hunde ud midt under Prædikenen.

1832 blev han Provst. De ny Kommuneindretninger, det Røre, som Tidens urolige Aand frembragte i alle Gemytter, i Forening med vanskelige lokale og personlige Forhold og Omstændigheder, forvoldte ham flere Ubehageligheder og personlige Angreb. Han kom fattig hertil, men uagtet han havde en talrig Familie og i den første Tid maatte svare Enkepension, forlod han Kaldet som en velhavende Mand; men han levede ogsaa meget sparsommeligt og kostede ikke mere end højst nødvendigt paa sine Børn og paa Præstegaarden.

Kateketen, P. Laurberg, og Teilmann levede ikke i den bedste Forstaaelse. En af Grundene til Uenigheden var Spørgsmaalet om Ordningen af Gudstjenesten i Kirkerne. Endelig 1830 blev Laurberg forflyttet til Nykøbing p. M., hvor han siden blev Provst; kort efter forflyttedes han til Køge. Efter ham blev Karl Hansen Kateket fra 1830—1836. Da han kom hertil trak Folk paa Smilebaandet ved at se den ungdommelige, verdslige Skikkelse med Studenterhue paa Hovedet og uden nogen som helst »Værdighed«. Men den smukke, unge Mand tog Folk med Storm. Han var en ganske ypperlig Taler, der altid havde Kirken fuld af Tilhørere. Det var ikke alene Skole- og Præstegerningen, han interesserede sig for; men han deltog ogsaa paa en naturlig og elskværdig Maade i Borgerlivet og blev en meget populær Mand.

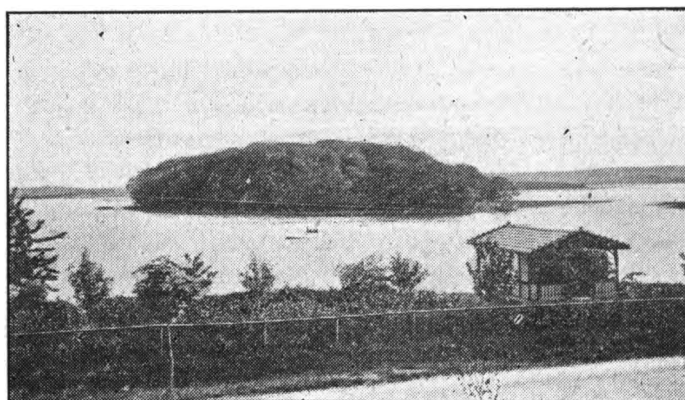
Han har udført et smukt Arbejde for Skanderborg By, idet han er den første, der har paataget sig at skrive Slottets og Byens Historie, naar vi da fraregner det tidligere omtalte lille Værk af Præsten Hans Lønborg i Fruering. I Aaret 1833 udkom hans »Beskrivelse over Skanderborg By og Slot« paa 82 Sider. Det er ikke meget, han fortæller om selve Byen og dens Borgerliv (ca. 23 Sider); men om Slottet, Lensmændene og Byens Præster meddeler han mange interessante Oplysninger. Hans lille Bog er bleven benyttet som Kilde af alle, der har villet meddele noget om Skanderborg. Desværre er Bogen forlængst udsolgt i Boghandelen; dog findes den i »Det kgl. Bibliotek« og i »Statsbiblioteket« i Aarhus, ligesom der ogsaa endnu eksisterer enkelte Eksemplarer her i Byen.

Karl Hansen kunde slet ikke forliges med den daværende magtsyge Byfoged, Justitsraad Blichfeldt. Engang skulde Frederik VI's Fødselsdag højtideligholdes ved et Festmaaltid her i Byen. En af Selskabets Deltagere talte bevæget om »Landets Fader« og benyttede alle de loyale Vendinger, der stod til hans Raadighed. Lidt efter rejste en anden Taler sig og udbragte Amtmandens, Kammerherre Urnes, Skaal. Men derover følte den mægtige Byfoged sig tilsidesat. Han sprang, kendelig altereret, op og udbragte i sin Arrigskab — Fandens Skaal! — Tiderne var jo saadan, at Folk rejste sig og drak — omend maaske nok lidt bestyrtede — den foreslaaede Skaal; ingen turde andet! Dog var der een, som dristede sig til at protestere, og denne ene var Byens unge Kapellan og Førstelærer Karl Hansen. Han rejste sig fra sin Plads nede i Salen og raabte med høj og klar Stemme: »Den Skaal drikker jeg ikke!« Og saa sæbede han Borgmesteren saadan ind gennem en lang Tiltale paa Latin, at det

længe efter hed, at »I kan tro, Kapellanen læste Latin for Byfogeden«. At Karl Hansens Protest over for den lille enevældige Borgmesterkonge var noget, der gjorde ham populær blandt Byens Borgere samtidig med, at den gjorde ham forhad af »Justitsraaden«, vil enhver kunne forstaa, naar det betænkes, hvilken dominerende Rolle en Byfoged i den Tid spillede i alle Smaabyer.

Karl Hansen opnaaede efterhaanden det ene gode Præstekald efter det andet. Han vilde muligvis være bleven Sognepræst her i Byen, da Teilmann 1840 blev forflyttet, hvis han ikke havde ligget i Krig med Blichfeldt. De to kunde slet ikke forliges, og Karl Hansen erklærede, at han ikke vilde bo i By sammen med »dette forvorne« Menneske.

Karl Hansens Efterfølger som Kateket var Lic. theol. Anton Frederik Silfverberg (1836—1844). Han var en dygtig Lærer, velstuderet, »sagde ja til alt, men en svag Karakter, der just ej altid var at stole paa«.

Æbelø.

Efter forskellige samtidige Kilder skal her gives en Skildring af Skanderborg i Tiden mellem 1830 og 1840.

Alle er enige om at prise den skønne Beliggenhed, som Byen har ved Skanderborg Sø. Storesø har en meget uregelmæssig Form. Den har en Længde baade mod Syd og mod Vest af en hel Mil. Dens Bredde afveksler fra et Par Hundrede Alen til en halv Mil. Efter »Frem« indtager den et Areal af 1685 Tdr. Land. Der findes 5 smaa Holme: den smukke skovbevoksede Æbelø, 3 Tdr. Land stor, der ligger lige Syd for Byen og hører med til Dyrehaven. Der skal engang have været en hel Koloni af Hejrer paa denne Ø, ligesom ogsaa Aalekragen oftere har holdt til der. I gamle Dage har Æbelø været Skanderborgensernes Forlystelsessted. Mellem Odden paa »Guldbryllupsanlægget« og Øen besøgedes Overfarten ved Hjælp af et Par Baade. Naar man trak i et Tov, gik den ene Baad til Øen, medens den anden samtidig gik til Odden. Professor Kristian Molbech, der — som tidligere nævnt — gæstede Skanderborg i Aaret 1813, aflagde da ogsaa Æbelø et Besøg. I sin Dagbog giver han følgende Skildring af Øen: »— — — Skønnere Skovholm i en Indsø havde vi næppe set. Den er for faa Aar siden gennemskaaret med Gange, hvilket er ret bekveunt, og pyntet med et Monument over Fjerde Kristian, hvilket er ret naragtigt. Tæt ved Landingspladsen staar et lille firkantet Træskab, der omtrent kan rumme et Menneske, med en forgyldt

Kugle oven paa. Dette Skab skal være en Indretning til et Styrtebad, (af hvilket man altsaa maa gaa nøgen ud i Skoven for at tørre og klæde sig), og Badeskabet er sat til et Minde over en af Danmarks største Konger, som i Skanderborg tilbragte nogle af sine Ungdomsaar, og er ziret med Inskriptioner paa Latin og Dansk, hvori det for Rimets Skyld hedder, at »hans Minde kan aldrig dø, saalænge der er en Draabe Vand i Skanderborg Sø.« Et vanskeligt Arbejde vilde det være at udtørre denne Sø; men var det end muligt, vilde Kristians Minde dog overleve den sidste Draabe Vand. Til dette flove og vandede Monument svarer de øvrige Smagløshedens Produkter, som man finder paa denne Ø. Saaledes er rundt omkring paa Træerne ophængt Tavler med rimede Indskrifter, som hvert Øjeblik forstyrrer Vandreren, om han gider læse dem, ved deres komiske Virkning. Til Prøve afskrev jeg følgende Sentents:

Fornøjelser er som moradsig Marker farlig,
dem man betræde maa med let og hurtig Fod;
thi standser man sin Gang og ikke er forvarlig,
er Glæden ganske kort — desuden blir man vod.

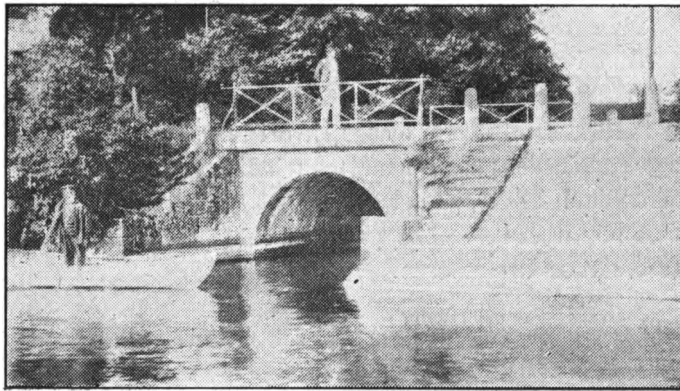
Det besynderligste er dog en Mindestøtte »helliget Hendes Højhed Prinsesse Charlotte Frederikkes Minde, den 11te August 1811.« Denne bestaar af en lang, spids Støtte, udskaaret af et Bræt, belagt med stødt Glas, Muslingskaller og flere lignende Sager; paa Spidsen staar et Glas, som nu var sønderslaaet, og paa Foden en rimet Inskription ligesaa kuriøs, som alt det øvrige, hvori fortælles: at Retfærdigheds Gudinde maa man ikke søge paa Jorden; men naar man hæver Øjet og ser sig om, da befindes at »blandt Stjærnerne hun fælder yderst Dom«.

Jeg har spildt nogen Tid — ikke paa den skønne Æbelø, men paa dens smagløse Forskønelser«, slutter Professoren.

Ovre ved Østsiden af Storesø ligger Kalvø og Sønderø. De er nu begge nøgne, men har rimeligvis i tidligere Tid været skovbevoksede; de købtes for 132 Rdl. ved Auktionen over det skanderborgske Ryttergods. De købtes rimeligvis af en Borger ved Navn Lucas Berthelsen Molbech, der var en ivrig Fisker. Han byggede sig en Sommerbolig paa Kalvø. Omkring ved 1830 fandtes endnu Rester af denne paa Øen. Med egen Befordring kørte han hver Lørdag til Aarhus med et stort Læs Fisk. Han solgte Øerne til Sole i Skvæt Mølle. De tilhører nu Ejeren af Ringkloster og afbenyttes til Græsning for Kreaturer. Sønderø hænger ved lave Grunde sammen med Søbredden. I vor Tid er den aldeles landfast med Bredden mod Syd. Jonge siger i sin Jordbeskrivelse, at disse to Øer dels var bevoksede med Træer, dels blev pløjede og besaaede. Paa Kalvø har der i gamle Dage en kort Tid staaet et Munkekloster, der var opført af Træ. I den sydvestlige Del af Søen ligger den lille »Bollers-Ø«. Paa alle nyere Kort over Skanderborg Sø kaldes denne lille Ø »St. Helene«. Endelig har Bagermester Thomas Bræstrup paa en Grund i den nordlige Del af Søen dannet en lille Ø, der har faaet Navn efter ham og kaldes »St. Thomas«. Den hed oprindeligt »Lamø«, men et vittigt Hoved fandt paa at kalde den »St. Thomas«. Ved Vintertid udgravede han Grunden i sin Gaard og førte Sandet ud paa Isen, ligesom han ogsaa udgravede et stort Stykke af Bakken paa sin Bagager. Bræstrup havde en stor Sejlbaad; naar han sejlede ud, havde han et helt lille Batteri med, idet der var opstillet 3 smaa Kanoner paa hver Side af Baaden. Han saluterede paa passende Steder til stor Fornøjelse for Folk. Det Skib, som hænger i Slotskirken, er en Gave fra Bræstrup.

Mod Vest staar Storesø i Forbindelse med Lillesø eller Henningsø. I Slottets Velmagtsdage gjorde man ingen Forskel paa Henningsø og Storesø, idet man kaldte det hele Skanderborg Sø. Forbindelsen mellem dem var nemlig ca. 170 Al. Slottet laa paa en velafgrænset Ø, der var forbunden med Landet med Vindebroen ind mod Byen og den saakaldte Nybro mod Vest, der førte fra den store Slotshave ud i Dyrehaven. Ved Anlægget af den ny Landevej imellem Aarhus og Horsens, som blev ført igennem Skanderborg, blev der i Aaret 1837 opført en Jorddæmning over Vandløbet mellem Storesø og Henningsø med en ny Kampstensbro, »Frederiksbroen«, tæt inden for Byens søndre Port. Der, hvor Nybro var, opførtes ogsaa en Jorddæmning med en Stenkiste for Vandløbets Skyld. Denne er nu aldeles tilstoppet. Frederiksbroen kaldes i vore Dage »Dagmarbroen«. Oprindelsen til dette urigtige Navn skal hidrøre fra, at nogle Sejlsportsmænd havde købt en stor Baad, der havde tilhørt et ved Skagen strandet Skib. De gav Baaden Navnet »Dagmar« efter det strandede Skib. Den fik sin Plads ved Frederiksbroen. Der blev bekostet en Brædebro, der førte ud til »Dagmar«s Ankerplads. Denne lange Træbro kaldtes ofte Dagmars Bro, og dette Navn gled

Frederiksbroen.

efterhaanden over paa den hvælvede Kampstensbro; men denne Bro, som fører over til Frederiksmindet, bør beholde sit oprindelige Navn: »Frederiksbroen«.

Længere mod Vest staar Henningsø i Forbindelse med Sortesø, der vel er tre Gange saa stor. Den kaldes ogsaa ofte »Svanesø«. Der skal nemlig i fordums Tid have været en Mængde vilde Svaner der. Vandet staar meget lavt over Mudder af en ubekendt Dybde. Længst imod Vest findes den omtrent 1 Td. Land store Trindsø, som ved en ca. 160 Alen lang Kanal staar i Forbindelse med Sortesø, og ved en anden lang Kanal, over hvilken den ny Landevej fører, staar den i Forbindelse med Skanderborg Sø imod Syd. Den kaldes ogsaa ofte Kabellaagesø. Skanderborg Sø staar ved et Vandløb over Fuldbro Mølle i Forbindelse med Mossø.

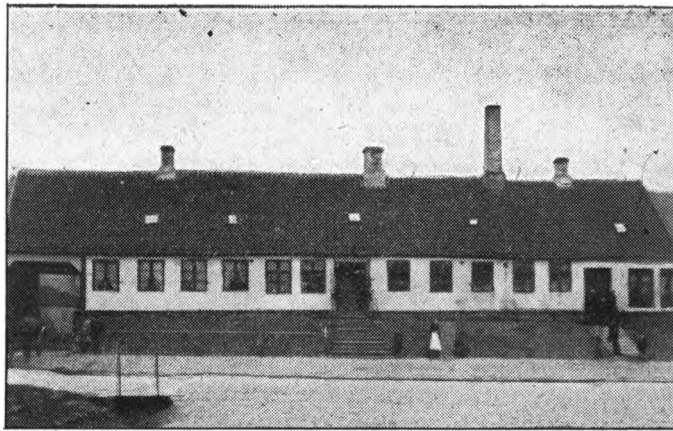
Byens første Eksistens var for en Del betinget af den Fortjeneste, dens Beboere kunde drage af det store Hofhold, der jævnlig fandt Sted paa Slottet; denne stolte Bygning er alt forlængst sunket i Grus, men den lille By har saa smaat udvidet sig, hvortil ogsaa den Omstændighed har bidraget, at den er bleven Sæde for flere af Amtets Embedsmænd. »Dens Borgere søger nu i Fredens Dage Trøst og Opbyggelse i det tæt Sønden for Byen liggende lille Kapel, den eneste ubetydelige Levning af den gamle,

mægtige Borg, der i Farens Dage tog deres Fædreneby under sin beskyttende Varetægt«.

Byen havde nu 5 Gader (1842) med 125 Bygninger. Ved at kaste et Blik paa de Summer, som Byens Bygninger til forskellige Tider har været brandassurerede for, har man vel en Maalestok for Udvidelserne:

1804	var	Assurancesummen	111,610	Rdl.	(112	Bvgninger)
1837	-	—	123,050	-	(125	—
1843	-	—	180,030	-	(	?)
1858	-	—	483,470	-	(	?)

Storegade (Adelgade) havde forlænget sig et betydeligt Stykke, saa at Nørreport nu var flyttet 315 Alen Nord for Vestergade. Den var meget bred fra Nørreport indtil Torvet, som laa omtrent midt i Byen (1833). Derfra blev den smallere paa en kort Strækning, hvorpaa den atter udvidede sig til en betydelig Bredde mod Sønderport.

Bager Thomas Bræstrups Gaard.

I denne Ejendom dreves Landbrug, Bageri og Konditori. Bygningen er nu erstattet af et Par moderne Huse (Nr. 52 og 54), der ejes af Bager M. Sørensen.

Ved Anlægget af den ny Landevej blev der foretaget store Udgravninger og Opfyldninger, saa at f. Eks. Bager Bræstrups Ejendom kom til at ligge meget højt med en stejl Skraaning mod Gaden, medens andre Bygninger ved Udfyldningen kom under Gadens Niveau, f. Eks. L. Bangs Gæstgiveri.

Lillegade var nu kun halv saa lang som Adelgade. Den stod i Forbindelse med denne ved to smaa Gyder, der i Nutiden bærer Navnet Louisenlund og Skolegade. Desuden begyndte man saa smaat at bygge mod Vest, langs den nordlige Skraaning af »Skansen«, saa at Byen igen fik en Vestergade og her fandtes Vesterport.

Skønt Slottet var nedrevet, voksede Folkemængden dog jævnt og godt, hvilket følgende Tal viser:

I Aaret	1769	fandtes	ca.	500	Indbg.
-	—	1787	—	-	573 —
-	—	1801	—	-	488 —
-	—	1834	—	-	831 —
-	—	1840	—	-	890 —
-	—	1850	—	-	1042 —

Borgernes vigtigste Næringsveje var i den Tid Agerdyrkning, Handel, Brændevínsbrænden og Haandværk.

Handelen i Skanderborg var ikke saa ubetydelig, som man kunde vente, da Aarhus og Horsens ligger saa nær, og det kun var det nærmeste Landdistrikt, som søgte hertil. Da Varerne skulde bringes til Byen pr. Aksel, var de naturligvis i Almindelighed dyrere end i Nabobyerne. Selv om Landboerne kunde spare nogen Tid ved at bringe deres Salgsprodukter til Skanderborg i Stedet for til den nærmeste Havneby, tog dog mange selv fra den nærmeste Omegn til Aarhus eller Horsens blot for at tjene et Par Skilling paa hver Tønde Korn. Bønderne kørte i de Tider gerne to—tre Mil længere for denne Avance. Alligevel var de handlendes Antal ikke ringe, og Byen var i god Opkomst. Landmændene havde ofte Ærinde til de derboende Embedsmænd, og de slog da en Handel af hos Byens Borgere med det samme. Den ny Landevej havde ogsaa bidraget til at bringe Oplandet nærmere til Byen, og de mange rejsende, som kom igennem ad denne Vej, skaffede under deres Ophold her ogsaa en

Vinhandler Bangs Gaard.

Her var Landbrug, Købmandshandel og Gæstgiveri, hvilket sidste gik under Navnet „Skruestikken“. Bygningen staar endnu og vejes af Slagter A. R. Nielsen. Nuværende Gade-Nr. 49.

Del Næring til Byen. De mange Brænderier forbrugte et ikke ubetydeligt Kvantum Korn. Ligeledes var der god Handel med Smør, Uld, Huder og Skind m. m. Saaledes havde f. Eks. Købmændene, Brødrene Jespersen, udfoldet en betydelig Virksomhed med Opkøb af Smør, idet de alene i Juni og Juli 1842 havde udført 96 Tønder. I 1838 udførtes der 662 Lpd. »Huder af stort Kvæg«, desuden forbrugtes der jo mange Lpd. i selve Byen. Af Kalveskind udførtes 246 Lpd.

Byens største Købmand paa de Tider var ellers L. Thomsen. I hans Forretning kunde der købes alt muligt. Et Par Gange om Ugen gik hans Fragtvoerne til Aarhus efter Varer. Han var en meget anset og godgørende Mand. I lang Tid var han saaledes Byraadsmedlem og Kirkevæрге. Da det overmaade smukke Døbefad i Slotskirken (med det gammelkristelige Symbol — 3 Fisk i Relief) ikke længere passede til Tidens Smag, bestemte Købmand L. Thomsen i sit Testamente, at der af hans efterladte Midler i Stedet skulde anskaffes et sølvpletteret Døbefad med tilhørende Cementfod.

I Kirkebogen staar anført, at Charlotte Vilhelmine Gall (Datter af Farver og Borgerrepræsentant Gall og Hustru, f. Galthen), var det første Barn, ved hvis Daab (den 22. Marts 1851) den ny Døbefont blev benyttet.

De nævnte Brødre Jespersen var alle Sønner af den tidligere omtalte Postmester Jespersen. Den ældste hed Hans. Han var gift med Helene Bræstrup. I den gamle Gaard paa Hjørnet af Adelgade og Vestergade drev han Købmandsforretning. Han døde i Aaret 1846. Sønnen, Søren Jespersen, arvede Faderens Forretning. Hans Jespersens Søster, Inger, var gift med Købmand Knud Søgaard, der siden anlagde Oliemøllen paa Foerlev Mark. En anden Søster, Mette, var gift med Købmand Eskild Søgaard, der havde Købmandsforretning i det nuværende Højskolehjem paa Adelgade. En Datter af dem blev gift med Kancelliraad, Prokurator Bagger. En Broder til Hans Jespersen, Johannes, havde Købmandsforretning i »Antonigaarden«, og en anden Broder, Baltzer, drev Handel i det nuværende Nr. 48 paa Adelgade.

Nærmest i Forbindelse med Handelen staar Markederne og Torvedagene. Skanderborg havde aarlig fire Markeder med Kramvarer og Kvæg, nemlig d. 23. Maj, d. 27. Juli, 7. Septbr., og 23. Oktbr. Disse Markeder har været Byens store Dage. Krammarkederne varede i to Dage. Prangerne og de mange handlende kom Aftenen før. Telt rejste sig ved Telt hele Byen igennem. Alle mulige Varer var at faa for kontant Betaling og til de mest fabelagtig billige Priser, hvad i alt Faad Sælgerne selv forsikrede. Hele Omegnen i fleres Miles Afstand, Mænd og Kvinder, Børn, Karle og Piger strømmede paa disse Dage til Byen. Der handledes lige fra den tidlige Morgenstund til Solnedgang. Der var en Skrigen, Raaben, Latter og Snakken, Brægen og Brølen, saa man kunde blive øredøv deraf. Fra Aarhus, Ry og Horsens mødte Købmænd og Haandværkere med deres Varer. De skanderborgske Forretningsmænd rejste saa til Gengæld ogsaa til Marked i disse Byer. Paa Oktobermarkedet indfandt Bønderne fra Omegnen sig med Havevækster og Frugt til Vinterbrug. Navnlig fra Stensballe mødte der til hvert af disse Markeder 20—30 Vogne med Grøntsager og Frugt. Til Oktober-Markedet var der desuden tilført et Par Hundrede Faar, og Byens Borgere forsynede sig da med Faar til Slagtning. Man havde ofte indtil 7 Faarekroppe i Saltkarret. Der holdtes ikke Torvedage hele Aaret igennem. Kun fra Oktobermarkedet til Jul og fra Fastelavn til Paaske holdtes Torvedag og Hestemarked hver Tirsdag. Naar Markedsgæsterne drog hjem fra Byen, tog de ofte ind i en Smugkro, der fandtes ved den nordlige Ende af Storesø. Det gamle Hus, som ligger der, bærer endnu Navnet »Slukefter«.

For at skaffe Skanderborg Købstad Sejlads og derved bidrage til Handelens Opkomst havde en Byfoged i Byen udkastet et forrykt Kanalprojekt, hvorved Søen kunde komme i Forbindelse med Hansted Aa, der udmunder i Horsens Fjord.

Efterat Brændevinsbrænding paa Landet var bleven forbudt, blev den en af Skanderborgensernes vigtigste Næringsveje i lang Tid. Fra 1822—32 stiger Afgiften af Brændevinsdredskaber fra 671 Rdl. 34 Sk. til 1040 Rdl. 55 Sk. Men fra dette Tidspunkt daler Afgiften, saa at den f. Eks. 1838 kun udgør 851 Rdl., og i 1841 bliver den 493 Rdl. Men dette hænger nok sammen med, at de handlende begyndte at indføre Brændevin fra andre Byer, først fra Vejle, siden fra Jensens Kartoffelbrænderi i Aarhus. Byens Produktion af 8° Brændevin var i Aaret 1838 ialt 37,664 Potter, som i 1841 dalede til 21,814 Potter, men samtidig steg Indførselen fra 22,247 Potter til 51,817 Potter. Maaske er den hjemlige Produktion steget noget i de følgende Aar, da Købmand Overby i 1842 anlagde et lille Dampbrænderi tæt nede ved Storesø, hvorfra

det med Lethed fik sit Svalevand. Redskaberne var lavede i Horsens. Brænderiet havde 2 Kar med hver $21\frac{1}{2}$ Tdrs. Mæskerum. I Aaret 1835 var her 17 Brænderier, men de 7 var dog ude af Drift, og da Dampbrænderiet blev anlagt, var der foruden dette kun 7 i Drift. De 6 brændte nu nærmest for Kreaturfedningens Skyld, f. Eks. en Gang hver Uge, hver fjortende Dag eller endog med større Mellemrum. De havde Mæskerum fra $6\frac{1}{2}$ til $13\frac{1}{2}$ Tdr. — Ølbrygning var endnu overalt en Gren af den huslige Økonomi.

Af Haandværkere fandtes her nu alle Slags. Dog var det først i 30rne, at Byen blev saa vel forsynet. I lang Tid havde der f. Eks. ingen Glarmester været her. Gik en Rude itu, maatte man enten selv agere Glarmester eller have Bud til Nabo-byerne eller vente, til der kom en omvankende Glarmester. Forhen havde der derimod været Glarmestere i Skanderborg. Den ofte nævnte rige Hans Friis førte saaledes kort før sin Død Proces med Glarmester Hans Pedersen Them om en Regning paa 82 Rdl. 5 Mk. 9 Sk. for Varer og Arbejde i Aarene 1770—1784. Her var kun

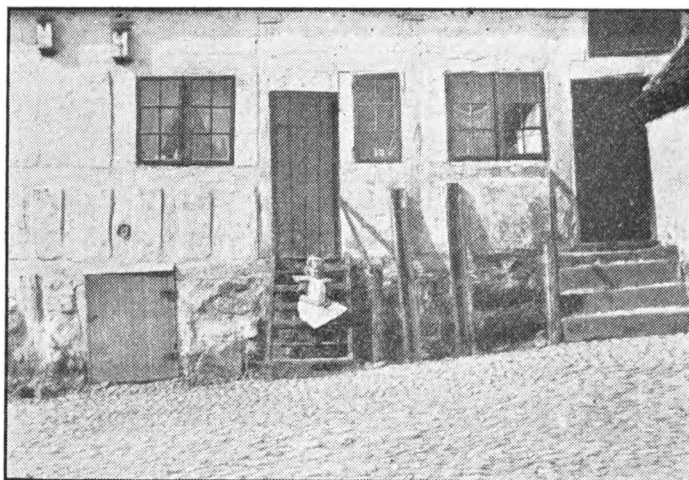
Hjørnet af Lillegade og Skolegade.

(Et Par Haandværkerhjem).

to Haandværkslaug, tilsammen med 40 Medlemmer og 17 Svende og Drengene. Tidligere forarbejdede Skomagerne selv det Læder, de skulde bruge, men nu var der i Skanderborg et Garveri, som aarlig beredte 25 Skpd. raa Huder og Skind. Ved Garveriet fandtes ogsaa en Barkmølle, der aarlig malede 50 Skpd. Bark, og som blev drevet ved Hestekraft. Garveriet og Barkmøllen var anlagt af Rasmus Hansen, der tillige var Skomager og Landmand.

I 1840 anlagde Købmand Knud Søgaard en Stampemølle i Forbindelse med en Oliemølle paa sin 8 Tdr. Land store Skovparcel i Foerlev Kirkeskov eller den saakaldte Skæggeskov, hvor flere rige Væld forener sig til en lille Bæk. Paa Grund af Mangel paa Driftskapital var hele Anlægget efter en temmelig lille Maalestok; men det fortjener dog at paaagtes, fordi Søgaard her fandt paa at udnytte en Vandkraft, som ellers gik tilspilde. I et snævert lille Dalstrøg, tildels med Mosebund, hvor tilforn næsten ingen Mennesker kom hen uden højst for at skære Tørv eller bjerge lidt maadeligt Hø, hørte man nu Vandhjulets livlige Brusen paa samme Tid som de smaa røde Murstens-

bygninger frydede Øjet. Her var opført et grundmuret, teglhængt Stuehus, et grundmuret, straatækt Hus, som indeholdt Heste- og Kostald, Lo og Lade m. m. og endelig Møllebygningen, der var opført af Bindingsværk. Da der var foretaget betydelige Udgravninger i en leret Banke baade til Bygningerne og til Mølledammen, havde Anlægget ikke været saa billigt endda. Et 8 Alens Overfaldshjul drev Møllen, og Værket var saaledes indrettet, at hver Del, Stampeværket og Oliemølleværket, kunde gaa for sig. Stampeværket leverede 300 Alen stampet Vadmél i Døgnet, og der kunde tjenes 4 Rdl. 4 Mk. om Dagen, naar Søgningen var god. Oliemølleværket var tildels indrettet af Materiale og Redskaber fra en i 20^{rne} nedlagt Oliemølle i Skanderborg By. Ved to Mands Hjælp kunde 3—4 Tdr. Frø behandles hver Dag. Roe- og Rapsfrø kunde give 40—42 Potter Olie pr. Td., Linfrø (Hørfrø) gav derimod kun 22—24 Potter Linolie pr. Td. Oliekagerne udgjorde en Tid en vigtig Udførselsvare til England; men da det tegnede til, at Prisen vilde dale noget baade for Rapskager og Hørfrøkager, besluttede

Garver R. Hansens Gaard.

Opført 1779. Nr. 3 paa Lillegade.

Søgaard selv at forbruge Oliekagerne til Kreaturfoder, da han menté paa denne Maade at kunne drage størst Fordel af disse Biprodukter. Maaske kunde han ogsaa sælge en Del i Skanderborg. I den gode Tid indbragte Hørfrøkagerne 60 Rdl. pr. 2000 Pd., og Rapskagerne 40 Rdl. pr. 2000 Pd.

For at faa en nemmere Vej til Købstaden anlagde Søgaard en god Kørevej ned over Dalen. Den var 140 Favne lang og 8 Alen bred og forsynet med Grøfter paa begge Sider.

Efter Søgaard blev Oliemøllen solgt til Nellemann fra København, der indrettede den til en Kornmølle, som drives den Dag i Dag. Det fortælles om Nellemann, at han en Dag under et Frokostbed i Pløjemarken fik fat i en forbilflyvende Avisstump. Han læste deri om en af sine fornemme Slægninges Død i København. Straks spændte han fra, rejste til Hovedstaden og kom lige tidsnok til Begravelsen.

De fleste Gaarde i Skanderborg havde Jorder paa Byens Mark, og Avlsbruget var derfor endnu Byens vigtigste Næringsvej. Efter Bymarkens Udstykning var der sket

betydelige Fremskridt paa Agerdyrkningens Omraade. I Almindelighed brugte Byens Borgere endnu den forældede Hjulplov, som et Par Heste eller Stude havde umaadeligt Besvær med at slæbe gennem Jordskorpen. Dog var der ogsaa 6 á 7 moderne Svingplove i Brug. Dette lette og sirlige Redskab vandt hurtig Udbredelse. Det maatte fryde enhver Landmands Øje at se, hvorledes den ny Plov kunde skære Jorden i snorlige Furer og ved sin smukt og hensigtsmæssigt krummede Muldfjæl væltede den løsnede Furestrimmel om i regelmæssige Rækker. De skanderborgske Hjulplove var dog ikke saa store og saa svære som de Uhyrer, der brugtes andre Steder (f. Eks. Sjælland). Man brugte saaledes aldrig fire Heste ved Pløjning; men dette hænger maaske sammen med Jordens lette Beskaffenhed. De 6—7 Svingplove, som brugtes paa Byens Marker, var forfærdigede af Asmussen i Vester Mølle. Han havde opfundet en Del Forbedringer til den bayleyske Svingplov, som vandt stor Anerkendelse, saa at Asmussen solgte en Mængde af sine Plove. En af Forbedringerne bestod deri, at Plovstyreren gik paa Landsiden i Stedet for i Furen. De kostede 9 Specier pr. Stk. Harver med Trætænder,

Bagermester Thomas Bræstrup.
Han stiftede senere et Legat paa
400 Kr. for Byens fattige.

der ragede lige saa langt frem oven over Bullene som nedenfor, saalænge de var ny, maatte give Plads for Harver med Jerntænder. — Det gik paa den Tid ogsaa op for Skanderborgenserne, hvor stor Betydning det havde at mergele Jorden; men dette var ikke saa nemt udført, da der paa Byens Marker ikke fandtes fed og kraftig Lermergel til de lette, sandede Jorder. Den meste Mergel hentedes ved Olie-møllen, hvor Søgaard havde en ret god Indtægt af Mergelsalg. Den betaltes med 8 Sk. pr. Læs. Man gav saa 16—20 Købstadlæs til hver Td. Land, et Købstadlæs regnedes ligt med 2 almindelige Bønderlæs. Blandt de af Byens Borgere, som har været ivrigst i at mergele, nævnes Vinhandler Bang, Garver R. Hansen og Bager Th. Bræstrup. Den sidstnævnte meget driftige Mand havde saaledes merglet en Lod paa 7 Tdr. Land og 11 Tdr. Land i Hestehaven med i alt 360 Tdr. store Læs Mergel fra Olie-møllen; desuden havde han givet et Par Tdr. Land i Ballevasen 50 store Læs Ler fra Byens Lergrav ved

Viborgvejen. Ogsaa Asmussen i Vestermølle nævnes som Foregangsmand paa Merglingens Omraade som paa saa mange andre. Han hædredes derfor ogsaa med det kgl. Landhusholdningsselskabs tredje Sølvbæger for sin udmærkede Landbovirksomhed, »for et interessant og efter rationelle Principper gennemført Avlsbrug«. Da han overtog Vester Mølle fandtes der kun 16 usle Køer og 4 gamle Heste paa Ejendommen; men efterhaanden som Avlingen forbedredes, forøgedes ogsaa hans Besætning, saa at den fra 1835—42 steg til 40 Køer og 8 Heste foruden Svin og Faar.

Efter dygtige Landmænds Eksempel i Omegnen begyndte Borgerne i Skanderborg nu ogsaa at passe bedre paa deres Gødning, og Møddingvandet fik ikke mere Lov til at løbe ud paa Gaden. Brugen af Brak begyndte derhos stærkt at tiltage paa Byens Marker, og Virkningen mærkedes tydeligt, da man efter Brakning avlede renere Korn med en større og vægtigere Kærne. Paa Brakjorden saaedes undertiden Vikkehavre, der blev slaæet til Grøntfoder, eller der blev lagt Kartofler. Brakmarken blev pløjet

x

4 a 5 Gange. Det almindelige Sædskitte var efter Brak: 1) gødet Rug, 2) Rug, 3) gødet Byg, 4) Havre med Rødkløver, hvormed Marken blev udlagt i 3 Aar til Hø-slet og til Græsning. Smaalodderne, som fra Gaardene mod Øst førte ned til Storesø (»Bagagrene«), var bestandig under Drift, idet der toges 1) gødet Rug, 2) Kartoffler, 3) gødet Vikkehavre, og saa fremdeles uden Hvile. Baade Rugen og Vikkehavren blev som oftest slaæet i grøn Tilstand som Staldfoder til Hestene. Hvad der avledes her, var ikke undergivet Toldopsynet. Vi faar en Forestilling om Bymarkernes Afgrøde ved at kaste et Blik paa følgende Tal, der er uddraget af Konsumtionsbøgerne for Aarene 1838—1841.

Aar:	Utærsket Sæd:	Hø:	Kartofler:
1838	929 Læs	328 Læs	772 Tdr.
1839	766 -	306 -	908 -
1840	1144 -	381 -	875 -
1841	725 -	341 -	797 -

Rensningen af Kornet udførtes de fleste Steder endnu med Haandsold. Dette Arbejde paahvilede gerne Kvinderne, da Mændene ansaa sig for at være for gode til sligt. Der var dog 3—4 Kornrensemaskiner i Brug i Byen, og Ejeren laante gerne sin Maskine ud til gode Venner og Naboer.

Ogsaa hidtil udyrkede Steder blev i dette Tidsrum taget under Ploven. Dette var især Tilfældet med nogle Tørveskifter, Enge og med en Del af de i Nærheden af Byens Lergrav liggende, med Lyng og Enebær begroede Banker i den saakaldte Dybdal og Skanderup Skov. Bagermester Bræstrup kultiverede saaledes et unyttet Areal paa 1 Td. Land i Fruerstuen ved at rydde Ellebuskene, sløjfe Tuerne, grave 200 Favne Grøfter og ved endelig at paakøre 300 store Læs Sand fra de tilstødende Jorder. Ligeledes tog han ogsaa en Englod i Ballevasen under Ploven. Her blev paa 6 Skpr. Land paakørt 1000 Læs Sand fra en Banke ved Enden af Lodden.

Skanderborg havde en forholdsvis stor Mængde Malkekøer, der almindeligvis kun var af Middelstørrelse; der holdtes næsten ingen Faar, men gode Heste, naar man da ikke tog Vognmændenes (»Foermændenes«) med under Bedømmelsen; thi deres Heste var den Gang ofte utilladelig slette. Fra Februar 1838 havest følgende Optælling: 79 Heste, 171 Køer, 7 Stude (eller Tyre), 3 Kvier, 23 Faar og 12 Svin. (Man havde vel slagtet Svinene ved Juletid). Skønt Antallet af Malkekøer er ret stort, maatte der dog indføres en stor Del Smør til Byens Forbrug. Særlig var Smør fra Mjesing meget efterspurgt i Byen, da det blev behandlet med usædvanlig Omhyggelighed og Renlighed, og det betaltes saa godt, at det gav en Hovedindtægt for Beboerne i Mjesing.

Havedyrkningen i Byen var gaaet sørgelig tilbage. Man har vel efter Byjorden Udskiftning faaet altfor travlt med Mark og Fæ. Bag ved Gaardene fandtes de fleste Steder en lille, indhegnet Have; men den var yderst slet behandlet, fattig paa nyttige og prydende Vækster, men rig paa Nælder og andet Ukrudt, der stod saa tæt, som om det gjaldt at værne Havens Herlighed mod ranende Tyvehaand. Mellem alt dette fristede de faa Madurter en kummerlig Tilværelse. Af Træer fandtes i Havens Hjørner eller i Gærdet et Par Pile, en vantreven Hyld, et Par Rønnebærtræer og maaske 2—3 Træer, der engang havde baaret Frugt. Der gaves dog hæderlige Undtagelser. Byfogedens, Apotekerens, Amtsforvalterens og Købmand Kindlers Haver udmærkede sig saavel ved deres Størrelse som ved deres gode Pleje. I de to førstnævnte Mænds Haver fandtes endogsaa en Del ikke helt almindelige Vækster. Paa et lille

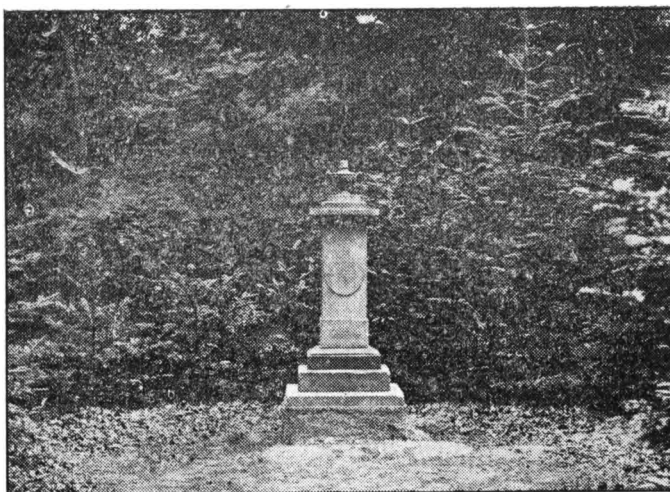

Syкке Jord i Bymarken dyrkede man en saadan Sjældenhed som Peberrod. En forhen-værende Skibsfører, Jens Linde, begyndte allerede i Aaret 1804 at dyrke Farveplan-terne Krap og »Vau« og »Veide«. De to sidstnævnte gav dog intet Udbytte af Betyd-ning. Derimod udvidede Linde sin Krapavl, idet han beplantede en stor Bakke ved Byen, hvor Avlen lykkedes godt. Han regnede, at han kunde høste 1 Pd. Krap pr. □-Alen. Med stor Iver søgte han at udbrede Planten til andre Steder. Det er som bekendt Roden af Krap, der leverer det røde Farvestof af samme Navn. Jens Linde skrev ogsaa en Afhandling om Krapdyrkning i Landhusholdnings-Selskabets Skrifter. Ved kongelig Resolution af 1806 bevilgedes der ham en 5-aarig Understøttelse til Ud-bredelse af Kundskab om Krapavl. Han opnaaede derved at faa Dyrkningen af Farve-planter indført flere Steder i Aarhus og Randers Amter. Dog sygnede denne Virksom-hed snart hen igen.

De prægtige Skove, som i Slottets Velmagtsdage fandtes her rundt omkring, forsvandt mere og mere. En Mængde Træ blev jo brugt som Brændsel; Trævare- og Træskofabrikationen havde ogsaa medtaget meget, og det blandt de bedste Træer. En plan-løs Hugning, hensynsløs og umættelig Vindesygge er Hovedaarsagen til de mange herlige Skovpartiers Ruin. Hestehaven var f. Eks. tidligere stærkt bevokset, og der var ogsaa noget i tidligere Tid, der hed Skandernp Skov. Staten maatte til sidst skride ind og træffe hensigtsmæssige Foranstaltninger til Skovenes Vedligeholdelse og Fredning (Forordn. af 27. Septbr. 1805). Dette er vel Grunden til, at vi dog beholdt den dejlige Dyrehave. Har der været en Tid, da Skovejernes Tanker næsten alene var henvendte paa Træer-nes snarest mulige Fældning og Afhændelse, paa at fælde Træer for Fode og gøre alt i Penge, saa er det saa meget desto glædeligere at bemærke, at andre Anskuelser be-gyndte at gøre sig gældende i det her omtalte Tidsrum. Den daværende Ejer af Dyre-haven var Proprietær Jensen til Lundberg. Han viste en levende Interesse for at be-vare Dyrehaven i uskadt Stand, ligesom han ved Saaninger og Plantninger forøgede dens Værdi. Sjælen i dette Arbejde var maaske nok Købmand Kindler i Skanderborg. Dyrehaven købtes oprindeligt ved Auktionen over det kgl. Ryttergods for 5050 Rdl. Den havde haft forskellige Ejere. I Aaret 1824 overdrog Skovejeren Tilsynet med Dyre-haven, dens Enge, Agerland og Indsøer til Købmand Kindler. Han har indlagt sig stor Fortjeneste, ikke alene ved en omhyggelig og samvittighedsfuld Bestyrelse af Dyrehaven i Særdeleshed, men ogsaa ved den Iver og den Uegennyttighed, hvormed han har søgt at udbrede Sans for Træplantning i Omegnen. Han tilplantede store aabne Pladser i Skoven med Naaetræer, i alt ca. 20 Tdr. Land. De ældste var i Aaret 1842 ca. 20 Alen høje. 1828 besaaede han nogle Tdr. Land med Agern. Herved og ved flittige Udplantninger vandt Dyrehaven meget baade i Skønhed og Værdi, den ansloges nu til 15,000 Rdl. Ogsaa Engafgrøden blev betydelig forøget ved Vandafledning og Bort-rydning af skadelige Buskvækster, ligesom Kindler ogsaa forbedrede Fiskeriet ved Grav-ning af ny og Oprensning af de gamle Kanaler, der satte de tilgrænsende Søer i For-bindelse med hverandre. Endelig tilkommer Kindler Æren for en i Skoven anlagt Planter-skole paa $\frac{1}{2}$ Td. Land. »Bomskolen« kaldes Stedet af gamle Folk. Her op-rejste han den lille Mindestøtte, som staar endnu, til Ære for Prins Ferdinand, der tog sig af en af Kindlers Sønner; denne Søn var meget musikalsk og blev senere Medlem af Lumbyes berømte Orkester. Mindestøtten bærer følgende Indskrift:

»MINDE
OM
D. K. H.
FREDER. FERDINANDS
OG
CAROLINES
NÆRVÆRELSE I SKANDERBORG
D. 31. MAJ 1839.

OPREJST
AF
EN TAKNEMMELIG FADER.«

„Prins Ferdinands Støtte“.

Planteskolen var ikke blot til Gavn for Dyrehaven, men ogsaa for mange Mænd i vid Omkreds. Det aarlige Udbytte var 20—30,000 omplantede unge Planter, som dels udplantedes i Dyrehaven, dels uddeltes gratis og dels solgtes til meget nedsat Betaling. Da det faldt saa besværligt at ophøre Vand fra den nærliggende Sø til de spæde Planters Vanding, anlagdes midt i Planteskolen en Brønd med Pumpe, hvorfra Vandet efter Behag kunde ledes hen til Bedene ved Hjælp af Trærender. Endnu maa Kindler roses for, at han uden Vederlag rejste omkring og underviste Bønderne i Fremgangsmaaden ved Udplantningen, hvilke var af overordentlig stor Betydning, da denne Sag endnu var i sin Barndom. Hos Kindler kunde man faa baade Planter og Vejledning. Her skal blot nævnes et Par af de mange Mænd, som fik Planter fra Kindlers »Bomskole«: Løjtnant v. Bruun fik ca. 50,000 Naaletræsplanter til Udplantning paa saadanne Steder, der ikke egnede sig til Pløjning ved de to ham tilhørende Ejendomme Leegaardslyst og Østergaard. Peder Sørensen i Alling, Jens Jensen i Skaarup og Gæstgiver Fastrup i Skanderborg fik ogsaa mange Planter, ligeledes forsynedes

store Plantager i Linaa Sogn, i Egnen ved Kalø Vig og ved Æbeltoft med Planter fra Skanderborg. Kindler drev først Købmandshandel i den gamle, toetages Bindingsværksbygning »Antonigaarden«, der laa, hvor den nuværende Kommuneskole ligger. Han flyttede senere om paa den nuværende Søgade, hvor han byggede den Ejendom, ved hvilken der nu drives Gartneri. Her fortsatte hans Kone Handelen, medens han selv passede den store Have. I »Aarhus Stiftstidende« fra d. 29. Febr. 1844 har jeg fundet følgende Bekendtgørelse: »En stor, vel vedligeholdt Hauge med et deri beliggende nyt Vaaningshus er paa billige Vilkaar at faa tilkøbs eller tilleje i Skanderborg hos Kindler.« Der blev sandsynligvis ingen Handel den Gang; thi Kindler døde der 71 Aar gammel. Gamle Folk her i Byen fortæller endnu med Begejstring om den hvidlokkede Hædersmand, i hvis Butik de som Børn købte »Slikstænger« og Brystsukker. De mindes ogsaa Kindlers tamme Solsort, som i Krigstiden havde faaet lært at fløjte »Den Gang jeg drog af Sted« saa godt som nogen Soldat.

I Eskebækmosen og Fruerstuen skar Skanderborgenserne Tørv. Fruerstuen laa i det nordøstlige Hjørne af Skanderborg Mark og var ved en lille Bæk skilt fra Mjesing Mark. Man havde her allerede indført Tørveæltningen. Konsumtionslisterne viser, hvor mange Læs Tørv, der kørtes hjem fra disse Moser:

I Aaret 1838 hjemkørtes		1642 Læs	
—	1839	—	1524 -
—	1840	—	1499 -
—	1841	—	1403 -

Da ingen Tørv udførtes, viser denne Angivelse ogsaa Byens Forbrug.

Fiskeriet i Søerne tilhørte i gamle Dage Kongen. Tæt vest for Vindebroen var der bygget et stort Hyttefad til Fiskenes Opbevaring. Vi har tidligere set, at der endogsaa var ansat en Fiskemester. Efter Auktionen og Udstykningen fik de Grundejere, hvis Lodder stødte til Søerne, Fiskeretten. I det her omtalte Tidsrum benyttede Ejerne kun sjældent deres Ret og i alle Tilfælde kun i det smaa. De fleste Lodsejere overgav eller bortforpagtede Fiskeriet til en Fisker. Ved frivillige Sammenskud af Penge fra en hel Del af Byens Borgere blev Fiskeren forsynet med større og bedre Redskaber; men dette førte kun til, at han fangede en uhyre Mængde Yngel, som han brugte til at fodre sine Svin med. Aborrer betaltes med 4—5 Sk. pr. Pd., Aal kostede 10 Sk. pr. Pd., Gedderne var fortræffelige og vejede ofte 24—28 Pd., hvert Pd. solgtes for 5 Sk. Man brugte ogsaa den slemme Uskik at stange eller skyde Gedderne, naar de om Foraaret kom ind under Land for at lege.

Skanderborg har ogsaa faaet sit eget Teglværk paa den Tid, idet Avlsmand Antoni paa sin Grund mellem Hestehaven og Hømosen havde anlagt et Teglværk. Da Egetømmeret var bleven umaadelig dyrt, og Murstenene tillige, blev næsten alle ny Bygninger opførte af Grundmur og tækkede med Tegltag. En saadan prægtig Bygning (den senere Amtsgaard) opførtes 1804 af Byfoged Bagger (1802—1820). Hans Barn- domsven, Murer Peder Svane Qvist fra Aarhus, opførte Bygningen. Qvist var Broder til den tidligere nævnte Jens Svane Qvist, som bosatte sig her i Byen omkring Aaret 1811.

Andreas Nicolai Bagger holdt i 1811 Bryllup i Skanderborg med Jomfru Soetmann. Da han i 1815 gjorde Forsøg paa at sælge sin smukke Gaard, beskrev han den saaledes:

»1) en 2-Etagers grundmuret Forbygning paa høj Fod med »gebruukent« Tag

og Kobberrender, indeholdende 8 Kælderværelser og 14 andre Værelser med Gibsloft, nogle betrukne, andre malede og dekorerede, de øvrige kalkede.

2) en 2-Etagers Sidebygning, nyt Bindingsværk med 2 Værelser, 2 Vognremiser m. m.

3) et 2-Etagers Baghus, hvori Lade, Karlekammer og Staldrum for 6 Heste, en Del Fækreatureur og Faar samt Vognremise m. m. — alt sat paa hugne Sten og teglhængt. Desuden rummelig Have og 6 Jordlodder.*

Forbygningen havde store engelske Ruder, og de to øverste Sale havde pommerske Planker til Gulv. Fortovet var forsynet med »hugne Sten langs Renden« ; og foran Bygningen stod den Gang som nu Stenpiller med Jernlænker.

Først i Aaret 1825 blev denne Bygning solgt, idet Staten købte den til Bolig for Amtmanden.

Byfoged Bagger døde i Aaret 1827. Hans Søn var Kancelliraad Bagger, som var Sagfører her i Byen.

Amtsgaarden.

Det var i Amtmand Woydas Tid, at Skanderborg Slot blev solgt til Nedbrydning. Efter den Tid boede Woyda paa Sophiendal. Hans Eftermand blev Kammerherre Hans Løvenhjelm Bülow (1779—1803). Da han, døde blev Skanderborg og Aakær Amter henlagt under Stiftamtmanden i Aarhus. Senere indsaa man, at dette samlede Amt var for stort, og Skanderborg fik igen sin egen Amtmand 1823, først en Kammerjunker Rosenkrantz, derefter fulgte Kammerherre Rosenørn, der begge kun var her i ganske kort Tid, idet det vides, at Grev Sponneck er den første, der tog Bolig i den ny Amtsgaard i Skanderborg (1825). Han efterfulgtes af Kammerjunker Frederik Urne, der døde d. 25. Oktbr. 1837. Fra Aaret 1838—1855 var Kammerjunker Lindholm Amtmand.

Hidtil havde Byen endnu ikke sit eget Raadhus. Tinget holdtes i de store Værelser, som fandtes i Porthuset ved Vindebroen til Slotsholmen. Her blev ogsaa Arresterne anbragt; men ogsaa Porthuset blev brøstfældigt. Man havde ofte den

Sorg, at Fangerne undveg fra de skrøbelige Celler. I Begyndelsen af 1800rne blev Porthuset nedbrudt. Tinget holdtes saa i lang Tid i Byfogedens store, ny Bygning. Arrestanterne blev da ført til Aarhus; dette var en bekostelig Historie; thi for hvert Forhør maatte Fangerne transporteres hertil og derpaa atter tilbage til Aarhus. Da saa Byfogedens Ejendom blev solgt til Staten (1825), maatte man tage fat paa at opføre et nyt Raadhus. Dette fik sin Plads paa Torvet, idet Byen erhvervede sig en Del af Landmand Antonis Gaard. 1830 var det smukke, ny Raadhus færdigt. Til Gaden fandtes en Tingsal og en civil Arrest, til Gaarden var Fangerummene, og i Kælderen en Bolig for Arrestforvareren tilligemed et Rum til Byens tre Sprøjter. I Frontespicen blev anbragt et Sejrværk, hvorved en stor Mangel for Borgerne blev afhjulpet, da der tidligere intet offentligt Ur fandtes i Byen.

Da Byen udvidede sig saa stærkt mod Nord, blev ogsaa tidlig Markedspladsen flyttet til den Ende af Byen. Paa den aabne Plads paa Lillegade opførtes der snart Bygninger. Byens Sygehus kom til at ligge der, og Byen fik da endelig en rigtig

»Kirurg«; idet Hans Tønder Gyrsting boede her som »Distriktskirurgus« fra 1784—1820. Det oprindelige lille Bindingsværkshus var i 1803 saa skrøbeligt, at det nedreves for at give Plads for den nuværende, grundmurede enetages Bygning (Nr. 1 paa »Bakken«), der nu benyttes til Epidemihus for Byen og til Bolig for den kommunale Sygeplejerske. Den følgende Distriktslæge hed Grill. Desuden nedsatte Dr. Daugaard sig her i Byen som praktiserende Læge.

Assessor pharmaciae
David Seidelin.

Endvidere var her to Jordemødre: Madam Schmidt, hvis Mand var Skomager, og Madam Rasmussen, hvis Mand gik under Navnet »Moderne-Anders«, formodentlig fordi han har sat Pris paa pæne Klæder.

Første Gang man hører Tale om Skanderborg Apotek er i Aaret 1806, da Hans Nicol Ris (f. 1780 i Sverrig) fik Bevilling til at drive et Apotek her i Byen. Uvist af hvilken Grund afbenyttede han ikke det ham forundte Privilegium. Grundlæggeren af Skanderborg

Apotek blev derfor Assessor pharmaciae David Seidelin (f. 1784 i Odense), som faar Bevillingen d. 21. Nvbr. 1809. Apoteket blev indrettet i en enetages Bygning paa Torvet. Den havde tidligere været Købmandsgaard. Som til alle andre Ejendomme i Byen paa Udstykningens Tid blev der ogsaa tillagt denne Gaard Jord af Byens Marker. Som et sidste Vedhæng fra den Tid har Apoteket endnu 4 Tdr. Land paa Sønderagre og en Tørvemose i Eskebæk. Allerede i 1822 blev der opført en toetages Bygning til Apoteket. David Seidelin blev en kendt Mand i vid Omkreds som Hjælper mod mangan Skavank og Brøst. Desuden var han en stor Original og samlede paa forskellige Slags Rariteter. Saaledes var han f. Eks. i Besiddelse af et gammelt Haandskrift om den seidelinske Familie. To Mænd af denne Slægt, de tidligere nævnte Jørgen og Nicol Seidelin, havde været Slotspræster her i Byen. Det var ikke alene Lægemedler, der solgtes paa Apoteket. Man kunde ogsaa faa københavnsk Porcellæn, Karafler, Glas, Kaffe, Sukker, »Gewürtze« og meget mere.

Til Byens offentlige Bygninger maa vi endvidere henregne de to tidligere omtalte Borger- og Almueskoler paa Adelgade og Fattighuset paa Lillegade. I Fattig-

huset var der Plads til 8 Lemmer. Kun Kvinder optoges heri. Fattigvæsenet leverede Lemmerne Tørv og andre Naturalier, men intet i Penge; hver maatte ellers sørge for sine Fornødenheder og føre sin egen Menage. Langs Væggene i den store Fællesstue stod 8 Senge. Her et Par Navne paa Beboere fra den Tid: Anneken, Ma' Wolstes, Anna Bøhses, Grethe Hvidfod, Ma' Slotts, Kirsten Bergkvist og Met' Lowtes, Flere af dem var meget drikfældige. Ofte fandt man f. Eks. Met' Lowtes liggende i en eller anden Svinefold, hvor hun sov Rusen ud. Foruden til Kvinderne i Fattighuset blev der i Aaret 1837 udredet stadig Fattighjælp til 28 Personer. Hertil maatte der udskrives 290 Rdl. 64 Sk. i Skat paa Borgerne. Fattigvæsenet ejede dog desuden selvstændig en Formue paa 3738 Rdl., hvoraf det anvendte Renterne.

Da det kan have sin Interesse at kaste et Blik ind i Byens øvrige Regnskabsvæsen paa den Tid, hidsættes her en paa det kgl. Bibliotek opbevaret:

„Udsigt

over

Skanderborg Communes

oeconomiske Tilstand

ved Slutningen af Aaret 1837

med Undtagelse af, hvad der vedkommer Fattigvæsenet.

Udgivet

af

Byfogden og Byens Repræsentanter.

1839.

A. Kæmnerkassen.

Indtægt.

	Repræsentativer.	
	Rbd.	Sk.
1. Kassebeholdning fra forrige Aar.....	428	49
2. Resterende Mulcter fra 1835.....	5	»
3. Ditto for 1836.....	2	48
4. Grund- og Næringskatten er lignet med.....	300	»
5. Delinqvent med flere Omkostninger, som i Aaret 1836 forskudsvis ere udbetalte.....	156	11
6. Afgift af Byens Fiskerie for Aaret 1837.....	7	»
7. $\frac{2}{3}$ Dele af de af Kæmnerkassen udbetalte 8 Rbd. for Apothek-Visitation.....	5	32
At overføre...	903	140

		Repræsen- tativer.	
		Rbd.	Sk.
	Overført...	903	140
8.	5te Aars Bidrag til Refusion af de af Kæmnerkassen forskudte 100 Rbd. til Anskaffelsen af 2de nye Sprøiter.....	116	64
9.	Mulcter for Aaret 1837.....	7	48
10.	Uerholdelige Restancer af Ting- og Arresthuusomkostninger for Aaret 1834.....	3	46
11.	Skanderborg Kjøbstads Andeel af Tinghuusomkostninger for Aaret 1836.....	22	47
12.	Auctionsbeløbet for Resten af det til et Cholera Lazaret her i Byen i sin Tid anskaffede Inventarium.....	129	78
13.	Ditto for Sønderport.....	»	84
14.	Arresthuusleie for Arrestanter fra fremmede Jurisdictioner.....	14	89
15.	Delinqvent med flere Omkostninger.....	140	12
16.	Ting- og Arresthuusomkostninger.....	248	85
17.	Afgifterne efter Forordningen 15de September 1832.....	40	»
18.	Omkostninger for 6te Aar til 2 nye Sprøiter.....	116	64
19.	Omkostninger i Anledning af Valgbestyrelsen.....	26	5
20.	Omkostninger i Anledning af de raadgivende Provindsialstænders Forsamling i Viborg i Aaret 1836.....	135	34
Summa Indtægt		1907	28

Udgift.

1.

Lønninger og andre reglementerede Udgifter:

Byskriverens Løn.....	24	»
Skattekræverens Ditto.....	14	»
Politiebetjensens Ditto.....	32	»
Vægterens Ditto.....	40	»
Jordemoderens Ditto med videre.....	12	10
	122	10

2.

Omkostninger paa forskjellige Ting:

Inqvarteringshjelpeskatt 1ste Halvaar.....	67	»
Ditto sidste Ditto.....	67	»
Fuldmægtig Buemann for Byggeplads til P. Andersen.....	25	»
Justitsraad Blichfeldt forskudt Udflytningshjelp til Ditto.....	14	42
Oprensning af nogle Grøfter imellem Chausseen og Foerlev Mølle	1	32
Oprensning af Byens Vandgrøfter.....	15	64
Opsætning af en Steenkiste i Skandrupgade.....	4	»
At overføre...	193	138

	Repræsen- tativer.	
	Rbd.	Sk.
Overført...	193	138
Endeel Brolægningsomkostninger, udbetalt til Ingenieurcapitain Dau	70	»
Reparation af Byens Nørre-Port.....	1	»
Ditto af en Brandslæde og for 2 Hamle.....	3	»
Ole Hansen for Snedearbejde til Sprøiterne	3	64
Wollenberg for at beslaa et Par Hamle til Ditto.....	2	»
Grønning for 3 Sæt Hammelrebe til Ditto.....	3	80
Fastrup for at køre Vand til Ditto.....	»	80
K. Møller for 6 Bindskruer til Ditto	11	»
B. Pallesen for at smøre Ditto	1	»
Samme for Smørelse til og Vedligeholdelse af Ditto	5	»
Vægteren til Anskaffelse af et Par Støvefødder	3	64
A. Jacobsen for at have fungeret som Vægter i den virkelig antagne Vægters Sygdomsforfald i 6 Nætter	1	»
Boserup for Revision af Byens Kæmnerregnskab for Aaret 1836	5	»
P. Dyhr for en afgivet Gruusgrav	6	»
P. Thomsen for en Vægtermundering med Tilbehør.....	23	16
H. Andersen for at have efterseet og passet Aparaterne til et Cholera-Lazareth.....	1	»
Skrædder Sørensen for at reparere P. Siims Mundering som Politiebetjent	1	»
Enkemadam Søegaard for afgivet Plads til Heste og Qvæg- markederne i Aaret 1837	10	»
Omkostningerne i Anledning af de raadgivende Provindsialstæn- ders Forsamling i Viborg i Aaret 1836	135	34
Afgifterne efter Forordningen 15de September 1832.....	40	»
Skatter af det forrige Sprøitehuus	»	18
	522	14

3.

Omkostninger ved Ting- og Arresthuset:

Kjøbmand P. Thomsen for 3 Spyttebakke	1	»
Arrestforvarer H. Andersens Løn	40	»
Samme for 6 Læs Sand	3	24
Samme for at have ladet Locumet reengjøre.....	4	»
Samme for at have ladet 5 Favne Brænde sauge og klyve....	2	48
Samme for at have ladet Kakkellovne rengjøre	»	72
Samme for Høe og Halm til Sengene i Arresterne.....	2	24
Overbye for Reparation af Arresterne	3	»
At overføre...	55	168

	Repræsen- tativer.	
	Rbd.	Sk.
Overført...	55	168
H. Andersen for at reengjøre Tinghuussalen efter dens Af- benyttelse til Landmilicesession og efter at den havde været under Reparation.....	1	48
Justitsraad Blichfeldt's Omkostninger ved Licitationen over Tinghusets Reparation	5	79
Samme for Udmeldelse til 2 Mænd til at syne fornævnte Lici- tations-Arbejde	3	77
Samme for Beskrivelse af Afhjemlingsforretningen	,	78
Muurmester P. Larsen for at have udført berørte Reparations- Arbejde	88	40
Snedker Overbye og Muurmester Hansen for at have forfattet et Overslag til Tinghusets Reparation, samt for derefter at have synet Arbejdet og afhjemlet Synsforretningen....	4	52
Bræstrup for 4 Favne Brænde	17	32
Arrestforvarer H. Andersen for 1 Favn Brænde.....	4	48
Skatter og Afgifter af Ting- og Arresthuset.....	12	44
	195	90
4.		
<i>Forskudsvis afholdte Omkostninger, som skal refunderes ved Ligning paa Amtets Kjøbstæder:</i>		
I Anledning af tilendebragte Delinqventsager	60	25
I Anledning af Apothek-Visitation	8	,
I Anledning af Fribefordringer.....	10	59
I Anledning af extraordinair Indqvartering.....	66	56
	145	44
5.		
<i>Restancer af Mulcter for uberettiget Næringsbrug:</i>		
a) for Aaret 1835	5	,
b) for Aaret 1836	2	48
c) for Aaret 1837	5	,
	12	48
<i>Recapitulation af Udgiften:</i>		
1. Lønninger og andre reglementerede Udgifter.....	122	10
2. Omkostninger paa forskellige Ting.....	522	14
3. Omkostninger ved Ting- og Arresthuset.....	195	90
At overføre...	839	114

		Repræsen-	
		tativer.	
		Rbd.	Sk.
Overført...		839	114
4.	Forskud som skulle refunderes ved Ligning paa Amtets Kjøbstæder	145	44
5.	Restancer af Mulcter	12	48
Summa Udgift		998	14
Indtægten var derimod		1907	28
Altsaa er Kassens Overskud		909	14

Hvoraf 202 Rbd. 6 Sk. ved Regnskabsaarets Udløb befandtes indkomne, hvorimod Resten 707 Rbd. 8 Sk. skulle indkomme i Aaret 1838 ved Ligning deels paa Skanderborg Kjøbstads Indvaanere og deels paa Hjemslev Gjern Herreders Hartkornseiere.

B. Regnskabet for Skolevæsenet.		Rbd.	Sk.
Det almindelige Regnskab.			
Indtægt:			
Kassebeholdning for Aaret 1836.....		85	39
Skoleskatten, der har været paalignet Byens Indvaanere i Aaret 1837 .		420	16
Agiften af Skanderborg Kjøbstads Sognekald til Byens Skolevæsen for Aaret til 28de Juli 1837, indbetalt af Provst Teilmann med...		43	72
Renter af Kassens Activer		40	,
Den specielle Skolekasses Overskud for Aaret 1837.....		1	56
Summa Indtægt		590	87
Udgift:			
1. Lønninger og andre reglementerede Udgifter:			
Til første Lærer: Licentiat, Pastor Silfverberg:			
a) Løn		268	,
b) 4 Favne Brænde		16	64
Til anden Lærer, Degn og Kirkesanger Nielsen:			
a) Løn		103	24
b) 4 Favne Brænde		16	64
		404	56
2. Forskjellige uvisse Udgifter:			
Smed O. Hansen for endeel Smedearbeide		3	48
Jens Fredriksen for adskilligt Bogbinderarbeide		9	68
P. Siim for at reengjøre Gaden ved Skolen.....		,	32
At overføre...		12	148

	Repræsen- tativer.	
	Rbd.	Sk.
Overført...	12	148
Snedker Overbye for Reparationsarbeide	7	72
Pastor Silfverberg for nogle Bøger	15	57
R. Hansen for Muurarbeide	7	68
J. Ustrup for afgivet Jord til gymnastiske Øvelser	10	»
Lundgaard for Malerarbeide	10	»
Kjøbmand H. Jespersen som af ham forskudt for en Hoved- reparation af Skolen Nr. 111	74	10
Fastrup for Brolægning	5	16
Provst Teilmann for nogle Tabeller	2	»
Nitschkye for Glarmesterarbeide	2	72
Skolelærer Nielsen for en Regnebog m. m.	1	64
Justitsraad Blichfeldt, Skatterne for 1837	16	43
Uerholdelige Restancer af Bidraget for 1837	»	80
	167	54
Recapitulation:		
Lønninger og andre reglementerede Udgifter	404	56
Uvisse Udgifter og uerholdelige Restancer	167	54
	Summa Udgift	572 14
	Indtægten var derimod	590 87
	Altsaa i Behold	18 75

	Rd.	Sk.
Det særskilte Regnskab.		
Dets Indtægter har ialt været	6	56
Underballance for Aar 1836	34	16
Afgifter af Skanderborg Kjøbstads Skolekasse til Hjemslev Gjern Provsties Skolelærer-Hjælpekasse for Aaret 1837	5	»
	Summa Udgift	39 16
	Indtægten var derimod	6 56
	Altsaa Underbalance	32 56

som er udredet af den almindelige Skolekasses Indtægter.

Almindelig Oversigt
over de Kongelige Skatter og Communeafgifter, som Skanderborg
Kjøbstads Indvaanere have maattet udrede i Aaret 1837:

	Repræsen- tativer.	
	Rbd.	Sk.
a) Bygningsafgift.....	739	77
b) Landskat.....	185	18
c) Brandpenge, Forhøjelsen iberegnet.....	269	28
d) Bankrenter.....	391	76
e) Renter af Kongelige Penge.....	66	89
f) Skoleskat.....	420	16
g) Fattigskat.....	290	64
h) Grund- og Næringsskat.....	300	00
i) Delinqventomkostninger.....	86	91
k) Ting- og Arresthuusomkostninger.....	25	93
l) Markmandsløn.....	35	00
m) Bidrag til Cuirasseerhesten.....	25	00
n) Sprøiteskat.....	116	64
o) Skorstensfeierløn.....	37	72
p) Chausseomkostninger.....	30	7
Tilsammen	3021	236

Foruden de allerede nævnte Borgere fra dette Tidsrum skal her omtales endnu nogle enkelte.

L. Bang var Vinhandler, men drev desuden Købmandshandel, Gæstgiveri og Landbrug. Hans Beværtning, nuværende Gade-Nr. 49, kaldtes i daglig Tale »Skruestikken«, (se Side 88). Det var Byens fineste Gæstgiveri og Samlingssted for Omegnens Matadorer og Spidserne blandt Borgerne, og Gæsterne havde grumme ondt ved at komme derfra, naar de først havde faaet Plads i de magelige med sort Læder betrukne Lænestole omkring det runde Bord, hvor den ene dampende Bolle Punsch idelig afløste den anden. Her drøftedes Byens Nyheder, her politiseredes efter en større Maalestok, og her holdtes Taler for Konge, Fædreland og den hulde Mø.

Jens Fastrup var ogsaa Gæstgiver og Landmand. Han ejede Hjørnesterne mellem Adelgade og Louisenlund, der begge havde hørt til de saakaldte »Rytterbarakker«. Den nordligste, »Eldrups Gaard«, er nu erstattet af en moderne Bygning; den anden er tildels uforandret til Gaardsiden med Bislag over Dørene, (nuv. Gade-Nr. 4). Lige overfor i »Borgmesterens Have« laa endnu et Par Rytterbarakker, der dog ganske er forsvundne i Nutiden. Fastrups Gæstgiveri benævnedes i Laugssproget »Knibtangen«. Ogsaa her samledes ofte gode Venner, som havde ondt at løsrive sig fra hindens behagelige Selskab. Der var god Søgning til Gæstgiveriet, da det laa lige ved Siden af Posthuset (nuv. Gade-Nr. 2). De rejsende maatte ofte »bede« her i flere Timer, inden Postvognen igen begyndte at »age«; men saa kørte man ogsaa flot. Postkusken havde rød Kavaj og et Slag, der gik helt ned over Knæerne, og desuden trekantet Hat, der sad paa tværs ligesom paa den store Napoleon. Hatten var ligesom Kavajen kantet med brede, hvide Snorebaand. I Posthuset residerede Postmester

Skou, der paa Grund af sine musikalske Evner tillige var Organist ved Slotskirken, Han var daglig Gæst i Fastrups Beværtning. Især satte han megen Pris paa god Mad. Han beklagede sig engang til de øvrige Stavgæster over, at en Gaas var en kedelig Fugl, da der var for lidt Kød til to, og lige lovlig meget til en Mand. Tilsidst blev der indgaaet Væddemaal om, at Postmesteren ganske alene skulde spise en hel Gaas med Øl og diverse Snapse til; og Skou vandt Væddemalet, da han nok saa nydelig satte Gaasen til Livs, mens Vennernes Tænder løb i Vand efter at faa Del i den lækre Steg. Postmester Skou døde 1862 i en Alder af 57 Aar. En anden Gang vandt den kæmpestærke Toldbetjent Hermansen et Væddemaal ved at bære den lille Skomager Lohmann, der var placeret paa et Bord, midt imellem en Mængde Punsche-glas, et Par Gange rundt i Fastrups Skænkestue. Der blev naturligvis soldet bravt oven paa saadanne Bedrifter, der i lang Tid var Samtaleemner i Byen. Fastrup solgte 1856 Gæstgivergaarden til en Mand ved Navn R. Eldrup, efter hvem Ejendommen lige til Nedrivningen i 1907 kaldtes »Eldrups Gaard«. Derimod beholdt han selv den anden Hjørnejendom, som gik i Arv til hans Slægt. Den ejes nu af Kaffebrænder Jensen, der har moderniseret den en Del til Gaden.

Jens Fastrup blev 91 Aar og døde først 1892. Hans Hustru, Edele, var allerede død 1874.

Et tredie søgt Gæstgiveri var Calundans Beværtning, det nuværende »Hotel Skandinavien« (Nr. 23). I »Aarhus Stiftstidende« fra 27. Novbr. 1843 har jeg fundet følgende Beskrivelse af Stedet:

»Paa Grund af min Kones vedblivende og tiltagende Svaghed, agter jeg underhaanden at sælge min paa Adelgade (Matr.-Nr. 12) ejende og iboende priv. Gæstgivergivergaard med deri værende Brændevinsbrænderi, til Tiltrædelse 1. April eller 1. Maj næstkommende, bestaaende af 14 Fag Stuebygning til Gaden, 5 Fag Sidebygning, ogsaa indrettet til Gæsteværelser, 9 Fag do. til Køkken, Bryggers, Spisekammer, Pige-kammer og Folkestue, samt 32 Fag Udhus, hvori Lade, 3 Hestestalde, Kostald, Vognremise, Rullestue, Tørvehus og Karlekamre osv.

Til Gaarden hører en meget god og særdeles smuk til Søen beliggende Have, udskiftede Jorder paa Byens Mark, omtrent 18 Tdr. Sædeland, indbefattet en ganske tæt udenfor Byens Nørreport værende indhegnet Toft, foruden en Engparcel og 2 Tørveskifter, og kan, om ønskes, ogsaa faas i Købet den mig ved Siden af Gæstgivergaarden tilhørende Gaard (Matr.-Nr. 11), bestaaende af 13 Fag Stuebygning til Gaden, foruden Halvtage til Brændehus, rummelig Gaardsplads og en fortrinlig Have, ligeledes til Søen.

I Nr. 12 og 3 og i Nr. 11 er 4 Kvistværelser, og paa begge Steder god Kælder og Loftsrum.

At mit Gæstgiveri siden Chaussee-Anlægget her igennem er i betydelig Tiltagende, og ved god Administration kan blive jo længere jo mere indbringende, er vitterligt nok, ligesom Opførelsen til næste Sommer af Mindestøtten paa Slotsbakken ogsaa maa blive det til ikke liden Fordel.

Liebhavere henvende sig til mig selv og ville saaledes ved at tage det beskrevne i Øjesyn bedst kunne overbevise sig om dets Beskaffenhed.

Pengevilkaarene kunne blive favorable, naar fornøden Sikkerhed stilles.

Skanderborg, den 17. Novbr. 1843.

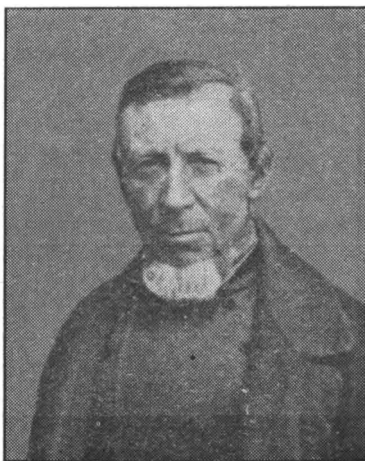
Calundan.«

Gæstgiveriet kaldtes i daglig Tale af Borgerne »den gloende Kalkun«, vistnok

en munter Hentydning til Calundans Navn og hans ualmindelig store, røde Næse. I Trearskrigen sluttede han et inderligt Venskab med en dansk Kaptajn, der i lang Tid var indkvarteret hos ham, og som paa en smuk Maade bestandig vidste at holde sin Vært varm. Kaptajnen kunde nemlig ikke altid dy sig for at lade sit satiriske Lune gaa ud over Calundans røde Næse. Han kaldte ham Illuminat og Skabdrikker og paastod, at han hemmelig drak til den store Guldmedaille, samt at hans Næse var brandfarlig for straatækkede Huse. Calundan tog ikke altid sin Vens Udfald for gode Varer. Dette gav Anledning til smaa, daglige Rivninger, der stedse endte med en Forsoningsfest, hvorved Vin og Genever just ikke spillede en saa ganske lille Rolle. Kaptajnen bragte ham følgende Afskedshilsen: »Farvel Broder, du mit Livs Skabdrikker og mine Dages Kalkun!«

Calundan solgte senere begge sine Ejendomme. Den sydligste blev kjøbt af Postmester Skous Eftermand, Olsen, og var i hans Embedstid Byens Posthus. Gæstgiveriet købtes af Gæstgiver Nielsen. Da Beværtningen nu var bleven Postgæstgivergaard, maatte Nielsen snart foretage forskellige Udvidelser. Der blev saaledes bygget en Etage paa Forhuset. »Den gloende Kalkun« blev forandret til »Hotel Skandinavien«.

Der var endnu flere mindre Beværtninger, saa Byen var den Gang som nu godt forsynet. Det kneb jo undertiden i den sene, ravnsorte Nattetide at balancere over de toppede Brosten og at finde hjem. Men her viste det ægte Borgersind sig i al sin Skønhed; thi som Brødre af en stor Familie ansaa man sig hellig forpligtet til at yde sin Assistance og hjalp derfor trolig hverandre lige til Porten eller Gadedøren, ja

Skovfoged

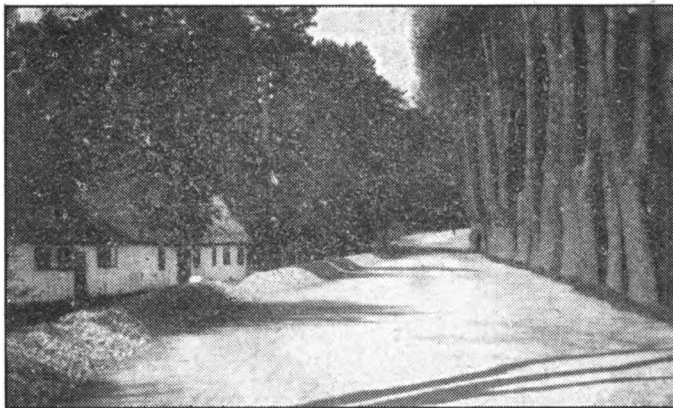
Jens Pedersen Jensen.

(Se næste Side).

stundom vel endogsaa lige til Sengen. Og hændte det Tilfælde, hvad der ikke var uhørt, at baade de, der skulde hjælpe, og den, der skulde hjælpes, sank om i en eller anden af Gadens Fordybninger, saa havde man den trofaste og paalidelige Vægter Søren Henriksen til at hjælpe sig op igen, og ved hans Hjælp naaede man endelig den hjemlige Arne.

»Den var jo ikke altid saa hyggelig«, naar man saadan lidt sent kom ind til Mutter efter en vellykket Aften i »Skruestikken«, »Knibtangen« eller »den gloende Kalkun«; men til alt Held traf det sig gerne saadan, at just som man skulde til at aabne Munden for at tage til Genmæle, slumrede man blidelig ind.

Konditor Brandt indrettede en Dansestrade paa Æbelø, hvor Borgereskabet om Sommeren tog en »Sekstur« til Hans Wejles lokkende Fløjtetoner. Brandt maa dog have fundet det for besværligt med Færgefarten til Æbelø; thi han flyttede senere Dansestraden til den store Eg ved »Bomskolen«. Det blev snart nødveudigt at bygge to Estrader, da det umuligt kunde gaa an, at Byens Lærlinge dansede paa samme Gulv som Mestre og Svendene. Musiker Rasmussen og hans Sønner spillede da for disse, medens Drengene maatte nøjes med Hans Wejle. Mellem de aabne Dansestrader havde Brandt et Bræddeskur, hvorfra han solgte Forfriskninger til Publikum. Brandt var vistnok en Tid ret velhavende, men han døde som en fattig Mand. Købmand N. Christensen forbarmede sig over ham og gav ham Føden. Uhrmager Fischer fortsatte Forretningen i Skoven. Paa »Boldpladsen« samledes Byens Borgere ofte til Boldspil. Her kunde man hos Skovfoged Jens P. Jensen faa Kommenskringler og Mjød.

Det gamle Skovfogedhus.

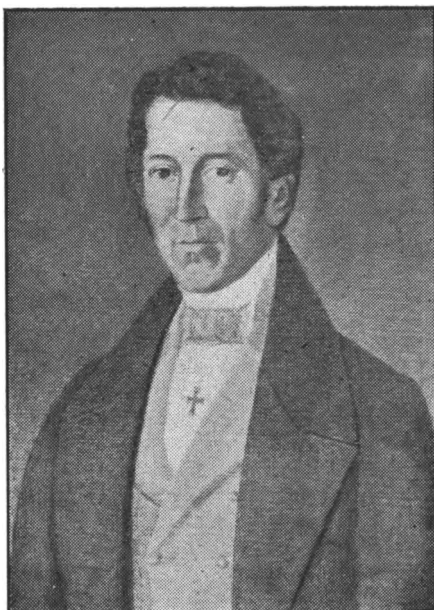
Bygningen laa omtrent paa det Sted, hvor nu Vandværket er opført.

Det var Jens Skovfoged, som efter Købmand Kindlers Anvisning foretog de omfattende Nyplantninger i Dyrehaven og passede »Bomskolen«. En Datter af Skovfogeden blev gift med Bager P. Sørensen, der tjente hos Bræstrup, hvis Ejendom han senere købte.

P. Siim var Byens Politibetjent, og H. Andersen var Arrestforvarer. Skomager A. Bruun gjorde Tjeneste som Brandtambur. De var alle tre uniformerede. Brandtamburen bar Livkjole og Sjaks. Ved Nytaar fulgtes de omkring til hver Mands Dør. Bruun rørte Trommen, saa det dundrede i Gaden. De blev saa budt indenfor og hvert Sted trakterede med Æbleskiver og Snapse; der vankede tillige en Firskilling eller lign. i Nytaarsgratiale. Ogsaa den saakaldte Strøpige ved Kirken brugte at gaa rundt ved Nytaarstid til Borgerne med en stor Kurv paa Armen, hvori hun indsamlede milde Gaver.

K. Møller var Gørtler og Byens Bedemand. Det gik højtideligt til i de Tider, naar der skulde bedes til Bryllup eller Begravelse. Iført Livkjole og høj Hat vandrede Bedemanden om til alle Gæsterne og afleverede med megen Salvelse en højtidelig Indbydelse. Ved selve Festen havde han den ansvarsfulde Post at ordne og bænke Gæsterne efter Stand og Stilling.

Hans Broder var Bygmester Fr. Møller, der kom til at indtage en fremskudt Stilling i Byen. En Søster til dem var gift med Købmand Kindler. Faderen, der var Møllebygger, boede i Tolstrup Sogn. Han ombyggede Skvæt Mølle i Aaret 1793. Han kom til Skanderborg 1802. Da var Fr. Møller 19 Dage gammel. 17 Aar gl.

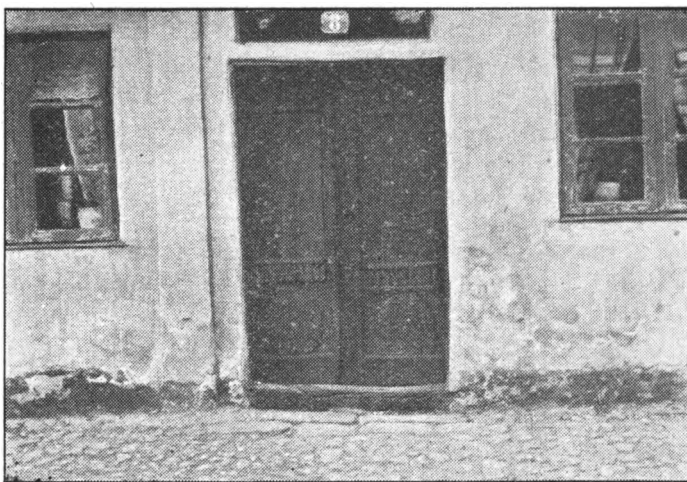
Bygmester Frederik Møller.
(Efter Maleri.)

gjorde han Svendestykke i Horsens som Snedker. Efter et kort Ophold i Fredericia, vendte han igen hjem til Skanderborg 1822, idet han fik Arbejde paa Apotheket, som skulde bygges op i to Etager. Aaret efter gjorde han sit Mesterstykke, et Maghoni-Chatoi med Opsats, der solgtes til Herredsfuldmægtig Buemann for 50 Rdl. Fr. Møller opholdt sig siden uafbrudt i Skanderborg. Han boede først paa Lillegade i nuværende Nr. 8.

En Nat stod han og arbejdede paa en Ligkiste, da en Dreng foranledigede, at der gik Ild i Huset, og Fr. Møller blev ved denne Lejlighed saa forbrændt, at han maatte holde Sengen et halvt Aar paa Grund af sine Brandsaar. Senere gav Fr. Møller sig af med Brobygningsvæsenet. Oberst Rosenberg, som ledede det store Landevejsanlæg langs Jyllands Østkyst, bosatte sig her i Byen og stiftede Bekendtskab med den indsigtfulde Snedker. Han fattede saa stor Tillid til ham, at han overdrog ham alt Brobygningsarbejdet lige fra Frederikshavn til Kolding. Sin første Bro byggede han i Aaret 1836 ved Højnehule, $\frac{3}{4}$ Mil fra Vejle. Aaret efter byggede han

Frederiksbroen i Skanderborg. Ialt opførte han 30 store Broer, deraf 23 hvælvede Granitbroer. Fr. Møller blev under alt dette efterhaanden en velhavende Mand, der til Tider endog holdt 16 Spænd gode, stærke Heste. Han blev tidlig valgt til Borgerrepræsentant. Senere blev han Brandkaptajn, Vejinspektør og Forligsmægler. Han var en betydelig Mand for sin Tid, og de Anbefalinger, som han i Fyrreerne fik baade fra Oberstløjtnant Schlegel, som den Gang stod i Spidsen for hele Landets Vevjæsen, samt fra Professor Hetsch, der havde Overopsynet med Arbejdet ved Frederik VI.s Mindestøtte, vidner noksom om, hvilken Energi, Dygtighed og Uegennyttighed der prægede Møllers lange, virksomme Liv. Han opnaaede den høje Alder af 97 Aar.

Nr. 8 paa Lillegade.

Døren er maaske lavet af Fr. Møller selv.

To smukke Landejendomme blev ogsaa i dette Tidsrum opførte i Nærheden af Skanderborg.

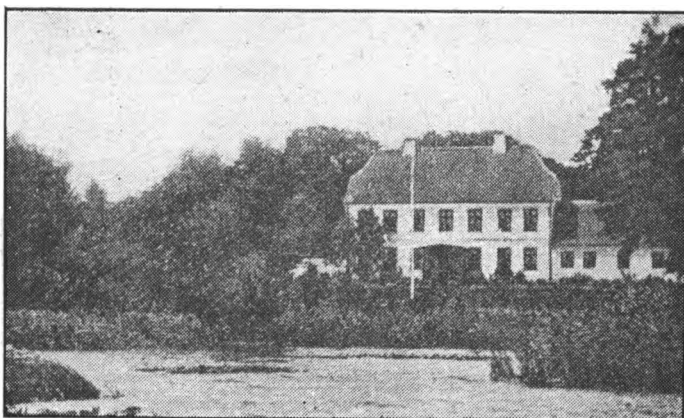
Ejeren af Dyrehaven Johan Henrik Jensen lod saaledes Sølund opføre. Det var Murermester P. Larsen fra Skanderborg, der byggede Gaarden. Jensen døde 1853 i en ung Alder (42 Aar) af Tyfus.

Paa Leegaardslyst boede en Løjtnant Bruun, som var ivrig Sejlsportsmand. I Bugten, der gaar ind til Landevejen ved Enden af Dyrehaven, havde han en Lystkutter liggende. Bødker Andreas Molbech, en Søn af den tidligere nævnte Lucas Molbech var Fører for Fartøjet og havde Opsyn med det, indtil Løjtnanten havde bygget Østergaard, hvor han derpaa selv tog Ophold.

Før 1837 stod det til Borgerne selv, hvorvidt de vilde brolægge Gaden udenfor deres Ejendom. Brolægningen var derfor elendig og manglede flere Steder helt. Da Landevejen blev ført gennem Byen, foretog Vevjæsenet og Borgerrepræsentationen i Forening Omlægning paa den største Del af Adelgade. I 1838 vedtog Borgerrepræsentationen at »omlægge Stenbroen paa Gyden mellem Store- og Lillegade, saa at tvende Vogne uden Fare kunde passere hinanden«.

Samme Aar flyttedes Konsumtionsporten fra Kristoffer Rasmussens Skel til Udflytterstedet (gl. Nr. 114) i Skellet mellem Fuldmægtig Buemann og Købmand Overbys Agre. Det vil altsaa sige, at Nørreport kom til at staa i Skellet mellem den nuværende Tømmergaard og Garver C. Hansens Ejendom. Her stod den, indtil Konsumtionen blev ophævet i Aarene 1850—51. Vesterport laa omtrent ud for Teknisk Skole, og Sønderport stod tæt Syd for Frederiksbro. Ved hver Port var ansat et Par Betjente, der afløste hinanden, idet der jo ogsaa skulde holdes Vagt om Natten.

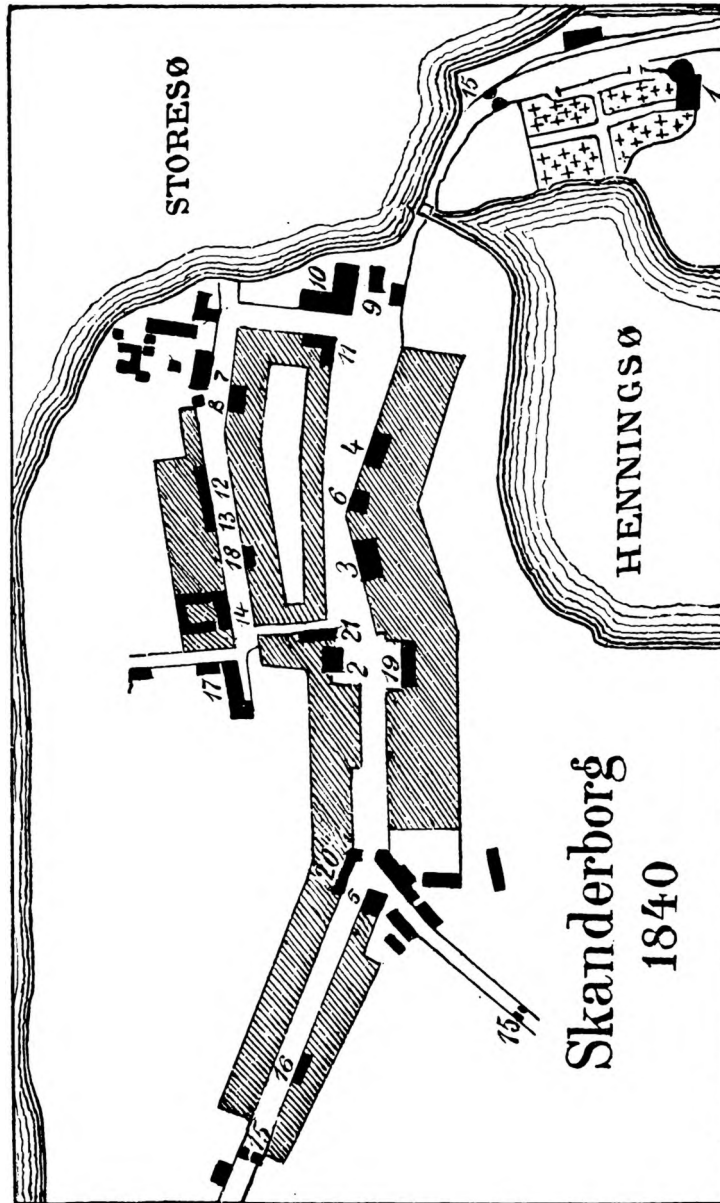
Porthusene bestod kun af et Rum med en Dør og et Vindue til Gaden. Her opholdt Betjenten sig, naar han ikke var i Funktion. Nærmede nogen sig for at drage ind i Byen, blev Vippebommen slaaet ned, indtil Betjenten havde faaet undersøgt, om der medførtes toldpligtige Varer. Kristian Ludvig Uch blev 1817 afløst som Kon-

Sølund.

sumtionsforvalter af Frederik Carl Emil Holck. Den sidste Konsumtionsforvalter hed Kaptajn Sletting. Ved Nørreport var den sidste Betjent Peter Petersen, (se Billede Side 113). Hans Sønner er Skomager David Petersen og afdøde Købmand Fr. Petersen. Ved Vesterport var Gissemann den sidste Toldbetjent og ved Sønderport Sattrup. De gik af med en Pension paa 150 Rdl. aarlig. De havde Forpligtelse til i visse Tilfælde at assistere Politiet, f. Eks. naar der skulde foretages en Razzia paa Landet efter Bøndernes Brændevinstøjer. Det var et farefuldt Hverv, idet Bønderne ofte rottede sig sammen for at gennempregle de forhadte Snushaner; men undertiden gav det ogsaa et godt Udbytte, idet Politi- og Toldbetjentene og Vægterne maatte dele de Bøder, som Ejerne af de konfiskerede Brændevinstøjer blev idømt. Havde de været heldige, kunde det blive et temmelig stort Beløb.

Endnu kan fra dette Tidsrum nævnes Brødrene Gall. Farver Fr. N. Gall kom som Dreng til Byen og opholdt sig her til 1856. Han virkede med Held og Dygtighed, saa at hans Forretning tog et betydeligt Opsving. I flere Aar var han Borgerrepræsentant og beklædte til forskellige Tider andre kommunale Tillidshverv. Efter 1856 tog han i en Række Aar Ophold paa en Gaard, som han ejede i Jeksen. Siden flyttede han til Aarhus. I 1879 kom han her til Byen for at fejre sit Guldbryllup. Broderen var Drejer, men havde ikke saa stort Forretningsheld.

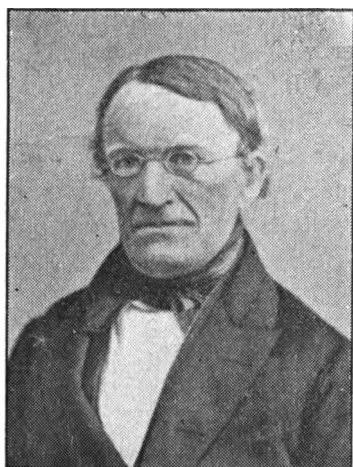
Grundplan af Skanderborg (1830—1840).

1. Kirken.	11. Fastrups Gaard („Knibtangen“).
2. Raadhuset.	12. Købmandsgaard fra 1738.
3. Amtsgaarden.	13. Hans Friis's Gaard.
4. Præstegaarden.	14. Garver R. Hansens Gaard.
5. Kateketens Skole. (Fr. IV).	15. Byportene.
6. Andenlærerens Skole. (Latinsk., Degnebolig.)	16. Vinhandler Bangs Gaard (se Side 88).
7. Sygehuset.	17. Kindlers Ejendom.
8. Gade-Nr. 34. (Se Billedet Side 51.)	18. Fr. Møllers Hus (se Side 110).
9. Posthuset.	19. Apoteket.
10. Fastrups Gaard (Barakgaarden).	20. Bager Th. Bræstrups Gaard (se Side 87).

Den 24. Oktbr. 1837 udkom Kommunalloven for Købstæderne. Borgerne skulde nu vælge Repræsentanter, der skulde tages med paa Raad ved den kommunale Forvaltning. Da Justitsraad Blichfeldt (1820—1852) modtog den kgl. Anordning, kastede han den henad Gulvet, saa misfornøjet var han med denne Indskrænkning i sine hidtidige Rettigheder. Som vi skal se, varede det heller ikke længe, før der opstod et spændt Forhold mellem Justitsraaden og de »elege-rede« Borgere.

Justitsraad Blichfeldt udførte som Politimester i Bøgyndelsen af Jan. 1837 et godt Kup. To unge Brødre (18 og 25 Aar) havde købt Holtskovgaard paa Gram Mark ved Auktion den 11. Novbr 1836. Den 5. Jan. 1837 var Horsens bleven oversvømmet med en Mængde falske Tirigsdalersedler. Politimesteren i

Horsens gav Justitsraad Blichfeldt et Vink om; at man havde Mistanke til de nævnte unge Brødre fra Holtskovgaard. Blichfeldt satte sig straks i Bevægelse. En tidlig Morgenstund overraskede han Brødrene paa Holtskovgaard under det Paaskud, at de var angivne for ulovlig Brændevinsbrænden, og at man paastod, at de d. 5. Jan. havde været

Provst **Schiørring**,

f. 9—1—1797; Student 1816, theol. Embedseks. 1821; Præst i Vandborg-Ferring fra 1822—1834, i Brorstrup-Hovrslev-Ravnkilde til 1840, i Skanderborg-Skanderup og Stilling til 1856 og i Fruering-Vitved til 1858. Herredsprovst fra 1852.

Byen vigtigste Begivenheder. Han har været i Besiddelse af en stærk Energi, saa at han fik sin Vilje sat igennem i alle Forhold, hvorfor han »ogsaa her maatte prøve adskillige Ubehageligheder«. Særlig har Forholdet mellem ham og Byfoged, Justitsraad Blichfeldt været meget spændt hele Tiden. Der falder mange velmente Hib til Justitsraaden,

Toldbetjent **Peder Pedersen**.

i Aarhus for at afsætte deres Produktion. Dette benægtede Brødrene, og de kunde bevise, at de den nævnte Dag var i Horsens. Det var lige det, Blichfeldt ønskede at vide. Han gav sig derpaa til at ransage deres Gemmer. I en Seng fandt han nogle meget mistænkelige Apparater samt en Del prægtige ny Sedler. Brødrene maatte nu med til Skanderborg. Senere blev de førte til Horsens, hvor de blev overbeviste om Falskneriet.

Fra 1840 til 1856 virkede her i Byen en udmærket og dygtig Sognepræst, Matthias Jacob Schiørring, der ogsaa senere blev Provst. Ham kan jeg takke for mange interessante Oplysninger om skanderborgske Forhold og Begivenheder. Det er nemlig denne Mand, som paabegyndte den haandskrevne »Series Pastorum«, der opbevares i Præstegaardens Arkiv, og som velvilligst blev mig overladt af Byens nuværende Sognepræst, Provst Th. Sørensen, da jeg begyndte at samle Materiale til »Skanderborgs Historie«. Særlig er Provst Schiørrings Beretning meget omhyggelig og udførlig for hans egen Virketid her. Aar efter Aar har han samvittighedsfuldt nedtegnet de for ham, Embedet og

med hvem han ikke ønskede at have mere at bestille end højst nødvendigt. Sandsynligvis har Blichfeldt været ligesaa ubøjeelig en Karakter som Provsten. Borgmesterkontoret var den Gang i Haandværkerforeningens nuværende Ejendom. Straks fik Schiørring Fortrædeligheder i Anledning af, at Stillingboerne var misfornøjede med, at Kateket Silfverberg aldrig mødte til den fastsatte Kirketid. Mange af de nedenfor bragte Meddelelser om Mindestøtten for Frederik VI hidrører fra Provstens Optegnelser fra 1841 og 1845. I 1842 skildrer han en forargelig Strid mellem Blichfeldt og Formanden for Borgerrepræsentationen, den fornævnte Bygmester Fr. Møller. »Den første Anledning var ubetydelig, den egentlige Aarsag, er: de ville regere Byen begge to; snart droges de øvrige Borgerrepræsentanter ind med i Striden; og alle, der havde med de stridende og Byens Affærer at gøre, blev mer og mindre indviklede deri.« Ogsaa Provsten fik sin Del deraf med adskillige Ubehageligheder og Ærgrelser. »Men saadant maa man bære med Taalmodighed og Kraft; det kan næppe undgaas i saa bevægede Tider!«

Af Borgerrepræsentanternes »Deliberations-Protokol« fra den Tid faar man et grundigt Indblik i denne Strid, idet alle de vekslende Skrivelser meget omhyggelig er indførte deri. Allerede i 1840 har det været galt. Under Kristian VIII.s Besøg her i Byen har Borgerrepræsentationen sandsynligvis klaget til Kongen over Blichfeldt, som i den Anledning fik en Røffel. I Borgerrepræsentanternes Nærværelse sagde Kongen til ham: »De maa holde Dem Kommunalanordningen efterrettelig, og kan De ikke finde ud af den, maa De spørge Dem for i andre Byer og faa Underretning om, hvorledes det der gaar til!« Hvorefter Kongen henvendte sig til Borgerrepræsentanterne og bad dem om »at paase, at saadant skete«. Disse Udtalelser vilde Borgerrepræsentationen have tilført Forhandlingsprotokollen; men dette nægtede Blichfeldt med de Ord, at »saadan noget Skidt vilde han ikke have i Protokollen«.

I 1842 bryder det saa løs. Samtlige Repræsentanter besluttede i et Møde, som afholdtes hos Formanden, Bygmester Fr. Møller, at andrage om Entledigelse, da det var »umuligt at udholde Blichfeldts Fremfærd og Fornærmelser og den Langsomhed, hvormed han ekspederede Byens Sager«. Af den omfangsrige og skarpe Brevveksling skal jeg her anføre et lille Uddrag:

1. *Til Amtmand Lindholm.*

»Da vi ved alle Lejligheder, hvor vi efter vor Overbevisning paataler Byens Tarv, ser, at der ikke tages noget Hensyn dertil, men at derimod det modsatte udføres, og at dette Forhold umuligt kan andet end lede til Byens Ruin, saa maa vi for at forebygge saadant, hvilket sidste har været vores redelige Hensigt, bede os entlediget fra i Dag af fra vores Funktion som Borgerrepræsentanter, hvilket vi mener saa meget mindre at kunne nægtes os, da vi af vores Øvrighed føler os anset som Mænd, der er inhabile til at have nogen Mening.

Borgerrepræsentationen for Skanderborg d. 30. Juni 1842.

F. Møller. L. Bang. Gjerndrup. E. Ejlersen.

And. Th. Thrane. J. H. Overbye.«

En lignende Skrivelse tilsendtes Blichfeldt.

2. *Til Borgerrepræsentanterne.*

»Siden Borgerrepræsentanterne kaarede sig deres nuhavende Formand, har de

jevnlige og desto værre oversvømmet mig med Uartigheder, saa at det, naar jeg ikke lod mig styre af andre Hensyn end Behagelighedens, kunne synes tilgiveligt, om jeg modtog den i Deres Skrivelse af Dags Dato fremsatte Begæring om øjeblikkelig Entledigelse med Fornøjelse; men da Hensyn som benævnte i Statens Tjeneste er mig fremmede, og det som mere er, jeg er incompetent til at meddele Dem den begærede Entledigelse, maa jeg alene indskrænke mig til at gøre opmærksom paa, at Deres Forlangende er i Strid med Bestemmelserne i Forordningen af 24. Oktbr. 1837.

Som ældre Mand end nogen af Borgerrepræsentanterne, som den, der nu i 22 Aar har staaet i Spidsen af Bestyrelsen for Kommunen til dennes Tarv, og som den, der muligt ogsaa af Dem erkendes for Deres Formand i Kundskaber og Bestillingsdygtighed, ville De derhos tillade mig at bemærke, at en Kommune ikke gaar sin Ruin i Møde, fordi der i enkelte Tilfælde er Dissens imellem Øvrighedspersonen og Repræsentanterne, eller fordi den førstes Mening nu og da af højere Autoriteter følges, naar kun Stræben efter Sandhed, alene Sandhed bliver det fælles Maal.

Idet jeg saaledes antager berørte Deres Skrivelse til mig for et Foster af Mangel paa Overlæg, venter jeg at mødes med Dem den næste ordinære Raadstuesamling d. 4. Juli næstkommende, Kl. 4 Eftermiddag.

Skanderborg d. 30. Juni 1842.

Blichfeldt.*

3. *Til Blichfeldt.*

»I Gensvar paa Deres Velbaarenheds Skrivelse af 30. f. M. meddeles, at vores Skrivelse af samme Dato ingeniunde er fremkommet uden Overlæg, hvorfor vi ogsaa i Henhold til samme beder os forskaaet for at møde, hvor vores Nærværelse kun er en Formalitet.

Skanderborg d. 2. Juli. 1842.

Møller. Bang. Gjerndrup. Ejlersen. Thrane. Overbye.*

4. *Til Borgerrepræsentationen.*

»Skulde det endog virkelig være Tilfældet, hvad af DHrr. Borgerrepræsentanter i en Skrivelse af 30. f. M. er anført, at der ikke tages Hensyn til de fra Dem indkomne Forestillinger, der tilsigter Byens Tarv — noget, der ej vides og ej for Amtets Vedkommende kan indrømmes — saa vil det dog forekomme mig, at det netop nu er Øjeblikket for Byens Repræsentanter, som med Deres Medborgeres Tillid er kaldede til at paase, at Kommunens Vel ikke sættes tilside, at træde i særdeles Virksomhed for at hævde Byens efter Deres Formening krænkede Rettigheder, og at De ikke ville gøre den Dem af Deres Medborgere viste Tillid Fyldest ved at fratræde Deres nuhavende offentlige Stilling i et kritisk Øjeblik. — DHrr. vil derfor vistnok ikke miskende mig, som føler mig beroliget ved den Overbevisning, at jeg ingensinde har virket mod Byen eller krænkede dens Repræsentanter, naar jeg antager, at den forlangte Entledigelse maaske snarere er Frugten af en øjeblikkelig Forstemthed end Resultatet af en moden alsidig Overvejelse. Men for det Tilfælde, at det indgivne Forlangende om Entledigelse vedblivende gøres gældende, hvad iøvrigt vilde være beklageligt, da skylder jeg at tilføje, at et saadant Forlangende ikke kan bifaldes, og at det altsaa, dersom Ønsket om Entledigelse er urokkeligt, maa overlades DHrr. i Henhold til Anordn. af 24. Oktbr. 1837 § 15 at indgive Andragende derom til højere Steder — samt, at jeg har for

megen Agtelse for DHrr. til at antage, at De ville vælge en Fremgangsmaade, som uden al Tvivl af enhver retsindig og upartisk maatte misbilliges, den nemlig, at ophøre med Deres Funktion som Borgerrepræsentanter, forinden De enten ved højere Resolution erholde eller i Følge Lovgivningen er berettigede til Decharge.

Skanderborg Amtshus 3. Juli 1842.

Lindholm.«

5.

Til Amtmand Lindholm.

»Saa ondt som det gør os at meddele Deres Højvelbaarenhed saadant, og saa gerne som vi ville opfylde den Tillid, vores Medborgere har skænket os, saa er det os umuligt længere at taale det ydmygende Sprog, der saavel mundtlig som skriftlig af Justitsraad Blichfeldt føres imod os, hvortil vi ikke ved nogen Lejlighed ved at have gjort os fortjent, og naar dertil kommer, at man i Ordets egentlige Forstand kun bruger os til at underskrive, hvorved intet udrettes til Fordel for vore Medborgere, der mulig staar i den Formening, at det er en let Sag for Borgerrepræsentationen at forhindre Indførelse af Indretninger, der enten nu eller fremtidig maatte anses for skadelige for Kommunen, da tror vi, at Deres Højvelbaarenhed saavel som enhver retsindig og upartisk, hvis Agtelse vi stedse skal bestræbe os for at fortjene, billiger, at vi ansøge om Entledigelse fra Bestillingen, der kun nedbryder vor borgerlige Fred, og i hvis Udførelse vi ser os betragtet med Uvilje og Ringeagt. Vi ville derfor underdanig bede Deres Højvelbaarenhed godhedsfuld at indstille til det høje Kancelli vor Begæring om Entledigelse, for at andre kan blive valgte, der enten bedre maatte være i Stand til at opfylde deres Medborgeres Forventning, eller hvis Anskuelse bedre kunne harmonere. Imidlertid er vi villige til at bestride det nødvendige, der muligt maatte paaløbe, forsaavidt vi ikke skønner at paadrage os noget Ansvar af Kommunen. Vort Regnskabs Aflæggelse er os saa meget lettere, som os intet har været overdraget, der fordrer noget saadant.

Skanderborg d. 3. Juli 1842.

Møller. Bang. Gjerndrup. Ejlersen. Thrane. Overbye.«

Da alle Repræsentanterne udebliver fra Raadstue- og Udvalgsmøder, maa Amtmanden diktere en Mulkt paa 20 Rdl. til hver, hvis de oftere udebliver efter Byfogedens Tilsigelse.

Kancelliet bebrejder Borgerrepræsentanterne, at de har unddraget sig Opfyldelsen af deres Hverv, inden Sagen har fundet endelig Afgørelse. Deres Afsked kan ikke bevilges paa Grundlag af løse, vage og almindelige Ytringer af Utilfredshed.

Repræsentanterne ønsker da en Kommission nedsat, som kan undersøge Sagen; men Kancelliet svarer saa d. 27. Septbr. 1842, at det ikke finder Anledning til yderligere Undersøgelser, og Sagen maa bortfalde. Endnu i lang Tid ulmer Striden, og alle Forhandlinger mellem Borgerrepræsentanterne og Byfogeden føres skriftlig. I flere Aar deltager Blichfeldt ikke i Raadstuemøderne.

I Aaret 1842 maa der være foretaget en Omlægning af Stenbroen paa Lillegade; thi Borgerrepræsentanterne førte Klage over Synsforretningen og Entreprenør Gall.

Indtil 1842 var det Skik, at 4 af de yngste Borgere skulde være Ting- eller Stokkemænd og møde i Retten. De mødte imidlertid aldrig, men sendte »de mest

væmmelige Personer her fandtes i Byen — ofte saadanne, som nød Understøttelse af Fattigvæsenet og ikke var i Besiddelse af fuldkommen sunde Aandsevner, saa de sjældent fattede, hvad der afhandlede i Retten«. Borgerrepræsentationen vedtog da at antage »nogle passende Mænd« til at møde i Retten for Betaling (Retsvidnerne).

Samme Aar var der stor Strid om, hvem der skulde have det efter Nielsens Død ledige Kirkesanger- og Andenlærerembede i Byen. Her faar ogsaa Justitsraaden Skylden; men Schørring noterer med en vis Glæde, at det dog lykkedes ham at faa Roedsted valgt. Da Schørring kom til Byen, var han Enkemand, men 1842 giftede han sig igen med »den elskværdige Christiane Schønberg, Plejedatter af afdøde Distriktslæge Grill i Skanderborg«. Grill byggede i 1830 den toetages Bygning, der ligger lige overfor Amtsgaarden. Da Schørring syntes, at Markerne, der hørte til Præstegaarden, var for smaa til, at det kunde betale sig at dyrke dem for sig alene, købte han 5—6 Tdr. Land i »Hestehaven« og drev det til at holde 2 Heste og 6 Køer. Han gav 1200 Rdl. for Jorden. Salg af Mælk og Fløde i Byen gav en ganske god Indtægt. »Dog kan Landbruget vanskelig betale sig, da det meste af Marken ligger saa langt borte. Folk og Avlsredskaber koster meget i en Købstad, og baade Kreaturer og Vogne slides stærkt op ved at færdes ad den lange Stengade. Hvo, som ser blot paa det fordelagtige, bortforpagter Jorden«, siger han til Oplysning for sine Efterfølgere i Embedet.

I 1843 blev Garver R. Hansen valgt til Borgerrepræsentant i Stedet for E. Ejlersen.

Samme Aar lykkedes det endelig »efter megen Modstand fra Justitsraad Blichfeldts Side at drive igennem, at Kirkegaarden bliver planeret og beplantet, saa den kan faa et sømmeligt Udseende ved Siden af den smukke Slotsplads. Oberst Rosenberg ledede dette Arbejdes Udførelse, hvorved ogsaa Fr. Møller viste sig virksom. Bekostningen dækkedes ved en Indsamling i Byen, over 250 Rdl.

Den 23. Maj rejste Kronprins Frederik gennem Byen og tog ind hos Amtsforvalteren, Baron Guldencrone.

1844 blev Kateket Silfverberg forflyttet til Viborg, og hans Eftermand blev Hans Kieler, som ogsaa var en usædvanlig dygtig, elskværdig og afholdt Mand, selv om Folkesnakken nu og da lød paa, at »Kieler var en Krakiler« Han var her i 8 Aar. — I »Series Pastorum« skriver Schørring i 1844:

»I Anledning af, at den saakaldte »Strøpige« vilde gifte sig (Madam Thorsen), fik en Del af Lillegades Borgere, ledte af Fr. Møller, der som Borgerrepræsentant var Medlem af Kirkeinspektionen, det Indfald at ville tage Kirke-Strøpige-Tjenesten fra hende. Dette afslog naturligvis Blichfeldt og jeg som ugrundet og ubilligt. Derover rejste sig et stort Uvejr. Fr. Møller indstillede Sagen først til Stiftsøvrigheden, siden til Kancelliet. Og da han naturlig blev afvist, skulde det — som alt i vore Dage — i Avisen, og 7 anonyme Smaaborgere indrykkede nogle Skumlerier om mig; men de fleste Borgere i Skanderborg tog kraftigt mit Forsvar og end kraftigere de brave Landboere af Skanderup og Stilling med H. Friis i Foerlev og P. Jensen i Lade-gaarde i Spidsen. Til Slutning blev Fr. Møller af adskillige anonyme dygtig gennem-heglet«.

I Aaret 1844 blev Arbejdsmand Frands Hansen antaget som Byens Markmand. Der oprettedes ved denne Lejlighed følgende

»Kontrakt mellem Kommunalbestyrelsen paa Byens Vegne og Arbejdsmand Frands Hansen, hvorefter sidstnævnte overtager Markmandsbestillingen for indeværende Aar paa Skanderborg Bys Jorder og indkøbte Ejendomme paa følgende Vilkaar:

- 1) Frands Hansen forbinder sig til straks at begynde Tilsynet i Marken, hvor han med den strengeste Nøjagtighed skal paase og overholde god Fred og Orden, saavel med Kreaturer som disses Vogtere, samt tidlig og sildig indfinde sig paa Byens Mark og vedblive dette Tilsyn saalænge ud paa Efteraaret, som Kreaturerne gaar ude.
- 2) Det er hans Pligt til enhver Tid at optage saavel de løsgaaende Kreaturer som de, der er tøjrede paa eller saaledes, at de skader eller græsser anden Mands Ejendom, hvorfra dog skal undtages Kreaturer, som river sig løs i varmt Vejr, og som Røgteren ikke formaar straks at fange og binde, uagtet han gør sin Flid. Er Røgteren derimod fraværende eller forsømmelig, bliver Kreaturet at optage.
- 3) I alle de Tilfælde, der kan forekomme, og som ikke specielt er anført i denne Kontrakt, har han at henvende sig til Markdirektionen, hvis Medlemmer er Bager Bræstrup, Avlsbruger Jens Fastrup og Niels Farre, hvis Kendelse han uvægerlig skal holde sig efterrettelig.
- 4) Han erholder herfor a) i fast Løn 35 Rdl., b) en Kendelse af Ejerne af Hestehavelodderne og Hømosen, i det mindste 16 Sk. af hver, c) for en løs eller overtøjret Hest, som af ham optages, 16 Sk., for en do. Ko, et Faar eller Lam 8 Sk, d) for et Kreatur af ethvert Slags, som forsætlig findes tøjret paa anden Mands Ejendom, betales efter Anordningen, hvoraf han for hver Optagelse nyder det halve, og den anden Halvdel tilfalder Byens Kasse. Dog skal han anmelde saadant Tilfælde for Markdirektionen, der hos Øvrigheden foranstalter Mulkternes Inddrivelse og ham sin Andel udbetalt.

Det er en Selvfølge, at den Skadeserstatning, som vedkommende muligt kunde blive tilpligtet at erlægge til Grundejeren, er Markmanden uvedkommende.

Flere Gange har der været gjort Tilløb til at faa en Vindmølle bygget i Skanderborg. I 1842 ansøgte Peder Nielsen Pærk af Stautrup om at faa Bevilling til at drive Mølleri her. Og i 1844 androg Vinhandler og Borgerrepræsentant L. Bang om Tilladelse til at bygge en Vindmølle paa Sønderagre. Der hengik dog endnu 8 Aar, før Skanderborg fik sin Mølle. En Fuldmægtig Jensen paa Amtskontoret lod den bygge. Paa Grund af Mandens store Højde gik han under Navnet »Lange Jensen«. Han blev dræbt af Møllevingerne. Møllen har senere tilhørt en Mængde forskellige Ejere, hvoriblandt Larsen, Kastrup, Schmidt, Madsen, Andreas Dam. Den ejes nu af Møller P. Sørensen.

I 1844 fik Politibetjent Peder Siim en »ny Mundering, da det var over 20 Aar siden, han fik den nuhavende Politikjole, der var saa laset, at han ikke uden Skam kunde gaa i samme længer«.

Ved Bortforpagtningen af Fiskeriet blev det udtrykkeligt bestemt, at der ikke maatte fanges Smaafisk til Svineføde, »da Fiskeriet derved uundgaaeligt vil blive ødelagt«.

Købmaad v. Essen, Forstkandidat Klüver og exam. juris Jensen blev af Borgerrepræsentationen valgt til at rejse til Aarhus for at varetage Byens Interesser paa et Møde, hvor det store projekterede Baneanlæg skulde forhandles. Der var nemlig Tale om et Jernbaneanlæg, der skulde føre midt ned gennem Jylland over Viborg og Silkeborg, for at skaffe det jyske Landbrug en let Forbindelse med Kvægmarkedet i Hamburg. Denne Bane vilde altsaa gaa uden om Skanderborg, og det var Flertallet af Borgerne ikke rigtig tilfreds med. Denne v. Essen maa have været en Fremskridtsmand. Han indsendte 1844 et Andragende til Borgerrepræsentationen om at faa Gade-

belysning skaffet til Veje; men man fandt ikke Anledning til at imødekomme Henvendelsen. Først i 1850 fik Byen Gadebelysning, idet Købmand L. Thomsen havde testamenteret Byen et Pengebeløb til de første Tranlygter. Vestergade og »Bakken« maatte vente til 1856, inden de blev forsynet med hver sin Gadelygte.

I Anledning af et Besøg i Stænderforsamlingen i Viborg og efter en Rejse til København faar Provst Schiørring Lejlighed til i »Series Pastorum« at anbringe en Omtale af de selvigholstenske Forhold.

Han fik ogsaa i 1844 udvirket, at Udhus og Gaardsplads, hvor tillige Gymnastikplads blev indrettet, blev tilkøbt Andenlærerens Skole; »men det hele blev dog først sat i Stand i Slutningen af næste Aar paa Grund af Mangel paa Penge og efter mange Vrøvlerier, der tildels foraarsagedes ved Amtmandens Mangel paa Kraft.«

Endelig kom der en Del ny Embedsmænd til Byen 1844. Justitsraad Bindesbøll blev Amtsforvalter i Stedet for Baron Güldenchrone, der kom til Nyborg. Ritmester Deichmann blev Branddirektør, og en Kaptajn Sletting blev Konsumtionsforvalter. Cand. theol. Thisted havde fra 1840—44 været Bestyrer for et privat Institut, men afløstes da af cand. theol. F. C. Prangen. »Efter megen Strid og Tummel imellem Komiteens Medlemmer blev endelig Frederiks-Støttens Indvielsesdag fastsat til d. 31. Juli 1845«.

Aar 1840 sammentraadte en Komité, bestaaende af Oberst Rosenberg som Formand, Major Ingwersen til Viufgaard, Justitsraad With fra Daugaard, Justitsraad Blichfeldt, Skanderborg, Kammerraad Wulff fra Nebel Mølle, for at rejse et Mindesmærke for Frederik den VI, og der var megen Stemning for at rejse dette paa Himmelbjerget, men Resultatet blev det, hvad Støttens Bygmester, Brobygger Fr. Møller af Skanderborg, vist havde megen Lod og Del i, at Mindesmærket blev rejst her paa Skanderborg Slotsbakke. Obersten tog sig med Iver af Sagen. Han var den rette Mand til dette Arbejde, han havde baade Evner og Kundskaber, Tid og Lyst til at ofre sig derfor. Den før saa øde og med Ruiner opfyldte Slotsbakke formede sig under hans Ledelse til et yndigt og smukt Anlæg. Der opstod et spændt Forhold mellem Rosenberg og Blichfeldt, men dette skadede dog ikke Sagen, da Enden blev, at Obersten paa en Maade tiltog sig Enebestyrelsen i Forening med den dygtige Bygmester Fr. Møller. Der blev rundt om i Landet indsamlet 16,000 Rdl., alene i Skanderborg By 375 Rdl., og Arbejdet blev, rigtignok først efter to Aars Forhandlinger, overdraget til ovennævnte Fr. Møller. Professor ved Kunstakademiet, Hetsch, udførte Tegningen til Mindestøtten.

Efter megen Søgning fandt Møller en passende Sten i Tinning Skov ved Frijsenborg. Stenen laa dybt nede i en Kløft, og med umaadeligt Besvær blev den væltet op ad Skrænten. Dette Arbejde samt at faa Stenen læsset paa Vognen tog 7 Dage. Blokvoغن, der havde $\frac{3}{4}$ Alen brede Hjul, var konstrueret af Møller og kostede 200 Rigsdaler. Selve Stenen vejede, da den blev funden, 36,000 Pund.

Det var et vanskeligt Arbejde at transportere denne store, raa Sten, da Vejene og Broerne var daarlige, saa der indtraf ofte Afbrydelser paa den 5 Mil lange Vej; Vognen sank dybt ned, saa der nu og da maatte køres paa Planker og Tømmer. Ved Borum gik en Bro over et Vandløb i Stykker under den store Vægt, og det tog en hel Dag at hæve Vogn og Sten op igen. Vognen var forspændt med 32 Heste, og ofte maatte over 50 Mand hjælpe til at trække i svære Tove. At Transporten af den store Sten var en usædvanlig Begivenhed, ses deraf, at der ofte kunde samles over 2000 Mennesker fra Omegnen omkring Vognen, hvor den kom frem. Kørselen fra Tinning til Skanderborg tog 6 Dage, og den kunde let have været meget længere, thi

da man kørte ned ad Ladegaardsbakken, tog Vognen Fart, og der gik Ild i Akselen, hvad der let kunde have forhindret videre Kørsel. Ikke uden betydelig Anstrengelse blev den mægtige Sten trukket op ad den høje Bakke, hvorpaa den nu staar. Den blev tilhugget dels af Møller selv og dels under Ledelse af ham. De store Sokkelsten er hentet fra Borupgaard Mark og fra Sattrup Mark. Selve Busten af Frederik den VI og Basreliefferne er modelleret nede i Rom af Thorvaldsen og hugget der af en af hans Elever, Holbech, ciseleret af Bissen og indladet i Fregatten »Bellona«, der førte dem til København, hvorfra de med Dampskibet »Iris« kom til Aarhus. Thorvaldsen har skænket Busten af Kongen, mens Basreliefferne blev betalte. Da disse kom paa Pladsen passede de ikke i Udhugningerne, som da med stort Besvær maatte forstørres. Gelænderet omkring Støtten er støbt i Støberiet paa Grønnegade i Aarhus.

Støttens Forside vender ud mod Landevejen til Horsens; den staar 72 Alen fra Kirken og er 23 Fod høj. De tre Relieffer forestiller Retfærdighedens, Frihedens og Oplysningens Genier, og den fjerde Figur holder en Tavle med Paaskrift: 28. Maj 1831 (Stænderforordningens Dato). Paa den øverste Rand af Monumentets fire Sider læses:

„SJETTE FREDERIK
KÆRLIGT MINDES;
FOLKET OPREJSTE
HANS BAUTASTEN“.

Under de fire Relieffer læses følgende Indskrifter, der er forfattede af Ingemann og udført i Bronze af Dalhoff:

„GUD OG RETFÆRD
STOD I HANS SKJOLD,
OM KÆRLIGT RETSIND
TALER HANS GERNING“.

„AANDSPAULUNER
REJSTE HANS HAAND,
OG AANDBEDRIFTER
LYSTE FRA NORDEN“.

„FRIHEDSENGLEN
STOD FOR HANS BLIK,
OG BRUDT BLEV AAGET,
LÆNKERNE KNUSTES“.

„FOLKEAANDEN
KONGEN GAV RØST;
HANS EFTERMÆLE
LEVER MED FOLKET“.

Støttens Afsløring, d. 31. Juli 1848, blev en Landsfest, som der endnu gaar Sagn om her i Byen. Ved Gennemsyn af »Aarhus Stiftstidende« fra hint Aar har jeg fundet en Del Oplysninger om denne Fest.

Fredag d. 18. Juli udstedte Komitéen følgende Bekendtgørelse:

»At National-Festen, i Anledning af højsalig Kong Frederik den Sjettes ved Skanderborg opførte Mindestøttes Afsløring og højtidelige Indvielse, vil tage sin Begyndelse Torsdagen den 31te dennes om Formiddagen Kl. 10 slet, bekjendtgjøres herved, ligesom ogsaa at Festen er bestemt at aabnes med en Indledningsmusik udført af blæsende Instrumenter, componeret af Componisten Hr. Secretair Hartmann; at dernæst en Sang, forfattet af Digteren Hr. H. C. Andersen, af den københavnske Studenter-Sangforening med Accompagnement, componeret af Secretair Hartmann, under hans Anførsel udføres; at, naar denne er endt, Mindestøttens Afsløring udføres og Salut af Skyts, saasnaar den forevige Kongs Buste bliver tilsyne, vil paafølge; at, naar denne er endt, Biskoppen over Aarhus Stift, *Doctor theol.* Brammer, vil udføre Mindetalen og Monumentets Indvielse; at derefter en Sang, hvortil de af Hr. Etatsraad Ingemann forfattede Indskrifter paa Monumentet afgive Texten, sat i Musik af Secretair Hartmann, under hans Anførsel af Sangforeningen og med Accompagnement af blæsende Instrumenter, vil blive udført; og at den egentlige Mindefest vil slutes med, at Sangforeningen afsynger en af en unavngiven jydsk Bonde i Anledning af denne Fest forfattet Sang.

Denne Bekjendtgjørelse bedes alle Redacturer af offentlige Tidender om godhedsfuld at forunde Plads i sammes Tidender.

Comiteen for højsalig Kong Frederik den 6tes Mindestøttes Opførelse.

Skanderborg, den 16de Juli 1845.

Rosenberg. Wulff. Ingversen. With. Blichfeldt.*

Nogle Dage efter, den 21de Juli, bekendtgøres, at Kongen, Prins Frederik Ferdinand og Hertug Carl af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg agter at overvære Festen.

Tirsdag den 29de Juli hed det: »Hertha« ankom til Aarhus Kl. 7 med henimod hundrede Studenter. Samtidig kom Kronprins Frederiks Lystkutter »Neptun«. Kronprinsen rejste fra København gennem Sjælland og Fyn til Skanderborg. Studenterne havde sorte Huer med hvide Snore og røde Kokarder.

Onsdag den 30te Juli hed det: Kongen og Prins Frederik Ferdinand ankom til Aarhus Kl. 12 Middag med det kgl. Dampskib »Ægir«. Kongen modtoges af Kronprins Frederik, der var ankommen den foregaaende Dags Eftermiddag Kl. 5 under et stærkt Tordenvejr. Ved Modtagelsen i Aarhus var endvidere tilstede: Stiftamtmanden, Magistraten, Borgerrepræsentanterne, Garnisonens Officerskorps m. fl. Kongen tog Ophold i Justitsraad Meulengrachts Gaard, der var indrettet dertil. -Borgervæbningen paraderede. Efter at have taget Domkirken og andre af Byens offentlige Mærkværdigheder i Øjesyn, forlod Kongen med Suite Kl. 6¹/₂ Byen, eskorteret til Viby af Regimentets Officerer og et Detachement Dragoner. »Omtrent Kl. 8¹/₂ vil Hs. Majestæt være i Skanderborg«.

Fredagen den 1ste August meldtes: »Gaarsdagens Højtidelighed i Skanderborg i Anledning af den for højsalig Kong Frederik den Sjette oprejste Mindestøttes Indvielse bivaanedes af en utallig Mængde Mennesker, der vare strømmede sammen fra alle Kanter af Landet. Selve Højtideligheden ville vi forbeholde os nærmere at omtale, kun saa meget foreløbigt: Festen begyndte Kl. 10¹/₂, efter at Hs. M. Kongen samt D. k. H. Kronprindsen og Prinds Frederik Ferdinand vare ankomne paa Højen, den nu saakaldte »Frederikshøj«. Mindestøtten var indhyllet i et himmelblaat Silkeforhæng og omgivet af 12 hvidklædte Piger; da Hylsteret faldt, begyndte en kraftig Kanonsalve,

der drønende gjænlød fra Skoven, og nu stod Støtten der utildækket med alle sine Attributer. Efter at Hs. H. Biskop *Dr.* Brammer havde holdt Indvielsestalen, udbragte Hs. Majestæt et Hurra for Frederik den Sjettes Minde, hvorpaa Folkemassen istemte et »Længe leve!« for Hs. Maj. Kong Kristian den Ottende. Studentersangforeningen begyndte og sluttede Festen med flere Sangnumre, understøttet af et Musikkorps fra Fredericia. Kl. 5 om Eftermiddagen rejste Hs. Maj. Kongen tilligemed Hs. kgl. Højh. Kronprindsen fra Skanderborg til Silkeborg, og Hs. kgl. Højh. Prinds Ferdinand til Aarhus. — Vejret var den hele Dag meget smukt; kun hen paa Eftermiddagen faldt der en ubetydelig Regn. Om Aftenen ventedes atbrændt et Fyrværkeri, og By og Omegn at oplyses ved 4—500 Begfakler. I Dyrehaven, hvor der paa en aaben Plads fandtes Karouseller og en Mængde Beværtningsstelte etc., var ogsaa opført en stor Dandsesal, hvor Glæden og Munterheden sandsynligvis har hersket til den lyse Morgen.

Hs. kgl. Højhed Prinds Frederik Ferdinand kom allerede i Gaar Aftes tilbage hertil fra Skanderborg og afrejste i Nat herfra med det kgl. Dampskib »Ægir« til Kjøbenhavn«.

Lørdagen den 2den August hed det: Studenter-Sangforeningen returnerede i Gaar Eftermiddags fra Skanderborg, besaa Byen (Aarhus) og dansede i »Polyhymnia«, 400 Herrer og Damer til Morgen den lyse. Studenter-Sangforeningen sejlede da med »Hertha« til Kjøbenhavn. — Videre skriver »Aarhus Stiftstidende«: »Der menes at have været over 20,000 Mennesker forsamlede i Skanderborg ved Mindestøttens Indvielse sidstleden Torsdag. De borgerlige Jægerkorpsere fra Aarhus og Horsens havde frivilligt indfundet sig for at assistere ved Festen«.

»— Del Jerngelænder, som omgiver Mindestøtten, er støbt i Meulengracht & Bøghs Jernstøberi i Aarhus. Støtten er hugget og det Hele opsat af Bygmester Fr. Møller i Skanderborg. Ovenpaa Støtten staar Kongens af Thorvaldsen modellerede og af Holbech udførte Buste. Indskrifterne ere forfattede af Professor Ingemann og udførte i Bronze af Guldsmed Dalhoff. Det Hele har kostet 14,000 Rbd. og deraf Busten og Basreliefferne 4000«.

Mandagen den 4de August bragte Bladet følgende Festreferat: »Hs. Majestæt Kongen samt Kronprindsen og Prinds Frederik Ferdinand vare ankomne til Skanderborg om Onsdag Aften Kl. 8¹/₂. Ved Byens Grændseskjel vare Hs. Maj og D. kgl. H. Prindserne modtagne af Amtmand v. Lindholm og Politimesteren, Justitsraad Blichfeldt, og ved Indkjørselen til Byen af Byens Borgerrepræsentanter. Midt inde i Byen var der oprejst en Æresport, hvor der ved Hs. Ms. Ankomst blev afsungen en Sang af Prof. Heiberg, hvorefter udbragtes et »Længe leve!« for Kong Kristian den Ottende. Hs. Maj. takkede Forsamlingen for den smukke Velkomst og ytrede sin Glæde over at være til Stede hos sine tro Jyder, for med dem at kunne deltage i at hædre Frederik den Sjettes Minde. Hs. M. afsteg i Amtmandsgaarden, og Kronprindsen hos Justitsraad Blichfeldt, og Prins Ferdinand hos Assessor Seidelin. Om Aftenen var hele Byen oplyst med Begfakler«.

Heibergs Sang til Kristian den 8de lød saaledes:

Mel.: Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden.

»Kong Christian! lyt til Velkomstsangens Toner,
Som lyde ved Kong Fredriks Mindesten!
Han bar den Ring, som nu Din Isse kroner,
Hans Haand har holdt Dit Scepters gyldne Green.

Af Folket sat, et synligt Tegn skal stande,
 Skal styrke Mindet, præget i vor Favn,
 Og Du, vor Drot, som første Vidne sande,
 At Folket hædrer gode Kongers Navn.

Vor Klage lød ved Sjette Fredriks Baare,
 Paa Hænder bares han til Hroars Væld;
 Du selv, o Konge, blandet har Din Taare
 Med Folkets Graad i dunkle Gravcapel.
 Saa deel vor Jubel nu, da Stenen bringer
 De kjendte Træk og varigt fængsler dem,
 Da glad Erindring nu paa Phønixvinger
 Af Sorgens Aske stiger luttret frem.

O skønne Dag! Høit over Tidens Vande
 Den Tabte sees, og i vor Midte staaer
 Han, som nu bærer Kronen om sin Pande
 Og Livets Blomster i sit brune Haar.
 Vær hilset, ædle Hersker, i vor Klynge!
 Vi saae til Dig ved Fredriks bratte Savn,
 Vi see til Dig igjen, idet vi slynge
 Kjærminden om den gode Konges Navn«.

I et Ekstranummer af »Aarh. Stiftst.« — Bladet udkom den Gang kun 4 Gange ugentlig — hed det Tirsdag den 5te August:

»Dagen, hvorpaa Mindestøtten indviedes, var tillige Aarsdagen, paa hvilken den højsalige Konges Formæling fuldbyrdedes for 55 Aar siden og Aarsdagen, paa hvilken Han for 53 Aar siden nedlagde Grundstenen til det ligeledes af Folket paa Kjøbenhavns Vesterbro opførte Monument i Anledning af Stavnsbaandets Løsning samt endelig ogsaa Aarsdagen, hvorpaa den højsalige Konges Kroning fandt Sted for 30 Aar siden«.

Adgangen aabnedes Kl. 9. Kl. 10¹/₂ var der 10,000 Mennesker paa Slotspladsen. Ligeoverfor Monumentet var rejst en Tribune for de kongelige Personer med purpurfarvet Tronhimmel. Orkester og Sangforening havde Plads 60 Alen fra Stenen. Kl. 10 ankom de Kgl. med Suite fra Amtmandsgaarden ud til Festpladsen. Kongen tog Plads med Kronprinsen ved højre og Prins Frederik Ferdinand ved venstre Side. Hartmanns Festmarsch udførtes af 3die Infanteri-Brigades Musikkorps. Derefter blev afsunget H. C. Andersens Sang.

Digtet lød saaledes:

„Kong Frederik den Sjette, Gud gav ham mange Aar,
 Han vilde Folkets Lykke, ved det hans Bauta staaer;
 Saa dejligt grønnes Skoven ved Søen blank og klar,
 De tyde den Erindring, som han i Folket har.
 Det er herligt at vinde hvert Hjerte!

Hans Barndoms Aar var haarde, han prøved Livet tungt,
 Men til hans sidste Dage blev Hjertet mildt og ungt;
 Hans Ord var fast som Villien, hans Hjerte var saa blødt,
 Meer folkelig en Konge vist ingen Tid er født.
 Det er herligt at vinde hvert Hjerte!

Forkuet, traadt med Foden den stakkels Bonde laae,
Kong Frederik ham reiste, hans Hjerte vilde saa;
Og Marken stod med Grøde og Haverne med Frugt.
Og Kinderne blev røde, og Tankerne fik Flugt.

Det er herligt at vinde hvert Hjerte!

En Taare i hans Øie den Sortes Lænker brød,
I Konge-Solens Straaler trygt Aandens Væxt fremskjød;
Det var omkring sit Hjerte, han Kronens Guldring bar.
Det var i al hans Tanke, at Folkets Lykke var.

Det er herligt at vinde hvert Hjerte!

Og Folkeaadens Maitræe han planted før sin Død,
Ham Bonden bar til Graven, al Folkets Taare flød;
Velsignet er hans Minde, fra Slægt til Slægt det gaar;
Han vilde Folkets Lykke, ved det hans Bauta staaer.

Det er herligt at vinde hvert Hjerte!«

Atter paafulgte Musik, komponeret af Hartmann, og det himmelblaa med Stjerner besatte Silkeslør nedlodes af 10 hvidklædte Piger. Saa Salut, 27 Kanonskud, af kgl.

Mindestøtte over Frederik VI.

Artilleri. Biskop Brammer udførte Monumentets Indvielse samt Mindetalen, hvori den højtærede Taler med Kraft og Varme skildrede Betydningen af den Mindestøtte,

Folkets Kærlighed havde skjænket den afdøde Konge«. Kongen raabte 9 Gange Hurra for Frederik den 6tes Minde, og derpaa lød der et »Leve Kong Kristian den 8de!« Ingemanns Sang med Hartmanns Musik blev derefter afsungen og sluttelig Bondens Sang. Kongen vendte derefter tilbage fra Frederiksminde til Amtmandsboligen med Ankomst Kl. 12.

Ved Middagstid blev der atter uddelt Adgangs-Billetter, og 30,000 var nu ialt tilstede. Om Eftermiddagen holdtes Maaltid i Teltene i Dyrehaven, et rejst af Komiteen (40 Alen lang og 20 Alen bred) var til Studenternes Maaltid. Om Aftenen lyste Begfakler over hele Byen, fra Monumentet og paa Landevejen til Skoven samt Blus rundt om i Egnen paa alle høje Steder. Referatet slutter saaledes:

»Hs. Majestæt Kongen har behaget at ytre sin allernaadigste Tilfredshed med Dagens Fest og skal derhos have tilkjendegivet sit Bifald til, at Folket hvert Aar paa den 31te Juli atter vil forene sig om at højtideligholde Mindet om den højsalige Konge, ligesom Hs. Maj. ogsaa ved Allerhøistsammes Yttringer skal have givet Anledning til det Haab, at Jyderne næste Aar ville faa den Glæde, at Hs. Majestæt, ledsaget af vor dyrebare Dronning, atter vil besøge den forevige Konges Mindestøtte«.

Ved Siden af, at H. C. Andersen og J. L. Heiberg havde skrevet Sange, skrev B. S. Ingemann jo de Inskriptioner, der staar at læse paa selve Støtten; de blev den Gang trykte og havde følgende Titel: »Inskripter paa den for højsalig Kong Frederik den Sjette paa Skanderborg Slots Øe, af Folket satte Mindestøtte. Forfattede af Professor Ingemann«.

Men ogsaa en »unavngiven Bonde i Jylland« skrev, som sagt, en Sang til Festen, og denne — i Nutidens Øjne ret ejendommelige — Sang lød saaledes:

Mel.: Himmels Musik til Körnes »Bøn under Slaget«.

Frederik, forklarede Aand!
Her i vor Midte Din elskede Stamme,
Alle vil gløde af Kjærligheds Flamme,
Om os Du slynged med Faderhaand
Stærke Kjærlighedsbaand!

Frederik Eiegod!
Stedse Dit Scepter med Mildhed Du førte,
Trængslernes Klage velvillig Du hørte,
Sorgen utrøstet Dig aldrig forlod.
Frederik Eiegod.

Frederik, skue til os ned!
Aldrig vi glemme Dit venlige Øie,
Straale det til os herved fra det Høie:
Vi prise Dig i Din Evighed
For al Din Kjærlighed.«

I sine samlede Skrifter, første Bind, skriver H. C. Andersen om Festlighederne i Anledning af Mindestøttens Afsløring i Skanderborg:

»I Slutningen af Juli skulde ved Skanderborg Monumentet for Kong Frederik den Sjette afsløres, jeg havde efter Komiteens Anmodning skrevet Fest-Kantaten, Hartmann satte den i Musik, og Studenter-Sangforeningen vilde udføre den; de Synkende ligesom Komponist og Digter bleve naturligvis indbudne.

I smukke Bugter mellem de høje Banker med prægtige Bøge strækker sig Indsøen, hvor Christian den Fjerde i sine Barndomsaar legede Sømand, paa Slotsruinen er Kirken rejst, og foran den staar Monumentet, et Arbejde af Thorvaldsen. Der var meget Gemyt, vil jeg tro, i det hele, men meget lidt Orden, Folk brød ind over Skranken for bedre at høre, ingen Ting hørte man, Vinden bar Musik og Sang bort fra de egentlige Centrum, Talerens Stemme forsvandt i Luften; det egentlige, for mig, smukkeste Moment var om Aftenen efter Afslørelsen af Monumentet; rundt om dette vare Begkrandse tændte, de kastede deres vaklende Skjær ud over Søen; inde i Skoven glimrede tusinde Lys, og Dandsemusiken klang fra Teltene; rundt om paa alle Banker, mellem Skovene og højt over disse, bleve i et Nu Festblus tændte, der lyste i Natten som røde Stjerner. Der laa over Sø og Land en Fred, en Sommerduft, som Norden ejer i sine dejligste Sommernætter. Skyggerne af hver, som gik mellem Monumentet og Kirken, glæde svævende, store, hen ad dens røde Mur, som var det Aander, der toge Del med i Festen.

Et kongeligt Dampskib var givet til at hjemføre Studenterne, og før Afrejsen beredte Aarhus Borgere os, hjærteligt og velment, en Balfest; vi kom i lang Vognrække til deres By, men tidligere end de havde ventet os, og da vi skulde festligt modtages, bleve vi varede ad om at vente lidt; vi maatte i den hede Sol holde lang Tid udenfor Byen, alt for Ærens Skyld, og da vi saa kom ind paa Torvet, opstilledes vi i Rækker; de gode Borgere toge hver sin Student for at beværte ham og give ham et Hjem, Hartmann havde alt tidligt en Indbydelse, jeg stod mellem de Opstillede, et Par Borgere, en efter anden, kom, bukkede, vilde vide mit Navn, og da jeg sagde det, spurgte de: »det er dog ikke Digteren?« jeg sagde »jo!« De bukkede igjen og gik, de gik Allesammen, ikke en Eneste vilde have Digteren, eller maaske, skal jeg tro, som man bagefter høflig har sagt, de undte mig saa god en Vært, den allerbedste, saa at jeg tilsidst fik slet ingen; jeg stod forladt og ene, som paa Slavemarkedet en Sort, hvem Ingen vilde købe; jeg alene maatte ty til et Hotel udi den gode Stad Aarhus.»

Kancelliraad Bagger, der var Søn af den tidligere nævnte Byfoged Bagger og gift med en Købmand Søgaards Datter, var den Gang Byfogedfuldmægtig. Han havde det meget vanskelige Hverv at være Formand for Indkvarteringskommissionen. Det var ingenlunde nogen let Sag at skaffe alle de mange fremmede Logi i den lille, uanselige By, hvis Hoteller var smaa enetages Gæstgiverier, og hvis Forhold overhovedet var yderst tarvelige i alle Retninger.

Kancelliraad **Bagger**.

Provst Schiørring skriver i Slutningen af sin Omtale af Festen efter en Bemærkning om, at Komiteen fortjente billig Dadel for Mangel paa Orden og Plan ved Afsløringshøjtideligheden: »Det var en kostbar Historie for Byen med Indkvartering o. m. Jeg havde Biskoppen med Frue, Generaladjutant Ewald med Tjener og to Studenter; og dertil strømmede en næsten talløs Skare af bekendte og ubekendte ud og ind — *sat sapienti!*«

Det endnu benyttede Regulativ for Skanderborg Kirkegaard fik Schiørring med megen Møje approberet den 23. Oktbr. 1845. Ved frivillige Bidrag fik Prov-

sten ogsaa i dette Aar en Søndagsskole oprettet. Købmand og Skolekommissionsmedlem Kindler var ham en tro og ivrig Medhjælper ved Arbejdet.

I 1846 var der ingen Gudstjeneste i Skanderup Kirke, da Hvælvingerne var under Reparation. I Efteraaret herskede megen Dødelighed i Byen -- i alt døde 44 Individer, dobbelt saa mange som sædvanlig; paa en Gang var der 5 Lig.

»Den 13. Septbr. besøgte Kronprins Frederik atter Byen og laa her en Nat over. Byens Embedsmænd viste ej synderlig Opmærksomhed; men det var især Amtmandens Skyld. Borgerrepræsentanterne blev budne til Taffels, vi ikke. *Sic mutantur tempora!*«

1847: »Af Justitsraad Blichfeldts Sølvbryllup blev der gjort rigelig meget Væsen; min Stilling og mit Forhold nødte mig til at tage Del deri. Jeg kan godt lide Manden; men nok er nok, og det var jo en privat Sag. David S.¹⁾ var *autor* og *primus motor*; han løber let løbsk, naar man ej tager alvorlig Hold i ham«. Schiørring fejrede selv 25 Aars Jubilæum som Præst; men det blev kun en privat Familiefest. Og Provsten maatte i sit Hjerte erkende: »Hvor mon man bedre er end blandt sin Slægt og sine Venner! Det var det bedste Jubilæum«.

Imellem Blichfeldt og Fr. Møller gik det nu bedre end nogen Sinde, »og det er en stor Behagelighed for alle, der har med dem at bestille. Møller er bleven Brandkaptajn, gaar med Epauletter, Kaarde m. m., har dertil faaet en hel Del Brandløjtnanter under sig. Saadanne Narrestreger har man Raad til, men i alle Byens offentlige Kasser er der intet. Men det er Administrationens Skyld. Blichfeldt med al sin Vid og sit gode Hovede er en daarlig administrativ Embedsmand og en endnu daarligere Økonom; og af en slet Politik vil Fr. Møller skaane Borgerne for Paalæg. Derfor har vi bestandig Mangel og Gæld og kunne intet foretage«. Da Møller senere blev gjort til Amtsvejinspektør, vilde Borgerrepræsentationen ikke beholde ham som Brandkaptajn. Man mente, det vilde gaa helt galt, hvis der opstod Ildebrand, naar Brandkaptajnen var paa Rejse som Vejinspektør.

Vi kommer nu til Krigsaarene 1848—49—50. Jeg kunde nøjes med at anføre Schiørrings udførlige Beretning om Begivenhederne her i Byen under disse »evigt mærkværdige Aar i Danmarks Historie«; men da jeg er i Besiddelse af et Par andre interessante samtidige Kilder, maa jeg ogsaa gøre Uddrag af dem. Om selve Krigen veed alle god Besked. Derimod kan det maaske have nogen Interesse nu efter 60 Aars Forløb at høre, hvad Øjenvidner beretter om »Slavekrigen« her i Byen. I den sidste Uge af Marts 1848 for Rygtet gennem Jylland fra Syd til Nord om, at en Skare paa flere Hundrede Stimmænd, som man hurtig gav Navnet: løsladte Slaver fra Rensborg, trængte frem gennem Landet under Plyndring, Brand og Mord. Det aldeles uhjemlede Rygte vakte ogsaa Uro i Skanderborg. Fra fornævnte Kancelliraad Bagger har jeg følgende haandskrevne Beretning:

»Jeg var den Gang paa Byfogedkontoret, og vi sad ved Middagsbordet hos Justitsraad Blichfeldts, da der blev ringet meget stærkt paa Gadedørsklokken, og indtraadte Amtmand Lindholm, meget forpustet, og sagde: »Slaverne er i Anmarsch; der maa gøres noget;« — Blichfeldt svarede smilende: »Vil Hr. Amtmanden ikke spise en Skefuld Vælling med?« Dette vilde Amtmanden ikke, men sagde: »Det er ikke noget at gøre Løjer med. Fred. Møller har været oppe i Kirketaarnet og set, at Havreballegaard brænder, og paa Vejen vrimler det af Slaver«, hvorpaa han skynd-

¹⁾ Apoteker Seidelin.

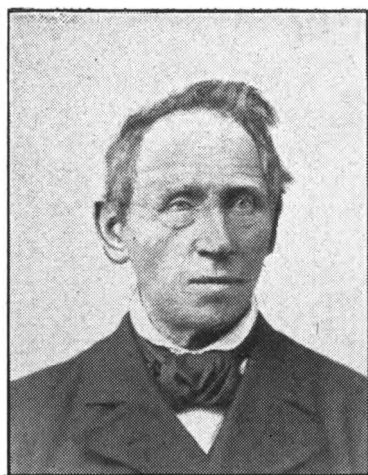
somst fortrak. Der blev imidlertid stærkt Røre i Byen, og Folk stimlede sammen paa Torvet, mange tvivlende om Rigtigheden af Møllers Beretning, men dog tildels bevæbnede, deriblandt en ung Købmand, Godtlieb, der mødte meget fornøjet, iført smuk Jagtdragt, med Jagttaske og Bøsse over Skulderen, Krudthorn, Hagelpung og flere Jagtrekvisitter. — Aarhus Dragonregiment var samme Dags Morgen draget her igennem Byen ad Vejen til Horsens, og var Slaverne naaet til Havreballegaard, maatte de enten have nedlagt hele Dragonregimentet, eller dette maatte være gaaet af Vejen for dem. — Hen paa Eftermiddagen oplystes det da ogsaa, at Havreballegaard var i god Behold, og at de mange Slaver, Møller havde set paa Vejen, var et Kobbelt Heste, og at Røgen fra Havreballegaards Brand var den Støvsy, Hestekoblet forarsagede.

Folk var imidlertid blevet noget ængstelige, og i nogen Tid blev der om Natten holdt Vagt ved Byens Porte. — — — Udbyttet af dette Vagthold blev, at der en Nat anholdtes og indsattes i Arresten en gammel Mand, der dog Dagen efter blev løsladt, da det oplystes, at han tjente som Røgter paa Vester Mølle.

Der indtraf en anden ret pudsigt Historie i de samme Dage. — Orla Lehmann var her paa sin nok som bekendte Rejse for at vække Folket og skulde befordres i Wiernervogn til Aarhus. Den gamle Vognmand S. Andersen mødte med Vogu paa Hotellet og spurgte Opvarningskarlen om, hvem han skulde køre for, og der blev svaret »Lehmann!« — Der var den Gang en Gartner her i Byen af samme Navn (tidligere Tjenestekar), og da S. Andersen troede, at det var ham, han skulde befordre, raabte han, da Lehmann i Mørket steg i Vognen: »Do æ bleuen møi stur o'et, sihn do ska kjyr i Wienerwuhn!«

Glarvester Boes, som selv havde været med i »Krigen« har i »Skanderborg Amts Avis« meddelt følgende:

» — — — Skomager A. Bruun, som var Byens Tambur, blev øjeblikkelig sendt ud for at slaa »Generalmarschen« og oplæse en Ordre fra Amtmand Lindholm til Borgerne om, at disse uopholdelig skulde møde bevæbnede paa Torvet. Blandt de Krigere, der kort efter gav Møde, lagde man særlig Mærke til en Slagter ved Navn Anders Ditlev, en høj Kæmpekarl. Han havde lige været ved at slagte et Kreatur, da Trommehvirvlen lød. Kamplysten, som han var, ilede han til Samlingspladsen i sit »Arbejdstøj« — det vil sige med opsmøgede Ærmer, de kraftige Arme oversmurt med Blod og en vældig stor Slagterøkse paa Skulderen — kort sagt, hans Udseende var saa skrækindjagende, at han vistnok ganske alene kunde have drevet Slaverne paa Flugt, hvis de havde faaet Lejlighed til at se ham. Da Amtmanden saa Slagteren i det krigerske Antræk, skinnede hans Øjne af Fryd. Hs. Højvelbaarenhed, der var en lille, korpulent Mand, var nemlig noget altereret over den modtagne Efterretning og meget ivrig for Byens Forsvar. Han klappede Kæmpen paa Skulderen og sagde i sin mest velvillige Tone: »Det var ret, lille Slagter!«

Glarvester **Boes.**

Ved Vesterport, Sønderport og Nørreport blev der om Natten udstillet Vagter, og desuden gik der stadig Patrouiller gennem Gaderne. — — — I Raadhuset blev der indrettet »Hovedvagt«, hvor Afløs-

ningsmandskabet opholdt sig . . . Tømrermester Fr. Møller var Vagtkommandør . . . I Modsætning til den ivrige Amtmand stillede Politimesteren, Justitsraad Blichfeldt, sig meget skeptisk til Meddelelserne om Slavernes Skændselsgerninger, og han holdt sig helt passiv. I den almindelige Ophidselse vandt hans Argumenter dog ingen Tiltro, men han havde dog den Tilfredsstillelse, at han meget hurtig fik Ret . . . Kun i to Nætter holdt man Vagt, saa var Uvejret drevet over, og Borgerskabet kunde atter gaa til Ro.

Forfatteren Beatus Dodt var paa den Tid Købmand her i Skanderborg og boede i Gaarden ved Siden af Raadhuset. I 1850 forlod han Byen og gik over i Toldetaten, fra hvilken han 1886 tog sin Afsked. Beatus Dodt har gennem en lang Aarrække udfoldet en Forfattervirksomhed, der har vundet sig en ikke lille, navnlig folkelig og ungdommelig Læsekreds. Til de mest yndede af hans Bøger hører »Fredensborg« og »Rideknægten«. Som Føljeton i forskellige Blade har han skrevet en Fortælling »Rylemand eller en jydsk Bys Fataliteter under Krigen 1848«. Den findes i et enkelt fraklippet Eksempplar i »Det store kgl. Bibliothek«. I denne Fortælling skildrer Dodt sine Erindringer fra Skanderborg. Hans Beretning om Slavekrigen falder udmærket sammen med foranstaaende Optegnelser af Bagger og Boes. Naturligvis er alle Personnavne forandrede, men adskillige er dog saa godt tegnede, at ældre Folk har fortalt mig, hvem Forfatteren sigter til.

Den paniske, al Fornuft og Overlæg spottende Skræk, som greb alle, der hørte om de udbrudte Slaver, bragte Folk til at flygte i store Skarer mod Nord. Store Vognrækker kørte en Nat gennem Adelgade i Skanderborg. Fortvivlede og grædende gav de ulykkelige, der for største Delen bestod af syge, Kvinder og Børn, sig næppe Tid til at nyde en Forfriskning, mens Hestene bedede. Med en Iver, der grænsede til Vanvid, skyndte de sig at komme af Sted, idet de beskrev de Farer, som de var undflyede. De besindige og rolige Skanderborgensere rustede sig med Spyd, Leer, Høtyve og Geværer for at værgе deres lille By mod den Skare af Kvindeskændere, Mordere og det elendigste Udskud og Pak, som skændende og brændende nærmede sig. »Slaverne kommer!« var det angstfulde Raab, der bragte Folk til at tabe baade Sans og Samling. Ikke alene Penge og Sølvtøj blev i en Fart gravet ned, men ogsaa store, mægtige Kister, fulde af Linned og Sengeklæder, blev nedsænkede i Jordens Skød.

De ved Byens Sønderport opstillede Vagtposter oplevede de fleste Eventyr. Her et Par Eksempler:

Det var allerede bleven mørkt, da en Vogn nærmede sig. Et tordnende »Holdt« bragte Kusken til at holde Hestene an. »Hvad er der paa Færde?« spurgte en Herre, der stak Hovedet ud af Karetvinduet.

»Byen er spærret«, svarede Vagten. »Ingen tør hverken komme ud eller ind!«

»Min Gud!« udbrød den fremmede, »har man da Pest derinde?«

»Nej paa ingen Maade, men Fjenden er i Landet, og vi vjde ikke, hvilket Øjeblik han overfalder Byen!«

»Naa saaledes at forstaa«, svarede den rejsende med en lille Latter. »Jeg tvivler om, at han med al sin Dødsforagt vilde vove som enkelt Person og siddende i en Postkaret at overfalde en saa velforsvaret By. Min Tid er imidlertid knap, og jeg beder Dem derfor om at lade mig køre. Til Deres Beroligelse kan tjene, at jeg er Minister Orla Lehmann fra Kjøbenhavn.«

Vagten blev temmelig altereret ved denne Meddelelse; men da det paa hin Tid

endnu ikke var blevet Brug, at Ministrene færdedes paa alfar Landevej som almindelige Jyder, bad man om at se Ministerens Tegn.

Nu var Turen til Ministeren at blive overrasket: »Tegn!« gentog han. »Jeg ved ikke, hvad De mener«.

»Vi mener, at da Straalemesteren ved Brandkorpset, Politibetjenten og flere har et Skilt, saa maa jo ogsaa Kongens Minister have et!«

»Sandelig!« udbrød denne. »Der er noget i, hvad De siger. Et saadant vilde da kunne vise, hvad han er, naar hans Gerninger ikke formaar det. Kør saa til!« raabte han i en rask befalende Tone til Kusken. Og af Sted gik det saa ind til Byen i fuld Galop. Vagten besluttede at lade Naade gaa for Ret i dette uforudsete og overordentlige Tilfælde.

Kort efter nærmede den i Baggers Optegnelser omtalte Røgter sig med sin Stok og en Bylt Tøj paa Skulderen. Vagten antog ham i Mørket for en Slave med Gevær og Tornyster og satte efter ham, da han flygtede. Under Flugten tabte han sin Bylt, og den ene af Forfølgerne faldt over den, hvorved hans Gevær gik af. Skuddet fremkaldte Røre i Byen. Anders Bruun rørte Trommen, og Folk strømmede ud for at hjælpe Vagten. Den stakkels Røgter maatte i Arresten. Men nu udbredtes Meddelelsen om, at Minister Orla Lehmann havde sagt, før han forlod Byen, at der aldeles sikkert ingen Fjender var paa denne Side af Aabenraa. Og han havde bedt de tapre Borgere om endelig ikke at overanstrenges sig, men spare deres Kræfter til en mere passende Lejlighed. Borgervæbningen blev samme Nat opløst, idet Vagtposterne begav sig hjem i al Stillehed. Saaledes endte den korte, men hæderlige Krig mod Slaverne i Skanderborg. Provst Schiørring finder ikke Anledning til at omtale denne Begivenhed i sine Optegnelser.

Snart efter begyndte de jyske Tropper fra Morgen til Aften og ofte om Natten at drage gennem Skanderborg for at støde til Armeen. I hvert Hus stod Bordet baade tidlig og sildig dækket og den kæmpemæssige Kaffekegel dampede paa Ilden. Ofte saa man Kvinderne staa uden for Husene for at skænke den oplivende Drik til de jublende Soldater, naar de rakte de tomme Kopper frem. Man kappedes om at vise Soldaten sin Tak og Paaskønnelse, og det blev gjort til Byens Ros og Ære.

Efter Tilbagetoget fra Slesvig kom smaa sprængte Afdelinger af Armeen, som det ikke var lykkedes at faa over til Als og Fyn, igennem Byen. En Morgen kom et Batteri, som var bleven stærkt forfulgt af Fjenden. Mandskabet havde ikke sovet i tre Nætter, og da det nu troede sig nogenlunde sikker, lagde det sig i Grøfterne og sov et Øjeblik efter saa trygt, som laa det i Moders Dragkisteskufler. Inde i Byen havde Kvinderne faaet travlt. Med Kedler fulde af dampende Kaffe og hele Klædekurve med Smørrebrød drog de i store Skarer ud paa Landevejen, hvor der paa en grøn Plads blev dækket et saa vederkvægende og duftende Frokostbord, at det snart lokkede Mandskabet ud af Søvnens Arme. Med Deltagelse hørte Skanderborgenserne om alle de Strabadser, Soldaterne havde maattet udstaa for at redde deres Kanoner.

»Thi før skulde vi have ædt dem selv, end Hundetyskerne skulde faa Fingre i dem«, sagde en ung Konstabel.

»De havde ligget tungt i Maven«, bemærkede Bager Bræstrup, idet han stoppede Karlens Brødpose fuld af Franskrød.

Fjenden besatte under General Wrangels Anførsel hele den sydøstlige Del af Jylland (med Vejle og Kolding). Et Strejtkorps blev udsendt til Skanderborg. Om Morgenen tidlig den 13. Maj, da Borgerne — som man ofte træffende nok siger —

tænkte paa ingen Ting, blev Byen pludselig omringet og besat af en stærk Afdeling af Fjenden, som baade førte Artilleri og Kavalleri med sig. Som var de stampede frem af Jorden, mylrede paa en Gang Gader og Huse af disse frygtede og ubudne Gæster. Efter en Times Forløb havde Anføreren Oberst Zastrow ved Justitsraad Blichfeldts Hjælp faaet samlet Borgerrepræsentationen og Byens bedste Mænd. Han forsikrede dem, at han ikke var kommen ind i Landet som deres Fjende, men kun for paa en venskabelig Maade at flaa dem saa meget som muligt og lette Kornmagasinerne for deres Fylde og Staldene for deres Øksne. Skanderborg skulde blot i Forbindelse med det øvrige Jylland delagtiggøres i den store Ære at hjælpe den prøjsiske Krigskasse til en Indtægt af 4 Mill. blanke Dalere. Til Slut oplæste Obersten en Fortegnelse over de Naturalier, han foreløbig ønskede. Blichfeldt tingede og pruttede saalænge med ham, at han slog betydeligt af paa sine Fordringer, der tilsidst blev nogenlunde overkommelige. To af Byens Borgere maatte under Bevogtning drage til Vejle som Gidsler for, at det betingede Antal Stude, det forlangte Kvantum Rug, Havre, Smør og Flæsk inden 8 Dages Forløb var leveret til Fjendens Hovedkvarter i Vejle. Da Obersten gik, brød Stormen løs mod den stakkels Byfoged. Det kom til et heftigt Klammeri; man vilde have Blichfeldt suspenderet. Blichfeldt forstod imidlertid at tage Sagen fra den gemyllige Side. En af de mest misfornøjede var Skrædder Riis. Blichfeldt sendte Bud efter ham, idet han ønskede at faa taget Maal til et Sæt nyt Tøj. Riis kom naturligvis straks springende og udførte sit Hverv. Han spurgte saa om, hvornaar Tøjet skulde leveres. »Aa, det er tidligt nok, naar De nu har faaet udvirket, at jeg faar min Afsked!« — svarede Blichfeldt. Skrædderen luskede slukøret bort. Det endte med, at Fr. Møller nedlagde sit Mandat som Borgerrepræsentant. I hans Sted valgtes Farver Blom til Formand. Kort efter maatte Fjenderne paa Ruslands Bud trække sig ud af Jylland, og de skanderborgske Gisler kom tilbage i god Behold.

Hele Vinteren laa her 2 Kompagnier af 7. Liniebataillon i fast Indkvartering. »Præsten glemte man ikke«, skriver Schiørring. »Jeg havde 1 Løjtnant og 4 menige«. Først i April 1849 begyndte Krigen igen. Den danske Hær trak sig tilbage til Als og Fredericia. Kun General Ryes Brigade trak Nord paa, omsværmet af og fægtende med Fjendens talrige Skarer. Den 13. Maj kom Rye til Skanderborg og havde sit Hovedkvarter her til den 22. Maj. Nu var der et Liv og en Bevægelse, som Skanderborgenserne aldrig havde kendt Mage til i deres lille By. Paa Gaderne stod bestandig flere Batailloner opstillede, saa at de ved første Vink var parate til at rykke ud for at modtage Fjenden, dersom han skulde nærme sig. Mandskabet forsøgte paa alle mulige Maader at forkorte Tiden. Snart lød en tusindstemmig, lystig Sang fra Rækkerne, snart en rungende Latter, der blev frembragt ved en eller anden Streg af Bataillonens privilegerede Spasmagere. Rundt om i Lo og Lade, i Hø og Halm havde de deres Sovesteder. For deres Mad skulde de selv sørge; men da Naturalforplejningen kun strakte til det allernødvendigste, kom det an paa at gøre sig gode Venner med Husets Madmoder eller Piger. Det var særlig Krydderier, det var galt med. »Madamen skulde vel ikke tilfældigvis«, hed det da gerne, »have lidt Salt og lidt Peber tilovers eller ogsaa en Smule Eddike og nogle Løg! Ja, Madamen maa endelig ikke blive vred, men De ved nok selv, hvad det er at være Husmoder«.

»Ja det ved Gud, jeg ved, især i denne Tid!«

»Naa, der kan De selv se. Ja, nu skal De ha' Tak, nu gaar Gyngen!«

Naar den ene Plageaand var borte, indfandt den anden sig. Husmødrene var

gerne, naar Aftenen kom, saa øre i Hovederne, som om de havde deltaget i en politisk Diskussion i »Skruestikken«s Bagstue. Paa den anden Side var Soldaterne utrættelige i at gøre sig saa nyttige som mulig. De hentede Vand, savede Brønde, gik Byærinder og sleb Knive med en storartet Utrættelighed. Mangen god Kop Kaffe faldt rigtignok ogsaa af til Gengæld. Ofte saa man skjult bag Køkkendøren en hel Række Krigere sidde paa Tørvekassen, hver med sin Spølkum i Haanden.

Der stod nogle smaa Forpostfægtninger i Egnen, men Krigens blodige Rædsler forskaanedes Byen dog for. Atter truede Fjenden med at omgaa Rye og afskære hans videre Tilbagerykning. Pludselig overraskedes Borgerne ved, at Tropperne forlod Byen over Hals og Hoved. Den paafølgende Stilhed og Ro var imidlertid kun af kort Varchighed; thi allerede Dagen efter, den 23. Maj om Eftermiddagen Kl. 4, myldrede Tyskerne ind fra alle Ender og Kanter. En utrolig Mængde (3000) smaa Bajrere besatte i en Haandevending hele Byen. Der paafulgte en saa enorm Forvirring, at det et Øjeblik syntes, som om Verdens sidste Dag var kommen. Aandeløse og ude af sig selv styrtede Borgerne omkring for at varetage de Funktioner, der var dem tildele: nogle som Indkvarteringskommisærer, andre som Magasinforvaltere og atter andre som Bestyrere af Vognparken og tilsidst en stor Mængde uden nogen som helst Bestilling. I Husene var der et fuldstændigt Kaos. Overalt, i de eleganteste Værelser, ja selv i Stadsestuene, der af Husmødrene ellers blev betragtede som den mest ukrænkelige Helligdom, var der paa Gulvene strøet Hø og Halm, hvori de fjendtlige Soldater væltede sig, medens de aabentstaaende Vinduer var garnerede med Skjorter og Benklæder, som blev udluftede efter den lange Marsch.

Bajrerne blev her en hel Maaned. Anføreren var Hertug Edvard af Sachsen-Altenburg. Overgeneralen v. Prittwitz var her flere Gange. I Præstegaarden var der bestandig 2 Officerer og 30 menige, stundom endnu flere. En Nat, da Huset allerede var fuldt, blev Provst Schiørring vækket for at modtage og beværte 16 Mand, der hørte til en Afdeling, som marscherede gennem Byen. Selv blandt Underofficererne og Gendarmerne var der mange, der gjorde Fordring paa at faa egne Værelser. Der blev vel daglig uddelt Naturalrationer; men de kunde ikke nær slaa til. Officererne vilde leve godt og have Vin, de menige forlangte Smør, Mælk og Øl og meget andet, saa det har ikke været saa nemt for de stakkels Husmødre i denne Maaned. Schiørring fortæller, at hans Kone og Piger Dag ud og Dag ind maatte gaa og lave til omtrent som Marketentersker med den Forskel, at de ikke fik anden Betaling end grove Ord. De af Byens fine Damer, der løb deres Vej, før Fjenden kom, slap for alt dette. Byfogeden manglede Fatning og Kraft og var hverken anset af Ven eller Fjende. Amtmanden blev arresteret og bortført. Partiskhed ved Indkvarteringen bidrog til at forøge Nøden og Trykket. Hver maatte hjælpe sig selv, som han bedst kunde.

Man sammenlignede Bajrerne med Rotter, en ikke uvittig Sammenligning, naar man tager Hensyn til deres Lidenhed, den overordentlige Lethed og Væverhed, hvormed de bevægede sig, og fremfor alt den sjældne Evne, de besad til at finde Husets lønlige Vraaer. Overalt, i Køkken, Kælder, Spisekammer, paa Loftet, ja paa de urimeligste Steder kunde man flnde dem.

Dertil kom deres Hang til Smaatyerier og deres sjældne Geni til at udføre dem. Større Ondskabsfuldheder eller Gavtyvstregere forekom dog kun yderst sjælden. Til daglig var de lige saa godmodige, som de var snakkesalige og storpralende. Vel kunde de over en Ubetydelighed blive saa desperate, at man skulde tro, det gik paa

Livet løs; men naar man rolig lod dem skribe og gestikulere, gik det snart over, og det var da, som om der intet havde været i Vejen. Ja, de kunde være ligefrem elskværdige. Hos en Daglejer, der havde fire Mand i Kvarter, kom Konen i Barnsnød, medens Manden var paa Arbejde. En af Soldaterne hentede øjeblikkelig Madam Schmidt, medens en anden gav sig i Færd med at koge Sødsuppe til den syge. De to andre skaffede ved deres overordentlige Talent til at rapse i en Haandevending en Vugge og Sengeklæder samt en saadan Mængde Fødemidler til Veje, at Huset næsten var forsynet for et helt Aar.

Bajrerne afløstes her af Hessere, Prøjsere, Polakker o. a. Prøjserne var bedst disciplinerede, Hesserne var temmelig strenge i deres Fordringer. I 9 lange Uger var Byen afskaaret fra alt Samkvem med Omverdenen. Ingen Aviser, ingen Breve. Vestfra nærmede vore Dragoner sig Byen paa kort Afstand. Ofte maatte hele den indkvarterede Besætning rykke ud. Deres Transporter blev opsnappede og bortførte. Det hændte endog flere Gange, at deres Feltpost, der dog stedse var ledsaget af en stærkt Bedækning, blev taget og ført ud i Heden. Tyskernes Forsigtighed og strenge Forholdsregler blev mere og mere skarpe og trykkende, især efter Affærene ved Nørre Snede og Fuldbro Mølle. Portene blev barrikaderede om Natten. Man turde næppe gaa udenfor Byen.

Det var Fuldmægtig Mazanti paa Herredskontoret i Brædstrup, der gav Eskadronen N. Brock i Gern Herred Underretning om, at der den 8. Juni kunde gøres et godt Kup i Nørre-Snede. En fjendtlig Kommando paa ca. 70 kurhessiske Husarer var udsendt for at rekvirere Levnedsmidler i forskellige Sogne. Mazanti regnede ud, at Fjenderne maatte komme til at overnatte i Nørre-Snede og sendte en Stafet, en ung rask Bondekarl, af Sted med Meldingen. Han blev selv beordret med paa Expeditionen og ledede alt efter sin Plan. Mandskabet blev indkvarteret i Byens 4 Gaarde, og der udstilledes ingen Poster. Ved Midnatstid brød N. Brock ind i Nørre-Snede. I et Nu var Gaardene omringede, og deres slumrende, ubudne Gæster gjorde til Fanger. En Broder til Fuldmægtig Mazanti blev lige efter Krigen Bestyrer af den private Skole i Skanderborg.

Bogbinder Edv. Hansen spillede en vis Rolle i Affæren ved Fuldbro Mølle. Han havde i 7 Aar været Underofficer ved »jyske Jægerkorps« under Frederik VI., saa han havde en Del gode militære Kundskaber. 1840 vandrede han paa sin Fod gennem Landet for at finde et passende Sted for en Bogbinder og mente, da han kom til Skanderborg, at det nok maatte kunne gaa at nedsætte sig her.

Under Fjendens Indkvartering blev han Proviante-ringsforvalter for Hovedmagasinet i Skanderborg. Alle Ordre fra Omegnen kom til ham. Han vidste altid nøjagtig Besked om de fjendtlige Afdelingers Opholdssted og Styrke. Paa smaa Sedler gjorde han sine Notitser og sendte Skomager Olsen af Sted om Natten med Meldinger til en dansk Afdeling, der laa ad Silkeborgkanten til. En af disse Meddelelser gik ud paa, at der paa Leegaardslyst laa en lille Afdeling paa ca. 200 Mand (den bückeburgske Armè), som ingen Sikringsdele havde udsat mod Nord. Ritmester L. Brock, en Broder til fornævnte N. Brock,

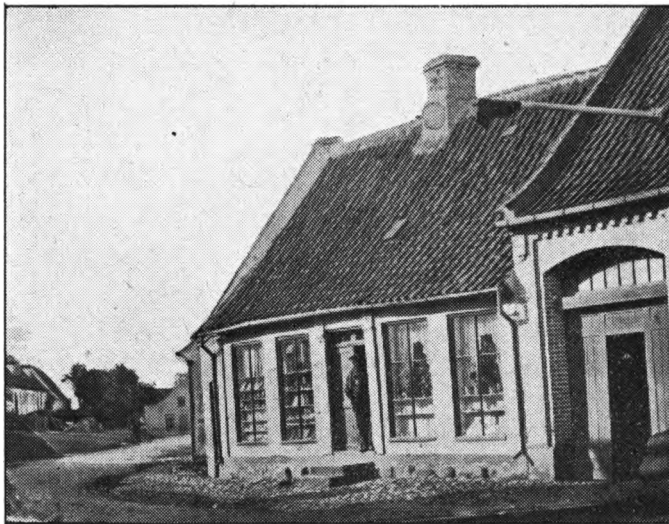

Bogbinder Edv. Hansen.

beslattede da med $\frac{1}{2}$ Eskadron samt 60 Infanterister under Kaptajn Rist Natten mellem d. 15. og 16. Juli at overrumple Fjenderne paa Leegaardslyst. Men da de efter deres Vejvisers Raad gik Sønden i Stedet for Norden om Mos Sø, hvad Edv. Hansen havde tilraadet, stødte de ved Fuldbro Mølle paa den i Skanderborg indkvarterede bajerske Brigades Feltvagt, der bestod af 1 Officer, 2 Underofficerer og 10 Mand, som alle blev taget til Fange. En dansk Soldat blev skudt, og en saaret. Fjenderne var nu bleven allarmeret, og vor lille Skare trak sig skyndsomst tilbage.

Paa Landet her omkring havde Fjenderne huseret slemt. Skanderup Kirke blev helt ødelagt indvendig. Den var forvandlet til en hel Soldaterkaserne. Ikke engang Begravelserne og de dødes Ben skaanede de. Der kunde slet ingen Gudstjeneste holdes.

Bogbinder Edv. Hansens Hus.

Ejendommen (med Kvisten) paa venstre Side er den saakaldte „Eldrups Gaard“ — tidligere „Knibtangen“. I Midten af Billedet ses den Bygning, der tidligere var Posthus, men hvor Købmand Flach indrettede Købmandshandel.

Kirken maatte — som før nævnt — med stor Bekostning restaureres. I Stilling Kirke slog de Prædikestolen i Stykker. Skanderborg Slotskirke tilføjede de derimod ikke den ringeste Skade. Her holdtes flere Gange baade katolsk og protestantisk Gudstjeneste. En halv Snes tyske Soldater blev begravede paa Kirkegaarden.

Endelig d. 25. Juli trak de sidste Fjender sig ud af Byen. Der var atter sluttet Vaabenstilstand. Den 27. Juli havde Skanderborg igen Indkvartering af vore egne Tropper. I »Series Pastorum« læses: »Mens Jylland var i Fjendehaand, sad Rigsdagen i København og fik endelig den ny Grundlov færdig; det laa dem mere paa Sinde end de jyske Brødres Nød. Derover jubles der som over en stor Sejr. Nu vil Guldalderen, forjætted der, atter vende tilbage! Gid det maa opfyldes; men end mærkes ej dertil. Førerne har forstaaet at mele deres egen Kage, er bleven Ministre, har faaet fede Embeder, Pensioner o. s. v. Det er det hele; men Byrderne er bleven forøgede for Landet, og Armod og Næringsløshed er mange Steder traadt i den forrige Velstands Sted«. Den gode Schiørring har ikke været allermest begejstret for den ny Tid og dens Mænd.

Senere siger han: »Jeg frygter, at vi tidligt nok har faaet den Konstitution og alt det Væsen, hvortil vi næppe endnu er modne!«

Fire Dage efter Fredericiaslaget blev der atter sluttet Vaabenhvile. Den 22. September kom 5te Reservebataillon til Skanderborg for at ligge i Vinterkvarter her. I Præstegaarden blev Regnskabsføreren, en cand. theol. Westergaard, indkvarteret. Ham var der stor Henrykkelse over. »Han var en sjælden flink Mand, der blev som Medlem af Familien.«

Da Begivenhederne i det tredje Krigsjaar foregik i Sønderjylland, sænkede den vanlige Fred og Idyl sig atter over Byen. Naturligvis samledes Borgerne ofte i »Skruestikken«, »Knibtangen« eller »den gloende Kalkun« for at høre Beretningerne i de udenbys Aviser og drøfte Situationen. Endelig kom Freden. Fest paa Fest beredtes vore tapre, sejrige Tropper paa Hjemmarschen. Ogsaa her i Byen blev der lavet Takkefester. Borgerne glædede sig som alle danske over, at Sønderjylland atter var vort, omend det var dyrekøbt med Blod og Penge.

Bogbinder Hansen kom senere til at spille en betydelig Rolle her i Byen. Han var en dygtig og energisk Mand og meget idealistisk anlagt. I 1854 valgtes han til Borgerrepræsentant i Stedet for Købmand Godtlieb, der fraflyttede Byen. Paa Grund af sin militære Uddannelse blev Hansen naturligvis gjort til Fører for det saakaldte »Politikorps«, en Slags Borgervæbning for Skanderborg. Det bestod af en 20—30 Mand med gamle Bøsser og Sabler og Uniformsfrakke og Kasket, kun Bukserne maatte vælges efter Behag. Det var et stolt Syn at se Hansen komme med sit raske Korps gennem Gaderne. Korpsets Skydninger og Småafester i Dyrehaven hørte til Byens største Fornøjelser. En lille Levning har vi endnu fra den Tid i en Skiveskydning, der populært kaldes »Ingerdahls Fødselsdag«. Senere blev Hansen Medlem af Amtsskoleraadet og Byraadet, Ligningsborger m. m. Han meldte sig ud af Byraadet, da Medlemmerne ikke vilde gaa med til at indføre fri og gratis Skolegang gennem alle Skolens Klasser. En Tid gik hans Børn derfor i Ladegaardenes Skole. Han udfoldede et stort Arbejde som Medstifter af Landbosparekassen for Skanderborg Amt. I Slutningen af 60erne og Begyndelsen af 70erne var han endogsaa Kredsens Rigsdagsmand. Han sluttede sig til »Bondevennerne«, men følte sig saa skuffet af Rigsdagsarbejdet, at han ikke stillede sig ved næste Valg.

Jens Bruun var Byens største Skomager paa den Tid. Til Stadighed havde han 7 Mand paa Værkstedet. Efter Laugsprotokollen viser det sig, at han regelmæssig havde en Dreng, der »som Svend kan passere« hvert Aar. Han var en af de sidste Oldermænd i Lauget, munter, aglet og afholdt af alle. Kunderne fra Landet havde i hans Hjem et godt Madsted paa de store Markedsdage. Bordet stod dækket fra Morgen til Aften, og Kaffekedlen dampede. Han havde en ejendommelig Evne til at bedømme Slagtedyrenes Vægt og Værdi, hvilket maaske har sin Grund i, at han var opdraget paa Landet. Mange Borgere købte aldrig Grise eller Faar til Slagtning uden at tage Jens Bruun med paa Raad. Han kom i Lære hos Skomager P. Schmidt d. 4. Oktbr. 1830, gjorde Svendestykke d. 29. Juni 1835

Skomager Jens Bruun.

og Mesterstykke d. 18. Aug. 1843, hvorpaa han begyndte for egen Regning i det lille Bindingsværkshus paa Hjørnet af »Asylgade« og »Søgade«. Siden købte han Læge Daugaards Ejendom paa Storegade, hvilken han tilsidst ejede uden Gæld, og han havde endda Penge i Sparekassen.

I 1852 blev Gæstgiver Ustrup paa »Fønix« Borgerrepræsentationens Formand, efterat han i flere Aar havde været Byens Kæmner. Samme Aar kom det i et Raadstuemøde til et slemt Mundhuggeri mellem Ustrup og Borgerrepræsentant, Smed O. Hansen, der misbrugte sin Stilling i den Grad, at han gjorde Repræsentationens Forhandlinger til Genstand for Bysladder og beskyldte Formanden for intet mindre end Vilkaarlighed og Selvraadighed i Ledelsen af Raadstueforhandlingerne.

Ølbrygger Nielsen kunde i 1852 ikke erholde Bevilling til Kaffeskænk og Udsænkning af Spirituosa, da han var den eneste Ølbrygger i Byen og som saadan havde sit rigelige Udkomme.

Asylgade.

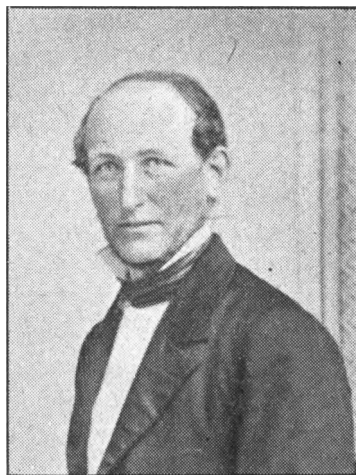
Bindingsværkshuset ejes nu af Vægter Vitus's Enke og kaldes i daglig Tale „Petersborg“. Man ser, at der er foretaget store Udgravninger. Det er den gamle „Wejlesbakke“, der lidt efter lidt forsvinder.

Efter Krigen gik det værre og værre med Byens Kommunalvæsen. Det maa antages, at Blichfeldt nu var bleven for gammel til at bestyre det besværlige Embede som Byfoged. Schjørring bemærker, at »det kan ikke gaa saaledes ret længe; men det lader næsten til, at man i København har saa meget at bestille med Rigsdag og Udland, at man glemmer de indre Anliggender. — — — Det bliver mig mere og mere klart, at den saa lovpriste fri Konstitution ingen varig Velsignelse bringer. Alt gaar op i Ordsqualder og Kævlerier. Ved Valget d. 4. Aug. (1852) sloges Partierne her i Skanderborg, saa det var en Gru«.

Endelig 1852 fik den gamle Justitsraad Blichfeldt sin Afsked som By- og Herredsfoged i Skanderborg. Han havde bestyret sit Embede i en hel Menneskealder. Han var en Mand, der vakte Opmærksomhed og forlangte Respekt. Skærmydsler havde han, som vi ved, mange af, baade med Byens Raad og andre. Prokurator Jensen blev konstitueret i hans Sted; men han var ikke skikket til at beklæde Byfogedembedet, da han nærede »alt for bornerede Anskuelse og kun tænkte paa at tjene Penge«. Man længtes efter den ny Byfoged; men det tog Tid, inden Udnævnelsen fandt Sted, da Silkeborg med en Del af Distriktet skulde skilles fra, og en ny Jurisdiktion oprettes. Først i Slutningen af 1854 tiltraadte Auditør Bülow Embedet. I »Series Pastorum« tilføjes:

»Han synes at være en flink Mand. Her er meget at rette, hvis han har Kraft dertil. Men Folk er ej lette at komme tilrette med i vore Dage, da hver helst selv vil raade og gøre, som han finder for godt«.

Den private Skole her i Byen skiftede stadig Bestyrere. Prangen afløstes snart af Wesenberg, der 1851 blev Præst i Thisted. I hans Sted kom Cand. Mazanti. Kateket Kieler blev 1852 kaldet til Sognepræst i Trige ved Aarhus. »Han var en rettænkende, kristeligt troende Mand; havde ret gode Tanker om sig selv og var stundom lidt anmassende; men det faldt bort, naar man ret lærte at kende ham«, skriver Schiørring. »Vi kom godt ud af det, efter at vi et Par Gange havde prøvet hinanden. I Skolen var han næppe paa sin rette Plads, men han vil blive en god og værdig Sognepræst«. Hans Eftermand blev udnævnt i Begyndelsen af det følgende Aar. Det var en ældre Kandidat, som hed P. E. A. C. Erichsen. Han havde allerede i mange Aar været Lærer ved Skolerne i København og var saaledes en øvet og ivrig Skolemand, hvilket var meget heldigt for Byens Skolevæsen paa den Tid.

Auditor **A. F. Bülow**.
Byfoged i Skanderborg.

Iøvrigt var han en godmodig og fordringsløs Mand, der gerne vilde rette sig efter Provstens Ønsker.

Efter Grill var Daugaard bleven Distriktslæge. Han var en meget dygtig Læge. Han boede i det Sted, som senere købtes af Skomager Jens Bruun. I Sidebygningen, hvor nu Rasmus Bruun og hans Folk syr Støvler til Borgerskabet, havde Dr. Daugaard sit Konsultationsværelse. Han hørte til »Skruestikken«s Stavgæster. Han døde i Aaret 1852, og Provst Schiørring siger om ham, at Umaadelighed i Drik forkortede hans Dage. Hans Efterfølger blev Distriktslæge Regenburg, der var Broder til den senere Amtmand af samme Navn; men han døde meget pludselig kort efter, at han var tilflyttet Byen i Foraaret 1853. Derefter blev Kuhlmann Distriktslæge. Han bestred med Dygtighed sit Embede i over 40 Aar.

Ogsaa Apoteket skiftede Ejer paa den Tid (1852), idet D. Seidelin solgte det til Henning Gynther Koefod (f. 1823 i Ringkøbing). Seidelin flyttede til København med sin Familie, hvor han døde 1857. Schiørring kalder ham »en underlig Personage, en sand Raritet, men ej uden Kundskaber og Talenter«. Koefod havde gjort Tjeneste som Reserveløjtnant. Han interesserede sig levende for Landeriet, der hørte til Apoteket, og tilkøbte endnu mere Jord. Den sydligste Del af Forbygningen blev ombygget og fik sit nuværende Udseende.

I 1853 gik Borgerne i den dødeligste Skræk for Kolera, der rasede slemt flere Steder i Landet. Schiørring skriver: »Saadan Tugtelse behøver virkelig den letsindige og ugudelige Verden; det er godt, at det erkendes, at Herren er alt, vi Mennesker intet, naar han rører ved os. Her fandt Byens velvise Magistrat paa at ville indrette Lighus under Kirken, hvilket jeg kraftigt modsatte mig og forhindrede. — Det blev da denne Gang ved Skrækken«. Samme Aar indsatte Provsten en grundmuret Forside i Præstegaardens Hovedbygning. I den Anledning stiftede han et Embedslaan paa 900 Rdl.

I Stedet for Justitsraad Bindesbøll, der pludselig døde sidst i 1853, blev Kammerraad Galschiøt Amtsforsvalter. Provsten slutter sin Beretning for dette Aar med følgende Udbrud:

»Grøden blev knap i Aar, saa mange lidet troende befrygter Hungersnød. Og Misvækst og Dyrtid synes at ville følge paa Krig og Pest. Herrens Straffedom! Vi fortjener ej bedre! Hertil kommer det frygtelige Uvejr, der trækker op i Tyrkiet og bebuder ny frygtelige Krige og Blodsudgydelser! Sammenstødet mellem Østen og Vesten synes uundgaaeligt og kan befrygtes at ville udbrede sig til hele Europa. Og her hjemme bliver Spalten imellem Rigsdag og Regering større og større og truer med ny Ulykker. Gud bevare gamle Danmark!«

Han klager ogsaa over, at alle hans fire Sønner er besjælede af den ny Tids Frihedsideer og ligeledes alle hylder Grundtvigianismen. Dette fremkaldte ofte ret alvorlige Debatter i Præstegaarden »uden iøvrigt at forstyrre det rette Forhold mellem os, hvilket ej heller var godt anderledes!«

I 1855 var her en lang og streng Vinter, som kun faa erindrede at have oplevet Mage til. Brændselet blev umaadelig dyrt, og Nøden blandt fattige Folk var stor, da ogsaa alle Levnedsmidlerne steg i Pris.

Samme Aar blev Amtmand Lindholm afskediget ved et Magtsprog af Kongen eller Ministeren. Schiørring bemærker i den Anledning: »Det er strengt. Saadant medfører den saakaldte Frihedstid; det var vi ej vante til under Absolutismen. Det vakte derfor almindelig Deltagelse, ihvorvel der kunde siges en Del imod Lindholms Karakter og Forhold; men havde han forset sig, kunde man jo have tiltalt ham derfor. I hans Sted fik vi en Baron Bille Brahe, en dygtig og elskværdig Mand, uden adeligt Hovmod og Præstensioner, gift med en Komtesse Molkte fra Bregentved. Hun kom til Efteraaret. Ung, smuk og behagelig hyldes hun af alle. Og det lader til, at her vil blive et ganske andet Hus i Amtmandsboligen end forhen.«

Den berømte Biskop Monrad, som var bleven udnævnt til Ministeriets Konsulent i Skolesager, inspicerede ogsaa Skolerne her i Byen (1855). Han var »hvas« ved denne Lejlighed; men Skolevæsenet trængte ogsaa haardt til Forbedring. Provst Schiørring havde udarbejdet en ny Skoleplan, som allerede var indsendt til Ministeriets Approbation. Monrad lovede, at den snart skulde komme tilbage, hvilket ogsaa skete; men paa Grund af Mangel paa Penge maatte Reorganisationen opsættes til næste Aar. I den gamle Barakgaard lejede Byraadet saa 1856 en lille Lejlighed til Skolestue og til Bolig for den efter Skoleplanen ansatte Tredielærer. I disse midlertidige og smaa Lokaler virkede Lærer N. Nielsen, til den ny Skole toges i Brug 1858.

Med en lille Oversigt over Ind- og Udlandets politiske Forhold slutter Provst Schiørring sine interessante Optegnelser i »Series Pastorum«. •Han blev nemlig 1856 forflyttet til Fruering-Vitved Sognekald. Her blev denne hidtil saa raske og virksomme Mand angrebet af »Benedder« i Ansigtet og døde efter lange og haarde Lidelser d. 24. Oktbr. 1858.

1856 udnævntes Gaardejer, Drejermester J. Jensen til Medlem af Skolekommissionen i Stedet for gamle Kindler, der havde røgtet dette Hverv i 38 Aar.

1857 blev Købmand N. Christensen Borgerrepræsentationens Formand i Stedet for Gæstgiver Ustrup.

Fra 1857—1870 var Henrik Ferdinand Binzer Sognepræst i Skanderborg. Han havde tidligere været Lærer ved det dengang nyoprettede Seminarium i Jelling. Senere blev han Kapellan i Kolding; en Tid var han ogsaa Folketingsmand (1852).

Samme Aar døde hans første Hustru, Poulina, Datter af Kammerraad Hansen, Bøgelund ved Jelling. I Kolding giftede han sig med Prokurator Chr. L. Schwenums Datter Valborg. Det er interessant at lægge Mærke til den Forskel, der er paa hans og Provst Schiørrings Optegnelser i »Series Pastorum«. Denne interesserer sig levende for Politik og Historie og er ikke bange for at uddele velmente Hib baade til sine foresatte og til sine Sognebørn. Pastor Binzer derimod er en skarp lagttager af Naturen. Med sin sirlige, fine Haandskrift noterer han omhyggelig for hvert Aar, hvorledes de forskellige Aars-tider ytrer sig. Ogsaa Jordskælv paa de vestindiske Øer og i Peru og Ecuador samt vulkanske Udbrud i Italien nedtegner han, hvorimod han kun en enkelt Gang tillader sig en ufordelagtig Bemærkning om Personer, som han kommer i Berøring med. Han har haft store Besværligheder og Udgifter med Reparationer af den nu over 100 Aar gamle Præstegaard. Den kostede ham i Løbet af nogle faa Aar 1126 Rdl., naar saa hertil kommer, at han i samme korte Tidsrum (7 Aar) i Renter og Afdrag havde betalt over 800 Rdl. paa det af Provst Schiørring stiftede Embedsmaal, maa man give ham Ret i, at det maa »synes at være en ret anstændig Udskrivning . . . . Nu synes jeg dog, at jeg nogenlunde har faaet det værste fra Halsen; men det er ikke godt at vide, naar noget falder sammen igen. Gud holde sin Haand over det gamle Hus!«

Pastor Binzer.

Skønt det ved Udtromning og Opslag var bekendtgjort, at der skulde foretages Valg til de fattiges Kasse, blev Pastor Binzer dog kun valgt med 2 Stemmer, saa Deltagelsen i de kommunale Valg har den Gang ikke været stor.

I Aarene 1857—58 blev den ny og efter den Tids Forhold store og prægtige Skolebygning opført. Den gamle, ejendommelige »Antonigaard« var bleven købt af Borgerrepræsentationen. En Komitè havde bestyret Ejendommen i flere Aar. Nu blev den største Del af Jorderne frasolgt, og selve Bygningen blev solgt til Nedbrydning. Denne Vrværdige, toetagers Bindingsværksbygning med udskaarne Bjælkehoveder og Udhæng maatte vige Pladsen for den moderne, grundmurede, toetagers Skolebygning, der især havde komfortable Boliger til Lærerspersonalet. Arbejdet blev udført af Murermester Qvist, Tømrermester Olsen og Snedkermester Behr efter en Tegning af Arkitekt Zeltner fra Silkeborg. Der maatte tages et Laan paa 8000 Rdl. til Dækning af Udgifterne ved Opførelsen af den ny Bygning. Skolen indviedes med en lille Festlighed af Pastor Binzer under Provst Sevels Forfald. »Gud lade den staa, sit Navn til Ære!«

De tre første Lærere ved denne Skole var altsaa:

Kateket og Førstelærer Erichsen,

Andenlærer Roedsted og

Tredielærer N. Nielsen.

Erichsen blev 1862 kaldet til Sognepræst for Søby-Skoder-Halling Menigheder Randers Amt.

Roedsted havde til Brug ved Religionsundervisningen udarbejdet sig en lille Bog

med Spørgsmaal og Svar. Naar Eleverne kunde disse Svar, gik Eksaminationen glimrende. Han var tillige Degn og Kirkesanger ved Slotskirken. Roedsted interesserede sig ellers levende for Landbrug. I Forbindelse med sin Fader, der tidligere havde ejet Borupgaard, drev han et meget stort Landeri og holdt baade Køer og Heste. Saa snart hans Tid tillod ham det, var han i Marken baade tidlig og sildig. Paa Grund af sin store praktiske Indsigt og Dygtighed blev han gjort til Borgerrepræsentant, hvilket Hverv han udmærket egnede sig til. Han blev en formaaende Mand i Byens kommunale Anliggender.

N. Nielsen gik med Interesse op i sin Skolegerning. Han fik straks lavet en Aftenskole nede i »Barakstrædet«. Det kneb at holde ud et Par Timer i de lavloftede Lokaler. Undertiden gik Tællelysene ud af Mangel paa Luft. Da Postmester Skou døde i Aaret 1862, blev Nielsen, der var meget musikalsk, tillige Organist ved Slotskirken. 1872 blev han forflyttet til Thisted. Senere fik han et vellønnet Embede som Alterdegn i Aarhus. For et Par Aar siden købte han Villa »Solbakken« paa Slotsholmen i Skanderborg, hvor han med Energi har kastet sig over Havebrug, Fiskeri og Husflidssnedkeri. Det er en Fornøjelse at se den gamle Alterdegn usvækket og med ungdommelig Spændstighed beskæftige sig med disse Sysler.

I 1857 blev ligeledes opført en ny Skole i Foerlev. 1860 blev den af Provst Høgh opførte Skole i Vrold nedrevet, og en ny opført. Endvidere blev den gamle Rytterskole i Stilling udvidet. »Kateketens Skole« blev solgt til Smed Hartvig Jensen. »Roedsteds Skole« til Maler Horndrup. Som et Eksempel paa Pastor Binzers Naturiagttagelser skal her anføres hans Beskrivelse af en Komet (opdaget d. 2. Juni 1858 af Donati).

»Aaret 1858 var i meteorologisk Henseende mærkeligt ved en særdeles stor og smuk Komet. I Juli og August viste den sig som en lille Stjerne med en meget fin Lysstribe i Nærheden af Karlsvognen, men den tiltog meget hurtigt i Størrelse og Glans og stod i September i sin fulde Pragt hele Aftenen over Præstegaardens Lade, først staaende temmelig højt over Gabet mellem denne og Anders Dyhrs Lade, siden synkende bestandig dybere hen imod den søndre Gavl, indtil den forsvandt i Oktbr. Dens Skikkelse var omtrent som i Marginen tegnet, og den meget store Del af Halen præsenterede sig omtrent saa lang som et Læssestræ, opstillet paa Tagmønningen, vilde have vist sig mod Himlen; men den mere udviskede Del af Halen strakte sig endnu langt videre. Somrene 1857 og 58 var usædvanlig tørre og smukke, hvori dog sagtens Kometen var ganske uskyldig.«

1857 flyttedes Markedspladsen uden for den tidligere Vesterport, da Kancelliraad Bagger havde opsagt Lejemaalet paa den hidtidige Markedsplads ved Byens Nordende.

Den 18. Juli 1858 døde Justitsraad Blichfeldt i en Alder af 75½ Aar. I det sidste Aarstid havde han været baade legemlig svag og aandelig sløvet. Samme Aar døde ogsaa Kammerjunker Hans v. Lindholm i Kjøbenhavn, kun 59 Aar gl. De blev begge begravede paa Slotskirkegaarden.

Den 22. August 1859 stiftedes »Skanderborg Haandværkerforening«, hvis Historie vil blive tildelt et særligt Afsnit i denne Bog.

Byens Sygehus blev gjort til Amtssygehus. Udgifterne ved Driften atholdtes af By og Amt i Forening, saaledes at Amtet betalte $\frac{4}{5}$ og Byen Resten.

I mange Aar havde der været ført Forhandlinger om Udvidelse af den i 1830 opførte Raadhusbygning, der ved sin indskrænkede Plads, navnlig med Hensyn til Arrestlokaler, og sin mindre heldige Beliggenhed langt fremme paa Torvet frembød

store Mangler. Der var to Planer fremme. Enten skulde der opføres en særlig Arrestbygning, og det gamle Raadhus gennemgaa en grundig Reparation, eller ogsaa skulde der opføres en hel ny Bygning baade med Raadstue- og Arrestlokaler. Landdistriktets Repræsentanter med Kammerherre, Baron Bille Brahe i Spidsen var mest stemt for den første Plan. I et Raadstuemøde slog Snedker Madsen et drabeligt Slag for en helt ny Bygning, der skulde trækkes langt tilbage for at give Plads for en betydelig Udvidelse af Torvet. Han havde fremskaffet en Tegning fra Arkitekt Zeltner i Silkeborg, efter hvilken det ny Raadhus blev indrettet efter Datidens Fordringer og bragt i skøn Harmoni med den ny Skolebygning. Madsen beviste, at naar en Del af Materialerne fra det gamle Raadhus blev anvendt i den ny Bygning, vilde denne kun blive et Par Tusinde Rigsdaler dyrere end Istand-

Snedker J. C. Madsen.

sættelsen af den gamle og Opførelsen af en særlig Arrestbygning. Han talte denne Sag saa varmt, at de øvrige Borgerrepræsentanter gik med til at udrede Differencen af Kommunens Kasse, medens den øvrige Overslagssum skulde udredes af By og Amt i Forening. Nu blev det besluttet at bygge efter Madsens Plan. Bygningskomiteen bestod af By- og Herredsfoged, Auditor Bülow, Amdsraadsmedlem, Gaardejer N. Christiansen og Borgerrepræsentant, Snedkermester J. C. Madsen. Muremester Hanssen forestod Opførelsen. Med sine to Etager, sin Frontispice og sit Spir er Raadhuset en ret anselig og smuk Bygning. I Stueetagen er der Bolig for Arrestforvareren, Retslokaler og Arrestantceller. I anden Etage findes Byraadssalen og Amdsraadsalen Den 4. Oktbr 1860 blev der foranstaltet en storartet Indvielsesfest. Bille Brahe holdt Indvielsestalen, hvori han erkendte, at han havde fejlet ved i sin Tid at nære Betænkelighed ved Planens Gennemførelse. Han endte sin Tale saaledes:

«Idet jeg nu i Kongens Navn for denne hæderlige Forsamlingen erklærer Skanderborg ny Raadhus for fuldført og indviet, sker det med det Ønske og i det sikre Haab, at det maa staa i Aarhundreder, Jurisdiktionen til Pryd og Ære, som et værdigt Retfærdighedens Tempel, hvor Retten altid maa plejes saa fuldt, som menneskelig Skrøbelighed kun tilsteder, hvor den fortrykte trygt kan ty hen og finde Oprejsning, medens den uretfærdige og Voldsmanden der kan være sikker paa at finde den Tilrettevisning og Straf, som Loven hjemler. Jeg vil ogsaa ønske, at Byens og Landets kommunale Bestyrelser, som her fremtidigt skal samles og raadslaa, maa vinde Held og Fremgang og høste den bedste Løn i de paagældende Kommuners Velvære og Fremgang i fredelig Samvirken».

I det paafølgende Maaltid i Festsalen deltog 80 Personer. Man havde Musik fra Aarhus, som »var særlig livlig og behagelig«. Champagnen knaldede, et Utal af Taler holdtes. Byens Damer blev hentede til Te, og Festen endte til Slut med et vellykket Bal. Af praktiserende Læge Fangels Festsang anføres her et Par Vers:

— — — — —
 »Det ærgred' Folk, han var saa grim og liden
 og trængte næsvis sig paa Torvet frem.
 I Klæderne han fulgte ej med Tiden
 og tyktes altfor fri og aaben dem.

Saa blev han syg, men glæded' sig ved Trøsten,
at hans Ide af evigt Udspring var,
at om endog han engang misted' Røsten,
for Fremtid skulde den staa ren og klar.

Nu er Ideen iført nye Klæder
med Nutids Kunst og dog med Fortids Præg ;
saalunde Harmoni imødetræder
af hver en Pille, Sokkel, Loft og Væg.
Og mangen Bjælke, mangen Sten i Muren
blev atter brugt og anbragt her med Flid —
Saa gaar det og i Kunsten som Naturen:
Paa Fortids Skuldre bygger Eftertid.

Lad os de Mænd da give Pris og Ære,
som kaldte Tanken til en Handling frem.
For Visdom og Retfærdighed nu være
den nye Bolig her et nyfødt Hjem!
Og som et Minde om, hvorfra sig rejser
al Visdom, som ej nogen selv sig vandt,
saa stande Spiret, som mod Himlen knejser,
og peger opad mod den rette Kant.

Torvet.

Paa højre Side ses Skolen med Gavlen til Gaden. En Mand kommer ned fra Skolegade. Bygningen med Spiret er Raadhuset. Torvet afgrænses mod Nord af den Bygning, hvor Beatus Dødt i Treaarskrigen havde Forretning. Der bor nu Værtshusholder, Byraadsmedlem Jens Christensen. I Forgrunden paa venstre Side findes „den gloende Kalkun“, der nu er ombygget til et tidssvarende Hotel, „Skandinavien“. I Hjørnebygningen paa samme Side boede den i „Slavekrigen“ omtalte Købmand Godtlieb. Bygningen ejes nu af Grosserer Sass. Mellem denne og „Skandinavien“ ligger Apoteket, der ikke kan ses paa Billedet. En gammel Mand med en meget svær Kone sætter Kursen mod Apoteket.

Den første Arrestforvarer, der kom til at bo i det ny Raadhus, var den gamle H. Andersen, som havde beklædt denne Post i al den Tid, det gamle Raadhus stod. Byens Politibetjent hed Ballerum, og Søren Balthesen var Natvægter.

Snedker J. C. Madsen var ikke alene Fremskridtsmand paa de kommunale Om-

raader, men ogsaa i sit Haandværk. Han var nemlig den første, der her i Byen begyndte en Handel af alle Slags færdige Møbler fra Lager.

Ved Folketællingen i 1860 viste Byens Folketal sig at være steget til 1423. Tilvæksten har altsaa i de forløbne 10 Aar udgjort 381 Individider; men i økonomisk Henseende var der sket stor Tilbagegang siden den store Pengekrise i 1857.

1860 fik Byen ogsaa sin første Telegrafstation.

Hidtil havde Valgret og Valgbarhed til Borgerrepræsentationen været betinget af Besiddelse af Borgerskab eller Grundejendom af en vis Størrelse. I Henhold til Lov af 31. Marts 1860 om kommunale Valg ændredes Reglerne saaledes, at den største Halvdel af Byraadet skulde vælges af alle Skatteyderne, der havde Valgret til Folketinget, og den anden Halvdel af den højstbeskattede Femtedel. Borgmesteren blev fast Formand. I Januar 1861 foretoges der Valg paa hele Byraadet efter den ny Lov. Følgende Mænd valgtes:

A. Den største Halvdel:

- 1) Bogbinder Edv. Hansen, 2) Snedker J. C. Madsen, 3) Læge Fangel og
- 4) Toldoppebørselskontrolør Jantzen.

B. Den mindste Halvdel:

- 1) Apoteker Kofoed, 2) Prokurator Bagger og 3) Købmand Salling.

Aaret efter nedlagde Bagger dog sit Mandat, og Distriktslæge Kuhlmann valgtes til Byraadsmedlem i hans Sted.

Samme Aar retter en Del Borgere en indtrængende Anmodning til Borgmesteren om at skride ind mod det overhaandtagende Betleri. Særligt ankedes der stærkt over, at Børn i en uhyggelig Grad strejfede om paa Tiggeri.

Op til de store Markedsdage forelaa der ofte et stort Antal Begæringer om Tilladelse til Udsænkning af Drikkevarer paa Markedspladsen. Byraadet tog sin Beslutning efter et vist Princip, idet en ung, arbejdsdygtig Mand aldrig opnaede en saadan Tilladelse.

Det første Dyrskue holdtes i Skanderborg 1847. Treaarskrigen forhindrede en videre Udvikling af denne Sag. Først da Baron Bille-Brahe blev Amtmand, virkede han hen til, at der 1855 blev oprettet en Landboforening. Denne Forening bestod til 1872.

Ved en Optælling d. 15. Juli 1861 viste Byens Kreaturhold sig at udgøre:

1 Hingst, 68 Vallakker, 36 Hopper, 3 Tyre, 192 Køer, 9 Stk. Ungkvæg, 30 Faar, 41 Lam, 16 Svin, 103 Grise og 19 Bistader.

Den 19. Juni 1861 gæstede Frederik VII med sin Gemalinde, Grevinde Danner, Skanderborg. De tog Ophold hos Baron Bille-Brahe. Det var ved denne Lejlighed nær kommen til Skandale. Grevinde Danner havde faaet Værelserne i underste Etage paa Amtsgaarden anvist til Bolig.

Kammerherre, Baron **Bille-Brahe**.
Amtmand i Skanderborg.

Baronessen vilde ikke gaa ned for at hilse paa hende; men da den kloge Grevinde Danner mærkede dette, gik hun op og præsenterede sig for Baronessen, saa Kongen anede intet om Misstemningen, der ellers let kunde have ført til Amtmandens Afsked. I Anledning af Kongebesøget var hele Borgerskabet paa Benene og en Mængde Landboere var kommen til Byen. Store Skarer stod uden for Amtsgaarden for at se et Glimt af Herskaberne. Flere Bøndervogne holdt ogsaa paa Gaden. En Landmand ynkedes over en Hoppe, som havde Føl hjemme, og hvis Yver var saa spændt, at Mælken begyndte at løbe. Han gik hen og begyndte at malke Hoppen. Denne var ikke helt tilfreds hermed og løftede varsomt et Bagben saa højt, at Foden fandt Vej ned i Mandens store Sidelomme paa Frakkeskødet; som blev fuldstændig flænget. Under Jubel fra de omkringstaaende samlede Manden Stumperne sammen, idet han udbrød: »De' haaer en faa si Guehied!«

Aftenen tilbragte de høje Herskaber paa Frederiksmindet. Den følgende Dag rejste de til Silkeborg.

I Anledning af Kongebesøget havde Borgerne rejst en Æreport ved Indkørselen til Byen. Dr. Fangel havde forfattet følgende Inskription:

Paa Nordsiden:

»Om Danmarks Sommer Skov og Mark forgætte,
en Borgerkrone for vor Drot vi flette.«

Paa Sydsiden:

»Og ingen Krone kan den Konge trykke,
hvem Folkets Kærlighed er største Lykke.«

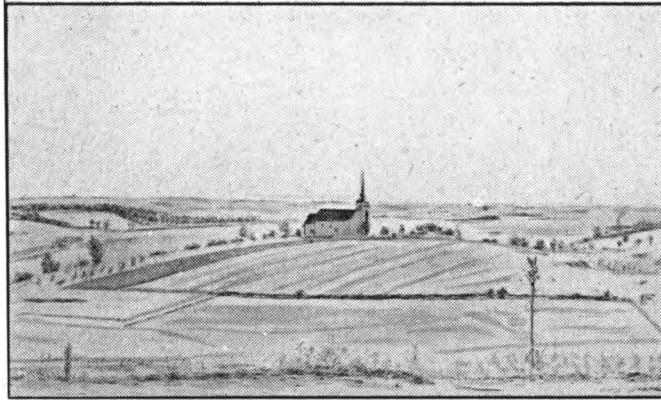
Den allerede dengang noget tunghørige Prokurator Bagger skulde holde Velkomstaalen. Frederik VII var som bekendt ingen Ven af lange Taler. Han begyndte snart at slaa ud med Haanden og sagde: »Tak, tak!« Men Prokuratoren fortsatte troligt, saa at Toldkontrolør Jantzen maatte rykke ham i Frakken. Dette morede Kongen kosteligt, og Bagger blev Kancelliraad.

Episoden gav Anledning til følgende Vers i Fastelavnsvisen:

»Og Jantzen trak i Bagers Frak',
[: ra-de-ra-tjim! :]
Og Kongen sagde: Mange Tak.
[: ra-de-ra-tjim! :]
Og Jantzen lo, og Kongen lo,
Og sikket Grin, de holdt — de to!«

Først i 1862 blev det bestemt, at Byraadsmøderne skulde være offentlige. Nu kunde Borgerne altsaa faa Lejlighed til at høre de enkelte Medlemmers Mening om de kommunale Sager. Det blev dog udtrykkelig vedtaget, at enhver Borgerrepræsentant kunde stille Forslag om, at en Sag skulde forhandles for lukkede Døre. Og dette skete, naar Majoriteten blandt Medlemmerne tiltraadte Forslaget.

Den 21. Febr. 1863 blev Jens Carl Chr. Skou udnævnt til Erichsens Efterfølger som Kateket. Han var en ganske ung Mand, der blev foretrukket for Kandidater, der var 10 Aar ældre. Kommunalbestyrelsen og Skolekommissionen havde faaet Lov til at gøre Indstilling til Ministeriet. Skou var en øvet og dygtig Skolemand og en ualmindelig velbegavet Prædikant.

Eggen ved Skanderup Kirke i Begyndelsen af 60'erne.

I 1864, dette for Danmark saa ulykkelige Aar, blev Skanderborg to Gange besat af Fjenderne.

Efter Tilbagetoget fra Dannevirke tog den danske Hovedstyrke Stilling paa Dybbølskanserne. Efter nogen Underhandling mellem Preussen og Østrig besluttedes det ogsaa at gøre Indfald i Nørrejylland. Preusserne indesluttede General Lunding i Fredericia. Østrigerne (ca. 20,000 Mand) under Anførsel af General Gablenz trængte General Hegermann-Lindencrones meget underlegne Styrke (5—6000 Mand) tilbage fra Vejle og fortsatte Fremrykningen lige til Skanderborg.

Under Hegermann-Lindencrones Tilbagetog holdt en Afdeling Vagt ved »Nybro«. Her indtraf en Nat (den 11. Marts) den kedelige Begivenhed, at Danskerne skød paa hinanden, idet Vagtholdet mente, at en Styrke, der nærmede sig Syd fra, maatte være Fjender. Den vagthavende Officer trak sig tilbage over Broen, som han lod afbryde, og styrtede med sine Folk til Skanderborg, hvor Hovedstyrken havde lejret sig, dels i Dyrehaven dels i Byen. Mandskabet kom paa Benene, og Borgerne fik Paabud om at stille Lys i Vinduerne, for at Soldaterne kunde se at tage Opstilling til hurtig Udrykning, hvis det gjordes nødvendigt. Da hver Mand nu havde fundet sin Plads, udgik der Ordre til Borgerne om hurtigst muligt at slukke Lysene igen. Alt dette bragte den største Forvirring hos de stakkels Skanderborgensere, som troede, at deres lille, fredelige By skulde blive Skueplads for et blodigt Slag. Ingen kom i Seng den Nat. De trætte Soldater lagde sig til Hvile paa Gadens Stenbro. Næste Dag viste det sig, at det var en dansk Afdeling, der havde nærmet sig Nybro, og den blev i højeste Grad bestyrtet ved, at der blev skudt paa den, da den vidste, at Fjenden maatte være længere Syd paa. Den uheldige Officer blev senere stillet for en Krigsret, der dømte ham til Døden. Men da han havde været syg og overanstrengt, blev han benaadet af Kongen og slap med at blive landsforvist. Han rejste til Amerika.

Vore Tropper forlod straks Byen om Morgenen. Samme Dag kom østrigske Ryttere sprængende gennem Gaden paa Rekognoscering. Da de fra Højdepunktet ved Møllen fik Øje paa en Del Heste og nogle danske Dragoner, som stod oppe i Ladegaarde, affyrede de nogle Skud, og i flyvende Fart for de tilbage med Meldingen. De troede sagtens, at hele Hegermann-Lindencrones Styrke var der i Nærheden. I Ladegaarde havde vore Tropper haft Depot for syge Heste. Det var disse, som Dragonerne var i Færd med at føre længere mod Nord. Det var maaske paa Grund af Rekognoscerings-Afdelingens Melding, at en Del af den østrigske Hær gik Syd om Søen. Den kom i alt Fald ind i Byen fra den nordlige Side. Hele General Gablenz's Hær besatte nu Skanderborg. I tre Dage (fra 12 — 14. Marts) varede Indkvarteringen. Det var den rædsomme Tid for Byen under hele Krigen, idet Borgerne formelig blev kvalte under Fjendernes Mængde. Bogbinder Hansen havde f. Eks. i Indkvartering i sin lille Ejendom 1 Officer og 40 Mand; i Præstegaarden var der i disse tre Dage 7 Officerer og 40 Mand daglig. Mange Steder opførte Tyskerne sig som Røvere. I Butikkerne forlangte de Varer og rendte uden at betale. Mange af Officererne var dog hensynsfulde Folk, som holdt god Orden paa de Soldater, der var indkvarterede hos deres Værter.

Hegermann-Lindencrone fortsatte Tilbægetoget helt op til Mors. Men Østrigerne undlod imidlertid videre Forfølgelse og trak sig tilbage, dels til Fredericia dels til Dybbøl. Efter Indtagelsen af Dybbølstillingen besatte Fjenden største Delen af Jylland — lige til Limfjorden. Skanderborg fik da for anden Gang fjendtlig Indkvartering. Fra den 23. April til den 22. November var Byen stadig belagt med Preussere. Da Fjendens Fortrop nærmede sig Byen blev Borgmester Bülow pludselig syg og maatte over Hals og Hoved søge Lægehjælp i København. Roedsted blev da konstitueret som Borgmester. Han løste sit Hverv med stor Dygtighed, prangede og tingede med Tyskerne, saa at Udskrivningerne ikke blev alt for svære, og føjede dem, hvor han indsaa, at det var nødvendigt. Fjendens Fordringer var store, og den lange Indkvartering udøvede i økonomisk Henseende et forfærdeligt Tryk paa Byens Borgere. Præstegaarden havde f. Eks. indtil 3 Officerer og 25 Mand, aldrig under 1 Officer og 10 Mand, i Indkvartering under hele Okkupationen.

H. P. Rasmussen, København, som dengang var Købmand i Skanderborg i nuværende Gade-Nr. 67, har sendt mig følgende Meddelelse om, hvorledes nogle af Byens Borgere blev taget til Fange og sendt til Rensborg:

»Den 30. April forlangte Fjenden, at Byen skulde udrede en Krigsskat af 14,000 preussiske Thaler. Da dette Beløb hverken kunde indrømmes eller udredes, tog man sig for at arrestere nogle af Byens ansete Mænd. Disse udvalgte Fædre af Byen var: Garver R. Hansen, Lærer Roedsted, Postmester Olsen, Møller Schmidt¹⁾ og Købmændene Sandberg, Overbye, Rasmussen, Michelsen og Jørgensen. Hos mig indfandt tre preussiske Soldater sig i Butikken med opplantede Bajonetter og forlangte, at jeg skulde gaa med til Kommandanten, der residerede paa Raadhuset. Her spurgte denne mig, om jeg vilde betale ovennævnte 14,000 pr. Thaler. Dertil svarede jeg nej. Jeg blev da ført ind i et Værelse, hvor allerede en Del af mine Lidelsesfæller befandt sig. Som man gik og stod, i Butikstøjet, uden at faa Lejlighed til at sige far vel til Hustru eller andre maatte man med, det hed blot: »Marsch — vorwärts!« Og da Natten kom, fik hver af os udleveret et Knippe Halm til Natteleje. Maden kunde vi sende Bud efter hjemmefra; men Kurve og Tallerkener blev paa det

¹⁾ Møller Schmidt stiftede senere et Legat paa 200 Kr. for Byens fattige.

omhyggeligste undersøgt, for at de ikke skulde indeholde skjulte Korrespondancer eller Billetter. — Hver Dag indfandt to Officerer sig for at høre, om vi fastholdt Nægtelsen. Og da vi vedblev at være standhaftige, anbragtes vi til sidst paa et Bundt Halm i nogle Arbejdsvogne, som Bønderne fra Omegnen maatte levere. Vi var to Mand i hver Vogn, og bag ved os blev placeret en Soldat, der i vort Paasyn ladede sit Gevær med skarpt. Vi fik strengt Paabud om ikke at gøre Forsøg paa at flygte. Uafbrudt gik Turen direkte til Rensborg. Naar en Hest syntes at blive træt, spændtes den fra og fik Lov at løbe sin Vej, medens en frisk toges blandt dem, der græssede paa Markerne.

I Rensborg blev vi installerede i et stort Værelse hos en Vinhandler, med det obligate Straa til Natteleje. Tvende Skildvagter stod udenfor Dørene, og to Officerer spurgte os ligeledes her, om vi fastholdt Nægtelsen. Og da vi med stor Bestemthed hævdede, at hverken vi eller Byen kunde betale de mange Penge, blev vi tilsidst givet fri med Kvittering for Løsladelsen. Inden vi nu begav os paa Hjemturen, vilde vi gøre en Runde gennem Rensborg for at bese Byen. Hos en Hattemager forsynede vi os med ensartede Hatte, hvorpaa der var anbragt en dansk Kokarde. Men da vi kom ud paa Gaden med de ny Hatte paa Hovedet, blev vi i et Nu omringet af en Skare Mennesker, der forfulgte os og raabte og sang: »O, Dänemark, wo hast du deine Länder«, — en Smædelse paa Plattysk. Paa Politiets Anmodning maatte vi begive os ind igen, og Hjemrejsen maatte vi selv bekoste. Overalt blev vi venligt modtaget af Befolkningen. I Flensburg, hvor vi overnattede, var der endogsaa Fest for os i den danske Klub, ligesom vi blev indkvarterede hos Byens Borgere. Den 8. Maj gensaa vi atter vort Hjem i det kære Skanderborg, og glade var vi!«

De høje, spidspullede Filthatte, som de frigivne Fanger i lang Tid bevarede som dyre Klenodier, fik af Borgerne Navnet »Martyrhatte«. De gode Mænd havde dog ikke lidt forgæves; deres Standhaftighed reddede Byen fra at udrede de 14,000 Thaler.

Imidlertid fortsattes Indkvarteringen i Skanderborg. Skolen blev lukket og brugt til Lazaret. Kirkerne blev under denne Krig aldeles ikke molesterede. Slotskirken blev ofte benyttet til preussisk Gudstjeneste, baade evangelisk og katolsk, Skanderup Kirke een Gang til katolsk Gudstjeneste. Paa Slotskirkegaarden blev efterhaanden begravet 10 preussiske Soldater. En af disse blev dræbt ved et Vaadeskud af en af sine Kammerater i Købmand N. Christensens Butik; de andre døde paa Lazarettet af Sygdom. De tyske Soldaters Gravsted fredes nu af Vaabenbroderafdelingen her i Byen.

En dansk Soldat, Niels Ørsted, som faldt i en Træfning ved Horsens den 10. April, ligger ligeledes begravet paa Slotskirkegaarden. Det var Murer Wilkens, ved hvis Side han faldt, der foranledigede, at Ørsteds Lig blev ført til Skanderborg. Hans Grav blev igennem mange Aar fredet med stor Omhu, og en af Byens Damer forsynede den med et nyt lille Dannebrogssflag, naar det gamle var bleven ødelagt af Vejrliget. Nu vedligeholder Vaabenbrødrene ogsaa Ørsteds Grav.

Det var ikke altid let at tilfredsstille Fjendens Fordringer. I Præstegaarden forlangte Mandskabet i nogle Dage stadig Kød. I Forbitrelse og Vrede rev Pastor Binzer Vesten op, pegede paa sit Bryst og raabte: »Aa Herregud, saa skær da væk her!«

Det pinte Kateket Skous stærke nationale Følelser, at han var nødt til at huse og paa anden Maade yde Bidrag til Landets argeste Fjender. Det hos ham indkvarterede Mandskab klagede derfor ogsaa over ham. Han fik da en Straffeindkvartering paa 8 Mand ekstra. Det hjalp. Da Straffeholdet drog bort, skrev det paa Skous Dør: »Sehr gutes Quartier!«

Nogle i Egnen opkøbte Kalkuner skulde sendes til Hovedkvarteret til Prins Friedrich Carl. Men de maatte ikke blive vaade, forklarede man Baron Bille-Brahe. »Ja, saa maa vi jo helst tage en lukket Vogn til dem«, svarede den skæmtefulde Baron. Som sagt, saa gjort! Blikkenslager Bode blev lukket ind i Vognen til Kalkunerne, som skulde afleveres til den tyske Prins.

Smaarapserier hørte til Dagens Orden. Saaledes havde f. Eks. Skomager Jens Bruun gemt en Del Faaresider og røget Flæsk tilligemed en Samling sjældne Piber i et Skab paa Loftet. Rebslager Grønning havde et stort Lager af Hamp paa samme Loft. Skabet blev omviklet med Hamp og store Bunker blev stablet op rundt omkring, saa at man troede, den hellige Grav var vel forvaret. Da Fjenderne var borte og Jens Bruun kom op paa Loftet for at hente nogle af de lækre Sulevarer ned til Hanne, var baade disse og de kære Piber borte. Bedre gik det med en stor Del Læder, som han havde skjult paa Bunden af Glarmester Nitschkys Senge. Det fik Fjenden ikke fat paa.

Efter Preussernes Overgang til Als d. 29. Juni udøvede Fjenden et haardt Tryk overalt i Jylland for derved hurtigere at fremtvinge Freden. De jyske Købstæder maatte udrede en Krigsskat paa 650,000 Thaler. Mandskabet her i Egnen blev udkommanderet paa et frækt Hesterøveri af nogle Dages Varighed. Fra By til By sendte Bønderne hinanden Bud om Hesterøvernes Ankomst. Mange reddede de kære Dyr ved at skjule dem i Ungskovene. Saaledes fortæller Gæstgiver Jens Christensen, at han som Tjenestedreng reddede sin Husbonds Heste ved en hei Dag, paa hvilken han intet fik at spise, at opholde sig med dem i en Kratskov. For at de ikke skulde blive urolige, maatte han stadig løbe rundt efter Græs til dem. I Almindelighed blev Hestene dog opdagede, saa Tyskerne fik saa mange af dem, de vilde have. Niels Severin Munk i Haarby var under Vaabenhvilen bleven hjempermitteret. Han havde gjort Tjeneste ved Garden i København. Hans Fader stod en Dag uden for Gaarden og saa 5—6 tyske Soldater tage Retning mod sine to Heste, som stod paa Græsmarken. »Niels, Niels!« raabte han, »no taar di wor Bæster!« Niels for af Sted som en Pil, kom paa Ryggen af den ene, og nu gik den vilde Jagt ad Skoven til. Da han havde faaet Hestene vel anbragt, gik han tilbage for at lede efter sin Kasket, som han havde tabt. Her mødte han den hurtigste af sine Forfølgere; men Niels tog Geværet fra ham. Straks efter kom en anden til, som begyndte at støde efter ham med sin Bajonet, men Niels slog den fra ham den ene Gang efter den anden. Han turde naturligvis ikke gøre sine to Modstandere nogen alvorlig Skade. Imidlertid kom Kammeraterne til. Overmagten blev for stor, og Niels maatte finde sig i at følge efter med Hestene. Det pinte Niels, at Tyskerne netop havde valgt den Gaard i Haarby, hvor hans Kæreste boede, til Samlingsplads. Her maatte den raske Gardist staa i en ydmygende Retstilling, medens Kæresten gik og skævede til ham. Endelig havde Tyskerne faaet Samling paa de røvede Heste og paa Mandskabet. Derefter maatte Niels og en Del andre Karle med til Venge og videre til Borum, hvor der var et Hoveddepot. Hestene blev synede, og de fleste antagne; men Niels havde den Glæde, at han maatte ride hjem med sine igen, fordi de var for klodsede. Her i Byen havde Kancelliraad Bagger et Par dejlige Heste, som han nødigt vilde af med, en rød og en gul. De blev skjulte i Fuglsang Skov, der ligger bag ved Edelsborg. Men Tyskerne fandt dem. En højtstaaende Officer fandt saa stort Behag i den gule, at han forbeholdt sig den som sin egen Ridehest. Bagger og de øvrige Skanderborgensere havde den Ærgrelse at se den gule komme igennem Byen et Par Gange med Officeren paa Ryggen.

Især blev Trykket voldsomt, da General Vogel v. Falckenstein i September belalede, at Tropperne paa Grund af det barske Vejrlig skulde forsynes med Sengeklæder, Lys og Varme foruden alt det øvrige. Det var ikke rart, thi Tyskerne fyrede, saa Kakkelovnene blev aldeles gloende, og mærkeligt var det, at der ikke stak Ild i Husene, da alle Stuerne jo flød med et tykt Lag Halm. Ogsaa Mandskabets Forplejningsrationer blev forøgede. Udførsel af Smør, Korn og Slagtekvæg blev forbudt. I Købmand Ditmer Petersens Gaard (nu Forsamlingsbygningen) var et Kornmagasin, ved hvilket Klejnsmed A. Larsen forestod Uddelingen. Til Medhjælpere havde han Karetmager Bølcko og Væver Grønning. Men Bølcko var ført til Horsens, da han var mistænkt for at være dansk Spion. En Officer kom nu med nogle Bøndervogne og skulde have Havre. Da Larsen og Grønning ikke hurtig nok kunde faa Tøndemaalene udtømte i Sækkene, begyndte Officeren at skælde ud og forlangte, at de skulde

Gadeparti ved Torvet.

Efter Maleri (c. 1860).

øse lige af Korndyngen i Sækkene. Larsen, som talte udmærket Tysk, blev vred og forklarede, at det var ham, der var Kommandant paa Kornloftet; Tyskeren skulde nok faa, hvad hans Rekvisitionsseddel lød paa, men ikke en Kærne mere. Det ene Ord tog det andet. Officeren trak sin Sabel, og Larsen baskede saa voldsomt løs med Skovlen, at Tyskeren maatte trække sig tilbage og nær var styrtet ned gennem Loftslommen. Endelig kom Magasinforvalteren, Toldkontrolør Jantzen, og stiftede Fred mellem de kæpende.

Under den lange Indkvartering lærte næsten alle Byens Indbyggere det tyske Sprog; det blev naturligvis ikke allermest fuldkomment, saa at man endnu den Dag i Dag taler om »Skanderborg-Tysk«. Her et lille Eksempel: Paa Lillegade boede en Mand, P. Norre, hvis ene Arm var sat skævt sammen efter et Brud. Naar han gik omkring med Vadsketøj for sin flittige Kone til de tyske Soldater, spurgte disse altid: »Was fehlt dir der Arm?« Og straks kom det straalende Svar: »Jow, de ska' a missel sej jer: Das a gik op o æ Stej, das æ Stej gik i Støkke, das a fehl nie, aa mi Arm ge-

brokken wahren — møet øwer, saahn hier lihg i Lejjet « — Naar Soldaterne vilde prutte paa Vadsketøjet, slog P. Norre stort paa det og svarede: »Hwissen Sie synnes, das es isten faa møjet, saa kassen Sie gissen, hvassen Sie vil!«

Den 4. Decbr. 1864 gæstede Kristian IX og Kronprinsen Skanderborg. De opholdt sig fra Kl. 2—6 paa Hotel »Phønix«, hvor Kongen gav Audiens og et Taffel for henved 60 Personer. Flagning og Illumination betegnede Dagens Højtid. Kirkesanger, Lærer og Byraadsmedlem Roedsted blev ved denne Lejlighed benaadet med Ridderkorset som Paaskønnelse for sine Fortjenester under Okkupationen. Han var nemlig en Mand, der besad en overordentlig Dygtighed i praktiske Ting.

I Løbet af de fire følgende Aar blev der foretaget flere væsentlige Udbedringer og Forandringer i Slotskirken. Orgelet, som oprindeligt var bygget af Wroblewsky og skænket til Kirken i Aaret 1800 af Brødrene Pultz, blev aldeles ombygget af Demant d. Yngre fra Aarhus i 1865. Gulvet, som bestod af gamle, forslidte Mursten, blev samme Aar erstattet af gule og blaa ottekantede Fliser. Fem lukkede Stole i den sydlige Ende af Kirken (se Grundplanen Side 41) blev taget bort, da de dækkede for Lyset og gav Indgangen til Kirken Lighed med et Klædeskab. Tre aabne Stole blev anbragt paa »Kvindesiden« i Stedet. Loftet under Orgelet blev forsynet med Gibsdække. Endelig blev der indrettet Gravkapel i Kælderetagen under Kirken. Hertil optoges af Stiftets Midler et Laan paa 800 Rdl. I 1866 blev Kirken forsynet med en ny Altertavle, der forestiller Kristus som Ypperstepræst. Billedet er malet af Dalsgaard. Overauditor Bülow havde sat sig i Spidsen for en Indsamling i Byen, hvorved de fornødne Pengemidler tilvejebragtes. Den forrige Altertavle forestillede Kristi Opstandelse og var meget slet malet.

1867 blev Alteret forsynet med en ny, ualmindelig smuk Alterdug, der var broderet og skænket af Katekens Hustru, Fru Skou, og nogle andre Damer. Frk. Grooss med flere unge Piger havde syet og skænket et smukt Gulvtæppe foran Alteret. I 1868 begik man den Fejl at overmale alt Træværket i Kirken, hvorved Egetræsstolene med de smukke Udskæringer mistede deres oprindelige, skønne Udseende.

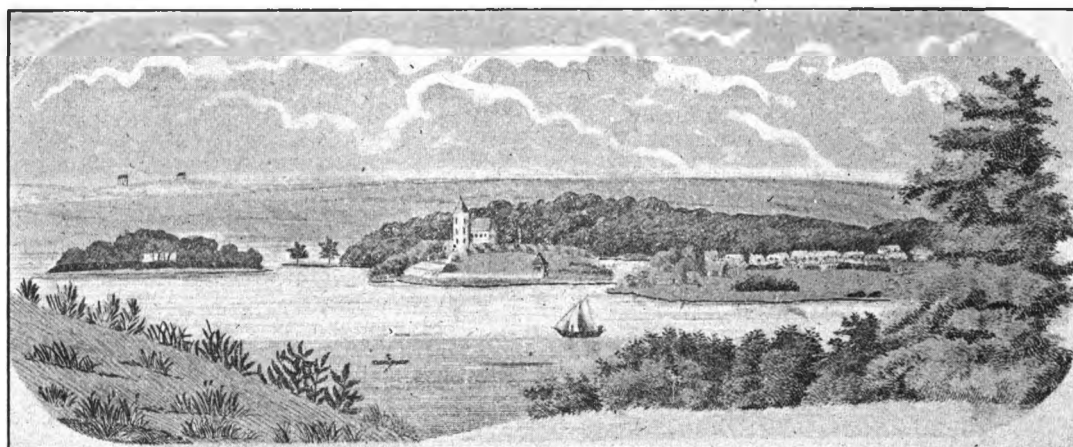
Ved kgl. Resolution af 27. Juli 1867 blev Skanderborg Amt indlemmet i Aarhus Amt, efterat Baron Bille-Brahe var beskikket til Amtmand over Holbæk Amt. En elskværdig Gæstfrihed og stor Godgørenhed havde i Baronens Tid haft sit Hjem i Amtsgaarden. Kammerherre T. C. Dahl til Moesgaard blev udnævnt til Stiftamtmand over Aarhus og Skanderborg Amter d. 1. August 1867; men da Regeringen ikke vilde tillade Stiftamtskontorenes Flytning til Moesgaard, søgte Kammerherren sin Atsked. Denne blev bevilget d. 24. April 1868, og samme Dag overtog hans Broder Embedet. Den ny Stiftamtmand, Konferentsraad C. B. A. Dahl, som tidligere havde været Amtmand i Vejle, kom til Byen i Novbr. 1868. Før Baron og Baronessen rejste, viste de deres Interesse for Byen ved Opførelsen af Børneasylet. Mindetavlen paa den gamle Asybygning fortæller: »Dette Hus, bygget til Ly for Smaaabørn, er grundet i

Lærer Roedsted.

Aaret 1867 af Amtmand, Baron Bille-Brahe og Hustru, fornyet i 1879 ved milde Gaver fra Stifterne og Vallø Kloster, indtil denne Dag opretholdt ved manges Mindegaver, Offer og Arbejde.

1867 mistede Skanderborg ogsaa sin afholdte Borgmester, Overauditor A. F. v. Bülow. Han døde i sin bedste Alder, 47 Aar gammel, som Følge af en Brandbyld, efter kun to Dages Sygdom. Han var en ualmindelig dygtig og virksom Embedsmand, en grund-retskaffen, aaben og elskelig Karakter. I Begyndelsen af 1868 kom den ny Borgmester, Kancelliraad Oluf Christian Adolf Winge, som tidligere havde været Borgmester i Kallundborg. Toldkontrolør Jantzen blev 1867 udnævnt til Toldforvalter i Assens. Her boede han i mange Aar, blev Byraadsmedlem og udnævnt til Etatsraad. Han døde i April 1903. I Januar 1870 blev Pastor Binzer kaldet til Sognepræst for Borup og Kimmerslev Menigheder paa Sjælland. I hans Sted udnævntes Kateket Skou til Sognepræst for Skanderborg. Denne veltalende Mand har i særlig Grad vundet Skanderborgensernes Kærlighed. Alle fortæller med Begejstring om den »elskelige Provst Skou«. Jeg skal derfor her efter »Series Pastorum« lade ham selv fortælle sit Levnedsløb, indtil den Dag, da han tiltraadte Embedet som Sognepræst for Byen:

Prospekt af Skanderborg ca. 1845.

»Jeg er født d. 31. Decbr. 1831 i Citadellet »Frederikshavn« ved København, hvor min Fader den Gæng var Forblæser ved det sjællandske Jægerkorps. Han var en Mand, der uden at have lært noget i sin Barndom ved stor Flid og Energi havde erhvervet sig en Dannelse, der ikke var almindelig for hans Stand. Han var dertil mangesidig begavet, ikke mindst i musikalsk Retning. Min Moder var en Møllerdatter fra Fyn — født Heilmann, en dersteds meget udbredt Slægt, som tæller flere Præster. Jeg var eneste Barn, da tvende Søskende var døde i en tidlig Alder, og Genstand for den ømmeste Kærlighed baade fra Faders og Moders Side. Navnlig havde min fromme Moder megen Indflydelse paa min aandelige Udvikling baade da og senere. Hun lærte mig at bede og henvende Tankerne paa det hinsidige. Hun tog mig stadig med i Kirke, hvor der sædvanlig foruden de udkommanderede kun var en halv Snes Mennesker, da Præsten, Pedersen, ikke var nogen god Prædikant. Hun nedlagde vistnok ogsaa i mig den første Tanke om at blive Præst. Og det at prædike i Citadellets Kirke var Genstand for mine tidligste Drømme. Efterat have gaaet i et Par Smaaskoler — senest i Hel-

singør, hvorhen min Fader i 1842 var forflyttet, blev jeg i Jan. 1844 indsat i Borgerdydskolen paa Kristianshavn, idet Konferentsraad Holten, med hvem min Fader i Helsingør var kommen i Berøring, betalte Skolepengene for mig, da mine Forældres Kaar ikke strakte til.

Provst Skou.

I denne Skole begyndte ret et lykkeligt Liv for mig. Uden at høre til min Klasses fremragende Disciple — jeg var tværtimod altid en Midtvejsdreng — lærte jeg dog med stor Lyst, læste samtidig meget af, hvad der faldt mig i Hænde, og voksede en stille Vækst, bestandig omgivet af Læreres og Kammeraters Velvillie. Det er mig en hjertelig Trang paa dette Sted, rimeligvis det eneste, hvor jeg nogensinde kommer til at skrive mit Levnedsløb, at nævne Skolens Forstander, Martin Hammerichs ædle Karakter, fine Dannelse og rene Smag, hvis Begejstring for alt sandt, godt og skønt, og hvis Aversion for al falskt og forskruet Væsen har haft en blivende Indvirkning paa mig. Det er forunderligt, hvor let et Barn kan lære at tænke ridderligt og højsindet, naar dets Omgivelser afskyr det smaalige og usle. I saa Henseende har jeg været saare lykkelig i mine Forældres Hus saa vel som i Skolen. Min ædle

Lærer, Prof. M. Hammerich, sætter jeg dette beskedne Mindesmærke!

1849 blev jeg — ikke 18 Aar gl. — Student med et hæderligt *laud*, tog den philogisk-philosophiske Eksamen næste Aar. Da mine Forældres Kaar fordrede, at jeg selv maatte hjælpe til, var jeg et Aarstid Huslærer hos en dansk Officer, Kaptejn Mathiesen, der havde Garnisonssted i Husum. Senere blev jeg Huslærer hos den bekendte Politiker Alfred Hage. Jeg læste flittigt, men rigtignok ikke til Eksamen. I Husum var Bibelen, Shakespeare og S. Kierkegaard min eneste Læsning. Jeg syslede ogsaa lidt med Philosophien og forsøgte mig paa en Prisopgave om »Platons Lære om Dyden«, hvilket ikke indbragte mig anden Berømmelse end den saare tvivlsomme, at min Besvarelse »indeholdt adskillige gode Bemærkninger om det dobbeltsidige i den platon. Philosophi«; men det var naturligvis ogsaa et meget umodent Arbejde; thi jeg var den Gang kun 19 Aar. I Nvbr. 1853 forlovede jeg mig med Laura Birgitte Vilhelmine Dahlenberg, hvis Fader var Vognmester hos Kongen. Og nu gjaldt det jo om at skynde sig med Embedseksamen. I knap 1½ Aar forberedte jeg mig da til theologisk Eks. Det var aldrig faldet mig ind at blive andet end Præst. Men jeg erholdt kun *Haud ill. Ima Gr.*, et Udfald, som ærgrede mig meget; men der var ikke Tid til at læse om. Det gik jo fremad med Ægteskab for Øje. Thi Ægteskab, et lykkeligt Samliv mellem to beslægtede Naturer, et Hus fuldt af Børn og Kærlighed var tidligt det jordiske Maal, hvortil mine inderligste Længsler stævnede. I 1858 giftede jeg mig da som Timelærer i København, hvor jeg havde mine fleste Timer i Borgerdydskolen paa Kristianshavn og i Døtreskolen af 1793. Atter havde jeg den Lykke at uddanne mig, nu i Lærergerningen, under min kære Prof. Hammerich og at blive paaskønnet af ham, ligesom mine Kolleger i Døtreskolen hædrede mig ved at vælge mig som »Formand«; thi Skolen havde en Art Selvstyrelse, dog under Direktionens Overhøjhed. Men jeg trættedes ved den store Anstrengelse, som en gift Timelærer i København maa under-

kaste sig for at kunne leve, længtes ogsaa meget efter at komme i gejstlig Virksomhed, medens jeg endnu havde noget af Ungdommens Ild at sætte ind paa Sagen. Og Gud føjede det saaledes, at jeg i Begyndelsen af Aaret 1863 kaldtes til ordineret Kateket og Førstelærer i Skanderborg. Med jublende Glæde ilede jeg min ny Gerning i Møde. Saare alvorsfuld og bevæget, men tillige rigt velsignet var mig den Dag, da jeg modtog Indvielsen i Aarhus Domkirke af Stiftets Biskop, Dr. theol. Brammer, om hvis Dygtighed og Nidkærlighed jeg vel forud havde hørt, men hvis hele Person og Væsen var præget af en Mildhed og Elskelighed, som langt overgik min Forventning, og som baade den Gang og senere har bevist mig en saa udelt Godhed, at jeg alle Dage bliver ham taknemmelig derfor.

Provst Skous Sangforening.

1. Provst Skou. 2. Skrædder H. P. Møller. 3. Fuldmægtig W. Schibler. 4. Organist N. Nielsen.
5. Købmand J. Poulsen. 6. Murer J. Qvist. 7. Kommis Sachs. 8. Lærer Tranebjerg.
9. Maler Emil Aarup. 10. Kommis W. Hansen. 11. Tømrer Jens Hansen.
12. Prokurator E. F. Weng. 13. Amtstuefuldmægtig Chr. Hansen. 14. Snedker F. Behr.
15. Vejassistent J. C. Møller. 16. Kommis C. Larsen. 17. Fuldmægtig R. Johansen.
18. Tømrer F. Møller (jun.). 19. Snedker H. Lindberg. 20. Snedker V. Regner.
21. Postfuldmægtig J. Eldrup. 22. Murer H. P. Hansen. 23. Garver C. Hansen.

I Skanderborg begyndte et nyt Liv, forunderlig rigt og henrivende. »Hvor elskelige er dine Boliger, Herre, og hvor dejligt at være en Tjener der inde! Om den store Gerning i Kirke, Skole og Huse, som jeg udførte, skal jeg ikke selv fælde nogen Dom. At den øvedes i Sandhed og ud af et varmt Hjerte, tør jeg vel sige, men hvad der er

udrettet til Guds Riges Fremme i Menigheden, derom kan og tør jeg ikke dømme. Menneskers Velvillie og Venskab vandt jeg i rigt, maaske alt for rigt Maal. Men samtidig hvilede Herrens Haand ogsaa tungt paa mig. Den Sindssygdом, som senere brød voldsomt ud hos min ulykkelige Hustru, begyndte allerede glimtvis at ængste mig.

Da Pastor Binzer blev forflyttet til Sjælland, satte Menigheden straks en Adresse i Gang om at faa mig til Sognepræst. Den underskrevet — saavidt jeg ved — af alle Husfædre i Menighederne med Undtagelse af en. En Deputation paa 6 Mand, bestaaende af 3 fra Byen (Distriktslæge Kuhlmann, Købmand Sandberg og Skomager Jens Bruun) og 3 fra Landet (Proprietær Strange fra Foerlev, Sognefoged Niels Jensen fra Stilling og Sognefoged Niels Nielsen fra Vrold) bragte Adressen over til Kongen, idet de trodsede den barske Vinter, ja endog foretog to Rejser, da de første Gang maatte vende om ved Nyborg paa Grund af Is i Bæltet. Kongen og Ministeren modtog dem meget vel. Og allerede d. 12. Marts lod Hs. Maj. ved sin Kabinetssekretær telegrafere til Deputationens Ordfører, at han samme Dag havde underskrevet min Udnæv-nelse. Saaledes har jeg da, menneskeligt talt, gjort en stor Lykke. Mit Hjerte er fuldt af Taknemmelighed mod alle, som har været med at arbejde for den. Min kære Menighed, min trofaste Provst Sevel, min højtagtede Biskop, uden hvis anbefaling dette Maal jo ikke kunde være naaet — dem alle takker jeg. Og aldrig skal jeg glemme, hvad jeg skylder deres Kærlighed. Men fremfor alle være du takket, min himmelske Fader, som hidtil saa naadig har beskærmet, saa faderlig ført, saa langmodig handlet med dit svage og skrøbelige Barn. Styrk mig med din gode Hellig Aand, at jeg kan holde ud under Lykken, du beredte, og under Trængslerne, du beskikkede mig. Lad mig paa al min Vej og i alt mit Værk altid have for Øje, hvorledes jeg bedst kan tjene dig, hvad jeg skal gøre og tale her i Menigheden, at det maa blive Menneskene til Gavn og Glæde, min egen Sjæl til Frelse, men fremfor alt dit hellige Navn til Ære. Amen!

I Slutningen af Aaret 1862 afstod Apoteker Kofoed Apoteket i Skanderborg til C. Cilius Nyholm, som drev sit Fag med stor Interesse. Han dyrkede adskillige medicinske Urter i den store, smukke Have. Det var ikke saa smaa Partier af disse Urter, der aarlig solgtes til Grossister; og flere Apoteker her i Nærheden fik Planter og Frø til Avl. I Juli 1886 solgtes Apoteket til Apoteker J. V. Høeberg, der efter 19 Aars Forløb afhændede det til Apoteker Carl Stub. Denne har ladet foretage flere tidssvarende Indretninger og Forandringer med Apoteket. Der er saaledes indlagt Damplaboratorium, hvor de forskellige Medikamenter tilberedes saavel til Apoteket som til de i 1907 oprettede Filialer, Hjælpeapoteket i Hovedgaard og Apoteksudsalget ved Ry Station.

Den tidligere nævnte Gæstgiver N. P. Nielsen, der i 1844 købte Hotel »Skandinavien«, døde i April 1864. Hans Enke giftede sig senere med H. Chr. Thomsen, der døde i Marts 1875. Fru Thomsen solgte saa Hotellet. Dette skiftede i den følgende Tid ofte Ejer. Saaledes ejedes det en Tid af Kommissionær L. Didriksen og derefter af Kammerraad A. Svendsen. En Mand, der skaffede »Skandinavien« et betydeligt Opsving, var Gæstgiver Chr. Jensen, der flyttede til Herning, da han i 1897 solgte Hotellet til dets nuværende Ejer, Julius Christensen. Denne har i Aaret 1907 foretaget forskellige Ombygninger og Udvidelser, saa at »Skandinavien« nu er et moderne, tidssvarende Hotel.

Fru Thomsen overtog i 70'erne Restaurationen paa Skanderborg Banegaard. For

at skaffe sig lidt mere Frihed og Ro antog hun 1904 en Bestyrer, der ved hendes Død 1905 selv fik Restaurationen. Fru Thomsen har været en virksom Dame i de mange Aar (over 50), hun har haft med den besværlige Hotel- og Restaurationsgerning at gøre. Hun løste de Opgaver, som mangen Mand vilde være gaet af Vejen for. Hendes Gæster mindes hende som den altid elskværdige og imødekommende, men tillige energiske og stærke Dame. To af hendes Døtre lever her i Byen. Hendes Søn, Gros-serer Henry Nielsen i København, var en kendt og højttaget Mand i Hovedstaden. Særlig har han været en stor Støtte for »Handelsrejsende-Foreningen«, hvis Formand han var i mange Aar. Han døde i April 1907, kun 46 Aar gammel. Han skænkede det smukke Gulvtæppe foran Alteret i Kirken.

Parti fra Storesø.

Byens Indbyggerantal var i 1870 steget til 1707. Kreaturholdet var den 15. Juli 1871: 53 Heste, 184 Stk. Hornkvæg, 124 Stk. Faar og 173 Svin.

De væsentligste Udgifter var i 1874:

Fattigvæsenet	3166 Kr.
Rets- og Politivæsen	1284 -
Skolevæsen	5638 -
Brandvæsen	1430 -
Medicinalvæsen	671 -
Gader og Veje	210 -
Gadebelysning (Stenolie)	370 -
Bidrag til Statskassen	1458 -
Amtsrepartitionsfondet	265 -
Amtsskolefondet	229 -

Disse Udgifter blev dækket af følgende Indtægter:

Særlige Indtægter	2778 Kr.
Grundskat	1273 -

Assurance.....	1211 Kr.
Hartkornsskat	471 -
Skorstensskat.....	300 -
Formue- og Lejlighedsskat.....	11574 -

Kommunens Gæld var i alt 11,980 Kr., medens Aktiverne repræsenterede 70,000 Kr.

Med Aaret 1868 begynder en ny Æra for Skanderborg. Gemt bag sine Søer i landlig Idyl havde Skanderborg i Aarhundreder været sig selv og lignet sig selv. Dette vil dog ingenlunde sige, at Byen havde staaet stille; thi en dygtig Købmands- og Haandværkerstand havde — som vi har set — stadig baaret Udviklingen fremad, navnlig naturligvis efter Næringslovens Fremkomst i December 1857, hvorved Laugesens udelukkende Ret bortfaldt og den enkeltes Foretagsomhed styrkedes. Men Skanderborg havde været sig selv paa Grund af sin isolerede Beliggenhed; Skanderborg var Skanderborg og satte forholdsvis hurtigt sit Stempel paa ny Elementer af Befolkningen. Men med 1868 sker der en mægtig Forandring, idet Banestrækningen Fredericia—Aarhus aabnedes for alm. Drift den 4. Oktober 1868, og Byen kunde nu ikke bevare sit gamle Fysiognomi længere, men maatte aabne Samkvemmet med en Omverden, der var større end dens gode Opland. Skanderborg var nærmest rystet og forfærdet ved Tanken om, hvad nu Banen skulde bringe; adskillige af de gode gamle Bypatrioter havde allerhelst ønsket den ad Hækkenfeldt til; efter at den var bevilget af Rigsdagen med udtrykkelig Fremhævelse af, at den skulde anløbe Skanderborg, var der Skanderborgensere, der ivrigt støttede et Projekt om, at den i Stedet for skulde gaa Sydøst om Søerne over Torrild, saaledes at den ikke kom til at danne noget Skaar i Oplandet; men Banen kom ikke destomindre. Og i »Skanderborg Avis« (»Backhausens Avis«) diskuterede Borgerstandens Ledere ivrigt, hvad der nu kunde gøres for at sikre Byens Næringsveje og for at ruste den til Kampen med de to mægtige Søkøbstæder, Horsens og Aarhus, og kraftige var de Røster, som lød. »Skal Skanderborg vedblive at gaa fremad, eller skal den synke ned til en Nullitet i Købstædernes Tal?« spørger en Indsender til nævnte Blad, idet han indtrængende lægger Handelsstanden og Haandværkerne paa Sinde allerede inden Banens Aabning at foretage en Reduktion af Priserne paa alle Handelsvarer og alle Fabrikata, saaledes at de harmonerer med Priserne i Horsens og Aarhus. Dette var jo imidlertid lettere sagt end gjort, men sikkert er det, at der fra Byens Side gjordes store og virkelige Anstrengelser for at tage Konkurrencen op med de to store Nabobyer; Maalet var klart nok. Midler var det ikke saa let at finde i en Fart, men talrige var de Forslag, som sattes under Debat. »Lad os være enige og lad os derfor slaa alle Foreninger ihjel«, er der én, som foreslaar. »Da der for en Del Aar siden var udbrudt en ondartet Sygdom iblandt Faarene paa Island, blev der givet det gode og praktiske Raad for at udrydde denne, at slaa alle Faarene ihjel. Det samme var vist det bedste m. H. t. alle vore Foreninger«. — »Men skal vi da ingen Foreninger have?« hedder det videre. »Jo, men en virkelig Forening, hvor alle samles, der har Interesse for vor By, dens Vel og Opkomst i Fremtiden, en virkelig Forening, hvor man kan samles uden at tage smaaligt Hensyn enten til det ene eller til det andet, hvor man kun har det samme Maal for Øje, fælles Gavn og fælles Bedste, en virkelig Forening, hvor Blikket ikke blot vendes indad, hvor der ikke blot spørges, hvormed vi skulle more os, men hvor Blikket fornemmelig vendes udad, og hvor der spekuleres paa, hvorledes vi skulle tjene noget«. Foreningerne, hvoraf der for Resten var mange (»Haandværkerforeningen«, »Handelsforeningen«, »Skovforeningen« (Medlem-

merne kaldtes Skovdrister), »4de-Oktoberforeningen« (Oktobrister), »Skytteforeningen«, »Sangforeningen«) kom dog ikke til at bløde for Reformiverens Slagtekniv dengang; først senere Tids Behov har for enkeltes Vedkommende krævet enten Død eller Omdannelse i et højere Formaals Tjeneste. Det var ikke fra Foreningslivets Side, at Redningen dengang skulde komme; stedlig Organisation betød ikke det samme som nu. Men hvad der blev af den allerstørste Betydning for Byens Erhvervsliv i den Tid, der ligger i umiddelbar Nærhed af Banens Aabning, var dette, at man indsaa, at man maatte lægge an paa at specialisere Forretningerne, saaledes at de ikke skulde være Høkerforretninger, hvor man kunde købe alt og dog intet, men virkelige Købmandsforretninger. Navnlig efter de Købstadhandlendes Møde i Odense i 1869 kommer denne Tankegang til Udvikling herhjemme. Derhos ivrede man stærkt for Byens Forskønnelse, Stationsvejens Forbedring og Anlæggelsen af en Pavillon i Dyrehaven, for Færgefart og Lystsejlad paa Søerne, for Fiskeriets Udvidelse, for Opførelse af Kornmagasiner og Oplagspladser i det hele i Nærheden af Banen, for Anlæggelsen af Kalkovne, hvortil Raastoffet ved Jernbanen skulde bringes paa Pladsen, for Opførelsen af Drænrørsfabrikker ligesom for en Fabrik for Agerdyrkningsredskaber. Flere af disse Projekter er jo senere bleven førte ud i Virkeligheden, medens andre kun har eksisteret i Tanken og paa Papiret. Dette gælder i Særdeleshed et Projekt, som var oppe om at udnytte Sømergelen som Gødningsmateriale. Maaske det ikke destomindre kan have sin Interesse at se, hvad denne Sømergel indeholder. Efterfølgende Analyse fra Ørstedes Laboratorium er ganske vist foretaget over Sømergel fra den nordøstlige Del af Mossø, men Forholdene er velsagtens nogenlunde ens for Mossø og Skanderborgsøerne. Analysen (Uddrag) lyder saaledes:

»Efter Undersøgelsen af de to mig tilsendte Prøver af Sømergel, tillader jeg mig herved at meddele Dem, at den indeholder i den Fugtighedstilstand, hvori Prøverne var ved Modtagelsen

	Lyse	Mørke
Vand	29,73 0/0	64,89 0/0
Organiske Stoffer	1,42 -	5,66 -
Kulsur Kalk	65,32 -	10,36 -
Ler og Sand	2,34 -	17,27 -
Ikke udskilte Stoffer	1,19 -	1,82 -
	100,00 0/0	100,00 0/0

eller i fuldstændig tør Tilstand:

	Lyse	Mørke
Organiske Stoffer	2,02 0/0	16,12 0/0
Kulsur Kalk	92,95 -	29,50 -
Ler og Sand	3,34 -	49,19 -
Ikke udskilte Stoffer	1,69 -	5,19 -
	100,00 0/0	100,00 0/0

Kbhvn. den 20. November 1869.

V. Stein.«

I Anledning af Banens Aabning, der som foranført fandt Sted 4. Oktober 1868, fandt der i Skanderborg et Festmaaltid Sted paa »Hotel Skandinavien«, medens den

egentlige Jernbanefest, hvortil Formændene for Borgerrepræsentationerne i Aarhus, Skanderborg, Vejle og Fredericia var indbudte, foregik i Horsens. I samme højtidelige Anledning findes der i Skanderborg Avis, forrest i Bladet, en Henstilling til Kommunalbestyrelsen om at hædre afdøde Borgmester, Auditør Bülow derved, »at Raadet, indtil et Hjørnesteed kunde angive Gadens Navn, lod foranstalte, at der ved Stationsvejens Begyndelse blev sat et Mærke, der pegede mod Stationen og bar Navnet »Bülow's Vej«.

Nu er det, at den ny Tid begynder; Skanderborg er efter 1868 ikke rigtig sig selv mere. Omverdenens Forhold dikterer i mangt og meget, hvordan Skanderborg skal forholde sig. Man maa følge med. Ordene Horsens og Aarhus sætter straks Vind i Sejlene; er der en Efternøler, vækkes han ved disse Ord. Men ikke blot paa det praktiske Livs Omraade kommer der ny Impulser, ogsaa paa det aandelige Livs Omraader kommer der Gæring, og større Refleksion vækkes; hvad der tænkes og føles udenfor Skanderborg, har forhen haft mindre at sige. Nu kommer Strømningerne udefra vældende herind; i Politik lærer man at følge bedre med. Det varer ikke længe, før Bjørnbak — ja selv Würtz og Geleff finder Vej hertil. Som en virkelig trofast og ædel Præsteskikkelse er Pastor Skou rede til at møde den fremvældende Radikalisme i aaben Kamp. Skou var en varmhjertet Kristen, konservativ i sin Tankegang, men en modig Mand, som ikke var til at tage fejl af, en søgt Prædikant, der selv søgte hen, hvor Tidens Pulsslag lød. Løjtnant Nørregaard, Testrup, talte her i de Dage — som saa ofte senere — i glødende Begejstring for Fædrelandets Sag, mindende den opvoksende Slægt om at udrette det, som Fædrene ikke havde magtet, nemlig at fastholde det danske Slesvig til Moderlandet, formanende dem til, enten Slesvig bliver os givet tilbage eller vundet ved Kamp, da altid at være vaabenøvet. Pastor Teilmann i Ormslev talte Folkelighedens Sag i moderne Stil. Kort sagt — trods den Materialismens Aand, der maaske havde bemægtiget sig mange ved Tanken om det materielle Udkomme under den forandrede Kurs, bliver Tiden i Aarene efter 1868 — ogsaa for Skanderborgs Vedkommende en aandsbevæget Tid, saaledes som den iøvrigt var det for hele vort Fædreland.

Da nu Banen var kommen til Verden og skulde være i Verden, saa kunde den da ogsaa være god nok. Saaledes tænkte mange, og den havde jo ogsaa sine Glæder og Fordele at bringe. Forhen havde man ikke kendt meget til Teaterforestillinger. I Juli 1868 noteres det som noget ret enestaaende, at en Del af Odense Teaterpersonales bedste Medlemmer agtede at give et Par Aftenunderholdninger i Byen, men i den følgende Vinter spilles paa »Phønix« under Ledelse af Hr. C. Molau flere Stykker f. Eks. »Fandens Overmand«, »Tordenskjold i Dynekilen«, »Christian den Fjerdes Dom« og »Han gaar paa Kommers«. Aaret 1869 udmærker sig særlig som Udflugternes Aar: Banen skulde prøves og Synskredsen udvides. Blandt de mange større eller mindre Udflugter i 1869 fortjener navnlig Fællesturen til Vejle i Juni at fremhæves, Turen til »det danske Svejts«, som man i passende Højtidsstemning titulerede den. Efter Ankomsten til Vejle spadserede man Kl. 10 til Skrædderbakken, hvor en Frokost indtoges paa Bakkeskraaningerne. Herfra gik Turen »ned ad Bakke« over Greis Aa, igennem Skoven og General Lüttichaus Gaard »Storegrundet« ad Viborglandevejen til Skyttehuset i Nørreskoven, hvor Middagsmaden smagte fortræffeligt efter den lange Marsch. En animeret og smuk Stemning herskede her, og en Mængde Taler blev holdte. Distriktslæge Kuhlmann bød Velkommen og ønskede, at Deltagerne maatte more sig. Kæmner Boesen, R. af Dbg., ønskede paa Vejleensernes Vegne Skanderborgenserne

velkommen og meddelte, at Skyttehuset med Salon stod til Disposition, naar disse vilde gæste Vejle. Skrædder H. P. Møller udbragte Skaalen for Hs. Maj. Kongen. Pastor Skou talte for Danmark og Dannebrog »i et særdeles kraftigt Foredrag, som fulgtes med levende Interesse«. Kollektør Weng takkede paa Deltagernes Vegne Komiteen for Vejleturen, for dens heldige Arrangements. Tømrermester Fr. Møller talte for Enighed og ønskede de mange Foreninger i Skanderborg samlede i een stor Forening, »hvilket — et glædeligt Bevis paa Stemningen herfor«, siger Skdbg. Avis, — »blev modtaget med stærk og vedholdende Applaus«. Lærer Nielsen holdt et humoristisk Foredrag for Gemytligheden, og Kæmner Boesen udbragte en Skaal for Damerne. — Vejle Sangforening sang under Maaltidet. Iøvrigt vekslede Skanderborg og Vejle Sangforeningerne senere med Afsyngelsen af Sange. Fem særlige Sange var forfattede og trykte i Dagens Anledning og omdeltes ved forskellige Tider. Kl. 8 gik man igennem Skoven til Vejle og Kl. 9³/₄ kørtes tilbage til Skanderborg under den forsamlede meget store Menneskemasses Hurraraab. Ved Skyttelaugshuset modtoges den sidste Hilsen, idet nemlig 3 Kanonskud affyredes, da Toget bruste her forbi. Kl. 11¹/₂ ankom man til Skanderborg efter at have tilbragt en særdeles munter og behagelig Dag.

Ja, saaledes tog en Skovtur sig ud i de Dage, men Tiderne forandres jo hurtigt, og vi forandres med dem.

I Byens kommunale Liv er det fremdeles Banen, som det drejer sig om i 1869. Man følte sig utryk og forulempet ved, at Banegaarden var kommen til at ligge i saa lang Afstand fra Byen. Man indgav derfor et Andragende til Indenrigsministeriet om at faa Matr.-Nr. 51 af Hestehaven, hvorpaa Stationen ligger, indlemmet under Købstadgrunden. Indenrigsministeriet afslog imidlertid Andragendet med den Motivering, at Indlemmelsen ikke kunde være Byen af nogen virkelig Interesse, og at Købstadgrænsen vilde faa en uregelmæssig Form. Byraadet indgav et nyt Andragende; i dette gjorde man gældende, at det ikke vilde være Byen af særlig Interesse at faa selve Stationen indlemmet under Købstaden, hvis Jernbanebestyrelsen af Beskatningshensyn havde noget der imod. Ønsket om Inkorporationen gjaldt især de omliggende Grunde. Indenrigsministeriet stillede ny Betingelser, og der forhandlede længe frem og tilbage, saaledes, at denne Sag endnu ikke er bleven ordnet den Dag i Dag. Skanderborg Station ligger endnu som ved Banens Aabning i Skanderup Sogn, medens Vanskelighederne ved Inkorporationen har været stadig stigende af Hensyn til de Skatteobjekter, som Stationskvarteret frembyder for Skanderup—Stilling Kommune. Ogsaa Alderdomsboligen var i 1869 under Debat. Meningerne i Byen var meget delte; nogle vilde have den opført med det samme, medens andre raadede til, at man først skulde samle et saadant Fond, at man med Tryghed og uden at skulle stole paa Tilfældigheder, (∴ de muligt variable aarlige Bidrag) kunde lægge endelig Haand paa Værket. Den sidste Opfattelse sejrede til dels, og Alderdomsboligen blev opført 1877.

Paa Gennemrejse fra Aarhus i Septbr. 1869 gjorde Kongen og Dronningen samt det nyformælede Kronprinsepar et lille Ophold her. Borgmester Winge og Distriktslæge Kuhlmann talte, og Sangforeningen sang en smuk Sang, hvis sidste Vers tilige er karakteristisk, fordi den udsynger den Del af Skanderborgs Historie, der har været og altid vil være Allemands Eje. Verset lyder saaledes:

»Ej formaar vi her vor Drot at hyde
hyldningsmæssig Pragt.
Dog Naturen kan et Skue yde,
værd en Konges Agt.

Sagte suser Fortids rige Minder
 over Bøgestrand,
 hvisker om hin Fjerde Kristian,
 og fra Ebbesen en Luftning bringer«.

Og som en Efterklang af Kongesangen lyder henimod Aarets Slutning følgende ildfulde Opraab om rigtig at lade det blive til Alvor med at rejse Mindesmærke for Skanderborgs Skytshelgene. (Opraabet findes i Skanderborg Avis for 23. December 1869): »At særlig den Mand, der gav Danmark det næsten udslukte Liv tilbage, har saa meget Krav paa det danske Folk, at der nu efter Aarhundreders Forløb rejses ham en Bautasten ved den By, hvor han ofrede sit Liv under den sidste afgørende Kamp til Fuldstændiggørelsen af Danmarks Frelse, det føler vist enhver Dansk, og det er utænkeligt, at denne Sag ikke skulde finde Fremme, naar der kun findes Mænd, som vil bringe den frem. Om der end ikke i samme Grad er nogen Anledning til at rejse hin folkekære Konge en Mindestøtte her, hvor han kun tilbragte sin Barndom, medens hans kongelige Bedrifter knytter sig til andre Steder viden omkring, saa er der dog en saa ejendommelig Forbindelse mellem Minderne om disse Mænd, at det ikke vilde være noget ugrundet Foretagende. Medens nemlig den ene her fuldendte sin Bane og med sit Liv besøgte sin store Gerning, saa udviklede og forbedrede den anden sig her til sit paa Begivenheder saa rige Liv; den ene fuldendte, den anden begyndte en Bane, men begges Bane medførte en udholdende, opofrende og ofte fortvivlet Kamp for Danmark. Ligesom saaledes de store Minder om disse Mænd slynger sig sammen paa dette Sted, saaledes burde man ogsaa, hvilende ved Niels Ebbesens Bautasten, kunne høre de mod hin Fjerde Kristians Mindesten rullende Bølger nynne om Kongebarnet, der fra den smilende Indsø bares over de vide Have til Colbergerheide«.

I lang Tid foretoges der Indsamling til Niels Ebbesens Mindesmærke, der — som tidligere nævnt — først rejstes i 1878, hvorimod Kristian IV. hidtil har maattet nøjes med at faa sit Navn knyttet til »den gamle Eg« i Dyrehaven.

En Frugt af Gæringstiden omkring 1870 er Missionspræsten Adam Dan, der under alle Omstændigheder er bleven fulgt med Interesse af mange, da det hed sig, at han efter Bestemmelse af Missionsbestyrelsen i Basel skulde gaa som Missionær til det indre Afrika (Gallalandet). Rejsen skulde have gaaet for sig over Jerusalem, hvor det var Meningen, at han skulde afvente Regntiden i Biskop Gobats Hus. Adam Dan kom ikke straks til Palæstina, men derimod til Alexandria og opholdt sig her en Tid hos Missionær Bauder; senere virkede han som Lærer i Kairo, men inden ret længe er han igen hjemme i Danmark, efter dog i Mellemtiden at være bleven ordineret i den evangeliske Kirke paa Zion af Biskop Gobat, og efter i samme Tid at være bleven kaldet til Præst for den danske Menighed i Racine (Wisconsin) i Nord-Amerika. Adam Dan skrev smukke Vers og havde flere Venner her i Skanderborg, hvor hans Fader var Arrestforvarer. Adam Dan var et Pseudonym, som var antaget i Stedet for det oprindelige Navn Niels Petersen, (en Broder er Billedhuggeren Petersen Dan). Endnu lever Dan i Chikago.

I 1870 søgte Stiftamtmand C. Dahl sin Afsked. Som hans Efterfølger havde man gættet paa mange forskellige, deriblandt Justitsminister Nutzhorn, om hvem man mente, at han efter Rigsdagens Slutning i Foraaret 1870 vilde forbeholde sig Stiftamtmandsposten over Aarhus Stift som Retrætepost, Amtmanden paa Bornholm E. Vedel,

„Kristian IV.s Eg“.

Politidirektøren i København Etatsraad Crone og Departementschef i Justitsministeriet C. T. Ricard; men i Marts besattes Stiftamtmandsembedet — vistnok ganske uventet — med Etatsraad Theodor August Jæs Regenburg. Med dette Navn er nævnt et af de mest bekendte og det betydeligste, der i den nyere Tid knytter sig til Skanderborgs Historie.

Stiftamtmand Regenburg var en fint dannet og helstøbt Personlighed, en lærd Humanist, der ved Siden af sine Embedsinteresser navnlig interesserede sig for Studiet af den klassiske Oldtid. Han var endogsaa paa dette Omraade en fremragende Videnskabsmand, ligesom han var en enestaaende Kender af den berømte italienske Digter Dante, hvis lette Terziner var hans Livs Melodi. Som Dante selv var han baade Teolog, Filosof og Statsmand. Paa hans beskedne Gravsten paa Skanderborg Slotskirkegaard staar hans Valgsprog (Kommandørsdevice): *Semper tiro* (»altid Rekrut«). Nedenunder findes et Skjold i Hjerteform, udtrykkende Guds Kærlighed; inden i Skjoldet ses Haabets Anker samt Regnbuen, der fortæller om Guds Trofasthed imod sine Forjættelser. Og gennem dette Mindesmærke afmales Stiftamtmand Regenburg, som han var: ædel og beskeden med Tro paa Udviklingens Lov under højere Aandsmagters Indflydelse. Karak-

Stiftamtmand
F. A. J. Regenburg.

teristisk for ham er dette Træk, at han hver Dag bad Fadervor paa Græsk og fremsagde Trosbekendelsen paa Latin. Han var en ualmindelig dygtig Embedsmand og i Besiddelse af en aldrig svigtende Hukommelse: Alt var ham nærværende; thi han vidste Besked om alt, hvis dette overhovedet kan siges om nogen. Som Aamtsraadets Formand har han indlagt sig Berømmelse ved den udmærkede Maade, paa hvilken han forstod at lede dets Forhandlinger. Den Del af hans Livsgerning, hvorved han ogsaa indenfor den alm. Historie er bleven en kendt Mand, falder imidlertid ikke i Skanderborg. Derom fortæller et andet Mindesmærke for ham, nemlig det paa Skamlingsbanken. Selv var han jo Sønderjyde (født i Aabenraa den 20. April 1815), og efterat han i 1850 var stillet i Spidsen for Forvaltningen af Slesvigs Kirke- og Skolevæsen, virkede han navnlig for Gennemførelsen af de bekendte Sprogreskripter, hvorved han jo kæmpede for Danskhedens Ret og Fremgang. 1852 blev han Departementschef i det slesvigske Ministerium. Han døde i København den 7. Juni 1895, men blev — som nævnt — begravet i Skanderborg. — Et karakteristisk og fint udført Billede af ham er malet af Kunstmaler N. Petersen Mols. Det findes bl. a. i Aamtsraadssalen i Skanderborg, (desuden i Aarhus samt paa Frederiksborg Slot).

I det hele skete der store Forandringer m. H. t. Byens Embedsstand i 1870. Som tidligere omtalt, udnævntes Pastor Skou den 12. Marts til Sognepræst for Skanderborg, Skanderup og Stilling ifølge Menighedernes almindelige Ønske og Bøn til Kongen; den 25. Juni udnævntes C. C. L. Schiødte til Kateket og Førstelærer, og Aamtsforvalter, Justitsraad M. B. Galschiøt døde ved Midsommertid. »Skanderborg Avis« siger om denne sidste, at han havde erhvervet sig megen Agtelse for sin humane og dygtige Embedsførelse og Hengivenhed for sin venlige Personlighed. Aamtsforvalter Kabell blev Galschiøts Efterfølger i Embedet.

Men 1870 er ogsaa mærkelig derved, at de patriotiske Bølger gik højere end nogen Sinde — sikkert baade før og siden; thi dels holdtes der Møder, hvor f. Eks. Kand. Nørregaard, Testrup, opmuntrede Folk til at berede sig til Kampen, som efter alle Kendemærker forestod for os, og dels fik de patriotiske Følelser ny Næring efter Udbruddet af den fransk-tyske Krig i Juli, saa meget mere som Avisen bragte udførlige Meddelelser om dennes Gang. Sympatien var naturligvis udelt paa Franskmandenes Side. Man foretog Indsamling til de faldne og saarede franske Soldaters efterladte; Byraadet stod i Spidsen for en Pengeindsamling, og en Kvindekomité for en Indsamling af Klæder. Et ganske træffende Udtryk for Stemningen i Byen har en hjemlig Poet vistnok truffet i følgende Strofe fra en alvorlig Sang, hvor det siges om Preusserkongen:

»Gud i Munden frækt han fører,
Fanden dog hans Sjæl tilhører«;

thi Skanderborg var — som antydet — mere martialske anlagt i det Aar, end Byen plejer at være; her ved de venlige Søer skal der meget til at faa Krigsstemningen frem; men i 1870 lykkedes det for en Del. Der holdtes Folkemøder, Skyttefester og Vaabenbrødefester — og overalt var det den væbnede Fædrelandskærlighed, der taltes for og om; men snart venttes Blikket i en anden Retning: Det var Socialismen, der holdt sit Indtog. Ogsaa den satte naturligvis Sindene i stærk Bevægelse og bragte en Del Splid i det før saa fredelige Samfund, og en af disse Fejder, der saaledes opstod paa politisk Grundlag, var den bekendte Strid imellem Prokurator Weng og Borgmester Winge; Prokurator Weng kaldtes af Borgmesteren for Socialismens Fader i Skanderborg.

Striden varede i lang Tid og førte til de heftigste Udfald, alt imens den forgrenede sig videre og videre Mand og Mand imellem.

Paa Radikalismens Side kan blandt Hovedmændene nævnes — foruden Prokurator Weng — Drejer Jensen, en Mand, som med sit radikale Sindelag forbandt en vis poetisk-grundtvigsk Begejstring. Baade naar han talte og skrev — og han havde Færdighed i begge Dele — mærkede man, hvorledes hans modtagelige Sind var bleven opladt for de Tanker, der udgik baade fra Grundtvig og fra »Internationale«; og en brav Mand var han, selv om han ved visse Lejligheder kunde virke lidt aparte — netop paa Grund af ovennævnte Egenskaber, f. Eks. da han engang paa et socialistisk Arbejdersmøde foreslog, at man skulde begynde med at synge: »I Dalens Skød en Hytte laa«, hvilken Sang, siger Skdbg. Avis, istemtes af Drejer Jensen og nogle tilstedeværende Skolebørn.

Paa Konservatismens Side var de mest typiske Repræsentanter Pastor Skou og Borgmester Winge; Borgmesteren var en nobel og fredsæl Karakter, der, fordi det var ham en Samvittighedssag, maatte tage til Orde mod de ny Tanker. Egentlig meget imod sin Villie blev han draget ind i en Strid, der skulde true den Popularitet, han ellers nød baade i Byen og i hele Jurisdiktionen; men Weng var rede til at svinge sin Kaarde — og var som Stridsmand mere øvet og derhos i Besiddelse af en særdeles skarp Logik, hvad hans Dytighed paa det politiske og kommunale Livs Omraade jo ogsaa mange Gange har vist i Tiden, som fulgte efter. Ubetinget stillede Weng sig nu ikke paa Socialismens Side; men straks ved det første Møde, som Geleff holdt i Skanderborg den 12. November 1871, og hvor han indledede med Ordene: Her ser De en af de forfærdelige »Petroleumsmænd«, var Weng dog blandt dem, der saa langt fra at frygte Eksplosioner, tværtimod anbefalede Folk at være rolige, som han selv var det over for de fra »Internationale« udgaaende Læredomme. Der var ingen Fare.

Uagtet han ikke kunde anbefale Indtrængelse i »Internationale«, saa fandt han dog, at Arbejderbevægelsen var saa berettiget, som nogen Bevægelse kunde være. Det var ikke ved Undertrykkelse, men ved Billighed og Imødekommenhed, at man skulde dæmpe Bevægelsen. Uagtet mange havde virket og virkede til Forbedring af Arbejdernes Kaar, saa var det dog langtfra tilstrækkeligt, og Selvhjælp og Velgørenhedsselskaber havde langtfra kunnet læge de store Brøst. Nej, det burde være Statens Opgave at skabe det størst mulige Velvære for det størst mulige Antal Mennesker; men nu var det kun for en mindre Del, at Stillingen var god. Hvis »Internationale« virkelig havde det Program, man tillagde den, nemlig Ophævelse af Religionen og Undertrykkelse af Ægteskabet samt Ejendomsfællesskab, saa kunde man ganske vist ikke tiltræde Selskabet, men derom tvivlede Prokurator Weng, og han anbefalede Smaafolk at gøre Brug af deres Valgret. Han vilde, at der paa Finansloven skulde opføres en Sum til værdige trængende og udtalte ved det nævnte Møde (den 12. November) Ønsket om, at Bevægelsen ikke maatte tabe sig, men vilde selvfølgelig have, at den strengt skulde holde sig paa Lovlighedens Grund. — Weng stillede sig altsaa meget velvillig overfor Socialismen; og fortjener han ikke Navn af dens Fader — som Winge sagde — saa var han den dog en mægtig Støtte. »Internationale«s Filial her i Skanderborg talte derfor ogsaa straks i det første Aar et forholdsvis stort Antal Medlemmer.

Skanderborg Haandværkerforening havde skænket et Bidrag af 3000 Kr. til Opførelsen af en Alderdomsbolig i Byen. I mindre Bidrag blev der ad Frivillighedens Vej indsamlet ca. 3000 Kr. Byen skænkede en Byggegrund i den nordlige Ende af

Markedspladsen. Her blev i Begyndelsen af Aaret 1877 Alderdomsboligen opført. Et Beløb paa 6000 Kr. blev optaget som Laan i Bygningen, der bestod af 8 Lejligheder, hvoraf dog kun de to foreløbig blev bortgivet som Fribolig, medens de andre 6 udlejedes mod en passende Afgift.

Samme Aar blev der gjort et mislykket Forsøg paa at sammensmelte de to her i Byen bestaaende Haandværkerforeninger.

Den 21. Febr. 1877 sendte 184 bosiddende Borgere i Byen en Lykønskings- og Takadresse til Baron Bille-Brahe og Hustru i Anledning af deres Sølvbryllup. Dette er et Bevis for, hvor afholdt Baronen og Hustru var under deres tiaarige Ophold i Skanderborg.

I Marts Maaned 1877 begyndte Skattenægtelserne her i Byen i Anledning af Estrups provisoriske Finanslov. Prokurator Weng var den første, der lagde for med en kraftig Protest til Fogedprotokollen, hvilket gav Anledning til at Klasselotterikollektionen blev ham frataget, ligesom Weng ogsaa blev afskediget som Agent for Livsfor-sikringsanstalten af 1871. Amtstuefuldmægtig Schibler blev Lotterikollektor. Senere fik Weng dog begge Bestillinger igen.

I 1878 blev et Stykke af Organistlodden eksproprieret til Udvidelse af Kirkegaarden.

Læge L. Sørensen døde samme Aar i sin bedste Alder. Han havde i 10 Aar udfoldet en betydelig Lægevirksomhed, der altid var præget af Mildhed, Venlighed og en sjælden Godgørenhed, hvorfor Borgerne, mens Doktoren færdedes iblandt dem, hilste ham ikke blot som Lægen, de havde Tillid til, men tillige som en Ven, de havde Fortrolighed til.

Til Disiriktsslæge Kuhlmanns 25-aarige Embedsjubilæum blev der i By og paa Land indsamlet et Beløb af ca. 900 Kr., hvorfor der hos Landskabsmaler H. Foss bestiltes et Oliemaleri med Motiv her fra Egnen. Det blev overrakt Jubilaren ved et Festmaaltid paa Hotel »Phønix«.

I 1879 opstod der en stor Strid om, hvorvidt Kammerassessor Busch, der var Byens Kæmner, tillige kunde være Byraadsmedlem. I et Byraadmøde stemte Behr, Blom, Ejlersen, Weng og P. Winther imod, og Winge, Poulsen og Roedsted for at godkende Kammerassessorens Valg til Byraadet. Sagen indankedes for Ministeriet, der resolverede, at der intet var til Hinder for, at en Kæmner kunde være Byraadsmedlem. Busch hævdede ogsaa stærkt, at han ikke paa nogen Maade havde trængt sig ind i Byraadet, men sad der i Kraft af Vælgernes Beslutning. Og hvis Byraadet skulde finde paa uden Grund at afskedige ham som Kæmner, vilde han tage mod en saadan Afskedigelse med Sindsro. Selv i et saa uskyldigt Spørgsmaal som Valget af Medlemmer til Skolekommissionen gik der i de Dage Politik. Venstre raadede over Flertallet i Byraadet og satte efter en skarp Forhandling deres Kandidater (Weng og Blom) igennem.

1880 udgjorde Byens Folkemængde 1794 Indvaanere. Lærer Roedsted døde i Slutningen af Aaret og blev under stor Deltagelse begravet paa Slotskirkegaarden. Til hans Efterfølger ved Skolen udnævntes hidtilværende Tredielærer og Organist C. Michelsen i Begyndelsen af 1881. Michelsen havde været Lærer i Præstø og afløste i 1874 Nielsen som Tredielærer og Organist i Skanderborg. Nielsen blev forflyttet til Thisted. Frk. Johanne Hviid var bleven ansat som Lærerinde ved Skolen i Aaret 1876.

1881 indvalgte Provst Skou i Byraadet, idet samtlige afgivne Stemmer faldt

paa ham. Der forestod nemlig en omfattende Omordning af Skolevæsenet, og man mente, at Provsten som gammel Skolemand var særlig kvalificeret til at løse denne Opgave. Til Tredielærer og Organist valgtes J. Th. Høyer, som var Lærer i Nørre Alslev paa Falster.

En omfattende Restavration af Slotskirkens Taarn fuldførtes i August 1881. Taarnet blev bragt tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Kultusministeren havde bevilget et Beløb paa c. 13,000 Kr. af Roskilde Domkirkes Midler. Arbejdet blev ledet af Professor Walther i Aarhus. Et nyt, smukt Kobbertag med Tagrender og Lynafleder afløste det uskønne Spaantag. Indvendig blev der, hvor det var nødvendigt, flere Steder anbragt ny Gulve, ny Trapper m. m., ligesom et omfattende Malerarbejde blev udført her. Paa Loftet anbragtes et ret upraktisk Slukningsapparat.

Prospekt fra 1866 (efter Maleri).

Der kom snart Fart i Skolesagen. Byraadet holdt lange og bevægede Møder, paa hvilke alle fremkomne Forslag nedstemtes. Borgerne indsendte en Adresse, hvori de udtalte, at de var villige til at yde pekuniære Ofre for Sagens heldige Løsning. Der holdtes et stort Borgermøde med vældige Taler af Prokurator Weng, Provst Skou, Borgmester Winge og Fuldmægtig Johansen. Snedker Behr var Ordstyrer. Der vedtoges en Resolution, hvori man udtalte sig for en gennemgaaende Forbedring af den kommunale Skoles forskellige Klasser, selv om det maatte have Ansættelsen af endnu en Lærer og Timelærerinde til Følge. Striden drejede sig om, hvorvidt man skulde føje en Fortsættelsesklasse til Skolen, saa at Børnene efter Konfirmationen kunde tage »Præliminæreksamen« eller lign., eller om man skulde nøjes med kun at forbedre den bestaaende Skole ved Heldagsundervisning gennem alle Klasser. Især var Snedker Behr en drabelig Forkæmper for Fortsættelsesskolen, medens Winge hævdede, at man ikke skulde forbedre Undervisningen af Hensyn til de bedrestillede Børn, men af Hensyn til Almuen. Almuens Børn skulde væsentligst lære det, de overhovedet lærte, paa Skolen. Derfor skulde Almueskolen forbedres. Det var ikke Skolens Opgave at uddanne Embedsmænd — derfor ingen Fortsættelsesskole! Efter bevægede Kampe enedes man endelig i Foraaret 1882 om, at der skulde ansættes en Fjerdelærer, og at Undervisningens Timetal forøgedes, navnlig i de lavere Klasser. »Det lille Universitet«, som man endog udtrykte sig, blev saaledes ikke til noget. Den 24. April 1883 ansattes

saa Lærer J. J. Svane som Fjerdelærer ved Kommuneskolen, og Tredielærerens Hustru, Fru Høyer, blev antaget som Haandgerningslærerinde; men samme Aar fik Lærer Høyer sin Afsked, og i hans Sted blev H. J. Jørgensen udnævnt til Tredielærer og Organist d. 10. Septbr. 1883.

Pastor la Cour, som var Kateket og Førstelærer, blev beskikket til Sognepræst i Sundby paa Amager. Da ingen theologiske Kandidater meldte sig til Kateketembedet, blev dette nedlagt. Der hengik lang Tid, inden en endelig Ordning blev truffet. Seminarist N. P. Pedersen blev konstitueret som Førstelærer i Oktbr. 1883, medens cand. theol. Kring prædikede i Kirkerne. Der oprettedes nu et Inspektørembede ved Skolen, hvilket i Novbr. 1885 tildeltes Andenlæreren, C. Michelsen, som da blev baade Førstelærer, Kordegn og Inspektør. H. Jørgensen blev Andenlærer og Organist, Svane Tredielærer. Fjerdelærerembedet blev opslaaet ledigt. Dette fik Lærer N. P. Pedersen i Jan. 1887. Han havde været konstitueret ved Skolevæsenet siden 1883. I den følgende Maaned flyttede Svane til Hjerminde ved Bjerringbro, og Lærer Pedersen rykkede op i Tredielærerembedet, medens Lærer Thomsen blev ansat som Fjerdelærer. Ved hans Forflyttelse til Aarhus i 1889 blev Lærer L. Thane udnævnt til Fjerdelærer fra 1ste Maj s. A. Han havde været Lærer i Odder fra 1. Novbr. 1885.

Amtsforvalter Kabell, som havde gjort sig fortjent ved sin Interesse for »Teknisk Skole«, ansøgte om og fik sin Afsked i Begyndelsen af 1883. I hans Sted udnævntes Kammerjunker Fr. Münter til Amtsforvalter. Han var særlig virksom ved Oprettelsen af Realskolen.

I November 1882 udgik fra en Del agtede Mænd fra By og Omegn en Opfordring om Støtte til Oprettelsen af et Børnehjem i Gartner A. Kielbergs Ejendom ved Stationen. Hjemmet skulde optage forladte eller forældreløse, fattige Børn indtil Konfirmationsalderen, sørge for deres Underhold, Beklædning og Undervisning i de almindelige Skolefag. Pigerne skulde tillige oplæres i kvindelig Haandgerning og Husgerning, og Drengene i Husflid, Have- og Markarbejde. Hjemmet blev beregnet paa at optage indtil 30 Børn. Den aarlige Betaling for et Barn sattes til 100 Kr. Da der var indsamlet 1300 Kr., mente man at kunne tage fat paa Sagen. Paa et Møde paa »Skandinaviens« d. 9. Jan. 1883 vedtoges Love, og et Tilsynsraad valgtes samt en Komité, der skulde besørge det mere specielle Tilsyn. Hertil valgtes Provst Skou, Prokurator Weng, Fabrikant A. Blom, Gaardejer N. Leth Espensen, Godthaab, Gaardejer P. Jensen, Ladegaarde, og Skrædder P. Pedersen, Stationsvejen. Den 17. Maj indviedes Hjemmet med en smuk lille Højtidelighed. Provst Skou holdt Indvielsestalen. Hjemmets Forstander, Gartner Kielberg udtalte, at det, han som Leder vilde lægge særlig Vægt paa, var at give Børnene noget af den Kærlighed, som de forældreløse smaa absolut maatte savne og trænge til. — For at skaffe yderligere Hjælp til Driften af Børnehjemmet holdtes der d. 8. 9. og 10. Juni 1884 en straalende Fest i Skanderborg Dyrehave. Den første Dag solgtes der 4000 Adgangstegn, og der udfoldede sig et rigtigt Dyrehavsbillede i Skoven. Tilfredshed med de budte Forlystelser herskede overalt, og blandt Deltagerne var der stor Offerberedvillighed. Et »Araberselskab« fra Aarhus var Dagens Løve. Skanderborg og Silkeborg Sangforeninger samt Musikkorps fra Aarhus og Silkeborg underholdt paa det bedste de mange Mennesker, idet de skiftevis koncerterede paa forskellige Steder. Nettoudbyttet af hele Festen beløb sig til 5900 Kr. Denne Sum blev fordelt lige mellem Asylet og Børnehjemmet. Dette var Skanderborgs store Børnehjælpsfest, som de medvirkende endnu taler om med Stolthed.

Den 13. og 14. Juni 1891 afholdtes en lignende vellykket Fest i Dyrehaven.

Aaret efter blev Børnehjemmets gamle Lokaler omforandrede, og der blev opført en større Tilbygning. Men da den hidtidige Bestyrelse i Reglen supplerede sig selv og heller ikke havde bestemte Rettigheder og bestemte Pligter, søgte man efter Festen og Ombygningen at faa disse Forhold forandrede. Dette skete ved, at der d. 1. Jan. 1893 dannedes en »Børnehjemsforening«, hvis Medlemmer aarlig betalte 2 Kr. i Kontingent. Bestyrelsen skulde bestaa af 15 Medlemmer, der af sin Midte valgte et Forretningsudvalg, som skulde forestaa Ledelsen og Tilsynet med Børnehjemmet — derunder Forstanderens og Forstanderindens Virksomhed, Lærerkræfternes Duelighed, Skolens Arbejdsplan, Børnenes fysiske og moralske Pleje og Hjemmets økonomiske Forhold. Provst Th. Sørensen blev Foreningens Formand. Børnehjemmet har siden arbejdet roligt og støt og udfoldet en samfundsnyttig Virksomhed.

Det mislykkede Forsøg, der blev gjort paa at føre det kommunale Skolevæsen saa vidt frem, at »almindelig Forberedelseseksamen« kunde tages fra øverste Klasse, førte til, at der blev nedsat et Udvalg af Mænd fra By og Omegn, som skulde fremkomme med Plan om Oprettelse af en Realskole her i Byen. Paa et Møde i August 1883 tegnede en Aktiekapital paa 5000 Kr., og der blev nedsat et Forretningsudvalg bestaaende af Kammerjunker Münster, Folketingsmand J. Sørensen, Prokurator Weng og Gaardejer N. Leth Espensen, Godthaab. Disse Mænd skulde søge at faa tegnet en Aktiekapital paa 10,000 Kr., antage Bestyrer, erhverve en passende Byggeplads o. s. v.

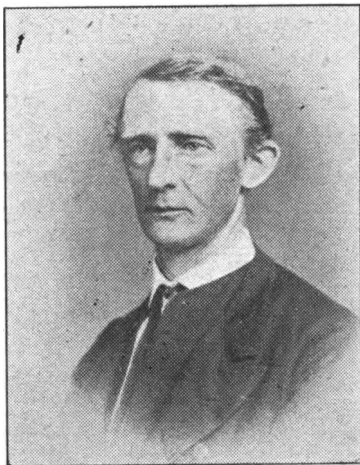
Til Bestyrer antoges Translatør Laage, der blev Ejer af Skolen, medens de 10,000 Kr. skulde overdrages ham som rentefrit Laan i et vist Aaremaal. Det blev overdraget til Arkitekt Kühnell i Aarhus at udarbejde Tegning og Overslag til en Skolebygning ved Niels Ebbesens Minde. Efter Sommerferien 1884 stod her en smuk Bygning med de fornødne Klasseværelser, Lejlighed for Bestyreren og 10 Værelser for Kostgængere. Skolen stod i omtrent 25,000 Kr. Den 28. August indviedes Skolen med Tale af Kammerjunker Münster, Weng og Provst Skou. Et Par Maaneder efter havde Skolen c. 70 Elever, hvoraf en Del havde Ophold paa Skolen. I 1886 fik Laage Tilladelse til at afholde »alm. Forberedelseseksamen«. Der indstilledes da 15 Elever til denne Eksamen, som de alle bestod. Den 16. Marts 1888 nedbrændte Realskolen; men da baade Bygningen og Indboet, hvoraf en Del dog reddedes, var ordentlig assureret, slap Forstanderen uden større Tab. Ilden opstod paa et Elevværelse. Nogen synderlig Standsning af Undervisningen landt ikke Sted, da der straks blev lejet Lokaler i Byen. Skolen opførtes samme Aar i sin oprindelige Skikkelse. Laage oprettede sammen med Pastor Uffe Birkedal en Højskole i Rønde ved Kalø Vig i 1894. Fra 1ste August s. A. overtog cand. theol. Wichmand Realskolen. Han er endnu Skolens Forstander. Kommunen yder et aarligt Tilskud til Realskolens Drift. For dette Beløb uddeles der af Byraadet Fripladser til ubemidlede Elever her fra Byen.

Brygger G. Hald, der i 5—6 Aar havde været Ejer af Bryggeriet »Freja«, foretog i 1882 en betydelig Udvidelse af sin Virksomhed, idet Bryggeriet ved Tilbygninger og Udgravning af Kælder m. m. blev indrettet saaledes, at der foruden Hvidtøl ogsaa kunde brygges Bajerskøl, ligesom der ogsaa blev etableret et tidssvarende Øltapperi.

I Stedet for Snedker Behr, som havde bedt sig fritaget for at være Byraadsmedlem, valgtes Snedker V. Regner.

Det gamle Politikorps (fra 1856) følte sig krænkede over nogle fornærmelige Udtalelser i Avisen og androg derfor Byraadet om at lade foretage en saadan Forandring med Hensyn til Bevæbningen, at Korpsset kunde udføre sin Tjeneste uden at blive haanet og latterliggjort i Avisen. — Korpsset havde tidligere holdt Øvelse i 2—3 Dage om

Aaret paa Markedspladsen; men nu mødte det kun ved Sprøjteøvelserne, og her var det, at der blev gjort Grin med de gamle, mølædte Uniformer, der var alt for smaa til Medlemmerne. I Byraadet holdt nogle paa, at Korpset stod som noget, der tilhørte en svunden Tid, og at hele Institutionen var latterlig og unyttig. Man tillod sig endog at rippe op i gamle Synder, f. Eks. da Medlemmerne under Frederik VI.s Besøg havde glemt at tage Toldene af Geværene. Paa Kommando: »Fyr!« fløj alle Toldene hen over Majestætens Hoved. Andre mente, at Korpset virkelig havde en nyttig og betydningsfuld Opgave, f. Eks. i Ildebrandstilfælde, og tilraadede at anskaffe sømmelige Uniformer til dets Medlemmer. Det vedtoges til Slut, at Politikorpset ikke skulde møde til Sprøjteprøve, men kun benyttes ved Ildebrand og lignende Lejligheder.

Borgmester **Winge**.

I 1882 blev Borgmester Winge entlediget efter Ansøgning. Han udnævntes til Ridder af Dbg Fuldmægtig Johansen konstitueredes i hans Sted. I sin Afskedstale til Byraadet udtalte Winge, at Tiden med sit stærke Røre i alle Forhold ogsaa havde givet Anledning til stærke Rivninger i Byraadets Forhandlinger i de 14 Aar, han havde været Byens Borgmester. Han betragtede ikke disse Rivninger som personlige, men kun som Anskuelse, der stod mod Anskuelse. En Borgmesters Stilling er ikke yndet, fordi enhver Repræsentation helst vil vælge sin egen Formand, og Kommunen vil helst styre sine egne Sager.

Land og By arrangerede en smuk Fest til Ære for den humane og elskværdige Borgmester. Der blev overrakt ham forskellige Mindegaver. Efter Festmaaltidet paa »Skandinavien« marscherede Deltagerne over til »Phønix«, hvor Festen fortsattes. Ved Tolvtiden

fulgtes Winge hjem med Musik. Raadhuset var i Dagens Anledning illumineret. En Deputation fra Jurisdiktionen havde Audiens hos Justitsminister Nellemann for at overrække ham en Adresse, hvori c. 1300 Beboere androg om, at Borgmesterembedet maatte blive givet til Amsfuldmægtig Em. Lassen. Men d. 19. Decbr. 1882 blev Fuldmægtig i Indenrigsministeriet, Andreas Thiele, udnævnt til Byfoged i Skanderborg. Han købte Wingses Ejendom (Nr. 1) paa Adelgade. Gaarden blev senere ombygget og solgt til Staten. Den er derved bevaret som Bolig for Byfogeden i Skanderborg.

Et uhyre Folkemøde holdtes d. 17. Juni 1883 i Dyrehaven; i alt var der mellem 20—25,000 Mennesker tilstede. Der blev holdt politiske Taler af Berg, Holstein-Ledreborg, Høgsbro, Jens Busk og Weng. Talerstolen var saa overfyldt med Mennesker, at den hen imod Mødets Slutning faldt sammen; der kom dog ingen til Skade. Over Indgangsporten til Festpladsen stod følgende Inskription:

»Velkommen Venstremænd fra alle Jyllands Egne!
Vort Frihedstræ vi fremfor alt vil hegne«.

Den 16. Septbr. samme Aar fejrede gamle Bygmester Fr. Møller sit 60-aarige Borgerjubilæum. Der blev i den Anledning overrakt Jubilaren et smukt Drikkehorn og en kostbar Lænestol, der skulde være Møller et synligt Bevis paa, at den Virksomhed, han tidligere havde udfoldet i det offentlige Liv, ikke var glemt, og at Byens Borgere stadig saa hen til ham med Agtelse og Ærbødighed.

Den 28. Oktober højtideligholdtes Byens 300-aars Jubilæum. Ingen Sinde har Skanderborg været iklædt en smukkere Festdragt. Fra den tidlige Morgenstund var der almindelig Flagning. Om Aftenen havde hvert Hus illumineret. Enten var der stillet Lys i Vinduerne eller Fakler foran Facaden. Flere Steder havde man smukt dekoreret med kulørte Lamper, ligesom ogsaa Blaalys afbrændtes. Paa Kommunens Regning blev der i Aftenens Løb afbrændt en Mængde Rakter og et smagfuldt Fyrværkeri. Af særlig Virkning var Illuminationen af Slotstaarnet og Raadhuset. Paa Frontispicen af sidstnævnte Bygning var Byens Vaaben anbragt i smukt Transparent. Raadhusets Trapper var dekoreret med Potteplanter og Grønt, ligesom der var ophængt en gammel Borgerfane med Frederik V.s Navnetræk og følgende Inskription:

»Gud og Kongen at frygte og ære,
giver os Lykke, hvor vi monne være.
Schanderborg 1747«.

Kl. 5^{1/2}, Eftermiddag, holdt Byraadet et ekstraordinært Møde, hvor følgende enstemmigt vedtoges:

»I Ønsket om, at den sidste Rest af det gamle Skanderborg Slot, nu Byens Sognekirke, maa bevares i værdig Skikkelse og overgives Efterslægten, vedtager Byraadet paa 300-Aarsdagen for Byens Bestaaen som Købstad at bevilge 5000 Kr. til Istandsættelse af Kirkens Ydre«.

Kl. 6 traadte Borgmester Thiele, ledsaget af Byraadets Medlemmer, frem paa Raadhustrappen. Torvet var nu foruden af Illuminationen oplyst af 20 Fakler, der var anbragt i en stor Firkant. Byens forskellige Foreningsfaner var kommen til Stede. En uoverskuelig Menneskemængde var forsamlet baade fra By og Omegn. Paa Borgmesterens Opfordring blev følgende Festsang afsunget:

„Saa lad os mindes nu de gamle Dage:
300 Aar i Tid vi gaar tilbage
og fejrer med hinanden
vor By, som Købstad blev,
da Frederik d. Anden
den Privilegier skrev.
Frederiks Navn ganger ej af Minde,
Skanderborg glemmer ingen Sinde
Frederiks Navn.

Paa Øen hist omkranset trindt af Skoven,
et pragtfuldt Slot sig spejlede i Voven.
Der Valdemar han sukked'
ved Dronning Dagmars Nød,
og der Marsk Stig han pukked'
paa Erik Glippings Død.
Ebbesen! der du fandt din Banc,
dengang man fra os vilde rane
Fædreland.

Og Morten Borup gik i vore Enge
og vendte Hø med Piger og med Dreng.
og Konger — store, jævne —
til os vi knyttede kan;

*dog helst af dem vi nævne
vor Fjerde Kristian.
Ja, vi har mange kære Minder,
Minder om ædle Mænd og Kvinder,
som ej dø.

Vor lille By laa lunt i Slottets Skygge;
og her var godt at bo og godt at bygge.
Men Kongegaven kræved'
af Byen egen Daad.
Til stort den ej sig hæved',
og dyre tit var Raad.
Store Ting har den aldrig øvet,
haarde Tryk har den ofte prøvet;
men den stod.

Ja, Byen stod, skønt Slottet faldt til Jorden,
og Byen stod, da Frihed kom til Norden.
Skønt Frihed Gaver øste
med rund og gavmild Haand,
den ogsaa Byen løste
fra mangt et Værne-Baand.
Nu selv vi værne maa vor Rede;
Dygtighed kan alene frede
Skanderborg.

Thi lad da Dygtighed vort Formaal være.
 Lad Skanderborg gaa frem i Kraft og Ære.
 Ja, gid der Frugter falde
 af denne Højtidsdag:
 For Byens Vel vi alle
 vil gøre fælles Sag.
 Broderhaand vi hverandre række,
 Dagen her Borgersind vil vække.
 Hil vor By! E.◀

Borgmesteren gennemgik derefter i korte Træk Byens Historie og udbragte et Leve med Ønsket om, at det maatte lykkes i god Samdrægtighed at føre Skanderborg en smuk og god Udvikling i Møde.

Med Fakler og Musik i Spidsen satte Toget sig i Bevægelse ud til Kirken, hvor Provst Skou efter Afsyngelsen af »Bøn for Danmark« holdt følgende, poetiske og gripende Tale:

Skanderborg Slotskirke.

»Fra Kongeborgen udgik Bud til Flækken ved dens Fod, at den skulde være By. Nu vandrer Byen til Borgens Sted med Bud, at den lever — med Hilsen til den henfarne Konge, der bød den at leve og virke. Underligt er det at staa her i Aften. Minder skuer ned fra Taarnets Tind, vanker om paa Slottets Tomter, skvulper op med Søens Bølger. Hemmelighedsfulde Toner naar vore Øren: Sagtelig nynnens den vemodige Vise om Dronning Dagmar; stærkt lyder Krigsluren, »det dunder under Ros, de danske Hofmænd, der de udride«; Dansen gaar let gennem Højeloft til Giger og Fløjter; Salmen stiger, nu i Vaade — nu i Taksigelse! Hist taler Støtten om den ærlige danske Konge, hvis kærlige Retsind løste Baand og brød Lænker. Her paa den tavse Kirkegaard jordede man i mer end hundrede Aar vore døde. Den bramfri Borgers Navn gaar snart af Minde, den stille Husmoders Gerning optegnes ikke af Historien. Men de gaar frem for os i Aftenens Højtid jævnsides med Konger og Rigsraader, Riddere og Lensmænd. De vinker os, at vi skal mindes dem, og vi vil gøre det; thi derfor staar vi nu paa

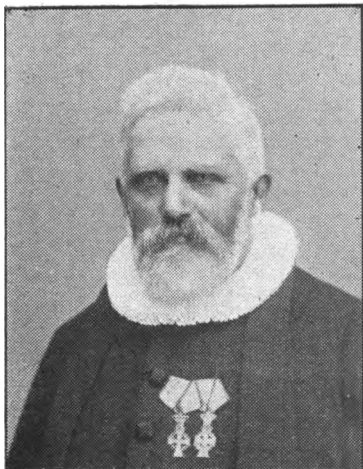
den minderige Grund — at gøre en Ihukommelsens Gerning. Ikke til Ruiner er vi vandrede ud. Genfødt knejser Taarnet i Skønhed og Kraft, som vilde det endnu trodse Fjendens Angreb. Bag ved skjuler sig Gudshuset, indrettet af Frederik den Anden. Murene er gamle og graa, har maaske Revner; snart — takket være denne Dags Borgergave — skal det bødes og bedres. Dog — ogsaa som det nu staar — er det ingen død Grushob, men et Samlingssted for levende Mennesker til Værn om Livet. Vi tager Varsel af Taarnet og Kirken. Fra dem udgaar endnu Bud til vor By, at den skal leve og virke. Vandrer vor By i Aand og Sandhed til dem, skal den leve længe og virke kraftigt. I Taarnet bor fædrelandske Minder — i dem Mod til Daad. Fra Kirkens gamle Hus vælder Kraft til Liv. Saa hilser vi Borgen med Tak for Fortids Værn og Gave, med Løfte for Fremtids Liv og Værk! Atter vinker Minderne; vi følger dem, vi ønsker dem et langt Liv iblandt os, langt ud over Festens løftede Stemning. Længe leve Minderne om Kong Frederik II, Kristian IV og Frederik VI — enhver Mand og hver Kvinde, der virkede noget godt paa eller for dette Sted. De leve i Mindet!«

Den store Procession begav sig derpaa ud til Niels Ebbesens Minde, der ogsaa var belyst med Fakler og Blaalyt. Her blev Grundtvigs Kvad om Niels Ebbesen af-sunget: »Om Dannemarks Kvide der lød en Sang saa sørgelig«. Derpaa holdt Prokurator Weng en Mindetale for Niels Ebbesen. Efter Tilbagekomsten til Torvet kastedes alle Faklerne i et mægtigt Baal. Paa »Skandinavien« afholdtes derpaa et meget animeret Festmaaltid. Købmand N. Christensen præsiderede, og Distriktslæge Kuhlmann holdt en flot Festtale, hvori han særligt dvælede ved Byens Naturomgivelser: »Her er smilende og yndigt, en lille Idyl!«

Den i Ordets bedste Betydning folkelige Provst Skou blev den 23. Juni 1884 beskikket til Sognepræst i Horsens. Den 31. Juli blev der i Dyrehaven holdt en Afskedsfest for ham. Unge Piger havde udsmykket Festpladsen. En elegant udstyret Adresse med 430 Underskrifter blev overrakt Provsten, ligesom et kostbart Møbement var sendt til hans ny Hjem i Horsens. Distriktslæge Kuhlmann holdt Festtalen. Fra mange Talere bragtes der desuden Provsten Hyldest og Tak for hans 22-aarige, jævne og hjertelige Virksomhed som Præst og Borger i Byen. I sit Svar udtalte Skou, at han havde arbejdet paa at slaa Bro mellem rige og fattige. »Opfyld Kløften, byg Broen, selv om det skal være en Guldbro! Jeg har sagt til mine Venner: Kom, lad os gaa over Broen, at vi kan mødes med dem derovre og lære hinanden at kende. Thi det gælder blot om at forstaa hinanden. Vi taler tit om, at det kniber med Evnerne. Men Evnen er der intet i Vejen med, blot vi har Villien. Noget har jeg villet: Brobyggergerningen har jeg taget op og vil bede andre fortsætte den! Alle Samfundsklasser leve!« Kl. 11 fulgte en Skare paa 1000 Mennesker med Musik i Spidsen Provst Skou til Præstegaarden, hvor de sidste Hilsener og Levvel udveksledes.

I Aaret 1891 blev Provst Skou kaldet til Præst for Svinninge Menighed paa Fyn. 1902 tog han sin Afsked og flyttede til København. Her døde han d. 3. Oktbr. 1904. Ved hans Begravelse var Skanderborg repræsenteret af Provst Th. Sørensen, Købmand Oscar Bruun og Skoleinspektør Michelsen.

Den 8. Oktober 1884 beskikkedes Provst Th. Sørensen til Sognepræst i Skanderborg. Han var en ganske ung Mand, der allerede i flere Aar havde været Sognepræst og Provst paa Færøerne. Provsten fik først Meddelelse om sin Udnævnelse d. 15. Nvbr., og Skibet, som var det sidste for dette Aar, skulde returnere fjorten Dage efter. Der var altfor lidt Tid til at ordne alt til Hjemrejsen og til at tage Afsked med Beboerne i

Provst Th. Sørensen.

det udstrakte Præstekald, og da der desuden var Præstemangel paa Færøerne, kom Provsten først i Slutningen af Februar 1885 til Skanderborg.

Under sit Ophold paa Færøerne var Provst Sørensen Medlem af Lagtinget, hvor han udførte et stort Arbejde og havde megen Indflydelse.

Den 8. Marts blev han indsat i sit ny Embede i Skanderborg. Allerede dengang var Provsten bekendt for sin Virksomhed for Afholdssagen, idet han havde holdt flere Foredrag og udgivet et større Skrift derom. Paa Færøerne havde han i 1878 stiftet Færingernes første Afholdsforening. Han er stadig en søgt Foredragsholder ved Afholdsmøder og har haft Sæde i Ædruelighedskommissionen, hvis Betænkning han har været med til at udarbejde. Foruden den store Virksomhed, Provst Sørensen har udfoldet for Afholdssagen, har han ogsaa gjort sig

fortjent ved sit Arbejde for Skanderborg Børnehjem, for Bespisningen af fattige Børn og for Afholdelse af Folkekoncerter m. m.

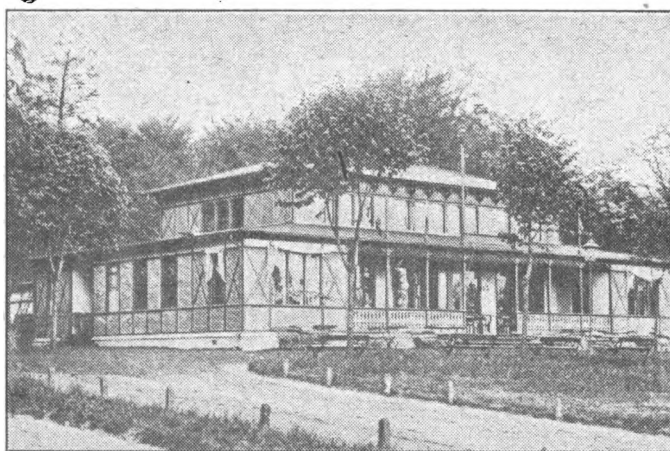
Provst Th. Sørensen er født den 23. Aug. 1849 paa Færøerne, hvor baade hans Fader og Bedstefader havde været Præster. Han er benaadet baade med Ridderkorset og Dannebrogskorset. Han har foretaget flere interessante Udenlandsrejser, om hvilke han har holdt meget fængslende Foredrag.

Her i Byen har Provsten sat sig et smukt Minde ved at udvirke, at Slotskirkens Indre er bleven overordentlig forskønnet. Den grimme, gule Maling blev taget af Stole, og Stoledørene fjernede. Vaabenskjoldene blev ligeledes rensed og bragt tilbage til deres oprindelige, pyntelige Udseende. Ved en Indsamling skaffede han Midler til ny Nummertavler og Nummere. Det er at haabe, at det ogsaa maa lykkes ham at faa Pulpiturerne bragt i Stil med det saa smukt tilendebragte Arbejde. — Enkefru Aagaard har broderet og skænket Kirken en ny, smuk Alterdug. Det nydelige Tæppe foran Alteret blev skænket af afdøde Grosserer Henry Nielsen fra København. Købmand Simon Sass bekostede den meget smukke Alterskranke med Knæfald. De løse Stole i Midtergangen er skænkede til Kirken af Bygmester Grumstrup fra København. Den herlige Egetræsdør, som danner Indgangen fra Taarnet til Kirken, er en Gave fra Fabrikant A. Blom. Det stilfulde Arbejde er udført paa Bloms eget Værksted og under hans stadige Tilsyn af Snedker Andersen.

Da Kateketembedet forgæves havde været opslaaet ledigt to Gange, lavede man det om til et Kapellani. Og endelig d. 26. Aug. 1885 blev cand. theol. Edvard Tesdorpf Koch udnævnt til Kapellan *pro loco* for Skanderborg, Skanderup og Stilling Menigheder, idet Kongen under samme Dato tillod, at Embedet som ordineret Kateket i Skanderborg nedlagdes, og at der oprettedes et Kapellani *pro loco* i Stedet. Koch var langtfra nogen veltalende Mand, men saa meget desto mere fortjener det at fremhæves, at han ved sin noble og kristelige Færd nød ubetinget Anseelse inden for Menighederne.

Den 5. Oktober 1885 underskrev Byraadet Købekontrakt med Enkefru Møller, som afstod »Sølund« til Skanderborg By for 120,000 Kr. Til Ejendommen hører der 329 Tdr. Land, hvoraf 90 Tdr. Land er Ager, 159 Tdr. Land Skov og Resten Gaardsplads,

Have og Sø. Af Købesummen udbetaltes 60,000 Kr. kontant. Restbeløbet blev staaende uopsigeligt i 10 Aar til $4\frac{1}{2}$ ‰ i Ejendommen. Hensigten med dette Køb var at bevare Dyrehaven for Byen og at faa opført en Pavillon med tilhørende Beværtning efter Nutidens Fordringer. Det havde oprindelig været Hensigten at omdanne Hovedbygningen paa »Sølund« til en komfortabel indrettet Restauration med Hotelsving samt i Haven bygge en flot, stor og lukket Pavillon med aaben Veranda omkring. Der blev ogsaa forelagt Planer og Overslag, som gik i denne Retning. Men ny Spekulationer dukkede op. Selv Udvalget gik bort fra den oprindelige Plan. Den Ide begyndte at arbejde sig frem, at Byen egentlig havde nok i den sydlige Del af Dyrehaven. Hvis Pavillonen da blev lagt ved Hovedbygningen, afskar man sig fra at sælge »Sølund«s nordlige Del (Gaarden, Haven, Boldpladsen, Jorderne o. s. v.), hvis Tiderne engang skulde gøre det nødvendigt. For Sommeren 1886 udlejedes Hovedbygningen og Haven til Gæstgiver Andersen, »Phønix«, for 700 Kr. I Haven blev der anbragt et midlertidigt Dansegulv.

Pavillonen i Dyrehaven.

De ved den gamle Danseplads i »Bomskolen« staaende Bygninger med Tilbehør blev nedbrudte og fjærnede. Det var med Sorg, de gamle Skanderborgensere saa den Plads raseret, hvor de havde tilbragt saa mange hyggelige og fornøjelige Sommeraftener. Det var især Borgmester Thiele, der med sejt Udholdenhed hævdede, at det var fornuftigst at lægge Pavillonen Syd for Horsens-Landevejen. Trods Borgermøder og Protest fra enkelte Byraadsmedlemmers Side lykkedes det ham at faa sin Plan sat igennem. Det overdroges til Muremester L. Nielsen at opføre Pavillonen efter Arkitekt Rosens Tegning for en Sum af 9400 Kr. Den samlede Udgift ved Bygningen og Anlægget m. m. udgjorde dog 17,764 Kr. I 1887 blev Pavillonen taget i Brug. Restauratør Sandberg var den første Vært. I Lejeafgift blev der svaret 1500 Kr. aarlig. Det blev dog særlig Gæstgiver Chr. Jensen, »Skandinavien«, der som Vært i Pavillonen gennem en Række Aar bragte den op til det gode Renommè, den nød overalt. Den lukkede Dansestrade opførtes i 1891. Ogsaa efter at Jensen (d. 17. Febr. 1897) solgte »Skandinavien« til Jul Christensen og blev Hotelejer i Herning, beholdt han Pavillonen i Skanderborg. Den er dog senere bleven udlejet til Jul. Christensen. Lejeafgiften er steget til 18 à 2000 Kr.

»Arbejdernes Sygekasse« begyndte sin Virksomhed d. 1. Jan. 1885 med 19 Familier. Den fandt velvillig Støtte hos Byens bedrestillede Borgere, som ydede større eller mindre Bidrag, saa at Kassen startede med et Reservefond paa c. 300 Kr. Mand og Hustru betalte et maanedligt Bidrag paa 50 Øre samt 10 Øre for hvert Barn. Derfor gaves der fri Læge og Medicin samt 50 Øre daglig til Manden under hans Sygdom. Allerede 3 Aar efter var Antallet af Medlemmer vokset til 46 Familier med i alt 154 Personer. Ved Generalforsamlingen d. 22. Jan. 1907 talte Sygekassen 426 Medlemmer. Dens Indtægter udgjorde da: Medlemskontigent 2074 Kr., Renter 292 Kr., Tilskud af Statskassen 1288 Kr., Tilskud fra Kommunen 100 Kr., refunderet fra Kommunen 237 Kr. m. m., i alt 3960 Kr. Udgiften beløb sig til 3895 Kr., hvoraf 403 Kr. var til Sygehjælp i Hjemmet, 368 Kr. til Ophold og Behandling paa Sygehuset, 1600 Kr. til Lægehonorar o. s. v. Sygekassens Formue var 3338 Kr. Til Kasserer valgtes Bogbinder Bock. Han lønnes med 100 Kr. aarlig.

Forsamlingsbygningen.

Praktiserende Læge Graah havde i 1885 foranstaltet et Møde paa Raadhuset, paa hvilket han havde talt for Oprettelsen af en Anstalt for varme Bade. Der blev nedsat et Udvalg paa 5 Medlemmer med Graah som Formand. Der var i Begyndelsen af Aaret 1886 tegnet et Aktiebeløb paa 2140 Kr., og man vedtog da at opføre en Badeanstalt i den nordlige Bydel, hvilket ogsaa senere skete, saa den toges i Brug d. 5. Novbr. s. A.

»Skanderborg Afholdsforening«, der stiftedes d. 12. Decbr. 1880, var fra en yderst ringe Begyndelse naaet dertil, at den i 1887, d. 23. Oktober, kunde indvi sin egen Bygning paa Hjørnet af Torvet og Skolegade. Ejendommen var indkøbt samme Foraar for 6000 Kr. Da den væsentligste Del af de 80—90 Medlemmer mest bestod af Smaakaarsfolk, maatte der iværksættes en Aktietegning, hvorved der indkom 3500 Kr. Den langt overvejende Del heraf hidrørte fra de mange uden for Foreningen, som saa mildt paa dens virksomme og samfundsvenlige Arbejde. Ud mod Skolegade opførtes en Forsamlingssal med Plads til c. 200 Mennesker. Den øvrige Del af Bygningen blev indrettet til Spisestue, Skænkestue og Gæsteværelser m. m. samt Lejlighed til den ny Afholdsvært, Skrædder Madsen fra Ry. Endvidere fik »det frivillige Svendeherberg«

her sine Lokaler, idet der paa Loftet blev indrettet Soveværelser til 8 rejsende Svende. Ejendommen kom til at staa Foreningen i ca. 12,000 Kr. i alt.

»Skanderborg Afholdsforening« har gennem Aarene gjort et godt Arbejde til Ædruelighedens Fremme. Den Mand, der særlig har været virksom for Afholdssagen her i Byen under de første trange Tider, er Skrædder S. Pedersen, Lillegade. Han blev snart en dygtig Afholdstaler. Saalænge hans Helbred tillod det, rejste han fra den ene Ende af Landet til den anden og foranstaltede et Utal af Afholdsmøder.

I 1887 blev Planen lagt for Tilvejebringelsen af en Forsamlingsbygning i Skanderborg for Omegnens Landboere. For denne Sag virkede især Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, og Rasmus Petersen, Hemstok. Købmand A. F. D. Petersens Ejendom paa Hjørnet af Møllegade og Adelgade indkøbtes for 39,000 Kr. Her fik Landbosparekassen sit Kontor. En Kolonial- og en Isenkramforretning opretholdtes og udlejedes paa gode Vilkaar, medens en Beværtning indrettedes i Kælderetagen. En ny og rummelig Staldbygning blev opført. I Efteraaret 1904 købte »Forsamlingsbygningens Aktieselskab«, hvis Formand var Gaardejer J. Andersen, Illerup, en Nabejendom, der tilhørte Læge Alb. E. Nielsen, for 13,000 Kr. Hensigten med dette Køb var at skaffe større Staldplads til Forsamlingsbygningen. Den 27. Novbr. 1904 indviedes den i Aarets Løb opførte smukke, treetages Hotelbygning mod Adelgade.

Den 20. Juni 1888 afholdtes »Stavnsbaandsfest« i Skanderborg. Hele Byen og Egnen var flagsmykket. En umaadelig Mængde Landboere var kommen til Byen. I Procession drog man med 20 Faner fra Torvet. Ved Frederik VI.s Mindestøtte gjordes et kort Ophold.

Paa Foranledning af Stiftamtmand Regenburt var Støtten bleven særdeles smukt pyntet med Guirlander, Kranse, Potteplanter og Dannebrogsslag. Her afsang man en af Sigurd Lind (Lærer Meldgaard, Bjedstrup) forfattet Sang. Derpaa udbragte Gaardejer Ole Jensen, Nygaard, et kærnefuldt og vellykket motiveret Leve for Frederik VI.s Minde. Omkring Talerstolen i Dyrehaven samlede sig nu 6—7000 Mennesker, et betydeligt Antal for en lokal Fest.

Seminarieforstander P. Bojsen, Gedved, var Festens Hovedtaler. Livlig og begejstret talte han om de Mænd, der havde virket for Bondestandens Frigørelse og størst mulige Oplysning. En Sang »Før og nu« af den fynske Bonde Peder R. Møller blev derpaa afsunget. Den angiver sikkert Festdagens Stemninger og Tanker og citeres derfor her:

Næven udslidt, Nakken krum,
Blikket sænkt mod Jorden,
Hjemmet kun et usundt Rum,
fattigt, uden Orden;
bundet til sin Fødestavn,
Herremandens Eje,
kun et Dyr med kristent Navn
uden Røgt og Pleje —

Det var vore Fædres Kaar
hundred Aar tilbage;
Rædselssagn endnu der gaar
fra de fjerne Dage.
Purken hører end med Gru,
mens paa Knæ han rider,
Ting, som gør ham harm i Hu.
fra de onde Tider.

— Nu har Solen listet frem
Blomster paa vor Tue,
varmet op vort jævne Hjem,
skinnit i vor Slue;
den har ildnet op paa Kind,
glødet os i Øjet,
kærligt sonet i vort Sind
alt, hvad vi har døjet.

Derfor Danmarks Bonde end
Frederik den Sjette
og hans ædle Frihedsmænd
prise skal med Rette;
derfor Danmarks Bonde vil
heller Kampen døje,
end sin Frihed sætte til,
atter Nakken bøje.

Danmarks Bonde, hejs dit Flag
 i den lyse Sommer!
 Vi har Jubelfest i Dag,
 hvad der saa end kommer,
 Med dit Frihedskærf om Lænd
 stævn mod Strømme stride —
 Sjette Frederik og hans Mænd
 kæmper ved sin Side!*

Endnu havde mange Talere Ordet. Derpaa skiltes den store Forsamling for at tømme Madkurvene og tilbringe den skønne Sommeraften i Skoven, hvor Anlægget og Pavillonen var dekoreret med Flag og Grønt. Rundt om hørtes der Sang og Tale. Senere fik man sig en Svingom paa de to Danseestrader. Den vellykkede Fest sluttede med et smukt Fyrværkeri.

Der var ved denne Festlighed den skønneste Harmoni og Enighed; alle følte Betydningen af Stavnsbaandets Løsning for hele vort Folkeliv. Ikke slet, saa enige var Borgerskabet og Egnens Beboere d. 15. Novbr., da Kristian IX.s 25 Aars Regeringsjubilæum skulde fejres. Her gav Tidens skarpe politiske Strid mellem Højre og Venstre sig et stærkt Udslag. Byraadets Højreparti bestod af Borgmester Thiele, Fuldmægtig Johansen, Købmændene Poulsen og Olsen; men da Fuldmægtig Johansen paa Grund af længere Tids Sygdom var forhindret i at give Møde i Byraadet, raadede Partiet kun over 3 Stemmer, medens Venstre-Byraadsmedlemmerne, Prokurator Weng, Fabrikant Blom, Snedker Regner og Postkontrahent Winther, alle var mødte. Forslaget om »Foranstaltninger i Anledning af Regeringsjubilæet« blev forelagt, og alle Medlemmerne motiverede udførlig deres Stilling til Sagen. Da P. Winther udtalte, at han kunde »gaa med til at gøre lidt efter tarvelige Forhold«, blev det ved hans og Højremændenes Stemmer vedtaget, at Raadhuset og Skolens Gavlparti skulde illumineseres, og at der skulde uddeles 2 Retter Mad til Byens fattige. Den følgende Tid var ikke hyggelig for Winther. I Byens Venstreblad fremkom den ene hvasse Artikel mod ham efter den anden. Det gik saa vidt, at der om Aftenen blev raabt stygge, ærekrænkende Ord efter ham. Da han endogsaa frygtede for legemligt Overfald af »Redaktørens Bærme«, indgav han Andragende om Tilladelse til at udtræde af Byraadet. Dette Andragende anbefalede stærkt af Venstre, men de fire Højremænd stemte imod, og Winther maatte saaledes holde Pinen ud.

For at demonstrere mod Regeringsjubilæet foranstaltede Byens og Egnens Venstremænd med Redaktør Oluf Jørgensen i Spidsen en Mindefest om Frederik VII.s Regering og Død. Der blev altsaa to Fester i Skanderborg d. 15. Novbr: Jubilæumsfesten paa »Phønix« og »Sørgefesten« paa »Skandinavien«.

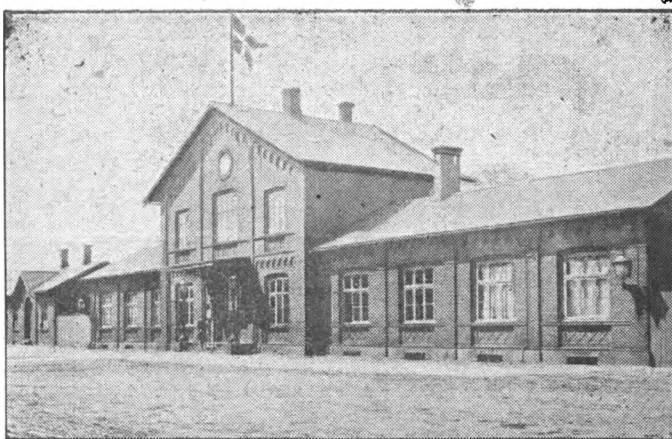
Efter at Musikken om Aftenen for tredje og sidste Gang havde musiceret gennem den halvt illuminerede By, gik Højre til Festmaaltid i den pyntede Sal paa »Phønix«, hvor Kongeparrets Buster var anbragte i en Dekoration af Flag og Grønt. Kammerassessor Busch bød velkommen og foreslog Afsendelse af en telegrafisk Hilsen og Lykønskning til Kongen. Distriktslæge Kuhlmann talte for Kongeparret, idet han særligt dvælede ved, at Skanderborg ligger paa »klassisk Grund«, til hvilken Erindrungen om vore dygtigste Konger knytter sig. Skræddermester H. P. Møller talte for Fædrelandet, Provst Th. Sørensen for Sønderjylland og Skoleinspektør C. Michelsen for de kgl. Børn. Efter Fællesspisningen var der Dans til ud paa Natten.

Ved »Sørgefesten« paa »Skandinavien« var Dr. phil. V. Pingel Hovedtaler. Ole Jensen, Nygaard, var Ordstyrer. Af andre Talere kan nævnes Proprietær

A. Nielsen, Svejstrup Østergaard, Red. Oluf Jørgensen og Folketingsmand Jens Sørensen. Den talrige Forsamling vedtog paa Mødets Slutning enstemmigt følgende Resolution:

»Forsamlingen udtaler som sin Overbevisning, at Uoverensstemmelsen mellem Ministeriet Estrup og det danske Folks Flertal fremdeles er til Stede i usvækket Grad, og denne Kendsgerning i Forbindelse med hele det provisoriske Regimete, hvorefter Folket styres, er i første Linie en absolut Hindring for, at Demokratiet kan deltage i den Jubilæumsglæde, som i Dag beruser Højre Landet over.

Fritages Landet for det estrupske System, og anerkender Regeringen Folkets forfatningsmæssige Ret, specielt i Henhold til Grundlovens §§. 1, 2, 12 og 49, vil den store Skranke, som efter vor Formening nu skiller Konge og Folk, falde sammen, og lykkelige Dage som i Kong Frederik VII.s Regeringstid atter oprinde her i Danmark«.

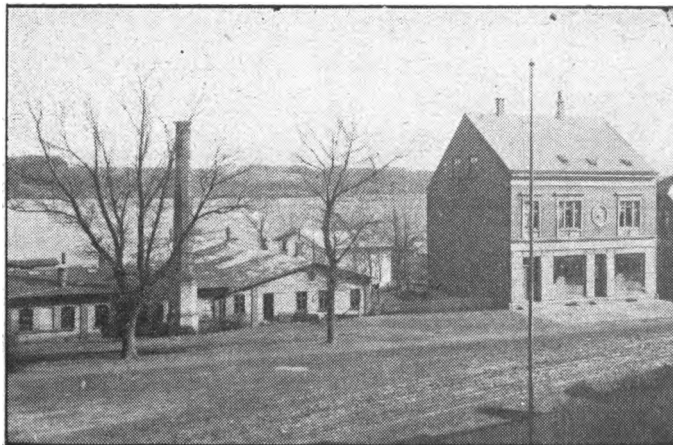
Banegaarden.

Den 7. April 1889 blev Kammerjunker Fr. Münter udnævnt til Amtsforvalter i Odense. Han havde været en elskværdig og imødekommende Embedsmand og en god Skatteyder for Byen. Hans Hustru skænkede ved sin Bortrejse 200 Kr. til Børneasylet. Münters Efterfølger i Amtsforvalterembedet blev Kammerjunker Andræ, der var en Søn af den bekendte Gehejmekonferentsraad Andræ. Kammerjunker Andræ afløstes som Amtsforvalter d. 12. Juni 1894 af Fuldmægtig i Finansministeriet Jess Sophus Regenburg, der var en Nevø af Stiftamtmanden her og en Søn af Carl Regenburg, der i 1853 var Distriktslæge i Skanderborg. Regenburg blev i 1899 Amtsforvalter i Roskilde, hvor han døde i 1904. Hans Efterfølger i Skanderborg blev den nuværende Amtsforvalter Schjøtt.

I 1889 paabegyndtes en meget stor Udvidelse af Skanderborg Banegaard. I en Udgravning paa »Edelsborg«s Mark blev der bygget en Lokomotivremise til 8 Maskiner, paa »Godthaab«s Mark blev der udgravet Plads baade til ny Hoved- og Skiftespor. En Dobbeltperon med Tunnel under Sporene blev anlagt. I Foraaret 1893 aabnedes en Viadukt i Stedet for den tidligere Ledoverkørsel ved Foerlevvejen. Som et Bevis paa, at Skanderborg By og Opland er i livlig Opkomst kan her anføres, at Banegaardens Indtægt er steget fra 90,000 Kr. i Aarene 1897 til over 128,000 Kr. i 1904. I sidstnævnte Aar var der i alt solgt 72,564 Billetter til et Beløb af 72,479 Kr. Ind-

tægten af Gods og Kreaturer var i alt 55,734 Kr. Som tidligere nævnt aabnedes Hovedbanen d. 4. Oktbr. 1868. Skanderborg—Silkeborg Strækningen aabnedes den 2. Maj 1871 og kostede 1,161,860 Kr. foruden Ekspropriationsudgifterne. Silkeborg—Herning Banen aabnedes d. 28. Aug. 1877 og kostede 2,070,000 Kr. Herning—Skjern Routen aabnedes d. 1. Oktbr. 1881 og kostede 1,129,750 Kr.

Den første Stationsforstander var V. Fønss, fra d. 1. Nvbr. 1868 til d. 1. Febr. 1869; han blev forflyttet til Aarhus, hvor han senere døde. Dernæst kom Kaptejn J. F. S. v. Oest fra 1. Febr. 1869—1. Septbr. 1869, forflyttet til Viborg, afgaaet ved Døden. Nr. 3 i Rækken blev C. L. S. F. Stemann fra 1. Septbr. 1869—1. Oktbr. 1873; han forflyttedes til Horsens, hvor han endnu bor efterat have taget sin Afsked. Nr. 4 var C. A. V. Holst fra 1. Oktbr. 1873—1. Nvbr. 1875, forflyttet til Odense, død. Nr. 5 var M. Hansen, der i Krigen 1864 havde udmærket sig i Træfningen ved Thorsted d. 23. April. Han blev derfor dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Straks efter Krigen fik han Ansættelse ved Banen. Han var Stationsforstander i Skanderborg fra 1. Nvbr. 1875—1. Oktbr. 1895, da han fik sin Afsked og flyttede til København, hvor han lever endnu. Nr. 6 var C. M. Spendrup fra 1. Oktbr. 1895—1. Juli 1899. Han kom til Hillerød og har taget sin Afsked fra 1. Maj 1908. Den syvende og sidste i Rækken er vor nuværende, elskværdige Stationsforstander C. Thomsen, der blev ansat her d. 1. Juli 1899.

Svineslagteriet.

Allerede i Foraaret 1889 begyndte man at arbejde paa at faa oprettet et Andels-svineslagteri i Skanderborg. Men da der var et saadant i Gang i Horsens, hvortil en stor Del af Egnens Landmænd havde sluttet sig, knob det svært at faa Sagen sat igennem. Her udfoldede Redaktør Jørgensen et energisk og stort Arbejde for at overbevise Modstanderne om, at Slagteriet burde have Plads i Skanderborg, som var Egnens naturlige Centrum. Han viste, hvorledes det vilde skade baade By og Land, om Landboerne bandt sig til Horsens og derved gennem flere Aar kom i Forbindelse med denne By og dens Slagteri. Hvis ikke de store Byer helt skulde sluge de smaa, og hvis Landsbyerne vilde undgaa at faa 3—4 Mil til deres Købstad, maatte der bygges Slagterier i de smaa Byer ogsaa. At bygge et Slagteri i Skanderborg var derfor ikke det samme som at »smide 20—30,000 Kr. ud af Vinduet«. Møde efter Møde blev

holdt rundt omkring i Landsbyerne. Den 20. August 1890 begyndte Slagteriet sin Virksomhed med Forretningsfører Christensen fra Hjørring som Driftsbestyrer og Petersen fra Vejen som Slagtermester. Der var tegnet 4000 Svin, men der var nok en Del Papirsvin iblandt, hvoraf Byen leverede en ikke uvæsentlig Del. Indtil d. 30. Juli 1892 var der kun slagtet 8464 Svin. Slagteriet gik altsaa daarligt, og man besluttede derfor at sælge Svinene levende til Varde. Denne Tilstand varede fra 1. Aug. 1892 til 1. Jan. 1894, i hvilket Tidsrum der leveredes 4642 Svin i alt. I Efteraaret 1893 fremkom der fra et Interessentskab paa 12 Mand i Skanderborg (ved Købmand Simon Sass) et Tilbud om Køb af Slagteriet for 28,000 Kr. med det for Øje at genoptage Slagteriets Drift. Denne Meddelelse vakte et stærkt Røre i Egnen. Navnlige udfoldede P. Th. Nielsen, Haarby, og Lærer Nielsen, Jeksen, et stort Arbejde for at bevare Slagteriet som Andelsforetagende. Paa en stærkt besøgt Generalforsamling d. 16. Nvbr. vedtoges det at sætte Slagteriet i Gang igen paa Grundlag af, at der tegnedes 8000 Svin med fuld Leveringspligt i 7 Aar. 60 Mænd modtog Lister, som de lovede at faa udfyldte, saa at det nødvendige Antal Svin kunde tegnes i Løbet af 5 Dage. Mødet d. 21. Nvbr. var en bevæget Dag. De 8000 Svin var ikke tegnede ved Generalforsamlingens Begyndelse; men Mødet udsattes, og under en stærk Agitation fra alle Sider naaede man endelig 8048 Svin, hvorved Slagteriet kom ind i rolige og sikre Forhold. Ved en ny Generalforsamling d. 5. Dcbr. vedtoges de ny Love og valgtes en ny Bestyrelse paa 11 Medlemmer. Til Formand valgtes L. Jacobsen, Nygaarde, og til Næstformand P. Th. Nielsen, Haarby. Slagtermester P. B. Lund valgtes enstemmigt til Driftsbestyrer fra Nytaar 1894. Under Direktør Lunds dygtige Ledelse er Slagteriet stadig gaaet fremad, Aar efter Aar er der leveret et stadigt større Antal Svin. Andels-havernes Antal er steget fra 12—15 à 1600.

Distriktslæge Chr. Fr. Adolf Kuhlmann døde efter kun to Dages Sygdom d. 17. Juni 1890. Han var født 1813 i Køge, hvor Faderen var Toldkasserer. 1837 tog han sin Lægeeksamen med første Karakter. Et Aarstid var han Klosterlæge paa Vemmetolte. Fra 1839 til 1853 var han praktiserende Læge i Storehedinge. Den 18. Septbr. 1853 modtog han Udnævnelse som Distriktslæge i Skanderborg og Læge ved Sygehuset her. Han var en dygtig og erfaren Læge og tillige meget alholdt i mangfoldige Hjem, hvor Sygdom og Sorg sad til Huse. Særlig i 60erne havde Kuhlmann en saa kolossal Praksis, at der hørte hans jernstærke Natur og sejge Udholdenhed til for at kunne bestride den. Og lige til det sidste var han en søgt Læge baade i Byen og paa Landet. I Løbet af de 37 Aar, i hvilke Kuhlmann boede her i Byen, beklædte han en Række offentlige Tillidshverv. Saaledes var han mangeaarigt Medlem af Bestyrelsen for »Spare- og Laanekassen for Skanderborg og Omegn«, hvis Oprettelse han havde været med til; en lang Tid var han et virksomt Medlem af Byraadet. I Oktober 1881 blev han benaadet med Ridderkorset. Ligeledes var han optaget som Æresmedlem blandt Vaabenbrødrene i Skanderborg. Den høje, ranke og bomstærke Læge omtales endnu stedse med Agtelse og Venlighed.

Til hans Efterfølger som Distriktslæge udnævntes d. 3. Septbr. Distriktslæge Ove

Distriktslæge Kuhlmann.

Malling Storm fra Hornslet. Da Storm allerede døde d. 24. August 1892, blev praktiserende Læge A. V. Graah udnævnt til Distriktslæge. Han havde virket som Læge i Skanderborg siden Februar 1869.

Ved Folketællingen i 1890 havde Byen 2354 Indbyggere.

Byraadet havde i længere Tid drøftet Muligheden af at faa anlagt et kommunalt Gasværk i Byen. Adskillige mente, at man burde springe forbi Gassen og skride til Indførelse af Elektricitet i Stedet. For at høre Stemningen blandt Byens Indvaanere sammenkaldte Byraadet et Borgermøde. Det overvejende Flertal stemte her for, at Byraadet skulde arbejde videre for Tilvejebringelsen af et Gasværk paa Grundlag af de indhentede Oplysninger. I Byraadsmødet d. 17. August 1891 vedtoges det at anlægge Gasværket efter en af Ingeniør Windfeld-Hansen udarbejdet Plan. Anlægget kostede i alt 87,412 Kr. 30 Øre. Den 15. Sepbr. 1892 straaled Skanderborg i sin ny Belysning. Byen var naaet et betydeligt Skridt videre frem paa Kulturens Bane. En

Banken.

Mængde Mennesker var paa Færde, og et usædvanligt Liv herskede paa Gaden mellem Kl. 8—10. Alle skulde jo »se Gassen«, se den brænde for første Gang, og ikke mindst de gamle, som havde oplevet den Tid, da Byen henlaa i et ægyptisk Mørke.

Kommunens Budget var i 1890 steget til c. 40,000 Kr. Omtrent Halvdelen deraf paalignedes Byens Borgere i Formue- og Lejlighedsskat.

Den 5. Dcbr. 1890 afholdtes et Privatmøde i Skanderborg af et ret betydeligt Antal Mænd fra By og Land for at drøfte Spørgsmaalet om Betimeligheden af at oprette en Bank i Skanderborg. Efter et indledende Foredrag af Sagfører Alb. Westergaard vedtoges det at udstede Indbydelse til almindelig Aktietegning. Allerede den 11. April 1891 begyndte Banken sin Virksomhed. Der var tegnet en Aktiekapital paa 70,000 Kr. Den sidste Indbetaling paa Aktiekapitalen faldt d. 15. Juni 1891. Til administrerende Direktør antoges Alb. Westergaard. Der valgtes et Bankraad paa 15 Medlemmer. Raadets Formand var Agent N. Christensen, og Næstformand var Gaardejer Rasmus Pedersen, Hemstok. Til at bistaa den adm. Direktør ved den daglige Forretning valgtes en Meddirektion paa 6 Medlemmer, der skiftevis skulde møde i Bankens Kontortid. Disse Meddirektører og Revisorerne blev tillagte et aarligt

Honorar af 100 Kr. hver. Af Nettoudbyttet udbetaltes de første Aar 4 % til Aktionærerne. Bankens Virksomhed og Udvikling ses bedst af følgende Oversigt:

			Aktiekapital:	Indlaanskonto:	Omsætning:	Reservef.:	
1.	Regnskabsaar til $\frac{31}{3}$	1892	70,000 Kr.	124,706 Kr.	3,202,808 Kr.		
2.	—	—	1893	70,000 -	204,276 -	3,765,502 -	800 Kr.
3.	—	—	1894	70,000 -	310,969 -	4,326,892 -	1822 -
4.	—	—	1895	70,000 -	354,816 -	5,233,378 -	3162 -
5.	—	—	1896	70,000 -	392,587 -	6,463,480 -	4548 -
6.	—	—	1897	70,000 -	367,399 -	6,318,590 -	6126 -
7.	—	—	1898	70,000 -	452,269 -	7,127,724 -	9262 -
8.	—	—	1899	70,000 -	537,112 -	7,878,107 -	11,932 -
9.	—	—	1900	70,000 -	595,125 -	8,917,110 -	16,639 -
10.	—	—	1901	70,000 -	644,135 -	9,241,619 -	22,687 -
11.	—	—	1902	70,000 -	778,741 -	9,052,737 -	29,574 -
12.	—	—	1903	70,000 -	897,228 -	11,704,864 -	34,576 -
13.	—	—	1904	70,000 -	1,047,869 -	11,985,674 -	39,128 -
14.	—	—	1905	70,000 -	1,085,937 -	11,956,197 -	45,729 -
15.	—	—	1906	81,500 -	1,238,876 -	13,658,641 -	50,809 -
16.	—	—	1907	105,000 -	1,355,618 -	15,501,369 -	56,499 -
17.	—	—	1908	105,000 -	1,501,973 -	15,890,710 -	60,651 -

Direktionen består nu af:

Bankdirektør Alb. Westergaard, adm.	}	Skanderborg.
Farvehandler Emil Aarup,		
Købmand Valdemar Møller,		
» Newton Skovgaard.		
Gaardejer A. Damm, Riselund.		
» Joh. Leth Espensen, Alken.		
» Branddirektør O. Lund, Skanderborg.		

Bankraadet består af:

Fabrikant A. Blom, Formand,	}	Skanderborg.
Overretssagfører R. L. Lauesen,		
Købmand Marius Møller,		
Møller P. Sørensen,		
Slagter C. Wohlert,		
Gaardejer Johs. Christensen, Skaarup.		
» N. Frandsen, Voerladegaard.		
» Niels Hedegaard, Horndrup.		
» S. R. Jensen, Mjesing.		
Folketingsmand J. Nielsen, Stilling.		
Gaardejer Chr. Hjorth Petersen, Virring.		
» R. Pedersen, Hemstok.		
» Rasmus J. Rasmussen, Ry.		
» A. Steffensen, Vrold.		
» Kr. Sørensen, Ersholt.		

Ved Køb erhvervede Banken i 1907 den Ejendom, hvori den indtil da havde lejede Lokaler. Der blev straks taget fat paa en Ombygning af Ejendommen, i hvilken nu hele Stueetagen er indrettet til store, lyse og tidssvarende Lokaler for Banken. Ved samme Lejlighed fik Banken en Boksafdeling, der er forsynet med de nyeste Sikkerhedsforanstaltninger.

I Dcbr. 1890 udnævntes By- og Herredsfuldmægtig R. Johansen til Branddirektør i Holbæk. Han var barnefødt her i Byen. Ved sin jævne, bramfri Optræden havde han erhvervet sig mange Venner. Han var et virksomt Medlem af Byraadet. I Anledning af Johansens Afrejse fra Byen blev der foranstaltet et Festmaaltid for ham, ligesom der blev overrakt ham et smukt Guldur med massiv Guldkæde, der skulde tjene som en venlig Erindring og Erkendtlighed for mange Aars godt Samarbejde.

Som hans Efterfølger i Byraadet valgtes Læge Alb. E. Nielsen, der havde bosat sig her i Byen i Dcbr. 1878; men da Dr. Nielsen under Henviisning til sin store Lægepraksis meget indtrængende bad sig fritaget for Valget, blev Red. Oluf Jørgensen valgt ved det derpaa følgende Suppleringsvalg i Jan. 1891.

Ved en Forandring i Klasseinddelingen søgte man at raade Bod paa Overfyldningen i enkelte af Kommuneskolens Klasser. 4. Klasse blev delt i en *A* og *B* Klasse, og 3. Klasses Undervisningstid blev henlagt til Eftermiddagstimerne. Gymnastiksal blev lejet i Realskolen. Paa denne Maade undgik man den paatænkte Til- og Ombygning af Kommuneskolen. Fra 1. Maj 1891 antoges Frk. Karen Andrea Kirstine Madsen som Lærerinde ved Skolen, hvor der altsaa nu virkede 4 Lærere og 2 Lærerinder. Frk. Madsen havde i mange Aar været Lærerinde ved Pigeskolen i Hammel; men hun var født her i Byen. Hendes Fader var den tidligere omtalte Snedker Madsen.

Det i Aaret 1883 af et Konsortium fra By og Land opførte Mejeri, »Nonnebjerg«, ved Banegaarden nedbrændte fuldstændig Natten til den 10. Januar 1892. Halvnøgne reddede de mange Beboere af Hovedbygningen sig ud i den kolde Vinternat. Det lykkedes Bogholderen at redde Mejeriets Regnskabsbøger og Kassebeholdning. Men ellers brændte alt Indbo, og selve Mejeriet blev helt ødelagt. Den betydelige Virksomhed var i lang Tid standset. De omliggende Andelsmejerier modtog Mælkeleverancen, indtil »Nonnebjerg« blev genopbygget. Mejeriet var i det foregaaende Efteraar afstaaet til cand. pharm. Qvist, som ved Siden af Mejeridriften vilde anvende »Nonnebjerg« som Forsøgsstation i Landbrugets Tjeneste. Den 4. April 1896 solgte Qvist igen »Nonnebjerg« til Mejeriets Interessenter for 25,000 Kr. Proprietær Petersen, »Raslund«, blev Andelsselskabets Formand. Med stor Dygtighed ledede han det store Mejeri til 1901. Hans Efterfølger som Formand blev Sognefoged H. Møller, der da boede i »Sølyst«. En Tid var Ole Lund, Mjesing, Mejeriets Formand. Han afløstes saa i 1907 af Møllejer Chr. Løwschall, Vester Mølle.

Den 3. Marts 1892 indviedes det ny Amtssygehus i Skanderborg, som efter mange Genvordigheder endelig stod fiks og færdigt til at tages i Brug. Provst Th. Sørensen holdt den egentlige Indvielsestale. Slægtshusbesidder Herschønd, Herschøndsgave, gav nogle Oplysninger om Sygehusets Tilblivelse og om Udgifterne ved dets Opførelse. Allerede i Nvbr. 1889 tog Amtsraadet Beslutning om at opføre et Sygehus i Skanderborg. Byraadet var derefter tiltraadt og havde taget Del i Anlægget. Det var særlig afdøde Distriktslæge Kuhlmann, der havde gjort Indstillinger om Nødvendigheden af Tilvejebringelsen af et tidssvarende Sygehus. Det anselige Bygningskompleks gør Indtryk af at være baade solidt og hensigtsmæssigt. Det bestaar af 3 Bygninger: Det

egentlige Sygehus, Epidemihus og Obduktions- og Lighus. Der er Plads til 46 Patienter i alt. Arbejdet blev udført af Murermestrene Qvist, H. Hansen, A. Nielsen og J. Jørg. Nielsen samt Tømrermester Flensborg og Snedkermester Regner under Arkitekt Arboes Ledelse. Bygningernes Opførelse kostede i alt 112,500 Kr., Grunden kostede 6150 Kr., Have- og Indhegning 2200 Kr., Kloakledningen 12,000 Kr., Gasindlægget 2500 Kr. Med Monteringens kostede Sygehuset i alt c. 155,000 Kr. Sygehusets Betjening bestod — foruden Lægen — af tre Diakonisser, tre Piger, en Fyrbøder og en Karl. Den ene Diakonisse forstod Husholdningen. Efter en lang og bitter Strid mellem Amsraadet og Byraadet om Sygehusbestyrelsens Sammensætning enedes man tilsidst om, at Amtet alene overtog hele Sygehuset. Det gamle Sygehus overtoges af Byraadet for 2000 Kr. Baron J. Rosenkrantz blev Formand for den ny Sygehusbestyrelse. Amsrevisor Herschend blev ansat som Regnskabsfører og Kasserer.

Til Sygehushæge antog man en ung, dygtig Læge, M. M. Hindhede, som endnu beklæder Stillingen. Han er efterhaanden bleven en kendt Mand i hele Landet, ja i Udlandet ogsaa. Fortæller man i en fremmed Egn, at man er fra Skanderborg, faar man ufravigelig følgende Svar: »Naa — det er der, De har den berømte Hindhede!« — Han er en rastløs Vestjyde, der udfolder en betydelig Arbejdsevne. Med glødende Begejstring og utrættelig Iver kaster han sig over den ene ny Idé efter den anden. Med sit djærve Sprog forstaar han baade i Tale og Skrift at vække Opmærksomhed for den Sag, han beskæftiger sig med. For at skaffe sig legemlig Beskæftigelse kastede han sig først over Sløjden; i sin Lejlighed indrettede han sig et herligt Sløjdværksted, hvor han var at finde i den Fritid, hans Praksis levede ham. Om Sommeren var Arbejdet i fri Luft dog at foretrække. Han købte sig derfor et stort Stykke Jord, som han i sit Ansigt Sved kultiverede til Havebrug. Her anstillede han en Mængde Forsøg med Dyrkning af forskellige Havevækster og kastede sig til Slut over Storproduktion af Asparges, Ærter og Vindruer. Under alt dette fik han desuden Tid til at beskæftige sig med aandelige Spørgsmaal. Alle husker endnu hans Bladartikel om »Mads og Vorherre«, der vandrede rundt i en Mængde af Landets Blade. Han forfægtede her med betydeligt Skrivefærdighed sit unitariske Livssyn og fremkaldte Protester baade fra Præster og Lægmand i Egnen; et halvt Aar igennem førtes der saaledes en ivrig Diskussion pro et contra Unitarismen i »Skanderborg Amts Avis«s Spalter. En Tid var her endogsaa et »Unitar-Samfund«, for hvis Medlemmer den bekendte Harbøre-Jensen holdt Gudstjeneste. Da denne Kamp var stilnet af, gik Hindhede med sine agitoriske Evner i Aftoldssagens Tjeneste. Han skrev Artikel paa Artikel, og Folk flokkedes i skarevis om ham, naar han holdt Møder. Aftoldssagen fik ved ham et mægtigt Fremstød. Hans Agitation var nemlig underbygget af et stort og godt lægevidenskabeligt Bevismateriale. Fra sin tidligste Studentertid havde han nemlig befattet sig med Studier over Ernærings-spørgsmaalet og var derved bl. a. ogsaa kommen til Erkendelse af Alkoholens Skadelighed for den menneskelige Organisme. Ligeledes havde han gennem sine Forsøg faaet Vished

Læge M Hindhede.

for, at Legemet ikke behøvede det Kvantum Æggehvidestof, som Videnskaben hidtil havde anset for nødvendigt. Denne Opfattelse gjorde han gældende i en Strid med Landbohøjskolens Laboratorium om Fodringsen af Malkekvæg. Sin Opdagelse præciserede han nøjere i et Par Bøger om Ernæringsspørgsmaalet. Det varede ikke længe, før praktiske Landmænd gav ham Ret. Overalt gik man over til hans Fodringsprincip; og dermed sparede Landmændene en Mængde Penge, idet de nu anvendte et betydeligt større Kvantum Roer i Stedet for de dyre, æggehvideholdige Foderkager. Det samme Princip gjaldt naturligvis for den menneskelige Ernæring. Nydelsen af de store Kvanta Kød var unødvendig, ja ligefrem skadelig. Det var billigere og sundere at spise Brød, Kartofler, Grød, Vælling o. s. v. — altsaa Planteføde, samt lidt Flæsk for Fedtets Skyld. Snart efter udgav han en Kogebog, der indeholdt Opskrifter paa en Mængde Retter efter hans Ernæringsystem. Hans Bøger fandt rivende Afsætning og udkom i det ene ny Oplag efter det andet, endogsaa paa fremmede Sprog. Som Belønning for hans utrættelige Virksomhed paa Afholdssagens og Ernæringsspørgsmaalets Omraade benaadede Kongen ham i Juni 1908 med Ridderkorset.

I Anledning af Kristian IX.s og Dronning Louises Guldbryllup d. 26. Maj 1892 blev der af Byraadet foretaget en Indsamling blandt Byens Borgere. Det indkomne Beløb anvendtes til at omdanne en ved Skovfogedboligen liggende Marklod til et smukt Anlæg. Der indhentedes Tilladelse til at give det Navnet »Kong Kristian IX.s og Dronning Louises Anlæg«. Paa selve Festdagen var der alm. Flagning i Byen, og der blev musiceret gennem Gaderne og paa Torvet, ligesom Raahuset, Banegaarden og en Del private Bygninger var smukt illuminerede om Aftenen.

I Anledning af, at der i Efteraaret 1892 udbrød Kolera flere Steder i Landet, rustede Skanderborg sig ogsaa til at modtage den ubudne Gæst. De tre Træbaracker, der tidligere brugtes til Beværtning paa Markedspladsen, blev istandsatte, og der blev foreløbig opstillet 12 Senge, ligesom der blev anskaffet en Desinfektionsovn. Der blev tilbudt gratis Desinfektionsmidler efter Anvisning fra Læger og Politi. Byens Rendestene blev daglig udskyllede ved Hjælp af Sprøjterne. Endelig bevilgede Byraadet et Beløb af indtil 5000 Kr. til Sundhedskommissionens Raadighed. Man gik dog vistnok temmelig vidt i sin Ængstelse for Koleraen. Købmand, Agent J. Poulsen havde saaledes i Juni Maaned faaet en Kasse med Fajancevarer fra Tyskland, Kassen var ankommen hertil 2 Maaneder, før Koleraen havde vist sig i Tyskland, men havde henstaaet paa Toldboden til i Begyndelsen af September. Men desuagtet skulde Varerne desinficeres, medens Emballagen under et grundigt Gendarmtilsyn blev opbrændt. Heldigvis blev Skanderborg ogsaa denne Gang forskaanet for den skrækkelige Sygdom.

Cand. theol. Aksel Johannes Bartholdy-Møller, der afløste Pastor Koch som Kapellan i Aaret 1890 (23. Septbr.), blev d. 2. Jan. 1893 beskikket til Sognepræst for Alling-Tulstrup Menigheder. Pastor Møller, der sikkert vil mindes med Velvillie af mange her, blev senere Provst Sørensens Svigersøn. Han er nu Sognepræst for Onsbjerg Menighed paa Samsø. Hans Efterfølger, cand. theol. William Melbye Haase, modtog sin Udnævnelse hertil under 14. Marts s. A.

I 1893 søgte man her i Landet at danne en Kapitalistforretning »Nordisk Hus-holdnings-Stores«, hvis Program var at sætte Forbrugerne i direkte Forbindelse med Producenterne. I alle Byer rejste der sig en Storm imod dette Foretagende. Her i Skanderborg blev der den 5. Juli holdt et stort Møde af de næringsdrivende Borgere. Agent J. Poulsen, der var Formand for Handelsforeningen, aabnede og ledede Mødet, medens Haandværkerforeningens Formand Emil Aarup holdt et Foredrag om Stores,

i hvilket han stærkt fremhævede den Skade, en saadan vidtforgrenet Kapitalistforretning vilde gøre hele Middelstanden rundt om i Landets Købstæder. Købmand Simon Sass foreslog en Resolution, hvori Fællesrepræsentationerne for Haandværk og Handel indtrængende opfordredes til »ad den mest virkningsfulde Vej at forhindre »Nordiske-Husholdnings-Stores« og lignende Foretagender ført ud i Livet«.

Postkontrahent Winther, som havde været Byraadsmedlem i 18 Aar, erklærede forud for Valget ved Nytaar 1894, at han ikke ønskede Genvalg. Han havde i flere Henseender været et nyttigt Byraadsmedlem, særlig havde han gjort et betydeligt Arbejde i Fattigudvalget. Han havde været sit Program tro: særlig at være Smaafolks Talsmand i Byraadet. Kort efter blev han Dannebrogsmænd. Han døde d. 12. Jan. 1904.

Ved Valgene i 1894 viste det sig, at Styrelsen af de danske Købstæder var ved at glide ud af Højres og Moderationens Hænder. Det samme Forhold gjorde sig gældende i Skanderborg, hvor tilmed de radikale Førere hørte til Byens højstbeskattede Borgere. De tre gamle, radikale Byraadsmedlemmer (Weng, Blom og Regner) genvalgtes; og for første Gang tog nu en Socialist, Savskærer Andreassen, Sæde i Skanderborg Byraad. Ved et tidligere Valg var Møllejejer Sørensen bleven Byraadsmedlem. Til hans kommunale Virksomhed knytter sig Mindet om Opstillingen af Vindmotoren mellem Svanesø og Lillesø. Sørensen følte sig overbevist om, at en saadan Motor var i Stand til at sænke Vandstanden i Svanesøen saa meget, at de tilgrænsende Jordarealer af »Sølund«s Marker vilde blive betydelig grundforbedrede, og at der endogsaa vilde indvindes store Landstrækninger af den lavvandede Sø. Der udviklede sig en bitter Strid i Byraadet om denne Sag. Det saa en Tid ud, som om hele Planen skulde strande. Men saa fremkom Sørensen med det Tilbud, at han for egen Regning og Risiko vilde opføre en Vindmotor til c. 3000 Kr. Hvis Vandstandssænkningen i Løbet af 2 Aar ikke lykkedes saaledes, at Engkultiveringens kunde finde Sted, vilde han tage Motoren tilbage uden Godtgørelse. Lykkedes derimod Planen, skulde Byen overtage Motoren og betale Sørensen Omkostningerne ved dens Opførelse og Drift. Dette Tilbud tog Byraadet imod. Vindmotoren kom i Gang den 28. Juni 1894. Byraadet overtog paa Kommunens Vegne Motoren den 1. Oktbr. 1897 for en Købesum af 4025 Kr. Men da Sørensen mente, at der i Byraadet stadig blev arbejdet imod hans Planer om at gøre Foretagendet frugtbringende, og da han vistnok følte sig forurettet over ikke at have Sæde i »Sølund«s Udvalget, indgav han i Decbr. 1899 en Begæring om Tilladelse til at udtræde af Byraadet. Skønt der baade fra Vælgerne og fra Byraadets Side rettedes ret kraftige Henvendelser til Sørensen om at blive, fastholdt han dog sin Begæring, som derpaa enstemmigt bevilgedes ham af Byraadet.

Da Stiftamtmand Regenburg efter Ansøgning blev entlediget fra 1. August 1894, blev Fuldmægtig i Indenrigsministeriet Vilhelm Bardenfleth udnævnt til hans Efterfølger. Bardenfleth var imidlertid kun Amtmand i 7 Dage. Han blev nemlig udnævnt til Kultusminister i Ministeriet Reedtz-Thott, der den 7. August afløste Ministeriet Estrup. Nogle Dage senere blev Kammerjunker Krieger konstitueret som Stiftamtmand i Skanderborg.

Amtmand i Ringkøbing, Kammerherre Carl Vilhelm Johannes Dreyer, overtog den 1. Juli 1895 Embedet som Stiftamtmand i Skanderborg. Han er født i Roskilde 1845. Hans Fader var Generaløjtnant J. C. F. Dreyer, der bl. a. var Krigs- og Marineminister fra 1877—79. Dreyer tog i 1869 juridisk Embedseksamen, var

Stiftamtmand Dreyer.

„Sjette Frederik kærligt mindes
for hans milde Færd;
thi han stod og kunde findes
Folkets Hjerte nær.
Bondens tunge Aag han letted',
hæved' mangt et Savn,
derfor Sagas Skrift har flettet
Hæder om hans Navn.

Folket Mindestenen stilled'
her med venlig Aand,
og den gode Konges Billed'
mejsled' Kunstnerhaand.
Fra sin Sokkel frit han skuer
til os alle ned —
lige mild, om Stormen truer
eller alt er Fred.

derpaa Assistent og Fuldmægtig i Indenrigsministeriet samt Redaktør af Statshaandbogen. Den 1. Juli 1886 blev han udnævnt til Amtmand i Ringkøbing og boede her paa »Rindomgaard«, der 1824 købtes af Staten til Amtmandsbolig. Stiftamtmand Dreyer (Kommandør af Dbg. og Dbmd.) har erhvervet sig almindelig Agtelse paa Grund af sin venlige Imødekommenhed og Humanitet, ligesom han ogsaa er almindelig skattet paa Grund af sin korrekte og dygtige Embedsførelse. — Hans Frue, Kammerherreinde Dreyer, har ogsaa paa mange Maader vist stor Interesse for Byens og Omegnens Forhold. Det fortjener saaledes at fremhæves, at hun med utrættelig Energi har ofret sig for den skanderborgske Afdeling af »Røde Kors« ved Afholdelsen af Samariterkursus m. m.

Amtsrevisor Th. Herschend har væsentlig Æren for, at der paa 50-Aarsdagen for Afsløringen af Frederik VI.s Mindestøtte blev foranstaltet en lille, smuk Festlighed paa Slotsbakken (d. 31. Juli 1895). Partiet omkring Støtten var pyntet med Blomster og Flag. Om Eftermiddagen gik Musikken gennem Byen. Uden for gamle Bygmester Fr. Møllers Hus spillede Hartmanns »Skanderborg-Marsch«. Den store Menneskemængde, som havde forsamlet sig paa Slotsbakken, afsang følgende Sang:

Femti Aar har her han staaet
paa sin tavse Vagt,
Slægt er kommen, Slægt er gaaet,
er til Hvile lagt.
Tider lyse, Tider tunge
saa han svinde hen,
hørte tyske Toner runge
og dø bort igen.

Sjette Frederik kærligt mindes
skal af hver en Gæst,
Hæderskransen skal ham bindes
ved vor Jubelfest.
Gid han se kun Glæden smile —
ingen Nød og Sorg —,
saa at Lykken ret kan hvile
over Skanderborg.«

V. de Lemos.

Borgmester Thiele holdt derpaa en smuk Mindetale. Provst Sørensen talte fo de to eneste tilbageværende Mænd, der var medvirkende ved Støttens Rejsning og Afsløring: Bygmester Fr. Møller og Professor Hartmann. Til den 90-aarige Komponist afsendtes Telegram med Forsamlingens »hjerteligste Hilsen og ærbødigste Hyldest«.

Overbanemester Lysholm oplæste den af H. C. Andersen til Afsløringen forfattede Festkantate. Haandværkerforeningens Sangkor afsang Heibergs Sang til Kristian VIII, og Musikkorpset spillede atter »Skanderborg-Marschen«. Om Aftenen strømmede store Skarer ud i det med kulørte Lamper oplyste Anlæg. Flere af Byens ældste Borgere havde jo været nærværende ved selve Støttens Afsløring for 50 Aar siden. Den Gang var der ikke et Træ, ikke en Busk paa Slotsbakken, alt var nøgent og bart, tildels fyldt med store Sten og Murbrokker fra Slottets Tid. Anlægget var nu den nydeligste lille Have med en Mangfoldighed af smukke og sjældne Planter. Enhver fremmed, som gæster Skanderborg, bør ikke forsømme at aflægge en lille Visit i det sjældent smukke Anlæg med den store Mindestøtte for Frederik VI. Nogle af forrige Aarhundredes bedste Navne er tillige paa forskellig Vis knyttede til denne Mindestøtte.

I 1895 fik den 70 Aar gl. P. N. Røgen sin Afsked som Postbud i Skanderborg. I over 45 Aar havde han røgtet denne Gerning og i den Tid været et ualmindeligt afholdt og paalideligt Postbud. Alle agtede og nærede Velvillie for »gamle Røgen«. 1894 blev han udnævnt til Dannebrogsmænd. Krigsmedaillen for sin Deltagelse i Treaarskrigen havde han i Forvejen. Han var Underkorporal ved 7. Bataillons 3. Komp. og var saaledes med i de største Slag: ved Bov den 9. April 1848, ved Slesvig den 23. April, ved Dybbøl den 5. Juni. I 1849 stod han ved Ryes Brigade og var med i Fredericiaslaget den 6. Juli. I 1850 deltog han baade i Slaget ved Isted, den 25. Juli, og i Forsvaret af Frederiksstad fra 29. Septbr.—4. Oktbr. Til Trods for de mange Kampe, som Røgen saaledes havde deltaget i, slap han stedse fri for Fjendens Kugler. En Gang var de dog nævise nok til at skyde hans Gevær i Stykker. Den gamle Hædersmand døde i Foraaret 1908.

Den 9. August 1895 stiftedes en lokal Turistforening for Skanderborg med Læge Mathiesen som Formand og Farvehandler Emil Aarup som Kasserer. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer var Amtsrevisor Herschend, Købmand Simon Sass og Redaktør Oluf Jørgensen. Af Foreningens Hovedopgaver anføres: Tilvejebringelsen af gode Udsigtspladser og forskellige Forskønnelser ved Byen, en Forbedring af Fiskeriforholdene, Sejladvæsenet og Hotelvæsenet, Udgivelsen af et Turistkort m. m. Turistforeningen har med Held løst disse Opgaver.

»Industri- og Haandværkerforeningen« fejrede d. 4. Febr. 1896 sit 25-aarige Jubilæum paa »Skandinavien«. I Festligheden deltog 80 Damer og Herrer samt Foreningens Æresmedlem, Prokurator E. F. Weng. Her anløres Formændene i de 25 Aar i den Rækkefølge, hvori de har fungeret: Malermester H. C. Aarup, Snedker Fr. Behr, Snedker J. C. Madsen, Urmager Hecksher, Redaktør Oluf Jørgensen, Snedker V. Regner, Murer H. Hansen og Snedker Regner, som endnu er Foreningens Formand.

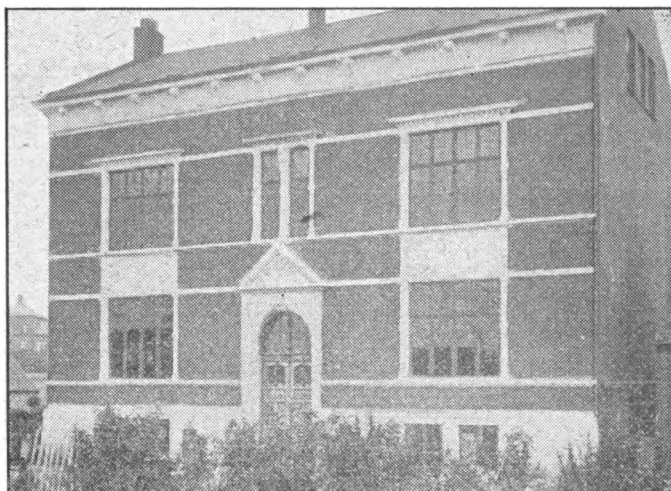
Snedkermester Regner har paa mangfoldige andre Maader taget Del i Byens Udvikling. Han er født den 3. Marts 1841 og etablerede i 1866 en lille Snedkerforretning paa Lillegade. Den blev drevet paa gammeldags Maner, idet der kun arbejdedes efter Bestilling. Regner havde derfor ofte Tid til at tage paa Fiskeri paa Søen. Denne Sport drev han meget ivrig, det var ogsaa fornøjeligt i de Tider; thi Lystfiskeren tog aldrig forgæves paa Søen. Det gik dog snart op for Regner, at der maatte holdes

Snedker V. Regner.

og for Købstædernes alm. Brandforsikring. Ved politiske og kommunale Valg har Regner ofte udfoldet en ihærdig Agitation. Han hørte stedse til Byens mest radikale Elementer.

Lager af færdige Møbler, hvis der skulde komme Fart i Forretningen. Han byggede derfor i 1880 en to-etages Ejendom paa Adelgade (Nr. 99), hvor der var Plads til et stort Møbelmagasin. Her gik Forretningen strygende, og Regner anses nu for en velhavende Mand. Hans sunde Forstand og praktiske Greb paa Tingene skaffede ham efterhaanden en Mængde offentlige Tillidshverv. En kort Tid var han saaledes Medlem af Ligningskommissionen, men da han i 1882 afløste Snedker Behr som Byraadsmedlem, trak han sig ud af Ligningskommissionen. Han var Byraadsmedlem til 1906 — altsaa i 24 Aar. Fra Begyndelsen af 90erne har han været i Bestyrelsen for »Sparekassen for Skanderborg og Omegn«, og fra Slutningen af 90erne har han sammen med Kancelliraad Thomsen været Forligsmægler. Endvidere har han i mange Aar været Taksationsmand baade for Kreditforeningen

Teknisk Skole.

Da Foreningen i 1896 ejede et Byggefond paa 7000 Kr. foruden en Byggeplads paa Vestergade, og da Staten havde bevilget et Tilskud paa 10,000 Kr. og Byen 1000 Kr., besluttede man at opføre en »Teknisk Skole«, hvortil Overslaget lød paa 30,580 Kr. Møller P. Sørensen, Snedker Carl Christensen, Tømrer Jørg. Thomsen og Blikkenslager Brehm fungerede som Byggeudvalg. Den stilfulde, velindrettede Skolebygning blev opført efter Arkitekt Puchs Tegning. Indvielsen fandt Sted d. 20. Oktbr. 1897 med en overordentlig vellykket Tale af Borgmester Thiele. Undervisningen tog sin Begyndelse d. 21. Oktbr. og har siden været fortsat hver Vinter.

Organist H. Jørgensen blev i September 1894 kaldet til Korndegn og Lærer i Vor-

dingborg. Lærer Fritz Holst blev fra 1. Oktbr. antaget som Vikar ved Skolen, medens Fru Inspektør Michelsen fungerede som Organist. Vakancen benyttedes af Byraadet til at indføre en stigende Lønskala for Skolens Lærerpersonele. To af Skolens Klasser blev delte i hver sin *A-* og *B-*Afdeling, hvorved det blev nødvendigt at ansætte baade en fast Lærerinde og en Timelærerinde. Den 3. Marfs 1896 blev Vikar Fritz Holst fast ansat som Lærer og Frk. Elise Rasmussen ansat som Lærerinde ved Kommuneskolen, medens Frk. Amalie Herschend blev antaget som Time- lærerinde. Organistembedet blev fra 1. Juli 1896 overdraget til Lærer Thane. Den i Anledning af Skoleudvidelsen i 1895 opførte Tilbygning i Forbindelse med Opførelsen af et nyt Sprøjtehus kostede i alt 22,000 Kr.

I de første Dage af Oktober 1896 affholdtes Hærens Kantonnementsøvelser i Omegnen af Skanderborg. Rundt omkring dundrede Kanoner og Geværssalver i en Uendelighed. Skanderborgenserne tog i store Skarer ud til »Krigskuepladsen« for fra Højdepunkterne at iagttage Fægtningens Gang. Byen var vrirlende fuld af Soldater, overalt var der militær Indkvartering. Den 1. Oktober kom Prins Kristian (nuværende Kronprins) til Skanderborg om Aftenen Kl. 11. Byen var smukt illumineret. I bølgende Skarer færdedes Befolkningen paa Gaden. Om Natten opholdt Prinsen sig hos Stiftamtmand Dreyer. Den følgende Morgen Kl. 9 red Prins Kristian ud gennem den flagsmykkede By for at overvære »et afgørende Slag« i Egnen mellem Gesing og Torrild. Om Aftenen var der Festmiddag i Amtmandsboligen til Ære for Prinsen, Generalerne Nickolin og Phaff m. fl. højere Officerer og enkelte af Byens Embedsmænd. 9ende Regiments Musikkorps musicerede uden for Amtsgaarden under Middagen og samlede en stor Menneskemængde om sig. Efter endt Øvelse, d. 3. Oktbr., red Kronprins Frederik (VIII) og Krigsministeren ned gennem Skanderborgs Hovedgade og ud forbi Slotskirken. Paa Tilbagevejen aflagde Kronprinsen en kort Visit hos Kammerherre Dreyer, men tog derpaa med Ekstratog ind til Aarhus. Om Eftermiddagen havde Byraadet Audiens hos Prins Kristian, som i hjertelige Ord takkede for den venlige Modtagelse, han havde faaet i Skanderborg. Senere kørte Prinsen ud med Stiftamtmanden og Borgmesteren for at aflægge Besøg i Kommuneskolen, paa Gasværket, ved den tekniske Skole, paa Amtssygehuset, i Alderdomsboligen o. s. v. I Skolegaarden hilste Prinsen paa alle Byens kommunale Tillidsmænd, de to Haandværkerforeningers Bestyrelser m. fl. I Alderdomsboligen saa Prinsen en pæn gammel Kone inden for Vinduet. Han gik hen og bankede paa Ruden og sagde: »Nu kommer jeg straks, Mutter!«

Om Aftenen spillede Teaterdirektør Carl Henriksen »Landsoldaten« for stuvende fuldt Hus i Haandværkerforeningen. Efter Tæppets Fald var der en Kantonnementsjubel, som næsten ikke vilde faa Ende. Omsider blev der dog saa megen Stilhed, at Haandværkerforeningens Formand, Fabrikant A. Blom, kunde faa Ordet for at meddele, at der, saasnart Salen var ryddet, vilde blive improviseret et Soldaterbal, hvortil Befalingsmænd, alle Jenserne — kort sagt samtlige Teatergæster havde fri Adgang. Denne Meddelelse vakte vældig Jubel. I en Fart blev Salen ryddet, hvorefter Dansen straks begyndte. Byens Damer svingede sig nu lystigt med Hærens flotte Officerer, medens Jenserne ogsaa hængte i af Hjertens Lyst, trods Træthed og ømme Fødder. Kl. 2 sluttedes der af med Champagnegaloppen. Før man skiltes, mindede Fabrikant Blom om, at Militæret jo nu snart havde endt sine Kantonnementsøvelser, og han haabede, at Landets Sønner havde følt, at alle her i denne Egn gerne vilde vise dem Venlighed. Hvor vi end stod, og hvad vi end mente, havde vi dog alle Kærlighed til vort Folk og Land. »Lad os derfor slutte denne Aften med et Leve for gamle Danmark!«

Efter at Hurraraabene og Fanfaren var forstummede, sprang Premierløjtnant Bull op paa en Stol og udtalte: »Mine Kammerater og jeg — Befalingsmænd som menige — takker Borgerne i Skanderborg for al udvist Venlighed og Gæstfrihed i disse Dage. Den lille, smukke By og Egnen har gjort det bedste Indtryk paa os alle. Naar man nu tilmed i Aften har improviseret et Bal for os, da takker vi herfor særligt Haandværkerforeningen og dens Formand. Leve Skanderborg og dens gæstfri Beboere! »Under Afsyngelsen af »Den tapre Landsoldat« sluttede denne fornøjelige Aften.

Den følgende Dag holdt Kronprinsen som Hærinspektør Revy ved »Mallinggaard«. Køretøj ved Køretøj fra Oplandet og fra Nabobyerne strømmede i uafbrudt Række ind i Byen. Det siges, at der var en Snes Tusinde Tilskuere ved Revyen. Og flot saa hele det militære Skuespil ud. Efter at Revyen var endt, tog de kgl. Herskaber med Følge til Aarhus. Skanderborg blev nu oversvømmet af de mange fremmede. Alle Hoteller, Gæstgivergaarde og Beværtningssteder var stuvende fulde. I store Mængder stod Folk ude paa Gaden og ventede paa at komme ind for at faa lidt til Livets Op- hold, men forgæves — alt var opspist! Der var Hungersnød i Skanderborg den Eftermiddag.

I Efteraaret 1896 mistede Savskærer Andreasen sin Stilling i Tømmergaarden. Dette gav Anledning til en lille Strejke, som dog snart ophørte, da Andreasen fik en god Plads i en anden By. I Skanderborg havde han været Arbejderpartiets lokale Fører og Tillidsmand. Til hans Efterfølger som Byraadsmedlem valgtes Fotograf P. Jensen.

Da Red. Oluf Jørgensen den 1. Oktober 1897 overtog Posten som ansvarshavende Redaktør for »Agrarforeningen«s ny Hovedstadsblad, »Agrardagbladet«, antog Aktieselskabet »Skanderborg Amts Avis« hidtilværende Redaktionssekretær C. Friis til ansvarshavende Redaktør.

Redaktør Oluf H. Jørgensen.

haard, og den avlede ofte megen Bitterhed. Jørgensen fik baade Venner og Uvenner. I den politiske Kamptid var Jørgensen en af Landets mest radikale Redaktører. I 1890 traadte han uforbeholdent i Skranken for Bojsens Forhandlings- og Forligspolitik. Det var ham en stor Skuffelse, at han ikke blev Kredsen Rigsdagsmand ved Omvalget i 1896. Dette var maaske Grunden til, at han ikke for bestandig blev knyttet til den

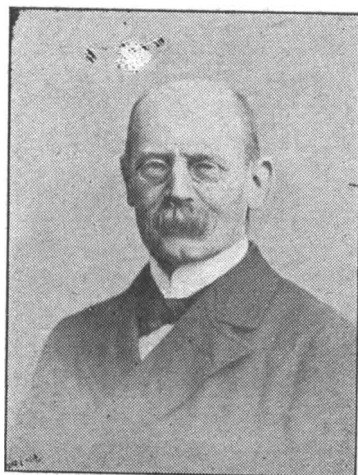
Som ganske ungt Menneske startede Red. Oluf H. Jørgensen den 1. Juli 1876 »Skanderborg Amts Avis«. Han fik oprettet et Aktieselskab, der skaffede ham de fornødne Midler til Tilvejebringelse af Trykkeri m. m. Bladet skulde redigeres i frisindet Venstreretning og særlig kæmpe for Valgretten og Skattebevillingsretten. Avisen udkom i et lille 4-spaltet Format 4 Gange om Ugen. Fra denne ringe Begyndelse lykkedes det den fremadstræbende Redaktør at arbejde Bladet op til dets nuværende Størrelse og Udbredelse. Jørgensen tog sig af mange Ting baade i Byen og paa Landet. Han kæmpede djærvt og udholdende for det, som han vilde have gennemført. Her skal blot nævnes hans Arbejde for at faa Svineslagteriet anlagt her i Byen og hans Virksomhed i Byraadet. Naturligvis kom hans politiske Virksomhed i første Linie. Den politiske Kamp var til Tider

By og den Egn, som han havde viet over 20 Aars udholdende Arbejde. Jørgensens Efterfølger som Byraadsmedlem blev Købmand Simon Sass.

Amtsvejnspektør Weinholt søgte og fik sin Afsked i Efteraaret 1899. Han er født den 11. Januar 1819. I sine yngre Dage var han Kontormand. 1843 fik han Ansættelse i Vejvæsenets Tjeneste under Ingeniørkorpset, 1866 blev han Amtsvejnspektør i Skanderborg. Han røgtede denne Bestilling med utrættelig Interesse og anerkendt Dygtighed. I November 1905 fejrede han og Hustru Diamantbryllup. Hans Hustru døde 1907; men den nu snart 90-aarige Vejnspektør lærdes stadig paa sine sædvanlige Spadsereture i Byen og dens Omegn. Med den største Aandslivlighed og Interesse drøfter han Dagens Begivenheder.

Til hans Efterfølger som Amtsvejnspektør udnævntes Valdemar Møller, der hidtil havde været Vejassistent i Amtet. Møller er en Søn af den tidligere omtalte Bygmester og Vejnspektør Fr. Møller. Han er en dygtig, samvittighedsfuld og flittig Mand.

Efter Udlandets Eksempel var der her i Landet oprettet en Del »Folkeuniversitetsforeninger«. Ogsaa i Skanderborg blev der oprettet en saadan Forening. Det var særlig nuværende Skoleinspektør Pedersen, der arbejdede for Sagen. Han er da ogsaa endnu »Folkeuniversitetsforeningen«s Formand. Den første Foredragsrække paabegyndtes den 2. November 1899 med Forfatter, Cand. Aage Meyer Benedictsen som Foredragsholder. Foreningen har siden fortsat sin Virksomhed, saa at der hver Vinter er arrangeret en å to Foredragsrækker. Gennem disse Foredrag er der givet Foreningens Medlemmer grundige og nøjagtige Oplysninger fra Historiens, Literaturens, Naturvidenskabens og Samfundsvidenskabens Omraader, og Arbejderen, Haandværkeren, Købmanden, Embedsmanden o. s. v. sidder Side om Side og hører med den største Interesse, hvad der bliver dem fortalt. Man maa sande, at denne Art Undervisning er en Undervisning for Folket, ikke for en enkelt Stand eller Klasse.

Borgmester **A. Thiele**.

Ministeriet approberede, at Byraadet fra Januar 1900 kom til at bestaa af 9 valgte Medlemmer i Stedet for 7, og at Ligningskommissionens Medlemsantal forhøjedes fra 5 til 7. Møller Sørensen havde nedlagt sit Mandat, og Fotograf Jensen nægtede at modtage Genvalg. Efter et stærkt Valgrøre genvalgtes: Weng, Blom og Regner. Nyvalgt blev: Lærer N. P. Pedersen, Maler Jørg. Nielsen, Bankdirektør Westergaard og Værtshusholder J. Christensen. De to Byraadsmedlemmer, som ikke blev berørte af dette Valg, var Købmændene Olsen og Sass.

Da Byraadet stadig havde Besværligheder med Forpagterne paa »Sølund«, blev det vedtaget paa Mødet den 6. Marts 1900 at gøre Forsøg paa at udleje Markerne parcelvis og holde Auktion over Afgrøden paa Græsmarkerne og Engene. Forsøget faldt

heldigt ud, og Sølund er derfor siden bleven drevet paa denne Maade.

Paa en smuk, høj Plads i Nærheden af Vindmøllen opførte Indremission i 1900 Missionshuset »Nain«. Det blev indviet den 28. Marts af Pastor Vilh. Beck fra Ørslev.

I Begyndelsen af April 1900 blev Borgmester Thiele udnævnt til Herredsfoged

for Bjerge og Aasum Herreder paa Fyn. Herredskontoret er i Odense, hvor Thiele altsaa kom til at bo. Først i Slutningen af Maj forlod han Skanderborg. I de 17½ Aar, Thiele var Borgmester her i Byen, skete der, som vi alt har set, store Fremskridt paa forskellige Omraader. Thiele tilkommer sin store Del af Æren herfor. Han skabte Fordragelighed i Byraadet og var den virksomste i Arbejdet for Gennemførelsen af de store Foretagender, f. Eks. Købet af »Sølund«, Gasværkets Anlæggelse m. m. Og man havde allerede i Foraaret 1900 begyndt at spekulere paa Anlæggelsen af et Vandværk. Borgmester Thiele besad en overordentlig Arbejdsevne. Med Samvittighedsfuldhed, Omhyggelighed og Dygtighed tog han sig af Byraadsgerningen, som han satte stor Pris paa og lagde sine bedste Kræfter og Evner ind i. At der var sket noget i Byen i hans Embedstid, ses deraf, at Gælden var steget fra 5000 Kr. til ¼ Mill. Kr. Byens Udgifter beløb sig til c. 67,000 Kr., i Formue- og Lejlighedsskat udskreves c. 35,000 Kr. I Pavillonen i Dyrehaven fejredes en smuk Afskedsfest for ham. Til hans Efterfølger udnævntes Peter Christian Vilhelm Meyn, som siden 1893 havde været Borgmester i Ebeltoft.

Posthuset.

Pastor Haase blev ogsaa forflyttet i Begyndelsen af April 1900, idet han blev kaldet til Sognepræst for Kousted og Raasted Menigheder. En Deputation med Læge Nielsen som Ordfører overrakte ham i hans Hjem en Erkendtlighedsgave, bestaaende af et større Sølvbæger, hvori der var lagt c. 700 Kr. i Guld. Pastor Carl Rudolph Berggreen, som derpaa blev Kapellan i Skanderborg, blev udnævnt den 2. Juni og indsat den 1. Juli s. A.

Den 2. Oktober 1900 tog Postvæsenet det ny Posthus i Brug. De Lokaler, der hidtil havde huset vort stedlige Postvæsen, havde været af en meget primitiv Art. Det vil erindres, at Postmester, Kammerraad Olsen flyttede Posthuset op i nuværende Gade-Nr. 21. Da Kammerraaden i 1876 blev forflyttet til Randers, blev R. Hansen

Postmester i Skanderborg (den 17. Nvbr. 1876). I hans Tid blev Postkontoret flyttet omkring i Byen et Par Gange. Han var født den 6. Marts 1819. Fra 1854 var han Ekspedient paa den slesvigske Jernbane og fra 1856 Ekspedient paa den sjællandske Jernbane. I 1863 blev han Formand for det sjællandske Jernbanepostkontor. Han blev baade Kammerassessor og Ridder af Dannebrog til Belønning for sin lange og dygtige Virksomhed i Postvæsenets Tjeneste. Han døde her i Aaret 1899. Den 16. Juni s. A. blev Postmester A. Rasmussen udnævnt til hans Efterfølger. Han er født den 6. Juli 1852 og kom i Postvæsenets Tjeneste 1866. Fra 1875—1899 var han Postmester i Kellerup. Da han kom her til Byen, var han straks paa det rene med, at et nyt Posthus maatte skaffes til Veje. Og saa energisk tog han fat paa denne Sag, at han efter 1½ Aars Forløb kunde rykke ind i de tidssvarende Lokaler, som Bager M. Sørensen havde ladet indrette i sin ny Ejendom paa Adelgade, Nr. 54. Den 22. Septbr. 1906 blev Postmester Rasmussen forflyttet til Slagelse.

Hans Efterfølger blev vor nuværende, joviale og djærve Postmester, J. Thomsen. Han er født den 20. Septbr. 1855 og indtraadte i Postvæsenets Tjeneste 1870. Fra 1880 var han Ekspedient ved de bevægelige Postkontorer, i 1897 konstitueret Postmester i Struer og fra 1. Oktbr. 1900 Postmester i Mariager. Han blev udnævnt til Postmester i Skanderborg den 22. Nvbr. 1906. Hidtil havde Telegrafstationen været paa Posthuset, men kort efter Thomsens Tiltrædelse fik Byen sin særlige Telegrafstation, hvor der tillige er Statstelefon. Begge Dele bestyres af Fru Marie Sørensen, som udnævntes til Telegrafbestyrerinde fra 1. Maj 1907 at regne.

Den 22. Januar 1901 var et Par Smaadrenge gaaet ud paa den tillagte Storesø. Omtrent lige Syd for Pavillonon faldt de begge gennem Isen. Det lykkedes den ene at redde sig til Land. Proprietær Langballe fra Mallinggaard, som tilfældigvis kom forbi Stedet, gik uden Betænkning ud for at redde den anden lille Dreng. Det lykkedes ikke. Efter en kort fortvivlet Kamp for Livet druknede de begge. Et smukt Mindesmærke for Langballe blev senere rejst lige ud for Ulykkesstedet. Det bærer følgende Inskription:

„TIL MINDE OM
POVL LANGBALLE
AF MALLINGGAARD.
DRENGEN FRA DØDEN
FRELSE HAN VILDE
SATTE SELV LIVET TIL.

—————
DEN 22DE JANUAR 1901.
—————

TIDER SKAL SVINDE, SLÆGTER FORGAA,
MANDDOMSDAAD SKAL EVIG BESTAA“.

—————
I Aaret 1901 havde Skanderborg 2721 Indbyggere.

»Folkebiblioteket« begyndte sin Virksomhed den 4. September 1901. »Læseforeningen for Skanderborg og Omegn«, der var oprettet paa Foranledning af Redaktør Højmark, skænkede straks 450 Bind, for største Delen af den nyere Literatur, til

Mindestenen over Povl Langballe.

Folkebiblioteket. Læseforeningen lader endvidere hvert Aar et stort Antal udlæste Bøger overgaa til Folkebiblioteket. Da dette desuden modtager 100 Kr. fra Kommunen og 60 Kr. fra Staten i aarlig Understøttelse, tæller det nu c. 1000 Bind. Laanerne betaler kun 1 Kr. aarlig, saa at alle, der har Lyst til at læse, kan komme med.

I 1902 forsvandt den gamle Vægterinstitution, idet der blev antaget to Natbetjente til at varetage Vægternes Gerning. Et andet Fremskridt skete ved, at Ejendommene i Byen forsynedes med Husnummere. Byraadet skænkede »Haandværkersvendenes Rejseforening«, for hvilken Fabrikant A. Blom er Formand, en Byggegrund paa 1340 □-Al. i det sydvestlige Hjørne af den gamle Markedsplads ved Vestergade. Her opførtes i 1902 et nyt »Svendehjem«. Hvis »Svendenes Rejseforening« bliver opløst, vil Bygningen overgaa til »Skanderborg Haandværkerforening«, og den skal da benyttes som Alderdomsbolig.

En stor Del af Byraadets Forhandlinger drejede sig i Aaret 1902 om Banegaaards-terrainets og Sølundsjordernes Inkorporation under Byen, om Anlæggelsen af et Brystsygesanatorium og om Opførelsen af en offentlig Badeanstalt. Denne sidste Sag blev gennemført. Om Inkorporationen føres der endnu stadig Forhandling baade med Skanderup-Stilling Sogneraad og med Ministeriet. Særlig har Simon Sass med stor Ihærdighed arbejdet for Indlemmelsen. En større Udvidelse af Gasværket blev ogsaa vedtaget. Under Forhandlingerne om denne Sag fremkom Bankdirektør Westergaard med flere udmærkede Indlæg for Tilvejebringelsen af et Elektricitetsværk i Stedet for Gasværksudvidelsen. — I Efteraaret nedlagde Prokurator E. F. Weng sit Byraadsmandat, og Kancelliraad L. Thomsen blev valgt i hans Sted. Thomsen havde allerede i flere Aar gjort et betydeligt Arbejde i Kommunens Tjeneste som Formand for Ligningskommissionen.

Den frygtelige Storm, der Juledagsnat rasede over Landet, anrettede ogsaa betydelig Skade her i Byen. Tre Dampskorstene væltede (ved Bloms Fabrik, J. Jensens Gartneri og ved Badeanstalten). Vingerne paa Møllebygger Sørensens Vindmotor knækkede af. Skanderborg Mølle mistede en Plade i Vindrosen og løb varm, saa at den var lige ved at brænde. En Mur ved Smed H. Jensens Ejendom blæste om, ligesaa en Skorsten paa Sadelmager Petersens Bagbygning. Nogle Gadelygter væltede

eller højedes. En Mængde Tagsten røg af Husene, og Vinduer blæste ud. I Dyrehaven væltede Træer i hundredevis, selv kæmpestore Bøge. Orkanen kom fra Sydvest og var saa stærk, at man ikke i Mands Minde havde kendt noget lignende. Folk sad i Skræk for, at Husene skulde styrte sammen over dem.

Ved Byraadsvalget i Januar 1903 nægtede baade J. Olsen og Simon Sass at modtage Genvalg. I deres Sted valgtes Overbanemester Lysholm og Tømmerhandler A. Sørensen.

1904 solgtes ca. 2 Tdr. Land af den gamle Markedsplads ved Sygehuset til Amsraadet for 7600 Kr. Fra 1. November s. A. blev Markedspladsen henlagt til en Del af den saakaldte »Kammerherreindens Toft« ved Vestergade, som Byen havde købt. Her blev ligeledes indrettet en god Sportsplads.

Efter et kort Sygeleje døde Distriktslæge Graah den 21. Maj 1904. Han havde vundet alles Agtelse ved sin stille, pligtopfyldende Færd og ved sin omhyggelige og kærlige Optræden over for sine Patienter. August Vilhelm Graah var født i København den 13. September 1839, Søn af den bekendte Undersøger af Grønlands Østkyst, Kapt. i Marinen Graah. 1864 var han Underlæge i Krigen. 1867 nedsatte han sig som prakt. Læge i Andst og flyttede derfra i 1869 til Skanderborg. Han blev Distriktslæge 1892.

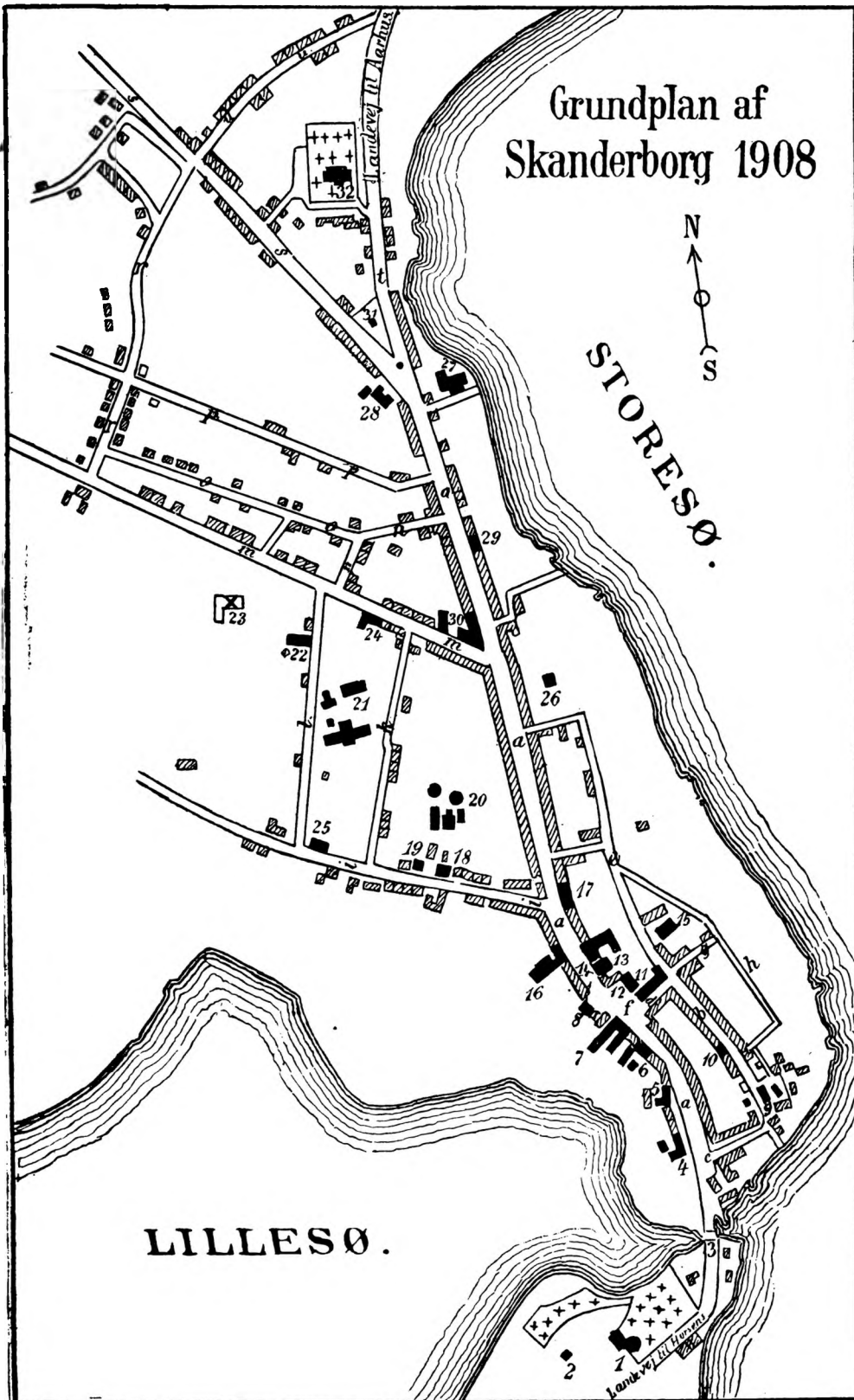
Alb. E. Nielsen, der siden December 1878 havde været praktiserende Læge her i Byen, blev nu udnævnt til Distriktslæge (1904). Foruden Sygehuslægen og Distriktslægen er der endnu to Læger i Byen, Chr. Berg-Hansen og Hans Meyer-Petersen. Denne sidste blev i 1908 ansat som Skolelæge ved Kommuneskolen, medens Dr. Berg-Hansen er Jernbanelæge.

Den 16. Juli 1904 opstod den store Plantagebrand ved »Jordbjerggaard« i Nærheden af Skanderborg. I Løbet af faa Timer tilintetgjorde Ilden omtrent hele den ca. 100 Tdr. Land store Naaetræsplantage, 25 Aars trofast og ihærdigt Plantningsarbejde. Proprietær Secher havde Aar efter Aar lagt ny Arealer til. Nogle ufrugtbare Sandbakker blev forvanlede til en velplejet Plantage, der var Ejerens Stolthed, hans store Livsværk. Han fredede om den med varsom Haand, fordi han vidste, hvilket uhyre Arbejde det havde kostet at fremskaffe den.

Det vældige Flammehav ødelagde omtrent det hele. Kun ca. 10 Tdr. Land af Plantagen blev reddet ved et ihærdigt Arbejde af Brandmandskabet fra Skanderborg. Plantagen var assureret, og en større Erstatningssum blev udbetalt Ejeren fra Statsbanen, da Branden var opstaaet ved Gnister fra et Lokomotiv; men Træernes Vækst i de forløbne 25—30 Aar kunde jo ikke genvindes.

Direktør Lund og Købmand Newton Skovgaard paabegyndte i Efteraaret 1904 Opførelsen af 6—7 Smaavillaer paa nogle Grunde i den nordlige Del af Byen. En Gade blev anlagt fra Møllegade til Banegaardsvejen (Egholmsvej), og en anden (Villavej) blev ført fra denne ny Gade til Adelgade, idet den danner en Fortsættelse af Emilievej. Byggeriet er siden fortsat, saa at der nu findes en hel lille By med ca. 50 af disse Smaavillaer. Partiet tager sig ret pynteligt ud med sin fri Beliggenhed og de mange smukke Haveanlæg. Det benævnes ofte »Villakvarteret«.

Samme Aar begyndte en Del af Lodsejerne paa den østlige Side af Adelgade at arbejde for Planen om et Gadeanlæg, der skulde danne en Fortsættelse af Lillegade mod Nord. Da Asylbestyrelsen ved afdøde Købmand Lindbergs store Gave var sat i Stand til at opføre et nyt og mere tidssvarende Asyl, blev det besluttet at nedrive det gamle Asyl og flytte det ny saa langt tilbage, at der kunde blive Plads til Gadeanlægget. »Ejlersens Gaard«, Nr. 7 paa Bakken, købtes for 2000 Kr. af de Grundejere,

der var interesserede i det ny Gadeanlæg. I 1907 købte det samme Konsortium en Del af Smed P. Jensens Ejendom »Gl. Avlsgaard«, der blev nedrevet for at skaffe den ny Gade, »Asylgade«, Forbindelse med Hovedgaden. Det er Meningen, at der langs Asylgade med Tiden skal opføres en Række Villaer, ved hvilket der vil blive Plads til store Haveanlæg lige ned til Storesø.

Fra 1. April 1904 fik Kammerassessor Busch, R. af Dbg, efter egen Begæring sin Afsked som Byens mangeaarige Kæmner. Han havde nedsat sig som Sagfører her i Byen den 22. Januar 1869. I flere Aar var han Medlem af Byraadet. Hans smukke, nøjagtige og let overskuelige Kommuneregnskab blev almindelig beundret og rost. Han førte en stor Sagførervirksomhed, som han først nedlagde den 17. April 1907. Den gamle, besindige og ordknappe Kammerassessor er en meget afholdt Mand. Han sysler endnu stadig med sit Havearbejde, der altid har været ham en kær Fritidsbeskæftigelse.

Gasværkets Regnskabsfører, forhv. Realskolelærer Horsted, blev — efter Busch — udnævnt til Byens Kæmner.

I Begyndelsen af 1900'erne blev der igen foretaget en Forøgelse af Lærerpersonalet ved Kommuneskolen. Frk. Hviid, som med Dygtighed havde virket ved Skolen siden 1876, søgte sin Afsked i Slutningen af 1898. I hendes Sted antoges Frk. Dorteia Hansen fra 1898—1902, da hun blev forflyttet til Odense. Frk. Thyra Erthmann blev hendes Efterfølger som Lærerinde (1902). Den 5. August 1903 døde Frk. Andrea Madsen, der særlig havde gjort sig bekendt som en overordentlig dygtig Religionslærerinde. Nu fik Frk. Kathrine Andersen, der i længere Tid havde været Timelærerinde ved Skolen, fast Ansættelse; og der oprettedes samtidig et nyt Lærereembede med Religion som Hovedfag. Dette blev den 1. December 1903 overdraget til M. J. Hansen, der havde været Andenlærer i Kirke-Hvalsø. Fra 1. Januar 1905 fik Inspektør Michelsen sin Afsked, og Lærer N. P. Pedersen blev straks konstitueret i Embedet og modtog d. 25. April s. A. kgl. Udnævnelse som Skoleinspektør. Lærer Hansen blev udnævnt til Kordegn, og Lærer Holst blev Kantor. Desuden blev L. M. Schmidt, Lærer i Kasted, fra 1. August 1905 ansat som Lærer her ved Skolen.

Forklaring til omstaaende Grundplan.

1. Slotskirken.	18. Teknisk Skole.	c. Louisenlund (Barakstrædet).
2. Fr. VI.s Mindestøtte.	19. Sprøjtehus.	d. Skolegade.
3. Frederiksbroen.	20. Gasværk.	e. Asylgade.
4. Borgmesterbolig.	21. Amtssygehus.	f. Torvet.
5. Præstegaard.	22. Missionshus.	g. Søgade.
6. Amtmandsbolig.	23. Mølle.	h. Spadserestien.
7. Hotel »Skandinavien«.	24. Haandvf.s Alderdomsbolig.	i. Vestergade.
8. Apoteket.	25. Svendehjem.	k. Sygehusvej.
9. Byens Epidemihus.	26. Amtstue.	l. Vesterskovgade.
10. Fattighus (gl. Skolebygning)	27. Svineslagteri.	m. Møllegade.
11. Kommuneskole.	28. Realskole.	n. Emilievej.
12. Raadhus.	29. Banken.	o. Villavej.
13. Sparekasse.	30. Forsamlingsbygningen.	p. Skanderupgade.
14. Hotel »Phoenix«.	31. Niels Ebbesens Minde.	r. Egholmsvej.
15. Børneasyl.	32. Skanderup Kirke.	s. Banegaardsvej.
16. Haandværkerforeningen.	a. Adelgade.	t. Nørregade.
17. Posthus.	b. Lillegade.	u. Østergade.

I Aaret 1905 fik Frk. Erthmann Ansættelse i Aalborg, og Frk. Inger Warder fik hendes Embede her. I Foraaret 1908 blev Frk. Kathrine Andersen forflyttet til Vejle, og Frk. Sophie Iversen, som havde været Timelærerinde fra 1. Maj 1907, fik da fast Ansættelse ved Skolen, medens Frk. Sara Barrit antoges som Timelærerinde.

Skoleinspektør **Carl Michelsen.**

Skoleinspektør Carl Michelsen var født 1843 i Næstelsø ved Næstved. I 1863 tog han Eksamen fra Jonstrup Seminarium med en stor 1ste Karakter. I Præstø var han Lærer i 9 Aar. Den 1. Marts 1874 blev han ansat i Skanderborg. En overhaandtagende Nervøsitet tvang ham til at tage sin Afsked. Han rejste derpaa til København. Han var næppe helt rask nogen Sinde efter den Tid. En pinefuld Kræftsygdom i Strubehovedet berøvede ham Livet den 9. Oktbr. 1907. Michelsen var en Mand med betydelige Evner. Han var en dygtig Lærer, der forstod at fange Børnenes Interesse og at begrænse Undervisningsstoffet. Som Lærer søgte han at holde sit Sind frisk ved forskellige Fritidssysler. Han besad en ikke ringe musikalsk Begavelse, spillede Violin og andre Instrumenter med Smag og Dygtighed. Ogsaa Malerkunsten havde i ham en forstaaende og flittig Dyrker. Det var særlig Akvareller, som han gav sig af med. Rundt omkring i Byen hænger der hos hans Venner og Bekendte Malerier af ham — kærkomne Gaver. Ved Selvstudium erhvervede han sig betydelige Kundskaber i flere Sprog, som han talte flydende, og i hvilke han skrev forskellige Afhandlinger; han førte en udstrakt Brevveksling med sine mange udenlandske Venner. Michelsen gav sig ogsaa af med Mystik, hvortil der var meget i hans Natur, som drog ham. Det var et Arbejde om Middelalderens største Mystiker, »Mester Eckart«, der skaffede ham Medaillen »*literis et artibus*« fra den svenske Konge, der som bekendt ligesom Michelsen var en ivrig Frimurer.

Pastor Berggreen blev den 4. Januar 1905 forflyttet til Søby Sognekald paa Ærø. Han havde i Aaret i 1903 paabegyndt de »kristelige Pigemøder«, som siden Berggreens Bortrejse hver Vinter er fortsat af Provst Sørensen. Cand. theol. Christen Michael Christensen (Søn af Amtsraadsmedlem M. Christensen i Enner) blev derpaa den 7. April kaldet til Kaldskapellan for Skanderborg og Skanderup-Stilling Menigheder. I Aaret 1907 lykkedes det Pastor Christensen at faa Offer afløsningssummen for Skanderborg forhøjet og faa en Offer afløsning for Skanderup-Stilling vedtaget, saa at Kaldskapellaniet med alle Autoriteters Anbefaling kunde omdannes til et residerende Kapellani. Denne Forandring frembyder bl. a. den Fordel baade for Menighed og Præst, at Embedet bliver selvstændigt og pensionsberettiget, saa at den idelige Omskiiften af Kapellaner undgaas. Pastor Christensen blev 1908 indvalgt i Bestyrelsen for Hjælpekassen i Skanderborg.

Byraadsmedlem, Maler Jørg. Nielsen døde den 28. Nvbr. 1905 ved et Ulykkestilfælde, idet han styrtede ned ad en stejl Bagtrappe i sin Ejendom.

Fabrikant A. Blom saa sig paa Grund af vedholdende Svagelighed nødt til at opgive sin Byraadsvirksomhed, som han med Interesse havde varetaget i 30 Aar. Borgmester Meyn holdt følgende lille Afskedstale til ham: »Idet vi udtaler vor Beklagelse af, at Hr. Blom har fundet Anledning til at trække sig tilbage fra sin Byraadsvirksom-

hed, bringer vi Dem, Hr. Blom, vor Tak for Deres Arbejde i Byraadet. Tak for Deres klare Syn paa saa mange Ting og Tak for Deres Venlighed mod os alle og mod Deres Medborgere. Vi er Dem alle Tak skyldig. Vi ønsker, at De maa befinde Dem vel i den øvrige Del af Deres Virksomhed, som De endnu har tilbage.

Den 16. Marts 1905 holdt Skanderborg Landboforening 25 Aars Jubilæum. Den nuværende Skanderborg Landboforening er stiftet den 16. Marts 1880. Dog allerede mange Aar i Forvejen havde der været en saadan Forening (stiftet 1855), men paa Grund af ringe Tilslutning indstillede den sin Virksomhed i 1872. Blandt denne gamle Forenings Formænd kan nævnes: Amtmand, Baron Bille Brahe, Skanderborg, Proprietær Holm, Stillinggaard, Gaardejer Therkel Haubjerg i Mjesing, Proprietær Winther, Foerlevgaard og Forpagter Sieverts, Justenborg. Den ny Forening, hvis Medlemstal har været i jævn Stigning (naar undtages et enkelt Aars Nedgang med nogle faa Medlemmer), begyndte med 345 Medlemmer og havde i 1905 950 Medlemmer. Dens Formænd har været følgende:

1. Kammerherre J. Chr. Rosenkrantz, Skanderborg, 1880—1882.
2. Proprietær C. Govertz-Jensen, Hvidsminde, 1882—1885.
3. Gaardejer And. Nielsen, Svejstrup Østergaard, 1885—1889.
4. Gaardejer L. Laursen, Vrold, 1889—1894.
5. atter Gaardejer And. Nielsen, Svejstrup Østergaard, siden 1894.

Æresmedlem af Landboforeningen er Fabrikant A. Blom, Skanderborg, der paa mangfoldige Maader har vist den sin Interesse og Støtte. Men der er ellers særlig een Mand, hvis Navn har kastet Glans over Skanderborg Landboforening, nemlig Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, Foreningens nuværende Formand. I en ganske ung Alder (20 Aar gl.) tog han Landbrugseksamen (1879) og købte 3 Aar efter (1882) Svejstrup Østergaard, efter at han i denne Mellemtid havde lært Mejeribrug under Professor Segelcke og havde været dennes Konsulent i praktisk Mejeribrug samtidig med, at han var Lærer paa Karise Højskole. Tildels ved sin Foredragsvirksomhed, men ogsaa ved den dygtige Maade, hvorpaa han drev sin Gaard, vandt han sig snart en anset Position her paa Egnen, der tillige er hans Hjemegn (Anders Nielsen er nemlig født paa Jægergaarden i Ry den 11. Juni 1859), og allerede i 1885 valgtes han til Formand for Landboforeningen. Denne Stilling beklædte han saa til 1889, hvor han af politiske Grunde maatte vige for Bjørnbakkernes Kandidat, Gaardejer L. Laursen i Vrold, indtil denne i 1894 blev udnævnt til Branddirektør i Vejle. De politiske Bølger gik nu ikke saa højt mere, og idet der saaledes atter var Rum for en mere nøgtern Betragtningssmaade, var Anders Nielsen paa Grund af sin overlegne Dygtighed nogenlunde selvskreven til atter at overtage Formandshvervet, som han saa har røgtet siden. Dels i Skanderborg Landboforening, dels i Foreningen af jyske Landboforeninger har han lagt et meget stort og frugtbringende Arbejde. Det meste, som gennem Landboforeningerne er udrettet til Gavn for dansk Landbrug, har han haft Part i, og hans demokratiske Sindelag fortjener at fremhæves; han har saaledes været blandt de første til at virke for, at Husmændene skulde have mere Indflydelse inden for Landboforeningen.

En Ære for Skanderborgegnen er det, at Anders Nielsen har kunnet skabe Tilslutning Landet over til Andelsbanken. Hans Tankegang har været denne: Et saadant Andelsforetagende tiltrænges, og en Andelsbank skal snart vise sig at være en meget samfundsnyttig Institution, ja den vil hurtigt komme til at omspænde hele Landet og drage

alt ind under sig; thi naar Folket — som under Bankkrisen 1908 — til syvende og sidst selv skal garantere, naar det kniber, saa maa den fornuftige Konsekvens ogsaa være denne, at det under normale Forhold skal være Folket selv, der skal profitere.

Med stor Energi og Veltalenhed har A. Nielsen forstaaet at slaa til Lyd for sine Tanker, og hans klare Argumenter har faaet alle Indsigelser til at forstumme.

Et Begreb om A. Niensens omfattende Virksomhed faar man af følgende biografiske Data:

I nogle Aar i 90'erne Formand for Regnskabsudvalget under »Foreningen af jyske Landboforeninger«.

Formand for samme Forenings Planteavlsudvalg lige siden dets Oprettelse.

Fra 90'ernes Begyndelse Medlem af »Det kongelige Landhusholdningsselskab«s Bestyrelse.

Fra Selskabets Oprettelse i 1898 Formand for »Jysk Andels-Foderstofforretning«.

Fra Oprettelsen 1900 Formand for »Danske Mejeriers Smørmærkeforening« (Lurmærket).

Fra Oprettelsen 1901 Formand for »De danske Mejeriers Fællesindkøb og Maskinfabrik«.

Fra Oprettelsen 1901 Formand for »Dansk Andels-Gødningsforretning«.

Medlem af Statens Planteavlsudvalg siden Slutningen af 90'erne.

Medlem af Andelsudvalget siden dets Stiftelse i 1898.

Medlem af »Aarhus og Omegns Mejeriforening«.

Redaktør af »Andelsbladet«.

Udgiver af Anders Niensens »Lommebog for Landmænd«.

Medlem af Bestyrelsen for »Foreningen af danske Landbrugskandidater«.

Formand for Andelsudvalgets Bankudvalg. (Oprettet 1907).

Folketingsmand for Hjørring Amts 2. Valgkreds (Sæbykredsen) siden 29. Maj 1908.

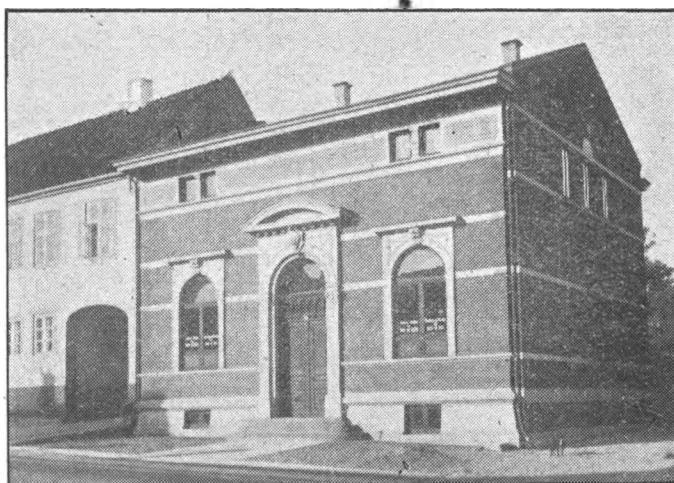
Naar Anders Nielsen har kunnet være den han er, da skyldes det vel nok for en Del, at han ved sin Side og i sit Hjem har haft en trofast og ualmindelig dygtig Støtte i sin Hustru, Kirstine f. Pedersen (fra Havrebjerg i Holbæk Amt). »Mit Hus er min Fæstning« er Anders Niensens Valgsprog.

Kort efter sit Sølvbryllup (30. Marts 1907) hædredes han med Ridderkorset.

»Spare- og Laanekassen for Skanderborg By og Omegn« kunde den 4. Januar 1906 holde sit 50-Aars Jubilæum. Kassen blev nemlig stiftet den 4. Januar 1856 paa Foranledning af følgende Mænd fra Land og By, der udgjorde dens første Bestyrelse: Overauditør Bülow, Garver Rasmus Hansen, Apoteker Kofoed og Distriktslæge Kuhlmann — alle af Skanderborg, Proprietær Andersen af Ringkloster, Gaardejerne P. Olsen og A. Christensen af Hemstok, J. Jørgensen af Mjesing og A. Pedersen af Illerup, der alle er afgaaet ved Døden. Som Bogholder og Forretningsfører valgtes Kancelliraad Bagger, der dog efter et Par Aars Forløb frasagde sig Hvervet. Pladsen stod derefter ledig indtil Nytaar 1861, da den blev overdraget til Prokurator E. F. Weng, der lige til sin Død (1908) var knyttet til Sparekassen og betroet dens Hovedledelse. Den øvrige Bestyrelse er i Tidernes Løb undergaaet store Forandringer. Af afdøde Bestyrelsesmedlemmer kan saaledes nævnes Proprietær Lange, Kalbygaard, Lærer Roedsted og Borgmester Winge af Skanderborg, Partikulier R. Jensen af Ry, Gaardejerne P. L. Nissen af Hørning, J. C. Nielsen af Taaning, Joh. Sørensen af Jensgaard og Ole Sjelle af Alken. Kassens nuværende Bestyrelse bestaar af Snedkermester Regner og Kancelliraad Thomsen af Skanderborg, Partikulierne R.

Jacobsen af Hylke og Knud Nielsen af Taaning samt Gaardejerne Michael Andersen af Hørning, A. S. Rasmussen af Rygaard og Jacob Jacobsen af Bjedstrup; Sagfører Aage Weng er Forretningsfører. Den første Dag, Sparekassen blev aabnet, indkom der i Indskud 6539 Rdl. Efter 2 Aars Forløb var Indskuddene steget til 44,668 Rdl., i 1862 til 102,496 Rdl., og derefter steg de jævnt til 1876, da det indskudte Beløb udgjorde 996,000 Kr. Nu kom nogle vanskelige Aar, der havde til Følge, at der i 1877—79 blev uddraget det i Forhold til Kassens Størrelse betydelige Beløb af 460,000 Kr.; men med 1880 synes Forholdene at være kommen mere i Ro. Indskuddene steg derefter ganske jævnt i Aarenes Løb, saa at Totalbeløbet i 1905 var 2,200,000 Kr. Kassen ejede dengang et Reservefond paa 110,800 Kr. foruden 7000 Kr. til eventuelle Kurstab.

Kassen har i al sin Virketid aldrig overtaget noget Pant, lige som den kun har haft et eneste Tab paa 100 Kr.

Sparekassen.

I Begyndelsen havde Sparekassen Lokale i et mindre Værelse til Gaarden paa Byens Raadhus, og med dette lille og lidet tidssvarende Lokale maatte man nøjes, indtil man i Aaret 1883 købte Læge Foghs Gaard ved Torvet. Paa en Del af denne Grund blev 1889 den ny, smukke Sparekassebygning opført efter Tegning af Arkitekt V. Puck. Denne Bygning er indrettet med brandfrit Rum til Opbevaring af Pengeeffekter og Protokoller.

Af Sparekassens Overskud var der til 1905 uddelt ca. 24,000 Kr. i almennyttige og velgørende Øjemed.

Ved Byraadsvalget den 9. Januar 1906 valgtes alle Kandidaterne paa Socialdemokratiets Liste: Købmand J. Overgaard, Skoleinspektør Pedersen, Redaktør Rasmussen, Murer P. G. Pedersen og Banearbejder S. Laursen. Foruden disse Mænd, som altsaa var valgte af den alm. Vælgerklasse, havde efternævnte, som var valgte af den højstbeskattede Vælgerklasse, Sæde i Byraadet: Værtshusholder J. Christensen, Overbanemester Lysholm, Bankdirektør A. Westergaard og Tømmerhandler Sørensen. Da denne sidste døde 1906, blev Købmand Simon Sass Byraadsmedlem i hans Sted ved det paafølgende Suppleringsvalg. Denne Sammensætning vil sandsynligvis

undergaa en Forandring ved de Valg, der nu vil finde Sted efter Vedtagelsen af den kommunale Valgretslov, hvorefter Forholdstalsvalgmaaden vil blive benyttet (1909).

Byens Indbyggerantal var ved Folketællingen 1906 steget til 3131. Kun 4 á 5 Byer i Landet havde haft en forholdsvis lige saa stor eller større Fremgang i de forløbne 5 Aar. Tilvæksten var nemlig over 15 %.

Adelgade.

Ved Budgetbehandlingen i 1908 forelaa følgende

Overslag

over

Skanderborg Kommunes Indtægter og Udgifter i 1908-09.

<i>Indtægt:</i>		Kr.
1. Overskud fra forrige Aar		800
2. Renter af Kommunens Kapitaler		597
3. Indtægter af Ejendomme tilhørende Kommunen		30,029
4. Afgifter og Kendelser ifølge Næringsloven		3649
5. Optagne Laan.....		6340
6. Tilskud fra Staten i Henh. til Lov Nr. 85 af ¹⁵ / ₅ 03		1600
7. Andre Indtægter.....		1363
8. Paalignede Skatter (deraf Formue- og Lejlighedsskat 56,569 Kr.) ..		62,892
9. Opkrævning af Statsskat.....		135
	Ialt	107,406
<i>Udgift:</i>		Kr.
1. Byens Bestyrelse i Almindelighed		4378
2. Fattigvæsenet		12,196
3. Tilskud til den kommunale Hjælpekasse		700
	At overføre...	17,274

	Kr.
Overført...	17,274
4. Alderdomsunderstøttelse efter Fradrag af Statens Refusion.....	6500
5. Skolevæsenet (Lærerlønninger 10,590 Kr.).....	16275
6. Rets- og Politivæsenet	5066
7. Medicinalvæsenet	3214
8. Gader og Veje	2200
9. Byens Belysning.....	3500
10. Den offentlige Renlighed	675
11. Brandvæsenet	4700
12. De offentlige Lystanlæg	200
13. Renter af Gæld	17174
14. Afdrag paa Gæld.....	12,458
15. Anden Forøgelse af Aktiver.....	1031
16. Bidrag til forskellige Institutioner	2658
17. Andre og uforudsete Udgifter.....	2300
18. Overskud ved Aarets Udgang.....	4000
19. Menighedsudgifter.....	3500
20. Udgifter, der afholdes af Laan.....	4680
Ialt	107,406

Kommunens Gæld udgør c. 400,000 Kr.

Det smukke, ny Børneasyl, som 1905—06 var opført paa Asylgade, havde med Inventar kostet noget over 17,500 Kr. Paa Sydfacaden blev den Marmortavle, der sad paa det gamle Asyl, anbragt; og paa Gavlen mod Gaden er under Byens Vaaben anbragt en Tavle med følgende Inskription:

„Legatstifteren

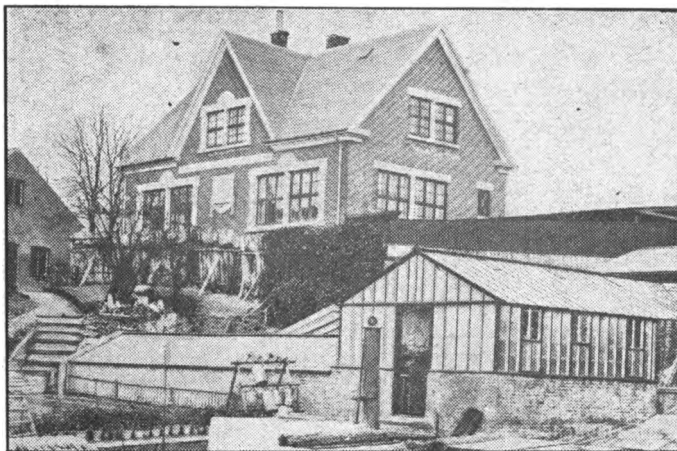
Købmand af Grenaa

JENS MARIUS LINDBERG

har ved sin betydelige Gave muliggjort dette
Asyls Genopførelse og fremtidige Bestaaen.“

Jens Marius Lindberg hører til de mange Skanderborgensere, der er draget ud fra deres Fødeby, men som stadig har vedligeholdt en usvækket Interesse for den lille, idylliske Plet. Den lokker og drager dem. Hver Sommer gæstes Byen regelmæssig af nogle af sine udvandrede Sønner. Der maa være lagt en god Grund i dem. De har nemlig skikket sig godt i det fremmede, og mange har arbejdet sig op til betydelig Velstand og indflydelsesrige Stillinger. Vi har ogsaa i det foregaaende set, hvorledes flere af dem har givet synlige Beviser paa deres Kærlighed til og Interesse for Skanderborg.

Købmand Lindberg var født den 4. Juli 1848. Hans Fader var afdøde Snedker L. Lindberg. Efter Konfirmationsalderen lærte Jens Marius L. Manufakturhandelen i Grenaa hos sin Onkel Købmand P. Jensen. Denne var ogsaa en gammel Skanderborgenser, Søn af Jens Thyboe, og gift med en Datter af P. Siim. Som ung Væver-svend vandrede Jensen tilligemed sin Ven og Kammerat, Farversvend Johan Fr.

Børneasylet.

I Forgrunden nogle af Gartner E. Frederiksens Drivhuse.

Qvist, fra Skanderborg til Grenaa, hvor de begge nedsatte sig og hver for sig ved Flid og Sparsommelighed oparbejdede en betydelig Virksomhed. P. Jensen nedlagde snart Væveriet og slog sig alene paa Manufakturhandelen. Ved sin Død ejede han en Formue paa $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. En Broder til ham var den bekendte Gartner Mads Jensen, der anlagde Planteskolen »Skovdal« ved Aarhus.

Købmand **J. M. Lindberg.**

Da Lindberg havde udlært hos Onklen, startede han en Manufakturforretning under yderst beskedne Forhold i Grenaa, ca. 1876. Men der kom snart Fart i Sagerne, saa at Boet efter hans Død, den 2. Oktober 1899, blev opgjort til ca. 200,000 Kr. En betydelig Del deraf kom baade Grenaa og Skanderborg til gode. Han havde saaledes testamenteret Børneasylet her ca. 26,000 Kr., ligeledes 2000 Kr. til Byens og Omegnens Forskønnelse og 5000 Kr. til et Mindelegat for sin Fader og Moder o. s. v. Han levede et stille, arbejdsomt Liv og frabad sig flere Gange at blive tildelt offentlige Tillidshverv.

Ved Asylselskabets Generalforsamling den 4. Marts 1907 udtalte Prokurator Weng, at han ikke ønskede Genvalg til Bestyrelsen. Dette beklagede Provst Sørensen, der er Selskabets Formand. Han bragte Weng en Tak for hans omsigtsfulde Arbejde for at skaffe Asylet Indtægter.

For at skaffe Plads til Udvidelse af Skolegaarden og til Opførelsen af et nyt Gymnastikhus købte Kommunen 1906 afdøde Murer A. Mathiesens Ejendom (for ca. 4000 Kr.) Ligeledes købtes 1907 Værtshusholder Jens Christensens Ejendom (Hjørnebygningen paa Torvet), hvis Have mod Nord grænser til Skolegaarden. Den kostede 13,500 Kr. Det var den eneste Maade, hvorpaa der kunde skaffes Plads til fremtidige Udvidelser. Skulde der f. Eks. oprettes en kommunal Mellemskole, vilde

en saadan Udvidelse straks være nødvendig. En Del af Pladsen er allerede bleven sænket i Niveau med Skolegaard^{en}, idet den vældige Bakke er bortkørt i dette Foraar (1908). Antagelig vil en ny og tidssvarende Gymnastiksal med Indretning til varme Bade blive opført paa Grunden næste Aar.

Foruden de to tidligere nævnte Pengeinstitutter skal endnu omtales »Landbosparekassen i Skanderborg«, som stiftedes 1863. Af den første Bestyrelse kan nævnes Proprietær C. Winther, Foerlevgaard, Formand, Proprietær P. Rasmussen, Ansgaard, og Gaardejer Jens P. Laursen, Fruering. Assessor Busch var Kasserer lige indtil Adskillelsen i Slutningen af 80erne. Bogbinder Edv. Hansen gjorde et betydeligt agitatorisk Arbejde for at faa Sparekassen startet. Landbosparekassen omfattede oprindelig hele Amtet og kaldtes »Skanderborg Amts Landbosparekasse«; men siden skilte — som antydet — Afdelingen i Horsens sig fra, og Afdelingen her fik da Navnet »Landbosparekassen i Skanderborg«. Kassens nuværende Bestyrelse bestaar af Kancelliraad J. Dam^r i Hørning, (Formand), Proprietær Z. Winther i Foerlev, Gaardejer R. P. Rasmussen i Skaarup, Gaardejer Joh. Sørensen i Ustrup og Gaardejer R. Jensen Rasmussen, Nygaarde. I mange Aar har Kammerraad A. Svendsen været Landbosparekassens Bogholder. Ifølge Regnskabet fra 1. April 1906—31. Marts 1907 udgør Totalsummen af samtlige Indskud 1,286,273 Kr. 81 Øre, medens Reservefondet har en Størrelse af ca. 53,600 Kr. I veldædige Øjemed udgives aarlig 185 Kr., idet Landboforeningen faar 150 Kr., Biavlerforeningen 10 Kr. og Afholdsforeningen 25 Kr.

Den 1. Oktober 1907 forlod Red. Fr. Højmark Skanderborg for at overtage Redaktørstillingen ved »Middelfart Venstreblad«. Højmark havde her været Redaktør af »Skanderborg Amtstidende«. Dette Blad blev startet ved Nytaarstid 1893 af et Aktieselskab. En Del af Byens og Egnens Befolkning var nemlig ikke tilfreds med, at Amtsavisen var gaaet over til Moderationen. Folketingsmand og Højskoleforstander, cand. theol. Falkenstjerne var Aktieselskabets Formand til sin Død. Det var de ledende Politikeres Mening, at Skanderborgkredsen kunde generobres fra Moderationen. Dette skete ogsaa ved Bladets Hjælp ved Omvalget i 1896, da Jens Sørensen atter blev Kredsens Folketingsmand. Amtstidende har nu Fællesstof sammen med »Jysk Morgenblad«.

Fr. Højmark havde under sit Ophold her stiftet en Del Foreninger, som han ledede til sin Bortrejse, f. Eks. Læseforeningen (med Folkebiblioteket), den frisdede Vælgerforening, Begravelseskassen o. fl.

Redaktør Christensen har siden 1. Oktober 1907 været Lokalredaktør for »Skanderborg Amtstidende«.

I Aaret 1901 fik Socialdemokratiet startet »Skanderborg Socialdemokrat«, der har Fællesstof sammen med »Silkeborg og Herning Socialdemokrat«. Til Lokalredaktør antoges Hans Rasmussen, der senere er bleven baade Byraadsmedlem og Folketingsmand.

Aaret 1907 bragte atter et stort Fremskridt i vor lille By. Efter mange og lange Forhandlinger blev det endelig vedtaget at anlægge et Vandværk. Der blev foretaget en Mængde Boringer og Undersøgelser paa forskellige Steder. Til sidst valgte man en Plads paa Guldbryllupsanlægget, hvor Maskinhuset blev opført, medens Vandbeholderen blev anlagt i Hestehaven. Hele Anlægget kostede over 100,000 Kr., men da der er foretaget Vandindlæg i næsten alle Ejendomme, og da Vandet er af udmærket Beskaffenhed, vil Vandværket sikkert blive et rentabelt Foretagende for Byen. Vandværket aabnedes uden nogen Højtidelighed i Efteraaret 1907.

Prokurator E. F. Weng.

Den 20. Januar 1908 døde Prokurator E. F. Weng. Byen mistede i ham en rigt begavet Mand og en god Borger.

Ernst Frederik Weng var født den 27. Februar 1840, Søn af Skrædder Jonas Weng, Lillegade. Efter sin Konfirmation fik den opvakte Dreng Ansættelse som Skriver paa afdøde Kancelliraad Baggers Kontor. Nogle Aar efter rejste han til København, hvor han tog dansk juridisk Eksamen, og han fik Bestalling som Prøveprokurator i sin Fødeby. Her oparbejdede han hurtigt en meget stor Sagførervirksomhed, saa at han ved sin Død efterlod sig en betydelig Fornue. Med den største Akkuratesse og Omhyggelighed tog han sig af de Sager, han fik med at gøre.

Naar Skanderborgegnen gennem Tiderne har været en af de mest demokratiske, et af de Steder, hvor Frisindets Ideer har vundet størst og sikrest Fodfæste, saa tilkommer Æren herfor i første Linie Prokurator Weng.

Han var i en lang Aarrække den egentlige Leder af Venstre i Skanderborgegnen. Hans politiske Virksomhed har øvet Indflydelse ikke alene her i Byen og Egnen, men over hele Landet. Weng nærede intet Ønske om at faa Sæde i Rigsdagen; ellers vilde han have været selvskreven ved flere Lejligheder, og der manglede ikke paa Opfordringer. Han stod i venskabeligt Forhold til de fleste af 70'ernes og 80'ernes Venstreførere. Paa mange Maader er Wengs Navn knyttet til den sidste Menneskealders politiske Historie.

Af Skanderborg Byraad var han Medlem i næsten 29 Aar, altid valgt med det højeste Stemmetal af den alm. Vælgerklasse. Faa har som han bidraget til at vække Borgernes Interesse for Byens kommunale Anliggender. Han var en udmærket Organisator, hvilket ogsaa særlig gav sig til Kende ved Valgforberedelser. I den foregaaende Beskrivelse vil man have lagt Mærke til Wengs store og indflydelsesrige Virksomhed i Byens Sager.

I over 40 Aar havde han været knyttet til Sparekassen for Skanderborg og Omegn.

I 1872 blev han udnævnt til Medlem af den af Ministeriet nedsatte Købstadkommission og udgav omtrent samtidig dermed et Skrift om Købstæderne.

Fra »Ny jyske Købstadkreditforening«s Oprettelse var han dens stedlige Repræsentant, indtil han for 5 Aar siden valgtes til Direktør i Foreningen.

Mange andre offentlige og mere private Tillidshyrv beklædte han.

Weng var udrustet med store Evner. Han var ualmindelig klart og hurtigt tænkende, og dertil var han i Besiddelse af stor Veltalenhed. Han var den fine, noble Mand med et noget fornemt Væsen, men kunde, naar han vilde, være i høj Grad jævn og ligefrem, elskværdig og indtagende. Kort efter Systemskiftet i 1901 blev han dekoreret med Ridderkorset.

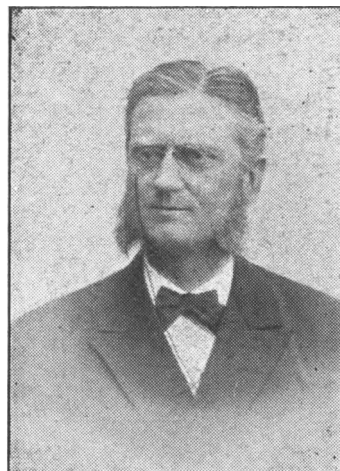
Et langt Livs store og omfattende Virksomhed afsluttedes ved hans Død.

Hans Forretning overtoges af hans Søn, Sagfører Aage Weng, og hans Svigersøn, Overretssagfører E. Rosen.

Prokurator Weng stiftede en Del Legater inden sin Død. Her skal nævnes et Legat paa 1500 Kr. til Brændselshjælp for de gamle, der har Fribolig i Haandværker-

foreningens Alderdomsbolig, og et Legat paa 1500 Kr. til Flidsbelønning for Elever i »Teknisk Skole«. Desuden har han skænket mindre Summer til Boldklubben, Asylet og Afholdsforeningen.

Paa Byraadsmødet den 30. Marts 1908 vedtoges det at foretage en betydelig Udvidelse af Gasværket, der ikke mere kunde producere den tilstrækkelige Mængde Gas. Overslaget over Udvidelsen lød paa 43,000 Kr. Dette Byraadsmøde var det sidste, som Borgmester Meyn deltog i. Han var nemlig i Slutningen af Februar bleven udnævnt til Herredsfoged for Lunde og Skam Herreder paa Fyn. Herredskontoret er i Odense. Borgmester Meyn beklagede, at hans Embedes andre Forretninger havde taget saa meget af hans Tid, at han ikke havde kunnet ofre sig saa meget, som han havde ønsket, for de kommunale Anliggender. Byen havde jo i de forløbue Aar af hans Embedstid været i livlig Udvikling. Meyn glædede sig over, at han havde været med til at gennemføre Vandværksanlægget. Han haabede, at Byraadet maatte faa Held til at gennemføre de andre store Reformer, som forestod, f. Eks. »Sølund«s Inddragelse under Byen.

Borgmester P. Chr. V. Meyn.

Et vellykket Afskedsgilde afholdtes for Borgmester Meyn. Der var stor Tilslutning baade fra Byen og fra Omegnen. Byraadsmedlem, Overbanemester Lysholm holdt Festtalen for Æresgæsten, ligesom ogsaa senere Stiftamtmanden m. fl. talte smukt for Borgmesteren. Alle var enige om at rose ham for den Omhyggelighed, hvormed han behandlede de Sager, han havde haft med at gøre. Meyn var en flot Taler, improviserede med stor Lethed. Han var en jævn, elskværdig og yderst høflig Mand. Det var en Fornøjelse at se ham færdes blandt Byens jævne Borgere. Man følte det som et Savn, naar Borgmesteren f. Eks. var forhindret i at deltage i Haandværkerforeningens Festiviteter. Kort efter, at han var fraflyttet Byen, blev han dekoreret med Ridderkorset.

Borgmester J. J. V. H. Find.

Til hans Efterfølger udnævntes Ekspeditionssekretær i Landbrugsministeriet, J. Find, der tiltraadte Embedet den 8 Maj 1908. Find udtalte ved sit første Møde med Byraadet, at det havde glædet ham meget at komme her til denne By med de skønne Omgivelser. Som Formand for Byraadet skulde hans Bestræbelser gaa ud paa, at der altid maatte bestaa et godt Forhold mellem ham og de valgte Medlemmer, saa at Forhandlingerne kunde blive førte med Velvillie og Tillid til Fremme af Byens Interesser.

Johannes Jørgen Vilhelm Hammelev Find er født den 12. Oktober 1864 i Hjarup ved Kolding, hvor Faderen var Præst. Han blev Student fra Hørlufsholm 1882 og juridisk Kandidat 1888. Fra 1890 var han Kopist i den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret, indtil han i 1893 blev ansat som Assistent i Indenrigsministeriets Landvæsenskontor, der i 1896 henlagdes under Landbrugsministeriet. 1899 ud-

nævntes han til Fuldmægtig i Landbrugsministeriet, i 1903 tillige til Ekspeditionssekretær. Fra 1899 til 1908 beklædte han tillige Stillingen som Amanuensis hos Sjællands Biskop og som Sekretær for det veterinære Sundhedsraad. Han har været Medlem af flere ministerielle Kommissioner. Den 3. April 1908 blev han udnævnt til By- og Herredsfoged i Skanderborg. — Borgmester Find er gift med en Datter af Højesteretssagfører, Landstingsmand P. G. C. Jensen.

En af Aarets mest tiltrækkende Folkeforlystelser vil forsvinde, efter at Byen har faaet sit Vandværk. Det var en gammel Skik, at Sprøjterne skulde prøves en Gang eller to om Aaret. Hele Byens Borgerskab var ansat ved Sprøjterne, og hvis man ikke mødte til Sprøjtemønstringen, vankede der Mulkt. Foruden det Mandskab, der mødte for at gøre sin Borgerpligt, var der Hundreder af interesserede Tilskuere. Alle Byens Drengene gav trofast Møde, medens Pigerne sendte en smuk Repræsentation. Velmenende Bedstefædre, som var taldne for Aldersgrænsen, stillede med de mindste Børn paa Armen

Ved „Frederiksbroen“.

Her hentedes Vand til Sprøjteprøverne paa Torvet.

— de skulde da ikke være Stedbørn ved en saa højtidelig Lejlighed. Under uhyre Jubel fik Ungdommen sig et forfriskende Bad fra de velrettede Straaler, medens Borgerne i deres Ansigt Sved asede med Pumpestængerne. Naar Materiellet saa efter en Times Forløb var prøvet og af de sagkyndige fundet i god Orden, jollede man hjem med Sprøjterne. De vejrbidte, rødmaalede Vandtønder blev igen stillede i pyntelige Rækker langs Husfacaderne. Forestillingen var forbi, og vi oplever den ikke mere. Der vil nu blive oprettet et fast Brandmandskab, og Vandærkets Brandhaner vil yde Erstatning for Vandtønder og Sprøjter.

En Kreds af Landboere, hvis Jordarealer grænser til Skanderborg Sø, har sat sig i Bevægelse for at faa Søernes Vandstand sænket 4 à 5 Fod, idet de mener, at c. 800 Tdr. Land derved vil indvindes for Landbruget i Egnen. Det er at haabe, at Realisationen af denne Plan ikke maa bringe alt for megen Forstyrrelse i Søernes skønne, sivkransede Bredder. Den ejendommelige »Svanesø« har helt mistet sit tidligere Fysiognomi, efter at Vindmotoren nu har virket en Del Aar.

Som tidligere nævnt afgiver de faste Ejendommers Forsikringsværdi en ganske god Maalestok for Byens Udvikling gennem Tiderne. Den allerstørste Del af Købstadbyg-

ningerne er indtegnet i Købstædernes alm. Brandforsikring. De her nævnte Forsikringssummer bør sammenlignes med de Side 87 anførte.

Aar:	Forsikringssum:
1878	1,400,090 Kr.
1888	1,941,330 -
1898	2,780,410 -
1908	4,202,927 -

„Svanesø“.

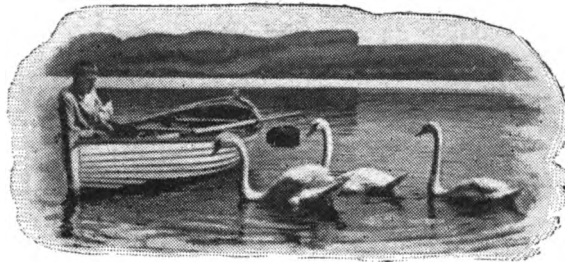
Efter Milton Jensens Maleri. 1906.

Hvis en af de for blot et halvt Hundrede Aar siden hedenfarne Skanderborgensere kunde staa op af Graven for at besøge den gamle By, da vilde han sikkert se sig om med Undren. Kun grumme lidt vilde han genkende. Med Undtagelse af Lillegade vilde Byens øvrige Gader og Huse forekomme ham som noget fuldkommen fremmed. Forgæves vilde han søge efter de gamle Bindingsværksbygninger og efter sin gamle Stamknejspe, »Knibtangen« eller »den gloende Kalkun«. Med Forbavselse vilde han se paa Menneskene, omend særlig paa alle de mange Indretninger, som Opfindelser og moderne Teknik har spredt rundt om, paa Dampmaskiner, Telegraf, Telefon, Gasbelysning, Vandværk, Jernbaner o. s. v. Intet vilde minde ham om det gamle Skanderborg fra første Halvdel af 1800'erne. Skanderborg er nu ikke mere den By, der ængsteligt trykkede sig saa tæt op til Slotskirken som muligt. Nej, den er den travle, rastløse, den stadigt voksende By, der sender sine Fangearme mod Jernbanestationen for at få Del i Udverdenens Kultur og store Fremskridt, og naar en gammel Spaadom siger, at Skanderup Kirke engang skal komme til at ligge midt i Skanderborg, da er Tiden for dens Opfyldelse næppe fjærn. Borgerne lever, arbejder og tænker anderledes end deres Fædre. Alle Kræfter maa rettes paa at tjene det daglige Brød, paa at komme med i Kapløbet. Haandværkeren producerer i Masse uden at have ringeste Anelse om, for hvem den paagældende Genstand er bestemt. Handelen specialiseres mere og mere, saa at der ikke længere kan regnes med en lille sluttet Kundekreds, men med hele Byen og Oplandet. Den moderne Konkurrence er Krig paa Kniven; der tages intet Hensyn, det gælder om at faa saa mange Kunder som muligt — alle Steder fra.

I det offentlige Liv som i Erhvervslivet er det den stærkeres Magt, som gør sig gældende. Det er ikke længere Personligheden — den, som ser dybest og skuer videst, der styrer, men Flertallet — denne upersonlige, mangehovedede Masse, der altid kun ser i en Retning. Ve den, der bryder ud! Der er ikke mere Tale om at veje Mennesker, men kun om at tælle Stemmer.

I mange Henseender har denne Kamp haft stor Betydning, den har skabt Liv og Bevægelse, Gæring og Fremskridt, den har vakt Interesse for det offentlige Liv hos mange og givet Forstaaelse af, hvad dette har at sige for den enkeltes og det heles Vel.

Hvad 1900erne, dette Sammenslutningens, Organisationens, Aktie-, og Andelsselskabernes Aarhundrede, vil bringe af godt og ondt for vor lille By, er ikke nemt at vide; men lad os haabe, at det Kuld af Skanderborgensere, som vokser frem i de kommende Tider, maa vokse sig lige saa inderligt sammen med deres By, som Tilfældet har været med Nutidens og Fortidens Borgere.

**SKANDERBORG
HAANDVÆRKERFORENING**

1859—1909

22. AUGUST

I Grundlovens § 88 stod der, at »alle Indskrænkninger i den fri og lige Adgang til Erhverv«, som ikke var »begrundede i det almene Vel«, skulde ophæves ved Lov. Men da Næringsfriheden ikke var populær i Købstæderne, var der blandt de politiske Partier paa Rigsdagen stadig Strid om denne Sag. Først i 1857 udkom Næringsloven, som bestemte, at Købstædernes tidligere Eneret paa Haandværksdrift og Handel skulde ophæves fra 1862. Adgang til at drive Næringsvirksomhed blev fra nu af enten helt fri eller kun betinget af Erhvervelse af Borgerskab eller Næringsbevis, hvortil ikke udkrævedes Duelighedsprøve, tvungen Læretid eller andre særlige Forudsætninger, men udelukkende saadanne Betingelser som Fuldmyndighed, Uberygtethed, Raadighed over sit Bo og Indfødsret eller 5 Aars Ophold i Riget. De væsentligste Indrømmelser til den gamle Tid var Bestemmelserne om Købstædernes »Læbælte« og om Forbud mod at forene Borgerskab for Haandværk og Handel.

Denne Lov indeholdt paa det sociale Omraade en lige saa dybtgribende Omformning af det bestaaende som den. der paa det politiske fandt Sted ved Grundloven af 1849. Der rejste sig derfor en stærk Bevægelse imod Næringsloven. Paa »Næringsstandens Adresse« blev der samlet ca. 15,000 Underskrifter. Heri hed det, at en stor Mængde Borgere mistede deres velerhvervede Rettigheder uden Vederlag. Købstæderne vilde forarmes, de i deres Bygninger og andre Værdier anbragte Kapitaler vilde ikke kunne forrentes, og saavel Mestere som Arbejdere vilde blive en stor uorganiseret Masse, som uundgaaeligt vilde forarmes eller opluges af Storkapitalen, da de nu havde mistet den Beskyttelse, under hvilken de hidtil havde arbejdet. Man sendte endogsaa Deputationer til Kongen for at formaa ham til at nægte Loven sin Underskrift, men forgæves. Loven blev stadfæstet den 29. December 1857.

Det er vel denne Rædsel for Næringsloven, som ogsaa har grebet Borgerskabet i Skanderborg. Man mente, at nu maatte alle gode Borgere slutte sig sammen for at værne den kære Plet, de boede paa.

»Aar 1859, den 22. August indfandt et Antal af Skanderborg Bys Borgere sig i Gæstgiver Nielsens Lokaler (Hotel Skandinavien), hvor det blev vedtaget at oprette et Selskab under Navnet »**Beständig borgerlig Forening**« — — — Et Udkast til Love fremlagdes og blev med nogle Forandringer vedtaget. Derpaa foretoges Valg af en Direktion, der kom til at bestaa af:

Købmand Chr. Woer, Købmand J. P. Friis, Dyr læge Holst, Urmager Fischer og Købmand J. F. W. Schibler«.

Gæstgiver **N. P. Nielsen.**

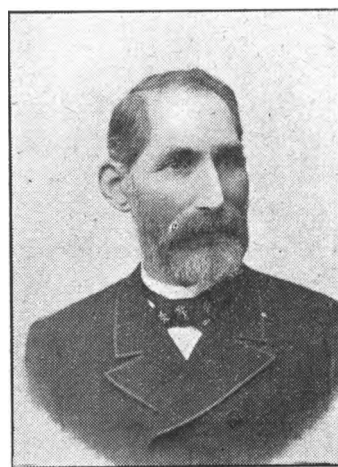

I Direktionsmødet d. 25. Aug. tildeltes Medlemmerne af Direktionen følgende Funktioner: Købmand Schibler blev Formand, Urmager Fischer Næstformand, Købmand Woer Kasserer, Dyrlæge Holst Sekretær, og Købmand Friis blev inspektionshavende. Samtidig blev det bestemt, at der skulde være Mødeaften for Medlemmerne hver Mandag fra Kl. 8—11 fra 1. Oktbr. 1859 til 1. April 1860. Med Gæstgiver N. P. Nielsen oprettedes der Kontrakt om, at han for Afgivelse af Lokale med Lys og Varme til disse Mødeaftener skulde have 1 Rdl. for hver Aften eller 25 Rdl. for hvert Halvaar. Paa disse ugentlige Møder drøftede Medlemmerne naturligvis, hvad der kunde gøres for Borgerstandens og Byens Vel. Bagefter fik man vel et lille Slag Kort eller lignende; men Kl. 11 gik enhver pænt hjem til sit, som det sømmer sig for gode og adstadige Borgere. En enkelt Gang kom Damerne ogsaa med, og saa skulde der danses fra Kl. 8 til 2. For at levere Sal og øvrige Værelser til en saadan Festlighed skulde Gæstgiver Nielsen yderligere have 6 Rdl. Litsenbroder Røgen blev antaget som Foreningens Bud med en aarlig Løn af 5 Rdl.

Købmand J. F. W. Schibler.

Da Købmand Woer fraflyttede Byen, blev Skomager Jens Bruun den 7. Nvbr. valgt til Selskabets Kasserer. Allerede den 16. Nvbr. afholdtes det første Bal, og det var fint. Man kunde ikke nøjes med den hjemlige Musik, men flere Medlemmer ønskede og fik ogsaa Musik fra Lorentzen i Horsens

Skrædder H. P. Møller.

Det maa dog have været for meget af det gode med en ugentlig Sammenkomst; thi straks ved Sæsonens Begyndelse næste Aar bestemtes det, at der kun skulde holdes Klubaften hver 14. Dag. Afgiften for Samlingslokalet blev nedsat til 10 Rdl. halvaarlig; til alle Selskabets Aftenunderholdninger maatte Værten levere gratis Lokale.

Der blev den 25. Oktober 1860 valgt en helt ny Bestyrelse: Skrædder H. P. Møller (Formand), Snedker C. Ager (Næstformand), Købmand P. Jørgensen (Sekretær), Urmager Hecksher (Kasserer) og Skrædder N. C. Jensen (inspektionshavende.)

Allerede i Februar 1861 fratraadte P. Jørgensen, og i hans Sted valgtes Købmand J. P. Friis igen ind i Bestyrelsen. Paa samme Møde blev Købmand Kindler, Glarmester Nitschky og Skomager C. Boes udnævnt til Foreningens Æresmedlemmer. Da Købmand Friis døde i den paafølgende Juni Maaned, maatte Foreningen igen have sig en ny Sekretær. Hertil valgtes Købmand J. Poulsen. Skrædder Jensen maatte vige Inspektionspladsen for Karetmager E. Bølcho. Gørtler K. Møller optoges som Æresmedlem, saa at Foreningen nu havde 4 gamle, veltjente Borgere som Æresmedlemmer.

Bestyrelsen havde vedtaget, at der den 14. August 1861 skulde afholdes et Bal ved »Salonen« i Skoven; Værten, Urmager Fischer, havde sagt, at der intet var til Hinder

derfor. Nogle Dage efter meddelte Fischer dog Bestyrelsen, at det paatænkte Bal ikke kunde blive til noget den fastsatte Aften, da »Skovforeningen« havde lagt Beslag paa Salonen til et Bal den samme Aften. Bestyrelsen var da saa imødekommende at udsætte Festligheden for den »bestandig borgerlige« til den 28. August dog med det Forbehold, at Ballet i Tilfælde af ugunstigt Vejr skulde afholdes i Gæstgiver Niensens Lokaler. Dette var Fischer ikke tilfreds med og forlangte 3 Rdl. af Foreningens Kasse, hvis Ballet ikke blev afholdt i Skoven. Dette vilde Bestyrelsen dog ikke indlade sig paa. Den bestemte derfor, at Ballet skulde være hos Nielsen sidst i September Maaned.

Den 19. Maj 1862 blev Slagter C. Wohlert optaget som Medlem. Da han siden uafbrudt har været i Foreningen, er han saaledes dens ældste Medlem. Et Forslag om, at unge Mennesker kunde optages i Foreningen, faldt ubarmhjertigt, skønt det var Mening, at de kun skulde have Adgang til Ballerne. Nej, der var dog Forskel paa en bosiddende Borger og en Krambods- eller Haandværkssvend! Samme Aar startedes en Dobbeltkvartet, og det vedtoges at forhøje Medlemskontingentet med 2 Mk. aarlig til Bestridelse af Udgifterne ved dens Syngeøvelser. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen valgtes igen en helt ny Bestyrelse: Bogbinder Edv. Hansen (Formand), Købmand J. F. W. Schibler (Viceformand), Fuldmægtig P. K. Møller (Kasserer), Købmand J. Poulsen (Sekretær) og Farver Bagger (Balinspektør). Den 12. April 1863 forandredes Selskabets Navn fra »Beständig borgerlig Forening« til »**Borgerforeningen**«. Medlemskontingentet sattes nu til 2 Rdl. 3 Mk. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen kom Skrædder H. P. Møller igen i Bestyrelsen i Stedet for Farver Bagger.

Snedker C. Ager.

Den 28. November foreslog Bestyrelsen, at »Borgerforeningen« skulde sende et Par Repræsentanter til »højsalig Kong Frederik den Syvendes Bisættelse«, og at Foreningens Midler skulde indsættes i Sparekassen, da der formentlig ingen festlige Sammenkomster kunde afholdes foreløbig. Men Medlemmerne fandt ikke Anledning til at vedtage Forslagene.

I Januar 1864 vedtoges det, at der af Foreningens Kasse skulde ydes et maanedligt Bidrag til »Komiteen til Understøttelse af udkommanderede Krigeres efterladte«.

1865 optoges Smed Fr. Jørgensen, der nu er Foreningens næstældste Medlem; Prokurator Weng og Schibler valgtes til at revidere Lovene, der skulde trykkes og tilstilles Medlemmerne for en moderat Betaling. Formanden, Edv. Hansen, og Schibler gik ud af Bestyrelsen. I deres Sted valgtes Snedker C. Ager, som blev Formand, og Bygmester Fr. Møller.

Bogbinder Edv. Hansen.

1866 udsendte »Borgerforeningen« Plan til et almindeligt Understøttelsesfond for Skanderborg By. Medlemskontingentet nedsattes igen til 2 Rdl. aarlig. Bestyrelsen kom til at bestaa af:

Skrædder H. P. Møller (Formand), Prokurator E. F. Weng, Snedker Ager, Købmændene Poulsen og Schibler. Men da Weng og Schibler 1867 meldte sig ud af »Borgerforeningen«, valgtes i deres Sted Rebslager A. Jensen og Skrædder P. Sørensen til Bestyrelsesmedlemmer. Ejerinden af »Skandinavien« Fru Nielsen meddelte, at hun var villig til at afgive gratis Lokale til Borgerforeningens ugentlige Sammenkomster, der nu holdtes hver Tirsdag og begyndte Kl. 6 Aften.

Den 20. Januar 1868 vedtoges det at forandre Foreningens Navn til »**Haandværkerforeningen**«.

Fra Randers Haandværkerforening var der udsendt en Skrivelse, som gik ud paa at faa Stiftets Haandværkerforeninger til at slutte sig til Tanken om at faa oprettet et Industrilotteri for Aarhus Stift. Medlemmerne gav Planen Tilslutning og valgte H. P. Møller og Poulsen til at repræsentere Foreningen paa et Delegeretmøde i Randers, hvor Sagen skulde forhandles; men da Stiftam'et nægtede at meddele Bevilling til Oprettelsen af det paa tænkte Varelotteri, maatte Planen opgives. Der valgtes en Komité paa 5 Medlemmer, der skulde arbejde for Tilvejebringelsen af en Bygning, der kunde tjene til Fribolig for ældre Haandværkere eller andre værdige Indvaanere i Skanderborg. Da Komiteen havde faact tegnet en Del Bidrag ogsaa fra Mænd, der ikke var Medlemmer af »Haandværkerforeningen«, blev det bestemt, at Komiteen skulde suppleres med 4 Ikke-Medlemmer blandt Bidragyderne.

Ved Generalforsamlingen valgtes følgende Bestyrelse: H. P. Møller (Formand), Snedker C. Ager, Købmand J. Poulsen, Snedker Behr og Maskinbygger A. Blom.

Endnu i 1869 drøftede man paa de ugentlige Møder Virkningerne af Høker- og Næringslovene, uden at man dog foreløbig turde nære sangvinske Forhaabninger om Forandringer. Men man mente, at der burde arbejdes hen til, at andre Samfundsklasser blev gjort opmærksom paa, at Høker- og Næringslovene havde bevirket det modsatte af, hvad de tilsigtede. Det stod ogsaa klart for Medlemmerne, at den næringsdrivende Stand var og altid vilde blive uheldigt stillet med Hensyn til Repræsentation i Lovgivningsmagten, da kun faa af denne Samfundsklasse var i Stand til i længere Tid at være borte fra deres Forretninger. Man mente, at et særligt Blad for den næringsdrivende Stand under en dygtig Redaktørs Ledelse maatte kunne stifte uberegnelig Nytte, og man var villig til at yde et saadant Foretagende Støtte.

Det blev vedtaget, at Haandværkerforeningens Medlemmer skulde deltage i den Udflugt til Vejle, som en Komité havde arrangeret, og at Foreningens Kasse skulde udrede Rejseomkostningerne paa Jernbanen for hvert Medlem med en Dame. Den vellykkede Tur er tidligere omtalt.

Haandværkerforeningen begynder nu ogsaa at tage Del i de kommunale Valg. I Anledning af, at der skulde vælges 4 Medlemmer til Byraadet, indvarslede Bestyrelsen til et Vælgermøde for Byens samtlige Skatteydere. — Det var bleven vedtaget, at Foreningens forestaaende Julebal ikke kunde afholdes paa »Skandinavien« paa Grund af, at Hjørnestuen ikke var til Disposition. Men faa Dage efter indvarsledes til en ekstraordinær Generalforsamling, hvor 32 Medlemmer stillede Forslag om at forandre den tagne Beslutning om Juleballet, da dette ønskedes afholdt paa »Skandinavien« som sædvanlig — uden Hensyn til, om Hjørnestuen kunde faas eller ikke. Der førtes en meget skarp Diskussion om Sagen, og da det stiledes Forslag blev vedtaget, blev Be-

styrelsen saa fornærmet, at den gik af. 8 Dage efter valgtes efternævnte til Foreningens Bestyrelse:

Maler H. C. Aarup (Formand), Købmand J. Michelsen, Smed H. Jensen, Bødker H. W. Hass, Snedker P. Rasmussen.

I 1870 gik Sommerudflugten til Horsens, og man var saa flot at invitere Bestyrelsen for den derværende »Haandværker- og Sangforening« til Fællesspisning paa Kassens Regning. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen valgtes til Bestyrelsen: Skrædder H. P. Møller (Formand), Snedker C. Ager, Bødker H. W. Hass, Vognmand P. Winther og Fabrikant A. Blom.

I Slutningen af Aaret foranstaltedes en Udstilling af Haandværksarbejder i Forbindelse med en Tombola paa »Skandinavien«. Kun Foreningens Medlemmer kunde deltage som Udstillere. Udstillingen gav en Bruttoindtægt af 502 Rdl.

H. P. Møller og Maler H. C. Aarup valgtes til at tiltræde et af Byraadet nedsat Udvalg, der skulde gøre Indstilling til Rigsdagen om Købstadens Næringsforhold.

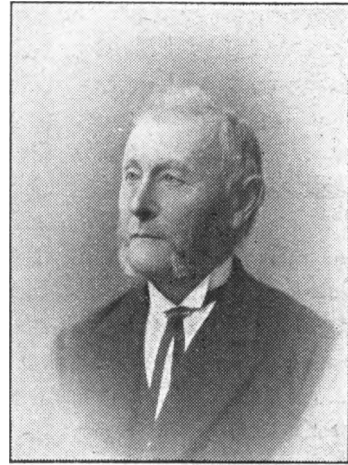
I 1871 opstillede Foreningen Prokurator E. F. Weng til Medlem af Byraadet. — — Den oprettede Dobbelkvartet maa formodentlig være gaaet i Stykker; thi det vedtoges nu at danne en Sangforening. Til Indkøb af Noder o. lign. bevilgedes 20. Rdl. aarlig. Foreningen tillod sig endvidere den Flothed at abonnere paa 4 Eksempl. af Bladet »Arbejderen«, der skulde cirkulere blandt Medlemmerne. Ligeledes vedtoges det, at Medlemmerne skulde tegne sig for et lille ugentlig Bidrag til Fondet for Opførelsen af en Alderdomsbolig, hvortil der desuden af Foreningens Kasse ydedes 25 Rdl. aarlig.

En Del Medlemmer udmeldte sig af Haandværkerforeningen, nærmest af politiske Grunde. De stiftede da »Industri- og Haandværkerforeningen«, hvis Hovedformaal var at samle Byens demokratiske Mænd om sig, medens Bestyrelsen for »Haandværkerforeningen« ytrede, at den ikke vilde befatte sig med Politik som Foreningssag. Og det kan ogsaa siges, at de forskellige Bestyrelser har ledet Foreningen saaledes, at den er undgaaet at strande paa dette farlige Skær. En Juleudstilling gav dette Aar en Bruttoindtægt af 679 Rdl.

I 1872 indsendtes til Byraadet et Andragende, i hvilket man udtalte Ønskeligheden af, at Byraadet vilde virke for, at Hestemarkederne og Torvedagene bibeholdtes som hidtil. Da Fabrikant A. Blom var ivrigt Medlem af den nystiftede »Industri- og Haandværkerforening«, nedlagde han sit Mandat som Bestyrelsesmedlem i »Haandværkerforeningen«. I hans Sted valgtes Urmager Fischer.

Der udsendtes Opraab til Byens samtlige Indvaanere om at yde Bidrag til Opførelsen af den paatænkte Alderdomsbolig. Der blev af Foreningens Kasse ydet Rejsehjælp paa 30 Rdl. til tre af Foreningens Medlemmer, der ønskede at besøge Industriudstillingen i København. Til Bestyrelse valgtes i Oktober: H. P. Møller (Formand), Snedker C. Ager, Bødker Hass, Konditor Ludvigs og Urmager Fischer.

Der holdtes dette Aar Juleudstilling i Fællesskab med »Industri- og Haandværkerforeningen«.

Malermester **H. C. Aarup.**

I Begyndelsen af 1873 døde et af Foreningens Æresmedlemmer, Skomager Chr. Fr. Boes, 86^{1/2} Aar gl. Dyrnlæge Madsen blev da gjort til Æresmedlem.

Paa Bestyrelsens Foranledning blev der her i Byen afholdt et Fællesmøde (den 4. Marts) med Repræsentanter fra en Del jyske Haandværkerforeninger. Det blev besluttet at søge oprettet et Varelotteri for hele Jylland, hvilket tiltraadtes af Hovedbestyrelsen for det i Randers stiftede »Lotteri for Nord- og Mellemjylland«. Paa et Delegeretmøde i Randers vedtoges Plan for »Jyllands Varelotteri«. »Industri- og Haandværkerforeningen«s Bestyrelse foreslog »Haandværkerforeningen«s Bestyrelse at deltage i et Fællesmøde for at tage endelig Beslutning om Lotterisagen; men »Haandværkerforeningen« var da allerede anmeldt som Interessent i »Jyllands Varelotteri«, hvorfor Fællesmødet ikke kom i Stand. Maaske har »Industri- og Haandværkerforeningen« følt sig tilsidesat ved dette Skridt. Den vedtog nemlig kort Tid efter, at den ikke vilde holde dette Aars Juleudstilling i Fællesskab med »Haandværkerforeningen«. Denne besluttede da at staa paa egne Ben og havde den Fornøjelse at indkassere et Nettooverskud paa 211 Kr. 74 Øre. At der har været nogen Uoverensstemmelse mellem de to Foreninger, ses ogsaa derfra, at Fabrikant A. Blom udmeldte sig af Haandværkerforeningen.

I 1874 vedtoges det, at Lotterioverskuddet skulde anvendes til Dækning af et eventuelt Underskud ved Afholdelsen af en »almindelig jysk Industriudstilling«.

Da Gæstgiver Thomsen, »Skandinavien«, stillede sig noget ubillig med Hensyn til Lejefgift af Lokaler til Juleudstillingen, blev det paa en ekstraordinær Generalforsamling, der afholdtes paa Raadhuset, bestemt, at Foreningen fremtidig skulde have sine Lokaler paa Hotel »Phønix«. Juleudstillingen gav i Nettoudbytte 222 Kr. 25 Ør.

Da Gørtler K. Møller var afgaaet ved Døden, blev efter Bestyrelsens Forslag Slagter R. Jørgensen og Skomager L. Petersen optaget som Æresmedlemmer af Foreningen, saa at den nu havde 5 saadanne.

1875 vedtoges det at oprette et Bibliotek med underholdende og nyttige Bøger. Interesserede Medlemmer betalte 25 Øre hvert Kvartal, ligesom Foreningen modtog flere betydelige Boggaver. Fondet til Opførelse af en Alderdomsbolig havde nu naaet en Størrelse af 2600 Kr. Det aarlige Medlemskontingent sattes til 4 Kr. 20 Øre (35 Øre pr. Maaned). Foreningens Bud fik sin Løn forhøjet til 30 Kr. Til Bestyrelse valgtes:

H. P. Møller (Formand), Snedker C. Ager, Skomager J. C. Boes, Skomager F. Schwartz og Maler R. Rasmussen.

Juleudstillingen gav kun et Nettoudbytte af 84 Kr., skønt der var gjort store Anstrengelser, og Udstillingen havde været i 8 Dage.

Derimod indbragte en Dilettantforestilling i Marts 1876 et Nettooverskud paa 200 Kr., som henlagdes til Alderdomsboligens Fond. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen udviste Regnskabet et Overskud paa 123 Kr. 30 Øre. Bødker H. W. Hass valgtes til Bestyrelsesmedlem i Stedet for Boes. Dette Aar afholdtes ingen Juleudstilling.

I Januar 1877 modtog Bestyrelsen en Skrivelse fra »Industri- og Haandværkerforeningen«, hvori der udtaltes Ønskeligheden af en Sammenslutning af de to Haandværkerforeninger. Bestyrelserne holdt i den Anledning et Par Fællesmøder paa »Phønix«. Resultatet heraf var, at man enedes om at afholde Generalforsamling samtidigt i begge Foreninger og fremlægge følgende Forslag til Forhandling og Beslutning:

» § 1.

Af det af »Industri- og Haandværkerforeningen« opsparede Legatfond ind-

sættes 2000 Kr. som 2. Prioritet i den paatænkte Alderdomsbolig mod 4% aarlig Rente. Resten af Fondet gives som Gave til denne Bygning.

§ 2.

Legatfondet skal vedblive at bestaa. Renten af de 2000 Kr. samt et aarligt Bidrag fra de af den ny Forenings Medlemmer, som er Haandværkere, skal stedse tilflyde Legatfondet.

§ 3.

Den af »Industri- og Handværkerforeningen« oprettede Aftenskole skal vedblive at bestaa. Hvis de fra anden Side ydede Tilskud ikke er tilstrækkelige til dens Drift, skal Foreningens Kasse dække Underbalancen.

§ 4.

Politiske Forhandlinger maa ikke finde Sted som Foreningssag.

§ 5.

Haandværkerforeningens Lokale bibeholdes.

§ 6.

Bestyrelsen for »Haandværkerforeningen« foreslaar dette Navn bibeholdt, hvorimod Bestyrelsen for »Industri- og Haandværkerforeningen« foreslaar at forandre Navnet, f. Eks. til »Haandværkerforeningen af 1877«.

§ 7.

Saafernt Sammenslutningen af de to Foreninger beslattes, vælger hver Forening tre Medlemmer til et Udvalg, der skal forelægge Udkast til ny Love.

§ 8.

De to gamle Foreninger skal hver vælge Halvdelen af den første Bestyrelse for den ny Forening.

§ 9.

Hvis dette Sammenslutningsforslag forkastes af Generalforsamlingerne, stiller Bestyrelsen for Haandværkerforeningen det Forslag, at begge Foreninger fremtidigt samvirker i gavnlige og nyttige Foretagender, f. Eks. ved Udstillinger o. lign.*

For en uheldet Læser synes disse Betingelser for Sammenslutningen at være ret fordelagtige for »Haandværkerforeningen«, som egentlig kun skulde bringe det Offer at taale den anden Forenings Medlemmer i sin Midte. Desuagtet blev Resultatet efter en lang Forhandling, at man med 37 St. imod 8 stemte imod enhver Sammenslutning. I »Industri- og Haandværkerforeningen« vedtoges Sammenslutningen — dog paa den Betingelse, at § 1. skulde ændres saaledes: »Legatfondet skal bestaa, og dets Penge-midler være urørte til andet Brug.« Med Hensyn til § 4. vedtoges, at der i de eventuelle ny Love ikke optoges nogen Bestemmelse om, hvorvidt Bestyrelsen skulde foretage sig noget med Hensyn til politiske og kommunale Valg.

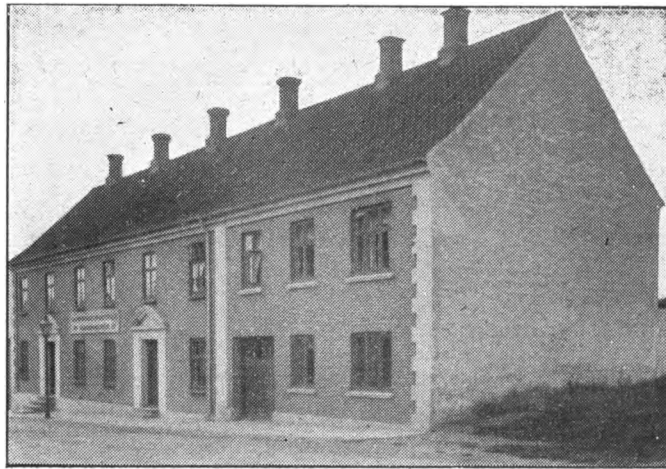
Sagen var altsaa komplet strandet, hvilket meget maa beklages, da en Sammenslutning utvivlsomt vilde have bidraget til, at de forskellige Opgaver vilde være bleven løst hurtigere og med større Kraft og Evne.

Da Fondet til Alderdomsboligen nu var steget til 3000 Kr., blev Bygningen op-

ført, hvilket tidligere er omtalt (se Side 163). Af »Haandværkerforeningen«s Kasse ydedes der et rentefrit Laan til Alderdomsboligen paa 300 Kr.

I Aaret 1878 opstod en ny Uenighed mellem de to Haandværkerforeninger. De var begge Interessenter i »Jyllands Varelotteri«. Ved fælles Overenskomst af 1873 havde de hidtil skiftevis ladet sig repræsentere i Lotteriets Hovedbestyrelse. Men nu gjorde »Industri- og Haandværkerforeningen« Fordring paa at blive repræsenteret 2 Gange, for hver Gang »Haandværkerforeningen« blev repræsenteret. Den mente at have Ret til denne Repræsentation, da dens Bestyrelse talte 9 Medlemmer, medens »Haandværkerforeningen«s Bestyrelse kun bestod af 5 Medlemmer. Dette vilde »Haandværkerforeningen«s Medlemmer ikke finde sig i, og de overlod derfor til Bestyrelsen at foranledige »Haandværkerforeningen«s Udtrædelse af Lotteriet.

I Stedet for Maler Rasmussen blev Drejer S. Sørensen valgt til Bestyrelsesmedlem.

Haandværkerforeningens Alderdomsbolig.

Formanden, Skrædder Møller, var paa et Møde i Aalborg valgt til Medlem af et Udvalg, der skulde gøre Forberedelser til Dannelsen af en Fællesrepræsentation for dansk Industri- og Haandværk, hvilken Repræsentation ogsaa oprettedes Aaret efter.

1879 valgtes efter Anmodning fra »Industri- og Haandværkerforeningen« to Medlemmer til Bestyrelsen for »Tegne- og Aftenskolen«. 85 Kr. skænkedes til Alderdomsboligen. Regnskabet udviste en Indtægt paa 984 Kr. og 70 Øre og et Overskud paa 340 Kr. 39 Øre.

1880 valgtes følgende Bestyrelse:

H. P. Møller (Formand), Snedker C. Ager, Bødker H. W. Hass, Slagter P. B. Lund og Garver C. Hansen.

80erne er meget fattig paa Begivenheder i Foreningen. Det er, som om den nu tager Pust, da den har naaet et af sine vigtigste Maal: Alderdomsboligens Opførelse. Det er derefter de selskabelige Interesser, der plejes. Man holder sine hyggelige Maanedsmøder, foretager en aarlig Sommerudflugt og afholder et Par livlige Baller om Vinteren. Regnskabet balancerer med en Sum omkring ved 1000 Kr.

I 1883 blev Bødker Hass afløst som Bestyrelsesmedlem af Murer H. P. Hansen. Ved en Generalforsamling i Juni 1884 stillede Skomager F. Schwartz Forslag

om, at den sædvanlige Sommerudflugt skulde opgives for dette Aar, og at Foreningen i Stedet paa en passende og værdig Maade festligholdt sin 25-aarige Stiftelsesdag. Dette Forslag blev enstemmigt vedtaget. D. 22. August fandt Festen Sted i det gunstigste Vejr og under stor Tilslutning fra Medlemmernes Side. I Dagens Anledning var Byen flag-smykket. Kl. 3 marscherede Jul. Deichmanns Orkester, Horsens, ledsaget af en stor Skare Festsdeltagere, fra Hotel »Phønix« til Formanden Skrædder H. P. Møllers Bo-lig. Her stillede Foreningens Fane under Fanemarschens Toner i Spidsen for Toget, som derpaa satte sig i Bevægelse ad Dyrehaven til. I den dejlige Skov koncerteredes en Times Tid baade af Orkesteret og af Foreningens Sangkor, hvorefter der foretoges en Spadseretur gennem Skoven til »Sølund«, i hvis Have Koncerten fortsattes. Senere var der Dans for Børnene, Fællesspisning af medbragte Madkurve, derpaa Dans for voksne, Fyrværkeri, Taler og Sange. Da Mørket faldt paa, blev Pladsen oplyst med kulørte Lamper. Alle var enige om, at det var en rigtig hyggelig, lille Jubilæumsfest.

Samme Aar begyndte Foreningen igen at sætte noget af sit Overskud i Sparekassen til »et Grundfond«, som det hed.

1885 valgtes første Gang 7 af Foreningens Haandværkere til at tiltræde »Kommissionen til Bedømmelse af frivillige Svendeprøver« her i Byen. Af de valgte er endnu Slagter C. Wohlert og Blikkenslager Brehm Medlemmer af denne Kommission.

Den 10. Oktober 1886 holdtes der en smuk lille Festlighed i Haandværkerforeningen i Anledning af Skrædder H. P. Møllers 25-Aars Jubilæum som Formand. Kl. 7 $\frac{1}{2}$ samledes en stor Del af Medlemmerne i den smukt pyntede Sal, og lidt senere blev Formanden afhentet i sit Hjem af to Bestyrelsesmedlemmer og ført op i Salen. Her bragte P. B. Lund paa Foreningens Vegne Møller en varm Tak for hans lange og trofaste Virksomhed i Foreningens Tjeneste, og sluttelig overrakte han ham et smukt Guldur med Inskription: »H. P. Møller, for 25 Aars Virksomheden i »Skanderborg Haandværkerforening«, 1886.« Derefter tilbragte man et Par Timer i Gemytlighed ved nogle Boller Punch.

Samme Aar forandredes Lovene saaledes, at ogsaa Medlemmer, der ikke var fast bosiddende i Byen, fik Stemmeret i Foreningens Anliggender, efter at de havde været Medlemmer i et Aar og var fyldt 22 Aar. Det var dog et Fremskridt! Ligeledes forøgedes Bestyrelsens Antal til 7 Medlemmer, der fremtidigt skulde afgaa skiftevis med den mindre og større Halydel ved Efteraarsgeneralforsamlingen. Foreningens »Grundfond« havde allerede nu en Størrelse paa 773 Kr. Den ny, udvidede Bestyrelse kom til at bestaa af følgende Medlemmer;

Skrædder H. P. Møller (Formand), Slagter P. B. Lund, Snedker C. Ager, Garver C. Hansen, Møllebygger N. Jensen, Urmager J. Reppien og Maler Emil Aarup.

Da mange Medlemmer havde ønsket, at Foreningen skulde skilte Lokaler, fordi Salen paa »Phønix« var for lille, forhandlede Bestyrelsen med Hotelejer Jensen paa »Skandinavien« om Sagen; men paa Generalforsamlingen vedtoges det med 42 Stemmer imod 24, at Foreningen skulde beholde Lokaler hos Hotelejer Andersen paa »Phønix«. Der skulde svares en aarlig Lejeafgift af 25 Kr.

I en Skrivelse fra Bestyrelsen for »Jyllands Varelotteri« foresloges det Foreningen at gaa med til Oprettelsen af et »almindeligt dansk Varelotteri«; men Sagen fandt ingen Tilslutning hos Medlemmerne. Og dette er saaledes Grunden til, at Foreningen ikke har Del i Varelotteriets aarlige Overskud.

1887 døde Snedker C. Ager, der i mange Aar havde været et skattet og virksomt Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse. Han var stedse en af Formandens

trofaste Støtter. »Ka'et goe? Hvad vil Medlemmerne sige?« spurgte Ager ængstelig, naar en Sag forhandlede i Bestyrelsen. Ved Lodtrækning udgik N. Jensen og P. B. Lund af Bestyrelsen; men Lund blev genvalgt. Desuden indtraadte Murer H. P. Hansen og Skomager P. Sørensen i Bestyrelsen; men da sidstnævnte snart udmeldte sig af Foreningen, valgtes i hans Sted Møllebygger N. Jensen. Og da Murer H. P. Hansen fraflyttede Byen, blev Smed Carl Hansen Bestyrelsesmedlem d. 5. November 1890.

Før 1890 havde »Haandværkerforeningen«s Medlemmer fulgt den gamle Skik at »slaa Katten af Tønden« Fastelavns Mandag. Da der i Skanderborg altid har været Folk, der har givet sig af med at lave Vers, blev der ofte ved Fastelavnslystighederne givet en eller anden lokal Vise til Bedste. I en saadan Vise blev der gerne gjort Løjer med Begivenheder eller Borgere i Byen. Disse Fastelavnsløjer udviklede sig i 1890 til, at der blev opført en stor sammenhængende Revy, der ligeledes var bygget over lokale Begivenheder og Personer. Revyen hed »Gorm den Gamles Skat«.

Personerne i „Gorm den Gamles Skat“.

Nr. 1. Kristian IV (Overbanemester Lysholm).	Nr. 10. Værten (Købmand Oscar Bruun).
- 2. Peder Skram. (Direktør P. B. Lund).	- 11. Madsen (Købmand C. Nielsen).
- 3. Niels Ebbesen (Købmand Simon Sass).	- 12. Lausen (Kommis P. Møller).
- 4. Holger Danske (Boghandl. D. Davidsen).	- 13. Drejer (Møllebygger N. Jensen).
- 5. Nissefar (Amtsrevisor Herschend).	- 14. Suffløren (Skomager R. Bruun).
- 6. Stork, Naturforsker (Vejinsp. V. Møller).	- 15, 16, og 17. Nisser (Gæstgiver Aablings Sønner).
- 7. En Borger (Farvehandler Emil Aarup).	- 18. Brummel (Bogtrykker V. de Lemos).
- 8. Møller (Smed C. Hansen).	- 19. Ballermann (Tømmerhl. A. Sørensen).
- 9. Bornholm (Kommis Kjærgaard).	

Nogle Skanderborgensere var ved at grave paa Slotsbakken stødt paa en Løngang. Efter nogen Raadslagning begav de sig paa Vandring gennem Løngangen, der førte ned under Søen. Under Æbelø udvidede Løngangen sig til en rummelig Hule. Her traf Skanderborgenserne paa nogle gamle Kæmper (Kristian IV, Niels Ebbesen, Peder Skram, Holger Danske m. fl.) Da de gamle Helte faar at vide, hvad det er for Karle, der har vovet at forstyrre dem, vil de vide Besked om, hvilke Bedrifter der nu øves i det gamle Skanderborg. Derved faar Ekspeditionens Medlemmer Lejlighed til at fortælle de frygteligste Historier om Byen og dens Beboere. Her skal kun anføres et Par af Viserne, som de synger for de gæve Kæmper. Den ene handler om Folketingsvalget den 28. Januar 1890, ved hvilket der var opstillet, fire Kandidater (Jens Sørensen, Red. Marott, Overbanemester Lysholm og Gaardejer Ole Jensen af Nygaarde):

„Midt i Vint'rens Frost og Kuld'
da stod hele Torvet fuld;
thi der vælges skal en Tolk
for det frie Vælgerfolk.
Ordets Svøbe skal han svinge,
tale Folkets Sag paa Tinge.

Folkets kaarne Tillidsmænd
sidder paa Tribunen hen:
Højre, Venstre, Oluf, Koch,
Marott, Lysholm — alt i Flok.
Formandsklokken staar paa Bordet.
Ole Jensen tager Ordet:

»Højstærede Vælgere!
A som Wenstre steller mæ.
Hwa a finder æ en Skam,
æ, te Jens it fuld' Program.
A vil Estrup ska' bekriges,
Jens han vil mæ ham faaliges!

Wælgere, tænk hwer især,
Jens bewilget nøj Gevær.
Han bewilger, bi I kun,
nok et Fort til Middelgrund.
Jens haar manne flie Sønder,
dæfaa a ham ikke ønder.«

Lysholms Stiller, en Baron,
talte paa en ny Facon:
Han vil have Bly og Krudt —
al vor Kapital opskudt;
men vi ynder ej Personen.
Ned med Lysholm og Baronem!

Lysholm kommer frem tilsidst.
»Ned med ham den Kapitalist:
Han os fører til Ruin,
vil ha' Told paa Brændevin.
Han det bare Vand os byder,
mens han selv i Vinen flyder!«

»Vælgere, se her i Dag
skal vi redde Folkets Sag.
Sandheds Folk, som vil os godt,
stem paa Nødens Ven Marott.
Han jo kender Fattigdommen;
thi han selv deraf er kommen.

Ser I Hulens bitre Nød,
ej der er det tørre Brød;
mens her kun er Sorg og Graad,
har den rige Overdaad.
Han sig ved vort Arbejd' mæsker,
mens en Draabe ej os læsker!

Al den Nød I lindre kan —
derfor frem — hver Arbejdsmand!«
Saadan talte Marotts Ven,
Hr. Øltapper Petersen.
Flot han klare vil det hele;
thi han vil med Folket dele.

Oluf rejser sig paa Stand:
»Jens — han er nu vores Mand.
Han er Husmandsven for to.
Marott ta'r jer ene Ko.
Oles Sager er det skidt med,
derfor stem paa Jens fra Vitved!«

Men den store Marott-Flok
 nu af Oluf har faa't nok.
 Dybt hans skarpe Sværd det bed,
 Skraal og Skrig ham hysser ned.
 Ordet kan han ikke føre,
 Folket vil ham ikke høre.

Saa til Slut Jens kommer op,
 mens han retter paa sin Krop.
 Tappert han forsvarer sig:
 »Vælgere, stem blot paa mig
 a vil hold' wo Grundlov sammen,
 a vil osse hold paa Drammen!«

Jens blev valgt med Fynd og Klem,
 og de andre blev sendt hjem.
 Slagne de paa Valen laa;
 deres Venner var for faa.
 Jens paany vor Sag skal tale;
 men hans Stjerne snart kan dale.«

I Anledning af Agitationen for Oprettelsen af et Andelssvineslagteri i Skanderborg sang Ekspeditionen følgende »Grisevise« for de gamle Helte:

I Bondens Sti, den bløde,
 der holder Grisen til
 og plejer sin Magelighed.
 Den faar af Bondens Fløde
 alt det, den drikke vil,
 og bliver dejlig tyk og fed.
 ;: Den æder som paa Tælling:
 Skrælling,
 Grød og Vælling,
 grynter glad sit: Gis, Gis, Gis! ;:

»De Grise vi vil mule!«
 saa lød Hr. Olufs Bud.
 Oluf er en Stridsmand rød.
 Han spændte for sin gule
 og drog paa Landet ud
 for at volde Grisens Død.
 ;: Afsted han drog til Mjesing,
 Gjesing,
 Nørrevissing,
 talte kun om Gis, Gis, Gis! ;:

Men førend han det aner,
 og Sagen kom paa Gled,
 en Klemme kom han i.
 Thi hver en Grundtvig'aner
 var nu saa mørk og vred;
 de ej Oluf kunde li'.

∴ De sa': »Du skal vær' nøjsom,
 højsom,
 Gedved-Bojsen,
 han skal ha' vor Gis, Gis, Gis! ∴

Men som man kunde vente,
 var Oluf li' saa fin;
 han opholdt sig ej ved Snak.
 Han sa': »Lad vær at hente
 de grundtvig'anske Svin,
 vi faar nok fra Bjørnbak:«

∴ Og rundt i alle Egne
 tegne
 Folk — selv Degne —
 fire Tusind Gis, Gis, Gis! ∴

Og Byen, som var skør a',
 at Bonden var saa tvær,
 nu jubler højt i Kor:
 »Hurra for Svinemørbra'.
 Hurra for Grisætæ'r.
 Ja, vor Oluf, han er stor!«
 Og Oluf synger: Gis, Gis, Gis!
 Og Blom han synger: Gis, Gis, Gis!
 Om Grisen synger Gramboer
 og gamle, gamle Skovgaard.

∴ Et Slagteri til Sommer
 kommer!
 Byen trommer
 henrykt ud sit: Gis, Gis, Gis!« ∴

Da Ekspeditionens Medlemmer kom tilbage til Skanderborg, medbragte de et stort Skrin, hvori der fandtes de mest vidunderlige Sager. Det hele var en Gave fra de gamle Kæmper.

»Her gemmer Niels Ebbesen til Nørreris
 et Eksempel af Hammel ny Avis,
 hvori der menes, at
 Højre er en lille Klat — — — — —

Kristian den Fjerde haver sanket op
 engang paa Æbeløen denne Prop.
 Den ej haver andet Værd
 uden det, at Lykkeberg
 den tabte sidst paa Nihilistkerlubbens Vikingfærd.
 Nu er den blot et Minde om, at Klubben er kreperet;
 men Kristian Firtal har med den sympatiseret,
 naar de som Nihilister
 drog ud mod en Filister
 og saa kom hjem igen med hver sin store Klister.

Ej se, hvad han os skænker Peder Skram,
en Støvle, som er opslidt, fy for Skam! — — —«

men Støvlen var opslidt af Regner under Agitationen ved sidste Byrådsvalg.

»da de hinanden rakkede,
og Venstre sig betakkede
for al uægte Farve, selv den blakkede.

Kæreste Venner, sku i dyb Respekt —
se her et Dødens Mærke: Kløver Knægt,
som saa kønt i sidste Stund
sad hos Kandidaten Lund
og blidelig inddyssed' ham i Evighedens Blund.
Se, her i Klemme sidder gemt Hr. Aarups Sangerhue,
og Holm den Gamles Kroner frem til Smedenes Skrue.
Ja, Sandhed maa man sige kæk
og aldrig noget smide væk!
Her er den Dagbog, som tilhørte Videbæk.

Her har vi tvende Taler, som nok ej blev holdt,
da sidste Vinter, at det var saa koldt,
at ej Vogne eller Hest
kunde trodse Sne og Blæst
og føre frem til Maalet Kirkens Tjener, Hylke Præst.
Og Grønnings Vadsæk, som blev stjaalet, kan her han hente.
Se her, min Sandten sidder gemt Hr. Thorsens Testamente.
Vil Kirken Skatten hæve — Ven,
saa bli'r det aldrig, førend den,
bli'r sat som Arving efter Peter Sørensen.«

Dette er kun en lille Prøve. Visen er meget længere, og Skatten, som Skanderborgenserne hentede hos Gorm den Gamle, er stor. Den kommer igen hver Fastelavn og fylder op i Haandværkerforeningens Skrin. Det er nemlig blevet en ufravigelig Regel, at der til hver Fastelavn skrives og indstudies en Revy over Aarets Begivenheder. I Reglen er alt, hvad der synges og siges, af harmløst Indhold, og Tilskuerne morer sig godt. Ingen tager Forargelse af de mange Smaahib og Hentydninger, som falder af til mere kendte Forhold og Personer i Byen. Aar efter Aar kommer der flere og flere fremmede til Skanderborg Fastelavns Mandag baade fra Nabobyerne og fra Landet. De paastaar, at disse Fastelavnsløjer i Haandværkerforeningen er uden Sidestykke i Provinsbyerne. Der gaar naturligvis et stort Arbejde forud. Først er der Forfatterens møjsommelige Arbejde med at skrive Revyen. Naar saa Værket er godkendt af Bestyrelsen, kommer Dilettanternes Slid med Indstuderingen. Først efter et Par Maaneders Forløb kommer Lønnen: Stuvende fuldt Hus — glade Ansigter og til Tider ligefrem øredøvende Begejstring.

Det var Tømmerhandler A. Sørensen og Bogtrykker V. de Lemos, der var Fædre til »Gorm den Gamles Skat« og til Revyerne i de følgende Aar. Overbanemester

Lysholm udførte Arbejdet som Sceneinstruktør. Haandværkerforeningen har altid haft flinke og villige Dilettanter. Men efterhaanden blev »Starterne« trætte af det store Arbejde. Andre maatte træde til. Sagfører Schmidt, Brygger Aase, Læge Meyer-Petersen og Lærer L. Thane dannede Afløsningen. En af de sidste Revyer er »Peder Okses vidunderlige Hændelser«, der baade ved sin Handling og ved Udstyrelsen vandt stor Yndest. I Stykket optraadte endogsaa en levende Tyrekalv. Ved at kaste et Blik paa de to Revybilleder og de vedføjede Personlister ser man ogsaa, at Dilettanternes store Skare i Tidens Løb er bleven total forandret. Haandværkerforeningen er stolt af sine Fastelavnsløjer, og den staar i Taknemmelighedsgæld baade til de Mænd, der har ført Sagen frem, og til dem, der senere har holdt den paa Benene. Det vil føre alt for vidt her at komme videre ind paa disse Revyer. Fra dem kan der hentes

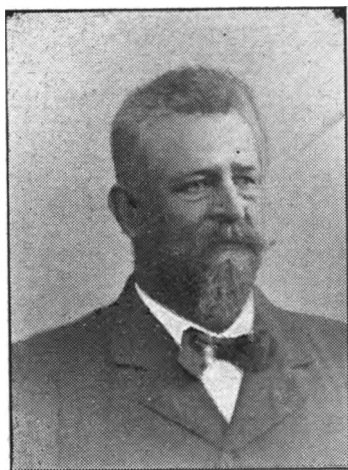
Personerne i „Peder Okses vidunderlige Hændelser“:

Nr. 1. Hs. kgl. Højhed Prinsen (Kommis Dehs).	Nr. 10. Kammerherren (Kommis Mathisen).
- 2. Hs. Excellence Ministeren (Farver Kokborg).	- 11. Fabriksarbejder Jensen (Bogtrykker Larsen).
- 3. Hr. Snobbenheimer (Barber Madsen).	- 12. Kellner (Bogbinder Handgaard).
- 4. Fabrikant Pande-Lavesen (Fuldmægtig Didriksen).	- 13. Vaabenbroder (Kommis Sigerslev).
- 5. Frk. Pande-Lavesen (Fotograf N. Jensen).	- 14. do. (Farvehl. Emil Aarup).
- 6. Peder Okse (Bogholder O. Sørensen).	- 15. Suffløren (Lærer Hansen).
- 7. Baron Lerchenfeldt (Kommis Haagensen).	- 16. Landmand Ras Rask (Bogbinder C. Olsen).
- 8. Kommissionær Anders Pedersen (Brygger Aase).	- 17. Vaabenbroder (Boghandl. D. Davidsen).
- 9. Lærer Thrane (Lærer Thane).	- 18. do. (Skomager R. Bruun).

I Baggrunden er ophængt Billeder af Byens tre Redaktører: H. Rasmussen, C. Friis og Fr. Højmark.

mange oplivende Træk og Anekdoter til den Historie, som engang skal skrives om Nutidens Mænd. Det er naturligvis Byens mere kendte Personligheder, som Løjerne især gaar ud over. Ingen er saaledes bleven saa haardt medtaget som f. Eks. Dr. Hindhede og Simon Sass; men ingen har nogen Sinde moret sig bedre over Skæmten end disse to. De har forstaaet at tage Sagen fra den rigtige Side, betragtet det hele som Løjer, der nu engang har vundet Hævd. Med Ønsket om, at der altid maa findes Mænd, som er villige til at paatage sig Arbejdet for Bevarelsen af Haandværkerforeningens traditionelle Fastelavnsløjer, skal jeg slutte denne lille Omtale af Revyerne.

Igenem Tiderne har Haandværkerforeningen ogsaa ladet opføre en Mængde »rigtige« Dilettantkomedier. Alle husker saaledes Opførelsen af »Mester og Lærling« paa det lille Teater paa »Phønix«. 6 Gange spilledes der for fuldt Hus, og det gav et Nettoudbytte paa 500 Kr. til Foreningens Byggefond. Ogsaa her som saa mange Gange senere var det Overbanemester Lysholm, der maatte drage det store Læs med Instruktoren ved Prøverne.

Overbanemester **Lysholm**.

M. J. C. T. Lysholm er født i København den 20. Januar 1847, blev Elev paa Hærens Elevskole fra 1. Maj 1861—30. April 1865. Fra 1. Februar 1866 til 31. Maj 1872 var han ansat ved Ingeniørkorpset. Han søgte derefter over i praktisk Virksomhed og fik 1. Juni 1872 Ansættelse som Banemester ved de sjællandske Jernbaner. Den 1. Februar 1877 blev Lysholm ansat som Overbanemester i Skanderborg. Foruden sin omfattende Tjeneste har han Tid efter anden beklædt en Mængde Tillidsposter og været stærkt optaget af Byens Foreningsliv. I flere Aar har han saaledes været Bestyrelsesmedlem i Sportsselskabet, i Sejlklubben og i Haandværkerforeningen. I 18 Aar var han Lærer ved »Teknisk Skole«. For Tiden er han Formand i Vaabenbrødreafdelingen her, Formand for Fiskeriforeningen og Medlem af Bestyrelsen for »Dansk Ferskvandsfiskeriforening«, der omfatter hele Landet. Ligeledes er han

Byens Bygningsinspektør og Medlem af Byraadet. Som Byraadsmedlem udfører han et stort Arbejde i Vej- og Gadeudvalget, i Forskønnelsesudvalget, i Gas- og Vandværksudvalget.

Saa ofte som der skulde arrangeres en eller anden Festlighed i Byen, har man haft Bud efter Overbanemesteren. Og han var altid til Rede med sine gode Ideer og sit hurtige Overblik over, hvad der skulde gøres netop ved den paagældende Lejlighed. Han er i Besiddelse af en udpræget Skønhedssans, saa han altid traf det rette — det, som kunde danne en smagfuld Ramme om eller et stilfuldt Interiør i Festen. Ved Haandværkerforeningens forskellige Festiviteter har han lagt et stort Arbejde. Dilettanterne følte sig altid trygge, naar Lysholm havde taget sig af dem. Og han helmede ikke, før han fik Opgaven løst paa en altid smuk og tilfredsstillende Maade. Ofte kom han sent hjem fra sin strenge og ansvarsfulde Dagsgerning og maatte straks ned i Haandværkerforeningen, hvor han saa ivrig og interesseret holdt ud somme Tider til laugt over Midnat. Der blev maaske kun nogle faa Timers Hvile saa maatte han ud paa Banelinien igen. Men hans stærke Helbred taalte alt. Overbanemester Lysholm vil altid blive mindet i Skanderborg Haandværkerforening med Venlighed og Taknemmelighed. Han er hædret med Dannebrogskorset.

Den 16. Septbr. 1890 afholdt Foreningen en stærkt besøgt Generalforsamling. Bestyrelsen stillede Forslag om at købe afdøde Distriktslæge Kuhlmanns Gaard paa Adelgade. Nogle Dage før var Ejendommen bleven købt af Garver C. Hansen og Branddirektør, Fuldmægtig Johansen for 10,500 Kr. De tilbød at overlade Haandværkerforeningen Gaarden for samme Pris til Foreningsbygning, i hvilken man med Tiden haabede at samle hele Byens Borgerstand. Forskellige Medlemmer tilraadede stærkt at afslutte Handelen. Redaktør Jørgensen, f. Eks., kunde gaa med til Købet »i Haab om, at der skete en Sammenslutning af begge Byens Haandværkerforeninger, og under Forudsætning af, at ogsaa Tegneskolen der fik sit fremtidige Hjem. Der var overhovedet lokale Opgaver nok at tage fat paa, men hertil krævedes Enighed blandt Byens Borgere«.

Det blev til sidst enstemmigt vedtaget at købe Gaarden for 10,500 Kr. Der skulde kun udbetales 4500 Kr. De 6000 Kr. var Prioritetsgæld til Sparekassen. Bestyrelsen bemyndigedes til at anvende Foreningens Fond (c. 2000 Kr.) til Afbetaling paa Købesummen samt til at rejse det nødvendige Laan paa c. 2700 Kr. i Sparekassen for By og Omegn.

Det var jo Meningen, at Gaarden skulde indrettes til Foreningsbygning, og at der skulde opføres en større Forsamlingsaal med fast Teater. Dette blev dog ikke gennemført foreløbig, skønt der af velstillede Venner af Sagen gaves betydelige Beløb dertil. Der var saaledes privat tegnet et Beløb paa c. 3000 Kr.

Paa Generalforsamlingen den 5. Nvbr. 1890 vedtoges ny Love. I Alderdomsboligen var paa den Tid 7 Friboliger bortgivet til gamle Haandværkere eller Enker.

Den 12. Debr. s. A. afholdtes et livligt Diskussionsmøde om Lærlingeloven af 30. Marts 1890. Redaktør Jørgensen holdt et indledende Foredrag. P. B. Lund, David Petersen, Købmand Rudolph Petersen og Emil Aarup fremhævede forskellige Mangler, der klæbde ved Loven. Følgende Resolution vedtoges:

»Lærlingeloven af 30. Marts 1890 tager formentlig alt for ensidigt Sigte paa Storindustrien og Forholdene overhovedet i de større Byer, idet den indeholder saa mange strammende Baand for Mestrene og de handlende i Landets mindre Købstæder, at dette sikkert hurtigt vil afføde en betydelig Indskrænkning i Lærlingeholdet blandt disse, hvorved unge Menneskers Adgang til at uddanne sig til Handel eller Haandværk vanskeliggøres meget i Fremtiden, og det vil i hvert Fald ikke kunne ske uden et anseligt Honorar til Læreprincipalen. For aldeles uformuende unge Mennesker vil Oplærelse i et lønnende Haandværk derved efterhaanden umuliggøres, eller ogsaa maa Loven omgaaes«.

De følgende Tider har vist, at denne Udtalelse kom til at passe.

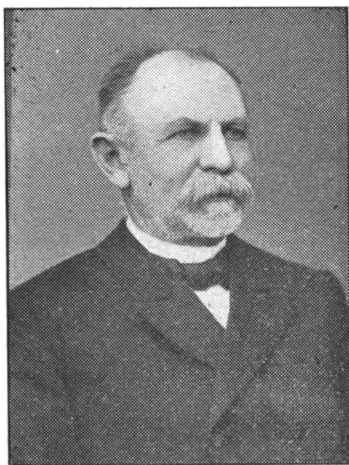
Da Møllebygger Niels Jensen havde udmeldt sig af Foreningen, blev Fabrikant A. Blom indvalgt i Bestyrelsen den 24. Oktbr. 1891.

I 1892 blev det ved Overenskomst mellem Industriforeningen og Haandværkerforeningen vedtaget, at en Repræsentant for Skanderborg til Fællesrepræsentationens aarlige Delegeretmøde skulde sendes skiftevis fra de to Foreninger. Ved Lodtrækning blev det afgjort, at Industriforeningen udsendte den første Repræsentant.

Den 12., 13. og 14. Juni 1892 afholdtes en større Fest ved Pavillonen i Dyrehaven for at tilvejebringe Midler til Hjælp ved Opførelsen af den paatænkte Teatersal. Bestyrelsen dannede sammen med Redaktør Jørgensen, Simon Sass, Lysholm og Boghandler Davidsen en Komité paa 11 Mand. Blom var Formand, Oluf Jørgensen Næstformand, Simon Sass Kasserer og Emil Aarup Sekretær. De øvrige 7 Herrer var

Formænd for hver sit Udvalg. Der var udarbejdet et flot Program, der optog hele Forsiden af »Skanderborg Amts Avis«. Der var gjort alt muligt for at bringe Festen paa Højde med de foregaaende af lignende Art her i Byen. En flot Æreport var rejst. En lille Tepavillon i kinesisk Stil saa overordentlig pyntelig ud. Der var Danseplads, Blomster- og Cigartelte. I en lille, mørkladen Træhytte med en Ugle paa Taget sad Sandsigersken Sybille med sin Cyprianus og sine Spaakort. Endvidere maa nævnes: et Posthus, en Tombola, et Vaffelbageri, et Spisetelt, et Konditori, »Schicks Beverding« og »Guldkuren«. Men de bedste Fornøjelser paa Festpladsen var dog at søge i Cirkus, *Café chantant* og Varietéteatret. I dette sidste opførtes en lokal Revy, der ligesom Fastelavnsrevyerne gjorde enestaaende Lykke. Den var ogsaa sat godt i Scene og meget morsom ved hele sit aktuelle, lokale, vittige og harmløse Tilsnit. Revyen vilde alle se, uagtet Entreen var 50 Øre. Om Aftenen var der naturligvis kulørte Lamper overalt, og til Slut Fyrværkeri. Desværre var Vejret meget uheldigt — Regn og Kulde, men alligevel blev det en vellykket Fest, idet Bruttoindtægten beløb sig til 6289 Kr. 53 Øre. Netto-udbyttet blev ca. 2000 Kr. Ved Hjælp af dette og forskellige andre Bidrag var Gælden paa Foreningens Ejendom bragt ned til ca. 4000 Kr.

Farvehandler **Emil Aarup**.

Ved Elteraarsgeneralforsamlingen nægtede H. P. Møller bestemt at modtage Genvalg. Han havde da været Foreningens Formand i ca. 30 Aar. Urmager Reppien bad sig ogsaa fritaget for Genvalg. Overbanemester Lysholm og Tømmerhandler A. Sørensen valgtes i Stedet for de to afgaaede. Bestyrelsen bestod da (den 27. Oktober 1892) af følgende:

Emil Aarup (Formand), A. Blom (Viceformand), Garver C. Hansen (Kasserer), A. Sørensen (Sekretær), Lysholm, Carl Hansen og P. B. Lund.

Paa Generalforsamlingen foreslog A. Blom straks at optage Skrædder H. P. Møller som Æresmedlem af Foreningen, hvilket cnstemmigt blev vedtaget. Møller rettede en hjertelig Tak til Bestyrelsen og Medlemmerne, baade for den mod ham udviste Ære og for det gode Samarbejde gennem saa mange Aar. Posten som Formand havde til Tider bragt Modgang, men ogsaa megen Glæde og Tilfredstillelse. Han ønskede Skanderborg Haandværkerforening en god og lys Fremtid og vilde gerne leve den Dag, da den fik sin egen Foreningsbygning, hvor en virksom og velvillig Borgeraad kunde trives til Gavn for vor Bys Udvikling og Fremgang.

Møller havde gennem en hel Menneskealder delt blide som ublide Dage med Foreningen, og hele Mødet havde Præg af, at Medlemmerne kun nødigt skiltes fra deres gamle, veltjente Formand.

I Begyndelsen af 1893 afholdt Foreningen et Festmaaltid til Ære for H. P. Møller. Formanden, Emil Aarup, holdt en velformet Tale for Hædersgæsten, takkede ham for alt, hvad han havde været for Skanderborg Haandværkerforening, og overrakte ham paa Foreningens Vegne Mappen med Æresdiplomet.

Skrædder Møller naaede sine Ønskers Maal at se Haandværkerforeningens ny Bygning rejst. Han døde den 9. Juli 1897 i en Alder af 65 Aar. De sidste Aar var han meget svagelig. I sine Velmagtsdage havde han en ret betydelig Skrædderforretning.

Han bosatte sig i Skanderborg i Slutningen af 50'erne. Han var med til at stifte Haandværkerforeningen, som han ofrede saa stor en Del af sin Tid og sine Kræfter for. Skønt Møller i de varme politiske Tider var ivrig Højremand, holdt han dog stedse Politik uden for sin Ledelse af Haandværkerforeningen. Han var ogsaa en Tid Medlem af Byraadet. Med levende Interesse omfattede han vor lille Bys Vel og Fremgang. Hans Billede blev senere ophængt i Foreningens Lokaler.

Paa et Møde den 14. Januar 1893 forelaa Tegning til og Overslag over det paa-tænkte Byggeforetagende paa Foreningens Grund. Forhuset skulde ved en indre Omforandring anvendes til Restaurations- og Klublokaler o. s. v., medens der i en ny Sidesøj skulde indrettes en stor Sal, 17 Al. bred og 29 Al. lang, samt et fast rummeligt Teater med 12 Alens Dybde. Bag ved Teatret skulde der anbringes 3 Paa-kædningsværelser. Det hele vilde koste ca. 21,000 Kr. at opføre. Formanden mente, at det var nødvendigt først at søge tilvejebragt en Kapital paa 10,000 Kr. ved Aktie-tegning. Aktierne skulde have en Størrelse af 25 Kr. og indbetales i Løbet af 5 Aar. Dette blev vedtaget, og de tilstedeværende tegnede straks Aktier for 2400 Kr., men der hengik dog endnu et Par Aar, inden man turde tage fat paa Sagen. I Mellemtiden udlejedes Foreningens Bygning til Beboelse for en privat Familie. Der svaredes i aarlig Lejeafgift 300 Kr. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen frabad Smed Carl Hansen sig Genvalg, i hans Sted valgtes derpaa Skomager R. Bruun.

Den 21. Juli 1894 afholdtes et Møde, paa hvilket det vedtoges at oprette et Skyttelaug inden for Foreningen, saaledes at de, som ønskede at være Medlemmer af Skyttelaug, skulde svare et ekstra Kontingent af 3 Kr. aarlig. Samtidig overtog man det gamle Skyttelaugs Ejendele paa det Grundlag, at Haandværkerforeningen samtidig overtog dette Selskabs Gæld. Der blev udfærdiget Vedtægter for det ny Skytte-laug. Man havde antaget, at der kunde tjenes lidt til Foreningens Kasse ved Skytte-laug, men det viste sig snart at være umuligt. Allerede den første Fugleskydning gav et Underskud paa 157 Kr. 33 Øre. Paa Efteraarsgeneralforsamlingen ønskede Blom at fratræde som Bestyrelsesmedlem for Resten af sin Funktionstid; men dette vilde Medlemmerne ikke gaa ind paa. Tømmerhandler Sørensen nægtede bestemt at modtage Genvalg. Brygger N. J. Aase valgtes da i hans Sted. Alle var enige om, at der her i Byen var Trang til en stor Forsamlingssal, men man nærede endnu nogen Betænkelighed, særlig af pekuniær Art, ved Foretagendets Gennemførelse. Foreningens Medlems-antal udgjorde 157. Paa et senere Møde (den 1. November) vedtoges det at opføre Bygningen til Foraaret efter den af Arkitekt Lange fremlagte Tegning

Den 12. Januar 1895 forlangte Emil Aarup at blive fritaget for Formandsposten. Bestyrelsen valgte da Fabrikant Blom til Formand, medens Aarup blev Næstformand.

Den 11. Februar s. A. vedtoges det at udbyde Arbejdet ved Foreningens Ejendom efter den antagne Plan. Der indkom 5 Tilbud. Bestyrelsen antog Murer Jørgen Nielsens og Murer J. Christiansens Tilbud. Det var Meningen, at Arbejdet skulde have været tilende-bragt den 22. August, Foreningens Stiftelsesdag; men

Fabrikant **A. Blom.**

det store og omfattende Byggeforetagende kunde ikke tilendebringes før midt i Oktober. Da Arbejdet var udført og godkendt, havde Foreningen følgende Gæld:

14,000 Kr. mod 1. Prioritet i Ejendommen,

10,000 — mod 2. Prioritet og den daværende Bestyrelses Koution.

Dertil kommer, at der var tegnet en Aktiekapital paa 7500 Kr.; men da dette Beløb ikke var helt indgaaet ved Opgørelsen, blev Resten efterhaanden anvendt til Afbetaling paa 2. Prioritetslaanet, som derfor sank ret betydeligt i de første Aar. For udenforstaaende saa det altsaa ud, som om det var en strygende Forretning, da der hvert Aar kunde betales saa store Afdrag. Ved Spørgsmaalet om Antagelse af Foreningsvært blev der en lille Uoverensstemmelse mellem Bestyrelsen og Medlemmerne. Bestyrelsen krævede Ret til at antage Værten, medens Medlemmerne mente, at en Generalforsamling burde udpege Værten, da Værtspørgsmaalet havde saa overordenlig stor Betydning for Foreningens Trivsel. Endelig enedes man om, at et Repræsentantskab paa 10 Medlemmer sammen med Bestyrelsen skulde antage Foreningsværten. Den 30. August antog dette Udvalg Hotelejer N. Jensen, »Phoenix«, til Vært i Haandværkerforeningen fra Indvielsesdagen.

Overbanemester Lysholm har i Foreningens Forhandlingsprotokol indført en udførlig Skildring af Indvielseshøjtideligheden. Allerede om Formiddagen viste Byens Udsmykning med Flag, at noget højtideligt var paa Færde. Og da Kanonskuddene drønedes Kl. 4 om Eftermiddagen, vandrede Medlemmerne i festklædte Skarer til Foreningsbygningen. I Haven koncerterede Byens Musikkorps.

Kl. 4¹/₂ begyndte Festligheden i Salen. Musikkorpsen lagde for med C. Møllers »Ouverture til Dannebrog«. De 4—500 Festsdeltagere sang derpaa Festsangen, hvorefter Overbanemester Lysholm fremsagde en Prolog, der afsluttedes med en Sang, som ogsaa blev sunget af Publikum.

Efter denne Indledning var der Koncert af Koncertsangerinde Frk. Alma Schultz og Haandværkerforeningens Sangkor, der blandt andet udførte Hartmanns »Vølvens Spaadom« og Soldaterkoret af »Faust« med Akkompagnement baade af Orkester og Flygel. Accompagnementet paa Flygelet udførtes af Fru Margrethe Svendsen. Paa Teatret opførtes »Feltvagten«, Solo for Baryton med Kor. Sangerne var i Uniform og henlaa omkring Lejrbaalet. Sluttelig fremstilledes Situationen i Tableau.

I Anledning af Festen havde Musikdirektør Melchiorsen komponeret »Skanderborg Haandværkerforenings Festmarch«. Endelig opførtes af Foreningens Dilettanter Henr. Hertz's bekendte Vaudeville »De fattiges Dyrehave«, der modtoges med stor Begejstring.

Efter Forestillingens Slutning blev der en Times Pause. Da den var endt, stod det smukkeste Festbord dækket i den pragtfuldt oplyste Sal — et Bord, der gjorde Foreningens ny Vært megen Ære. I Festmaaltidet deltog over 300 Damer og Herrer. Hver eneste Plads i den store Sal var optaget, selv paa Scenen var der dækket Bord.

Formanden, Fabrikant A. Blom holdt Festtalen. Han mindede om, at Foreningsbygningen var rejst ved Hjælp af Medlemmernes gode Samarbejde og betydelige Offervillighed, og sluttede med Ønsket om, at Foreningen fremdeles maatte vokse, at Enighed og god Tone altid maatte have Raaderum i de ny Lokaler.

Næstformanden, Emil Aarup, talte smukt og under stærkt Bifald for Damerne, Direktør Lund talte for alle de travle Hænder, der havde bidraget til at forherlige Festen. Overbanemester Lysholm udbragte et Leve for Foreningens to Æresmedlemmer, gamle Frandsen og Skrædder H. P. Møller. Borgmester Thiele talte for Besty-

reisen. Skrædder Møller for fortsat Sammenhold og Enighed i Foreningen. Brygger Aase udbragte en Skaal for Sangkorets mangeaarige, ihærdige Dirigent, Tømmerhandler A. Sørensen. A. Blom rettede en Tak til de Haandværkere, der havde været beskæftiget ved Foreningens Bygningsarbejde. Redaktør Oluf Jørgensen mindede om Byens Udvikling i de sidste 20 Aar og udbragte et Leve for Skanderborg Bys Fremtid. Simon Sass talte for Byraadet og dets Formand. Thiele takkede og talte for Byens Handels- og Haandværkerstand.

Som man vil se af foranstaaende, har det været en livlig Fællesspisning. Et Par velskrevne Festsange bidrog til yderligere at hæve Stemningen. Efter Spisningen drak Deltagerne Kaffe i de tilstødende Restaurationslokaler. Først Kl. 1 om Natten tog man fat paa Dansen, der saa til Gengæld fortsattes til Kl. 5 om Morgenen, da denne i alle Maader vellykkede Indvielsesfest sluttede.

Tegningerne til og Ledelsen af Byggeforetagendet var besørget af Arkitekt Lange fra Aarhus. Teaterdekorationerne var malede af Dekorationsmaler Carl Lund i København, Murerarbejdet udført af J. Christiansen og Jørg. Nielsen, Tømrerarbejdet af J. Thomsen, Snedkerarbejdet af V. Regner og C. Christensen, Malerarbejdet af Emil Aarup, Blikkenslager- og Skifferdækkerarbejdet af Brehm, og Gasindlægget var foretaget af Gasmester Th. Larsen.

Dette efter den Tid store Byggeforetagende gjorde Skanderborg By, og da særlig Haandværkerforeningen, Ære. Teatersalen er endnu Byens største Lokale, hvor der afholdes Møder, Foreningsfester, Teaterforestillinger o. s. v.

Medlemsantallet var steget betydeligt i Anledning af Opførelsen af den ny Bygning. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen havde Foreningen over 200 Medlemmer.

Paa en Generalforsamling den 28. Marts 1896 vedtoges der ny Love for Foreningen. I Juli Maaned havde Sangkoret Besøg af Sangforeningen »Danica« fra København. Vore Sangere havde stiftet Bekendtskab med de københavnske Sangere ved en stor Sangfest i Odense. Til Festlighederne for de fremmede bevilgede Haandværkerforeningen 100 Kr. Der afholdtes Koncerter i Teatersalen og i Dyrehaven, foretoges Udflugter til Himmelbjerget og Ejer Bavnehøj, ligesom der naturligvis ogsaa var Bal i Haandværkerforeningen.

Sangkoret havde altid været Haandværkerforeningen en god Støtte. Det var i Sangforeningen, at Planerne for Revyer og Dilettantforestillinger o. s. v. blev lagte. Tømmerhandler Sørensen havde en ejendommelig Maade at begejstre og inspirere Sangerne paa. De fulgte ham i tykt og tyndt. Sangerne vil steds mindes de fornøjelige Sangaftener, de tilbragte i Haandværkerforeningen, og de herlige Smaaudflugter, de for sammensparede Bidrag foretog til forskellige Egne, f. Eks. Turen til Svendborg og Taasinge, Køreturen fra Viborg over Kellerup til Silkeborg, Besøget i Laasby og i Herning. Der var Fest, Liv og Glæde, hvor Skanderborg-Sangerne kom frem. Engang gik Lystigheden dog over de sædvanlige Grænser; men det var Holger Drachmanns Skyld. Under et Ophold her i Byen var den »farende Svend« en Aftenstund kommen i Sangernes Lag. Der lød Tale, Sang og Bægerklang den ganske Nat. Drachmann førte an med begejstrende Taler for Sangen, Vinen og »den store, noble Kvinde«. Den ene Flaske Burgundervin afløste den anden. Først, da en enkelt, ængstelig Hustru sendte Bud efter sin kære Mand, lagde man Mærke til, at det var bleven højlys Dag. Det sidste Glas blev tømt! Men Sangerne levede i lang Tid højt paa Mindet om — »Drachmann-Festen«.

Ved Efteraarsgeneralforsamlingen 1896 frabad Emil Aarup sig Genvalg til Be-

styrelsen, og i hans Sted valgtes Boghandler D. Davidsen. Der skete nu ingen Forandringer i Bestyrelsens Sammensætning før 1898, da Lærer L. Thane blev Bestyrelsesmedlem i Stedet for Brygger Aase.

Den 28. Januar 1897 døde Haandværkerforeningens mangeaarige Æresmedlem, forhenværende Købmand F. Frandsen. Han var født her i Byen den 14. Marts 1803. Faderen, der var Handskemager, boede paa Lillegade i det Sted (nuværende Gade-Nr. 6), som senere blev ombygget af Købmand Simon Sass.

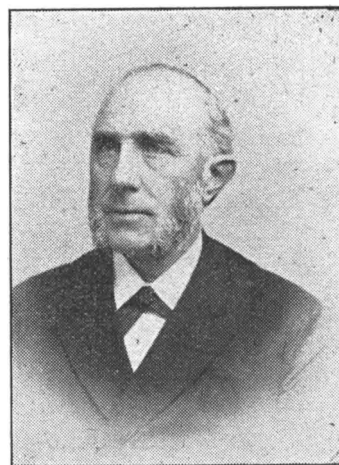
Købmand **F. Frandsen**.

I Anledning af en Artikel i et af Byens Blade, som skarpt kritiserede, at Bestyrelsen flere Gange havde udlejet Teatret til en bestemt Forening af politisk Karakter, sammenkaldte Bestyrelsen Generalforsamling (d. 25. Nvbr. 1898). Denne vedtog, at Bestyrelsen som hidtil skulde forvalte Foreningens Anliggender efter bedste Skøn.

I 1899 indvalgte Skomager F. C. Schwartz i Bestyrelsen i Stedet for Skomager R. Bruun.

Ved Generalforsamlingen den 2. Nvbr. 1900 uddeltes Aktiebrev paa de i Anledning af Byggeforetagendet tegnede Beløb paa i alt 7125 Kr. Den oprindelig tegnede Sum var lidt større; men enkelte Haandværkere havde ønsket at levere gratis Arbejde for Foreningen i Stedet for at indbetale Aktiebeløbet. Senere er denne Sum dalet betydeligt, idet Foreningen har haft den Glæde at modtage en Mængde af de udstedte Aktiebrev som Gave. Da Garver C. Hansen og Overbanemester Lysholm ikke ønskede Genvalg til Bestyrelsen, valgtes i deres Sted Brygger Aase og Amtsrevisor Herschend.

Garver C. Hansen, som siden 1880 havde været Bestyrelsesmedlem og Kasserer, overtog 1872 Garveriet efter sin Fader, R. Hansen, der døde 1876. C. Hansen er født den 23. Maj 1844. Han har altid været en stor Velynder af Foreningen. Skulde der samles Penge til et eller andet, var Bestyrelsen altid sikker paa at kunne hente et klækkeligt Bidrag hos ham. I det lange Tidsrum, i hvilket han var Foreningens Kas-

Garver **C. Hansen**.

serer, har han udført et stort og godt Arbejde for Skanderborg Haandværkerforening. Ogsaa efter at han er udtraadt af Bestyrelsen, har han fulgt Foreningen og dens Virksomhed med Interesse, og Bestyrelsen har ofte paa forskellig Maade nydt godt af hans Velvillie, Raad og Bistand. Som Paaskønnelse for hans mangeaarige Arbejde i og usvækkede Interesse for Foreningen er hans Billede bleven ophængt i Foreningens Lokaler.

I 1901 udtraadte Skomager F. Schwartz af Bestyrelsen, i hvilken derefter Fuldmægtig J. P. Albeck fik Sæde.

Den 4. Juli 1902 forandredes Vedtægterne for Skyttelaugget, der stedse havde givet Foreningen Underskud, da Tilslutningen var altfor ringe. I Haab om, at saa godt som alle Foreningens Medlemmer vilde indtræde i Skyttelaugget, nedsattes Kontingentet til dette fra 3 Kr. (+ 50 Øre til Ammunition) til 1 Kr. (+ 25 Øre til Ammunition). Samtidig med Fugleskydningen skulde der foranstaltes en Riffelskydning, ved hvilken der ogsaa uddeltes Præmier. I flere Aar gik det nu nogenlunde med Skyttelaugget; men i 1908 var der saa ringe Tilslutning, at Skydningen maatte opgives. De aktive Skytter forlanger, at der skal opføres en Skydemur i Foreningens Have, saa at Skydningen kan finde Sted der i Stedet for i Skoven; men Bestyrelsen mener med de tidligere Erfaringer for Øje, at Opførelsen af den temmelig kostbare Mur ikke vil være i Stand til at puste nyt Liv i det hensygnende Skyttelaug.

Da det syntes unødvendigt at sammenkalde en Generalforsamling, hver Gang der skulde optages et nyt Medlem i Foreningen, blev der nedsat et Ballotationsudvalg paa 12 Mand, nemlig Bestyrelsen og 5 af Foreningens Medlemmer.

I 1902 blev Foreningens Formand, Fabrikant A. Blom, syg, saa at Næstformanden, Direktør P. B. Lund nu et helt Aar maatte lede Bestyrelsens og Foreningens Møder og Sammenkomster. Ved Efteraarsgeneralforsamlingen frabad Brygger Aase sig paa det bestemteste Genvalg, skønt der blev rettet kraftige Opfordringer til ham om at blive baade fra Bestyrelsen og fra Medlemmerne. Fuldmægtig J. Didriksen, der i mange Aar havde været Foreningens Førstekraft blandt Dilettanterne, valgtes da til Bestyrelsesmedlem.

Hidtil havde Foreningen haft en Del forskellige Personer til at varetage Rengøring i Salen, Gaardfejning, Garderobepasning, Budbesørgelse m. m. Man mente, at det var hensigtsmæssigt at faa det hele samlet paa en Haand. Der blev derfor i 1903 indrettet en Beboelseslejlighed for en Familie i Kælderetagen mod Haven. Blandt de 10 Ansøgere om Pladsen valgte Bestyrelsen Bundskærer Morten Christiansen, som siden 1. Oktober 1903 har været ansat i Foreningens Tjeneste, og han har stadig røgtet sin Gerning til Bestyrelsens og Medlemmernes Tilfredshed.

Da akademisk Skyttekorps i Juli 1903 vandrede sin Sejrsgang gennem den jyske Halvø, var de ogsaa her i Skanderborg. En Komité, bestaaende bl. a. af Borgmester Meyn, Købmand Simon Sass, Bankdirektør Westergaard og Haandværkerforeningens Viceformand P. B. Lund, havde dannet sig for at berede Studenterskytterne en festlig Modtagelse. En Pengeindsamling fandt Sted blandt Borgerne, og Haandværkerforeningen arrangerede Bal i Pavillonon, hvortil Studenterne blev indbudt. Man havde frygtet for, at Byen ikke havde tilstrækkeligt af Damer til de mange fremmede Bal-kavalerer; men Frygten viste sig ugrundet. Dansen gik med Liv og Lyst. Og det blev en Aften, som vore Damer sent vil glemme; thi selvfølgelig bliver der Rift om dem, naar der paa en Gang møder flere Hundrede danselystne og danseivrige Herrer ekstra. Det var godt, at det ikke gik, som der stod i en af Festsangene, at

»Hver Byens Moder gik saa rørt
og talte med sig sel'.
Hun vidste intet, men har hørt :
»Studenten, han er fæl!«
Hun Dat'ren lukked' inde,
for at han ej sku' finde,
for at han ej sku' vinde
hendes egen Tullemor!«

Men »Tulle« kom med et godt *Argumentum ad hominem* :

»Mor! Kan du vær' det bekendt,
det er da virk'lig endevendt,
vil du virk'lig ha' Patent
paa hver dansk Student?«

Ved Efteraarsgeneralforsamlingen i 1903 forelaa en Skrivelse fra Formanden, Fabrikant A. Blom, hvori han beklagede, at han paa Grund af sin vedvarende Sygdom ikke saa sig i Stand til at modtage Genvalg til Bestyrelsen. Han bragte Medlemmerne og Bestyrelsen en Hilsen og Tak for den Tillid og Ære, der var vist ham ved, at han i saa mange Aar var bleven valgt til Foreningens Formand. Albech ønskede heller ikke Genvalg. Og da Didriksen havde udmeldt sig af Foreningen, maatte der vælges tre ny Bestyrelsesmedlemmer. Maler Aarup, Sagfører Jørgen Schmidt og Dyrkæge P. N. Andersen blev valgt. Bestyrelsen bestod da af følgende:

Emil Aarup (Formand), P. B. Lund (Næstformand), L. Thane (Kasserer og Sekretær), D. Davidsen, Herschend, Jørg. Schmidt og P. N. Andersen.

Fabrikant Andreas Blom blev straks optaget som Æresmedlem af Skanderborg Haandværkerforening og et Billede af ham blev ophængt i Foreningens Lokaler. Han er endnu en af Foreningens trofaste Støtter. Trods sit svagelige Helbred møder han stadig ved Foreningens Sammenkomster og Festiviteter. Han har altid et godt Ord at give med i Laget, og det er betydelige Gaver, han til forskellige Tider har bragt Haandværkerforeningen. Han er nemlig en meget formuende Mand, Byens største Skatteyder. Og naar det betænkes, at hans Søn og Medindehaver af Fabrikvirksomheden, Fabrikant Chr. Blom, er Byens næststørste Skatteyder, kan man forstaa, at det er en betydelig Virksomhed, som »Gamle Blom« har frembragt. Og han har været »sin egen Lykkes Smed«. Andreas Blom er født den 8. April 1837 i Odense, hvor Faderen var Væver og sad i meget smaa Kaar. Sønnen kom efter Konfirmationen i Snedkerlære. Da han var bleven Svend tog han Randselen paa Nakken og drog til Udlandet, hvor han fartede rundt i 4 Aar. Da han kom hjem, blev han Modelsnedker paa Rudkøbing Jernstøberi, hvor han fik Lejlighed til at sætte sig ind i Fabrikationen af Landbrugsmaskiner. Men den unge Modelsnedker vilde frem, og i 1866 drog han til Skanderborg og startede en Fabrik. Fabrikken bestod ganske vist kun af et lille Rum, og hele Arbejdsstyrken var en Læredreng og en Smedesvend, men Folkeholdet var stort nok til Driftskapitalen, der næppe kunde slaa til til den første Uges Løn.

Men der blev arbejdet med Energi. Først lavede man Kødhakkemaskiner, Brødskræer og Skøjter. Blom rejste selv ud med sine Fabrikata, og da Arbejdet var smukt og solidt gjort, gik Afsætningen strygende. Særlig blev de fint polerede Skøjter en god Handelsvare. Snart udvidedes Virksomheden. I 1882 købte han sin nuværende Ejendom, der havde tilhørt Amtsforvalter Kabell. Her blev anlagt et Jærnstøberi, den ene ny Fabrikbygning blev rejst efter den anden, og rundt om i Landet spredtes Bloms

fortrinlige Landsbrugsmaskiner. Den lille Læredreng og Svenden er bleven afløst af ca. 150 Arbejdere.

A. Blom er en overordentlig anset og afholdt Mand i Skanderborg. Han har beklædt en Mængde Tillidshverv og har endnu flere mindre anstrengende Ærespøster. Han er saaledes Formand for Bankraadet, Formand for Bestyrelsen af Haandværkerforeningens Alderdomsbolig, Formand for Svendehjemmets Bestyrelse m. m. I 30 Aar var han valgt af den alm. Vælgerklasse som Byraadsmedlem, i mange Aar var han Bestyrelsesmedlem i og Formand for Haandværkerforeningen. Han har paa mange Maader sat sit Stempel paa Byens Udvikling. Han er Æresmedlem baade af Haandværkerforeningen og af Skanderborg Landboforening. Den 25. April 1903 udnævnte Kongen ham til Ridder af Dannebrog. Blom kan saaledes smigre sig med at nyde en langt større og lødigere Anseelse end den, der kun kan vindes ved ene og alene at være en rig Mand.

Fastelavnsrevyen i 1904 hed »Hindhedningernes Omvendelse«. 1. Akt foregaar i Sangforeningen »Harmonikaen« og fremstiller et uhyrligt Bakkanal. Der tales, synges, soldes og drives Løjer efter en stor Maalestok. Da en af Sangerne døddrukken falder ned af Stolen, knækker det ene Stoleben. I Kaadhed sender de øvrige Sangere Bud efter Lægen. Han skal skynde sig at komme for at forbinde et »brækket Ben«. Lægen kommer og lægger med største Alvor en Bandage om det knækkede Stoleben — 20 Kr., værsgo! En Sanger, som fik det for hedt, vilde gaa sig en lille Lufthingstur i Gaarden, men blev her saa overvældet, at han kort efter blev baaret ind af en Renovationsmand, o. s. v. Til sidst ligger alle Kæmperne slagne paa Valen, og Bakkus viser sig med sine Bakkantinder. De danser og jubler til Vinens Pris.

Deite var »flere af de gamle Sangere« for drøjt, og de skrev da følgende i Avisen:

Til Skanderborg Haandværkerforenings Bestyrelse!

Oven paa al den Virak, som sikkert er bleven Bestyrelsen tildelt for dennes sidste, smukke Aandens Arbejde, maa det ogsaa være os tilladt at frembære en inderlig og veiment Tak for den kærlige Erindring, hvori Sangforeningen og dens Dirigent saa sjældent kønt er bleven bevaret. Naar man har gjort et godt Arbejde for en kær, god gammel Ven, er man jo glad ved at se det paaskønnet. Sangforeningen er død, men dens Medlemmer lever og vil stadig glæde sig over det smukke Minde, som rejstes paa Graven. Derfor endnu engang: Hjertelig Tak!»

Som Svar paa foranstaaende fremkom et Par Artikler, hvoraf her følger et lille Uddrag. Dr. Hindhede skrev:

»Er I ved at gaa i Barndom, I gamle, gemytlige Sangere? Var der nogen, der havde Humør i Livet, saa troede jeg, det var jer. Jeg troede da, at Sang avlede Humør og Livsglæde og ikke Gnavpottethed og Sippenipper! Hvad har de stakkels Diletanter gjort jer? De har ladet jer spille fulde paa Scenen! Men Herregud, hvad rager det jer? Er der nogen, som de Skarnsfolk driver Halløj med efter en større Maalestok, saa er det vel da undertegnede. Man efteraber mit Afholdspræk, man omvender mig og lader mig saa prædike noget uhyrligt Maadeholdsrvøvl, og til sidst vakler jeg beruset ud fra en Bakkusfest! Skulde jeg mon ikke ogsaa til at skabe mig fornærmet? — — — I saa Fald vilde jeg anse mig for Idiot af 1. Klasse! Der er jo ikke en, der har tænkt paa og fornærme mig. Da ikke en Mand i det ganske Land nogen Sinde har set mig beruset, saa er der ikke en Kat, der tager Billedet af mig for Alvor. Som man spøger med mig, spøger man med Sangforeningens Medlemmer. Spøg for

sig, og Alvor for sig. Fastelavns Mandag har nu en Gang Privilegium paa Spøg. Den, der bliver fornærmet den Aften, ham skal hver Mand have Lov til at le ad hele Aaret igennem. Yderligere komisk bliver Sagen jo, hvis det er sandt, at nogle af de gamle Sangere forhen skal have været af de allerlystigste Revyforfattere, der har revset deres Medmennesker rigtig af Hjertens Lyst. Men nu, naar Turen kommer til dem selv, tages Sagen med dyster Alvor!! Nej lad os dog for Nutid og Fremtid en Gang for alle være enige om, at Fastelavns Mandag kan ingen uden Sippenipper fornærmes. Ellers bliver baade Forfattere og vore dygtige Dilettanter kede af Legen, og det er paa mange Maader Synd for Skanderborgs gamle, berømte Revy og Synd for Haandværkerforeningens Kasse.

Hermed min Tak til Fastelavnsdilettanterne for den fornøjelige Aften.

M. Hindhede«,

En Sanger som havde nogen Andel i »Hindhedningernes Omvendelse« skrev:

»Kære forhenv. Sangerbrødre!

I Anledning af eders Notits i Avisen skynder jeg mig som tidligere Medlem af den hensøvede Sangforening at afvadske den Plet, som I har sat paa dens Navn. Jeg var en af de ivrigste Sangere. Jeg holdt virkelig af Sangforeningen — baade for Sangens Skyld og af Hensyn til det behagelige Samvær med de muntre Sangere. Det gør mig derfor saa usigelig ondt at være Vidne til, at I gennem eders ironiske Takskrivelse til Haandværkerforeningens Bestyrelse bibringer Publikum den Tro, at det virkelig gik saadan til ved vore Sangprøver, som det er skildret i det vilde Bakkanal i Fastelavnsrevyen. Jeg var Medlem af Sangforeningen fra 1889, til den opløste sig. Ikke en eneste Gang har jeg i den Tid set en Sanger beruset ved vore Prøver. Vi holdt Øvelse til Kl. 11, omtrent. Saa følte vi ganske naturlig Trang til en lille Forfriskning; men denne bestod lige saa ofte i Kaffe med »møj« Brød, Sodavand, Chokolade (husk »Chokoladeforeningen«) som i Spiritus. Naar Klokken saa blev 12 eller der omkring, skiltes vi efter at have tilbragt en behagelig Aften sammen — baade med Alvor og Skæmt.

De Uhyrligheder, der skildres i Revyen, har jeg aldrig oplevet. Det er ren og skær Fantasi. Der er intet fornuftigt Menneske, der vil opfatte det, der bliver sagt eller foregaar i Revyen, som et naturtro Billede af Personer og Begivenheder. I en Revy bliver alting sat paa Hovedet — endevendt, til det passer i Krammet. Det bliver ikke mikset sammen for at komme ærede Medborgere til Skade paa gode Navn og Rygte, men kun for at skaffe Tilskuerne en fornøjelig Aften. Haandværkerforeningens Fastelavnsrevy maa opfattes som det, den er: Løjer og Langkaal! — — — — —

Ellers levede Foreningen sit stille Liv. For at give et Indblik i, hvad der foregaar i Løbet af et Aar i Haandværkerforeningen, skal her anføres et Referat af Formandens (Emil Aarups) Beretning om Virksomheden i 1904. Referatet er et Uddrag af Forhandlingsprotokollen.

» — — — — — Bestyrelsen har holdt 22 Møder, foruden Udvalgs-møderne. Sal og Teater har været udlejet til 22 Forestillinger samt til en Del Møder og lignende. Udlejen indbragte ialt 918 Kr. 33 Øre. I Kælderen er der indrettet Kulrum til hele Vinterforbruget, Reparationer er udført i Køkkenet. Et nyt Stk. Grundmur er opført i Portens Væg. Af Forlystelser og Underholdninger er der foruden de ugentlige Sammenkomster foranstaltet 9 Baller, 1 Børne- og Feriefest, 2 Dilettant-

forestillinger, 1 Foredrag, 2 Kursus i Folkedans, 2 Koncerter, Revyforestillinger i Fastelavnstiden, Fugleskydning og Lotterispil om Gæs og Ænder.

En Friplads er besat i Alderdomsboligen.

Ved Anbefaling fra Bestyrelsen lykkedes det et Medlem gennem Fællesrepræsentationen at faa Andel i det af Staten bevilgede Beløb »til Laan ved Anskaffelse af Motorer og Værktøjsmaskiner«.

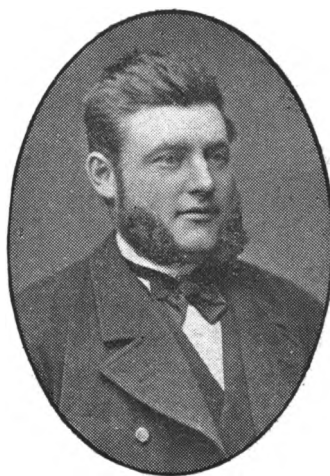
Under Landboforeningens Dyrskue var der arrangeret Fjerkræudstilling i Haven. Nogle gode Smaaforestillinger af Teaterpersonalet i Aarhus blev givet paa Teatret i Udstillingsdagene; men de fandt alt for ringe Tilslutning. Der var ophængt Billeder i Lokalerne af Foreningens to tidligere Formænd. Gæstgiver C. Nielsen, »Adelborg«, var antaget som Foreningsvært. Formanden deltog paa Foreningens Vegne i »Fællesrepræsentationen«s Møder og Jubilæumsfest, om hvilke han ligeledes afgav udførlig Beretning.«

Dyrlæge Andersen var fraflyttet Byen, og Amtsrevisor Herschend frabad sig Genvalg til Bestyrelsen. I deres Sted valgtes da Købmand C. Nielsen og Faver Th. R. Køkborg til Bestyrelsesmedlemmer.

Paa Efteraarsgeneralforsamlingen 1905 forelaa en Skrivelse fra Direktør P. B. Lund, hvori han frabad sig Genvalg til Bestyrelsen. Formanden fremhævede Direktørens 25-aarige Virksomhed som Bestyrelsesmedlem og bragte ham en hjertelig Tak for hans gode og trofaste Arbejde i Foreningens Tjeneste. Det var vistnok en lille Uoverensstemmelse mellem Lund og de øvrige Bestyrelsesmedlemmer om en forestaaende Ombygning af Restaurationslokalerne, der var den nærmeste Anledning til, at han trak sig tilbage. Han havde ellers altid været et ivrigt og interesseret Bestyrelsesmedlem, svigtede aldrig ved Møderne og var især virksom ved Udarbejdelsen og Iscenesættelsen af Revyerne. Mange kvikke Smaataler har han holdt ved Foreningens Sammenkomster. Han er altid sikker paa at tage Bifald, naar han citerer sin Yndlingsdigter, Erik Bøgh. Det er bleven Tradition, at han ved Grønlangkaalen Fastelavns Mandag holder en Tale for Gemytligheden, og han ender da altid med Ordene: » . . . og lad os saa fremdeles holde det fast, at fremfor nogen anden Gæst vil den gladeste more sig bedst!« Hans Billede blev senere ophængt i Haandværkerforeningen. P. B. Lund er født den 13. Januar 1853 i Horsens, etablerede sig 1874 i Skanderborg, hvor han snart oparbejdede sig en udmærket Slagterforretning. I 1894 blev han valgt til Direktør for Skanderborg Andelssvineslagteri. Det er Direktøren, der er Sjælen i og Leder af Byggeforetagendet »Villakvarteret«, og paa hans Initiativ har der nu rejst sig c. 50 pyntelige Smaavillaer.

Skomager R. Bruun blev Bestyrelsesmedlem i Stedet for Lund.

Den 24. Juni 1906 døde Boghandler D. Davidsen under et Ophold i København, Dette uventede Dødsfald vakte stor Deltagelse og Sorg over hele Byen og ikke mindst i Haandværkerforeningen, som i Davidsen havde mistet et virksomt Bestyrelsesmedlem. Han var en fredelig og mildt dømmende Natur, om hvem det trygt tør siges, at han kun efterlod sig Venner, der vil bevare Mindet om ham som en god og agtet Mand, der kun ønskede at arbejde i Sandhedens og Retfærdighedens Tjeneste.

Direktør P. B. Lund.

Boghandler **D. Davidsen.**

Boghandelen blev grundlagt i Juni 1856 af Th. Ussing, der døde 1871. Davidsen var født den 9. Marts 1850 i Them ved Silkeborg; han havde lært Bogbinderiet og været Medhjælper i Boghandelen hos Ussing, bestyrede Forretningen i c. et Aar for Enken. Den 1. Maj 1872 overtog han Virksomheden for egen Regning. Gennem en Menneskealder fulgte han Byens Udvikling med levende Interesse. Som Bestyrelsesmedlem i Haandværkerforeningen forestod han Teatrets Udleje. Forfatteren Hermann Bang sendte fra Berlin følgende sympatetiske Skildring af sit Forhold til Davidsen:

»Mens jeg drager rundt i disse fremmede Byer, hvor fremmede Øjne mønstrer mig, og jeg paa et fremmed Maal taler til fremmede Mennesker — slaar

Erindringerne en evig Kreds om min Tanke.

Erindringer om andre Dage — aa, de var mig dyrebare.

Jeg tænker endnu en Gang paa »Gamle Davidsen«.

Det buldrende, det brave og kære Menneske med sin Kalot.

Han havde nu aldrig villet ha'e mig indenfor sine Enemærker, Boghandler Davidsen.

Jeg kunde jo læse op, hvor jeg vilde. I det hele Kongerige og i Norge med. Og i Sverrig. Det kom ikke Davidsen ved, og det kunde han ikke hindre, hvis Folk ellers var gale nok til at ville høre mig.

Men i Skanderborg. Nej. Der var Davidsen Manden, og der stod han for Styret.

Og »den Person« skulde han ikke ha'e noget af — skulde Davidsen.

Det nyttede ikke, at jeg skrev. Det nyttede ikke, jeg telegraferede, at nu vilde jeg komme. For »Gamle Davidsen« svarede kun, at han vilde ikke — og derved blev det.

Til jeg en Dag fangede Hr. Davidsen i en Fælde.

For jeg telefonerede — fra Aarhus, at paa Onsdag kom jeg.

Og da Davidsen begyndte at buldre i sin Telefon i Skanderborg, ringede jeg af i Aarhus og stod saa Onsdag Formiddag lyslevende — hos Davidsen i hans Butik.

Og han var den elskeligste Mand under Solen, rigtig en Boghandler af dem, som ikke holder af at sælge Lampeskærne, men som elsker Bøger, og som kom til — at holde rigtig meget af mig.

Han mødte med saa smaa Forventninger, sagtens. Det var hele Hemmeligheden.

Men min gode Ven blev han, og siden kom jeg ofte til Skanderborg, og jeg tror, at Hr. Davidsen var saa glad for hver en Krone, der sprang ned i min Kasse, som skulde han selv have haft den — og mere til.

Da jeg saa for første Gang skulde læse »Mesterens Død« af »Mikael« op i Jylland, valgte jeg Skanderborg at begynde i.

Man vidste jo aldrig, hvordan Jyderne mon vilde tage mod saadan et fransk Dødsfald. Og i Skanderborg havde jeg i det mindste to Tilhørere: Hr. Davidsen og Fru Davidsen. For jeg havde ogsaa gjort Bekendtskab med Fruen.

Naa, til Skanderborg kom jeg da. Men en skrækkelig Angst havde jeg. Grufuld.

For det var tilmed Søndag. Og hvordan skulde det gaa Mikael og Claude Zoret og mig en Søndag i den By Skanderborg? Det var skam ikke saadan lige ud af Vejen.

Jeg blev tilsidst saa angst, at jeg flygtede op til Davidsens.

Og der sad jeg, i Sofaen, helt lammet af »Lampeskræk«, mens Hr. Davidsen sad og klappede mig og trøstede mig, og Fru Davidsen bragte mig Kaffe paa sin bedste Bakke —.

Aftenen kom.

Jeg tror, at Hr. Davidsen i sit Venskab var bleven lige saa angst som jeg.

Han svedte ved det.

— Aa, det gaar nok, sagde han — det gaar nok —.

Og han svedte endnu mere.

Og saa læste jeg, jeg gjorde mig sandelig Umage den Søndag i Skanderborg.

Men da det var forbi, røg den lille Scenedør op, og som en Bombe kom han, Davidsen, styrtende.

— Kære Bang, kære Bang, raabte han. Det var storartet. Det Nummer er storartet. Nu kan De tro mig, det Nummer kan De trøsteligen læse alle Vegne. For det er storartet . . .

Aa, saa glad han var over »det storartede Nummer«.

Nu er han død — nu, hvor jeg læser det »alle Vegne«.

Men i mine Tanker lever han, mens alle de fremmede Mennesker klapper . . . og jeg sender min Tak, vemodigt, der hjem til hans Grav.

Disse Laurbærkranse fra de fremmede Hænder vil aldrig blive mig saa kære, som hans brave Haandtryk var mig — et stort Menneskes Haandtryk, hvis Venskab jeg vandt hjemme i Skanderborg.

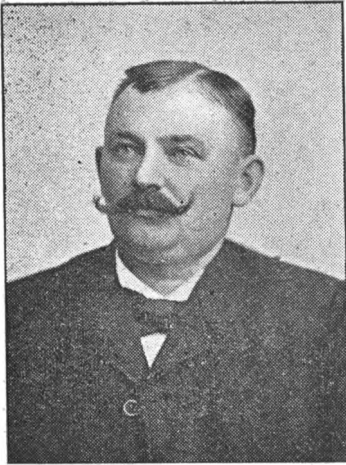
Hermann Bang.«

Da Købmand C. Nielsen var fraflyttet Byen, blev der paa en ekstraordinær Generalforsamling i Juli 1906 valgt to ny Bestyrelsesmedlemmer: Fuldmægtig J. Didriksen, der efter kort Tids Forløb atter havde indmeldt sig i Foreningen, og Bogbinder C. Olsen, som ligeledes er en uundværlig og værdifuld Kraft ved Fastelavnstid. Olsen arvede Davidsens Bestilling med at sørge for Udleje af Teatret og Salen.

Paa samme Generalforsamling blev det overdraget Bestyrelsen at fremkomme med Forslag til Lovforandring.

Ligeledes førtes der en indgaaende Forhandling om Ombygningen i Forhuset. Hensigten med Byggeforetagendet var at skaffe Beboelseslejlighed til Værten og faa Lokalerne indrettet og møbleret noget mere tidssvarende, saa at ogsaa fremmede Gæster kunde modtages i Haandværkerforeningen. Flere Medlemmer udtalte, at det var mest formaalstjenligt at opføre et helt nyt Forhus med Kælder og to Etager; men Flertallet mente som Bestyrelsen, at en saadan stor Bygning ikke for Tiden vilde kunne forrente sig. Efter nogen Forhandling blev det vedtaget at foretage Omlavningen efter den af Bestyrelsen fremlagte Tegning og Plan. Den vigtigste Forandring bestod i, at Indgangen, som før havde været i Porten, nu blev fra Gaden. Køkken og Buffet fik Plads mit i Huset. Paa Loftet blev indrettef Kvistlejlighed til Beboelse for Værten. Bestyrelsen fik 40 af Foreningens Medlemmer til at kautionere for et Laan i Banken paa 4000 Kr. Til ny Møbler og Udsmykning af Lokalerne indsamledes privat 883 Kr.

Den 3. Oktober 1906 døde Tømmerhandler A. Sørensen efter kort Tids Sygdom i sin bedste Alder. Atter maatte en af Haandværkerforeningens trofaste, gode Støtter segne for Dødens stærke Haand. Sørensen var født den 1. Januar 1857.

Tømmerhandler **A. Sørensen**.

I en ung Alder fik han Ansættelse i Agent N. Christensens Tømmerhandel. Efter nogle Aars Forløb blev han Medindehaver og Leder af Forretningen, som han derefter med stor Dygtighed drev betydelig i Vejret. Han var en begavet Mand, som let skaffede sig Venner. Hurtigt blev han en af Lederne i Skanderborg Haandværkerforening, til hvis Fastelavnsrevyer han — som nævnt — er den egentlige Ophavsmand. Utallige Revysange og andre Lejlighedssange stammer fra hans Haand. I mange Aar var han en udmærket Dirigent for Foreningens Sangkor. Han havde meget store musikalske Evner og elskede Sang og Musik. 1902 blev han Medlem af Byraadet; i flere Aar var han Medlem af og Formand for Ligningskommissionen. Han var Meddirektør i Banken. En Tid var han ogsaa Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse. Sørensen var gift med en Datter af Fabrikant A. Blom.

Bogtrykker V. de Lemos skrev følgende Mindevers om A. Sørensen:

Nu tynder det blandt Venners Flok,
den ebber ud — den faste Stok,
som før stod rank og stærk
og sammen holdt i Sorg og Lyst —
men Døden gør sin rige Høst
og sletter ud vort Værk.

Du lo ad Verdens skæve Gang,
dit Liv du førte helst i Sang,
med Taktstok i din Haand.
Du sang saa ret det havde Klem,
du stamped' Sangeremner frem,
indblæste dem din Aand.

Selv bred du sad ved bredden Bord
i Hallen, hvor de djærve Ord
faldt læt i Vinterkvæld.
Der sad vi tænket lunt paa Rad,
og du var fremmest, frejdig — glad,
mens Aft'nen gled paa Hæld.

Nu er det Slut! Nu Dødens Haand
har slukket ud din lyse Aand
og brudt dit Livsens Kar.
Til dig vi staar i Vennegæld
vi bringer dig nu vort Farvel
med Tak for, hvad du var!*

Fra Fru Tømmerhandler Sørensen modtog Skanderborg Haandværkerforening hendes Mands store, værdifulde Kvartetsamling i et stilfuldt Skab med følgende Skrivelse:

»Til Bestyrelsen for Skanderborg Haandværkerforening!

For flere Aar tilbage har min Mand udtalt Ønsket om, hvis han skulde dø, at jeg da vilde give hans Kvartetsamling til Haandværkerforeningen. Jeg vil derfor bede Bestyrelsen paa Haandværkerforeningens Vegne modtage denne i det medfølgende Skab.

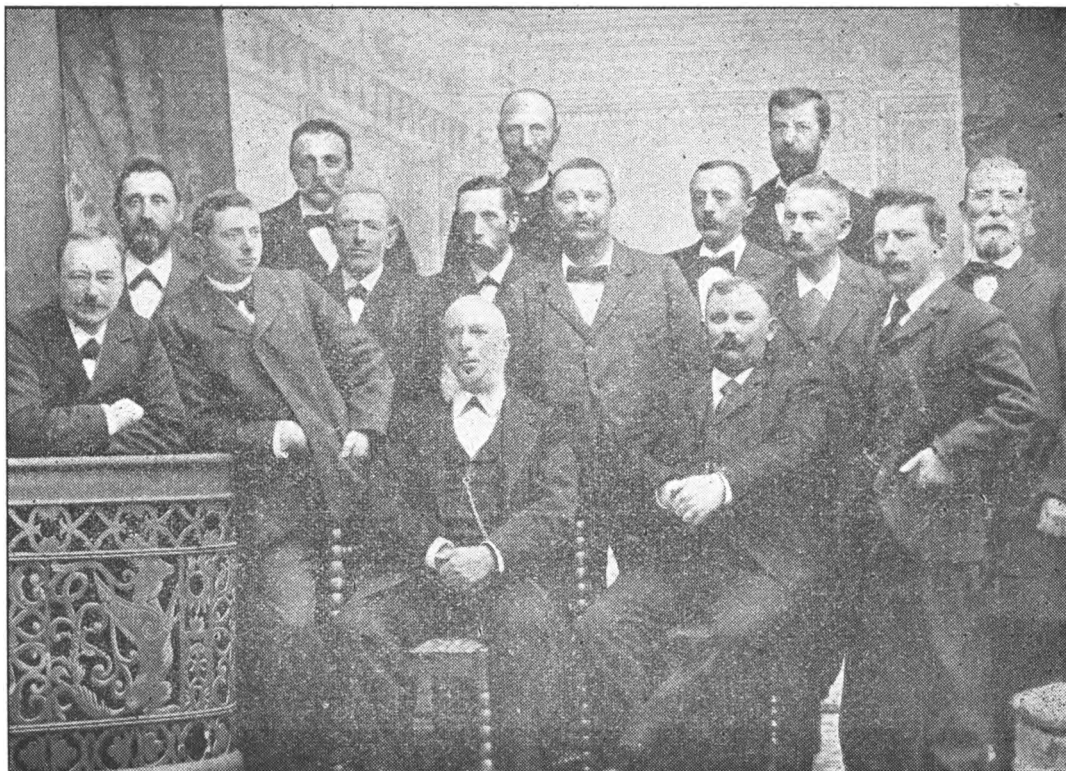
Min Mand elskede Musikken! Musik og Sang var for ham det halve Liv. Derfor tror jeg ogsaa, Bestyrelsen med mig kan forstaa og dele den Tanke hos ham, at hans kære Kvartetsamling skal tilhøre den Forening, hvis Sangkor han gennem saa mange Aar nærede saa stor Kærlighed og Interesse for, og hvis glade Sangafstener, jeg ved, stod forrest hos ham blandt de lyse Minder*.

Paa denne Skrivelse blev afsendt følgende Svar, underskrevet af samtlige Bestyrelsesmedlemmer:

»*Fru Elisabeth Sørensen!*

At Skanderborg Haandværkerforening i Deres afdøde Mand, Tømmerhandler A. Sørensen, havde et overordentlig virksomt og trofast Medlem — baade inden for Bestyrelsen og som Dirigent for Sangforeningen og ikke mindst som ubestridt Førstemand, naar Revyen glædede os alle ved kvikke Sange og vittige Paafund — er en fastslaaet Kendsgerning. Og herfor skylder Foreningen ham sin varmeste Tak og Erkendtlighed.

Naar De nu saa smukt har opfyldt Deres Mands udtalte Ønske om at skænke hans store og værdifulde Kvartetsamling til Foreningen og yderligere forhøjet Gavens Værdi ved det medfølgende stilfulde Skab, saa tillader vi os, idet vi frembærer vor

Tømmerhandler A. Sørensens Sangforening.

	N. J. Aase.	Schleimann.	Christiansen.	
		N. Jensen.	V. Mossing.	
P. Nielsen.	J. Jensen.	J. Didriksen.	de Lemos.	S. Petersen.
R. Bruun.	L. Thane.	Agent J. Poulsen.	A. Sørensen.	Bernh. Larsen.

hjerteligste Tak for den kostbare og kærkomne Gave, at bede Dem om Deres Samtykke til, at vi anbringer et Billede af Deres Mand i Foreningens Lokaler, saa at Mindet om ham kan leve i den Forening, hvis Vel og Fremgang laa ham saa stærkt paa Sinde, og som han viede sine bedste Kræfter«.

Tilladelsen indløb, og Tømmerhandler Sørensens Billede findes ophængt i Haandværkerforeningen.

Det omtalte Byggeforetagende blev tilendebragt hen paa Efteraaret. Ved Opgørelsen viste det sig, at

Omforandringen havde kostet.....	3879 Kr. 45 Ø.
Anskaffelsen af ny Møbler m. m. androg.....	1784 — 50 —
	I alt 5663 Kr. 95 Ø.
Heraf blev betalt ved:	
Laanet i Banken	4000 Kr.
Indsamlingen.....	883 —
	4883 — 00 —
Byggegæld	780 Kr. 95 Ø.

Haandværkerforeningen.

Dette Beløb, som forskellige Haandværkere havde tilgode, blev dog afviklet i Løbet af det følgende Aar.

Restaurations- og Selskabslokalerne havde gennemgaaet en grundig Omkalfatring, saa at det hele nu fremtraadte i en forynget og forskønnet Skikkelse. Morsomt var det at se, at Direktør Lund var en af dem, der var allermost glad ved Forandringen, skønt han jo fra først af var imod den.

Haandværkerforeningen havde nu de hyggeligste Selskabslokaler, der fandtes i Byen. Den 23. Nvbr. 1906 afholdtes der en smuk Indvielsesfest. Formanden, Emil Aarup, holdt en stor, flot Indvielsestale, hvori han bl. a. udtalte:

»Vi har kaldt denne Fest en Indvielsesfest. Maaske er dette Navn ikke helt rigtigt, da det jo ikke er en helt ny Bygning, Haandværkerforeningen har faaet. Men Omforandringen er dog saa væsentlig og saa indgribende, at vi har ment at have nogen Berettigelse til at kalde den saadan. Og vi tror, at denne Forandring vil betyde en Fremgang for Haandværkerforeningen, at den for Fremtiden vil komme til at leve under ny og heldigere Forhold, og at Lokalerne nu vil afgive den Hygge og Bekvemmelighed, som er en væsentlig Betingelse for, at vi kan føle os vel tilpas, naar vi mødes til festligt Lag, eller naar alvorligere Sager, vedrørende vor Forening eller vor By, giver Anledning til Afholdelse af større Møder. — — — — — Det viste sig her som altid, at naar man løfter i Flok kan meget udrettes. 40 Medlemmer gik i

Kaution for de nødvendige Penge til Omforandringen. Det er naturligt, at jeg bringer dem en Tak, fordi de omfatter Foreningen med saa megen Velvillie, at de vil paatage sig denne personlige Forpligtelse.

Jeg beder ligeledes de mange, som ved store Pengegaver satte os i Stand til at købe det nødvendige Møbement til de ny Restaurationslokaler, at modtage vor bedste Tak for deres varme Interesse for Foreningen. I denne Tak maa jeg indbefatte Sagsfører Schmidt. Det er os endnu en Gaade, hvorledes han alene inden for Bestyrelsen kunde vide, at disse store Gaver laa parate hos Medlemmerne; men vi er særdeles glade over, at han paatog sig Inkassationen.

Men vi maa navnlig bringe Stiftamtmanden og Skanderborg Byraad vor bedste Tak for den overordentlige Velvillie, som er udvist mod Foreningen. Ikke alene har vi ved deres Anbefaling faaet Restaurationsforholdene ordnede paa en heldig Maade, men Foreningen har tillige haft den store Glæde fra Byraadet at modtage et aarligt Tilskud til Teatrets Drift.

Foruden den Anerkendelse, der ved denne Bevilling vises Teatret, vil det være os muligt at udstyre Scenen saaledes, at vi sikkert tør paaregne et større Fremmedbesøg fra den omliggende teaterinteresserede Egn og derved fremme Udviklingen for Byen ogsaa i andre Henseender. — — — — —

Jeg haaber, at Haandværkerforeningen endnu gennem mange Aar vil formaa at samle under sin Fane en Mængde jublende Børn i Leg om Juletræet, en sund og livskraftig Ungdom til Bal og anden Festlighed, medens de ældre plejer de andre Interesser, som Foreningen har at varetage. — — —

Den kommende Tid vil bringe ny Krav om fortsat Udvikling. Og jeg er forvisset om, at der til enhver Tid ligesom nu vil være Sammenhold blandt Medlemmerne, saaledes at Kravene bliver tilfredsstillende til Gavn og Glæde for Foreningen og det lille Samfund, vi tilhører. — — —

Ved Indvielsesfesten afholdtes en Symfonikoncert med Beethovens »Eroica« paa Programmet. Orkesteret bestod af 32 Mand. Desuden sang Foreningens blandede Sangkor forskellige smukke Ting, f. Eks.: Første Scene af 3. Akt i Op. »Lohengrin« af Rich. Wagner med Orkesterledsagelse. Lærer Fritz Holst dirigerede hele Koncerten.

Lærer Holst har i det hele indlagt sig stor Fortjeneste af Haandværkerforeningen ved gennem flere Aar at arrangere og dirigere saadanne store Koncerter. Denne var den syvende i Rækken. Ligeledes har han under Haandværkerforeningen oprettet et blandet Sangkor. Baade med Musikken og Sangen gjorde han sig store Anstrengelser og viste en uegennyttig Opofrelse. Han havde da ogsaa baade Ære og Fornøjelse af sine Koncerter, som virkelig var noget ret enestaaende i en mindre By; og de var mange til stor Glæde og Nydelse. Det var med Sorg, man erfarede, at Lærer Holst nedlagde Taktstokken efter at have overværet Fastelavnsrevyen 1908.

Fastelavnsrevyen blev ellers svært rost. Redaktør Friis skrev i Amtsavisen:

» — — — Folk møder med store Fordringer til disse Løjer og er efterhaanden, som de gennem Tiderne er blevet godt vante, temmelig fordringsfulde; men der er ikke Tvivl om, at selv de største Forventninger blev ikke skuffede i Aftes. Revyen i Aar var en af de allerbedste, vi endnu har haft. — — — — Humøret paa den ene Side Lamperækken smittede paa den anden, og efterhaanden steg det til en Højde, som man kun ser en Fastelavns Mandag i Skanderborg Haandværkerforening. — — — — Vi har aldrig set saa mange glade Mennesker samlede paa en

Gang som i Aftes i Haandværkerforeningen. Fastelavnsløjernes Sukces er atter for en Gang fastslaaet. Tilslutningen vil blive endnu større til næste Aar, og dybt vil Savnet blive, hvis den Tid skulde komme, da man ikke længere kan faa en glad Aften Fastelavns Mandag i Skanderborg Haandværkerforening. — — — —

Paa Efteraarsgeneralforsamlingen 1907 vedtoges det af Bestyrelsen stillede Forslag om ny Love for Foreningen. Den vigtigste Forandring bestod deri, at Bestyrelsesmedlemmernes Antal forhøjedes fra 7 til 9, hvoraf 3 afgaar hvert Aar. Alderdomsboligen har sin særlige Bestyrelse, hvis Formand dog altid er den samme som Haandværkerforeningens. Dog sker der ingen Forandring med Formandsposten, saalænge Haandværkerforeningens Æresmedlem, Fabrikant A. Blom, vil vedblive at røgte Hvervet.

Sagfører Jørg. Schmidt nægtede at modtage Genvalg. Den ny Bestyrelse kom da til at bestaa af følgende 9 Medlemmer:

Emil Aarup (Formand), Farver Th. Kokborg (Næstformand), Lærer L. Thane (Sekretær og Kasserer), Skomager R. Brunn, Fuldmægtig J. Didriksen, Bogbinder Carl Olsen, Kødmand L. Thiesson, Gartner E. Frederiksen og Tømrer J. Thomsen.

Fhv. Bogtrykker **V. de Lemos.**

Den 3. April 1908 døde V. de Lemos. Dette Dødsfald vakte ogsaa Vemod i Skanderborg Haandværkerforening, hvortil han paa flere Maader var saa inderlig knyttet. Andreas Vilhelm de Lemos var født i Aalborg 1853. Han lærte Typografien paa »Aalborg Stiftsbogtrykkeri« og var nogle Aar senere sammen med sin Slægtning, Redaktør Vilh. Carlsen, med til Oprettelsen af »Vendsyssel Tidende«. Efter nogle Aars Ophold i Hjørring fik han Ansættelse som Leder af Skanderborg Amts Avis's Bogtrykkeri. Han var siden med kun et Par Aars Afbrydelse stadig knyttet til Amtsavisen.

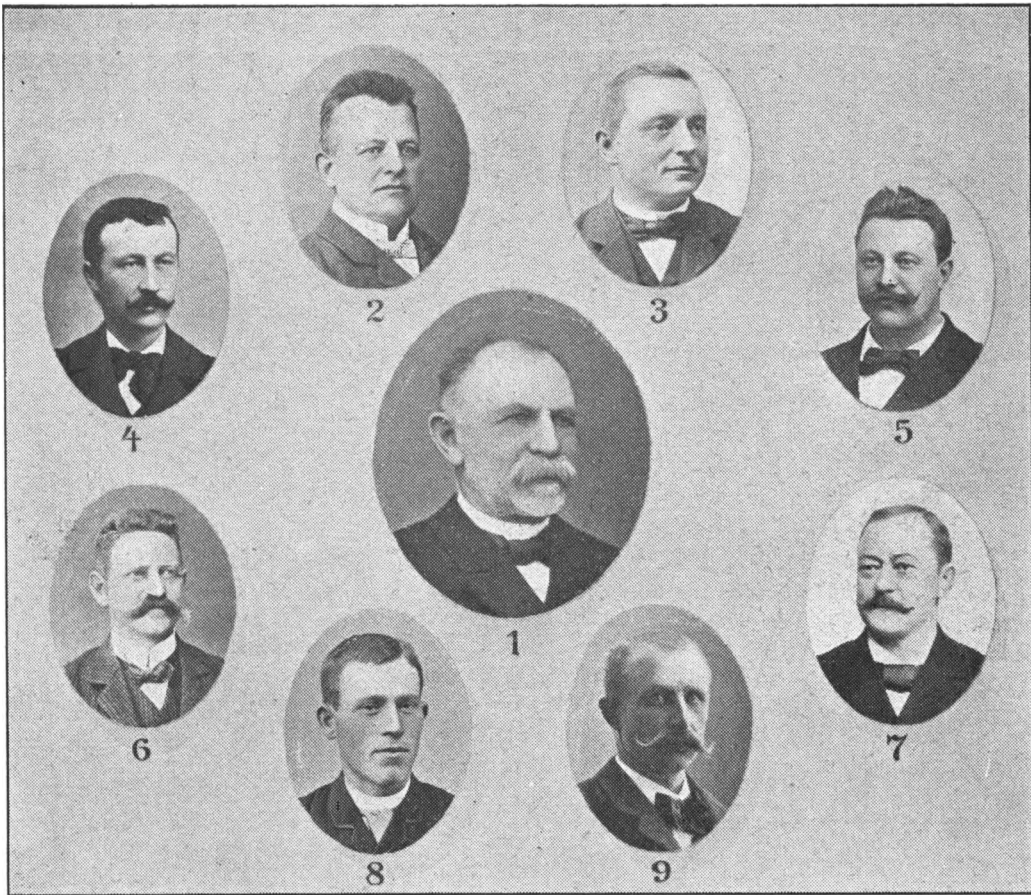
V. de Lemos var en begavet Mand og i visse Retninger udrustet med sjælden store Evner. Han havde saaledes et ualmindeligt Sprogtalent, var meget musikalsk begavet og i Besiddelse af ikke ringe digterisk Evne. Han havde altid været et trofast Medlem

af Haandværkerforeningens Sangkor. Han havde nemlig en smuk og sikker Basstemme. Utallige Viser og Sange har han leveret baade til Fastelavnsrevyerne og til andre festlige Lejligheder i Haandværkerforeningen. Ogsaa i Tidsskrifter og Blade skrev han Sange, mest af nationalt Indhold. Han var nemlig en varmtførende Patriot. Lemos var af den Slags noble, brave, hjertelige Mennesker, som det er en Fornøjelse at komme i Berøring med. Som Paaskønnelse for hans Virksomhed for Haandværkerforeningen blev hans Billede ogsaa ophængt i Lokalerne.

Til Slut kun nogle faa biografiske Oplysninger om Skanderborg Haandværkerforenings nuværende Bestyrelse.

Carl Holger Emil Aarup er født i Skanderborg den 19. November 1847. Han lærte Malerhaandværket hos Faderen, H. C. Aarup, hvis Forretning han overtog den 10. Maj 1882. Han var stedse anset som Byens fineste Maler og fik en stor Kundekreds. I 23—24 Aar var han Tegnelærer ved Skanderborg tekniske Skole; dette Ar-

bejde interesserede ham stærkt, og en Mængde unge Mennesker samledes altid om Aarups Tegneundervisning. I mange Aar har han været Medlem af Skolekommissionen. Han var Medstifter af Svendehjemmet og har været Medlem af Bestyrelsen siden dets Oprettelse. Den 1. Januar 1902 ophævede han sin Virksomhed som Malermester, idet han overdrog Forretningen til Brødrene Petersen, der begge havde lært Haandværket hos ham og i mange Aar havde været hans mest betroede Svende. Emil Aarup startede da en Tapet- og Farvehandel, som han siden har drevet. I Aaret 1903 blev han Repræsentant for »Ny jyske Købstadkreditforening«, og siden 1907 har han været

Haandværkerforeningens nuværende Bestyrelse:

Nr. 1. Farvehandler Emil Aarup.	Nr. 6. Købmand L. Thiesson.
- 2. Farver Th. R. Kokborg.	- 7. Skomager R. Bruun.
- 3. Lærer L. Thane.	- 8. Tømrer J. Thomsen.
- 4. Bogbinder C. Olsen.	- 9. Gartner E. Frederiksen.
- 5. Fuldmægtig J. Didriksen.	

Medlem af Direktionen for »Banken for Skanderborg og Omegn«. For Skanderborg Haandværkerforening har Emil Aarup været en trofast Støtte. Han har haft en afgørende Del i dens Trivsel og Fremgang i de sidste 25 Aar. Allerede i 1886 blev han indvalgt i Bestyrelsen, hvis Formand han var fra 1892—1895. Det var en Sorg for

Medlemmerne, da han i 1896 trak sig ud af Bestyrelsen. Men efter at han havde hvilet ud til 1903, modtog han igen efter indtrængende Opfordring Formandsposten, som han siden med Dygtighed og Interesse har røgtet. Det skyldes Aarups energiske Arbejde, at Medlemskontingentet blev forhøjet fra 6 - 9 Kr. aarlig. Foreningen blev derved i Stand til at løse større Opgaver. Der tilkommer ogsaa ham en væsentlig Del af Æren for, at Lokalerne i Foreningsbygningen fik en mere praktisk og tidsvarende Indretning. Overalt har han været en virksom Talsmand for Skanderborg Haandværkerforening, og han har Ord og Lov for at være den mest repræsentative Haandværker og den fineste Taler, som Byens alm. Borgerstand er i Besidelse af. Med den rolige, sikre Optræden og den elegante Veltalenhed forener Emil Aarup en gennemdannet og solid Dygtighed.

Rasmus Bruun er født den 6. Marts 1856. Hans Fader var den tidligere omtalte Jens Bruun, hos hvem Sønnen lærte Skomagerhaandværket (1870—75). I nogle Aar arbejdede R. Bruun derpaa som Svend flere forskellige Steder, ogsaa i Udlandet, og blev efter sin Hjemkomst Mestersvend paa Faderens Værksted. Den 1. December 1883 løste han Borgerskab og overtog selv Ledelsen af Skomagerforretningen, som han senere udvidede til ogsaa at omfatte Butikshandel med færdigsyet Fodtøj. Han er et skattet Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse, i hvis Forhandlinger han ofte lever op med en velturneret Brander. Mange af hans originale og vittige Indfald har ogsaa gjort Lykke i Fastelavsrevyerne. Rasmus Bruun er agtet og afholdt af alle; han har siden 1888 været Formand for den lokale Skomagerforening og deltager hvert Aar som dens Repræsentant i Centralforeningens Møder.

Jens Jensen Didriksen er født i Linaa Kro ved Silkeborg d. 15. April 1870. I 1878 flyttede Faderen, nuværende Kommissioner L. Didriksen, til Skanderborg. Efter sin Konfirmation fik J. Didriksen Ansættelse som Kontorist paa Skanderborg Amtstue og blev den 11. December 1897 udnævnt til Fuldmægtig, hvilken Stilling han siden har beklædt. I 1906 blev han valgt til Medlem af Ligningskommissionen, hvorefter han udtraadte, da han modtog Udnævnelse som Skatteraadmedlem fra 1. Januar 1908. Didriksen har i mange Aar været Haandværkerforeningen en god Støtte paa Grund af sine Evner som Skuespiller og sit ypperlige Foredrag af Revyviser. Han hører derfor ogsaa til Foreningens mest feterede Dilettanter.

Eskild Linde Frederiksen er født den 25. Septbr. 1863 og er Søn af Handeltgartner P. Frederiksen, Skanderborg. E. Frederiksen lærte Gartneriet under Faderens kyndige Vejledning. Efter endt Læretid arbejdede han i flere Aar paa nogle af Udlandets største Gartnerier. I 1892 blev han Bestyrer af Faderens Forretning, som han overtog for egen Regning ved gamle Frederiksens Død i Aaret 1904. Han har i de sidste Aar foretaget betydelige Udvidelser i Gartneriet. Den Have, i hvilken den gamle Købmand Kindler i 40erne gik og puslede om sine Træer og Blomster, er nu næsten ganske opfyldt af Drivhuse og Drivbænke. Med nænsom Haand freder Frederiksen om en sjælden Samling af prægtige Laurbær- og Myrte træer, som hans Fader har opelsket, og som der maaske næppe er Mage til i hele Landet. De store, dekorative Planter har været paa mange Udstillinger, og overalt er de bleven almindeligt beundrede og har erholdt 1. Præmie. Frederiksen har i flere Aar været Repræsentant i »Alm. dansk Gartnerforening«, ligesom han er i Bestyrelsen for »Teknisk Skole«. Ved Generalforsamlingen 1907 indvalgte han i Haandværkerforeningens Bestyrelse. Det er Medlemmernes Haab, at Gartner Frederiksen nu vil lægge al sin Energi ind paa at faa Foreningens store og smukt beliggende Have bragt i en mere pyntelig Tilstand.

Thomas Rasmussen Kokborg er født den 15. Maj 1857 i Them ved Silkeborg, hvor Faderen var Husmand. Efter sin Konfirmation kom Kokborg i Farverlære og blev Svend i 1876. Han etablerede sig den 4. Oktober 1882 i Skanderborg, hvor han efterhaanden fik saa god en Forretning, at han nu i en forholdsvis ung Alder har trukket sig tilbage og lever af sine Midler. Han er livlig interesseret baade i kommunale og politiske Spørgsmaal og har i Tidens Løb haft en hel Del forskellige Tillidsposter i de lokale Foreninger. Da han er det Medlem i Haandværkerforeningens Bestyrelse, som har bedst Tid og Lejlighed til at ofre sig for Foreningens Sager, er det altid ham, der maa holde for, naar større Foretagender er i Gære. Og det skal siges til hans Ros, at hvad han faar med at gøre, bliver omhyggeligt udført. Han beklæder derfor ogsaa den ærefulde Post som Foreningens Næstformand.

Carl Olsen er født den 24. Marts 1868 i Vads Mølle i Falling Sogn. Han lærte Bogbinderiet i Horsens hos Edv. Hansen, en Søn af den tidligere ofte nævnte Edv. Hansen i Skanderborg. I Aaret 1893 kom Olsen til Skanderborg som Bestyrer af Frk. Hansens Bogbinderforretning, som hun havde arvet efter Faderen. Den 1. Juli 1897 etablerede Olsen en Forretning for egen Regning. Han maatte flytte omkring i Byen et Par Gange, indtil han i Aaret 1904 købte Direktør P. B. Lunds Ejendom, Nr. 106 paa Adelgade. Her fik han Plads til en større Tapet- og Papirhandel. Olsen har ligesom Didriksen i mange Aar været en god Støtte for Haandværkerforeningens Dilettantforestillinger. Hans Fremstilling af en gammel, forhutlet Borger eller af en jysk Bonde er aldeles fortræffelig. Han taler nemlig det jyske Landsmaal til Fuldkommenhed. I Reglen findes der da ogsaa i Fastelavnsrevyen en eller anden Figur, som særligt er lagt til Rette for Olsen. Han er selv en Type paa en rolig, sindig og forsigtig Jyde. Disse gode Egenskaber har skaffet ham mange Venner. Som Bestyrelsesmedlem forestaar han Udlejen af Foreningens Teater til Skuespilselskaber o. lign.

Lars Nicolai Bruun Thane er født den 29. December 1865 i Ulvskov ved Odder, men levede sin Barndom i Klejs Mølle, som Faderen købte. I 1882 kom han paa Skaarup Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1885. Den 1. November s. A. fik han Ansættelse som Lærer ved Skolevæsenet i Odder. Den 1. Maj 1889 tiltraadte han Fjerdelærerembedet ved Skanderborg Kommuneskole, blev senere tillige Organist ved Slotskirken. Han kom i Haandværkerforeningens Bestyrelse i Aaret 1898, blev tildelt Sekretærposten og fik fra 1900 tillige Hvervet som Foreningens Kasserer.

Lauritz Christian Frederik Thiesson er født den 26. April 1860 i Vejle. Han lærte Isenkramhandelen i Horsens i Aarene 1874—79 og etablerede sig i Holsted 1885, hvorfra han i 1888 flyttede til Skanderborg. Han lejede her Forsamlingsbygningens Isenkramforretning, som han siden uafbrudt har drevet. Thiesson valgtes paa Generalforsamlingen i 1907 til Bestyrelsesmedlem i Haandværkerforeningen; men han havde allerede gennem en lang Aarrække været Bestyrelsen en god Hjælper ved Foreningens forskellige Festiviteter. Han var nemlig Balinspektør, og det var altid en Fornøjelse at se den Orden og Anstand, der herskede under de af Thiesson ledede Danse. Med særlig Lyst og Interesse tog han sig af Børnene ved Foreningens Jule- og Sommerfest; han var utrættelig i sin Iver for at more de smaa, og det frydede enhver Faders og Moders Hjerte at se, hvorledes han med munter Skæmt forstod at lede de store Skarer, der flokkedes om ham. Med Stolthed kan Thiesson betragte sig som Børnenes Mand inden for Bestyrelsen.

Jørgen Thomsen er født den 24. Februar 1864 i Ringholm, hvor Faderen var

Boelsmand. Fra 1879—84 var han i Tømrerlære og etablerede sig i 1891. Thomsen blev ogsaa indvalgt i Haandværkerforeningens Bestyrelse paa Generalforsamlingen i 1907. Tidligere var han udnævnt til Bestyrelsesmedlem for »Teknisk Skole«. Han er en stillfærdig Natur og nærer en vis Sky for at »træde op«, men han har en sikker Sans for en Sags Kærne, saa han tager sjælden fejl, naar en Ting forhandles og stilles til Afgørelse. Hans Dygtighed som Bygningshaandværker gjorde ham selvskreven som Førstemand i det Udvalg, der har Opsyn med Foreningens Bygninger.

Naar Skanderborg Haandværkerforening nu den 22. August 1909 kan fejre sit 50-Aars Jubilæum, kan den med Taknemmelighed og Glæde se tilbage paa de forløbne Aar. Alle de Mænd, der lagde den første solide Grund og tog det første vanskelige Arbejde paa sig, er gaaet ind bag det store Forhæng, som det ikke er givet menneskelige Øjne i direkte Beskuelse at trænge igennem; men deres Navne vil mindes med Ære. Andre fulgte efter, som hver især har givet deres Indsats i Arbejdet for Foreningens Trivsel. Snart voksede Haandværkerforeningen op til at blive Byens største Sammenslutning, en Stilling, som den siden stadig har formaaet at hævde. Af det foregaaende vil man have lagt Mærke til, at Foreningen har taget sig af mange nyttige Ting ved Siden af, at den har plejet Selskabeligheden. Derfor vil den 22. August 1909, da Haandværkerforeningen fylder sit halvtredsindstyvende Aar, sikkert ogsaa blive en Festsdag og Mærkedag i dens Annaler. Gid den fremdeles maa leve og virke til Gavn og Glæde for Byen og opelske Samfølelsen, saa det forstaas af enhver, at alles Vel er den enkeltes Vel og Lykke.

»Gid Foreningen maa samle
gennem mange, mange Aar
raske unge, muntre gamle,
gule Lokker, sølvgraa Haar.«

**SKANDERBORG
HANDELSFORENING**

1883—1908

II. SEPTEMBER

Købmand Gyllings Gaard.

(Hjørnet af Adelgade (Nr. 41) og Vestergade).

Ejendommen har tilhørt de tidligere nævnte Købmænd Jespersen og J. Olsen.

I den foregaaende Beskrivelse af Skanderborg Bys Historie er der gjort Rede for Købmandsstandens Stilling og Udvikling gennem Tiderne. I andre Byer havde man tidligere Købmandslaug, der saa senere afløstes af Handelsforeninger. Den 23. Juli 1883 samledes en Del Købmænd fra forskellige jyske Byer til et Møde i Aarhus, hvor det blev besluttet at samle alle jyske Handelsforeninger i en Centralforening. En Indbydelse blev udsendt til alle jyske Købstæder og Handelspladser med Opfordring til Handelsstanden om at slutte sig til den ny Forening.

Der havde hidtil hverken været Købmandslaug eller Handelsforening i Skanderborg. Men den energiske og idérige Købmand Emil Skovgaard mente, at det nu næppe kunde være for tidligt at oprette en Handelsforening, da det lige var 300 Aar siden, de første Købmænd etablerede sig i Skanderborg. Han indvarslede derfor Handelsstanden til et Møde paa Hotel »Phønix« den 11. September 1883, hvor han forelagde Sagen. Største Delen af Byens Købmænd var til Stede, og de sluttede sig enstemmigt til Tanken og vedtog at indmelde »Skanderborg Handelsforening« i »Foreningen for jyske Handelsforeninger«. Bestyrelsen skulde bestaa af 1 Manufakturhandler og 2 Kolonialhandlere. Emil Skovgaard, Frederik Petersen og J. Poulsen valgtes som Bestyrelsesmedlemmer. Skovgaard blev Formand, Petersen Næstformand og Poulsen Kasserer. Det blev bestemt at afholde en Generalforsamling den paafølgende 15. September, hvor Bestyrelsen skulde møde med Udkast til Foreningens Love. Generalforsamlingen blev afholdt. Punkt for Punkt gennemgik man Lovudkastet, som derpaa

vedtoges og underskrevet af samtlige tilstedeværende Købmænd. Det aarlige Kontingent sættes til 5 Kroner, hvoraf 1 Kr. anvendtes som Kontingent til »Foreningen for jyske Handelsforeninger«. Allerede 2 Aar efter forhøjedes dette Bidrag til 1 Kr. 50 Øre pr. Medlem. Saa ofte Bestyrelsen fandt Anledning dertil, skulde der afholdes Sammenkomster for at drøfte, hvad der kunde tjene til Gavn for Foreningens Medlemmer og for hele Standen.

De vedtagne Love underskrevet af følgende Købmænd:

Emil Skovgaard. Frederik Petersen. J. Poulsen. H. W. Møller. Simon Suss. R. Lykkeberg. D. Davidsen. N. E. Madsen. Rud. Petersen. J. Olsen. Victor Wittrup. Victor Salling. J. H. Flach. Laurits Leutholtz. Jakob Jørgensen. P. Nielsen. H. Wegener.

Den ny Forening tog straks energisk fat paa en meget vigtig og betydningsfuld Sag. I Aarhus bestod der et Telefonselskab, som havde anlagt Telefonledninger i Aarhus By. Skanderborg Handelsforening forhandlede paa et Møde den 26. September 1883 Spørgsmaalet om en Telefonforbindelse mellem Aarhus og Skanderborg. Det overdroges Bestyrelsen at indhente Oplysninger om denne Sag. Der blev tilvejebragt Tilbud og Betingelser for Anlægget. Og allerede den 17. November underskrev man Kontrakt med Telefonselskabet om den aarlige Afgift for Benyttelsen af Ledningen. Den paafølgende Aften blev de uden for Handelsforeningen i Telefonsagen interesserede sammenkaldte til et Møde, paa hvilket en Overenskomst mellem disse og Handelsforeningen blev affattet og underskrevet. Samtidig blev det besluttet, at Telefonstationen i de første 5 Aar skulde være hos Urmager Th. Heckscher, der vilde afstaa et passende Lokale i sin Ejendom mod en aarlig Lejeafgift af 35 Kr. foruden Indtægten ved Budsendinger i Byen. Den 22. December 1883 aabnedes Telefonen mellem Skanderborg og Aarhus. Det var det første Telefonanlæg mellem to Byer her i Jylland, saa det er Bevis paa, at der var Energi og Virkelyst hos Medlemmerne i Handelsforeningen. De var paa Højde med Tiden, idet de søgte hurtigst muligt at drage Nytte af den moderne — nu uundværlige — Hjælper i Forretningslivet. Senere oprettedes et særligt Telefonselskab, som den 9. Januar 1896 gik over i »Jysk Telefonaktieselskab«.

De jyske Handelsforeninger holdt deres første Delegeretmøde i Aarhus den 26. November 1883. Medlemmerne i Skanderborg Handelsforening havde ladet sig repræsentere ved Købmand J. Poulsen. Dette bevirkede, at Emil Skovgaard følte sig saa ilde berørt, at han nedlagde sit Mandat som Foreningens Formand, hvilket absolut gjorde et Skaar i den unge Forenings saa smukt begyndte Tilværelse. Imidlertid levede Foreningen sit stille Liv. Den holdt sine Møder en Gang ugentlig, hvilket stadig er overholdt siden. Paa disse Møder drøftedes Foreningens og Standens indre Anliggender her i Byen. Forslag fra andre Handelsforeninger, der tog Sigte paa at gavne Standen i sin Helhed, tiltraadtes. Enkelte, som drev ulovlig Næring, blev bremsede o. s. v.

Handelsforeningens Fader, Købmand Emil Skovgaard, er født den 27. November 1825. Han er Søn af daværende Sognepræst Skovgaard i Ormslev-Koldt. Enil Skovgaard frekventerede Aarhus Latinskole, men havde mere Lyst til at træde i det praktiske Livs Tjeneste. Han lærte Manufakturhandelen i Skive og etablerede 1852 en Forretning i Lemvig. Denne afstod han i Aaret 1858, hvorefter han købte »Kjærsgaard« ved Silkeborg. I 1866 flyttede han til Skanderborg, hvor han oprettede en Manufakturhandel paa Adelgade (Nr. 64). Skovgaard deltog paa mange Maader ivrigt i Arbejdet for Byens Udvikling. Han agiterede saaledes stærkt for Opførelsen af Viadukten ved Banegaarden. I 1884 tilbød han i Forbindelse med et københavnsk Firma at an-

lægge en elektrisk Lysstation, der skulde forsyne hele Byen med Lys; men Byraadet forkastede Tilbudet. Han var Medindbyder til og gjorde et stort Arbejde for Oprettelsen af Skanderborg Svineslagteri. I mange Aar var han Formand for Skanderborg Sejlklub og Leder af dens fornøjelige Kapsejladser. I 1891 flyttede Skovgaard til Silkeborg, hvor han endnu færdes som en rask og rørig Mand. Han gaar daglig sine lange Spadsereture, ligesom han med stor Interesse følger Tidens Udvikling.

Først den 30. Maj 1885 blev den ledige Plads i Handelsforeningens Bestyrelse besat. Skønt det tredie Bestyrelsesmedlem — efter Loven — skulde være en Manufakturhandler, valgte man dog Simon Sass, en ung, energisk Kolonialhandler. Han har med en ganske kort Afbrydelse stedse haft Sæde i Handelsforeningens Bestyrelse. Fr. Petersen blev Formand, J. Poulsen Næstformand og S. Sass Kasserer.

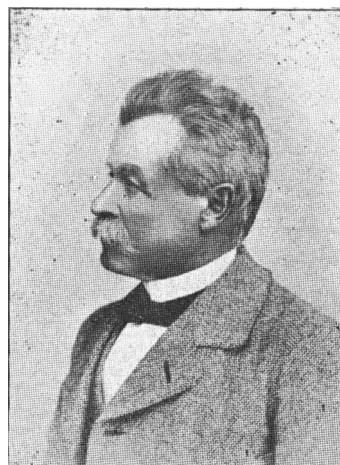
I August samme Aar foretog Foreningen en vellykket Udflugt til Odder. I 1886 blev det besluttet at indstille Handelsskolen indtil videre paa Grund af den ringe Deltagelse, der i den foregaaende Vinter havde fundet Sted. I 1888 bestemtes det, at der af Foreningens Kasse skulde ydes et Tilskud paa 5 Kr. for hver Lærling, der af Medlemmerne sendtes i Handelsskole. Denne Ordning vedvarede i en Del Aar.

En Sag, der ofte beskæftigede Foreningen, var Spørgsmaalet om Butikkernes Lukning fra Kl. 9 hver Søn- og Helligdag. Det var ikke muligt selv indenfor Medlemmernes Kreds at opnaa fuld Tilslutning til en saadan Ordning. I 1888 nøjedes man med at underskrive en Adresse til Regering og Rigsdag, der var indsendt af »Foreningen til Fremme for Søndagens rette Brug«. Aaret efter vedtog dog samtlige Kolonialhandlere Søndagslukningen fra Kl. 9 i Tiden fra Maj til 15. Septbr.

Den 3. August 1892 havde Bestyrelsen sammenkaldt en Del mere kendte Mænd fra Land og By for at drøfte Muligheden af Anlæget af en Skanderborg—Esbjergbane.

Der valgtes et Udvalg, bestaaende af Amdsraadsmedlem Ole Jensen, Nygaarde, Redaktør Oluf Jørgensen, Gaardejer Jørg. Stephensen, Taaning, Købmand Simon Sass og Bankdirektør Westergaard, til at gøre Forsøg paa at rejse en Stemning for Sagen.

Den 6. Septbr. 1892 døde Handelsforeningens Formand, Købmand Frederik Petersen, kun 48 Aar gammel. Hans Fader var den tidligere nævnte Konsumtionsbetjent Peder Pedersen. Sin Ungdom tilbragte han som Lærling og Kommis hos Købmand Flach, med hvis Søster han senere blev gift. 1870 etablerede han sin Forretning, som han drev uafbrudt til sin Død. Hele hans Liv henrandt i Skanderborg, til hvilken han følte sig uadskillelig knyttet. Hans Købmandsforretning blev søgt af mange, og det, der knyttede hans Kunder til ham, var ikke blot hans uplettede

Fhv. Købm. **Emil Skovgaard.**

Købmand **Fr. Petersen.**

Hæderlighed og Retskaffenhed, men ganske særlig den Velvillie og Hjælpsomhed, hvormed han tog sig af dem, der søgte hans kyndige Raad eller trængte til hans Bistand. Fra smaa Kaar havde han arbejdet sig frem til Velstand. Han udfoldede en stor Godgørenhed. Hans pligtro Arbejde for det, han ansaa for ret og sandt, skaffede ham de mest forskelligartede Tillidshverv. Han var som nævnt Handelsforeningens Formand, desuden var han Medlem af Byraadet og Ligningskommissionen, og i mange Aar havde han været Kirkeværge. Uegennyttig ofrede han sin Tid og sine Kræfter paa at gøre Fyldest i Udførelsen af de Hverv, som man saaledes havde paalagt ham. Venner fra Land og By rejste et Mindesmærke paa hans Grav.

Den 12. September valgtes Victor Wittrup til Medlem af Handelsforeningens Bestyrelse i Stedet for Fr. Petersen. Poulsen blev nu Formand, Sass Næstformand og Wittrup Kasserer og Sekretær. I et Møde den 18. September 1893 vedtog Medlemmerne, at der »med fuld Kraft« skulde arbejdes hen til at genvinde nogle Markedsdage, som Byen engang havde mistet. Simon Sass valgtes enstemmig til at repræsentere Handelsforeningen paa et Møde, hvori udvalgte Medlemmer af Byraadet og Landboforeningens Bestyrelse skulde deltage. Ved dette Udvalgs energiske Anstrengelser lykkedes det at skaffe Byen de tabte Markedsdage tilbage, hvilket jo maa kaldes et smukt Resultat.

Bestyrelsen for Handelsforeningen sendte et Andragende til Ministeriet om en Understøttelse af 100 Kr. til Handelsskolens Drift, hvilket bevilgedes. Skolen begyndte derefter paany sin Virksomhed med et Antal af 23 Elever. Undervisningsfagene bestod i Dansk, Skrivning, Regning, Handelsgeografi, Bogholderi med tilhørende Undervisning i Veksellære, Kalkulation o. s. v. Til Lærere ved Skolen antoges Lærer N. P. Pedersen, Organist Jørgensen og Brænderiforpagter Rasmussen.

Man havde i Sommeren 1893 foretaget en Fællesudflugt til Munkebjerg.

Agent N. Christensen.

En værdig Repræsentant for Byens Handelsstand afgik ved Døden den 7. September 1894. Det var den 69 Aar gamle Brænderiejer, Agent N. Christensen. Han var født den 12. September 1825 i Horsens, hvor Faderen var Rebslager. Han lærte Handelen i sin Fødeby. I Aaret 1850 kom den unge Christensen til Skanderborg for at bestyre Brænderiet her, som paa den Tid ejedes af hans Principal, Købmand Monberg i Horsens. Nogle faa Aar efter købte Christensen selv Brænderiet og oprettede samtidig en Kolonialhandel, der hurtigt fik mange Landkunder, og kort efter føjede han en større Tømmerhandel til sin allerede ret omfattende Forretning. I Forening med Kancelliraad Bagger og Proprietær Petersen, Sønderkovgaard, købte Christensen i Begyndelsen af 60'erne »Leegaardslyst« og »Østergaard«, som dengang dreves sammen. Inden ret længe endte det med, at Christensen alene overtog »Østergaard« med dens Teglværk. Senere kom Gaarden paa forskellige Hænder, indtil den for nogle Aar siden købtes for at benyttes som Lystejendom af Skibsreder Fischer fra Skotland, hvis Frue endnu er Indehaver af »Østergaard«.

»Leegaardslyst« blev af Bagger og Petersen solgt til Proprietær Graah, en Broder til Distriktslæge Graah i Skanderborg. Gaarden ejes nu af Proprietær J. Th. Jensen.

Som man ser, har det efter vore Forhold været en meget betydelig Virksomhed, Christensen sad inde med paa den Tid: det store Brænderi, Købmandshandelen, Tømmerforretningen og Landeriet paa »Østergaard«. Han anlagde endvidere et Kalkbrænderi paa det Sted, hvor nu Fru Tømmerhandler Sørensens Villa ligger. Hertil kom, at han ligeledes ejede en betydelig Del af Byens Markjorder og flere Ejendomme i selve Byen. Han opførte saaledes Nabogaarden, der senere solgtes til Skræddermester H. P. Møller.

I Krigsaaret 1864 tjente Agent Christensen ret betydelige Summer i sin Egenskab af Leverandør af Kreaturer, Brændevin m. m. til den tyske Hær.

Christensen hørte til den Type af ældre, ansete Købmænd, som bliver sjældnere og sjældnere i vore Købstæder. Han drev det ved sin betydelige Ihærdighed til at være Byens største Skatteyder gennem en lang Aarrække. Ved mange Lejligheder stod han baade her og der som Byens Repræsentant. I »Bülows Tid« var han saaledes Medlem af Byraadet, i mange Aar var han Formand i Repræsentantskabet for »Banken for Skanderborg og Omegn«. Han var en velset Mand med et hjælpsomt Sindelag og et jævnt og bramfrit Væsen.

Kolonialhandelen og Brænderiet er nu nedlagte. Tømmerhandelen drev Christensen i mange Aar i Kompagni med Tømmerhandler A. Sørensen. I en Del af Ejendommen indrettedes ogsaa en Manufakturforretning, der i lang Tid dreves af Christensens Svigersøn, Købmand A. Svendsen, der er en Søn af Landbosparekassens Bogholder, Kammerraad A. Svendsen.

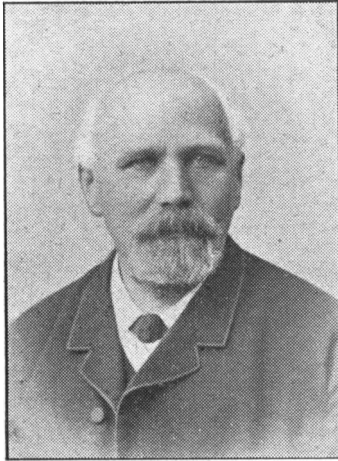
Ved Generalforsamlingen den 21. Januar 1895 gik Simon Sass og Victor Wittrup ud af Bestyrelsen. I deres Sted valgtes Købmand Oscar Bruun og Manufakturhandler C. Nielsen. Poulsen vedblev at være Formand indtil Generalforsamlingen den 1. Februar 1897, da Simon Sass paany indvalgtes i Bestyrelsen, hvis Formand han siden har været. Der er saa ikke sket Forandringer i Bestyrelsen, inden Købmand C. Nielsen den 14. Decbr. 1905 nedlagde sit Mandat. I hans Sted valgtes Købmand Newton Skovgaard, en Søn af Foreningens Stifter.

I Marts 1897 vedtog Bestyrelsen, efter forudgaaet Forhandling med Lærer N. P. Pedersen ved Kommuneskolen, at indstille denne til Kursus paa de »Brockske Handelsskoler«. Lærer Pedersen blev efter sin Hjemkomst gjort til Forstander for Handelsskolen, som under hans dygtige Ledelse stadig er gaaet fremad. Og Forstaaelsen af Skolens Virksomhed har fæstnet sig saaledes baade hos Principaler og Lærlinge, at den nu søges af saa godt som alle Byens Handelslærlinge, hvoraf de fleste forlader Skolen med Eksamensbevis i Lommen. »Et Lands Ungdom er et Lands Fremtid«. Det er derfor maaske en af Handelsforeningens største Fortjenester i de forløbne 25 Aar, at den har følt Pligten til at bibringe den vordende Købmand den Kundskab, som er det sikreste Vaaben i Kampen for Tilværelsen. Og der fordres i vore Dage meget for blot at kunne hævde sig.

I 1897 rettede Bestyrelsen en Anmodning til Postmesteren, som tillige dengang var Telegrafbestyrer, om at søge udvirket, at der blev ansat et Telegrafbud i Byen. Da denne Henvendelse sandsynligvis ikke har ført til det ønskede Resultat, indsendtes der atter i 1899 et Andragende, hvori der tillige ytredes Ønske om forbedrede Postforhold. Begge Dele gennemførtes, saa at der blev ansat et Postbud til, og Posten blev omdelt et Par Gange mere om Dagen, ligesom Postbudene ogsaa udbragte Telegrammer.

I 1898 begyndte man saa smaat at haabe paa, at Butikkernes Lukning hele Søndagen vilde blive gennemført ved Lov. Bestyrelsen beskæftiger sig derfor ikke mere med denne Sag, men har nu Opmærksomheden henvendt paa at faa Butikkerne lukkede

hver Aften Kl. 8. Til en Begyndelse udsendtes der en Liste til alle de handlende i Byen. De opfordredes her til at skrive under paa at lukke Forretningerne Kl. 8 Aften, med Undtagelse af Tirsdag og Lørdag. Bestyrelsen havde den Fornøjelse, at næsten alle Byens næringsdrivende skrev under, og 8-Lukningen blev gennemført til stor Lettelse for Butikpersonalet.

Købmand **J. H. Flach.**

Den 6. Februar 1900 døde Købmand J. H. Flach. Han var født i Holbæk, men kom allerede i en ung Alder til Aarhus, hvor hans Fader drev en større Garverforretning. Flach kom i Lære hos Købmand Friis paa Lillegade i Skanderborg. Efter udstaaet Læretid og videre Uddannelse begyndte han i 1856 en Købmandsforretning i det gamle Posthus (Nr. 2) paa Adelgade. Med Dygtighed og Omsigt skabte han sig her en betydelig Bedrift, som han ledede til 1883, da han afstod Forretningen til Købmand P. Nielsen. Senere syslede han med en Del Agenturvirksomhed, nærmest for at have nogen Beskæftigelse, da han ellers var en velstaaende Mand. Flach havde alle Dage været en meget agtet og afholdt Mand. Han omfattede alt, hvad der vedkom Skanderborg, med den største Interesse. Særlig elskede han den smukke Natur omkring Byen, og mærkeligt nok overraskede Døden ham midt ude i den. Paa sin sidste Spadseretur blev han pludselig syg og maatte læne sig til et Træ. Han fik Plads paa en forbi kørende Vogn; men inden han naaede sit Hjem, var han død — ramt af et Hjerteslag.

Ved Valget i Efteraaret 1900 af et Medlem til Ligningskommissionen opstillede Handelsforeningen sin særlige Kandidat, Købmand P. Nielsen. Ved ihærdig Agitation lykkedes det ogsaa Handelsstanden at faa ham valgt. Paa et Møde i December blev det paalagt P. Nielsen at virke hen til, at Skatteligningen blev ordnet paa en mere tilfredsstillende Maade. Meningen var vel, at han som Handelsforeningens Repræsentant skulde søge at bringe Skattelettelser til dens Medlemmer. Dette lykkedes dog ikke for ham i nogen nævneværdig Grad.

I 1901 begyndte man at arbejde for Læbæltets Ophævelse og Sølundsjordernes og Jernbanestationens Inkorporation under Byen. Der blev holdt Borgermøder og tilskrevet Byraadet om disse Sager; men de staaer dog endnu ved det samme.

Købmand P. Nielsen døde den 29. Maj 1902. En heftig og smertefuld Nyresygdom bortrev ham i hans bedste Alder. Som meddelt ovenfor købte han i 1883 Flachs Købmandsforretning, som han lige til sin Død drev med stor Dygtighed. Særlig havde han en meget stor Landhandel, og han var i høj Grad skattet af sine Kunder, der satte Pris paa hans jævne Væsen og straalende Humør. Hans Forretning hørte til en af de bedste i Byen. Han erhvervede sig en betydelig Formue. Før sin Død skænkede han »Handelsforeningen« et Legat paa 500 Kr.

Købmand **P. Nielsen.**

8-Lukningen gennemførtes helt fra Efteraaret 1902. I alle aabne Boder op-hængtes de af Foreningen anskaffede Skilte: »Butikken lukkes Kl. 8 Aften«.

Paa Mødet den 27. Decbr. 1902 meddelte Simon Sass og J. Olsen, at de ikke vilde modtage Genvalg til Byraadet ved det forestaaende Valg. Man drøftede derpaa Muligheden af at gennemføre Valget af Handelsstandens Repræsenter. Købmand Oscar Bruun blev foreslaaet til Byraadsmedlem; men han bad sig meget indtrængende forskaanet for dette Hverv. Ved den derpaa følgende Afstemning fik Købmand J. Overgaard og Tømmerhandler Sørensen de fleste Stemmer. Det lykkedes kun at gennemføre Sørensens Valg (Januar 1903).

Paa samme Møde vedtoges det at paabegynde en Sammensparelse til »Julens Glæde«. Hver Uge sendtes et Bud om til Medlemmerne for at indsamle Sparepengene. Den indsamlede Kapital skulde saa tilbagebetales Medlemmerne inden den 20. Decbr., hvorimod den indvundne Rente skulde lægges til »Handelsforeningens Legat for trængende inden for Handelsstanden i Skanderborg«, hvis Grundfond dannedes af den af Købmand P. Nielsen skænkede Kapital paa 500 Kr.

I Juni 1903 forelaa fra Handelsmedhjælper-Foreningen et Andragende om Hel-søndagslukning. Efter en længere Forhandling om denne Sag enedes man om at gøre et Forsøg foreløbig med at holde lukket hele Søndagen i Maanederne Juli, August og Septbr. Til Gengæld skulde Butikkerne saa holdes aabne to Timer længere Lørdag Aften.

Det oplystes, at kun ganske faa Byer i Landet havde saa høje Lysgaspriser som Skanderborg, og at samtlige Gasforbrugere betalte c. 20 % mere i Skat end Ikke-Gasforbrugere gennem det store Overskud, som Gasværket gav. Der lod stærke Røster mod vedblivende at finde sig i denne Udbygning fra Kommunens Side, og med alle Stemmer mod een vedtoges det derpaa at bemyndige Bestyrelsen til at henvende sig til Byraadet med Anmodning om at faa dette Forhold ændret.

Foreningen havde hidtil holdt sine Møder paa Hotel »Phønix«, men da der paa Grund af nogle Udtalelser af Værten opstod en lille Konflikt, flyttede Foreningen over i Haandværkerforeningens Lokaler.

Paa Mødet i December 1903 oplyste Formanden, at Forsøget med Søndagslukningen var faldet tilfredsstillende ud, og man haabede nu kun paa en Lov i den nær-meste Fremtid, hvorved denne Sag kunde blive endelig ordnet og gennemført overalt.

Det til Byraadet indsendte Andragende om Nedsættelse af Prisen paa Lys- og Motorgas var bleven henlagt til Budgetbehandlingen. Formanden mente ikke, at By-raadet her havde lagt nogen særlig stor Interesse for Dagen. Underhaanden havde han forøvrigt erfaret, at der ikke var stort Haab om, at Andragendet vilde blive imøde-kommet. Dette viste sig at være rigtigt; thi Byens Gaspriser er endnu de samme.

Foreningen havde haft stor Fornøjelse af at sætte »Julens Glæde« i Gang; idet der i det første Aar i alt var sammensparet 4690 Kr. 50 Øre, som havde givet 90 Kr. 19 Øre i Rente. Det vedtoges derfor at fortsætte »Julens Glæde« ogsaa i Frem-tiden. Handelsskolen virkede stadig tilfredsstillende, den var i det forløbne Aar bleven besøgt af 22 Elever. Ved Forhandlinger med »Jysk Telefonselskab« var der opnaaet en betydelig Udvidelse af Oplandets Omraade. Man havde faaet Distriktet mod Syd indtil Horsens lagt ind under Skanderborgs Oplandsabonnement.

Paa et Andragende fra Bestyrelsen til Statsbanerne, angaaende en forbedret Ord-ning af Ekspeditionsforholdene med Fragt- og Ilgods til Byen, var der modtaget et imødekommende Svar. Det erkendtes, at der var Ulemper ved Fragtgodsekspedi-tionen, og der vilde derfor i den nærmeste Fremtid blive aabnet endnu en Læsseport.

Derimod mentes, at der ikke kunde foretages nogen Forandring med Hensyn til Ekspeditionen af Ilgods fra Banegaarden til Byen

Fra en unævnt Velynder havde Foreningens Fond modtaget 100 Kr. Desuden var Renterne fra »Julens Glæde« tilfyldt Fondet. Fundatsen var oprettet saaledes, at Understøttelse udbetaltes til værdige trængende eller Enker inden for Handelsstanden i Skanderborg, naar Fondet havde naaet en Størrelse paa mindst 1000 Kr.

Formanden advarede stærkt mod Rabatmærke- og Tilgiftssystemet, hvilket sidste særlig maatte henregnes til usunde Handelsforhold, og i alle Tilfælde var det ikke til Gavn for Kunderne. Det besluttedes med 3 Stemmers Majoritet, at Foreningen for Fremtiden skulde have sine Lokaler paa Hotel »Skandinavien«.

Efter Anmodning fra Bestyrelsen holdt Kancelliraad Thomsen velvilligst et Foredrag for Medlemmerne den 8. Februar 1904. Thomsen gav navnlig udførlige Oplysninger om Udfyldningen af de ny Skatteskemaer. De mødte Medlemmer vedtog alle at benytte Selvangivelse.

I Oktober 1904 havde Bestyrelsen fra Indenrigsministeriet modtaget et af »Arbejdsraadet« udarbejdet »Forslag til Lov om Adgang til Siddepladser for Personalet i offentlige Udsalgssteder«. Man udbad sig Handelsforeningens Erklæring om Sagen. I det derpaa afholdte Møde syntes Medlemmerne nærmest at opfatte Forslaget fra den humoristiske Side og mente forøvrigt, at det var Forløber for mere vidtgaaende Krav. Man fandt det meningsløst, at Butikslokalernes ofte indknebne Plads yderligere skulde formindskes ved Anbringelsen af Møbler, maaske polstrede Lænestole, til Siddebrug for Personalet. Det gjordes ogsaa gældende, at Arbejdstiden for Butiks- og Kontorpersonalet i de sidste Aar var bleven betydelig indskrænket, ligesom den daglige Kost, Omgang, Opholdsværelse og Soveværelse var bleven meget forbedret. Endelig fandt man, at de unge Mennesker ved Lærlingeloven havde store Rettigheder. I Henhold til disse Udtalelser fraraadede man bestemt Forslagets Ophøjelse til Lov.

En Henvendelse til Postkontoret om en Forandring i Kontortiden var beredvilligt imødekommet.

Paa Generalforsamlingen i December 1904 oplyste Formanden, at der gennem de med Statsbanerne førte Forhandlinger nu var Udsigt til, at en betydelig Del af Vestbanens Togpersonale kunde faa fast Ophold i Skanderborg i Stedet for som hidtil i Aarhus. I det forløbne Aar havde Handelsforeningens Udvalg for Tilvejebringelsen af en »Skanderborg—Hou—Refsnæs—Route« foretaget sig forskelligt til Planens Fremme i Forbindelse med de fra andre Sider valgte Mænd. Formanden mente, at der nu kun var Spørgsmaal enten om en Lillebæltsbro eller den nævnte Route. Han udtalte som sin Overbevisning, at Skanderborg—Hou—Refsnæs—Routen i denne Konkurrence utvivlsomt vilde gaa af med Sejren.

I Begyndelsen af 1905 tog Handelsforeningen Initiativ til at afholde et Par større Møder. Det første fandt Sted d. 17. Januar. Byraadet, Bestyrelserne for Haandværkerforeningen, Industriforeningen og Beværterforeningen var indvarslede til at deltage i dette Møde. Forhandlingen drejede sig om, hvorvidt det var tilraadeligt atter at omlægge Torvedagen. Flere udtalte sig om det farlige i stadig at gøre Forandringer i denne Sag og anbefalede at bibeholde Fredag som Byens Torvedag. Det overlodes til Handelsforeningens Formand at gøre Indstilling til Byraadet derom.

Til det andet Møde (den 23. Januar) indfandt der sig ca. 140 skattepligtige Borgere for at drøfte Vandværkssagen. Med stor Majoritet vedtoges en Resolution til Byraadet, hvori man udtalte »det ønskelige i snarest mulig at faa et Vandværk«.

Da der ofte var ført Klage over, at Vejene i Byens Opland var i daarlig Stand, bad Handelsforeningen Byraadet om at henlede Amtsraadets Opmærksomhed paa at skaffe Vejene en bedre Vedligeholdelse. Dertil fandt Byraadet dog ingen Anledning. Dette medførte, at der udbrød en lille Bladpolemik mellem Handelsforeningens Formand og Byraadsmedlem, Bankdirektør Westergaard. Handelsforeningen havde dog den Tilfredsstillelse, at Amtsraadets Formand senere paatalte, at der fandtes enkelte slette Vejstrækninger, hvis Forbedring var en Nødvendighed.

Til Landboforeningens 25-Aars Jubilæum bevilgedes 25 Kr. af Foreningens Kasse.

Kgl. Agent, fhv. Købmand J. Poulsen døde den 26. Juni 1905 i en Alder af 68 Aar. Han var født i Boes og kom efter sin Konfirmation til Skanderborg, hvor han lærte Kolonialhandelen. En Tid saa han sig derpaa om baade i Ind- og Udlandet, hvor han oplevede en Del, som han yndede at fortælle om i et lille fortroligt Lag. Efter sin Hjemkomst etablerede han en Forretning i Skanderborg, hvilken han i Løbet af nogle faa Aar drev saadan op, at han hørte til Byens største næringsdrivende. I Ejendommen blev der indrettet baade Kolonial- og Isenkranforretning. Han drev selv begge Dele og havde endda Filialer omkring i forskellige andre jyske Byer. I 24 Aar var Poulsen Medlem af Byraadet, ligeledes var han i flere Aar Handelsforeningens Formand. Alle Dage havde han været en Ven af Sang og Musik. I mange Aar valgte Sangerne i »Skanderborg Haandværkerforening« Agenten til deres Formand. Han var for dem som en elsket Fader, til hvem de saa op med Agtelse og Ærbødighed.

Agent, Købmand J. Poulsen.

Paa et Møde den 9. Oktober 1905 foretoges Valg af Tillidsmænd i Henhold til Lov om Tvangsakkord uden for Konkurs. Som handelskyndige Tillidsmænd valgtes Købmændene Fr. Schmidt og A. Svendsen og som regnskabskyndig Simon Sass.

Ved den ordinære Generalforsamling i December 1905 var Foreningens Legatfond ved forskellige gode Tilskud vokset til 1450 Kr.

En udenbys Købmand havde i Vinteren 1905—06 begyndt at forhandle Oliekager under den sædvanlige Pris her paa Egnen. Man lod Kagerne undersøge, og det viste sig da, at de var af en meget daarlig Kvalitet. Da dette kom til Offentlighedens Kundskab, standsede denne illoyale Konkurrence af sig selv.

Man haabede paa, at der skulde komme en ny Retsreform, ved hvilken Jurisdiktionerne kunde blive saaledes omlagt, at de Syd for Skanderborg beliggende Byer i højere Grad kom til at høre med til vort Opland. Ogsaa ved Omlægning af nogle Postrouter kunde der gøres noget for at knytte disse Egne nøjere til Byen, som med Hensyn til Beliggenheden vilde være den naturligste Købstad for Tebstrup, Riis, Elling, Ejer o. fl.

Tømmerhandler A. Sørensen, som døde den 3. Oktbr. 1906, havde vist sin Interesse for Handelsforeningen ved at give 500 Kr. til Legatfondet.

I andre Byer var der rejst Spørgsmaal om en særlig Brandkasse for Handelsstanden. Købmændene her gav Tanken deres Tilslutning, da man mente, at det eventuelle opsparede Overskud af en saadan Brandkasse kunde anvendes til faglige Øjemed i Standens Interesse.

Legatfondet havde ved Generalforsamlingen i December naaet en Størrelse af 2300 Kr. Der var hidtil ikke udbetalt nogen Understøttelse.

Paa den ordinære Generalforsamling, der afholdtes i Januar 1908 aflagde Formanden som sædvanlig en meget udførlig Beretning om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar. Her gengives nogle af de væsentligste Punkter:

»Handelsstandens Brandforsikring har jeg aldrig haft megen Interesse for, og det viser sig nu, at Tanken har maattet opgives paa Grund af mangelfuld Tilslutning.

Handelsskolen arbejder som hidtil støt og rolig. Den sluttede for 1906—07 med et Eksamenshold paa 8 Elever, der alle tog en pæn Eksamen. Det ny Skoleaar begyndte den 24. Septbr. med et Elevantal paa 29, hvilket jo er ret godt i en saa lille By. Dog er der endnu enkelte Principaler, der ikke lader deres Lærlinge besøge Skolen. De paadrager sig derved et Ansvar. Dette bliver saa meget større, da Lærlingeloven bestemt paabyder, at Principalen skal tillade Lærlingen at søge Handelsskolen.

Der bør ikke afholdes nogen ordinær Generalforsamling uden at Handelshøjskolen i Aarhus, den for Jyllands Handelsstand saa vigtige Institution, bringes i Erindring. Jeg havde den Ære at være Censor ved den sidst afholdte Eksamen, og jeg maa udtale min Tilfredshed med de præsterede Arbejder som ogsaa med hele Skolens Ledelse. Da der stadig stilles større og større Krav til Standen for at kunne følge med i Kapløbet, tillader jeg mig at henlede Opmærksomheden paa denne gode Skole. Den er i stadig Fremgang. Elevantallet udgjorde sidste Sæson 105.

Som Forholdene mere og mere har udviklet sig, anser jeg det for rettest at stille Spørgsmaalet om Læbæltets Ophævelse i Bero foreløbig, da de eventuelle Inkorporationsspørgsmaal først bør afgøres.

Af Rigsdagens Forhandlinger vil De have bemærket, at handlende paa Landet ikke vil blive underkastet de samme Lovbestemmelser om 8-Lukningen som de handlende i Købstæderne. Provinshandelsforeningernes Fællesudvalg har derfor straks sat sig i Bevægelse og indsendt en ny Fremstilling til Regering og Rigsdag, hvilken jeg haaber maa blive taget til Følge. Ligeledes er der fra samme Udvalgs Henvendelse til Regering og Rigsdag angaaende den bebudede Portofohrøjelse baade paa Post- og Statsbaneforsendelser. — — — — —

Vor Bys Handelsstand har staaet for det Skrald, som afvigte Aars alvorlige og vanskelige Pengeforhold førte med sig. En Diskonto som den nuværende formindsker jo i høj Grad den i Forvejen beskedne Avance og maner til Eftertanke og Forsigtighed, særlig med Henblik paa Kreditforholdene. De samme Fordringer, som Grossisterne stiller til Handelsstanden, maa denne igen stille til sine Kunder. Jeg vil derfor atter i Aar udtale et »Giv Agt!« over for denne Sag«.

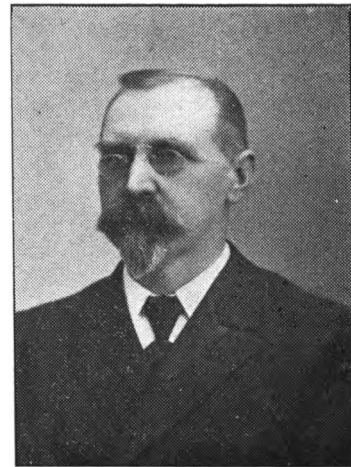
Det er store Fremskridt og smukke Resultater, »Handelsforeningen« har opnaaet i de forløbne 25 Aar. Mange og gode Beslutninger og Foranstaltninger har den ført ud i Live! til Gavn for Handelsstanden, ja — for hele Byen.

Naar »Handelsforeningen« nu med Glæde og Stolthed kan se tilbage paa sin Virksomhed i det svundne Tidsrum, er det i første Linie dens udmærkede og dygtige Bestyrelse, den paa sin Jubilæumsdag kan takke for de opnaaede Resultater. Tre værdige Repræsentanter for den skanderborgske Handelsstand staar i Spidsen for Foreningen.

Sjælen i det hele er dog den Mand, der i sin pure Ungdom var med til at stifte Foreningen, den Mand, der siden 30. Maj 1885 har haft Sæde i Bestyrelsen, og som siden 1. Februar 1897 har været Handelsforeningens Formand:

Simon Sass. Han er født den 13. Dcbr. 1854.

I 1879 kom han til Skanderborg og nedsatte sig som Købmand. Med ualmindelig Energi og Dygtighed, flittig og formaalsbevidst har han ved egne Kræfter skabt en anselig *en gros* Forretning i vor lille By. Ved Siden heraf har han med sin umaadelige og utrættelige Arbejdsevne været i Stand til at tage sig af mange andre Ting. Vi har i det foregaaende set, hvorledes hans Initiativ og hans rige Idéer har sat Spor i Byens Udvikling. Han har altid været livligt interesseret i Byens offentlige Anliggender. Der er næppe mange Borgere, hvem Byens Vel og Fremgang har ligget saa varmt paa Sinde. Uhyre arbejdsivrig og hurtig er Sass. Med fast og sikker Haand har han ledet Handelsforeningen. »Formandens Beretning« har i hans Tid stødse været Hovedpunktet paa Generalforsamlingens Dagsorden. Den gav ofte Anledning til omfattende Meningsudveksling. Foruden sin Formands- og Byraadsvirksomhed har Sass ogsaa taget levende Del i Arbejdet i »Fællesforeningen for jyske Handelsforeninger«, først som Repræsentant, senere som Medlem af Bestyrelsen. Siden 1906 har han været Fællesforeningens 1. Viceformand. Denne Forening, som holdt 25 Aars Jubilæum den 23. Juli 1908, udtaler i sit Festskrift følgende træffende Ord om Simon Sass: »Som *selfmade* Mand har han en udpræget Respekt for de praktiske Resultater, og ved adskillige Lejligheder har han, naar en Drøftelse var ved at tabe sig i Omsvøbene og Hensynenes Hængedynd — skønt selv af Karakter hensynstuld og loyal — med Fare for at blive misforstaaet grebet resolut ind og fundet de forløsende Ord, der slog Afgørelsen fast«.

Købmand **Simon Sass.**

Han var tillige i sin Tid Medstifter af og i Direktionen for »Banken for Skanderborg og Omegn«. Desuden er han i Bestyrelsen for »Jysk Telefon-Aktieselskab«. Endelig har han ogsaa faaet Tid til at tage Del i Byens selskabelige Liv, er Medlem af Haandværkerforeningen, Stifter af og Formand for »Klubben«. Den 23. Juli 1908 udnævntes Simon Sass til Ridder af Dannebrog.

Handelsforeningens Næstformand er Købmand Oscar Bruun, som er født den 20. September 1858 i Aarhus. Han blev oplært i Kolonialfaget hos M. A. Larsen & Co. i Horsens og var i dette Firmas Tjeneste fra 1873 til Foraaret 1884. En kort Tid bestyrede han derpaa en Fabrikvirksomhed i København, men kom allerede i Efteraaret 1884 til Skanderborg. I 1856 havde Købmand Chr. Salling bygget Ejendommen paa Hjørnet af Adelgade og Møllegade (Nr. 85), hvor han startede en Købmandsforretning. Da han døde, lejede Enken Forretningen ud til sin Søn Victor Salling, som kun havde den i nogle faa Aar. Bedre gik det ikke den følgende Lejer, Købmand L. P. Lassen, som i 1884 blev afløst af Oscar Bruun. I en Aarrække drev denne Forretningen som Lejer, og det gik godt for den flittige og paapassende Købmand. Kundernes Tal øgedes, og snart kunde Oscar Bruun købe Ejendommen. Efterhaanden som Forretningen udvidedes, har han været nødt til at foretage saa omfattende For-

Købmand **Oscar Bruun**.

Oscar Bruun arbejder strengt fra Morgen til Aften. Foruden at være Medlem af Handelsforeningens Bestyrelse har han i mange Aar været Kirkeværge for Slotskirken. Han er gift med en Datter af Fabrikant A. Blom. Fru Johanne Bruun udmærker sig ved sit hjælpsomme og godgørende Sindelag.

Handelsforeningens Kasserer er Købmand Newton Skovgaard, der er født paa »Kjærsgaard« ved Silkeborg den 21. Marts 1861. Han er Søn af den tidligere omtalte Emil Skovgaard, der senere blev Manufakturhandler i Skanderborg og Stifter af Handelsforeningen. Newton Skovgaard etablerede i 1885 en Manufakturhandel i Skanderborg. Han er ligeledes en dygtig og driftig Forretningsmand, der f. Eks. har oprettet Filialer i flere af Egnens Stationsbyer. I Forening med Direktør P. B. Lund indkøbte han flere Parceller af Byens Markjorder, som de derpaa udlagde til Byggegrunde for det saakaldte »Villakvarter«. Det er tvivlsomt, om Vestbanens Jernbanepersonale var bleven flyttet til Byen, hvis Lund og Skovgaard ikke havde paabegyndt det store Byggeforetagende. En Del handelsrejsende har ogsaa bosat sig i Villakvarteret, da Byen ligger saa bekvemt for forskellige Rejserouter. Newton Skovgaard var i flere Aar kommunal Revisor og Medlem af Ligningskommissionen. Som nævnt er han Kasserer og Sekretær i Handelsforeningen, desuden er han Formand for »Skanderborg Turistforening« og Meddirektør i »Banken for Skanderborg og Omegn«.

Købmand **Newton Skovgaard**.

Den 11. Septbr. 1908 fejrede Handelsforeningen sit 25-Aars Jubilæum ved en straalende Fest paa Hotel »Skandinavien«. Ved Sekstiden samlede Foreningens Medlemmer med Damer og de indbudte Gæster sig i Restaurationslokalerne, og kort efter gik man til Bords i den smukt dekorerede Sal.

Formanden, Simon Sass, bød velkommen og udtalte Haabet om, at man kunde komme til at tilbringe nogle fornøjelige Timer sammen.

Der holdtes kun to officielle Taler. Den første af Foreningens Næstformand, Købmand Oscar Brunn, der paa en særdeles tiltalende og stemningsfuld Maade motiverede et Leve for Kongehuset.

Efter Afsyngelsen af en Sang, som omhandlede Handelsforeningen fra 1883—1908, holdt Formanden den anden af de officielle Taler. I korte Træk gjorde han Rede for Foreningens Historie i de forløbne 25 Aar, takkede Foreningens Medlemmer for trofast Støtte gennem Aarene og for deres Nærværelse ved Jubilæumsfesten. Han udtalte Foreningens Tak til dens første Formand, Købmand Emil Skovgaard, paa hvis Initiativ Foreningen blev oprettet. Han mindedes de afdøde, tidligere Formænd og tillige afdøde, skattede Medlemmer af Foreningen og rettede en Tak til de tilstedeværende Enker, fordi de havde efterkommet Indbydelsen til Festligheden. Simon Sass henvendte sig derpaa til hver især af de øvrige indbudte Gæster. Han takkede Stiftamtmand, Kammerherre Dreyer for den Beredvillighed Handelstanden altid mødte paa Stiftamtskontoret, naar den søgte Hjælp eller Oplysninger der. Da det var første Gang, den ny Borgmester, J. Find, var sammen med en saa stor Skare af Byens Borgere, benyttede Sass Lejligheden til at byde ham velkommen til Byen og udtalte Ønsket om, at det maatte lykkes Borgmesteren at vinde Borgerskabet for sig og blive Byraadet en god Formand, hvilket vilde være af stor Betydning for Byens Udvikling og Fremgang i den kommende Tid. Han takkede Stationsforstander Thomsen, Postmester Thomsen og Amtsforsvalter Schjøtt for den Imødekommenhed og Velvillie, der stedse vist Handelsstanden i dens Samkvem med de af de nævnte Herrer repræsenterede »Væsener«. Ligeledes rettede han en Tak til Landboforeningens Formand, Folketingsmand A. Nielsen, Haandværkerforeningens Formand, Emil Aarup, og Industri- og Haandværkerforeningens Formand, V. Regner, for det udmærkede Samarbejde om mange Fællesopgaver, som altid havde fundet Sted mellem de forskellige Foreninger og Handelsforeningen. Han takkede Skoleinspektør Pedersen, hvem det først og fremmest skyldtes, at Skanderborg Handelsskole stod som en af de forholdsvis største og bedste i Landet. Til Slut motiverede han meget udførligt en Tak til Lærer Thane og hans gode Hjælpere, Provst Sørensen og Pastor Christensen, for Udarbejdelsen af Skanderborgs Historie, hvoraf 1. Hefte netop var udsendt i Dagens Anledning. Med fornyet Tak til Gæster og Medlemmer udbragte han et Leve for Gæsterne.

Lærer Thane, som derpaa fik Ordet, bragte Foreningen sin Lykønskning i Dagens Anledning, takkede paa Hustrus og egne Vegne for Indbydelsen til Festen og for de anerkendende Ord, Formanden havde udtalt om hans Virksomhed ved Udarbejdelsen af Byens Historie. I korte Træk gav han derpaa en Skildring af Skanderborg Bys Udvikling gennem Tiderne, baade hvad Næringsliv, Embedsstand, kommunalt og Foreningsliv angaar. Han pegede til Slutning paa, hvor stor Betydning det havde for en By, at den havde en virkelig dygtig Handelsstand, godtgjorde, at det havde Skanderborg By nu, og udbragte derpaa et Leve for Skanderborg Handelsstand.

Efter at en Sang om »Skanderborg Handelsforenings Jubilæum« var afsunget, talte Stiftamtmand, Kammerherre Dreyer. Han takkede først for den ærefulde Indbydelse, som det havde været ham og hans Hustru en Glæde at efterkomme. Derefter pegede han paa Handelens Udvikling i de sidste hundrede Aar, gav en lille fornøjelig Skildring af, hvor primitive Forholdene var ved forrige Aarhundredes Begyndelse, og hvor ganske anderledes alt saa ud nu. Han omtalte Dampskibsfartens, Jernbanens og Telegrafens Opkomst og Udvikling. Men ved Siden heraf havde Handelens Mænd forstaaet, at der ogsaa skulde en aandelig Udvikling til; derfor havde man oprettet Han-

delsskolerne, som igen havde medført Oprettelsen af den jyske Handelshøjskole i Aarhus. Ogsaa Sammenslutningens Betydning havde man haft Øje for. Det gav sig Udslag i Oprettelsen af Handelsforeninger i de enkelte Byer, Sammenslutning af disse i de jyske, fynske og sjællandske Handelsforeninger, og til Slut en Forening igen af disse. Saaledes rustede og dygtiggjorde Handelsstanden sig til at løse sin store Samfundsopgave. Skanderborg havde en lidt vanskelig Stilling, som den laa — nær ved den store By, Jyllands Hovedstad, og indeklemmt mellem denne og to andre ret store Byer, men desuagtet hævdede den sig jo med Glans og gik stærkt frem. Dette havde sikkert Handelsforeningen gennem Handelsstanden bidraget meget til. Man var jo endogsaa naaet saa langt, at Foreningens dygtige Formand havde opnaaet at blive første Viceformand i de jyske Handelsforeningers Organisation. Han sluttede med Ønsket om en lys og lykkelig Fremtid for Foreningen, udtalte Tak til og Beundring for Formanden og udbragte et Leve for Skanderborg Handelsforening og dens Formand.

Efter at en Sang for »Vor bedre Halvdel« var afsunget, holdt Stationsforstander Thomsen en Tale for Damerne.

Pastor Christensen talte om Byens Udvikling i den Tid, han havde kendt den, og motiverede smukt et Leve for Skanderborg.

Købmand Emil Skovgaard talte trods de nogle og firsindstyve Aar ungdommeligt livligt, tankeklart om Skanderborg paa den Tid, da han nedsatte sig her som Købmand, samt om Handelsforeningen, for hvilken han sluttede med et Leve.

Folketingsmand A. Nielsen, Svejstrup Østergaard, takkede for Æren, der var vist Landboforeningen ved at indbyde dens Formand til Festen. Han fremhævede, at det var af overordentlig stor Betydning for Egnens Landbrug, at Byen havde en dygtig og god Handelsstand. Enhver fornuftig Landmand saa med Tilfredshed paa Byernes Fremgang. Land og By havde sine Særinteresser, men de havde langt flere Fællesinteresser. Han sluttede med et Leve for Byens dygtige Borgerstand, som her havde tre værdige Repræsentanter i Fabrikant A. Blom, Købmand E. Skovgaard og Simon Sass.

Skoleinspektør Pedersen talte om Handelsforeningens Stilling over for Handelsskolen og takkede specielt Sass for hans udmærkede Støtte og gode Samarbejde. Han haabede, at Sass, der nu snart forlader Byen, ikke maatte blive savnet alt for meget, og at han maatte faa dygtige og værdige Efterfølgere.

Borgmester Find motiverede i en meget velformet Tale et Leve for Fru S. Sass.

Farverhandler Emil Aarup udbragte et Leve for, at Byen aldrig maatte savne Mænd, som udadtil kunde bære dens Navn frem.

Postmester Thomsen talte for de to Bestyrelsesmedlemmer i Handelsforeningen, Oscar Brunn og Newton Skovgaard.

Snedker Regner motiverede et Leve for, at den Ungdom, der vokser op, paa værdig Maade maa kunne tage Arven op efter Forgængerne.

Simon Sass takkede for al den Hyldest og Ære, der var vist Foreningen og ham personlig. Han rettede derefter i varme og indtrængende Ord en Henvendelse til de unge Handelsmænd om at dygtiggøre sig til deres Gerning og varetage den med Alvor og Omhyggelighed.

Emil Skovgaard paaskønnede den Hæder og Velvillie, der ved denne Fest var vist ham baade i Poesi og paa Prosa. Han bad A. Nielsen bringe Omegnens Beboere en Hilsen fra Handelsstanden i Skanderborg.

A. Nielsen skulde med Fornøjelse gøre dette, og han var overbevist om, at denne Hilsen vilde blive modtaget med Glæde.

Foruden de alt nævnte Sange blev der afsunget endnu to, hvoraf navnlig en om »Handelsstanden i Skanderborg, 1853—1908« gjorde stor Lykke paa Grund af de mange Illustrationer. Af den lange Sang skal her kun citeres første og sidste Vers:

Skanderborg imellem Søer
som en yndig Plet er lagt;
med sin Skov og sine Øer
straaler den i Skønhedspragt.
Fortidsminder mødes med
Nutids travle Virke —
travle Virksomhed.

Hat i Haanden, Flag paa Stangen
for vort brave Handelslag!
Mercurs Sønner Førsterangen
har paa denne Jubeldag.
Toti-fem Aars enigt Værk
gjorde Handelsstanden —
Handelsstanden stærk.

Der var til Festen indløbet flere Telegrammer, som blev oplæst.

Kl. 10¹/₂ hævdede Formanden Bordet. Medens Kaffen blev serveret i andre Lokaler, ryddedes Salen, og Festen sluttede derefter med et Par Timers Dans.

Virkelig Feststemning, Glæde over Foreningens Fortid og Tro til dens Fremtid var det, der gav den smukke og vellykkede Fest sit Hovedpræg.

Alle er enige om, at vor dygtige Handelstand har sin væsentlige Del i Byens Trivsel og Fremgang. Og det er ogsaa sikkert, at der inden for dens forskellige Grene, baade i Isenkram-, Urtekram-, Manufaktur-, Kolonial-, og Produkthandelen, arbejdes med en Flid og Paapassenhed, som fortjener Anerkendelse fra alle Sider. Med Handel og Vandel gaar det ofte op og ned. Konkurrencen fra Brugs- og Indkøbsforeninger i Oplandet er stor; men lykkes det vor Handelsstand at hævde den Stilling, som den nu indtager, kan Fremtiden ses i Møde med Tryghed og Sindsro; thi da vil Handelsstanden sikkert som hidtil vedblive at gaa fremad og bidrage til vor lille Bys sunde Vækst, mens Tiden drejer sit snelle Hjul.

Købmand Oscar Bruuns Ejendom.
(Hjørnet af Adelgade (Nr. 85) og Møllegade).

FORSKELLIGE OVERSIGTER

I.

Samtlige Folketingsvalg i Skanderborgkredsen 1848—1906.

Skanderborgkredsen bestod fra 1849 til 1894 af Købstæderne Skanderborg og Silkeborg samt følgende Landkommuner: Skanderup-Stilling, Fruering-Vitved, Blegind-Hørning, Adslev-Mjesing, Dover-Venge, Alling-Tulstrup, Linaa, Dallerup, Laasby, Røgen-Sporup, Gern-Skannerup, Skorup-Tvilum og Hammel-Voldby-Søby. Siden 1894 har Kredsen omfattet Skanderborg og følgende Landkommuner: Skanderup-Stilling, Fruering-Vitved, Blegind-Hørning, Adslev-Mjesing, Dover, Venge, Laasby, Alling-Tulstrup, Ousted-Taaning og Hylke.

1. Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling $5/10$ 1848: Oliemøller F. V. Schytte kaaret.
2. Folketingsvalg $4/12$ 1849: Fabrikant Michael Drewsen kaaret. Nedlagde sit Mandat $10/8$ 1850.
3. Suppleringsvalg til Folketinget $21/9$ 1850: Gaardmand L. Schøler af Hammel 420 St., Professor A. Rothe 233.
4. Folketingsvalg $4/8$ 1852: L. Schøler valgt med 431 St. mod 100.
5. Folketingsvalg $26/2$ 1853: L. Schøler kaaret.
6. Folketingsvalg $27/5$ 1853: L. Schøler kaaret.
7. Folketingsvalg $1/12$ 1854: L. Schøler kaaret.
8. Folketingsvalg $14/6$ 1855: L. Schøler kaaret.
9. Folketingsvalg $14/6$ 1858: L. Schøler, der var eneste Kandidat, fik kun 81 St. mod 210. Omvalg $21/6$ 1858: L. Schøler 507 St., Gæstgiver Eriksen 211, Gaardmand Jens Jørgensen af Bjerregaard trak sig tilbage.
10. Folketingsvalg $14/6$ 1861: L. Schøler 473 St., Apoteker H. Koefoed 304.
11. Valg til Rigsraadets Folketing $5/3$ 1864: L. Schøler 381 St., Landmaaler Reinhold Jensen 258.
12. Folketingsvalg $7/6$ 1864: L. Schøler kaaret.
13. Valg til Rigsraadets Folketing $30/5$ 1865: L. Schøler kaaret.
14. Folketingsvalg $4/6$ 1866: Landmaaler Reinhold Jensen 739 St., Kammerraad, Proprietær F. Lange 347.
15. Folketingsvalg $12/10$ 1866: Reinhold Jensen kaaret. Nedlagde sit Mandat i August 1868.
16. Suppleringsvalg til Folketinget $29/9$ 1868: Baron I. H. Rosenkrantz 432 St., L. Schøler 219, Gaardejer Rasmus Mathiassen af Emborg 94.
17. Folketingsvalg $22/9$ 1869: Bogbinder E. E. Hansen af Skanderborg kaaret.

18. Folketingsvalg ^{20/9} 1872: Gaardejer Niels Jensen af Toustrup 1072 St., Cand. theol. Sophus v. Haven 985, Baron I. H. Rosenkrantz trak sig tilbage.
19. Folketingsvalg ^{14/11} 1873: Niels Jensen kaaret, Cand. theol. A. F. Mandix Schou frafaldt skriftlig Afstemning.
20. Folketingsvalg ^{25/4} 1876: Niels Jensen 1640 St., Møllebygger Chr. Johansen 74.
21. Folketingsvalg ^{3/1} 1879: Gaardejer Jens Sørensen af Vitved 1103 St., Niels Jensen 750.
22. Folketingsvalg ^{24/5} 1881: Jens Sørensen 1606 St., Redaktør H. S. Sørensen af Silkeborg 1081.
23. Folketingsvalg ^{28/7} 1881: Jens Sørensen kaaret.
24. Folketingsvalg ^{25/6} 1884: Jens Sørensen kaaret.
25. Folketingsvalg ^{28/1} 1887: Jens Sørensen valgt med 2319 St. mod 5.
26. Folketingsvalg ^{21/1} 1890: Jens Sørensen 1515 St., Redaktør Marott 616, Overbanemester Lysholm 314, Gaardejer Ole Jensen af Nygaarde 236.
27. Folketingsvalg ^{20/4} 1892: Gaardejer Byriel Jensen af Lyngby 1502 St., Jens Sørensen 1003.
28. Folketingsvalg ^{9/4} 1895: Redaktør Oluf H. Jørgensen af Skanderborg 1033, Jens Sørensen 1021. Valget forkastedes. Omvalg ^{22/4} 1896: Jens Sørensen 1182 St., Oluf Jørgensen 1135.
29. Folketingsvalg ^{5/4} 1898: Jens Sørensen 1157 St., Gaardejer R. P. Randløv af Taaning 1065.
30. Folketingsvalg ^{3/4} 1901: Jens Sørensen 1178 St., Gaardejer Laurs Jacobsen af Nygaarde 1064.
31. Folketingsvalg ^{18/6} 1903: Gaardejer R. P. Randløv af Taaning 859 St., Redaktør H. Rasmussen 749, Jens Sørensen 657.
32. Folketingsvalg ^{29/5} 1906: Redaktør H. Rasmussen 1230 St., R. P. Randløv 1134.

Om de Mænd, der har repræsenteret Skanderborgkredsen i Folketinget, og hvis Valg har været godkendt, hidsættes følgende:

1. Frederik Wilhelm Schytte. Født i Odense 26. Juni 1800, Søn af Regimentskvartermester C. G. Schytte, eks. juris 1824 og derefter i nogle Aar Fuldmægtig i Horsens; Oliemøller i Horsens 1829—1851; ejede senere forskellige Herregaarde, som han i Regelen efter kort Tids Forløb solgte, saaledes Mattrup i Skanderborg Amt (1851—53), Vedbygaard ved Slagelse (1853—54), Søborggaard i Frederiksborg Amt, Grøftebjerggaard ved Odense o. s. v.; tilsidst Ejer af Bryggeriet »Rabeshave« i København. Mødte som Stænderdeputeret eller Stændersuppleant i den nørrejske Stænderforsamling i Viborg 1838, 1840, 1842, 1844, 1846 og 1848; Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 som valgt i Skanderborg; Landstingsmand for 10. Landstingskreds 1849—53; Folketingsmand for Kjerteminekredsen 1858—61. Døde i København 30. Januar 1873.

2. Michael Drewsen. Født paa Strandmøllen ved København 15. Oktober 1804, Søn af Papirfabrikant Johan Christian Drewsen (bekendt som Landøkonom og Politiker); hjalp sin Fader med Papirfabrikens Drift og optoges 1840 tilligemed sin ældre Broder Chr. Drewsen som Kompagnon i Strandmøllen; overtog 1844 Strandmøllen i Fællesskab med Broderen og anlagde s. A. Silkeborg Papirfabrik, ogsaa i Fællesskab med Broderen; flyttede til Silkeborg og var Eneejer af Fabriken fra 1865; solgte denne 1869, men vedblev at bo i Silkeborg; regnes for Silkeborgs Grundlægger. Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 (valgt i Skanderborg Amts 4. Valgkreds med Valgsted i Linaa); Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1849—50 og for Grenaaekredsen 1854—55; valgtes til Landstingsmand for 10. Kreds 1855, men modtog ikke Valget. Døde 26. Februar 1874.

3. Laurits Sommer Schøler. Født i Hammel 24. Juni 1805, Søn af Skolelærer Nicolai Pedersen Schøler; lærte Landvæsen hos Etatsraad Fjelstrup paa Sindinggaard 1823—24; Bestyrer af Kideris Mølle ved Herning 1824, Ladefoged paa Vilhelmsborg

ved Aarhus 1826, Bestyrer af Kocksminde (Jernit) 1827, Ladefoged paa Frisendal 1829; Gaardfæster i Hammel 1830, Gaardejer sammesteds 1853. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1850—66; Medlem af Rigsraadets Folketing for samme Kreds 1864—66; Landstingsmand for 10. Kreds 1870—75. Døde i Hammel 26. Oktober 1875.

4. Carl Reinhold Jensen. Født i Nakskov 25. Maj 1827, Søn af Garver Johannes G. Jensen; frivillig Herregaardsskytte 1848; tog Landmaalereksamen 1853; levede i mange Aar som Politiker og Bladudgiver, men blev 1868 Stationsforstander i Vejle. Folketingsmand for Nykøbing p. S. 1858—61, for Kalundborgkredsen 1861—64 og for Skanderborgkredsen 1866—68. Døde 19. Oktober 1888.

5. Iver Holger Baron Rosenkrantz. Født 1813, Søn af Oberst Jørgen Baron Rosenkrantz til Vedø og Sophiendal; Student 1833, juridisk Kandidat 1840; Auditor i Armeen 1843; tog slesvigsk Embedseksamen 1853; Byfoged i Lemvig 1854; kst. som Udskrivningschef i 3. sjællandske Distrikt 1858 (med Bopæl i Korsør); Ministerresident i Turin 1863, entlediget 1866. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1868—69. Døde i Vedbæk 25. Januar 1873.

6. Eduard Emil Hansen. Født 1812; Bogbinder i Skanderborg. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1869—72. Døde i Skanderborg 18. Januar 1882. (Tidligere omtalt).

7. Niels Jensen. Født 30. November 1846 i Toustrup, Dallerup Sogn, Søn af Gaardejer Jens Nielsen; siden 1872 Ejer af sin Fædrenegaard. Formand for Silkeborg og Omegns Landboforening; Formand i Bestyrelsen for de samvirkende jyske Hesteavlforeninger; Næstformand i Bestyrelsen for Foreningen af jyske Landboforeninger; Formand for Hingsteskuekommissionen i Vejle og Ribe Amter. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1872—79 og for Nyborgkredsen siden 1881.

8. Jens Sørensen. Født i Vitved 24. Februar 1840, Søn af Gaardejer Søren Jørgensen; fra 1865 Ejer af Vitved Overgaard. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1879—92 og 1896—1903; kongevalgt Landstingsmand September 1903—April 1904. Døde 25. April 1904.

9. Anders Byriel Jensen. Født i Lyngby, Sporup Sogn, 2. Januar 1842, Søn af Gaardejer Jens Andersen; fra 1872 Ejer af sin Fædrenegaard i Lyngby. Amsraadsmedlem 1883—1889; siden 1885 Formand for Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1892—95 og for Silkeborgkredsen 1895—1906.

10. Niels Ingvor Marius Rasmus Peter Randløv. Født i Taaning 5. Marts 1859, Søn af Gaardejer og Folketingsmand Peter Julius Randløv; Ejer af sin Fødegaard i Taaning. Har været Sogneraadformand, er Formand for Skanderborg Ungdomsforening og Bestyrelsesmedlem i en Række andre Foreninger. Folketingsmand for Skanderborgkredsen 1903—1906.

11. Hans Rasmussen. Født paa Øksnebjerg ved Assens 23. Juni 1871; var fra 1884 til 1901 beskæftiget i Skrædderfaget; siden 1901 Redaktør af »Skanderborg Socialdemokrat«. Siden 1906 Medlem af Skanderborg Byraad. Folketingsmand for Skanderborgkredsen siden 1906.

II.

a. *Lensmænd paa Skanderborg Slot før 1660:*

1. Niels Brok af Hylke, 1302.
2. Markvard Rostrup, 1340.
3. Erland Kalf, 1364.

4. Kristian Vendelbo, 1369.
5. Erik Nielssøn, 1376.
6. Jens Palnessøn, Hovedsmand for Biskop Boe i Aarhus, 1420.
7. Palle Jonssøn, 1424.
8. Jes Olssøn, 1425.
9. Jens Juul til Ugelstrup, ?

10. Otto Nielssøn Rosenkrantz til Bjørnholm, 1452.
11. Erik Ottosøn Rosenkrantz til Bjørnholm og Boller 1456—1503.
12. Niels Claussøn, Biskop i Aarhus, Lensmand til 1516.
13. Mogens Gjøe, til Krænkerup, 1516—1544.
14. Hans Stygge til Holbækgaard, 1544—1547.
15. Jørgen Lykke til Overgaard, 1547—1549.
16. Albert Gjøe til Krænkerup, 1549—1558.
17. Eskild Gjøe til Grunderslevholm, 1558—1560.
18. Holger Rosenkrantz til Boller, 1560—1573.
19. Klaus Glambek til Rask, 1573—1591.
20. Manderup Parsberg til Hagsholm, 1591—1602.
21. Valdemar Parsberg til Jernit, 1602—?
22. Verner Parsberg ?
23. Peder Mund ?
24. Kristen Friis til Kragerup, 1617.
25. Laurids Ebbesen til Bistrup og Tulstrup, 1618—1646.
26. Oluf Parsberg til Hagsholm, 1646—1649.
27. Anders Bilde til Damsbo, 1649—1657.
28. Ulrik Kristian Gyldenløve, 1657—1658.
29. Gunde Rosenkrantz til Vindinge, 1558—1660.

b. Amtmænd efter 1660:

1. Gunde Rosenkrantz til Vindinge, 1660—1664.
  2. Korfitz Trolle til Sandholt, 1665—1668.
  3. Clemen Clemensen, konst. 1669.
  4. Kristoffer Sehested, 1670—1680.
  5. Marquard Rotsteen til Elkær, 1680—1681.
  6. Joachim Schack til Sneumgaard, 1681—1700.
  7. Jørgen Grabow til Urup, 1700—1728
  8. Kristian Reventlov, Gehejmerraad, 1729—1731.
  9. Frederik Ludvig v. Woyda, Etatsraad, 1731—1779.
  10. Hans Løvenhjelms Bülows Kammerherre, 1779—1795. † 1803.
- Fra 1795—1823 var Skanderborg Amt henlagt under Stiftamtmanden i Aarhus:
11. Kammerherre Morgenstjerne, 1795—1804.
  12. Stiftamtmand. Guldencrone, 1804—1823.

Fra 1823 fik Skanderborg Amt igen sin egen Amtmand:

13. Kammerjunker Rosenkrantz, 1823.
  14. Kammerherre Rosenørn, 1824.
  15. Grev Sponneck, 1825.
  16. Kammerjunker Frederik Urne, † 1837.
  17. Kammerjunker Hans Lindholm, 1838—1855.
  18. Baron Bille Brahe, 1855—1867.
- Siden 1867 har Skanderborg og Aarhus Amter haft fælles Amtmand (Stiftamtmand).
19. Kammerherre T. C. Dahl, 1867—1868.
  20. Konferentsraad C. B. A. Dahl, 1868—70.
  21. Etatsraad T. F. A. J. Regenburt, 1870—1894.
  22. Vilh. Bardenfleth, 1894.
  23. Kammerjunker Krieger, konst., 1894—1895.
  24. Kammerherre J. C. V. Dreyer, 1895.

Om alle Lensmændene og de ti første Amtmænd findes der Oplysninger i Karl Hansens: »Skanderborg By og Slot«, der kan laanes paa Statsbiblioteket i Aarhus.

III.

a. Sognepræster i Skanderborg Pastorat:

1. Jens Frandsen, † 1583.
2. Poul Andersen Colding, 1583—1618.
3. Jørgen Pedersen Obel, 1618—1638.
4. Jesper Hansen, 1639—1679.
5. Jørgen Hansen Seidelin, 1679—1689.
6. Nicol Seidelin, 1689—1737.
7. Kristen Jensen Høgh, 1737—1762.
8. Hans Peder Lund, 1762—1776.
9. Peder Hansen, 1776—1779.
10. Peder Fædder, 1779—1784.
11. Christian Fabricius. 1784—1818.
12. Thomas Andreas Borup, 1818—1819.
13. Jens Teilmann, 1819—1840.
14. Mathias Jacob Schjørring, 1840—1856.
15. Henrik Ferdinand Binzer, 1857—1870.
16. Jens Carl Chr. Skou, 1870—1884.
17. Søren Henrik Theodor Sørensen, 1884.

Om Sognepræsterne findes der gode Oplysninger i Karl Hansens »Skanderborg By og Slot« og i Haandskriftet »Series Pastorum«, der opbevares i Præstegaardens Arkiv.

b. Residerende Kapellaner,

(fortsættes under Litra e):

1. Niels Pedersen Rønning, 1647—1688.
2. Peder Andersen Storm, 1688—1690.
3. Anders Knudsen Thoustrup, 1690—1710.

4. Michael Chr. Weschefeld, 1710—1725.
5. Jørgen Seidelin, 1725—1727.
6. Kristen Høgh, 1727—1737.
7. Peder Rützov, (1737?) 1742—1753 (1757?)
8. Niels West Buch, 1757—1761.
9. Christian Schandorff, 1761—1790¹⁾.
10. Michael Frederik Jansen, 1790—1794.
11. Chr. Nielsen Krarup, 1794—1798.
12. Frederik Carl Bentsen, 1798—1810²⁾.
10. Hans Justesen, 1727—1758.
11. Peder Wøldike, 1758—1760.
(Dr. Muncheberg blev Byfoged 1760).

b. Amtsforvaltere:

c. Ordinerede Kateketer:

13. Hans Lundorf, 1810—1816.
14. Peder Laurberg, 1816—1830.
15. Karl Hansen, 1830—1836.
16. Anton Fr. Silfverberg, 1836—1844.
17. Hans Fr. Fædder Kieler, 1844—1852.
18. Peter Chr. Andreas Cornelius Erichsen, 1853—1862.
19. Jens Carl Chr. Skou 1863—1870.
20. C. Cornel. Lerche Schiødte, 1870—76.
21. Peter David la Cour 1876—1883.

d. Kaldskapellaner:

22. Edvard Tesdorph Koch, 1885—1890.
23. Aksel Johs. Bartholdy-Møller, 1890—1893.
24. William Melbye Haase, 1893—1900.
25. Carl Rudolph Berggreen, 1900—1905.
26. Christen Michael Christensen, ⁷/₄ 1905—⁴/₂ 1908.

e. Residerende Kapellaner (se Litra b):

26. Christen Michael Christensen, ⁴/₂ 1908.

IV.

Amtsforvalterne var før 1760 Byens Magistrat. De kaldtes i de ældste Tider Slotsskrivere, senere Amtsskrivere og tilsidst Amtsforvaltere.

a. Slotsskrivere:

1. Svend Mogensen, 1528.
2. Peder Bertelsen, 1547.
3. Niels Jacobsen, 1589—1595.
4. Søren Lauritzen, 1654.
5. Kristen Kristensen, 1659.
6. Clemen Glemensen, 1662 (endnu 1669).
7. Elias Yffersen, 1670.
8. Just Hansen, 1672 (endnu 1690).
9. Ulrich Chr. Schandorff † 1727.

¹⁾ Chr. Schandorff er født i Skanderborg 18. Juli 1723 og død her 25. Nvbr. 1790.

²⁾ Bentsen udgav (1800) en Samling Prædikener.

11. Kammerraad Peder Wøldike, 1760—1773.
12. Erich Hoved, 1773—1776.
13. Lund, 1776—1786.
14. Kancelliraad Peder Andreas Holm, 1786—1798.
15. Kammerraad Andreas Molbech Lund, 1798—1820.
16. Sørensen, 1820—1821.
17. Kammerraad Bjerg. 1821—1829.
18. Baron Güldenchrone, 1829—1844.
19. Justitsraad J. H. Bindesbøll, 1844—1852.
20. Justitsr. M. B. Galschiøt, 1853—1870.
21. Justitsraad Kabell, 1870—1883.
22. Kammerjunker Münter, 1883—1889.
23. Kammerjunker Andræ, 1889—1894.
24. J. S. Regenburg, 1894—1899.
25. A. O. Schjøtt 1899—

V.

Byfogeder:

1. Frederik Carl Muncheberg, 1760—1780.
2. Ulrik Chr. Tolstrup, 1780—1800.
3. M. Kierulff, (konst.) 1800—1802.
4. Andreas Nocolai Bagger, 1802—1820.
5. Justitsraad Blichfeldt 1820—1852.
6. Prokurator Jensen (konst.) 1852—1854.
7. Overauditør A. F. v. Bülow, 1854—1867.
8. Sagfører Arent (konst.) 1867—1868.
9. Kancelliraad O. Chr. A. Winge, 1868—1882.
10. Andreas Thiele, 1882—1900.
11. P. C. V. Meyn, 1900—1908.
12. J. J. V. H. Find, 1908—

VI.

Distriktslæger:

1. Hans Tønder Gyrsting, 1784—1820.
2. Johan Ditlev Mathias Grill, 1820—1840.
3. Rasmus Daugaard, 1840—1852.
4. Carl Regenburg, † 1853.
5. Chr. Fr. Adolf Kuhlmann, 1853—1890.

6. Ove Malling Storm, 1890—1892.
7. August Vilhelm Graah, 1892—1904.
8. Alb. E. Nielsen, 1904—.

VII.

Ejendommen Nr. 13 paa Adelgade kaldtes før 1651 »Kongens Smedehus«. Fra 1651—1658 var Bygningen indrettet til Latinskole, fra 1658—1819 var den Degnebolig, og fra 1819—1858 var den »Andenlærerens Skole«.

a. »*Latinske Skolemestre*«, d. e. *Degne* ved Slotskirken og Skanderup og Stilling Kirker:

1. Søren Poulsen 1647—1662.
2. Simon Jensen, 1676.
3. Poul Sørensen, 1679.
4. Thor Jakobsen, 1680.
5. Claus Sørensen, 1680—1695.
6. Kristen Pedersen Latoppidan, 1695—1701.
7. Lauritz Sørensen, 1701—1706.
8. Jens Christensen Wibye 1728 † 1752.
9. Jørgen Seidelin Møller, 1752—1758.
10. Niels Høgh (Broder til Provst Høgh), 1758 † 1759.
11. Johannes Hygom, 1759 † 1767.
12. Rasmus Schade, 1767 † 1792.
13. Hans Lundorf 1792, Lærer 1801, Kateket 1810, † 1816.

b. *Kordegne* ved Slotskirken, der tillige var Lærere ved det kommunale Skolevæsen:

14. Kristen Pallesen, 1810—1819.
15. J. S. Nielsen 1819—1842.
16. Mikkel Roedsted (R. af Dbg.) 1842—80.
17. Carl Michelsen (*literis et art.*) 1881—1905.
18. M. J. Hansen, fra 1905

c. *Kantor* ved Slotskirken:

1. Fritz Holst siden 1905.

d. *Organister* ved Slotskirken:

1. Anders Skou, 1800—1834.
2. Jens Skou, 1834—1862.
3. N. Nielsen, 1862—1874.
4. C. Michelsen, 1874—1881.
5. J. Th. Høyer, 1881—1883.
6. H. J. Jørgensen, 1883—1894.
7. Fru Johanne Michelsen, konst. 1894—1896.
8. L. N. B. Thane, 1896—

e. *Lærere* ved Byens ældste Skole (Nr. 24 paa Lillegade):

1. Michel Hansen, 1657.
2. Jørgen Michelsen, 1666.
3. Niels Sørensen, 1678.
4. Jens Skolemester † 1725.
5. Caspar Kjerulff, 1728—1739.
6. Niels Madsen Klokke, 1751 † 1764.
7. Rasmus Schade, 1764—1767.
8. Nicolai Høvinghof, † 1768.
9. Jørgen Been, 1768—1772.
10. Bendix Abel Glahn, 1772 † 1795.
11. Adam Schade, 1795—1799.
12. Peder Schoubye, 1799 † 1801.
13. Hans Lundorf (Degn), 1801, blev Kateket 1810.
14. Christen Pallesen (Degn), 1810 † 1819. (se VII Litra b).

f. *Lærere* ved Skanderup Skole (Nr. 43 paa Adelgade):

1. Søren Farre, 1738.
2. Jens Sørensen Stilling, 1748—1765.
3. Rasmus Schade, 1765—1767.
4. Jacob Stilling, 1767 † 1794.
5. Rasmussen, 1796.
6. Niels Ravn, 1801.
7. Ole Bech, 1801—1808.

g. I Aaret 1816 købte Skanderborg By Skanderup Skole, som da fik Navnet Førstelærerens Skole. Her virkede efternævnte *Kateketer* som Lærere:

1. Peder Laurberg, 1816—1830.
2. Karl Hansen, 1830—1836.
3. A. Fr. Silferberg, 1836—1844.
4. H. Fr. F. Kieler, 1844—1852.
5. P. C. A. C. Eriksen, 1853—1858.

h. Samtidig virkede efternævnte *Degne* som Lærere ved Andenlærerens Skole (Nr. 13 paa Adelgade):

1. J. S. Nielsen, 1819—1842.
2. M. Roedsted, 1842—1858.

i. *Lærere* ved den nuværende Kommuneskole, der blev opført 1858:

1. Kateket Erichsen, 1858—1862.
2. M. Roedsted, 1858—1880.
3. F. N. Nielsen, (1856) 1858—1874.
4. Kateket Skou, 1863—1870.
5. Kateket Schiødte, 1870—1876.

6. Carl Michelsen, 1874—1905 (Inspektør 1885).
7. Kateket la Cour, 1876—1883.
8. Frk. J. Hviid, 1876—1898.
9. J. Th. Høyer, 1881—1883.
10. J. J. Svane, 1883—1887.
11. H. J. Jørgensen, 1883—1894.
12. N. P. Pedersen, Vikar 1883, ansat 1887, Inspektør 1905.
13. B. Thomsen, 1887—1889.
14. L. Thane fra 1889.
15. Frk. A. Madsen, 1891—1893.
16. F. Holst fra 1894.
17. Frk. E. Rasmussen fra 1896.
18. Frk. D. Hansen, 1898—1902.
19. Frk. Th. Erthmann, 1902—1905.
20. Frk. K. Andersen, 1903—1908.
21. M. J. Hansen fra 1903.
22. L. M. Schmidt fra 1905.
23. Frk. I Warder fra 1905.
24. Frk. S. Iversen fra 1907.
25. Frk. S. Barrit fra 1908.

VIII.

Postmestere:

1. Søren Jespersen, 1800—1803.
2. Kr. Schandorff, 1803—1812.
3. J. N. Boserup, 1812—1819.
4. Anders Skou, 1819—1834.
5. Jens Skou, 1834—1862.
6. Kammerraad Olsen, 1862—1876.
7. Kammerassessor Hansen, 1876—1899.
8. A. Rasmussen, 1899—1906.
9. J. Thomsen, 1906—.

IX.

Stationsforstandere.

1. V. Fønss, 1868—1869.
2. J. F. S. v. Oest, 1869.
3. C. L. S. F. Stemann, 1869—1873.
4. C. A. V. Holst, 1873—1875.
5. M. Hansen, 1875—1895.
6. C. M. Spendrup, 1895—1899.
7. C. Thomsen, 1899.

X.

Legater:

Provst Høghs Legat, stiftet 4. Juli 1762. Kapital 4765 Kr. 54 Øre. Uddeles til fattige Børn. Bestyres af Byraadets Udvalg for Fattigvæsenet.

Kgl. Mundskænk Chr. Fischers Legat,

stiftet 30. Oktober 1744. Kapital 2800 Kr. Uddeles til trængende Enker, som ikke nyder Fattighjælp. Bestyres af Fattigudvalget.

Birkedommer Dørups Legat, stiftet 17. Juli 1753. Kapital 1000 Kr. Uddeles til trængende Enker, som ikke nyder Fattighjælp. Bestyres af Fattigudvalget.

Bager Th. Bræstrups Legat, stiftet 14. April 1883. Kapital 400 Kr. Uddeles til en trængende Enke, som ikke nyder Fattighjælp. Bestyres af Fattigudvalget.

Købmand Schmidts Legat, stiftet 14. April 1883. Kapital 200 Kr. Uddeles til Jul til en værdig trængende Familie eller Person, som ikke nyder Understøttelse af Fattigvæsenet. Bestyres af Fattigudvalget.

Fru Foghs Mindelegat, stiftet 22. Oktober 1886. Kapital 7500 Kr. Uddeles til Enker eller Koner under ulykkelige huslige Forhold. Bestyres af Byfogden og Sognepræsten.

Fru Foghs Mindelegat, stiftet 22. Oktober 1886. Kapital 2500 Kr. Tillagt Skanderborg Slotskirke. Bestyres af Byfogden og Sognepræsten.

Toldassistent Jens Hansens Legat, stiftet 11. Septbr. 1900. Kapital 2000 Kr. Uddeles til ældre, trængende, ugifte Kvinder. Bestyres af Byfogden, Sognepræsten og en af Byraadet valgt Mand.

Pultzernes Legat, stiftet 31. Decbr. 1800. Kapital 7751 Kr. 29 Øre. Af Kapitalen er tillagt 12 fattige Enker i Skanderborg 2000 Kr., Kapellan- og Degneenker i Skanderborg eller, naar saadanne ikke gives, de samme 12 fattige 2000 Kr., Resten er tillagt Organisten i Skanderborg. Bestyres af Sognepræsten, Kapellanen og Kordegne.

Snedkermester Lindbergs og Hustrus Legat, stiftet 1. April 1902. Kapital 5000 Kr. Uddeles til værdige, trængende, ældre Haandværkere i Skanderborg i Portioner 30—40 Kr. Bestyres af Industri- og Haandværkerforeningen.

Snedkermester Lindbergs og Hustrus Legat, stiftet 1. April 1902. Kapital 2000 Kr. Oprettet til Fordel for Byens Forskønnelse. Bestyres af et af Byraadet nedsat Udvalg (Forskønnelsesudvalget).

Købmand J. M. Lindbergs Legat, stiftet

1. Maj 1903 til Fordel for Børneasylet i Skanderborg. Kapital 24,000 Kr. Bestyres af Børneasylets Bestyrelse under Kontrol af Skanderborg Byraad.
- Skanderborg Understøttelsesfor-
enings Legat, stiftet 4. April 1866 ved frivillige Bidrag. Kapital 1200 Kr. Uddeles til værdige trængende, navnlig Borgere og deres Enker, bosatte i Skanderborg. Bestyres af et af Byraadet nedsat Udvalg.
- Maren Kjerulffs Legat, stiftet 16. Juli 1867. Kapital 2000 Kr. Uddeles til 8 trængende Enker. Bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Kirkeinspektionen.
- Maren Kjerulffs Legat, stiftet 11. Juli 1873. Kapital 2400 Kr. Uddeles til 6 fattige Familier. Bestyres af Sognepræsten, Byfogeden og Kapellanen.
- Industri- og Haandværkerforeningens Alderdomsfond, stiftet 10. Juli 1885. Kapital 6478 Kr. Uddeles til Haandværkere eller deres Enker over 55 Aar. 7 Portioner, de 4 paa Livstid. Bestyres under Byraadets Tilsyn af 7 af Foreningens Medlemmer.
- Marie Kjerulffs Legat, stiftet 11. Juli 1873. Kapital 1540 Kr. Anvendes til Slotskirkens indre Udsmykning. Bestyres af Kirkeinspektionen under Stiftsøvrighedens Tilsyn.
- Købmand Mathias Jahnsens Legat, stiftet 17. April 1838. Kapital 200 Kr. Anvendes til Vedligeholdelse af et Gravsted paa Kirkegaarden. Bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Kirkeinspektionen.
- Kapellan Christian Schandorffs Legat. († 1790). Kapital 200 Kr. Tillagt Slotskirken.
- Heino Schandorffs Legat, stiftet 1804. Kapital 200 Kr. Tillagt Slotskirken.
- Generalmajor Georg Balthazar Samnitz's Enke Ingeborg Reetz's Legat, stiftet 1775. Kapital 400 Kr. Tillagt Slotskirken. Bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Kirkeinspektionen.
- Haandværkerforeningens Alderdomsbolig, oprettet 1877. Giver Fribolig til ubemidlede Familier. Har sin særlige Bestyrelse.
- Børneasylet, oprettet 1867. Egen Bestyrelse.
- Handelsforeningens Legat, oprettet 1902. Uddeles til trængende inden for Handelsstanden i Skanderborg. Forvaltes af Handelsforeningens Bestyrelse.

XI.

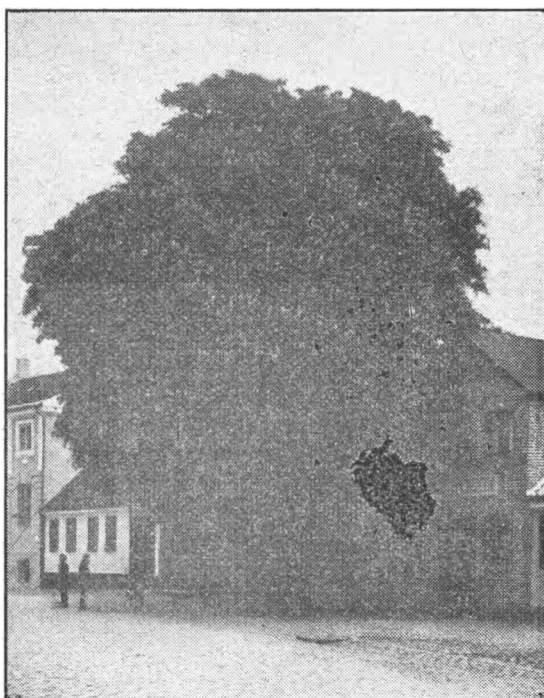
Byens Bestyrelse:

- 1583—1660: Lensmændene og Slotsskriverne.
- 1660—1760: Amtsforvalterne.
- 1682 var der Tale om Ansættelse af en Byfoged.
- 1704 og 1705 ansøgte nogle Borgere om at faa ansat baade en Byfoged og en Byskriver; men da Ansøgningerne til Embederne indkom, blev de alle afslaaede.
- 1760 (²⁰/₆) blev den stedlige Birkedommer (Dr. Munchenberg) tillige Byfoged og Byskriver.
- 1781 omtales første Gang 2 »eligerede« Borgere, der sammen med Byfogeden skulde forestaa Byens Bestyrelse. Skulde ny eligerede udnævnes, foretoges Valget af Byfogeden og de fratrædende eligerede.
- 1837 (²⁴/₁₀) blev Valgretten overdraget til Grundejere og Borgere, der svarede en vis Sum i Næringsskat. Borgerrepræsentanterne valgte selv deres Formand.
- 1838 valgtes 6 Borgerrepræsentanter. Af de ca. 850 Indbyggere, var de 82 Vælgere, og kun 45 var valgbare.
- 1860 (³¹/₃) udvidedes Valgretten saaledes, at den største Halvdel af Byraadet skulde vælges af alle Skatteyderne, medens den anden Halvdel valgtes af den højstbeskattede Femtedel. Borgmesteren var fast Formand.
- 1861 valgtes 4 Byraadsmedlemmer af den alm. Vælgerklasse, og 3 af den højstbeskattede.
- 1900 kom Byraadet til at bestaa af 9 valgte Medlemmer.
- 1909 skal der foretages Valg til Byraadet efter Forholdstalsmaaden.

XII.

Byens Indbyggerantal:

1769:	500	Indbyggere	1860:	1423	Indbyggere
1787:	573	—	1870:	1707	—
1801:	488	—	1880:	1794	—
1834:	831	—	1890:	2354	—
1840:	890	—	1901:	2721	—
1850:	1042	—	1906:	3131	—

NAVNEREGISTER

(De vedføjede Tal angiver Bogens Sidetal).

A.

Abel, Kong 9.
Abrahamsen, Jens 58.
Albrechtsen, Jens 60.
Alterbillede i Slotskirken 150.
Alterkalk i Slotskirken 74.
Andersen, Gæstgiver, Phønix 173.
Andersen, Proprietær, Ringkloster 200.
Andersen, Snedker 172.
Andersen A., Oldermænd 58.
Andersen H., Arrestforvarer 108, 142.
Andersen, H. C. 121 flg.
Andersen J., Gaardejer 175.
Andersen Kathrine, Frk. 197.
Andersen M., Gdr., Hørning 201.
Andersen Mads 29.
Andersen S., Vognmand 128.
Anders Ditlev, Slagtersvend 128.
Andreasen, Bendix 57, 58.
Andreasen, Savskærer 185, 190.
Anna, Prinsesse 15.
Arboe, Arkitekt 183.
Asmussen 92.
Astrup, Købmand 60.
Asylet 150.
Auktion (Slottet) 62, 63, 64.

B.

Baas, Niels 68.
Baastrup, Hans 76.
Bagger, Byfoged 72, 79, 96.
Bagger, Hr. i Sneptrup 72.
Bagger, Prokurator 89, 97, 126, 129, 130, 143, 144, 148, 200.
Ballerum, Politibetjent 142.
Balthesen, Søren 142.
Bang, Vinhandler 92, 105, 118.
Bang, Niels (Skytte) 65.
Barrit Sara, Frk. 198.
Bardenfleth, Vilhelm 185.
Basse, Jens 50.

Bauder, Missionær 160.
Bayer, Trompetær 69.
Bech, Ole 81.
Bech Vilh., Præst 191.
Bechman, Missionær 82.
Been, Jørgen 81.
Behr Fr., Snedker 165, 187, 188.
Benedictsens, Aage Meyer 191.
Berckentin 57.
Berentsen, Arent 31.
Bergggren, C. R., Præst 192, 198,
Berg, C. 168.
Beringskjold, Magnus 62.
Bertelsen, Hermann 42.
— Peder 13.
Bille-Brahe, Baron 138, 141, 143, 148,
150, 164, 199.
Bindesbøll, Justitsraad 119, 138.
Binzer, Pastor 138, flg. 147, 151.
Birch, Sofus 65.
Birkedal Uffe, Pastor 167.
Bissen 120.
Blichfeldt, Justitsraad 83, 113, 119, 122,
127, 129, 131, 136, 140.
Blom, Farver 131.
Blom A., Fabrikant 166, 172, 176, 189,
191, 194, 198, 199.
Bodil Mølle 50.
Boes, Glarmester 128, 129.
— Rasmus 57, 58.
Boesen, Kæmner 158.
Bojsen, P., Gedved 175.
Bollersø 85.
»Bomskolen« 95.
Boserup, Postmester 72, 77.
Borup, Th., A. 82.
Borup, Morten 12.
Brahe, Tycho 15.
Brammer, Biskop 121 flg.
Brandt, Konditor 108.
Brehm, Blikkenslager 188.
Brendstrup, Vejerester 62.

Broberg, Rasmus 71.
 Brochdorff, Oberst 69.
 Brochmann, Stiftprovst 72.
 Bruun A., Skomager 108, 130
 — H. P. Chr. 58, 59.
 — Jens, Skomager 135, 137, 148, 154.
 — Kristian 47.
 — O., Købmand 171.
 — R., Skomager 137.
 — Ulrik 60.
 v. Bruun, Løjtnant 95, 110.
 Brædstrup, Helene 89.
 Brædstrup, Th. 85, 92, 118, 130.
 Buemann, Herredsfuldsmægtig 109, 111.
 Busch, Assessor 164, 197, 205.
 Busk, J. 168.
 Bülow, Auditor 136, 137, 141, 146, 150,
 158, 200.
 Bülow, Amtmand 67, 70, 97.
 Byhner, Carl 74.
 Byrgesen, Oluf 39.
 Bødker, Anders 70.
 — Søren 29.
 Bøgh, Kirsten Kristoffers Datter 53.
 Bølcho, sen., Karetmager 149.
 Bøsse-mager, Jakob 30.

C

Calundan 77, 106, 107.
 Carl, Prins af Hessen-Cassel 69.
 Carl Friedrich, Prins 148.
 Charlotte Amalie 29.
 Christensen, Forretningsfører 179.
 — Redaktør 205.
 — A., Gaardejer 200.
 — C., Snedker 188.
 — C. M., Præst 198.
 — Jens, Gæstg. 148, 191, 201, 204.
 — Jens, Skrædder 74.
 — Julius, Hotelejer 154, 173.
 — M., Amtsraadsmedlem 198.
 — Mads, 70.
 — N., Købmand 108, 138, 147,
 171, 180.
 Christensdatter, Dorthea 70.
 Clausen, Thomas 40.
 Clemensen, Clemen 28.
 la Cour, Præst 166.

D

Daa, Kristence 36.
 — Oluf 36.
 Dagmar, Dronning 9.
 Dagmarbroen, 86.
 Dahl C. B. A., Stiftamtmand, Konferentsraad
 150, 160.

Dahl T. C., Stiftamtmand, Kammerherre 150.
 Dalhoff 120.
 Dalsgaard, Kunstmaler 150.
 Dam J., Cancelliraad 205.
 Dan Adam, Missionspræst 160.
 Danner, Grevinde 143.
 Daugaard, Distriktskirurg 67, 98, 136, 137.
 Degn, Poul 30.
 Demant den Yngre 150.
 Didriksen L., Kommissionær 154.
 Dodt, Beatus 129.
 Doktor, Kristen 79.
 Dreyer C. V. J., Stiftamtmand, Kammer-
 — herre 185.
 — Frue, Kammerherreinde 186.
 — J. C. F., Generalløjtnant 185.
 Dørup Mølle, 50.

E

Ebbesen, Niels 10, 11.
 Ebeltøft, Jens Christensen 76.
 Edward, Hertug af Sachsen-Altenburg 132.
 Ejlersen, E 117.
 Eldrup R., 105, 106.
 Elisabeth, Kristian IV.s Datter 22.
 — Maximilians Datter 13.
 Emborg Slot 14.
 Erichsen, Peder 72.
 — P. E. A. C. 137, 139.
 Erik Glipping 10.
 — Menved 10.
 — Ploppenning 9.
 Erthmann Thyra, Frk. 197.
 Espensen N. Leth, Gdr. 166.
 v. Essen, Købmand 118.
 Ewald, Generaladjutant 126.

F

Fabricius, Elisabeth 67.
 — Hr. 67, 72, 82.
 Falckenstein, Vogel v. 149.
 Fangel, Læge 141, 143, 144.
 Farre, Niels 118.
 — Søren 81.
 Fastrup, Jens 77, 78, 95, 105, 118.
 Ferdinand, Prins 94, 95, 121.
 Find J., Borgmester 207.
 Fischer, Christian Thomsen 35.
 — Urmager 108.
 Fisker, Bertel 70.
 Flensborg, Tømremester 183.
 Fogh, Læge 201.
 Folsak, Etatsraad 54.
 Foss H., Maler 164.
 Frederik I 13.

Frederik II 14 flg.
 — III 27.
 — IV 37 flg. 47.
 — V 56, 57, 169.
 — VI 69, 78, 110 flg. 168, 175.
 — VII 117, 121, 143, 176.
 — VIII 150, 189.

Frederiksbroen 86.
 Frederiksstøtten 110, 119 flg.
 Fregerslev, Peder 72.
 Friis, Anne Margrethe 74.
 — C., Redaktør 190.
 — Hans 63, 74, 76, 90.
 — Hans (Foerlev) 117.
 Fynbo, Søren 57.
 Fønss V., Stationsforstander 178.

G.

Gablenz, General 145.
 Gall, Brødrene 111.
 — Charlotte Vilhelmine 89.
 — Entreprenør 116.
 Galschiøt, Justitsraad 138, 162.
 Galten, P. 76.
 Gert, Greve 10.
 — Stenhugger 14.
 Gissemann, Toldbetjent 111.
 Gjelsing, Anders 28.
 Gjøe, Mogens 12 flg.
 Glahn, Bendix A. 81.
 Glambek, Claus 15, 19.
 Gobat, Biskop 160.
 Godtlieb, Købmand 128.
 Godtfred, Møllersvend 71.
 Graah, Læge 174, 180, 195.
 — Kapt. 195.
 Grabow, Jørgen 37, 38.
 Grevens Fejde 13.
 Grill, Distriktslæge 98, 117.
 Grooss, Frk. 150.
 Grumstrup, Bygmester 172.
 Grundplan over Skanderborg 32, 61, 112, 196.
 Grundrids af Skanderborg Slot 40, 41.
 Grønning, Rebslager 148.
 — Væver 149.
 Gundebæk 29.
 Gustav Adolf 22.
 Guldengkronen, Amtsforv., Baron 117.
 — Stiftamtmand 70.
 Gyberg, Krigsraad 50, 54.
 Gyrsting, Hans Tønder 98.

H.

Haar, A. 75.
 Haase, V. M., Præst 184, 192.

Hald G., Brygger 167.
 Hammerich, Martin, Prof. 152.
 Hansdatter, Cathrine 39.
 Hansen, Murmester 141.
 × — C., Garver 111.
 — Chr. Berg, Læge 195.
 — Chr. 66.
 — Dorthea, Frk. 197.
 — Edv., Bogbinder 133, 134, 143, 205.
 — Frands, (Markmand) 117.
 — H., Murer 187.
 ✕ — Jesper, Mag. 26, 27, 28.
 — Just 29, 35.
 — Karl, Kateket 83, 84.
 — M., Stationsforst. 178.
 — M. J., Kordegn 197.
 — Michel 81.
 — O., Smed 136.
 — R., Postmester 192.
 ✕ — R., Garver 81, 90, 92, 117, 146, 200.
 ✕ — Søren 58.
 Harboe, Postfører 76.
 Harlev Mølle 50.
 Hartmann 121, 187.
 Hass, Søren 57.
 Hasselriis 11.
 Hattemager, Per (Didriksen) 65.
 Hauberg, Th., Gdr. 199.
 Heckscher, Urmager 187.
 Hedegaard, Kristen Jensen, 57.
 Hegermann-Lindencrone 145, 146.
 Heiberg, Prof. 122.
 Henningsen, Peder 42.
 Henriksen, C., Theaterdirektør 189.
 Henriksen, Søren 107.
 Hermansen, Toldbetjent 106.
 Herschend, Amalie, Frk. 189.
 — Chr., Herschendsgave 182.
 — Th., Amtsrevisor 183, 186, 187.
 Hetsch, Prof. 110, 119.
 Hilleborg, Skøn 65.
 Hindhede M., Læge 183.
 Hirtznach, Niels 38.
 Holbeck, Billedhugger 120.
 Holck F. C. E., Forvalter 111.
 — Grevinde (Majorinde Pultz) 55, 69, 79.
 Holm, Proprietær 199.
 — (eller Steensen) Jens 74.
 — P. A. 79.
 Holst C. A. V., Stationsforst. 178.
 — Fritz, Lærer 189, 197.
 Holstein-Ledreborg 168.
 Horsted, Kæmner 197.

Hviid J., Lærerinde 164, 197.
 Hviid Nicolaj, Borgmester 72.
 Hvidfeldt 15.
 Hygom, Johannes 82.
 Høeberg J. V., Apotheker 154.
 Høgh Kristen 50, 52, flg.
 — Niels 82.
 Høgsbro, 168.
 Højer, Frue, Lærerinde 166.
 — J. Th., Organist 165, 166.
 Højmark Fr., Red. 193, 205.
 Høvinghoff, Johan 50.
 — Nicolaj 81.

I.

Ingemann 120.
 Ingerdahls Fødselsdag 135.
 Ingerslev, Karen 77.
 Ingvard, Murer 65.
 Ingwersen, Major 119.
 Iversen Sophie, Frk. 198.

J.

Jacobsen, J., Gdr. 201.
 — L., Gdr. 179.
 — Laurits, Hofpræst 20, 21.
 — R., Partikulier 201.
 — Thor 82.
 Jahnsen Mathias 78.
 — Louise 78.
 Jantzen, Toldoppebørselskontrollør 143, 144, 149, 151.
 Jens, Hr. 15.
 Jensen, Amtsfuldmægtig 118.
 — exam. juris. 118.
 — Anthon M., Præst 183.
 — Prokurator, 136.
 — Chr., Gæstgiver 154, 173.
 — C. Goverts, Proprietær 199.
 — H., Smed 194.
 — J., Drejer 138, 163.
 — J., Gartner 194.
 — Jens, (i Skaarup) 95.
 — Jens P. 107, 108.
 — Kristine 70, 72, 73.
 — Lars 74.
 — M., Gartner 204.
 — Mathias J. 58.
 — Niels, Sognefoged 154.
 — O., Gdr. 175, 176.
 — P., Fotograf 190.
 — P., Gdr. 117, 166.
 — P., Købmand 203.
 — P., Smed 197.
 — Proprietær til Lundberg 94, 110.

Jensen R., Partikulier 200.
 — Rytter Christen 74.
 — Simon 82.
 Jernhenrik 10.
 Jespersen, Brødrene, Købmænd 88, 89.
 — Baltzer 89.
 — Inger 89.
 — Johannes 89.
 — Mette 89.
 — Oluf 29, 35.
 — Rasmus 57.
 — Søren 76, 89.
 Johan, Grev 10.
 Johansen, Fuldmægtig 168, 176, 182.
 Justesen Hans 47, 49, 57.
 Jutta, Dronning 9.
 Jæger, Bente 39.
 Jægergaarden 34.
 Jørgensen Carl R. 59.
 — H., Lærer 166, 188.
 — J., Gdr. 200.
 — Oluf, Redaktør 176, flg. 182, 187, 190.

K.

Kabell, Amtsforvalter 162.
 Kabellaagesø 86.
 Kalvø 85.
 Kaufe 60.
 Kieler Hans 117, 137.
 Kierulff, M. 79.
 — Casper 81.
 Kielberg A., 166.
 Kindler 93, flg. 96, 109.
 Klokke, N. Madsen 81.
 Klüver, Forstkandidat 118.
 Knudsen Rasmus 29.
 Koch E. T., Præst 184.
 Koefoed, Apotheker 137, 143, 154, 200.
 Kommuneskolen 139.
 Krieger, Kammerjunker 185.
 Kring, cand. theol. 166.
 Kristian II 12, 13.
 — III 13.
 — IV 19 flg.
 — V 29, 36.
 — VI 47, 55.
 — VIII 114, 121.
 — IX 150, 176, 184.
 — Hertug af Brunsvig 22.
 — Prins 189.
 Kristoffer II 10.
 Kuhlmann, Distriktslæge 137, 154, 158, 159, 164, 171, 176, 179, 182, 200.
 Kusk Jens 60.

L.

- Lamø 85.
 Langballe, Proprietær 193.
 --- Stephen 68.
 Lange, Proprietær 200.
 Larsen A., Kleinsmed 149.
 --- P., Murermester 110.
 Lassen Em., Fuldmægtig 168.
 Latinskole 34.
 Latoppidan, C. P. 82.
 Laurberg, L. S. 82.
 --- Peder 82, 83.
 Lauritzen Hans 58.
 Laursen J. P., Gdr. 205.
 --- L., Gdr. 199.
 --- S., Banearb. 201.
 Leegaard, Anna Marie 66.
 --- Chr. 68.
 --- N. E. 72.
 --- Poul Chr. 66, 72, 73.
 Lehmann, Orla 128 flg.
 Leveltzau, Frue (f. Sehested) 67, 82.
 Lillegade 87.
 Lillesø 86.
 Lime, Hr. Rasmus (i Them) 52.
 Lind S., Digter 175.
 Lindberg, Købmand 195, 203.
 --- L., Snedker 203.
 Linde Jens 94.
 v. Lindholm, Amtmand, Kammerjk. 97,
 114, 116, 122, 127, 128, 138, 140.
 • Lohmann, Skomager 106.
 Louise, Dronning 184.
 Louisenlund, 87.
 Lund, Kammerraad 72.
 --- Hr. Hans Peder 54, 62, 69.
 --- P. B., Direktør 179, 195.
 --- O., Branddirektør 181, 182.
 Luddorf, Kateket 72, 81, 82.
 Lütlichau, General 158.
 Lysholm, Overbanemester 187, 195, 201,
 207.
 Lønborg, Mag. Hans 38, 44, 83.
 Løwschall Chr., Møllejejer 182.

M.

- Madsen A, Lærerinde 182, 197.
 --- Skrædder 174.
 --- J. C., Snedker 141, 187.
 Marcussen, Billardholder 77.
 Marchussen, Niels 59.
 Mathias, Erkehertug af Østrig 20.
 Mathiesen, Læge 187.
 --- A., Murer 204.
 Matzdatter Ane 27.
 Mazanti, Cand. 137.

- Melbour, Kathrine Elisabeth 54.
 Meyer, Johan 42.
 Meyn P. C. V., Borgmester 192, 198, 207.
 Michelsen, Købmand 146.
 --- Frue 189.
 --- C., Insp. 164, 166, 171, 176,
 197, 198.
 --- Jørgen 81.
 --- Mads 57.
 --- Niels, Kirurg 39.
 Mikkelsdatter Anna 27.
 Mikkelsen, Mag. Hans 19, 21.
 Molau C., Skuespiller 158.
 Molbech, Andr. 110.
 --- Kr., Prof. 77, 84 flg.
 --- Lucas B. 85, 110.
 --- P. 58.
 Moltke, Komtesse af Bregentved 138.
 Monrad, Biskop 138.
 Mortensen Jens 60.
 --- Therkel 70.
 Morgenstjerne, Stiftamtmand 67.
 Munckeberg, Dr. 59, 60, 74, 76, 79.
 Munk Kristine 22.
 --- Niels Severin 148.
 Münter Fr., Amtsforv. 166, 167, 177.
 Møller, Enkefrue 172.
 --- Partikulier (Louisenlund) 82.
 --- A. J. Bartholdy 184.
 --- Fr., Tømrermester 159.
 --- Fr., Brobygmester 109, 114, 119,
 127, 168, 187.
 --- H. P., Skrædder 159, 176.
 --- H., Sognefoged 182.
 --- Jacob 38.
 --- Jens 69.
 --- Jørgen Seidelin 82.
 --- K., Gørtler og Bedemand 109.
 --- Hr. Niels (i Svejstrup) 52.
 --- Palle 50.
 --- P. R., Digter 175.
 --- V, Vejnspektør 191.
 Møllersdal 50.
 Møsting, Oberst 39.
 Møllevadet 36.

N.

- Nain, Missionshus 191.
 Nellemann, Møller 91.
 --- Justitsminister 168.
 Nickolin, General 189.
 Nicolajsen Fredrik 57.
 Nielsen, Gæstgiver 107, 154.
 --- Ølbrygger 136.
 --- Alb. E., Distriktslæge 175, 182,
 195.

- Nielsen And., Folketingsmand (Svejstrup-Østergaard) 175, 177, 199.
 Nielsen A., Muremester 183.
 --- Henry, Grosserer 155, 172.
 --- J., Maler 191, 198,
 --- Kn., Particulier 201.
 --- J., Lærer (Jeksen) 179.
 --- Johan 60.
 --- J. C., Gdr. 200.
 --- J. J., Muremester 183.
 --- J. S. 81.
 --- Kirstine Frue 200.
 --- L., Muremester 173.
 --- N., Lærer 138, 139, 159, 164.
 --- Niels, Sognefoged 154.
 --- P. Th. 179.
 Nissen Christian Ulrich 57.
 --- P. L., Gdr. 200.
 Nitschky F. W. 59.
 --- Glarmester 148.
 Nyholm C. Cilius 154.
 Norre P. 149, 150.
 Nørregaard J., Dr. 158, 162.

O.

- Obel Jørgen Pedersen 22.
 v. Oest J. F. S, Stationsforst. 178.
 Olsen J., Købmand 176, 191, 195.
 --- Postmester 107, 146, 192.
 --- Skomager 133.
 --- P., Gdr. 200.
 Orgel i Slotskirken 150.
 Overby, Købmand 89, 111, 146.
 Overgaard J., Købmand 201.

P.

- Paii Peder, Dr. 24.
 Pallesen Christen 57.
 --- C., Degn 72, 81.
 Pedersen A., Gdr. 200.
 --- Adrian 57.
 --- Christian 70.
 --- Christoffer 70.
 --- Hans 72.
 --- Jens 76.
 --- Hr. Kristen 27.
 --- Laurs 71.
 --- N. P., Skoleinspektør 166, 191, 197 201.
 --- P. G., Murer 201.
 --- S., Skrædder 175.
 Peerstrup Hr. Jens (i Adslev) 52.
 Petersen, Proprietær 182.
 --- Sadelmager 194.
 --- Slagtermester 179.

- Petersen, A. F. D., Købmand 175.
 --- David S., Skomager 59, 76, 111.
 --- Ditmer, Købmand 149.
 --- Fr., Købmand 111.
 --- H. Meyer, Læge 195.
 --- Peter, Toldbetjent 111, 113.
 --- Rasmus, Gdr. 175, 180.
 Pfahl Hieronimus 29.
 Phaff, General 189.
 Pingel V., Dr. phil. 176.
 Poulsen, Købmand 176, 184.
 --- Søren 82.
 Prangen F. C., Cand. theol. 119.
 v. Prittwitz, Overgeneral 132.
 Puch, Arkitekt 188
 v. Pultz Brødrene 150.
 --- Flemming, Kaptejn 69, 80.
 --- Friedrich, Major 55, 60, 79.
 --- Hans Frederik, Jægermester 76, 79.
 --- Ingeborg Charlotte 79.
 --- Margarethe Marie 79.
 --- Peder Hovenbek, Ritmester 80.
 Puntz, Kammerherre 69.
 Pærk P. Nielsen 118.

Q.

- Qvalen 57.
 Qvist, Cand. pharm. 182,
 --- Muremester i Horsens 183.
 --- J. Fr., Farversvend 203 flg.
 --- Jens Svane 76, 77, 96.
 --- Peder Svane 96.

R.

- Raadhuset 141.
 Ramel Henrik 19.
 Rasmusdatter Edele 77, 106.
 --- Maren 60.
 Rasmussen Madam, Jordemoder 98.
 --- Musiker 108.
 --- A., Postmester 193.
 --- A. S., Gdr. 201.
 --- Elise Frk. 189.
 --- H., Redaktør 201, 205.
 --- H. P., Købmand 146.
 --- Kristoffer 111.
 --- Lars 39.
 --- Hr. Mikkel 27.
 --- P., Proprietær 205.
 --- R. Jensen, Gdr. 205.
 --- R. P., Gdr. 205.
 Ravn Niels 81.
 Reetz Charlotte, (Oberstinde Brockdorff) 50, 55.

- Reetz Ingeborg, (Generalinde Samnitz) 55, 69.
 Regeburg C., Læge 137, 177.
 --- J. S., Amtsforvalter 177.
 --- T. A. J., Stiftamtmand 161, 185.
 Regner V., Snedker 167, 176, 183, 187 flg. 191, 200.
 Resen 14.
 Reventlow Kr. 47.
 --- Anna Sofie 39.
 --- Konrad 39.
 Ricard, Departementschef 161.
 Rindløvgaard 46.
 Ring Kloster 13.
 Ris Hans Nikol 98.
 Rist, Kaptejn 134.
 Roested, Lærer 117, 139, 146, 150, 164, 200.
 Rose, Sekretær 72.
 Rosen, Arkitekt 173.
 --- E., Overretssagfører 206.
 Rosenberg, Oberst 82, 109, 119.
 Rosenkrands Gunde 27.
 --- Holger 14.
 Rosenkrants Kristoffer 22.
 Rosenkrantz J., Baron 183.
 --- Kammerjunker, Amtmand 97.
 --- J. Chr., Kammerherre 199.
 Rosenørn, Amtmand, Kammerherre, 97.
 Rotsteen Marquard 29, 34.
 Rustvognstald 34.
 Rye Kirke 13.
 Rytter Paul 69, 71.
 Røgen P. N., Postbud 187.
 Rønning Hr. Niels Pedersen 35.
- S.**
- Salling, Købmand 143.
 Samnitz, Generalinde 50, 55.
 Sandberg, Købmand 146, 154.
 --- Restauratør 173.
 Sangforening, Provst Skous 153.
 Sass, Købmand 172, 179, 185, 187, 191, 194, 195, 201.
 Sattrup, Toldbetjent 111.
 Schack Joachim 35.
 Schade Adam 81.
 --- Rs. 81, 82.
 Schandorff Madam 77.
 --- Amtsforv. 42.
 --- Kr. 76.
 --- P. R. 76.
 Schibler, Fuldmægtig 164.
 Schiødte C. C. L., Kateket 162.
 Schiørring M. J., Provst 67, 113, (nævnes ofte i Tiden ved 1848.)
 Schjøtt, Amtsforv. 177.
 Schlegel, Oberstløjtnant 110.
 Schmidt L., Lærer 197.
 --- Madam, Jordemoder 98.
 --- Møller 146.
 Schou Niels 74.
 Schoubye Peder 81.
 Schow Jens 57.
 Schwartz F. C. 59.
 Schönberg Christiane 117.
 Secher, Proprietær 195.
 Sehested Karen 24.
 --- Kristoffer 29.
 Seidelin David 98, 127.
 --- Hans 36.
 --- Jørgen Hansen 35, 98.
 --- Nikol 36, 38, 39, 98.
 Sieverts, Forpagter 199.
 Sigismund, Kong 22.
 Siim P. 108, 118.
 Silfverberg A. F. 84.
 Sillmann Eiler 43.
 Skanderup Skole 42, 43.
 Sjelle O., Gdr. 200.
 Skolemester Jens 81.
 Skolegade 87
 Skou, Provst 144, 151, 164, 166, 167, 171.
 --- Provstinde 150, 152.
 --- A., Organist 72, 77, 78.
 --- Jens, Organist 72, 78, 106.
 Skovgaard Newton, Kbmd. 195.
 Skriver David 65.
 Skvæt Mølle 35.
 Slavekrigen 127 flg.
 Sletting, Kaptejn 119.
 Slotskirken 15, 22, 23, 25, 37, 41, 79, 147, 150, 165, 172.
 Smedie, Kgl. Majestæts 34.
 Soele i Skvæt Mølle 85.
 Sophia, Dronning 15.
 Sortesø 86.
 Spendrup C. M., Stationsforst. 178.
 Spillemand Niels 71.
 Sponneck, Amtmand, Greve 97.
 Steensen (el. Holm) Jens 74.
 v. Stemann C. L. S. F., Stationsforst. 178.
 Stig Marsk 10.
 Stilling Jens Christensen 76.
 --- J. S. 81.
 --- Jakob 81.
 St. Helene 85.
 Storegade 87.
 Storesø 86.
 Storm O. Malling, Læge 180.

Strange, Proprietær 154.
 Strøpige 108, 117.
 St. Thomas 85.
 Stub C., Apotheker 154.
 Svane, Lærer 166.
 Svanesø 86.
 Svend Feldings Klokke 15.
 Svendsen A., Kammerraad 154, 205.
 Søgaard Eskild 89.
 Søgaard Knud 89, 90.
 Sønderø 85.
 Sørensen, Læge 164.
 Sørensen A., Tømmerhandler 195, 201.
 --- Claus 34, 35, 82.
 --- Degn Poul 82.
 --- Jens, Folketingsmand 177, 205.
 --- Joh., Gdr. 200.
 --- M., Bager 193.
 --- Niels 35, 81.
 --- Møller P. 118, 185, 188.
 --- P. (i Alling) 95.
 --- P., Bager 108.
 --- Poul 58.
 --- Rasmus 38.
 --- Søren Henrik Theodor, Provst
 167, 172, 176, 182, 187, 204.

T.

Teilmann Jens, Præst (i Bering) 158.
 --- Jens, Præst (Skanderborg) 82, 83.
 Thane L., Lærer 166, 189.
 Them Christine 78.
 --- Hans Pedersen 90.
 Thestrup, Rasmus 23, 26.
 Thiele A., Borgmester 168, 173, 176, 187,
 188, 191.
 Thisted, cand. theol. 119.
 Thomas, Muremester 29.
 Thomsen C., Stationsforstander 178.
 --- H. Chr. 154.
 --- J., Postmester 193.
 --- J., Tømrer 188.
 --- L., Købmand 88.
 --- L., Cancelliraad 194, 200.
 Thorsager Antonette 82.
 Thorsen Anna 70.
 Thorvaldsen 120.
 Thott 57.
 Thura 55, 56.
 Tolstrup Chr. 69.
 --- Fr. 69, 72.
 --- Ulrik Chr. 60, 66, 68, 69, 79.
 Trolle Korfits 29.

U.

Uck, Forvalter 72, 111.

Ulfeld Jacob 36.
 Ulrik, Hertug 19.
 Urne, Kammerherre 83, 97.
 Ustrup, Gæstgiver 67, 136.

V.

Valdemar I 9.
 --- II 9.
 --- Atterdag 10.
 Varder Inger, Frk. 198.
 Vedel Anders 20.
 Vestergade 87.
 Voer Kloster 14.
 Vognsdatter Maren 42.

W.

Wagner Samuel 62.
 Walter, Professor 165.
 Warnick, Major 74.
 Weinhoff Jakob 39.
 Weinholt, Vejinspektør 191.
 Wejle Hans 108.
 --- Niels 57.
 Weng Aage, Sagfører 201, 206.
 --- E. F., Prokurator 162, 166, flg. 176,
 187, 191, 194, 200, 204, 206.
 --- Jonas, Skrædder 206.
 --- Rasmus 59.
 Wesenberg, cand. theol. 137.
 Westergaard, cand. theol. 135.
 --- A., Bankdirektør 180, 191,
 194, 201,
 Wibye J. Chr. 82.
 Wichmand, cand. theol. 167.
 Windfeld-Hansen, Ingeniør 180.
 Wilhelm Jes 60.
 Wilkens, Murer 147.
 Winge, Borgmester 151, 159, 162, 168,
 200.
 Winther, Postkontrahent 176, 185.
 --- C., Proprietær 199.
 --- Z., Proprietær 205.
 Wissing, Kristen 60.
 --- Niels Rasmussen 72.
 With, Justitsraad 119.
 Woetmann, Jomfru 96.
 Wolder C. 76.
 Woyda, Ludvig v. 47, 48, 49, 52, 97.
 Wrangel, General 130.
 Wroblewsky, 150.
 Wulff, Kammerraad 119.

Z.

Zastrow, Oberst 131.

Æbelø 84, 85.
Øm 9.
Ørsted Niels 147.

Æ.

Ø.

Aa.

Aagaard, Enkefru 172.
Aarup Emil, Farvehandler 184, 187.
--- H. C., Malermester 187.

Mærk:

De i Beretningerne om Haandværkerforeningen og Handelsforeningen forekommende Navne findes ikke anførte i Navneregisteret.

